BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
FONDO EBORENSE
43
7 B
5

Digitized by Google

JOHANNIS BUXTORFI.
Patris,
SYNAGOGA JUDAICA,

De

Judæorum Fide, Ritibus, Ceremoniis, tàm Publicis & Sacris, quàm Privatis, in domeſtica vivendi ratione:

TERTIA EDITIONE

De novo reſtaurata, & innumeris acceſſionibus in ampliorem & auguſtiorem formam redacta,

A

JOHANNE BUXTORFIO Fil.

Quintâ hac Editione autem

Reviſa & à Mendis expurgata,

A

JOH. JACOBO BUXTORFIO,

J. Fil. J. Nep.

BASILEÆ,

Impenſis JOH. GEORGII KÖNIG,

Anno M DCC XII.

Digitized by Google

REVERENDISSIMO
IN CHRISTO PATRI
ET DOMINO,

BRIANO VVALTONO, CESTRIENSI EPISCOPO, &c.

JOHANNES BUXTORFIUS
ſalutem æternam
precatur.

CUM Synagoga Judaica Patris mei τοῦ μακαρίτου, ob defectum exemplarium, hoc tempore recudenda eſſet, animum ſubierunt variorum Amicorum compel-tiones, quibus me ad eam augendam & mplificandam ſæpius ſollicitarunt. Illo-

rum itaq; votis ut morem aliquâ ratione gererem, totam à capite ad calcem recenſui & ex optimis ac probatiſſimis Judæorum Ritualibus pleraq; latiùs diduxi, & accuratiùs explicavi, innumera paſſim, integra etiam quædam capita, de novo addidi: ut plus quàm dimidiâ parte auctior nunc in lucem prodeat & locupletior. Operi huic, tùm Paterno, tùm Meo, Te, Præſul Ampliſſime, Patronum delegi, ſub cujus ſplendidiſſimo Nomine, & felicibus auſpiciis in lucem prodeat. Delegi merito! Tu SS. Bibliorum πολυγλώττων *incomparabili & admirandâ editione, ita omnes Sacrarum Literarum & Linguarum amatores devinxiſti, ut nemo illorum ſit, qui non ſe Tibi obnoxium, & gratias immortales debere, profiteatur & ignoſcat. Tu, pro inſigni Tuâ benignitate & munificentiâ, fervente ſub prælo Opere, non ſolùm ultrò Tuam in Me immeritum benevolentiam, humaniſſimis Tuis litteris mihi aperire & explicare, ſed & exemplari Bibliorum illorum liberaliter oblato, Regio prorſus munere, eandem obſignare & confirmare voluiſti. Quo, ut nihil mihi honorificentius, ita meis ſtudiis & conatibus nihil exoptatius & opportunius accidere potuiſſet. Ne*

ingra-

ingratus pro tanto beneficio, vel diutius vivam, vel moriar, Synagogam hanc Judaicam, meâ operâ reſtauratam & amplificatam, Magno tuo Nomini, pro perpetuo obſervantiæ & gratitudinis monumento, ſacram & devotam eſſe volui. Hunc meum affectum ut æqui boniq; conſulas, Meq; porrò, ut hactenus, tuo favore & amore dignari pergas, eundem etiam in Filium meum, his ſtudiis deſtinatum, ſi quando fortè florentiſsmas veſtras Inſulas inviſere ei contingat, derives, demiſſè oro. Plura valetudinis ratio præſens non permittit, quæ mihi hoc tempore neque in campos exſpatiari, nec cothurnos adhibere conceſſit, ſed ſocco uti juſſit. Deus Optimus Maximus pro immenſâ ſuâ bonitate, Tibi vitam longævam, & valetudinem firmam largiatur, ut Eccleſiæ Dei, totiq; adeò Reipublicæ litterariæ, tuâ Pietate, Eruditione, & Prudentiâ, quamplurimos annos prodeſſe poſſis!

Dabam Baſileæ 26. Auguſti.
Anno 1661.

JOHANNIS BUXTORFII
Patris Præfatio ad
Chriſtianum Lectorem.

SUMMUM illud ingrati, inobſequentis, & obſtinati animi vitium, quo ſemper Judaica gens laboravit, & cujus cauſsâ à Moſe, aliisque Prophetis graviter incuſatur, non immeritò, Chriſtiane Lector, in mentem revocandum eſt, & diligenti ac ſeriâ meditatione perpendendum. Nec minus conſiderandæ veniunt horrendæ minæ & execrationes, in quas juſto Dei judicio incurſuri erant, niſi ex mandatorum ejus præſcripto viverent, ut hac ratione, Dei miſericordiam & beneficia grato admittenda eſſe animo, moneamur, nec turpiſſimo hoc ingrati animi vitio, Dei beneficiis nos indignos non ſolùm præbea-

præbeamus, ſed etiam omnino privemus.

De ingratæ hujus gentis vitio, ita Moſes ab initio prædixerat: *Et pinguis factus Jeſchurum calcitravit: (ſanè craſſus factus es, obeſus & adipe obductus) dereliquit Deum factorem ſuum, & flocci fecit petram ſalutis ſuæ.* Prophetarum more ita loquitur Moſes, quaſi id jam tunc temporis contigiſſet, etiamſi id demum, ubi à Joſuâ in terram promiſſam ſunt introducti, contigerit, quemadmodum id Prophetæ, & inter cæteros Hoſeas, iiſdem penè verbis teſtantur. Deut. 32, 15. Hoſ. 13.

Rebelles autem & inobſequentes illos fuiſſe, Deus per prophetam Jeremiam in hunc modum arguit: *Relapſi ſunt ad iniquitates patrum ſuorum, qui renuerunt audire verba mea, & ſectati ſunt Deos alienos, ut ſervirent illis: ſic domus Iſraël, & domus Juda, irritum ſemper fecerunt fœdus meum.* Ierem. 11, 10.

De illorum pertinaciâ & obſtinatione, DEUS iterum ita conqueſtus eſt; *Sanè ab eo die, quo egreſſi ſunt patres veſtri de terra Aegypti, ad hunc uſq; diem, conti-* Ierem. 7, 25.

nuè ad vos miſi omnes ſervos meos prophetas, ſed non audierunt me, neque inclinarunt aurem ſuam; quin potiùs indurarunt cervicem ſuam, deteriores patribus ſuis facti.

Tandem verò ita refractarii evaſerunt, ut nullis omninò prophetis, qui eos ad pœnitentiam hortarentur, & peccatorum ſuorum redarguerent, ampliùs auſcultare vellent; quin potiùs eos perſequebantur, jugulabant, lapidibus obruebant, & interficiebant, ut apud Eſdram libro ſecundo ſcriptum

Nehem.9.25. eſt: *Illi autem rebelles facti, defecerunt à te, & abjecerunt Legem tuam poſt tergum ſuum, & occiderunt prophetas tuos, qui eos conteſtantes, conabantur ad te reducere: in ſummâ, inſigniter te irritarunt.* Et apud

Ierem.2,30. Prophetam Jeremiam: *Omnes vos eſtis prævaricati in me, fruſtrà percuſſi filios veſtros: diſciplinam ſiquidem non recipiunt, gladius veſter devoravit prophetas veſtros, ſicut Leo vaſtans.*

Quum igitur nulla emendationis ſpes amplius ſupereſſet, in pœnas, quas Moſes ſpiritu divino comminatus erat, tandem inciderunt. A Deo etenim & corpo-

corpore, & fortunis graviter ſunt puniti; peſtilentiâ, bello, annonæ caritate, fame, tempeſtatibus, morbis, internis diſſidiis & diſcordiâ; denique etiam ex patriâ ſuâ, ex patriâ, inquam, quæ tota lacte & melle fluebat, expulſi, & in captivitatem abducti. Et primò quidem, ut in ſecundo libro Regum eſt legere, decem tribus Iſraëlis cum Rege ſuo Hoſeâ, à Salmanaſſare, Aſſyriorum Rege, ex Chananæa in Aſſyriam ſunt tranſportatæ, paulò poſt reliquæ quoque duæ tribus Juda & Benjamin, quum poſt multas & varias Dei admonitiones reſipiſcere nollent, à Deo in manum Nebucadnetſaris regis Babel ſunt traditi, & in Babyloniam abducti, Hieroſolyma deſtructa, & ſolo æquatâ, Templum incendio abſumptum, uti iterum eodem libro legitur. Nihilominus tamen duæ iſtæ tribus, poſt annos ſeptuaginta, ex Babyloniâ ſunt liberatæ, & Hieroſolymam reductæ, quia tribum Judæ tamdiu conſervare voluit Deus, donec, juxta promiſſionem, Meſſias ex ea, & quidem in terrâ promiſsâ, naſceretur. Sed nec hæ duæ

2. Reg. 17.

2. Reg. 25.

):(5

tribus poſtea meliores factæ ſunt, nec à priſtino ingenio receſſerunt, ſed potiùs patrum ſuorum veſtigiis inhæſerunt, uti Prophetæ poſteriores, Haggæus, Zacharias, & Malachias de illis ſunt conqueſti; Malachias præſertim, Sacerdotes impietatis accuſans, & extremam reprobationem populo denuncians.

His verò omnibus Judæi non ſolùm corpore & fortunis, ſed & mente ſunt mulctati; delirio ſcilicet, cæcitate & amentiâ, ita ut in meridie palpaverint, non ſecus atque oculis captus in tenebris palpare ſolet, quemadmodum Moſes illis minatus erat. Hinc factum eſt, *ut in Dei verbo cæcutierint*, uti de illis conqueritur Eſajas: *& ſapientiæ ſuæ ac humanæ prudentiæ ſint innixi. Deique mandatis prætermiſſis, ſibi novas doctrinas, leges, & ſtatuta conſtituerint, & ex legum illarum potiùs quàm ex Dei præſcripto, vixerint*, ut rurſus conqueritur Eſajas; *nihilq; recti ampliùs vel docuerint, vel cognoverint, ſiquidem Dei verbum repudiaverant*, ut legere eſt apud Jeremiam. Sed quum tandem nullos

Deut. 28. *Eſa. 42.* *Eſa. 29.* *Jerem. 8.*

nullos quoque Prophetas ampliùs ad eos Deus mitteret, & Prophetiæ inter illos omninò ceſſarent, tunc demum in ſenſum omninò reprobum, & horrendam cæcitatem inciderunt, atque à Dei mandatis planè receſſerunt, fideique ſuæ fundamentum non ampliùs Dei verbo, ſed in Scribarum & Rabbinorum ſuorum doctrinâ, conſtitutionibus, & verbi divini expoſitionibus, poſuerunt, Verbumque Dei in meras fabulas immutarunt, turpiſſimè illud contra omnem ſenſum detorquentes, & falſiſſimè exponentes. In hæc aſperrimè Chriſtus invectus eſt, & novarum illarum conſtitutionum cauſsâ graviter eos vituperavit. Apoſtolus Paulus autem doctrinam de fide Judæorum βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους, *prophanas & aniles fabulas & ματαιολογίαν*, id eſt, *inutilem garrulitatem* appellat: Judæos verò ipſos, in Epiſtolâ ad Titum, Ματαιολόγους καὶ Φρεναπάτας, οἵτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσι, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ, *vaniloquos, deceptores, qui totas domos ſubverterunt, docentes quæ non oportet.* Titum etiam admonet, ut Cretenſes hor- 1.Tim. 1,4.6.

Tit. 1, 10. hortetur, ἵνα ὑγιαίνωσι ἐν τῇ πίστει μὴ προσέχοντες Ἰουδαϊκοῖς μύθοις, *ut ſani ſint in fide, non attendendo Judaicis fabulis, & hominum mandatis.*

Ut autem nobis Chriſtianis aliquando tandem notum & compertum fiat, an Judæi adeò ſanctè ſeſe gerant, & tam arctè, tantoque cum zelo, ut videri volunt, Legi Moſis adhæreant, &, an illi ſoli ſint gens intelligens, ſancta, pura, & recta, verusque Dei populus, uti ſpeciem præ ſe ferunt, & haberi affectant, in animum induxi, fidem & religionem illorum, *Judaicis fabulis*, ut Beati Apoſtoli loquuntur, refertam & ſcatentem, ob oculos omnium proponere; omnemque Judaicam vivendi & negotiandi rationem, ex ipſorum libris veriſſimè, & ex ipſis fundamentis, exponere inſtitui. Idque *primò* & præcipuè eam ob cauſam, ut hâc Judæorum incredulitate, ſtupiditate & induratione, nobis terribilem illam, quam ſibi contraxerunt, Dei iram & ſeveritatem, in animum revocemus, & hâc ratione ad ſeriam, immenſæ Dei bonitatis & Miſericordiæ erga

erga nos, conſiderationem, & debitam gratiarum actionem adducamur, ne à nobis quoque lumen veritatis cognitæ auferatur, ſi nos ingratos præſtiterimus, & ne in priſtinas tenebras, in quibus jacebamus, antequam nos Deus ſingulari miſericordiâ ad ſalutarem verbi ſui cognitionem appellaſſet, abjiciamur. *Secundò*, ut obſtinati & cæci Judæi in ſeipſos deſcendant, & tandem aliquando graviſſimam ſuam incredulitatem agnoſcere diſcant; ut eos ſtupiditatis plus quàm pecuniæ, (quam in Scripturarum intelligentiâ oſtendunt) aniliumque illarum fabularum (quibus ut plurimùm ſacrilegè & contumelioſè Deus traducitur, & ſalutare illius verbum contra omnem humanam rationem, blaſphemè detorquetur) pudeat; inque totius orbis conſpectu, quòd tàm impudenter & ſtolidè de Deo omnipotente, & ſalutari illius verbo loquantur & ſcribant, confundantur; ut denique expendere incipiant, quàm graviter ad *Lapidem offendiculi, qui poſitus eſt, in Tzion* & ad *Petram ſcandali*, impege-

pegerint; adeò ut inde penitùs corruerint, contriti, irretiti, & capti ſint; Deusque alti ſoporis ſpiritum illis miſcuerit, oculos eorum obſtruxerit. omnes Prophetæ, totaque Scriptura illis inſtar libri obſignati facta fuerit, *ſapientia à ſapientibus eorum perierit,*
Eſa.29. *& intelligentia prudentium evanuerit,* quemadmodum Eſajas iis prædixerat. DEUS autem miſericors eorum miſereatur, eosque convertat; nos verò in vera ſui cognitione confirmet ac ſtabiliat, utpote per quam vitam æternam aſſequi ſperamus, uti Dominus
Ioh. 17, 3. noſter JESUS CHRISTUS ipſe pollicitus eſt, dicens: *Hæc eſt vita æterna, ut te ſolum verum Deum, & eum quem miſiſti Jeſum Chriſtum agnoſcant.*

Illi ſit laus & gloria.

Amen.

Johannis
BUXTORFII FIL.
PRÆFATIO
Priori Editioni præfixa.

Lectori Benevolo S.

TRiginta ſeptem ſunt anni, quando *Synagogam* ſuam *Judaicam* de Judæorum Fide, Vita, Ritibus, Ceremoniis &c. in lucem primam edidit Pater meus Johannes Buxtorfius, ראשית אונו וראשית בכורי אדמתו *primum ingenii ſui fœtum publicum, & primitias profeſſionis ſuæ;* Idque eo fine, quem ipſe in Præfatione ſua expoſuit; & linguâ Germanicâ, quòd indoctis potiùs, quàm doctis, hæc proponere & voluiſſet & è re duxiſſet, nec ullas ulteriores famæ aut gloriæ inde acquirendæ cogitationes animo concepiſſet, memor ſemper illius Sapientum Hebræorum dicti, נגד שמיה אבד שמיה *Qui extendere cupit nomen ſuum, perdit ſæpe nomen ſuum.* Accidit autem, ut, inſcio & incon-

inconſulto ipſo, ſequenti ſtatim Anno 1604. in linguam latinam verteretur ſimul & ederetur Hanoviæ, operâ & ſtudio Hermanni Germbergii, Scholæ, ni fallor, poſtea Corbacenſis Conrectoris; affectu quidem optimo, ſed conſilio imprudentiori & effectu nonnihil diſpari, quòd verſionem illam ſuam priùs cum Authore non communicârit, ut ea quæ vel diſplicerent, vel ad mentem & lubitum ejus ſatis expreſſa non eſſent, emendari ab eo potuiſſent. Adeò ut verum ſemper ſit illud Hebræorum dictum, ההריסה בעניין דוא עוון פלילי וסכנה גדולה quo innuere volunt, *Periculoſum eſſe, ſine vel neceſſariâ præparatione, vel debita vocatione, negotium aliquod aggredi.* Et tritum eſt inter ipſos; אינו דומה מצווה ועושה כמי שאינו מצווה ועושה hoc eſt, *Longè alia eſt ratio ejus qui juſſus aliquid facit, quàm illius, qui injuſſus.* Præter alia & hoc in illa verſione deſideratum fuit, quòd à grata linguæ Latinæ elegantia & ſuavitate longiùs quandoque deflexerit. Interim verò optima voluntas in eo meritò laudanda fuit, iterum ſecundum illud Hebræorum; מזו למצוה כעושה מצוה *Intentio & conatus boni operis, pro opere ipſo habenda;* inprimis cùm hoc etiam pacto tam feliciter res ſucceſſerit, ut editionis illius exemplaria in varias terras longè latèque ſparſa, & jam pridem omnia diſtracta fuerint. Neque etiam nunc mihi animus eſt atro eam lapillo notare, ne ex ejus contemptu vel igno-

gnominiá gloriam quærere velle videat, non gnorans, quantopere hoc vitium Hebræi quoque ſemper deteſtati & abominati fuerint, ɩdeò ut dixerint; המתכבד בקעון תבירו אין לו חלק לעולם הבא *Qui ſe honorat ex ignominia ocii ſui, nullam habet partem in ſæculo futuro.* Quia tamen animadvertit Parens, præter pem & exſpectationem ſuam, avidè ſatis li- rum hunc expeti & requiri, ſemper in ani- no habuit, novam ejus verſionem Latinam udere, quam pro ſua agnoſcere & vendi- are poſſet. Sed cùm ad alia dein graviora & rolixiòra ſtudia animum applicuiſſet, ſub- nde propoſitum hoc ipſius dilatum & inter- niſſum fuit. Id cùm ex me olim intellexiſſet Vir Clariſſimus D. David Clericus, Linguæ Hebrææ in Academia Geneveuſi Profeſſor Doctiſſimus, & variarum lingua- um callentiſſimus, Amicus meus fraterno more mihi conjunctiſſimus, ſuam ad rem hanc perficiendam Parenti obtulit operam, quam ille non ſolùm prompto animo acce- ptavit, ſed ultrò etiam ad id inſtigavit & hor- atus eſt, deque illis, quæ in prima verſione deſideraret, amicè monuit. Negotium itaque ggreſſus, brevi, pro incredibili ſuâ diligen- ia & φιλοπονία, confecit, & ad umbilicum lextrè perduxit, Parente adhuc vivente, & verſionem ejus vidente, probante, atque ex parte etiam revidente. Morte autem ejus poſt- ea, & aliis, quæ hactenus in publicum dedi-

mus, intervenientibus, factum fuit, ut in hunc
uſque diem editio protelata fuerit. Cùm verò
jam diu exemplaria illius in utraque lingua de-
ſiderarentur, & plurimi à me flagitarent, u
novam ejus editionem procurarem, quoſdam
etiam veteris verſionis editionem novam mo-
liri audirem; אמרתי עת לעשות viſum mihi
opportunum fuit, hoc tempore laborem hunc
ſuſcipere, quòd hac ratione illorum quidem
commodum & utilitatem promoveri, horùm
verò damnum, in quod incauti incidere po-
tuiſſent; ſi veterem verſionem de novo ex-
cudere ſuſcepiſſent, averti poſſe cernerem
Nam ſi novam hanc verſionem cum veter
contuleris, mirum quantum, imò, quod He-
bræi dicunt, כגובה הרים ביניהו *montium diſcri-
men inter illas* reperies. Adeò verum eſt ſem
per illud, *Duo cum faciunt idem, non eſt idem*
quod Hebræi pro more ſuo paulò conciſiùs
אינו דומה עושה כעושה. Primò etenim partim
à Parente, partim à me, ſtudioſè cum Ger
manico eſt collata hæc verſio, & ad eam re
cognita, ut eam pro genuinâ & fideli aſſerer
& venditare auſim: Linguæ etiam Latin
puritatem & elegantiam, in priore deſidera
tam, hîc vindicatam & reſtitutam erudit
Lector ipſemet deprehendet & inveniet. U
nihil neceſſe ſit hederam hîc ei ſuſpender
בהיות הצוואר לבן אין צורך לענק *Quod per
pulchrum eſt & bonum, nullo alio encomio vel o
namento eget*, לימות הפעולה מורה על שלימורת
פועל

הפועל *Perfectio operis docet de perfectione efficientis.* Et laudes vel commendationes ejuſmodi לא בלבד אינן מעלין ומורידין *non ſolùm ſunt inutiles & ſupervacaneæ*, ſed quandoque etiam ſuſpectæ & damnoſæ; Nam מרגליתא טבא כל דמשבחה פגמה *Margaritam inæſtimabilem quicunque laudat, dehoneſtat eam.* Deinde in quibuſdam, quæ nempe ἐμφατικώτερα viſa fuerunt, ut, precationibus, in teſtimoniis nonnullis ſingularibus, & ſimilibus, ipſa verba Hebraica nonnunquam adducuntur, quod Linguæ Hebrææ ſtudioſos & cultores vel juvare vel delectare, cæteros verò nihil remorari poteſt, cùm ad verbum omnia ſtatim Latinè ſint expreſſa. Ad hæc iſtud quoque nova hæc habet verſio, quòd pro ea poteſtate, quam mihi in eam liberè & liberaliter conceſſit D. Clericus, ſparſim novas quaſdam obſervatiunculas aſperſerim, ſed parcè & cum modo. Animus quidem erat ab initio, Appendicem novam annectere, de Judæorum cùm erga omnes mundi nationes, tum inprimis contra Chriſtum & Chriſtianos, eorumque religionem, pluſquàm Vatiniano odio, blaſphemiis, diris & execrationibus; idque eâ præſertim de causâ, quòd non in uno loco Tractatus ejuſmodi in hoc & aliis Parentis libris ſit promiſſus, & quia plurima ad eam rem pertinentia in ſchedis jam conſignata habeam, quibus nil niſi forma & veſtitus externus deeſt. Sed temporis brevitas, & alia, hoc tempore tantum otii ad illa di-

ſponenda & exornanda mihi non conceſſerunt. Longiùs namque & ex ipſis quaſi fundamentis rem deducere & demonſtrare cogitabam, ut ſic non ſolùm appareret, quâ ratione Judæi erga nos ſint affecti, ſed etiam fontes & ſcaturigines, ex quibus omnia hæc promanant, quaque ratione progreſſum & incrementum ſumpſerint, palàm innoteſcerent & aperirentur.

Naturâ hoc omnibus Judæis inſitum quaſi eſt & implantatum, ut magnificè admodùm & ſuperbè de ſe ſentiant, ſeque ſupra omnes mundi nationes extollant, & contrà, eas omnes infra ſe deſpiciant, contemnant, & quantum in ipſis eſt, ad necem uſque perſequantur.

Cauſæ hujus rei ſunt potiſſimùm duæ, Præconcepta de perſonæ propriæ *dignitate* & *ſanctitate* opinio: & Expreſſum Dei Omnipotentis mandatum, de omni commercio & conjunctione cum cæteris gentibus vitanda, illisque penitus exſcindendis & internecioni devovendis, Deut. 7.

Perſonæ, ſtirpis, familiæ & conditionis ſuæ *Dignitatem* deſumunt ex eo, quòd ex nobiliſſimæ & illuſtriſſimæ proſapiæ in toto orbe parentibus ſint oriundi & prognati, Abrahamo videlicet, Iſaaco, & Jacobo, & conſequenter ex duodecim Patriarchis, quos Deus præ omnibus ſub univerſo cœlorum convexo populis, peculiari cum illis erecto fœdere, ſan-

ctifi-

ctificavit, nobilitavit, & in peculium ſuum elegit. Hinc ſe omnium in toto orbe nobiliſſimos, imò ſolos nobiles, ſanctumque & benedictum illud Abrahæ ſemen eſſe, ſibi imaginantur, & intolerabili jactantiâ glorianrur, nec ullâ ratione fieri poſſe arbitrantur, ut ſanctum iſtud ſemen degenerare, & proinde exſcindi, & à Deo reprobari queat. Carnalem hanc gloriationem, & Diabolicam ſuperbiam nullus Propheta, imò ne Chriſtus quidem ipſe, graviſſimis & perpetuis ſuis concionibus, reprehenſionibus & comminationibus, eximere aut imminuere unquam ipſis potuit, ut ſcripta Prophetica, & Evangelica hiſtoria teſtantur. Quicquid hi dixerunt, quicquid clamarunt, continuò illi exceperunt; Nos peculiaris ille ſumus Dei populus, ſemen illud Abrahami, quod nunquam perire aut interire poteſt, ſed in æternum permanebit. Nam, ut Rabbi Abraham Hiſpanus in libro *Tzeror hammor* ſcribit; *tam non poteſt mundus hic ſubſiſtere ſine Iſraëlitis, quàm ſine aëre & ventis quatuor.* Imò tantum abeſt, ut vel Prophetæ ſuis concionibus & comminationibus, vel Deus ſuis pœnis, aliquid profecerint, ut eos hujus rei causâ, ut & Chriſtum ipſum, perſecuti ſint & occiderint, nec in hodiernum diem reſipuerint, aut mentem aliam induerint. Hinc in precibus ſuis matutinis quotidie adhuc orant; *Benedictus Deus, quòd me crearit Iſraëlitam: Benedictus Deus, quòd me non*

crearit Goj, hoc eſt, Ethnicum, Gentilem vel Chriſtianum, עלנו לשבח ובו' *Nos decet, noſtrum eſt, laudare Dominum hujus univerſi, &c.* vid. pag. 216. hujus libri. Magna utique hæc erat dignitas, quam & Paulus (Rom. 9.) & Petrus (Act. 3.) imò Chriſtus ipſe (Joh. 4, 22.) illis relinquunt & concedunt: ſimul etiam docuerunt, hanc gloriam in carne præcipuè non fuiſſe, ad Rom. 2. ℣. 28. Rom. 9. 7. &c.

Sanctitatis ſuæ duo Judæi ſtruunt fundamenta. *Primum* poſitum eſt in Fœdere Circumciſionis, quam à Deo acceperunt pro ſigno, quo à cæteris nationibus diſcernerentur, & impreſſo quaſi ſigillo, pro peculiari Dei populo obſignarentur. Hoc illorum fuit ſcutum, quo ſe perpetuò contra Propheticarum concionum & objurgationum ictus ſunt tutati, illosque retuderunt. Quotiescunque ab illis impietatis, infidelitatis, pertinaciæ & contumaciæ redarguebantur, continuò illi ſuam מילה *Circumciſionem* objecerunt, ac ſi impoſſibile eſſet, ut populus ille, qui hoc Divini fœderis ſigno eſt ſignatus, ullis peccatis contaminari, aut iterum ex Dei fœdere excidere & exſcindi poſſet. Incredibile dictu eſt, quantopere circumciſionem hanc ſuam extollant, quàm arroganter & impiè eam paſſim jactent, & nos omnesque ערלים *incircumciſos*, contemnant & condemnent. Inter infinita alia dicunt, Circumciſionem cauſam eſſe, cur Deus preces ipſorum exaudiat; noſtras verò, tan-

quam

quam incircumciſorum, ſurdâ aure præter-eat & negligat. De hoc legitur in libro *Menoras hammáor:* גדולה מילה שבזכותה הק״בה שומע תפילתן של ישראל וכו׳ *Tantum eſt meritum, tanta dignitas circumciſionis, ut propter eam Deus exaudiat preces Iſraëlitarùm. Hinc in precibus noſtris dicimus; Quia tu exaudis* תפילת כל פה *precationem omnis* oris: ואינו שומע פה הגוים אלא של ישראל בזכות המילה *Nequaquam verò exaudit os gentilium* (Chriſtianorum) *ſed Iſraëlitarum, propter meritum Circumciſionis.* Qui ſcire avet, quomodo hoc Circumciſioni conveniat, notet, voculam Hebræam פה Peh *Os*, in Cabaliſtica ipſorum Arithmetica in numeris continere 85. tantundem valet מילה Milah *Circumciſio*, 85. Dum ergò dicunt; *Quia tu exaudis orationem omnis* פה Peh *oris*, perinde eſt ac ſi dicerent, *omnis* מהול Mahul *Circumciſi.* Veriſſimè utique & appoſitiſſimè! Nam quàm promptè Deus hactenus preces illorum exaudierit, dum per 1680. annos redemptionem ex captivitate hac accelerari, quotidianis precibus anxiè petierunt, experientja teſtatur. In *Cad Hakkemach* legitur גדול כוח מצות מילה שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגהנם *Tanta eſt virtus Circumciſionis, ut nullus circumciſus in gehennam vel purgatorium deſcendat:* è contrario, כל הערלים יורדין לגהנם *Omnes præputiati deſcendunt in gehennam.* In Rabbi Bechai legitur: ועם חאות הזה מתפרסמת מעלתם של ישראל וחיותם נבדלים משאר חאומות ערלי לב וערלי בשר שהם מצד השדים וישראל שהם מצד אל שדי

שדי hoc eſt, *Per ſignum hoc innoteſcit palàm dignitas Iſraëlitarum, quà ratione diſcernantur à cæteris nationibus incircumciſis corde & carne; Hæ enim ſunt duntaxat notatæ ſigno* Schedim *Dæmonum vel Diabolorum, ſed Iſraëlitæ ſigno* Schaddaj *Dei omnipotentis*. Quæ hic abſtruſioris Theologiæ Judaicæ myſteria lateant aliàs dicetur. Qui verò ſcire volet, quomodo Judæi ſigno *Schaddaj* ſint notati, videat in libro מנורת המאור fol. 73, col. 3. Miſeri verò & occæcati Judæi, annon Eſau æquè ac Jacob Iſaacum circumciſum habuit patrem, æquè ac Jacob ipſe circumciſus fuit? Sed quid hoc ipſi profuit? Eo nihil obſtante dixit Deus per Prophetam Malachiam: *Jacobum dilexi, Eſavum verò odio habui*, cap, 1. Circumciſio carnis ſine circumciſione cordis nihil prodeſt. Nam potiſſimùm ubique Deus exigit & urget, Deuter. 10. 16. Jerem. 4, 4. & 9, 25. Actor. 7, 51. Rom. 2, 25. Et hoc eſt primum, in quo perſonæ ſuæ *Sanctitatem* Judæi fundant. *Alterum* eſt, quòd Deus ipſemet oraliter cum illis eſt locutus, propriam & peculiarem illis in monte Sinai Legem, Terram, ſanctam Urbem (Hieroſolymam) Templumque, cui ſimile in toto orbe aliud nullum fuit, dedit, in quo Legis ſuæ exercitia haberent, Deum, juxta illius tenorem, ſacrificiis, precationibus, aliiſque ceremoniis, in Lege expreſsè deſcriptis & mandatis, colerent. Quàm intolerabili faſtu & arrogantiâ hic Judæi ſeſe ob Legem acceptam

ptam ſemper jactáverint, atque etiamnum jaſtent, non ſolùm lingua nulla effari, ſed ne ratione quidem humanâ comprehendi poteſt. Præ hac gloriatione, nullus Propheta unquam, imò ne Moſes quidem ipſe, per cujus tamen manum data erat, conſiſtere unquam potuit, ut ſcripta illorum teſtantur. Hinc ſuperbæ & putidæ illæ preces, quibus adhuc quotidiè moleſtiſſimè Deum obtundunt; בא"י א"מה אשר בחר בנו מכל העמים וכו' *Benedictus tu Domine Deus noſter, qui nos elegiſti præ omnibus populis, præceptis tuis ſanctificaſti, & Legem nobis dediſti, &c.* Item; אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת *Amore æterno proſecutus es domum Iſraelis, populum tuum, Legem, Præcepta, ſtatuta & judicia docuiſti nos, &c.* Sabbatho incredibili faſtu dicunt, אתה אחד ושמך אחד *Tu es unus, & nomen tuum unum eſt: Quiſnam populus ſimilis eſt populo tuo Iſraël, &c.* Item: אשריכם ישראל כי בכם בחר אל והנחלככם התורה מסיני מתנה וכו' *ô vos beatos de domo Iſraël! vos enim Deus elegit, & Legem pro hæreditate vobis dedit de monte Sinaj. &c.* Infinita in hanc rem in libris eorum eſt reperire. Hinc ſoli ipſi ſunt עם קדוש חכם ונבון *Populus ſanctus, ſapiens, prudens, intelligens*: cæteri verò populi omnes Stulti, bardi, ſtupidi, ſtipites, & aſini, גוי נבל *Gens ſtulta,* שאין בהם תבונה *in quibus nulla intelligentia, aut ſapientiæ mica* גוי אובד עצה' *ſine omni conſilio & prudentia, &c.* Imò non erubeſcunt ſcribere; Si inter multa millia ex populis aliis unicus vir ſapiens reperiatur הוא

פלא *id miraculum eſſe:* hoc verò eſſe פלא גמור *& omnem miraculorum modum excedere*, quòd Iſraëlitæ ſint כולם חכמים כולם נבונים כולם יודעים את התורה *omnes ſapientes, omnes intelligentes, omnes Legis periti*, ut R. Abraham ſcribit in *Faſciculo myrrhæ*, ſectione ואתחנן. Sic conſequenter idem faciunt de Terra ſancta, Urbe Hieroſolymâ, & Templo. Sola terra Canaan ipſis eſt, ארץ קדושה *Terra ſancta*, cæteræ ארץ טמאה *Terræ prophanæ & immundæ*, ארץ מליאה ריח רע וגלולים *plenæ fœtore malo & idololatria*, שאין השכינה שורה שם *in quibus majeſtatis divinæ ſcintillula nulla.* Hinc tritum illud, כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה *Qui extra terram ſanctam habitat, ſimilis eſt ei qui nullum habet Deum.* Ita ſolum ipſorum Templum, ſanctum, ſolum ipſorum Synagogæ, ſanctæ, & בית אל *Domus Dei*; omnium vero cæterorum populorum, præſertim Chriſtianorum, Templa, non vocant בית אל, ſed בית אלילים, vel בית עבודת אלילים Domus idololatriæ, בית התורפה, בית התפלה, בית ע״ז, *Bes hattiphlah*, non *hattephillah*, &c.

Secunda cauſſa, propter quam Judæi ſupra omnes reliquos populos ſeſe efferunt, illoſque implacabili odio perſequuntur, eſt Mandatum Dei, quod ipſis dedit, cùm terram Canaan hæreditario jure occupare deberent, & legi poteſt Deut. 7. ℣. 1. & ſeqq. item ℣. 23. & Deut. 20. 16. 17. Quis ejus mandati ſenſus ſit & ſcopus, contextus ipſe ſatis docet, nec opus aut inſtitu-

inſtituti noſtri eſt, prolixè nunc explicare. Judæi autem vero ſcopo relicto, in nudo præcepto externo hæſerunt & ſubſtiterunt, quaſi ipſi veri & ſoli eſſent mundi Domini, qui cæteras gentes omnes fugere, vitare, odiſſe, perſequi, & internecioni dare deberent. Hoc ſæpiùs tentarunt & exercuerunt in Vet. Teſtamento, præcipuè autem feliciter & ex voto in Perſia, tempore Reginæ Eſtheræ, quando uno die ultra 75000. hominum occiſi fuerunt, cujus rei memoriam quotannis adhuc celebrant ſummis cum gaudiis & tripudiis 15. die Februarii. Hinc præ omnibus Sacræ Scripturæ libris Eſtheræ libellus ipſis carus eſt & acceptus. Et hoc in hodiernum uſque diem ſummum & unicum ipſorum eſt votum; ut eodem modo nos *Gojim* tractare poſſint, ſicuti Perſis olim fecerunt. Nec ulla, hujus rei causâ magis ſanguinaria & vindictæ cupida ſub Sole gens eſt, quàm Judaica, exiſtimantes, ideò ſe eſſe Dei populum, ut cæteras gentes omnes perimant & occidant. Hoc unum quoque eſt ex præcipuis beneficiis, quæ à Meſſia ſuo exſpectant, ut ipſorum manibus totum mundum ferro, gladio & igne tollat & interimat. Illuſtriſſima in Evangelica & Eccleſiaſtica hiſtoria hujus rei documenta extant. Sed paginarum, quibus nos hìc incluſimus, anguſtia, illa vel recenſere vel adducere non permittit.

Quamvis autem Judæi, ex cauſis memoratis, cunctis temporibus omnes nationes ſuperbè

perbè deſpexerint, oderint & perſecuti ſint; Hiſtoriæ tamen teſtantur, nullum populum in toto mundo unquam acerbiùs odiſſe, omniſque generis convitiis, blaſphemiis, maledictis, execrationibus & diris quibuſcunque inceſſiſſe, quàm Chriſtianos. Atq; hoc odium non à Chriſtianis demum, ſed à Chriſto ipſo inceperunt, imò ab ejus præcurſore Johanne, cùm ille divino inſtinctu in medium prodiret, Meſſiam præſentem publicis ſuis concionibus prædicaret, digitis Agnum illum Dei, qui pro mundi peccatis offerri debebat, oſtenderet, Moſaicam Legem & Religionem nonnihil immutare, & loco Circumciſionis Baptiſmum introducere, Judæos de peccatis redarguere, ad pœnitentiam hortari, &c. inciperet. Chriſtum verò ipſum, quamdiu in terris fuit, quantis odiis, convitiis & blaſphemiis proſecuti fuerint & proſciderint, Evangelica hiſtoria locuples eſt teſtis. Cauſæ præcipùæ fuerunt; quòd Legem Moſaicam ipſis videretur abrogare, novamque doctrinam & religionem introducere, gentes etiam pro populo Dei habere, atque ſeipſum Deum facere: quòd carnali ſuo intellectu planè non poſſent capere, quomodo Deus Homo, aut Homo Deus eſſe vel fieri poſſet, unde pro Blaſphemo ipſum habuerunt, cum Divinos ſibi honores vindicaret: quod etiam, juxta exſpectationem & votum ipſorum, non cum ſceptro ferreo, ad gentes perimendas, ſed no-

vâ do-

vâ doctrinâ & Evangelio, placidè & benignè illis quoque gratiam Dei offerendo; non in externa pompa, ſed humilitare, regnum ſuum inchoarit. Pari deinde odio proceſſerunt erga ejus diſcipulos, & omnes eos, qui ejus doctrinam ſunt amplexi, ut Acta Apoſtolorum èvincunt. Et poſteaquam ipſis gladius, ſceptrum, omniſque poteſtas per Romanos fuère adempta, tum demum linguam ſuam venenatam contra Romanos & Chriſtianos acuerunt, & precando, imprecando, execrando, maledicendo, quandoque etiam aliis mediis, ipſos perſequi & è medio tollere ſtuduerunt, uti hæc omnia ex propriis ipſorum libris demonſtrari poſſunt. Sed hæc & alia in aliud commodius tempus, & melius otium, hac vice differimus. Tu Interim, Lector Benevole, his quæ nunc damus utere, & ſtudiis noſtris benignè fave.

Dabam Baſileæ Calend. Aprilis,

Anno 1641.

MARTI-

MARTINUS LU
THERUS DE JUDÆIS
ad illa Prophetæ
Micheæ;

Mich. 4,1. *FUturum eſt noviſsimis diebus, ut mon domus Domini præparetur in vertic montium, eleveturq; ſupra colles, conflu antq; ad eum populi: Tum properabun gentes multæ, & dicent: Agite, aſcen damus in montem Domini Dei Jacob, & ille nos ſuas vias docebit, & in ſemitis e jus ambulabimus, quoniam lex è Tſion egredietur, & verbum Domini de Jeruſa lem, &c.* ſic ſcribit:

In hoc cardo rei vertitur, hin illæ lacrumæ, hoc nempe Ju dæos in furorem & rabiem agi eosque ad eam mentis perverſi tatem adigit, ut omnes inſigne ſcripturæ locos corrumpant & depra

depravent; quippe nos גוים Gojim ſive Gentiles ſibi coram Deo æquari & pares eſſe, & Meſſiam æquè noſtram atque ſuam conſolationem dici, ferre nec volunt, nec poſſunt. Decem Meſſias & Chriſtos potiùs crucifixuri, imò (ſi fieri poſſet) Deum ipſum cum omnibus Angelis & Creaturis, vel ſub mille Inferorum pœnâ, occiſuri, quàm ut nos gentes (quas conſpuere, execrari, abominari, probris maledictisque inſectari ſolent) Meſſiæ divinarumq; promiſſionum participes & cohæredes eſſe patiantur. Adeò humanæ mentis captum exſuperat induratiſſima nobilis illius ſanguinis

(ut

(ut videri geſtiunt) patrum & circumciſorum ſanctorum ſuperbia: ſoli ſibi Meſſiam habere volunt; ſoli mundi Dominium affectant: at maledictæ gentes (id eſt, Chriſtiani) ſervi ipſorum erunt; Illæ deſiderabilia ſua, id eſt, Aurum & argentum ſuum omne Judæis dabunt & pecudum inſtar mactari ſe patientur. Judæi verò videntes ſcientesque æternam citiùs ſubibunt damnationem, quàm ut à reprobâ hac mente deduci ſuſtineant.

SYNAGOGAE JUDAICÆ

CAPUT I.

De duabus Judæorum hodiernorum Sectis.

Iudæorum duæ claſſes.

AD rerum Judaicarum cognitionem ſciendum eſt, duo Judæorum genera hodiè in mundo reperiri; *Unum* nempe eorum, qui vocantur קְרָאִים *Karraím*, Karræi; alterum eorum qui vocantur רַבָּנִים vel רַבְּנָאֵי *Rabbánim* Rabbanitæ, planè ſicut olim tempore Chriſti fuerunt diviſi in צַדּוּקִים *Sadducæos*, & פְּרוּשִׁים *Phariſæos.*

Karræi qui.

Karræi ſunt, qui ſoli literæ textus Scripturæ & Legis adhærent, totam Legem Oralem, h. e. omnes Rabbinorum Traditiones, Conſtitutiones, Gloſſas, rejicientes, & Scripturam pro ſuo lubitu exponentes. Ad nihil etiam aliud adſtringi ſe patiuntur, quàm

A

quod diſertè & expreſsè in Lege ſcriptum exſtat; & proinde ſe jactant veros obſervatores Legis Moſaicæ. Et hinc nomen etiam קראים acceperunt, à מקרא Mikra, h. e. *Scriptura*, q. d. *Scripturarios*.

Hi ſunt propago veterum *Sadducæorum*, qui olim Animæ immortalitatem; & per conſequens etiam Reſurrectionem mortuorum, Paradiſum & Infernum negarunt. Poſteaquam enim ipſorum poſteri animadvertiſſent, ſe his dogmatibus toti mundo, & apud omnes religiones, inviſos eſſe, articulos hos deſeruerunt, & in illis ſe cum cæteris Judæis conformarunt, Traditiones tamen non ſcriptas, & Legem oralem conſtanter rejicientes.

Karræis iſtis novis, poſt imminutam veterum Sadducæorum hæreſin, originem dediſſe ferunt quendam ענן *Ananem* cum *Saule* ejus filio, uti videre eſt apud authorem libri Coſri part. 3. §. 65. confirmante id R. Abrahamo bar Dior, in Cabala Hiſtorica fol. 31. col. 2.

Diſſentiunt hi à reliquis Judæis in quamplurimis, circa Gradus conſanguinitatis in Conjugiis, de Divortiis, & Purificationibus mulierum, de Novilunio figendo, & Feſtis obſervandis, de Cibis vetitis & licitis, ut & in aliis.

Hinc etiam ſuos habent peculiares libros Rituales, Precum, & alios, quamvis hactenus illos

illos libros mihi videre non contigerit. Extare tamen, à fide dignis Judæis accepi.

Reliqui Judæi eos habent pro Hæreticis. Apoſtatis, eosque cane & angue pejus oderunt. Hinc ſunt quos propriè vocant מִינִים *Minæos*, צַדּוּקִים *Tzaddukæos*, aliquando etiam כּוּתִיִּים *Kuthæos*, אֶפִּיקוּרוֹסִים *Epicuræos*, quos honorum titulos ſæpè etiam ad Chriſtianos applicant. Nulla cum ipſis ineunt connubia; quia pro מַמְזֵרִים ſpuriis eos habent, nulla commercia, nullam converſationem; Imò tantoperè eos abhorrent, ut ſi quando aliquis eorum velit ſe convertere & Rabbinata, ſeu Traditionarius Judæus fieri, eum non recipiant.

Horum hodiè multos reperiri Conſtantinopoli, Cayri in Ægypto, alibique in Oriente, in Ruſſia item, Italia, & aliis locis, teſtatur R. Leò de Modena in ſuo libro de Ritibus Hebræorum, ibique ſuas habere Synagogas, & ſecundum ſuos ritus vivere.

Qui de illis, & dogmatibus illorum, plura volet, adeat Lexicon Talmudicum in voce קראי, & notas noſtras in librum Coſri, Parte tertiâ.

Rabbanitæ ſunt, qui non tantùm Legem *Rabbanitæ*
Moſis ſcriptam, cum reliquis Prophetarum *qui.*
libris, ampleċtuntur, ſed etiam Legem oralem tenent, conſtitutiones, traditiones, & expoſitiones Rabbinorum obſervant, & pro

norma & regula fidei & vitæ ſuæ habent. Hi
ſunt genuini filii *Phariſæorum*, qui ſic diceban-
tur à radice פרש *Paraſch*, quæ *Separare* ſigni-
ficat, quaſi *Separatos* dicas; quià ſe à vitiis
& prophanis mundi, & communis plebis,
moribus, per ſingularem vitæ ſanctimoniam,
& ſeveram ac rigidam Legis & precepto-
rum obſervationem, ſeparabant, vel ſaltem
ſeparare ſtudebant. Poſtmodum ſuperſtitio-
ne invaleſcente, humilitate ſanctâ in faſtum
& ſuperbiam converſâ, & ſanctimoniâ verâ
totâ in externis ritibus, traditionum huma-
narum obſervatione, & innumeris ἐθελο-
θρησκείαις, quæ ſpeciem potiùs, quàm rem
ipſam Sanctitatis veræ habebant, conſtitutâ,
hoc nomine ſe à cæteris hominibus de ple-
be, quos עַם הָאָרֶץ *Populum terræ*, vocabant,
diſcernebant, & reliquos præ ſe ceu καθάρ-
ματα contemnebant, adeò ut non ſolùm
ab illorum, ceu prophanorum & polluto-
rum, converſatione & convictu, ſed etiam
contactu omni, abſtinerent. Hinc Phari-
ſæus ille in Evangelio gratias agit Deo,
quod non ſit ut reliqui homines, &c. Luc. 18. 11.
Hinc Joh. 18. 28. *Phariſæi dicuntur non introi-
viſſe in prætorium, ne polluerentur.* Hinc etiam à
*foro & turba hominum promiſcua venientes, non
edebant, niſi priùs baptizati vel abluti fuerint,*
Marci 7. ℣. 4. quia nempe, & Populum terræ
ipſum,

ipſum, & veſtimenta eorum pro immundis habebant, ut ab illorrm contactu ſe pollui crediderint. Videntur autem hi ſucceſſores aut æmuli fuiſſe veterum *Chaſidæorum*, quorum mentio 1. Machab. 2. 42. & 7. 13. & 2. Machab. 14. 6. Hi nempe à Sanctitate, quam profitebantur, dicti fuerunt, חֲסִידִים, vel חֲסִידָאִים, *Chaſidaim*. Iſti autem originem ſuam fortaſſe debent *Diſcipulis Prophetarum*, quorum mentio 2. Reg. cap. 2. quique ſub Prophetarum ductu & auſpiciis. Studiis ſacris non tàm Theoreticis quàm Practicis, & Exercitiis pietatis & cultûs Divini, operam dederunt.

Tales Rabbanitæ ſunt hodiè plerique Judæi tenaciter legi non tantùm Scriptæ, & Præceptis Moſaicis expreſſis, ſed & Legi Orali, conſtitutionibusque majorum adhærentes. Et de hoc Judæorum genere, miſſis Karræis, in ſequentibus, Deo dante, agere nobis eſt propoſitum.

CAPUT II.

De fundamentis, & differentia Rituum Judaicorum.

Ritus Judaici, quos tum in Sacris, tum in Vita, moribus, & actionibus ſuis hodiè *Ritus Iudaici quotuplices.*

obſervant, non omnes ſunt ejuſdem vel originis, vel authoritatis, vel obſervantiæ.

Ex lege Scripta.

Quidam illorum fundati in *Lege Moſis ſcripta*, & *Præceptis* ejus, idque vel *apertè* & *expreſſè*, vel ſaltem ex *mente & expoſitione Rabbinorum*; prout ſequenti capite tertio explicabitur. Hæc vocant מִצְוֹת דְאוֹרַיְתָא *Mizvos deorajeta* Præcepta Legis.

Ex lege orali.

Alii ſunt, qui proficiſcuntur ex *Lege orali*, & conſtitutione Rabbinorum & Sapientum ſuorum, priſcorum maximè, per quos Legem oralem conſervatam & propagatam eſſe volunt; qui Legi Scripturæ longè plura addiderunt, ad eam vel declarandam, vel perficiendam, vel etiam cuſtodiendam. Hæc vocant מִצְוֹת דְרַבָּנָן *Mizvos derabbánan*, Præcepta Rabbinorum, quorum ſumma continetur in Talmud, ex quo reliqui libri Rituales deinde ſunt conſarcinati.

Quia enim ſingulorum Præceptorum circumſtantiæ obſervandæ non omnes ſunt in Lege ſcripta expreſſæ, dicunt, eas oraliter Moſi in monte Sinai à Deo revelatas, & ad Iſraelitas deferendas, traditas fuiſſe, ac proinde non minoris authoritatis eſſe, quàm Legem ſcriptam ipſam.

Novelli quidam.

His etiam progreſſu temporis *Tertio loco* plura alia addiderunt & obſervanda injunxerunt poſteriores Rabbini, maximè poſt captivitatem Babylonicam, ex qua alieno-

rum

rum Regum & Populorum imperio & dominationi ſubjecti fuerunt, Perſarum,Medorum, Græcorum & Romanorum.

Cauſæ hujuſmodi novellarum Conſtitutionum fuerunt piæcipuè duæ; *Primò*, ut Lex Divina tantò certiùs cuſtodiretur, & à tranſgreſſione præſervaretur, plura ſæpè vel facienda vel omittenda, ſub gravi pœna ordinarunt, quàm ea præcipit vel vetat. Hæc vocant סְיָג לְתוֹרָה *Sepem Legis*: quia hujuſmodi conſtitutionibus arcere voluerunt homines à Tranſgreſſione & Violatione ipſorum Præceptorum Divinorum. Sic ex. gr. in Gradibus Matrimonii, illis quos Lex nominavit, plures ſuperaddiderunt Rabbini, quò tantò minus circa gradus prohibitos peccaretur. Sic innumera alia. *Secundò*, multa prohibuerunt Rabbini, præter Legem, ut Judæi à reliquis populis quâ pote ſemper diſcernerentur, & omnis cum illis communio & periculoſa conſuetudo, impediretur, ne forte ex nimis arctâ cum illis converſatione vel convictu ipſorum moribus aſſueſcant, propriùs ſe cum illis commiſceant, atque tandem etiam connubia & matrimonia cum illis contrahant, vel ab illorum fide & religione non prorſus abhorreant. Hanc cauſam reddit R. Mordechai Japhe, cur panem gentilium, & alios quoſdam illorum cibos, de quibus Lex nihil præcipit, prohibuerint.

Sepes Legis.

Prima duo Rituum genera ſunt quaſi eſſentialia, omnium conſenſu recepta, omnibusque ſine exceptione, & ſine variatione, obſervanda incumbunt.

Ritus diverſi diverſarum nationum.

Quod autem ad eos attinet, qui *Tertii* ſunt *generis*, illi quandoque variant pro ratione Temporum, Locorum, Nationum.

Hinc diverſa habent מנהגים *Minhágim* ſeu *Ritualia*; Sua habent Judæi Germani, Poloni, Bohemi, Moravi, Lituani, Ruſſi, qui inter ſe conveniunt: Alia habent Itali; Alia Hiſpani; Alia Orientales, in Turcia, Græcia, Barbaria, Mauritania; Alia Judæi Hieroſolymitani, &c. Sic ſingulæ hæ nationes etiam ſuos peculiares habent libros Precum, in quibus mâgna ſatis differentia, tùm in Precibùs ipſis, tùm in illarum Ordine, tùm etiam in praxi & uſu, deprehenditur. Tales aliquot ego habeo.

Sic in aliis quoque ſpecialibus variant, pro locorum vel temporum varietate, vel prout alius alio magis eſt aut minus ſuperſtitioſus & devotus.

Quædam etiam Præcepta ſunt, quæ Ubivis locorum ſunt obſervanda, h. e. tàm extra Terram ſanctam, quàm in ea, alia nonniſi in Terra ſancta. Alia etiam omnibus ſunt præcepta, tàm Viris, quàm mulieribus; alia Viris, quædam Mulieribus peculiariter: quædam omni tempore, alia nonniſi ſtante Tem-

plo

plo & ſanctuario. Quorum omnium exempla in ſequentibus Capitibus paſſim occurrent.

In libris Precum magna etiam differentia ſæpè conſpicitur inter libros veteres, tùm manuſcriptos, tùm editos, & recentiores. In illis enim paſſim multa acerba & virulenta repe- riuntur in Chriſtum, & Chriſtianos expreſsè & apertè dicta, quæ in poſterioribus ſunt omiſſa vel emollita, aut tectis & ambiguis terminis occultata, tùm quòd per Cenſuram Chriſtianorum ea exprimere ipſis ubivis non liceret, tùm quòd animadverterent, poſteaquam Chriſtiani linguam Hebræam excolere, libros ipſorum legere, & hæc deprehendere cœperunt, magna hinc ſibi enaſci odia & pericula.

Differentia in libris Precum Iudaicarum.

Talia inprimis occurrunt in *Machsórim* & *Selichos* manuſcriptis, ſicuti ex his multa ego habeo excerpta, & in adverſariis enotata. Hinc hodiè vel illa negant apud rerum ſuarum minus gnaros, vel etiam improbant, & ſibi non imputari debere exiſtimant, quæ alii, fervente nimis zelo ducti, peccarunt. Eundem tamen omnibus eſſe erga Chriſtianos animum & affectum, non eſt dubitandum.

CAPUT III.

De Judaicæ Fidei Articulis, Decem Præceptorum obſervatione, & incredulitatis cauſâ.

Judaicæ gentis hypocriſis, obſtinatio & ignorantia.
Eſa.29.13.14.

QUod Deus per Prophetam Eſajam de Judaicæ gentis hypocryſi, obſtinatione & ignorantiâ dixit: *Eo quòd populus iſte ore ſuo ad me accedit, & labiis ſuis me honorificè prædicat, cor autem ejus longè abeſt à me, & eſt timor eorum erga me doctus præcepta hominum, ideò en ipſe quoque addam ut mirificè agam cum populo iſto, mira ſcilicet & portentoſa, nempe peribit ſapientia ſapientum ejus, & intelligentia prudentium ejus evaneſcet*: id revera ita contigiſſe comperimus. Nihil enim in divino illo, quem prætendunt, cultu reperire eſt, niſi meram hypocryſin, & falſitatem: in ſapientiſſimis & prudentiſſimis illorum Doctoribus (רבנים *Rabbanim* appellant) & Scribis, nihil niſi ignorantiam, & ingentem ſtupiditatem; in Dei præſertim cognitione, & Verbi Divini expoſitione: in totâ denique gente, nihil niſi horrendam & formidabilem obſtinationem & per-

& pervicaciam, in omnibus pravis moribus & vitæ inſtitutis. Nihilominus tamen pro vero & electo Dei populo haberi volunt, eos ſeſe prædicant & jactitant, & Verbi divini, cognitionisque divinæ tam ardentem præ ſe ferunt zelum, ac ſi perfectiſſimâ in Deum crederent, & rectâ veraque fide illi ſoli, præ omnibus aliis nationibus, adhærerent, ut reverâ Apoſtolus Paulus hoc de illis teſtimonium perhibuerit; *Eos zelum quidem Dei habere, ſed non ex notitia.* Ideò in hunc uſque diem fixus immotusque ſedet illorum animis, nec convelli ullâ ratione poteſt, imaginarius iſte, quem ſibi finxerunt, cultus: Deumque omnipotentem, Cœli & terræ creatorem, qui ſit Unicus, & cujus eſſentia ſit Unica, quique nullos alios deos ſecum admittat, firmâ & indubitatâ fide colere ſe, profitentur. Judæorum autem fides tredecim עקרים *Ikkarim*, ſive articulis comprehenditur, qui ſic ſe habent, uti per compendium in illorum precibus conſignati leguntur.

ad Rom. 10. 2.

Tredecim articuli fidei Iudaicæ.

I.

אני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו הוא מנהיג ובורא לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים׃ id eſt, *Fide perfectâ credo, Creatorem, cujus nomen ſit benedictum, Gubernatorem & Creatorem eſſe omnium creaturarum, illum ſolum omnia feciſſe, facere, & facturum eſſe.*

II. אני

II.

אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדי אלהינו היה הוה ויהיה: id eſt, *Fide perfecta credo, creatorem, cujus nomen ſit benedictum, Unicum eſſe unitate, quæ nullam omninò ſimilem habeat, illumq́ſolum Deum noſtrum fuiſſe, eſſe, & futurum eſſe.*

III.

אמ"בש ש"יש אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל: i. e, *Fide perfectâ credo, Creatorem, cujus nomen ſit benedictum, non eſſe corporeum, nec ullâ ratione corporea comprehenſibilem, & nihil omninò exſtare, quod ſit illi ſimile.*

IV.

אמ"בש ש"יש הוא ראשון והוא אחרון: id eſt, *Fide perfectâ credo, Creatorem, cujus nomen ſit benedictum, Primum eſſe, & Ultimum.*

V.

אמ"בש ש"יש לו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל: i. e. *Fide perfectâ credo, ſolum Creatorem, cujus nomen ſit benedictum, & neminem præterea, adorandum eſſe.*

VI.

כמ"בש שכל דברי נביאים אמת: id eſt, *Fide perfectâ credo, omnia Prophetarum verba eſſe vera.*

VII.

אמ"בש שנבואות משה רבינו עליו השלום היו אמתיות ושהוא היה אב לחכמים לקודמים לפניו ולבאים אחריו: id eſt,

id eſt, *Fide perfectâ credo, prophetias Moſis magiſtri noſtri, qui requieſcat in pace, veras eſſe, eumq; eſſe patrem omnium ſapientium, tum eorum qui præceſſerunt, tum eorum qui ſubſequuti ſunt eum.*

VIII.

אמ"בש שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבינו עליו השלום: id eſt, *Fide perfectâ credo, totam Legem, quæ hodiè in manibus noſtris reperitur, traditam eſſe Moſi magiſtro noſtro, qui requieſcat in pace.*

IX.

אמ"בש שזאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו: id eſt, *Fide perfectâ credo, Legem hanc nunquam mutatum iri, nec ullam aliam legem tradendam eſſe à Creatore, cujus nomen ſit benedictum.*

X.

אמ"בש ש"יש יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותיו שנאמר היוצר יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם i.e. *Fide perfectâ credo, Creatorem, cujus nomen ſit benedictum, cognoſcere omnia opera hominum, & omnes cogitationes eorum; ſicut dicitur;* Ipſe omnium corda pariter finxit, intelligit omnia opera eorum. *Pſal. 33.15.*

XI.

אמ"בש ש"י גומל טוב למי שישמור מצותיו ויענש למי שיעבור מצותיו: id eſt, *Fide perfectâ credo, Creatorem benedictum, bonum retribuere iis, qui ejus mandata obſervant; illos verò, qui ea tranſgrediuntur, punire.*

XII.

XII.

אמ'בש בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה אפילו הכי אחכה לו בכל יום שיבא: id eſt, *Fide perfe- ctâ adventum Meſſiæ crèdo, & etiamſi retardet; nihilominus ſemper illum exſpectabo, donec veniat.*

XIII.

אמ'בש שיהיה תחיית המתים בעת שתעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח: id eſt, *Fide perfectâ credo, mortuos vitæ reſtituendos eſſe, quando ita feret placitum Creatoris, cujus nomen ſit benedictum, & cujus memoria extollatur in ſæculum & æternitatem.*

Hæc eſt tredecim articulorum fidei Judaicæ ſumma, ut in precum Judaicarum libellis breviter & per Epitomen conſignantur, in quibus miſeri & cæci Judæi, cum magnis ſuſpiriis, anxietate, dubitatione, & ejulatu miſerè moriuntur & pereunt. Ut verò faciliùs intelligi poſſit, quò præcipuè hàc ſuâ fidei confeſſione colliment, articulos hos paulò latiùs diducam. Primùm itaque obſervandum eſt, fidem Judaicam & Religionem Moſaicam, uti Judæi ſcribunt. his articulis ſemper quidem fundatam fuiſſe, ſed à doctiſſimo Rabbi Moſche bar Maimon (qui Anno 4964. à Mundi creatione, juxta Judæorum ſupputationem, hoc eſt, Chriſti 1104. diem obiit) ſcriptis demûm comprehenſos, & in hunc ordinem redactos fuiſſe. Judæis verò ſeriò injunctum eſt, ut inpoſterum omnes hâc fidei

fidei confeſſione pro ſymbolo uterentur, in eaque viverent & morerentur. Ideò articulos illos fuſiſſimè expoſuit, & ingentem de illis librum conſcriptis, & quo articuli illi, quos antè adduximus, paulò fuſiùs excerpti, & typis editi, appoſitiq; ſunt ſub finem magnorum Bibliorum, quæ Venetiis Anno 1517. Felicis Pratenſis operâ prodierunt, excudente Daniele Bombergo, ubi eos, ſequenti ratione expoſitos, legere licet.

Fuſior explicatio 13. articulorum.

1. De Dei Exiſtentia.

Primus Articulus eſt de *DEO*, qui omnium creaturarum Creator eſt, hoc eſt, Cauſa Cauſarum, Ens Entium, à quo & per quem omnia quæ ſunt in cœlis ſuprà, & in terris infrà, creata ſunt, & in quo ſolo ſubſiſtunt; Qui omnia ſimplici ſuo beneplacito fecit, & cujus voluntate omnia rurſus diſſolventur, atque in nihilum redigentur; Cujus eſſentia, etiamſi omnia prætereant, neque præterire, neque imminui, vel immutari poteſt. Eſſentia enim ejus eſt מציאות גמורה *Mezius gemúrah*, eſſentia perfecta & abſoluta, nullius rei, nullius auxilii, nullius opis indigens. Lux eſt æterna, potentia, robur & vita: Illius ſolius eſt dominium, & imperium: Ille revera unus eſt, & Rex ſuper omnia laudatur. Hujus articuli fundamentum poſitum eſt in his verbis: *Ego ſum Dominus Deus tuus, &c.* *Exod. 20. 2.*

2. De Dei Unitate.

Secundus Articulus eſt de *Dei Unitate*; quòd ſcil. Deus ſit אחד ומיוחד, id eſt, Unus, & Unicus

cus eſſentiâ, cujus unitati nulla res comparari poteſt, ſive in hoc Mundo, ſive extra hunc mundum: Ille non eſt inſtar communis, aut peculiaris eſſentiæ & ſubſtantiæ, quæ plures ſpecies ſub ſe comprehendit: neque etiam כאחד המורכב *ſicut aliquid compoſitum*, aut inſtar eſſentiæ compoſitæ, quæ in alias partes dividi poteſt: neque etiam כגוף הפשוט *ut corpus ſimplex*, quod quidem numero unum eſt, majus tamen & minus recipit: ſed eſt unus in una, perfecta & abſoluta eſſentia, cui nulla alia eſſentia in ejuſmodi unitate comparari poteſt. Hujus articuli fundamentum nititur illis verbis, *Audi Iſraël, Dominus Deus noſter Deus* Unus *eſt &c.* *Deut. 6.*

3. De Dei Incorporeitate. *Tertius* Articulus eſt, *de Incorporeitate Dei*; nempe, Deo non eſſe aſſignandam מדרגת הגוף *Proprietatem corpoream*, nihilque etiam eorum quæ corpori accidunt, & ab illo rurſus ſeparari poſſunt; ut, Ire, Stare, Loqui, Silere, Sedere, Currere, &c. & quamvis aliquando Sacra Scriptura Deo res corporeas attribuat, illud fieri על דרך העברה hyperbolycè, & כלשון בני אדם, id eſt, hominibus uſitato loquendi more, quò natura Divina ab hominibus faciliùs apprehendi & intelligi poſſit. Hujus articuli fundamentum ſunt hæc verba; *Nullam enim ſimilitudinem vidiſtis, &c.* *Deut. 4. 15.*

4. De Æternitate Dei. *Quartus* Articulus ſimpliciter prout ſonat eſt intelligendus; Deum nempe Creatorem

קדמון

קדמון *Primùm* ſive Æternum eſſe, & ab omni æternitate: reliqua verò omnia temporalia eſſe, & aliquando incepiſſe. Hic articulus illis verbis innititur, quibus Deus appellatur אלהי קדם *Deus æternitatis*. Item, *Ego ſum primus & ultimus, & præter me nullus eſt Deus*. *Deut, 33.27.* *Eſa. 44.6.*

Quintus eſt de *Dei Adoratione*; Deum ſolum adorandum eſſe, illum ſolum colendum, extollendum, laudandum, & celebrandum, nullumque alium hoc afficiendum honore, ſive è beatis Angelis, ſive è ſideribus, ſive ex iis, quæ quatuor Elementorum compoſitione conſtant: Hæc enim omnia ejus eſſe creaturas, circumſcriptas, & finitas, ipſum verò ſolum eſſe Creatorem, principio & fine carentem, omnibusque creaturis neceſſitatem eſſe impoſitam, neque ullam ex iis ſui Juris aut arbitrii eſſe; quippe quarum omnis voluntas & arbitrium à Deo pendeat, qui ſolus eſt liberrimum agens, & cujus voluntatem nemo remorari poteſt; ideoque etiam nullos מליצים *Melizim* Advocatos & mediatores inter eum & homines collocandos eſſe. Hæc autem omnia in eum finem adducunt, ut omnem Idololatriam procul amovendam moneant. cujuſcemodi monitis tota Lex, & ſacra Scriptura ſunt refertæ. *5. De Dei Adoratione.*

Sextus Articulus vult, Deum gratiâ ſuâ & mero beneplacito ex humano genere quosdam elegiſſe, quorum mentem & intellectum *6. De Prophetia.*

præ aliorum mentibus illuminaverit & puri ficaverit, ſpiritu Prophetiæ donaverit, eorumque intellectum Creatoris intellectui adhære re fecerit; ita ut per illos ſit loquutus, & viam, per quam homines ambulare voluerit illis revelaverit.

7. De Prophetia Moſis.

Septimus Articulus docet, *Moſem* inter Prophetas ſummum & præſtantiſſimum fuiſſe atque ſupremum ſapientiæ, & humanæ perfectionis, dignitatisque gradum attigiſſe; adeò ut Angelis æquiparatus fuerit, ac ea propter ejus prophetiæ, in quatuor præcipuè rebus aliorum Prophetarum prophetias ſuperarint. *Primò*, quòd Deus cum aliis Prophetis loquutus ſit per Angelum, qui medius inter Deum & illos interceſſit: ſed cum Moſe ore ad os, facie ad faciem loquutus eſt. *Secundò*, aliis Prophetis prophetia contigit, aliquando per inſomnia nocturna, aliquando per profundum ſoporem de die, ita ut omnia illorum membra, totumque adeò corpus diriguerint, & ſtupore perculſa fuerint; ſola cogitatio vires ſuas retinuerit: Moſes verò prophetias ſuas non ita accepit, ut de illo dictum eſt: *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum: at non ita ſervus meus* Moſes: *ore enim ad os ei loquor: palam, & non per ænigmata & figuras Dominum videt* Moſes; Itaque prophetias ſuas de die accepit, quum ſtaret coram Cherubim; ſicut

Differentia inter Prophetias Moſis, & cæterorum Prophetarum.

Num. 12. 6.

ſicut ſcribitur : *Inde præcipiam, & loquar ad te ſupra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt ſuper arcam teſtimonii, cuncta, quæ mandabo per te filiis Iſraël.* Exod. 25. 22. *Tertiò*, quando ſpiritus Propheticus alios Prophetas, vel per ſomnium, vel per viſionem, vel per Angelum invaſit; viribus omnibus & robore omni deſtituti, tantoque terrore & trepidatione correpti ſunt, ut vix anima ipſorum in ipſis remanſerit, uti de Propheta Daniele dicitur: *Vidi autem ego Daniel ſolus viſionem: porrò viri qui erant mecum, non viderunt, ſed terror nimius irruit ſuper eos, & fugerunt in abſconditum, ego autem ſolus relictus vidi viſionem grandem hanc, & non remanſit in me fortitudo, ſed & ſpecies mea mutata eſt in me, & emarcui, nec habui quicquam virium, & audivi vocem ſermonum ejus, & audiens, jacebam conſternatus ſuper faciem meam, & vultus meus hærebat terræ.* Dan. 10. 7. Sed nullus terror irruit in Moſem, quando prophetias ſuas accipiebat: ideò Scriptura dicit de illo: *Loquebatur Dominus ad Moſem facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum*, Exod. 33. 11. hoc eſt, comiter & benignè, non autem cum terrore. *Quartò*, non prophetarunt alii Prophetæ arbitrio ſuo, quoties & quando voluerunt : ſed demum, quando Deus juſſit, & virtutem propheticam illis inſpiravit. Unde ſæpiùs Deum invocarunt, & ab illo ſpiritum propheticum petierunt; ſæpiùs etiam non diu prophetarunt; interdum

à prophetandi munere ceſſarunt; interdum quoque Muſicis inſtrumentis recreari poſtularunt, ut Propheta Eliſæus recreationis cauſa fecit. Moſes autem, quotieſcunque voluit & neceſſe habuit, vaticinari potuit. Hinc ſcriptum eſt: *State, ut conſulam quid præcipiat Dominus de vobis. Loquutusq; eſt Dominus ad Moſem, dicens, &c.* Ita Moſes omnes Prophetas ſuperavit, nullusque Propheta unquam ſimilis ei fuit.

2. Reg. 3.

Levit. 16. 2. Num. 9. 8.

8. De Lege Moſis.

Octavus Articulus agit de Lege, quæ Moſi ex ore Dei data eſt, eâ ratione quâ apud eos hodiè invenitur. Quomodo autem hoc contigerit; An ſcilicet Deus ſcriptam Moſi tradiderit; an verò ipſe Moſes ex ore Dei exſcripſerit? certò ſciri nequit. Siquidem autem omnia ex ore Dei profecta ſunt: neceſſariò vera eſſe oportet, nullaque eſt differentia inter omnia vocabula, quæ in Lege ſcripta ſunt. Ex. gratiâ; *Ego ſum Dominus Deus tuus, &c.* Et, *Thimna concubina erat Eliphæ filii Eſavi*: Item; *Filii Cham ſunt Cuſch, Mitſrajim, Put, & Canaan, &c.* Et, *Audi Iſrael Dominus Deus tuus Deus unus eſt*, & alia id genus; Omnia enim æquè ſunt ſanctum & verum Dei verbum. Similiter etiam expoſitio Legis מפי הגבורה *Mippi haggevûra* ex ore Dei profecta eſt; eo ſcilicet modo, quo hodie obſervatur in לולבין *Lulabbin* ſeu palmarum ramis, & aliis, quæ fieri ſolent in feſto Tabernaculorum, in Tubæ inflatione, in ציצית & תפילין

Exod. 20. 2. Gen. 36. 12. Gen. 10. 6. Deut. 6. 4.

Zizis

Zizis & Tephillin, Fimbriis & phylacteriis; aliiſque ejuſmodi rebus, quarum nulla expreſſa mentio fit in Lege Moſis, quæque hodiè obſervantur, quemadmodum Deus Moſi, Moſes verò illis expoſuit, & oretenus declaravit. *Moſes autem*, inquit Deus, *in omni domo mea fideliſſimus eſt, & is de ſe dixit; In hoc ſcietis quòd Dominus miſerit me, ut facerem univerſa quæ cernitis, & non ex proprio corde ea protulerim.* *Num. 12. 7.* *Num. 16. 28.*

Nonus Articulus agit *de Legis immutabilitate*; Legem nempe Moſis nunquam mutatum iri, nullam unquam aliam Legem illi adjiciendam, nihil illi, vel in Scriptura, quoad literas & apices, vel in expoſitione ac interpretatione addendum, aut detrahendum eſſe. Quapropter etiam Templum iterum inſtaurandum, Hieroſolymam de novo ædificandam, ſacrificia & Moſaicas Cæremonias omnes in priſtinum ſuum ſtatum reſtituendas. Judæos denique in patriam ſuam reducendos eſſe, ut illic Legem Moſis in æternum obſervent, &c. *9. De Legis immutabilitate.*

Decimus Articulus, juxta literalem ſenſum, ex ſacra Scriptura facilè intelligi poteſt. *10. De Scientia Dei.*

Undecimus Articulus, De bonorum malorumque operum Retributione agit. Et bonorum quidem operum merces maxima eſt עולם הבא *Olam habba* Seculum futurum, ſive Vita æterna. Malorum verò operum pœna *11. De Præmiis bonorum & malorum.*

maxima æterna animarum eſt perditio : ideò
Exod. 32. 32. ſcriptum : *Aut dimitte eis hanc noxam, aut. ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Cui reſpondit Dominus : Qui peccaverit mihi, eum delebo de libro meo.*

12. De Meſſia. *Duodecimus* Articulus de Meſſiâ adhuc venturo agit, cujus adventus, etiamſi diutiſſimè differatur, certiſſimè tamen eſt ſperandus. Nullus adventui ejus terminus, nullum præfixum tempus eſt ponendum, neque ex Scriptura inquirendum. Hinc Rabbinorum ſapientiſſimi & doctiſſimi dixerunt : תפח רוחן של מחשבי קיצין *Rumpatur ſpiritus eorum qui ſupputant tempora.* Nihilominus tamen Meſſias credendus, amandus, celebrandus & invocandus eſt, ut citò veniat, quemadmodum omnes Prophetæ à Moſe, ad Malachiam uſque Prophetarum ultimum, fecerunt. Qui verò de adventu ejus dubitat, הוא מכזיב התורה כולה *is totam Scripturam mendacii redarguit* (imò te, ô cæce Judæe, Lex mendacii arguit, qui eum, qui jam pridem venit, veniſſe dubitas & credere recuſas) quum apertiſſimè promittatur in פרשה בלעם ſectione *Bileam*, Numer. cap. 22. & in פרשה נצבים ſectione *Nizzavim*, Deut. cap. 29. & 30. compluribusque aliis in locis.

13. De Reſurrectione mortuorum. *Decimus tertius* Articulus de mortuorum Reſurrectione tractat, de qua nihil amplius hoc loco dicendum eſt.

Hæc

Hæc ergo fundamenta qui perfectè credit, ille ad Iſraelitarum numerum pertinet, ejusmodi hominem amare, illius miſereri, & omnia illi demonſtrare oportet, quæ Deus Creator propinquo & fratri, ex vero amore, fraternitate, & amicitià demonſtranda eſſe, præcepit. Homo autem talis, etſi omnia, quæ excogitari poſſunt, peccata, propter ingenitam humanæ naturæ pravitatem committat; is propter peccata quidem ſua punietur, nihilominus tamen etiam futuri ſeculi erit particeps, & Iſraelitis peccatoribus annumerabitur. Qui verò vel unicum fundamentum, aut fidei articulum, concutere nititur, illique fidem non habet, is ad Eccleſiam Iſraelis nullo modo pertinet. Deum enim abnegat, & hæreticus atque Epicureus appellari debet; ut qui eradicet quod benè eſt plantatum, dignusque eſt qui expellatur, rejiciatur, & omninò perdatur. De ejuſmodi enim dicitur in Scriptura: *Eos qui te oderunt odio ſum proſequutus, Domine, & faſtidivi illos qui in te inſurgunt.* *Pſal. 139. 21.*

Hactenus Judaicæ fidei ſenſum fuſiùs aliquantò diduxi è Rabbi Moſche filio Maimonis, qui vulgò apud Judæos רמבם *Rambam* appellatur, per ſcripturæ quoddam compendium, quod illi ראשי תיבות *Raſche Thebhot* appellant, ut hâc ratione faciliùs perſpici & cognoſci poſſit, quonam præcipuè Judaica hæc confeſſio ſpectet. Si enim diligenter hos *Hac Iudaicæ fidei Con-*

feſſio ſpectat ad fidem Chriſtianorum convellendam.

articulos ex ipſorum libris perpendamus, facilè animadvertere eſt, Maimonidem, quum hos articulos ita componeret, & ſub Judaici nominis, & ſalutis æternæ jacturâ, feriò omnibus præciperet & injungeret, ut illis pro fidei ſuæ ſymbolo uterentur, aliò non collimaſſe, niſi ut Chriſtianam fidem apud Judæos hâc ratione convelleret, falſam & odioſam redderet, Judæosque ab illa averteret. Ita articuli illi, qui Deum Creatorem unum, incorporeum, & æternum aſſerunt, eò ſolùm ſpectant, ut doctrinam Chriſtianam de ſacro-ſanctâ Trinitate & Chriſti perſona rejiciant & condemnent, quaſi nos ex Trinitate tres Deos faciamus, & Chriſtus non ſit Deus, aut Divinam in ſe naturam habere non poſſit, quòd non ab æterno, ſed certo demùm tempore humanum corpus aſſumpſerit. Quòd ſi verò non ſit Deus, non eſſe etiam invocandum: quum hoc Dei ſit ſolius, ut habetur in articulo quinto: hominum etiam corda & cogitationes non noviſſe; ſiquidem Deus ſolus eſt cordium ſcrutator, prout articulus undecimus dicit. Pariter articulus ſextus, ſeptimus, octavus, & nonus, doctrinæ Chriſtianæ, totique Novo Teſtamento ex adverſo ponuntur, hûcque faciunt, ut Chriſtum verum Prophetam, vel doctorem divinum, Judæi negent; ut qui doctrinam ſuam non ex ore Dei, ùt Moſes, acce-

perit;

perit; imò contra Legem Moſis, quæ nunquam immutari debet, docuerit & prædicaverit, eamque multis in partibus immutaverit. Porrò, ſi homo vitam æternam conſequitur, eò quòd piè vixerit, Dei præcepta obſervaverit, bonisque operibus ſtuduerit: aut æternas pœnas promeretur, quòd impiè vixerit, & malis operibus deditus fuerit; quorſum Paſſio & mors Chriſti? Non cupio, (dicebat mihi nuperrimè quidem Judæus) ut quiſquam pro peccctis meis ſatisfaciat: Vulpecula, ut dicunt vulgò Germani, ſuâ pelle luit. Ita huic doctrinæ adverſatur articulus undecimus. Atque in hanc ſententiam pedibus manibusque deſcendunt omnes reliqui docti Judæi, eamque publicis ſcriptis & libris conſignant, inter quos vel præcipuus eſt Rabbi Joſeph Albo Hiſpanus, qui Anno Chriſti 1425. librum conſcripſit ſub titulo ספר עקרים *Sepher Ikkarim*, id eſt, Liber fundamentorum, ſeu articulorum fidei, in quo fidem Judaicam ſtrenuè confirmat, & acerrimam adverſus Chriſtianorum fidem diſputationem habet. Judaicam autem fidem tribus præcipuè fundamentis inniti vult: *Primò*, על מציאות השם ſuper Una unius Dei Eſſentia, quo pacto & Trinitatem, & Chriſti Deitatem negat. *Secundò*, על תורה משה מן השמים ſuper Lege Moſis è cœlis data, & ex ore ipſius Dei promulgata. Ita Chriſti do-

Fundamenta fidei Judaicæ tria, ſecundum Ioſeph. Albo.

ctrinam, Novumque Teſtamentum rejicit, ac proinde innuit, Chriſtum falſum fuiſſe Prophetam, non autem Meſſiam promiſſum, ut etiam in duobus iſtis articulis, nempe de Trinitate, & Perſonâ Chriſti, præcipua inter Judæos & Chriſtianos ſita eſt Controverſia. *Tertiò*, Judaicam fidem collocat על שכר ועונש ſuper æternâ remuneratione bonorum, & æternâ pœna malorum operum; quâ ratione Paſſionem & Mortem Chriſti, pro hominum peccatis, ſpernit. Huc etiam facit impurus ille & execrandus liber ניצחון *Nizzachon*, id eſt, Victoria, de Chriſtianis ſcil. reportatâ, quem *Rabbi Lipman*, compoſuit, & ex ore ipſius diaboli dictantis excepit, anno Chriſti 1459. quo Evangelicam hiſtoriam quatuor Evangeliſtarum impugnat, & ex quo *Sebaſtianus Munſterus*, ante complures annos meus in hâc Academiâ Anteceſſor, & linguæ ſanctæ Profeſſor, multa attulit & refutavit, in Evangelio Matthæi Hebraico à ſe Baſileæ edito.

Liber Nizzachon,

Quomodo ſua induratione Iudæi in maximam incredulitatem inciderint.

Quum itaque Judæi, in hâc ſuâ induratione & cæcitate. Chriſtianam fidem abnegare, & falſitatis redarguere voluerunt, ipſimet in maximam incredulitatem inciderunt, & à verâ in verum Deum fide omninò receſſerunt, ita ut ipſimet, quid credant, ignorent. Etiamſi enim ſuperbè de ſolidâ ſua & perfectâ in Deum Creatorem cœli & terræ, qui unus

unus eſt, & cujus eſſentia una eſt, quique ab æterno, & in æternum, manſurus eſt, fide glorientur; ejuſmodi tamen fidem, rectam fidem appellare non poſſumus: ſiquidem Deum, in quem ſe credere falsò putant, non eâ ratione agnoſcunt, quâ ſe in verbo ſuo agnoſcendum præbuit. Moſes enim & Prophetæ nobis in Veteri Teſtamento, quantumvis paulò obſcurius quàm in Novo, indicant, Deum in ſuâ eſſentiâ quidem Unum eſſe, ſed perſonis Trinum; nempe Deum Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum. Quandoquidem itaque Judæi in ejuſcemodi Deum non credunt, (qui tamen rectus & verus Deus eſt, cœli & terræ Creator) ſed in illo offenduntur, eumque Deum eſſe negant; neceſſariò ſequitur; eos in verum Deum non credere, ſed potiùs in ſummâ ſuperſtitione & incredulitate immerſos jacere. Quòd autem credunt, omnia quæ à Moſe & Prophetis dicta ſcriptaque ſunt, vera eſſe; nihil quoque illis addendum, nihil ab illis detrahendum; Moſes ſummum & præſtantiſſimum Prophetam fuiſſe; omnia quidem illa vera ſunt, & benè dicta, ſed malè ab illis & intelliguntur, & creduntur. Primùm enim, non omnia illa ſolùm, quæ in Moſis & Prophetarum libris ſcripta ſunt, vera eſſe exiſtimant; ſed etiam ſapientiſſimorum ſuorum Rabbinorum dogmata vera eſſe credunt; imò plus illis

illis fidei, quàm ipſis Moſis verbis, tribuendum cenſent. Deinde, Traditiones Majorum ſuorum, non habent loco תוספות *Toſephos*, id eſt, Additamentorum Legis, ſed pro ipſâ Lege, quam Moſes ex ore Dei exceperit, quamque ipſe oretenus duntaxat alios docuerit, neque ſcriptis comprehenderit; ne ſcilicet Ethnici eam diſcerent, ac Legem Moſis ſe quoque obſervare, gloriarentur. Cenſent enim, Legem Moſis, abſque orali iſta expoſitione & Traditionibus, neque intelligi, neque obſervari perfectè poſſe, uti paulò pòſt fuſiſſimè declarabitur. In eo etiam longè à ſcopo aberrant, quòd exiſtiment, nihil prorſus unquam in Lege immutandum eſſe. Lex enim cæremonialis Chriſtum tantùm indicabat, qui & ipſi finem impoſuit: mox etiam ab illius impletione, Templum ſanctum ſolo æquatum eſt, Hieroſolyma cum ſacris omnibus vaſtata & deſolata, Judæi ex patria ſua expulſi, & in omnes nationes diſperſi ſunt, ut ſic tandem agnoſcerent, nonniſi unum paſtorem, unumque ovile eſſe, Ethnicos verò, & à Republica Iſraelis antea alienos, juxta multas inſignes prophetias, ad communionem fidei in Deum omnipotentem, Creatorem cœli & terræ, veniſſe, & præſtantiſſimi illius verbi divini theſauri, Judæis primùm concrediti, participes factos eſſe. Similiter in eo valdè peccant, quòd Mo-

ſen

ſen tam magnum Prophetam fuiſſe cenſeant, ut Chriſtus non tantùm cum eo comparari non potuerit, ſed & præ ipſo quaſi falſum docuerit. Experientia autem docet, plurimos Judæos in conſcientiâ ſuâ de hac falſitate convinci. Benè etiam credunt, in Moſe & Prophetis Meſſiam promitti: ſed in eo graviter hallucinantur, quòd non ſolùm credere nolint, illum jam ante multos annos veniſſe, ſed etiam neſciant, cur, & cui bono. Meſſias mittendus fuerit. De Meſſia enim tantummodò credunt, ſe ab illo, non ſecus atque à Moſe & ab Aharone, ex hâc corporeâ & terreſtri captivitate liberandos, & in terram ſuam iterum deducendos eſſe, ne amplius abſynthia tetra inter gentes bibere cogantur, ſed potiùs dulciſſimo lacte, & ſuaviſſimo melle Cananæo, ſatiari & recreari poſſint. Spiritualem autem peccatorum captivitatem non curant: poſſunt enim peccatorum pœnam in corpore ferre, vitamque æternam, præceptorum divinorum obſervatione, & bonorum operum ſtudio, facillimè promereri. Sunt enim, ſi credere fas eſt, גוי קדוש *Goi kadoſch*, Gens ſancta, & Deo accepta. Articulum undecimum quod attinet, perſuaſum illis eſt, eum, qui multa præcepta, & bona opera præſtiterit, maximam in futuro ſeculo mercedem reportaturum, ut legitur in Talmude his verbis: כל ישראל יש להם Tract. Sane.

Ibid. cap. 11. *in princ.* להם חלק לעולם הבא שנ' ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעש ה' ידי להתפאר: *Totus Iſrael partem habet futuri ſeculi, prout dicitur*: *Iſa.* 6. 21. Populus tuus omnes juſti ſunt, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Nihilominus tamen, & priores & potiores ſunt hujus partes in ſeculo futuro, quàm illius: ille ſcilicet, qui plura bona opera fecerit, majorem in eo partem habebit: impii verò, qui nullâ ducuntur pœnitentiâ, nulloque propter peccata ſua mœrore premuntur, per duodecim menſes in inferis ſive purgatorio patientur, ac poſtea demùm partem ſuam conſequentur in vitâ æternâ, ſed non adeò magnam quàm juſti vel pii. Iis verò, qui Deum prorſus abnegant, & ſanctum ejus nomen prophanant, (nempe qui à Judaicâ fide deficiunt & Chriſtiani fiunt) præputium de novo creſcit, quaſi nunquam circumciſi fuiſſent, illoſque volunt in æternum in inferis permanere. Qui moriens filium relinquit, lætus moritur, hâc ſe conſolatione ſuſtentans, ſe à filio ſuo expurgatorio liberatum iri. Liberatio autem hæc fit precatione quadam, quam קדיש *Kaddiſch* vocant: eam ſi filius per integrum annum quotidiè recitet, pater liberatur. Ita etiam pia uxor maritum ſuum mortuum poteſt ex inferis liberare: Interdum quoque contingit, maritum & uxorem pietate diſſimiles

miles eſſe, ita ut alterutra pars digniori loco in ſeculo futuro digna ſit: tum Deus illorum miſeretur, & ſimul eos in cœlum deducit, æqualibusque ſedibus locat. In ſummâ, omnes omninò Judæi participes erunt vitæ æternæ, in Cœlos ingredientur, ſed alter alterum honore & dignitatè ſuperabit. Non ſecus atque apud regem aut principem, qui magno ſtipatùs comitatu, urbem ingreditur, ſingulis quidem hoſpitia ſua aſſignantur, ſingulis cibus & potus exhibetur; non iisdem tamen hoſpitiis, nec eodem cibo omnes excipiuntur, ſed dignitatis ſingulorum ratio habetur. Eodem omninò modo quoque fiet in ſeculo futuro.

In articulo de mortuorum Reſurrectione, Judæi increduli viventes ſunt mortui. Primùm enim ſolos Iſraelitas, non etiam gentiles, reſurrecturos aſſerunt. Hinc in Rabbi Bechai, libro כד הקמח Kad hakkemach *Cadus farinæ*, legitur: ארבע מעלות פרטיות לישראל בלבד ולא בשאר האומותוכ' id eſt, *Quatuor ſpeciales ſunt Iſraëlis dignitates, quas aliis gentibus Deus non eſt impartitus; nempe Terra Cananæa, Lex, Prophetia, & mortuorum Reſurrectio.* Id repetit ſectione legali *Schophetim* (Deuter. 18.) his verbis: ד'דבריסהן שלא זכתה להם שום אומה כי אם ישראל והן הנבואה והתורה וארץ ישראל ותחיית המתים וכו': id eſt, *Quatuor res ſunt, quibus non fuit dignus ullus populus, niſi Iſrael, nempe, Prophetia*

Cæcitas Judæorum in Articulo de Reſurrectione.

fol. 8. 1.

Prophetia, Lex, Terra Iſraël, & Vivificatio mortuorum. Fuſiùs idem diducit in paraſcha וזאת הברכה Deut. cap. 33. àddens : וכן מצינו בישעיה עליו השלום שהתנבא על אומות העולם ואמר מתים בל יחיו רפאים בל יקומו וחזר והתנבא על ישראל ואמר יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך : באר שאין תחית המתים אלא בישראל id eſt, *Sic ètiam invenimus in*

Eſa. 26. 14. *Eſaia (ſuper quo ſit pax) quòd prophetavit de gentibus hujus mundi & dixit*: Mortui non reviviſcent, qui obierunt, non reſurgent. *De*

verſ. 19. *Iſraele autem dixit*: Reviviſcent mortui tui, & cadavera mea reſurgent : expergiſcimini & laudate, qui habitatis in pulvere : nam ros olearum virentium ros tuus eſt, &c. *Quibus declarat, non fore reſurrectionem, niſi Iſraelitis.*

Roſch haſchana, cap. 1. fol. 16. 2. Ibidem mox ex Talmude, rem integram in hunc modum perſequitur : שלוש כתות ליום הדין אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעים גמורים ואחת של בינונים שעונותיהם וזכיות יהם שקולין : צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי העולם הבא : רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנם שנאמר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלו לחרפות וגו׳ :

Tres claſſes eorum, qui reſurgent. *Tres claſſes ſiſtent ſe ad diem judicii futuri*; Prima eorum, qui perfectè ſunt juſti; Secunda, improborum perfectorum : Tertia, intermediorum, quorum iniquitates & juſtitiæ pares ſunt. *Perfectè juſti illicò adſcribentur & obſignabuntur ad vitam æternam, Impii perfecti ſcribentur*

bentur & obſignabuntur illicò ad gehennam, ſicut dicitur: Et multi de dormientibus in terræ pulvere evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium, &c. Adjungit Rabbi Bechai; Dan.12. 2.
והא למדת שיחיו אף הרשעים והתחיה ההיא לרעתם
כי יהיו נדונין בגוף ובנפש בגיהנם וכו' id eſt, *Hinc diſcis, etiam impios (ex Iſraele) reſurrecturos: verùm hæc reſurrectio in perniciem ipſis cedet: corpore ſiquidem & animâ punientur in Gehenna, &c.*
בינוניים יורדין לגיהנם ונדונין שם י"ב חדשלאחר י"ב
חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת
כפות רגלי צדיקים וכו' id eſt, *Intermedii deſcendent in gehennam, & ibi per duodecim menſes plectentur: elapſis duodecim menſibus corpus eorum conſumetur, & anima comburetur, cineresq; diſperget ventus ſub plantas pedum juſtorum.* Hactenus Bechai. De poſtremis iſtis ex Prophetâ Zachariâ, & ex Samuelis primo, ita in Talmude agitur: בינוניים שעונותיהם וזכיותיהם
שקולין יורדיםלגיהנם ומצפצפין ועולין שנאמר והבאת
את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים
כבחון את הזהב ועליהן אמרה חנה ה' ממית ומחיה
מוריד שאול ויעל: *Medii, quorum peccata & bona opera ſunt paria, deſcendent in gehennam, ubi pipient, & inde aſcendent, ſicut dicitur:* Et traducam tertiam partem per ignem, & defæcabo eos, ſicut defæcatur argentum, & probabo eos, ſicut probatur aurum, &c. *De iisdem etiam dicit Anna prophetiſſa:* Dominus eſt qui interficit & qui vivificat, qui detrudit in Zach. 13. 9. 1. Sam. 2. 6

infernum & inde educit. Sic etiam Rabbi
Pſalm. 1. David Kimchi in Pſalmum primum : הרשעים לא תהיה להם תקומה אלא תאבד נפשם עם גופם ביום המיתה: id eſt, *Impiis non erit reſurrectio, imò peribit anima ipſorum ſimul cum corpore in die mortis.* Hæc tamen non eſt omnium Rabbinorum ſententia. In hunc quoque ſenſum ſcribit idem Jeſa. 26. תחית המתים לצדיקים ולא
Jeſa. 26.19. לרשעים *Mortuorum vivificatio, piorum eſt, non autem impiorum.* Rabbi Saadia in locum modò ex
Dan. 12. 2. Daniele citatum, ad vocem רבים *Multi*, ſcribit: ורבים מישני אדמת עפר יקיצו , זו תחית מתי ישראל שגורלם לחיי עולם : ואלה שלא יקיצו הם עוזבי יי׳ אשר ירדו לדיוטא התחתונה של גיהנם והיו דראון לכל בשר i. e. Et multi de his qui dormiunt in pulvere terræ, evigilabunt: *Hæc eſt vivificatio mortuorum Iſralitarum, quorum ſors eſt ad vitam ſeculi futuri: ii verò qui non evigilabunt, ſunt qui Dominum dereliquerunt, & idcirco deſcendent in conclave infimum gehennæ, eruntq; in opprobrium æternum.* Aben Ezra in hunc Danielis locum ſcribit : ורבים , אמר הגאון כי פירושו אלה שיקיצו יהיו לחיי עולם ואלה שלא יקיצו יהיו לחרפות ולדראון עולם: *Haggaon dicit; vocis hujus* ורבים Et multi, *explicationem eſſe, eos qui evigilabunt, vitam æternam conſequuturos, eos verò, qui non evigilabunt, æterno opprobrio & ignominiæ fore obnoxios.* Verum Aben Ezra ex ſententia ſua ſubjicit, והטעם לפי דעתי שהצדיקים שמתו בגלות יחיו בבוא הגואל ,כי עליהם כתוב כימי העץ ימי עמי

ואז

ואז יתענגו בלויתן ובזיז ובבהמות וימותו פעם שנייה ויחיו בתחיית המתים בהיותם בעולם הבא שאינם אוכלים ושותים רק נהנים מזיו השכינה : id eſt, *Sed ſenſus, meâ quidem ſententiâ, eſt quod juſti, qui in capitivitate mortui ſunt, reviviſcent, quando redemtor* (id eſt, Meſſias) *veniet. de illis enim ſcriptum eſt:* Secundum dies arboris erunt dies populi mei. Tunc oblectabunt ſe cum (balæna) Leviathan, & cum ave Ziz, cum Behemoth (de his infrà peculiari capite dicetur.) *Poſteà morientur vice ſecundâ, & reviviſcent in vivificatione mortuorum, & cum fuerint in ſeculo venturo neq; edent, neq; bibent, ſed majeſtatis divinæ ſplendore fruentur, &c.* *Eſa. 65. 22.*

Legitur Geneſ 47. Iſraelem, quum mortis ſuæ tempus inſtare videret, Joſephum appellaſſe, eumque jurejurando adſtrinxiſſe ne in Ægypto ipſum ſepeliret, ſed in Cananæam deferret, & Majorum ſuorum ſepulchro conderet. Hic Rabbi Schelomo Jarchi ſcribit: אל נא תקברני במצרים שסופה להיות עפרה כנים ושאין מתי חיצה לארץ חיין אלא בצער גלגול מחלות ושלא יעשוני מצרים ע״ז id eſt, *Ne ſepelias me in Ægypto: quia futurum eſt, ut pulvis illius aliquando in pediculos convertatur: deinde, quoniam ii, qui extra terram Canaam moriuntur, non reviviſcent, niſi per dolorem volutationis, quæ fit per occultas terræ cavernas: deniq; ne Ægyptii ex me idolum faciant.* Hæc ut melius intelligantur, adducam, quæ in libro Tanchuma

Gen. 47. 29. De reſurrectione eorū, qui extra terram Canaan moriuntur.

(Commentarius eſt in pentateuchum) fuſiſimè hac de re ſcribuntur in eundem locum

Geneſ. 47. *Rabbi, nomine Rabbi Chelbo, dixit: Cur tantoper optarunt patres ſepeliri in terra Cannan? Qui mortui & ſepulti in terra Canaan primi omnium in diebus Meſſiæ reviviſcent. Rabbi verò Hananja dixit: Quiſquis extra terram Canaan moritur illius cervici gemina mors imminet*, (id eſt, illi bis moriendum eſt) ut *ex hoc verſiculo diſcimus*

Ier. 20. 6. Tu autem phaſſur & omnes habitarores domus tuæ, ibitis in capitivitatem, & in Babylonem venies, & ibi morieris ibique ſepelieris tu, & omnes amici tui, quibus propheta mendacium. *Dixit ad eum Rabbi Simon: ſi ita ſe res habeat, omnes juſtos, qui extra terram Canaan ſepulti ſunt, perire neceſſe eſt? Abſit. Sed Deus facit ipſis profundas cavernas in terra, per quas tamdiu ſeſe volvunt, donec in terram Iſrael perveniant, quò poſtquam pervenerint, naribus illorum Deus ſpiraculum vitæ inſpirabit, ita ut reſurgant, uti ſcribitur*:

Ezech. 37. 12. 14. Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris, ô popule mi, & inducam vos in terram Iſraël, & dabo ſpiritum meum in vobis, & vivetis, & requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram. *Tunc dixit Rabbi Simon ben Levi; expreſſè dicit Scriptura; quamprimùm in terram redierint, animam corpori ipſorum Deus reſtituet, ſicut ſcriptum eſt*:

Ieſa. 42. 5. Hæc dicit dominus Deus, creans cœlos, & extendens eos, firmans terram, &

quæ

quæ germinant ex ea, dans flatum populo qui eſt ſuper eam, &c. Hæc, juxta doctrinam Judaicam, de Judæis mortuis, qui in terræ cavernis volutantur, ſunt intelligenda: non autem de iis, qui ſupra terram verſantur. De hac Volutatione, quæ ab ipſis vocatur גלגול המתים *Gilgul hamméſim*, etiam intelligendum, quod legitur in Targum, ſeu Paraphraſi Chaldaica Cantici Canticorum, in *Cap. 8. v. 5*
hunc modum: כד יחון מיתיא עתיד לאתבזעא טור משחא וכל מיתיא דישראל עתידין למפק מתחותוהי ואפילו צדיקיא דמיתו בגלותא עתידין למיתי אורח כוכיא מלרע לארעא ומפקין מן תחות טור משחא: id eſt, *Quando reviviſcent mortui, mons Olivarum findetur, & omnes Iſraelitæ mortui inde prodibunt: juſti quoque, qui in captivitate mortui ſunt, venient per cavernas ſubterraneas, & exibunt de imis montis Olivarum partibus.* Sic in libro Zohar col. 206. ſcribitur: *Non dat Deus ipſis* (mortuis ſc.) *animas niſi in terra Iſraelis, ſicut ſcriptum eſt;* Cum aperuero ſepulchra veſtra, & educam vos ex ſepulchris veſtris, & introducam vos in terram veſtram, Ezech. 37. ℣. 13. *Devolventur enim illuc ſub terra, &c.* In Talmud Hieroſolym. in Kiláim cap. ultimo: *An ergo Rabbini qui moriuntur in captivitate pereunt? Dixit R. Simai: Deus perforat ipſis terram, & illi per eam devolvuntur inſtar doliorum vini.* Volutatio hæc piis eſt moleſta, & dolori, ſicut legitur in Talm. Ketubh. fol. 111. 1. גלגול לצדיקים

צער הוא *volutatio juſtis eſt dolor.* Hinc facilè eſt conjicere, quanti Judæorum interſit, ut in patriam ſuam revertantur, ibique inſtar piorum Judæorum moriantur, ut iſtius volutationis, ſub tot profundiſſimis aquis, & duriſſimis montibus, dolore ſummo, & labore graviſſimo, liberentur. Mihi quoque ſæpè retulerunt Judæi, opulentiores ſuæ gentis & pietati addictiores, vel hoc ſolo nomine in terram Iſraelis proficiſci, ut poſt mortem corporibus ſuis quietem concilient, & de ſua Reſurrectione tantò ſint certiores. Ajunt enim quoque inter alia; *Longè præſtantior ac dignior habeatur is, quem vivum colligit Terrâ Iſraelis, quàm is quem colligit poſt mortem.* Imò etiam; *Sepultus in terra Iſraëlis, eſt quaſi ſepultus eſſet ſub altari.* Coſri par. 2. §. 22.

Atque hæc eſt illa אמונה שלמה *Emuna ſchelema*, perfecta, firmaque fides, cui tam pertinaciter inhærent, & quam ſaluti ſuæ fundamentum, non tamen ſine magnis ut plurimùm ſuſpiriis, ſubſtruunt. Hinc itaque quilibet facilè perſpicere poteſt, quàm benè & egregiè fidei ſuæ fundamentum in Moſe & prophetis locarint, quâque ingenii dexteritate ſacras Scripturas tractent & exponant.

De bonis operibus Iudæorum.

Prout autem fides Judæorum, ſic & bona ipſorum opera ad decem Dei præcepta ſunt comparata. Mirum enim, quàm hìc ſeſe exſerat ſapientiſſimorum Rabbinorum ſuperbia

bia. Plebi namque & infimæ Judaicæ multitudini perſuadent, ſe ſanctum illum, circumciſum & electum Dei eſſe populum, qui non ſolùm decem Dei præcepta, ſed etiam totam Legem Moſis obſervare poſſit. Ulterius quoque progreſſi, miſerum illum imperitumque Moſen, imò Deum ipſum, in ordinem redegerunt, ac totam Legem Moſis in ſexcenta & tredecim *Præcepta* diviſerunt, *Affirmativa*, ſcilicet, & *Negativa*. *Affirmativa*, ſive *Jubentia* ſunt ducenta quadraginta octo, juxta numerum membrorum corporis humani: tot enim, ex Anatomia Rabbinica, membra corporis eſſe affirmant, *Præcepta negativa*, ſive *Prohibitiva*, trecenta ſexaginta quinque conſtituunt, juxta numerum dierum anni ſolaris, vel (ut habetur in libro, quem Germanicè Brandſpiegel appellant, Cracoviæ & alibi excuſo) juxta numerum venarum in corpore humâno. Si igitur ſingula hominis membra ſingulis diebus unum mandatum obſervaverint, & ab uno interdicto ſibi caverint, non ſolùm decem Dei præcepta, ſed etiam tota Lex Moſis, ſingulis annis, imò in æternum, benè ab illis obſervata fuerit. Hic ſcilic. ſancta Thora ſive Lex vocatur ערוכה בכל ושמורה *Per omnia benè ordinata & obſervata.* (2. Sam. 23. 5.) Hîc itaque faceſſere poteſt Propheta Eſajas cum ſua hâc querela: *Et terra infecta eſt ab habitatoribus ſuis, quia transgreſſi*

Diviſio præceptorum Dei in
Affirmativa
&
Negativa.
Eſa. 24. 5.

ſunt leges, mutaverunt jus, diſſipaverunt fœdus ſempiternum. Dubio procul beatus Stephanus iterùm ab illis lapidibus obrueretur, ſi denuò conqueri, & Judæis de pietate illorum litem movere vellet, dicendo; *Duri cervice, & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper Spiritui Sancto obnitimini, ſicut patres veſtri, ita & vos, qui accepiſtis legem per diſpoſitionem Angelorum, nec ſervaſtis.*

Actor. 7.51.

Specul. ardens cap. 13. 15.

Mulieres non ſunt ad omnia præcepta obſtrictæ.

Præterea dicunt ſapientiſſimi doctiſſimique Rabbini, horum ſexcentorum & tredecim præceptorum obſervationi ſolos viros eſſe obnoxios; mulieres verò non ad omnia adſtrictas eſſe. Has enim volunt omnibus quidem præceptis prohibitivis, ſed jubentibus nequaquam univerſis, & per omnia, teneri. Quædam enim præcepta ſtatis ſolùm temporibus obſervanda ſunt, non autem quotieſcunque libet: quædam etiam ad mulieres omninò non pertinent; ut Circumciſio, Officium Sacerdotum & Levitarum, Primogenituræ, & alia id genus: interdum etiam quædam præcepta præſtare non poſſunt propter maritos, qui jus habent illis imperandi, illasque vel invitas ad alias operas cogendi. Uxores enim maritis ſuis obtemperare & miniſtrare tenentur. Et ſi quis exactiùs inquirere, & rationes inire voluerit, inveniet, mulieres ſexaginta quatuor tantùm præceptis negativis, & triginta ſex affirma-

Vide & inf. cap. 4.

affirmativis, obnoxias eſſe. Hæc nempe à prudentiſſimis Rabbinis, circa obſervationem legis, gratia facta eſt mulieribus; eò quòd non ſemper otioſæ ſint, & multis aliis negotiis domeſticis, ut ciborum præparatione & coctione, lotione, liberorum educatione, & variis maritorum mandatis exequendis, occupatæ.

Adnuctio præceptorum 613. ad 620.

Porrò autem nondum ſatisfecit Judæis numerus ille præceptorum modò commemoratus, ſed orti ſunt quidam ſapientes, & ſummâ pietate præſtantes viri, qui ſuperioribus præceptis, ſeptem adhuc addiderunt, ita ut ad ſexcenta & viginti excreverit ſumma; quot ſcil. voces ſunt in Decalogo Ebraico, quotque in numeris conficit vox כתר *Keſer*, quæ *Coronam* ſignificat; *Caph* ת. *Tav*, *Reſch*, ſexcenta & viginti conſtituunt. Nempe ſi quis hæc omnia præcepta obſervare poſſet, totius orbis Corona foret. Neceſſum tamen eſt ut obſerventur: Mundus enim ſubſiſtere non poteſt, niſi propter præcepta, uti Sapientes expoſuerunt & docuerunt ex hoc Prophetæ Jeremiæ loco: אִם לֹא בְרִיתִי חֻקּוֹת אֶרֶץ וְשָׁמַיִם לֹא שָׂמְתִּי׃ *Im lo beriſi chykkos eretz veſchamajim lo ſamti*, hoc eſt, *Abſq; fœdere meo eſſet, fundamenta terræ & cœlorum non poſuiſſem.* *Ier. 33. 25.* Ita ſcilicet egregius iſte Prophetæ locus Judaicè, hoc eſt, fœdiſſimè & turpiſſimè in Speculo ardente corrumpatur & pervertitur;

Aprum enim vineæ ſarritio, (hoc eſt, Aſinum ſaltatio) & Judæum Scripturæ expoſitio æquè decent. Ergo abſque Lege eſſet, quæ hîc ברית *Beris*, id eſt, Fœdus appellatur, cœlum & terram non creaſſem, & omnia adhuc per legis obſervationem ſubſiſtunt. Et qui præcepta omnia cuſtodiunt, illi Creatoris capiti coronam imponunt, & Deus viciſſim ſeptem coronis coronat illos, hæredesque conſtituit ſeptem conclavium in horto Eden, & è contrario à ſeptem Gehennæ conclavibus liberat; eò quòd ſeptem cœlos & ſeptem terras conſervarint. Hinc legitur in Talmud,

Joma cap. 3. in fine. in tractatu Joma: אמר רבי אליעזר אפילו בשביל צדיק אחד עולם נברא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר אמרו לצדיק כי טוב: hoc eſt, *Dixit Rabbi Eliezer, Etiam unius*

Geneſ. 1,31 *juſti gratiâ mundus creatus eſt, ſicut dicitur;* Et vidit Deus lucem, quia bonus, (hoc eſt, *ut Gloſſator exponit; Et viſum eſt Deo* confirmare Lucem, propter juſtum, qui eſt Bonus.) *Bonus enim nihil aliud deſignat quàm Juſtum, quemad-*

Eſa. 3. 10. *modum ſcriptum eſt;* Dicite juſto, quoniam bonus. (Ita proinde ſenſus loci illius Moſis eſt. Vidit Deus unicum eſſe juſtum, per quem ſubſiſtere mundus, Adamum ſcilicet plures enim homines tum nondum erant) אמר רב חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר וצדיק יסוד עולם: *Retulit Rabb Chaja bar Abba, Rabbi Johannem dixiſſe,*

etiam

etiam propter juſtum unum mundum ſubſiſtere, idq; ex verſu illo Proverbiorum Salomonis; Juſtus autem eſt fundamentum mundi. Scribunt inſuper ſapientes, unamquamque corporis humani venam hominem, veluti fræno, cohibere, ne in vetitum nitatur (& hâc ratione 365. præcepta illa prohibentia exactè obſervantur;) ſin minùs, vulgò dici ſolere, *Ne unicam quidem boni ſanguinis venam habet!* (ô miſerum te Judæum, ubinam igitur, non dicam venula, ſed unica purioris ſanguinis guttula in te reperitur?) Contrà etiam membra inſtant & hominem ſollicitant, ut, quod præceptum eſt, exſequatur. Rex Salomo in proverbiis dicit; *Serva mandata mea, & vives*; hoc eſt, Si venæ tuæ & membra tua ad bonum te incitent, in æternum vives. David quoque in Pſalmis inquit; *Omnia oſſa ejus cuſtodit Dominus, unum ex his non conteretur*, hoc eſt, Si mandata ſerventur, oſſa non conterentur.

Prov. 10. 25.

Prov. 7. 2.

Pſal. 34. 21.

Hac ratione miſeri illi, cæci, & amentes Judæi eò redacti ſunt, ut neque poſſint, neque velint, intelligere, quid ſit fides, quid bona opera, ſed eâdem ſemper oberrent chordâ, & in dementiâ illâ ſuâ continuò perſiſtant. Non immeritò itaque de illis propheta Sophonias; *Prophetæ ejus veſani, leves, & inconſtantes; Sacerdotes ejus polluerunt Sanctum, & violenter legem tractant.* Utique pudere eos aliquando deberet craſſi illius ſtuporis,

Soph. 3. 4.

Quomodo Judæi verbum Dei.

detorqueant & corrumpant.

poris, quem produnt, Verbum Dei tam ridiculè diſcerpendo & detorquendo, perinde ac ſi ſenſus communis expertes omninò eſſent. Dum enim malè fundatam ſuam fidem declarare & ſtabilire, dum Scripturas interpretari aggrediuntur, Corybantum ſomnia & imaginationes, non hominum ſanorum, & penes quos adhuc hodiè ſit Scriptura, expoſitiones afferunt, & in Cimmeriis illis tenebris, ipſi Leberide cæciores, manibus iter fruſtrà prætentant. Verùm de Judaicâ fide, vel potiùs horrendâ incredulitate, plura nunc dicere ſuperſedebo; quia illa plus nimio, & illorum ſæpè ingratiis, in hoc libro exponetur: ſed aliquid duntaxat hîc de tantæ cæcitatis, tantique ſtuporis in Dei & verbi Divini cognitione cauſis attingam.

De cauſis cæcitatis & ſtuporis Iudæorum.

Ex Veteris Teſtamenti hiſtoria liquet, Judæos propoſiti ſemper adeò tenaces fuiſſe, ut nullis inde machinis unquam dimoveri potuerint: quam ob cauſam à Moſe, cæteriſque Prophetis, paſſim graviſſimè fuerunt reprehenſi, maxima etiam Prophetarum pars ab ipſis interfecti, unde *Prophetarum interfectores* in Novo Teſtamento appellantur. Poſteaquam enim Deus eos in peculiarem ſibi populum aſſumpſit, fœdus cum iis pepigit, illudque externo ſigno, Circumciſione nimirum, veluti ſigillo in carne eorum

rum, obſignavit, eos ex hoſtium manibus ereptos, in terram, quæ reliquas omnes, & cœli temperie & ſoli fertilitate, ſuperabat, brachio extenſo & manu robuſtâ, introduxit, iis verbum ſuum, Legemque ſuam per Moſem dedit, ex cujus præſcripto vivere, Deum agnoſcere, confiteri, laudare & celebrare debebant, quum totius terrarum Orbis profundiſſimâ Idololatriæ voragine ſubmerſus eſſet, verumque Deum cœli & terræ creatorem, ignoraret; tum ipſi ſuperbire, tum gravi atque intollerabili arrogantiâ ſeſe ſupra reliquas nationes efferre, plenis buccis Sanctum & electum Dei populum ſe jactare, nihil aliud niſi Circumciſionem, niſi Legem crepare cœperunt: ubi verò terram ſanctam occuparunt, ſanctumque & religioſum Deo templum acceperunt, ſacrificia, &c. peregerunt; quàm ſuperbè tum & inſolenter de Terrâ ſuâ, Urbe, Templo, Sacrificiis, cæteroque cultu divino ſunt gloriati? Super his quicunque eos increpavit, & Abrahæ filios eſſe negavit, qui ruinam illis & exitium à Deo eſt minatus, qui exules atque extorres à ſolo patrio, quòd incircumciſis auribus & cordibus eſſent, fore prædixit; is confeſtim pſeudopropheta habitus, & manibus illorum interfectus fuit. Atque ita ſemper in vetere ſuâ ſententiâ perſeverarunt, & externo fœderi, nudæ & externæ Legi, juxta ſimpli-

ciſſimum

ciſſimum literalem ſenſum , externis operi-
bus, cæremoniis, ritibusque legalibus, mor-
dicùs & pertinaciter adhæſerunt , in Deum
omnesque illius prophetas inſultarunt, neque
penſi quicquam habuerunt inquirere, an ve-
ra Dei Cognitiò, Timor, & Honor, in animis
ſuis, nec ne,ſedem fixiſſet? ita ut tandem Deo
ſummum gentis illius faſtidium ſubierit, illis-
Eſa. 1. 4. que iratus, *eos gentem ſceleſtam, populum iniqui-*
tate onuſtum , ſemen malitioſum, filios perditiſ-
ſimos, qui Dominum deſeruiſſent, Sanctum Iſraelis
Eſa. 48. 4. *irritaſſent, & retrò ceſſiſſent,* appellaverit ; *duros ,*
ferreæ cervicis, frontis æneæ, cordis indomiti, eſſe ſit
Ezech. 2. 4. conqueſtus ; *ſe ſanctis patriarchis ſatos mentiri,*
Ezech. 16. exprobraverit ; *natos potiùs & oriundos eſſe è ter-*
ra Canaan, patre Amorrhæo , & matre Chetæa, re-
probis nempe, & maledictis, ut ex Moſe no-
tum eſt, gentibus ; interminatus etiam ſit, ſe
Jer. 16. 13. illos *ex terrâ eorum, in terram, quam nec ipſi , nec*
patres eorum unquam noverunt, ejecturum, nullam
illis clementiam impartiturum, eos ab hæreditate,
quam dederat ipſis, expulſurũ, effecturumq́ꝫ, ut ipſi
Jer. 17. 4. *hoſtibus ſuis in terrâ ignotâ ſerviant, domum, quæ*
de Dei nomine appellaretur, & de qua tantopere
gloriabantur & confidebant, locumq́ꝫ illum, quem
Pſa. 68. 70. *patribus illorum dederat, non ſecus atq́ꝫ tabernacu-*
lum Silo, everſurum, eosq́ꝫ è conſpectu ſuo ejecturũ,
Eſa. 6. 10. atque tandem ita Eſajam compellarit ; *Craſ-*
ſum reddito cor populi hujus, & aures ejus fac hebe-
tes, & oculos ejus obline, ne fortè vel oculis ſuis vi-
deat,

deat, vel auribus ſuis audiat, vel corde intelligat, quò converſus ſaluti reſtituatur. Sic enim diu antè Deus illis per Moſem minatus erat; *Quod ſi vocem Domini Dei tui non audieris, ut cuſtodias & facias cuncta præcepta & ſtatuta ejus, quæ ego tibi præcipio hodiè, venient ſuper te omnes execrationes iſtæ, & apprehendent te, percutiet te Dominus amentiâ, & cæcitate, ac furore mentis, & palpabis in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, neq; proſper eris in viis tuis, & omninò talis eris, qui vim & injuriam patiaris, quiq; diripiaris, idq; cunctis diebus, nec erit qui eripere poſsit.* Prima itaque & præcipua cæcitatis & indurationis Judæorum cauſa eſt, juſtum Dei judicium, & pœna, quam, juxta illius minas, ſubierunt; *quòd voci ejus non auſcultarint, ore quidem ſuo ad illum acceſſerint, & labiis ſuis eum honorarint: cor autem eorum longè ab eo abſuerit, tali deniq; doctrinâ, quæ meris præceptis hominum conſtabat, coluerint,* uti Propheta Eſajas de illis conqueſtus fuit. Unde conjicere eſt, eos maturè à Dei verbo receſſiſſe, & totos à ſuâ ipſorum ſapientiâ, ab ingenii ſui dexteritate, à ſapientum & doctorum ſuorum, qui ab Eſdræ temporibus *Scribæ* appellati ſunt, doctrinâ pependiſſe, & pluris illorum expoſitiones, ſtatuta, leges, præcepta, quâm Prophetarum doctrinam, feciſſe, quem errorem prophetæ quidem impugnarunt, & inſectati ſunt, ſed parùm profecerunt. Quænam autem illa mandata ſint

Deuter. 28.

Eſa. 29. 13.

De paradoſ.

quæ

ſibus, ſeu Traditionibus Judæorum.
Marc. 7. Matth. 15.

quæ Dei mandatis prætulerunt, & quorun gratiâ ab illis receſſerunt, docet nos Chriſtu ipſe in Novo Teſtamento; cùm Judæi illun reprehendere vellent, quòd diſcipuli illiu non obſervarent inſtituta majorum, *ut ablutiones manuum, poculorum, urceorum, æramentorum, & lectorum, aliarumq; infinitarum id genu rerum, propter quas præcepta Dei rejecerunt, & ſolas ſeniorum & ſapientum conſtitutiones ſervarunt.* Quoniam ergo traditiones illæ, quarun Chriſtus meminit, & aliæ complures, quas ibidem innuere videtur, etiamnum hodiè in uſi & obſervatione ſunt apud Judæos, atque ir Jure illorum Canonico, & de rebus Divinis ac pietate vitæ Conſtitutionibus, conſignata leguntur, quarum maximam in hoc libro partem retegere & exponere conſtitui; paulò fuſiùs hîc declarabo, quibus fundamentis & cauſis permoti Judæi, eò devenerint, ut pluris ejuſmodi hominum mandata & fecerint, & etiamnum hodiè faciant, quàm ipſius Dei mandata; ita ut ſtatutis ſuis Dei præcepta ſuſtulerint, & hoc modo in præſentem horrendam incredulitatem, & praviſſimum Verbi Divini intellectum, inciderint.

In præfatione doctiſſimi Rabbi Moſis Mikkotzi (qui Toleti in Hiſpania An. 1236 in Judæorum Academia docuit, & Commentarium in 13. Legis præcepta conſcripſit, qui apud Judæos ספר מצוות גדול *Sepher Mizvo*
gadol

gádol Liber præceptorum magnus, vulgò dicitur, ubi, ad duodecimum & centeſimum præceptum negativum, duodecim Judæorum millia Toleti tunc temporis fuiſſe, ſcribit) in hunc modum legimus: לולי כי ניתן פירוש לתורה בעל פה' היתה כל התורה כסמיות ועיוורון כי המקראות שוברין וסותרין זה את זה : *Niſi acceſſiſſet ad legem ſcriptam expoſitio legis oralis, tota lex obſcura & mera cæcitas eſſet: Nam primò Scripturæ ſibi invicem ſunt contrariæ, & inter ſe pugnantes. Deinde, quia Lex ſcripta eſt imperfecta, neq; omnia cognitu neceſſaria in ſe comprehendit.* Expoſitione itaque debitá opus eſt, ex qua verus legis ſcriptæ ſenſus queat elici, & cui, tanquam ſtabili fundamento, innitatur. *Scripturam obſcuram eſſe, & ſibi repugnare,* exemplis multis probat: כגון כתוב אחד אומר שבעת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מאורת וכן כתוב אחד אומר שבעה שבועות תספור לך שאין לך לספר אלא ארבעים ותשעה יום , וכתוב אחד אומר תספרו חמשים יום כתוב אחד אומר וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר יש במשמעו שיוכל להביא פסח מן הצאן ומן הבקר וכתוב אחד אומר שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו משמע ולא מן הבקר , כתוב אח' אומר כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' וכתוב אחד אומר אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו , כתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני וכתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכל וכאלה רבים סא יוכל להתבאר

Scripturæ obſcuritas, ſecundum Judæos.

פתרונם כי אם על ידי תורה שבעל פה שהוא מסורת
בּ׳יד החכמים: id eſt, Ex. gr. In uno loco ſcri-
Exod.12,15. bitur: *Septem diebus azyma comedetis*: & alibi;
Deut.16.8. *Sex diebus comedetis azyma*: Sic in quodam
Deut.16,9. Scripturæ verſiculò habetur; *Septem hebdomadas numerabis tibi*: Imò verò ſeptem ſeptimanæ non conficiunt niſi 49. dies: at ecce alius
Levit.23,16. Scripturæ verſiculus ait; *Numerabis quinquaginta dies.* Sic in hoc verſiculo habetur; *Im-*
Deut.16,2. *molabis paſcha Domino Deo tuo de ovibus & de bu-*
Exod.12,5. *bus*; Contrà alius verſiculus ait: *Erit autem pecus integra, maſcula, annicula, quam ex ovibus,*
Deut.15,19. *aut capris accipietis*; Non ergò ex bubus. Hic dicitur; *De primogenitis quæ naſcuntur in armentis & ovibus tuis, quicquid eſt ſexus maſculini, ſan-*
Lev.27,26. *ctificabis Domino Deo tuo*; Ibi verò; *Primogenita quæ ad Deum pertinent, nemo ſanctificare po-*
Exod.19,11. *terit, ſive bos, ſive ovis fuerit.* Sic *Deus deſcen-*
Exod.20,22. *diſſe* dicitur *in montem Sinai*, ut populum alloqueretur: aſt alibi; *Vos vidiſtis, quod de Cælo loqutus ſim vobis*: & ſimilia multa, quorum interpretationem exponere nemo poſſit, niſi ex lege orali, quæ eſt traditio per manus ſa-
De ſcripturæ defectu. pientum. Quaſi verò hæc ex lege ſcripta ſatis conciliari non poſſint! *Scripturæ defectum* ſic etiam multimode arguit: עוד סימני עוף

טהור אין אתה יכול לברר טדברי תורה כי אם
מתורה שבעל פה וכן סימני בהמה והיה לידע אי זו
חלבה אסור ואי זו חלבה מותר לא יתבאר כי אם
התורה שבעל פה וכן צוה הק״בה לעשות סוכה ואין
לידע

לידע שיעורה כמה . ולמה דפנותיה ודתי סיכוכה
כי אם מתורת משנה ותלמוד יודע הכשירה ופסולה
וכן במילה אם למול ולפרוע או למול בלא מריעה
וכן לא תתבאר מצורת מזוזה היאך וכתיבתה ומקום
קביעותה אם מימין הפתח אם משמאל אם בגובהו
אם בשיפולו כל אלה לולי שפירשם הקב״ה למשה
לא נודע פתרונם : וכן כל איסורין שבתורה דם
וחלב פיגול ונותר וזר שאכל תרומה כמה שיעור
אכילתו להתחייב וכן האוכל ושותה ביום הכפורים
כמה שיעור אכילתו ושתייתו לפי שבכל איסורין
שבתורה נכתב לא תאכל דבר פלוני ופלוני וביום
הכפורים אין כתוב בו לא תאכל כי אם אשר לא
תעונה מה ראה הכתוב לשנות יום הכפורים משאר
איסורין שבתורה וכן טומאת מת ונגעים ונבלות
ושרצים ושיעור טומאתן . וכן כל דקדוקי המסורת
וסימניות שבתורה וטעמי הנקובות והתלויות
שבמקרא לא יוודע פתרונם כי אם בתורה שבעל פה :

id eſt, *Præterea ſigna quibus aves mundæ ab immundis diſcernuntur, nullâ ratione cognoſcere poſſis ex lege ſcriptâ, ſed tantùm ex lege orali: ita etiam ſigna, quibus in jumentis & beſtiis dignoſci queat, quinam adeps licitus ſit, aut illicitus, non ex ἐγγράφῳ ſed ἀγράφῳ petenda ſunt. Sic quoq; Deus benedictus tabernacula ſeu tuguria fieri juſſit: ſed neq; menſuram eorum, neque parietum numerum, neque reliqua tabernaculorum inſtituta, poſſumus aliundè, quàm ex Miſchna ſeu Talmude, haurire, ut cognoſcamus an legitimè ſint conſtructa, nécne? Similiter ſe res habet in Circumciſione; an*

circumciſionem glandis omnimoda retectio comitari debeat, an verò circumcidendum abſq; glandis retectione? Ita & præceptum de Schedula limini imponenda (de qua Deuter. 6.) *quomodo ea fieri debeat, qualem ſcriptionem ejus eſſe oporteat, in quo loco ſit ponenda, an à dextra oſtii, an à ſiniſtra, an ſuprà, an infrà; illorum omnium interpretatio hodiè ignoraretur, niſi Deus benedictus Moſi id expoſuiſſet. Eadem eſt ratio omnium quæ in lege vetantur, ut ſanguinis & adipis, quando ſint immunda, quando licita; & peregrini qui oblationem comedit, quantum comedere debeat ut reus ſit: ut & ejus qui edit & bibit in Die expiationum, quantum eum & comedere & bibere oporteat; quia de omnibus iis, quibus veſci prohibetur in lege, dicitur:* Rem illam non comedes; *verùm in die Expiationum non ſcribitur;* Non comedes; *ſed tantùm;* O-
Lev. 23, 29. mnis anima quæ afflicta non fuerit: *quid cauſæ eſt, cur ſolita vetitorum formula in die expiationis mutetur? Simili modo ſe habet pollutio propter mortuum, leproſos, cadavera beſtiarum, & reptilia; qualis nempe ſit pollutionis propter hæc contractæ menſura? Minutiarum quoque Maſorethicarum, ſectionum legis, cauſarum punctuationis, & literarum ſuſpenſarum interpretatio, &c. cognoſci nequit, niſi ex lege orali.* Hactenus Moſes Kotzenſis.

Hæc illa ratio eſt, quam iniit Diabolus, ut Judæos primùm à Dei verbo abduceret, &, ut mirus & inſignis eſt artifex, in diverſum, homi-

hominum nempe mandata, raperet, eosque præſtigiis ſuis ita faſcinaret, ut neque Eſajas, neque Chriſtus, neque ullus alius, in hodiernum uſque diem ab errore, quem ſemel animis imbiberunt, illos avertere potuerit. Ubinam ergo veram legis ſcriptæ expoſitionem inveniemus? Non utique in Deciſionibus ſubtilis Doctoris, vel Petri Hiſpani Logicalibus; non in Capnodochi (Capnionis inquam) de arte Cabaliſticâ commentationibus, multò minùs in Ovidii, aut Elephantidos libellis. Ubinam ergo? Arrige aures Pamphile, & uno verbo rem eloquar omnem; In Sacroſancto Talmude. Verùm, unde prodiit nobis Talmud, ut tanta illi fides ſit habenda, quaſi Legis Moſaicæ expoſitio ab illo ſolo peti & poſſit, & debeat? Egregiam verò interrogationem, Unde prodierit? Prodiit, prodiit, inquam, à Moſe magiſtro noſtro, qui illud unâ cum Lege ſcripta ex monte Sinai attulit. Tu ſtupide & marrucine Chriſtiane, an Moſen in monte Sinai per quadraginta dies, totidemque noctes tricis attellanis conduplicandis, vel milio perforando vacaſſe credis? Annon potuiſſet Deus Legis tabulas horæ unius ſpatio Moſi dare, eumque dimittere, ne filii Iſrael vitulum aureum Dei loco interim adorarent? Aliam itaque aliquam tantæ moræ cauſam ſubeſſe oportet, nec de nihilo ſummo manè aſini

Unde Talmud prodierit?

Pirke ſeu capita Rabbi Eliezer cap. 46.

omnes concinuerunt. Deus nimirum Mo
ſen ſecum in Scholam veluti aſſumpſit, e
primùm Legem ſcriptam tradidit, eamqu
poſtea toto illo temporis ſpatio expoſuit
& omnium ac ſingulorum præceptorum cau
ſas, modum, menſuram, fundamenta, ve
rumque ſenſum, ſolidè aperuit; cum man
dato, ut, ſicut ipſe ab ore Dei loquentis hæ
exceperat, eodem modo filios Iſraëlis ea do
ceret, uti ſcriptum eſt; *Mihi verò eodem tem
pore præcipiebat Dominus, ut docerem vos ſta
tuta & judicia, &c.* Hæc *Statuta & Judicia*, ve
ra fuerunt Legis ſcriptæ expoſitio, & תורה
שבעל פה *Thora ſchebbeal peh* Νόμος ἄγραφος, *Le*
oralis; hanc Moſes tradidit Joſuæ, Joſua lxxij
ſenioribus, à quibus per traditionis ſucceſ
ſionem, ad Zachariam & Malachiam, Pro
phetarum poſtremos, pervenit; ab illis ve
rò acceperunt אנשי כנסת הגדולה Anſche
keneſes haggedolah, *Viri Synagogæ magnæ, ſeu
Synedrium magnum*, & ita ſemper majores po
ſteros ſuos docuerunt, uti quiſque ab avo, ve
aviâ ſuâ foco aſſidens acceperat.

Deut. 4, 14. R. Aben Eſra, R. Salomon Iarchi, R. Bechai, & alii, in hunc locum.

Cæterùm non illepidam hîc quæſtione
movet *R. Bechai* in cap. 34. Deut. יהי שם עם
מ' יום ומ' לילה מנין היה יודע משה אימתי יום
ואימתי לילה: hoc eſt, *Quum dicatur Moſes fui
cum Domino per quadraginta dies & quadragin
ta noctes, quomodo potuit diem à nocte diſcern
re?* Quæſtionis elegantiam & genium, lo
go po

Quomodo Moſes in monte potuerit diem à nocte diſcernere?

go poſt ſe intervallo relinquit ſolutionis ſubtilitas; כשהיה חקב״ה מלמדו תורה שבכתב היה יודע שהוא יום וכשלמדו תורה שבעל פה היה יודע שהוא לילה: h. e. *Quando eum Deus docebat Legem ſcriptam, tum agnoſcebat diem veniſſe: quando verò docebat Legem oralem, noctem adeſſe ſciebat.* Divinum magiſtri noſtri acumen! qui enim potuiſſet Móſes ſcribere in tenebris; neque etiam præſto aderat propola, unde ſibi candelas in monte præſtinaret.

Sed cur noluit Deus hanc etiam Legem ſcriptis comprehendi? Nodum huncmeliùs ſolvit prædictus Moſes Kotzenſis, quàm Alexander nodum Gordium; favendum itaque eſt linguis: *Cur Deus noluerit Legem oralem ſcriptis comprehendi.*

מפני שראה חקב״ה שעתיד אומות העולם לכתוב עשרים וארבע ספרים שיש בספר תורה נביאים וכתובים ולהפכם לרעה ולמינות, מסר סימנין למשה בעל פה ולא הסכימו מן השמים לכתבן עד לאחר שעמדו אמונת אדום וישמעאל פן יעתיקו אותם הגוים ויהפכו אותם לרעה כמו שעשו בתורה שבכתב. ולעתיד לבא ישאל הקב״ה מי הם בניו, ובני ישראל מביאים ספר תורה, והאומות מביאים ספר תורה, אילו אומרים שהם בניו, ואילו אומרים שהם בניו, והקב״ה שואל מי וש לו הסימנים שמסרתי בסיני בעל פה ואין מי שיודע אותם כי אם ישראל וכו׳; ולמיום שנסתם חזון ונביא ונסתלקה רוח הקדש מישראל העמיד חקב״ה את החכמים שהיו תלמידי הנביאים לתקן לישראל כל תקנות טובות והרביצו תורה בישראל הם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם עד היום הזה: התקינו ליחד שם הנכבד והנורא

ערב ובקר : והתקינו · שמונה עשרה ברכות של תפילה להתפלל בלחש ובעמידה כדרך שמצינו בתפלת הנה שכתוב בה וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע , שלוש ברכות הראשונות יש בהן שבחו של הבורא , ואחר כך ישאל אדם צרכיו לפני בוראו ולבקש ממנו. חנינות דיעה והשכל ואחר כך להתחנן על עסקי התשובה להשיב אותנו ליראתו בלבב שלם . ואחר כך להתחנן על עסקי הסליחה , ואחר כך על הגאולה לגאול אותנו שנית כאשר הבטיחנו . ואחר כך על חרפואה לרפואה תחלואנו , ואחר כך לברך שנותינו , ואחר כך על קבוץ גליות . להושיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה , ולעשות דין ברשעים ולגדע קרנם ולרומם קרנות צדיקים , ולבנות ירושלים , ולהצמיח מלכות בית דוד וכו' : והתקינו לברך על המזון , ולברך על חידוש הלבנה וראיית הקשת והרעמים , והתקינו, להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר . ולקרות בתורה בשני ובחמשי ובשבתות ובימים טובים , וכל זה כדי שלא תשתכח תורה מישראל ואסרו פתם של גויים ויינם ובישולם כמו שכתיב בדניאל וישם דניאל על לבו שלא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו וכו' : ובימי רבינו הקדוש הקרוי רבי בלשון משנה שנתן לו הקב"ה חן בעיני אנטונינוס מלך רומי וקיבץ כל חכמי הארצות ויסד ששה סדרי משנה על פי הקב"ה : i.e. *Quia præviderat Deus, nationes hujus mundi ex ſcripturas libros viginti quatuor, qui Lege, Prophetis, Hagiographis continentur, illisq; ad hæreſim & impietatem abuſuras; expoſitionem oralem Moſi tradidit, neque à Deo permiſſum fuit, ut ſcriptis mandaretur, donec Idumæo-*

Idumæorum & Iſmaelitarum ſectæ exortæ fuerunt, ne fortè & illa à gentibus verteretur, & in malos uſus, quod Legi ſcriptæ contigerat, perverteretur. In futuro autem ſæculo interrogabit Deus, quinam ſint filii ſui? tum gentes, juxtà cum Iſraëlitis, librum legis proferent, utriq; ſe filios ejus eſſe dicent. Itaq; Deus denuò interrogabit; penes quem ſit expoſitio oralis, quam tradidit in monte Sinai? ad hoc omnes obtumeſcent, nec quiſquam, excepto Iſraële, illius gnarus reperietur, &c. Cæterùm ab illo tempore quo clauſa eſt viſio & prophetia, & ablatus ab Iſraële Spiritus Sanctus, ſuſcitavit Deus Sapientiſſimos in populo, Prophetarum diſcipulos, qui inter Iſraëlitas bònas conſtitutiones omne genus inſtituerent, Legem rectè docerent, & explicarent, idq; continuâ ab ipſis ſucceſſione per diſcipulos & diſcipulorum diſcipulos, in hunc uſq; diem. Hi ordinarunt, ut Nomen Dei glorioſum & terribile, quotidie manè & veſperi, tanquam unius illius Dei veri, celebretur: iidem Octodecim illas injunxerunt benedictiones (Schmon eſre) in oratione ſtando & ſubmiſſâ voce recitandas, ſicut de Hanna ſcriptum legitur; Porrò Hanna loquebatur in corde ſuo, 1.Sam. 2,13 tantumque labia illius movebantur, & vox penitùs non audiebatur. *Tribus primis benedictionibus continetur laus Creatoris: Deinde ſibi neceſſaria à Creatore poſtulat homo; gratiam nempe, ſcientiam, & intellectum: poſt hæc orat pro converſione, ut ſc. corde ſincero, non fucato ad ſui Timorem Deus nos convertat: exinde pro peccato.*

rum remiſſione; pro redemptione, ut iterum à Deo, quemadmodum pollicitus eſt, redimamur: ut morbis noſtris medeatur, annis noſtris benedicat captivitatis diſperſiones congreget, judices & conſiliarios noſtros, ut ab initio, reſtituat, judicium in impios exerceat, cornu gentium (Chriſtianorum videlicet) *exſcindat: Cornu verò juſtorum* (Judæorum nempe) *extollat; Jeruſalem inſtauret, regnum domus David de novo germinare & florere faciat, &c. Illi ipſi præterea inſtituerunt certas benedictiones menſæ, noviluniorum, iridis ſeu arcuum cæleſtium & tonitruum: pueris præceptores idoneos in ſingulis urbibus præficiendos ſanciverunt: die ſecundo & quinto hebdomadæ, ut & ſabbathis & diebus feſtis, publicè Legem legi, ne oblivioni ab Iſraële traderetur, voluerunt. Pane, vino & cibo Chriſtianorum omni ſuis interdixerunt; quòd de Daniele ſcriptum reperiatur;* Propoſuit autem Daniel in corde ſuo, ne pollueretur de menſa Regis, neque de vino potus ejus, &c. Urbe interim captâ & devaſtatâ, templo deſolato, & Judæis in exilium abactis, quumque nullus, vel captivitatis vel miſeriæ ipſorum, finis appareret, *conciliavit Deus Rabbi Judæ* הנשוא Hannaſi id eſt, *Principi*, (qui ob ſingularem modeſtiam, pietatem, & ſanctitatem רבינו הקדוש *Rabbénu hakkadoſch* Sancti cognomen adeptus eſt) *Imperatoris Antonini benevolentiam; ita ut illius permiſſu Judæorum doctiſſimos undique congregaverit, & cum illis conſilium inierit, quo pacto,*

Dan. I, 8.

Quando, à quo, & quibus de cauſis Lex oralis ſcripto fuerit comprehenſa.

pacto, rebus Judæorum in dies magis magisq́; in pejus ruentibus, in poſterum Legi ſuccurrendum eſſet, ne prorſus excideret, & ex hominum memoria effueret, ſed aliquâ ratione conſervaretur. Et quamvis Lege orali hoc ipſum quoque cautum erat, ne תורה שבעל פה *Lex oralis &* ἄγραφος *ſcriptis mandaretur; tamen, ſummæ miſeriæ, & modis omnibus miſerandæ diſſipationis, quæ Judæis contigerat, habitâ ratione, quidquid jam à Christi, & ſuperiorum temporum memoriâ, paſſim per ora vulgi ferebatur, in commentarium librum redegit, quem* משנה Miſchnam, *hoc eſt,* δευτέρωσιν *Iteratam* *Miſchnæ*
vel Secundam legem appellavit, & in ששה סדרים *origo.*
Sedarim *ſeu Partes generales in ſex diviſit; ſex autem illos Ordines ſeu Partes generales in ſexaginta* מסכתות Maſſichtos *ſeu Tractatus peculiares.* Hactenus iterum *Moſes Kotzenſis.* In hoc libro traditiones & patrum inſtituta, quibus integra Synagoga Judaica & tunc temporis regebatur, deinceps regi debebat, in theſes & aphoriſmos redacta, comprehenduntur. In has traditiones Chriſtus, Evangeliſtæ & Apoſtoli, ſæpiſſimè ſunt invecti; unde ſimul conjicere eſt, eaſdem Eſajam perſtringere voluiſſe, quum eorum doctrinam *Hominum præcepta* apellavit. Hic liber fuit abſolutus, confirmatus, & ab univerſa Judæorum Synagogâ receptus, ut juxta illum omnes eâ tempeſtate Judæi, poſterique illorum, dein-

ceps

ceps ſemper viverent, uti etiamnum hodiè vivunt, Anno Chriſti 219. ut in Chronico Hebræorum צמח דוד Tzemach David fusè lateque demonſtratur.

Anno Chriſti 230.

De Talmude Hieroſolymitano.

Poſt aliquot annos exortus eſt quidam *Rabbi Jochanan*, qui Hieroſolymis per 80. annos ראש הישיבה Roſch hajeſchibha *Rector Academiæ* fuerat, & משניות *Miſchnajos* δευτερώσεις illas, quarum ſuprà meminimus, auxit, ejusque liber *Talmudis Hieroſolymitani* nomen obtinuit: qui, quoniam obſcurus eſt, durus, & difficilis intellectu, minor ejus ſemper fuit uſus, neque eo habitus honore fuit, quo משניות *Miſchnajos* δευτερώσεις; nec ad hæc uſque tempora, legentium manibus valdè teritur.

Gemara quando & à quibus confecta.

Verùm, quia *Miſchnajos* ſeu δευτερώσεις linguâ Hebræa facili, purâ, omnibusque obviâ, conſcriptæ erant, ſed ſermone adeò conciſo, ut multi non ſatis illas intelligerent; incepit *Rabbi Aſſe*, qui itidem caput Synagogæ fuit, illas exponere, ſingulisque annis duos tractatus explanavit, ita ut tòto profeſſionis ſuæ curriculo, bis quidem Miſchnarum ſeu δευτερώσεων expoſitionem abſolverit, tractatus tamen triginta quinque tantùm ſcriptos reliquerit, ut teſtatur *Rambam*, in præfatione in tractatum Talmudicum זרעים *Seraim* De Seminibus. Profeſſionem verò ſuam inchoa-

choaverat Anno Chriſti 367. Huic in Recto-
ratu ſucceſſit Anno 427. Maremar. ejusque col-
lega fuit *Mar*, filius τῦ *Rabh Aſſe*, qui inde, ubi
Raf Aſſe ſubſtiterat, laborem ſuum orſi ſunt,
& rem totam ad umbilicum perduxerunt,
ita ut expoſitioni τῶν Miſchnajos ultima
tandem manus impoſita fuerit. Iſtud autem
quod ad משניות ſeu δευτερώσεις acceſſerat,
Gemaram, id eſt, Complementum, appella-
verunt; quæ duo משניות *Miſchnajos* inquam, &
גמרה *Gemara* ſeu δευτερώσεων Complemen-
tum, corpus Talmudicum conſtituunt. Hi
duo poſtremi in hoc opere Lxxiij. annorum
labore perfuncti ſunt, ita ut Anno Chriſti
500. integrum Talmud abſolutum, obſigna-
tum, *Talmudisque Babylonici* nomen conſequu-
tum fuerit, & ab omnibus Judæis, ſeu authen-
ticum juris Civilis & Canonici corpus, rece-
ptum, cujus legibus univerſa Judæorum gens,
tum in rebus ſacris, tum in rebus politicis, in
hunc uſque diem regitur. Hoc eſt pretioſum
illud cimelium, theſaurus ille verè regius, qui
Judæis ſolis oraliter concreditus, & apud il-
los eſt repoſitus: Hîc arcana Legis, quæ per
duo annorum millia apud Judæos latuerant,
in lucem prodierunt: Hæc eſt recta illa expo-
ſitio, verum illud פירוש *Peruſch* (ſeu potiùs
פֶּרֶשׁ, uti ſcribitur apud Malach. פרש על פניכם *Malach. 2, 3.*
Pereſch, id eſt, *Stercus ſuper naſum veſtrum*) quo

ſuprà

ſuprà adducta, imò omnia obſcura, controverſa & dubia, quæ in Lege ſcripta occurrunt, ad amuſſim exponuntur & diſcutiuntur: Hæc eſt תורה שבעל פה Thorah ſchæbeal peh *Lex illa oralis*, quæ tanti, imò etiam pluris, quàm Lex ſcripta, eſt facienda. Scripta enim Lex Moſis non poteſt abſque Legis hujus oralis adminiculo intelligi vel exponi. Verùm, quia hæc vulgò ſunt ignota, atque adeò paucis admodum Chriſtianis audita, rem à capite ordiri, & ad extremum perducere eſt animus, quantum quidem in me eſt, &, ex Judaicorum librorum lectione, hactenus aſſequi potui.

Quâ ratione Iudæi Legem oralem, hoc eſt, Talmud pluris faciant, quàm Legem ſcriptam, h. e. ſacra Biblia.

Aben Eſra ſcribit in præfatione commentarii ſui in Pentateuchum: וזה לנו האות שנסמך משה על תורה שבעל פה שהיא שמחה ללב ולעצם מרפא כי אין הפרש בין שתי התורות ומידי אבותינו שתיהן לנו שמסורות: id eſt, *Iſtud nobis evidens ſignum eſt, fundatum eſſe Moſen ſuper legem oralem, quæ eſt lætitia cordi, & oſſibus medela. Nulla enim eſt differentia inter duas has leges, quæ per majores noſtros ambæ nobis ſunt traditæ.* Et alibi adhuc apertius: והכלל לא נוכל לפרש על דרך מצות התורה פירוש שלם אם לא נסמוך על דברי ח"ול כי כאשר קבלנו התורה מן האבות כן קבלנו תורה שבעל פה אין הפרש ביניהם: id eſt, *In ſummâ, non poſſumus perfectam expoſitionem adducere, ſi legis ſcriptæ præceptorum veſtigiis tantùm inſiſtamus, niſi fundamentũ locemus in verbis Sapie-*

Sapientum noſtrorum piæ memoriæ. Quemadmodum enim Legem ſcriptam à patribus accepimus; ita & Legem oralem. neque ulla eſt inter utramq; differentia. Hinc videre eſt, Judaicam fidem, non Moſe, ſed Rabbinorum expoſitionibus, fundatam eſſe, juxta quarum normam & menſuram ſolùm intelligendus eſt Moſes, tanquam unicum & firmiſſimum ejus fundamentum, ut fuſiùs legitur in libro עמודי גולה *Ammude golah* Columnæ Captivitatis (qui vulgò per ſcripturæ compendium סמ״ק id eſt, ספר מצוות קטון Sepher mitzvos katon *Liber præceptorum parvus*, vocatur, & Cremonæ in Italiâ typis editus eſt, anno juxta ſupputationem Judaicam 316. millenariis ſcil. detractis, ab annis qui tunc effluxerant à Creatione mundi, hoc eſt, Anno Chriſti 1556.) his verbis: אל תחשוב כי עיקר התורה בכתב כי
אדרבה עיקרה אותה שבעל פה ועל תורה שבעל פה
נכרתה ברית דכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי
אתך ברית והן אוצרו של הק״בה כי היה גלוי לפניו
שישראל עתידין להיות גולין בין האומות ויעתיקו
הגוים ספריהם לפיכך לא רצה שתיכתב וכו׳: id eſt, *Ne exiſtimes, Legem ſcriptam Religionis noſtræ fundamentum eſſe; quin potiùs illius fundamentum eſt lex ore tradita; nam propter legem oralem initum eſt fœdus à Deo cum Iſraëlitis, ſicut ſcriptum eſt:* Quia juxta verba hæc pango tecum fœdus, &c. Exod. 34, 27. *Et hæc verba ſunt theſaurus Dei Sancti Benedicti. Quia enim ſciebat futurum, ut Iſraelitæ*

Iſraëlitæ inter alios populos tranſportarentur, & gentes libros ipſorum tranſcriberent; idcircò noluit ſcripto tradi legem oralem, &c. Etetiamſi ſubſequenti tempore ſcriptis quoque tradita ſit, Chriſtiani tamen, cæteræque gentes, & rei & ſermonis difficultate deterritæ, non auſæ ſunt eam in linguam ſuam vertere: eò quòd expoſitionis abſtruſioris, & à penitiſſimo mentis
Hoſ. 8, 12. receſſu promanantis, indigeat, *uti ſcriptum eſt*; Præſcripſi eis axiomata legis meæ, ſed reputarunt ea ceu quid alienum. Quòd ſi verò hic author, *R. Iſaac filius R. Joſeph Corbelenſis*, quùm hæc ſcriberet, oculos mentis aperuiſſet, vidiſſet locum illum Hoſeæ, quem citavit, non de Lege orali, ſed de Lege ſcripta, agere: hancque non à Gentibus, ſed ab ipſis Iſraelitis, ita ſpretam & contemptam fuiſſe, ut ceu quid peregrinum reputata fuerit, ut reapſe regis Joſiæ temporibus contigit, quum Legis ſcriptæ librum, ipſum, inquam, Moſis autographum Hilcias Pontifex invenit, quum per longum tempus, omnibus, locum ubi repoſitus erat, ignorantibus, latuiſ-
2. Reg. 22. & 23. ſet. Tunc enim librum illum, tanquam rem novam & peregrinam reputarunt, uti legere eſt in hiſtoria quæ habetur in libro 2. Regum. Sed & locus ille Moſis, qui ex Exodo adductus eſt, על פי הדברים האלה וגו' Judaicè reddendus eſt, *Secundum verba oris*, i. e. ſecundum verba, quæ tibi ore, non ſcripto, tradita

tradita ſunt, ſenſusque eſt ; Deum ſanxiſſe fœdus cum Iſraele , non ſuper Moſis νόμῳ ἐγγράφῳ , ſed expoſitione illius orali , quæ in Talmude continetur. Hinc legitur in תנחומא *Tanchuma*, in ſectione אלה תולדות נח *Elle toledos Noach* (quæ inchoatur v. 29. cap. 6. Geneſeos :) *Sapientes noſtri dicunt; Deum non ſcripſiſſe in lege ſua*, למען הדברים האלה Lemaan haddebharim haelleh, *neque etiam* בעבור baabhur, *neq;* בגלל biglal, *quæ omnia ſignificant*, Propter hæc verba: *ſed*, על פי הדברים האלה Al pi haddebharim haelleh, *hoc eſt*, propter os, *vel* verba oris, *quæ ore, non verò ſcripto, tradita ſunt, fœdus ici cum Iſraele, & illa Verba oris deſignant Talmud, cujus diſciplina difficillima eſt, ac proinde Tenebris comparatur, prout ſcriptum eſt* ; Populus qui ambulabat in tenebris , vidit lucem magnam, *hoc eſt*, בעלי התלמוד Baale hattalmud *Qui in Talmude diligenter ſtudent, vident lucem magnam. Deus enim oculos illorum illuminat, & oſtendit illis, quâ ſe ratione in licitis & illicitis, mundis, & immundis, gerere debeant; quæ expreſſè & particulatim in lege Scriptâ non exprimuntur.* Paulò poſt addit; *Propter fœdus illud, quod Lege orali ſancitum eſt, totus mundus ſubſiſtit: ideò enim Deus diem & noctem creavit, ut Iſraelitæ* תורה שבעל פה Rhorah ſchæbeal peh *Legem oralem, Talmudem nempe, diſcant, & ubi ab illo diſcendo deſiſtent, dies & nox quoque ſubſiſtere am-*

Eſa. 9. 1.

pliùs non poterunt. Hinc legitur apud Prophe-
Ier. 33. 25. tam Jeremiam; *Niſi fœdus meum diu noctuq; ſervatur, cœlo & terræ leges nullas do vel dedi:* (ſic enim ſincero more Judaico, hoc eſt, aſinino, locus ille & reddendus & exponendus eſt.) Quale autem eſt illud fœdus, quod diu noctuque ſervari debeat? זה תלמוד Talmud.
verſ. 20. Ideò etiam paulò ante Jeremias: *Sic dicit Dominus, ſi irritum feceritis fœdus meum cum die & nocte,* hoc eſt, ſi Talmudem non diſcatis, neque obſervetis) *irritum quoq; fiet fœdus meum cum ſervo meo Davide, &c.* In hunc quoque
Pſal. 1, 2. modum inquit David: *In Lege Domini delectatio ejus, & in lege illius* (hoc eſt, in Talmude) *diu noctuq; meditatur.* Adde quòd Deus etiam fœdus cum Iſraele pepigit hac lege, ne תורה שבעל פה Lex oralis, ſive Talmud, unquam ab illòrum ore excideret, vel ab ore ſeminis eo-
Eſa. 59. 21. rum poſt eos, uti ſcribitur; *Hoc fœdus cum illis pangam, ait Dominus, Spiritus meus qui eſt in te, & verba mea, quæ poſui in ore tuo, dehinc in æternum non recedent ab ore tuo, & ab ore ſeminis tui, & ab ore nepotum ac pronepotum tuorum, inquit Dominus.* Hic non dicitur, *A te,* ſed, *Ab ore tuo;* unde conjicere eſt, hoc de lege orali dici, cujus diſcendæ gratiâ Deus diem & noctem, inſtar duarum Academiarum, inſtituerit, &c. Hactenus ex Tanchuma. Rabbi Bechai in libro כד הקמח *Cad hakkemach* Cadus farinæ, (titulus eſt deſumptus ex 1. Reg. 17. v. 14.)

v. 14.) in eandem ſententiam ſcribit: ששה סדרים אלו הם תורה שבעל פה כי עיקר התורה היא תורה שבעל פה שאין תורה שבכתב יכולה להתבאר כי אם על ידי תורה שבעל פה: id eſt, *Sex illi Ordines (corporis nempe Talmudici) ſunt ipſa Lex oralis: nam fundamentum Legis ſcriptæ eſt Lex oralis, cùm Lex ſcripta niſi per legem oralem explicari nequeat.* Hinc in codice Juris בבא מציעא Bava Metzia fol. 33. 1. העוסקים בשקרא מידה ואינה מידה . במשנה מדה ונוטלין עליה שכר . גמרא אין לך מדה גדולה מזו , id eſt, *Qui operam dant lectioni Biblicæ, virtus aliqua eſt, aut potiùs, nulla virtus* (id eſt, parùm admodum eſt:) *qui verò operam dant* δευτερώσει *Traditioni vel legi ſecundariæ patrum, virtus eſt propter quam accipitur præmium: Gemaræ deniq;* id eſt ſtudio Talmudico, *incumbere, virtus eſt, quâ nulla præſtantior.* Hinc etiam exiſtimant quidem, כי כל המשתדל וחוקר בידיעה אחרת זולתו החקירה והחכמה הזאת שהיא חכמה באמת לפי שרש התורה הוא יגע לריק וילד לבהלה ומכלה הימים במה שאין בו מועיל הולך אחר ההבל ויהבל *Omnes eos, qui incumbunt aliis ſcientiis & ſtudiis, præter ſtudium Talmudicum, tanquam veram illam ſapientiam & fundamentum Legis, laborare in vanum, & parituros in terrore,* (ut Jeſaias cap. 25. ℣. 23. loquitur:) *dies item ſuos conſumere in rebus frivolis ac inutilibus, ambulare* poſt vanitatem, & vanos fieri (Jer. 2. 5.) Quin imò eouſque nonnulli ſtudium hoc Talmudicum extollunt, ut non erubeſcant

fol. 77. col. 3.

ſcribere, שגם העסק במקרא ה״א אבוד הזמן *quòd etiam in Bibliis ſtudere, nihil aliud ſit, quam tempus perdere*, ut Ephodeus teſtatur in præfatione Operis ſui Grammatici. Hinc denique fit, ut Rabbini, Judæorum doctiſſimi, ſemper magis in Talmudè, quàm in Bibliis, ſint exercitati.

Sufficienter, ut puto, hactenus docuimus & demonſtravimus, fidei Judaicæ fundamentum nequaquam ſevero illo Legis præcone, Moſe, ſed ſuaviſſimo illo paracleto & Evangeliſtâ, obſcuriuſculo inquam Talmude, fultum eſſe: unde nemini mirum videri debet, quam ob cauſam Judæi in tam horribilem cæcitatem & infidelitatem inciderint; quia ſcilicet à viâ veritatis verbi Divini deflexerunt, & mendacibus patrum ſuorum veſtigiis petulantiſſimè ſunt ingreſſi. Quum itaque Diabolus, tamquam omnium mendaciorum pater, eo, quo dictum eſt modo, teſſeris quaſi cum Judæis pro Verbo Divino luſerit, eosque circumvenerit, & primus jactus ex voto & fæliciter ei ceciderit, ille fæliciter cadentis aleæ ſucceſſu elatus & allectus, ulterius progreſſus eſt, nec prius deſtitit, quàm ſuavem hanc & egregiam etiam conſequentiam animis illorum inſtillarit. Quandoquidem Talmud indubitatum eſt fundamentum, & certiſſima norma, ad quam omnia metiri, dolare, reſecare, dirigere, & diſpo-

diſponere oportet; neceſſariò Rabbinorum doctrinam, in verbi Divini expoſitione, ab hujus regulæ judicio pendere: & ut Talmud intemeratæ eſt veritatis & fallere neſciæ, quidquid ad hanc amuſſim ſcribunt, dicunt, & docent Rabbini, veriſſimum conſequenter eſſe. Hanc autem conſequentiam ſummopere Rabbinis placuiſſe, ut quæ ad ſummam ſuam gloriam fecerit, (de quâ priuſquam aliquid remitterent, & ſibi decedere paterentur; Deum omnesque Prophetas potiùs mendacii redarguerent) ex ſuperbiſſimis his & arrogantiſſimis illorum ſermonibus ſatis ſuperque apparet.

Rabbinorum dicta & ſcripta omnia infallibilis ſunt veritatis.

Rabbi *Iſaac Avuhaf*, qui An. Chriſti 1493. apud Luſitanos obiit, ſcribit in libro ſuo, cui titulum fecit מנורת המאור *Menoras hammaor* Candelabrum lucis, in hæc verba: כל מה שאמרו רבותינו במדרשות וכו׳ *Iis omnibus quæ Rabbini noſtri in Homiliis ſuis docuerunt, eadem à nobis, atq; legi Moſaicæ, fides tribuenda eſt: Et, ſi quid aliquando illis inſit, quod ſit vel hyperbolicum, vel præter naturam, vel ingenii noſtri captum excedere videatur; non illorum verbis, ſed ingeniorum noſtrorum tarditati & infælicitati, culpa eſt aſſignanda.* Item: אף על פי שמצינו שאמרו וכו׳ *Etiamſi nonnunquam verba illorum inſolentia, & fide ſuperiora nobis videantur; ſi tamen accuratiùs & propiùs conſiderentur, nudam veritatem continere comperientur.* Exempli gratiâ, (uti

fol. 23. col. 1.

Tractat. de Sabbatho cap. 2. p. 30. quoque in Talmude legitur:) Factum eſt aliquando, ut quidam Rabbinus inter concionandum diceret, tempus adventurum, quo ſingulis diebus mulier pareret, juxta id quod *Ierem. 31. 7.* ſcribitur, *Concipiet, & ſimul pariet. Simul*, i.e. ſingulis diebus. Quum hoc quidam audiret, nec intelligeret, in cachinnum ſolutus eſt, & Rabbinum deriſit. Verùm Rabbinus reſpondit, hæc, quæ diceret, eſſe allegorica, & illis Gallinam indicari, quæ ſingulis diebus ovum *Ibid. col. 2.* poneret, &c. Ibidem præterea additur: כל דבריהם דברי אלהים חיים וכו' id eſt, *Omnia il-* *Væ tibi os mendax!* *lorum verba ſunt ipſiſſima Dei viventis verba, nullumque eorum unquam fruſtrà in terram cecidit.* Iis omnibus itaque, quæ vel ab illis, vel eorum nomine ſcripta ſunt, fidem, ut puræ putæ veritati addere tenemur, & à nemine, vel palàm, vel in ſtomacho, rideri debent: quia omnes tales irriſores graviſſima pœna ſubſequetur. Quapropter unusquiſpue monitus caveat, ne, vel in illos, vel in illorum verba loquatur; imò potiùs, pro univerſis corporis & animi viribus, in illorum ſcriptis & ſermonibus proficiat. In hanc ſententiam legitur in Speculo ardente ſub finem 48. capitis, Editionis illius quæ prodiit Cracoviæ in Poloniâ, Anno 1597. Judæos non ſolùm omnibus תפילות ותחנות *Tephillos utchinnos* i.e. precibus Amen accinere debere; ſed omnibus etiam אגדות ומדרשים *Aggados umedraſchim* (Allego-

(Allegoricæ ſunt conciones & expoſitiones in verbum Dei, in quibus arcana & myſteria magna latent, quæ rudioris plebis ingenio acuendo adduccuntur,) ut hâc ratione oſtendant, & teſtentur, ſe omnibus ſapientum verbis credere: ex mente ſcil. Prophetæ Eſajæ ita loquentis: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים *Aperite portas & ingrediatur gens juſta, cuſtodiens veritatem*, Schomer emunim, id eſt, (per abſurdam & brutam alluſionem *quæ Amen occinit, & quicquid ſapientes ſcripſerunt pro vero & indubitato habet.* Et, ſi quis, per ingenii tarditatem & imbecillitatem, Aggadas illas ſtatim aſſequi non poſſit, illis nihilominus credendum eſſe aſſerunt: nihil enim fruſtrà Sapientes & doctores ipſorum dixiſſe, ſed puram putam veritatem in illorum verbis contineri. *Aggádah*, abſtruſus & occultus eſt ſermo, quo res magni momenti, & arcani ſenſus, diſcribuntur; unde Cabaliſticè, per primæ literæ tranſpoſitionem, idem eſt quod דאגה *Deagah* Sollicitudo & anxietas. Anxium enim diu & ſollicitum hominis animum habet, antequam capi poſſit. *Eſa.26.2.* *Aggádah quid?*

Hinc etiam fit, ut ſæpiùs & paſſim in Talmude iteretur, quando duo Rabbini in contrarias ſententias diverſi abeunt, neminem obloqui debere: utrumque enim doctrinam ſuam accepiſſe מקבלת משה מסיני *Mikkabalas*

Moſche miſsinai per traditionem oralem Moſis à monte Sinai; ac licet alius intelligentiâ & ratione ea comprehendere non valeat; non tamen ſugillanda eſſe. Singuli namque probè noverunt & intellexerunt, cur ita ſint loquuti, כי אלו ואלו דברי אלהים חיים *Kielu veelu dibbre Elohim chajim*; nam amborum verba (etſi contradictoria) verba ſunt Dei viventis. Laudata etiam & trita in Rabbinorum ſcriptis eſt ſententia: בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה Beni hizzaher bedibhre ſopherim joſer middibhre thorah, id eſt, *Fili mi, attende ad verba Scribarum magis quàm ad verba Legis*; quiâ inſerunt, pluris eſſe facienda, quæ Scribæ & Rabbini inſtituerunt, præceperunt, docuerunt, vel ſcripſerunt, multoque magis illa credenda & obſervanda, quàm quæ in Moſe & Prophetis ſunt conſignata.

Lutheri judicium de Rabbinis.

Lutherus in libro ſuo, quem de Judæorum *Schem hamphoraſch* conſcripſit, ita de authoritate & fide, quam ſibi Rabbini, ſuiſque ſcriptis haberi volunt; *Judæi Rabbinis ſuis, vel dextram ſiniſtram aſſerentibus, & contrà, credendum eſſe dicunt, inquit Purchetus.*

In Victoriâ contra Iudæos.

Eâdem ratione mecū agebant tres illi Judæi, qui me convenerat; quotieſcunq; enim eos ad Scripturæ textum reducere volui, identidem Rabbinis ſuis credendum ſibi eſſe oggerebant, nullumq; textum ſacrum admittebant. Majorem ideò fidem Purcheto habere me decet, qui propriâ experientiâ edoctus fuerim. Quod Luthe-

Lutherus, experimento doctus, Purcheto crediderit, laudo. Ego porrò ad majorem veritatis confirmationem, ubinam hoc in Judæorum libris inveniatur, indicabo. Raſchi, (ſic vocatur *Rabbi Schelomo Jarchi* per literarum initialium compendium) in hæc verba cap. 17. Deuteronomii; *Deut. 17. 11.* על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל: *Et facies juxta legem, quam docebunt te, ſequerisq; ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neq; ad ſiniſtram;* ſcribit in hunc modum: אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל: *Non recedes à verbis illorum, etiamſi dicerent tibi de dextrâ, hanc eſſe ſiniſtram: & de ſiniſtrâ, hanc eſſe dextram, multò minùs quando dextram, dextram, & ſiniſtram ſiniſtram appellabunt.* Idem legitur apud *Rabbi Bechai*, & *Rabbi Moſem ben Nachman*, (vulgò per ſcripturæ compendium *Ramban* Judæis dictum,) qui multa quoque de hujus præcepti neceſſitate ſcribit, & ita de compacto rem gerunt, in putida hac, tam præſtantis & eximii loci, depravatione: ת"ר מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי אמר לו במה תורות יש לכם אמר לו שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה אמר לו שבכתב אני מאמינך ושבעל פה איני מאמינך גיירנו ע"מ שתלמדני תורה שבכתב גער בו והוציאו בנזיפה בא לפני הילל גיירה יומא קמא אמר ליה א"ב ג"ד למחר אפיק לי' אמר. ליה והא

אתמול לא אמרת לי הכי אמר ליה׳ לאו עלי דידי קא סמכת דעל פה נמי סמיך עלי : שבת פרק ב״ דף ל׳א :
h.e. *Acceßit aliquando Ethnicus Sammæum ſenem, eumq́ interrogovit, quotuplex eſſet Judæorum Lex? qui, tùm duplicem,* ἔγγραφον ϗ ἄγραφον. *eſſe reſpondiſſet; Ethnicus ſubjecit; Legem ſcriptam quod attinet, tibi credo; Oralem verò quod attinet, non facilè mihi perſuaſeris: nihilominus me in proſelytum admitte, eo pacto, eâq́ conditione, ut me legem ſcriptam doceas. Iratus eſt in eum Sammæus, & cum objurgatione à ſe repulit. Hillelem itaq́ Sammæi collegam adiit* (ambo paulò ante Chriſti tempora, & ſimul, floruerunt, unoque & eodem tempore Synagogæ Rectores fuerunt:) *hunc Hillel, eâdem ſalutatione exceptus quâ Sammæus, in proſelytum admiſit, & primo die docuit ipſum, Aleph, Beth, Gimel, Dales; poſtero verò die ordinem invertit. Id animadvortens diſcipulus non tulit, ſed regeßit; Heri non ſic dixiſti mihi; cui Hillel; Annon doctrinam meam quod ſpectat, mihi innixus es? Legem oralem quod ſpectat, mihi quoq́ innitere,* Hæc fabula extat in Talmude, tractatu de Sabbatho. Ex qua videre eſt, cæcam fidem & obedientiam, ad Legem oralem, & ad doctrinam Rabbinicam, ad hanc amuſſim exploratam, afferendam eſſe. Quod ſi quis fecerit, pius & ſyncerus eſt Judæus, de quo qui dubitare auſit.

Tractat. de Sabb. cap. 2.

Cæca Iudæorum fides & obedientia.

Non ſanum eſſe hominē, non ſanus juret Oreſtes:
Qui verò ſecus faxit, dira illum manent apud inferos

inferos ſupplicia, ut juris Talmudici ſanctio- *Tract. Git-*
ne fertur, Tractatu de Repudiis, his verbis; *tin cap. 5.* *Tractat.*
מר אמר כל המלעיג על דברי חכמים נדון בצואה *Erubhin*
רותחת : id eſt. *Mar dixit, Quisquis ſapientum* *cap. 2.*
verba ſubſannat, in Zoah *ſtercus fervens apud inferos projicietur.* Quam pœnam, horreſco referens, Servatori noſtro Jeſu Chriſto, cujus nomen ſit in ſæcula benedictum, in gehennâ aſſignatam, blaſphemè ſcribunt, quòd patrum traditiones, ſtatuta, leges, & præcepta non ſequutus ſit, ſed rejecerit & contempſerit. Hæc pœna iteratur in tractatu
Talmudico עירובין *Erubhin* De Commixtio- *pag. 22. col. 1.*
nibus, & pleniùs verboſiusque exponitur in
מנורת המאור *Menoras hammaor* Candelabro *pagin. 32.*
Lucis, & expreſſiſſimè in בית יעקוב *Bes Jaacob* Domo Jacobi; ſed in Talmude Baſileenſi meritò, ut multa alia, quæ in Chriſtum & Chriſtianam religionem dicuntur, omiſſa.
Huc etiam facit vulgata Rabbinorum regula *Erubhin*
כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה id eſt, *Qui-* *fol. 21. 2.*
cunque transgreditur verba ſapientum, reus ſit mor-
tis, uti ſcribitur; *Qui diſſipat ſepem, mordebit* *Eccleſ. 10. 8.*
eum coluber: Sepem, ſcil. quam Rabbini fecerunt legi, hoc eſt, eorum ſtatuta & mandata. Pœnæ autem hujus vitandæ causâ, Rabbinica caùtela, hujus ſuprà meminimus, excogitata eſt: בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה id eſt, *Fili mi, attende ad verba ſcribarum magis quàm ad verba legis.*

Hacte-

Hactenus procœmii loco, & ut ſequentium facilior eſſet intelligentia, Judaicæ fidei articulos breviter & addduxi, & expoſui, unaque & eadem operâ oſtendi, qumodo Judæi à verbo Dei receſſerint, & in cæcum illum, inextricabilemque mendaciorum omnium labyrinthum, Talmudem nempe, inciderint, miſerandumque in modum ſeducti fuerint; adeò ut nulla amplius pura & ſyncera ſalutis doctrina apud illos inveniatur: ſed contrà, merus error, doctrinæ divinæ adulteratio, hypocriſis, ſuperſtitio, pompa externa, & ἐϑελοϑρησκεία, conſcientiæ inquietis angor, deſperatio & animi abjectio, craſſus & incredibilis non hominum, ſed pecudum, imò plus quàm pecudum, in rebus Divinis ſtupor, apud illos ſummum atque altiſſimum gradum obtineant. Hoc itaque caput iis, quæ Eſajas & Jeremias de miſero hoc Judæorum ſtatu prædixerunt, claudere conſtitui.

Eſa. 29. 13. Eſajas, *Quoniam timor eorum erga me doctus eſt præcepto hominum, ideò en ipſe quoque Addam, ut mirificè agam cum populo iſto, mira ſcil. & portentoſa, peribit ſapientia ſapientum ejus, & intelligentia prudentium ejus ſeſe abſcondet.* Jeremias *Ierem. 8. 5.* verò: *Quî fit ut populus Hieroſolymitanus avertatur averſione tam pertinaci, mendacio hærent obſtinatè & renuunt reverti. Attendi & auſcultavi, nemo quod bonum eſt loquitur, nemo eſt quem pœniteat*

pœniteat mali ſui, ut dicat, quid feci? ſinguli curſum ſuum tenent, perinde ac equus in prælium effuſus. Quomodo dicitis, ſapientes ſumus, & lex Domini apud nos eſt? verè mendacium operatus eſt ſtylus mendax Scribarum. Confundentur itaq; ſapientes illi, perterrebuntur, & capientur, verbum enim Domini rejecerunt, & ſapientia nulla eſt in eis.

CAPUT IV.

De Judæorum Nativitate, & Circumciſione.

POſtquam ſuperiori capite ad Judaicæ Religionis & ἐθελοθρησκείας intelligentiam aditum januamque patefecimus, quibusque fundamentis conſtituta ſit, exactè docuimus; facilè erit cuivis, qui modò communi ſenſu non careat, judicare, quâ vi, quâ pulchritudine, quâ proportione, quo item robore, reliquum ædificium exurgat; & quàm firmum id atque immotum à prophetarum procellis, tonitribus & fulguribus ſit manſurum; quàm denique decorum & politum, in oculis omnium eorum, qui verâ Dei cognitione imbuti, & vero ſynceroque verbi Divini intellectu prædicti ſunt, futurum

Qua-

Quapropter nemo in ſubſequenti doctrinâ, quæ interdum mira, interdum impia & blaſphema, interdum ridicula videbitur & fabuloſa, offendatur, nemo ſannis eam excipiat: ſed cum timore potiùs & trepidatione legat, perpendatque, ab illâ gente proficiſci, quam Deus præ cæteris gentibus elegerat & adoptaverat, quam ſui cognitione donaverat, quam crebris peculiarium & eximiorum Prophetarum ſermonibus identidem erudiverat & inſtruxerat: verùm quæ poſtea, quum Dei beneficia ſemper immemori & ingrato tranſmitteret animo, illius iram & maledictionem ſibi contraxerit, ita ut *furore*
Deut. 28. *& mentis alienatione percuſſi ſint*, ut Moſes minatus erat; *& omnino*, ut Eſajas loquitur, *ob-*
Eſa. 42. Eſa. 6. *cæcati, quorum cor craſſum redditum, & aures hebetes, ne auribus ſuis audirent, vel corde intelligerent, qui Dei judicia in impietatem, plus quàm*
Ezech. 5. *gentes, commutarint*, uti de illis conqueſtus eſt Ezechiel: & tamen, pro innatâ ſuperbiâ, putidè ſubinde oggerant, חכמים אנחנו *Chachámim anáchnu*, Nos illi ſapientes ſumus, qui piè vivendi rationem & normam novimus: תורת י״י אתנו *Thoras Adonái Ittánu*, Verbum Dei, & Sacroſancta illius Lex, inter manus noſtras verſantur, & ad illorum præſcriptum vivimus, ut Jeremiæ temporibus intolerantiùs ſeſe jactabant, ſed hoc ab ipſo reſpon-
Ierem. 8. 8. ſum retulerant; *Scribarum ſtatuta & doctrinam*

meras

meras eſſe nugas, & pura puta mendacia. Atque hoc ipſum, circulatoriam videlicet illam de Moſe & Prophetis jactationem, frivolam eſſe & inanem, totamque adeò illorum, de rebus Religionem ſpectantibus, doctrinam, adulterinam, verbi Divini corruptelam, nugis, næniis, & fabulis anilibus uniquaque ſcatentem, ex hoc etiam libro manifeſtum fiet.

Ut ergo tam benè & ſolidè fundatam Judæorum fidem, cum univerſa ipſorum doctrina & vita, non ſolum omnium oculis ſubjiciamus, ſed etiam ordine expendamus; ab ipſa hominis Judæi *Nativitate* initium ducemus, & ita porrò, quâ ratione in Judæorum album adſcribatur, in eodem educetur, atque ad extremum vitæ halitum conſervetur, narrabimus; donec tandem illum in ſepulchrum, & è ſepulchro, per cavernas ſubterraneas, in terram promiſſam, ut lacte & melle illic expleatur, ſatieturque, deducamus, & cum futuro Meſſiâ, ad nobiliſſimum & lautiſſimum illud convivium admittatur, (in quo inuſitatæ magnitudinis Taurum, Piſcem & Avem, verubus transfigentes Judæi fideles, aſſabunt, & irati ventris jejunia egregiè placabunt, majoribusque ſeſe invitantes poculis, arenti fauce generoſum illud Vinum ſorbebunt, quod in Paradiſo crevit, & juſtis jam à mundi creatione ſepoſitum eſt & reconditum): ibique illum

illum ſecurum, altisſimâ quiete fruentem, cuti curandæ vacare, & geniale feſtum in æternum celebrare, ſinamus.

Nunc lectum admiſſi riſum teneatis amici.

Cubiculi Judææ prægnantis, ad puerperium præparatio. Quando mulier Judæa prægnans eſt, partusque appropinquat, cubiculum puerperæ decenter præparatur, & rebus omnibus neceſſariis inſtruitur. Ante omnia paterfamilias, vel quiſpiam alius Judæus vitæ ſanctimoniâ & pietate inſignis, (ſi modò talis uſpiam ſub cœlorum convexitate reperiri poſſit,) cretâ acceptâ, in ambitu cubili circulum deſcribit in omnibus parietibus, & ſupra januam tam extrinſecus quàm intrinſecus, nec non in ſingulis parietibus, & circa lectum, Ebræis characteribus

Inſcriptio ſuperſtitioſa. ſequentia inſcribit verba; אדם חוה חוץ לילית *Adam, Chava, Chutz Lilis* i. e. Adam, Eva, Apage te Lilis; quibus ſignificant; *ſi gravida puero ſit mulier, ei à Deo uxorem, Evæ, non autem Liliſæ ſimilem, dandam; ſi verò puellâ, hanc olim marito ſuo in auxilium futuram, ut Adamo fuit Eva, non autem refractariam & inobſequentem, qualem ſe Adamo præbuit Liliſa.* Verùm,

Lilis quid. quid ſit *Lilis*, fortè quæret lector? Hæc vox exſtat in Bibliorum textu Ebraico apud

Eſa. 34. 14. Eſajam, cap. 34. ubi quidam *Strigem*, interpretantur, abominandam & infauſtam avem nocturnam: alii verè *Lamiam*, animal ſeu ſpectrum nocturnum & ſiniſtri omnis, faciem Empuſæ inſtar prætendens muliebrem.

Sic

Sic etiam, meâ quidem ſententiâ, accipiunt Judæi de ſpectro quod mulieris ſpeciem reddat, quodque olim infantes octavo die, quo circumcidi debebant, occidere, vel omninò auferre ſolitum ſit. Spectro autem illi לִילִית *Lilu* nomen inditum, à voce Ebraica ליל *Lel* quæ Noctem ſignificat. Huc pertinet hiſtoria quæ legitur in *Ben Sira*, non illo quem doctiſſimus *Paulus Fagius*, Latinè redditum, excudi curavit, ſed eo quem Judæi ediderunt. (Et meum quidem exemplar Conſtantinopoli eſt excuſum, & illud ipſum, cujus mentionem facit Sebaſtianus Munſterus ſub finem ſuæ Coſmographiæ Latinæ, ex quo hiſtoriam illam Ebraicam de Preſtegiani ditione, ad extremum librum annexam, hauſit & deprompſit; illudque mihi de Judæo in viciniâ, qui *ex Munſteri bibliothecâ* habuerat, emi. *Munſterus* enim Baſileæ *linguæ Ebrææ Profeſſor fuit*, ibidemque ſepultus quieſcit.) In illo, inquam, Ben Sira, quem Conſtantinopoli Judæi excuderunt, hujuſmodi hiſtoria legitur:

Quum in principio Deus Adamum in paradiſo ſolum creaſſet, dixit; *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum*: Uxorem itaque illi ſimilem ex terrâ creavit, cui *Liliſa* nomen impoſuit. Sed è veſtigio jurgia inter eos gliſcere cœperunt, & in hunc modum inter ſe rixati ſunt; Mulier initium fecit, & dixit: איני שוכבת למטה; *Ego tibi non ſuccumbam*; cui vir reſpon- *Fabula de Liliſa.*

dit : ואיני שוכב למטה אלא למעלה *Neq; ego tibi me ſubmittam, ſed potiùs incumbam, tibi dominabor* : Te enim obedientem & ſubjectam eſſe decet. Mulier regeſſit; Pares ambo ſumus, neuter altero excellit : ambo ſiquidem ex terrâ creati ſumus: & ita averſis manſére animis, dictis infeſtis ſeſe invicem diſcerpentes. Quum itaque Liliſa æterna hic prævideret diſſidia, ſacroſanctum Nomen שם המפורש (hoc eſt, Nomen Tetragrammaton יה'וה cum arcana & Cabaliſtica expoſitione, quam *Lutherus* libello edito impugnavit) protulit, & protinus volatu per aerem apertum præpeti curſu ſeſe proripuit. Quo facto, ita Deum compellavit Adamus; Domine totius mundi, uxor quam mihi dederas è conſpectu meo evolavit. Tres itaque angelos סנוי סנסנוי סנמנגלף *Senoi, Sanſenoi, Sammangeloph*, qui Liliſam fugientem retraherent, miſit Deus, his eos alloquutus verbis; Si in reditum conſentiat, bene ſe res habet; ſin verò, centum ſingulis diebus è filiis ejus morientur. Ita illam inſequuti Angeli, in mari demum ſunt aſſequuti, quo tempore procelloſum valdè & tempeſtuoſum erat: illo ipſo videlicet in loco, quo poſtea Ægyptii ſubmergendi erant; Deique mandatum illi notum fecerunt. Quum verò obtemperare nollet, & redire recuſaret, dixerunt Angeli; Ni nobiſcum redeas, in mare immerſam te ſuffocabimus. Tunc illos rogavit Liliſa, ut ſe

miſſam

miſſam facerent : ſe enim in id demum creatam, ut puerulos octo, puellas verò, viginti primis à nativitate diebus, infeſtaret & occideret. Quod quum audiſſent Angeli, vi illam abripere, & ad Adamum reducere ſatagebant. Tum ſacramento ſeſe obſtrinxit Liliſa, omnemque infantibus nocendi poteſtatem ejuravit, ſi modò Angelorum illorum nomina vel effigies, in ſchedulâ, chartâ pergamenâ, aut ubicunque deſcriptas aut depictas, reperiret : pœnam etiam ſibi à Deo injunctam, centum nempe filiorum ſingulis diebus mortem, recipere ſe ſpoſpondit. Exinde ergo ſingulis diebus centum שדים *Schedim*, id eſt, Juniores dæmones è filiis ejus mortui ſunt, &c. Et hæc eſt cauſa, cur horum Angelorum nomina in קמע *Kamea*, hoc eſt, membranâ ſcribamus, & infantibus pro amuleto appendamus ; ut ſc. Liliſa, hoc conſpecto, jurisjurandi memor, noxias ab illis manus abſtineat. Hactenus Ben Sira. Facilè autem crediderim, quod de amuletis, puerorum collo appenſis, ibi narratur (vana enim & frivola id genus periammata numero omni apud eos ſuperiora ſunt) : ſed de puerperarum cubiculis nimis quàm verum eſt, in illis ejuſmodi picturas & effigies, nominaque Angelorum, valetudini præfectorum, foribus intrinſecus ſuperinſcripta ſemper reperiri.

Sed unde quæſo tam elegantis hiſtoriæ

fundamentum hauſére ſapientiſſimi Rabbinorum coryphæi? Non perplexum, non dimidium, ſed integrum, ſed apertum, à *Speculo ardente*, (quod Germanica quidem linguâ, verùm Ebræis characteribus, Cracoviæ prodiit Anno 1597.) reſponſum feres, in quo cap. octavo hæc habentur verba: *Deus mulierem ex coſta viri finxit, ut, tanquam corporis membrum, admirabili illi omnium membrorum ſibi mutuò miniſtrantium conſpirationi & conſenſui, pro viribus reſponderet. & in illâ viro vita auxilium ſolatiumq; eſſet. Hinc diſputant Sapientes noſtri ſuper eo quod ſcriptum exſtat*, Et creavit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam: ad imaginem Dei creavit illum, maſculum & fœminam creavit eos; *quum cap. 2. ſubjiciatur?* Non eſt bonum hominem eſſe ſolum, adjutorium illi ſimile faciamus ei. *Hic, pro admirabili, quâ cæteros mortales antecſtant ſapientiâ, interrogant Judæorum doctores; Quonam exceſſerit, abierit, evaſerit primâ illa mulier, quæ cum illo creationis leges ſubiit? Verùm favete linguis, & acutiſſimos tantæ deciſionis arbitros vacivis auribus auſcultate. Primæ mulieri Liliſæ nomen fuit, ea ſuperbam & inobſequentem viro ſuo ſeſe præbuit, quòd æquè ambo ex terrâ creati eſſent, ideoq; Deus illam homini ademit, & aliam ex corpore ejus condidit, quæ morigera eſſet, & omni ope, omniq; ſtudio illi miniſtraret, non ſecus ad membrum corpori.* Hæc in Speculo ardente Doctores noſtri. Plura de ליליה videantur

Specul. ard. cap. 8.

Geneſ. 1. 27.

Ibid. 2. 18.

deantur in Lexico Talmudico. Vocatur paſſim apud Hebræos in Medraſchim, אם השדים והרוחות *Mater dæmonum & ſpirituum malignorum.* Scribunt etiam de ea, quòd in familiis quoque cœleſtibus ſubinde excitet jurgia, lites, odium, invidiam, homines accuſet, cum ejulatu magno, &c.

Exactâ itaque, & proſcriptâ è cubiculo, inauſpicatâ illâ ſtrige ſive Lamiâ, cæterisque larvis & terriculamentis omnibus, ubi partus appropinquat, & maturum ventris pondus per matris dolores viam ſibi ad ſuperos quærit; in Jure Judæorum Canonico ſeverâ lege cautum eſt, ne Chriſtiana obſtetrix accerſatur, niſi fortè (quia neceſſitas nullam legem admittit) Judaicæ copia omninò nulla ſit, aut obſtetricem Chriſtianam mulieres Judææ plures circumſtant; eò quòd ſuſpectas illas habeant, ne infantem excipientes, vel membrum aliquod ei luxent, & ſede ſuâ moveant, vel etiam, ne in ipſo vitæ limine planè ab illis interficiatur. Extat hoc expreſſis verbis in Talmud Codice de Idololatria cap. 2. fol. 26. col. 1. תנו רבנן נכרית לא תיילד את בת ישראל מפני שחשודין על שפיכות דמים דברי רבי מאיר וחכמים אומרים נכרית מיילדת את בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינה לבינה ור׳ מאיר אומר אפילו אחרות עומדות עלו גבה נמי לא דזמנין דמנח ליה יד אפותא וקטלא ליה ולא מתחזי h.e. *Tradiderunt Rabbini noſtri, Fœminam alienigenam non*

Chriſtianæ obſtetrices Judæis prohibitæ.

poſſe obſtetricem agere apud filiam Iſraëlis, eo quòd ſuſpecta ſint de effuſione ſanguinis, ſecundum R. Meir. Sapientes tamen dicunt, alienigenam poſſe eo munere defungi, quando aliæ mulieres (Judææ) adſtant, ſed non ſolam. At R. Meir dixit: Ne quidem adſtantibus aliis admitti poſſunt: quandoq́ enim manum impingunt fronti ſeu cerebro ipſius (ubi ſc. mollius eſt) & occidunt infantem, & quidem ita, ut non conſpici vel animadverti poſſit. Hactenus Talmud.

Dum in ipſo partus agone mulier conſtituta eſt, ad eum promovendum, quidam vel Rabbinus, vel aliàs peritus exſurgit, librum Legis in manus ſumit, Pſalmos aliquot recitat; Pſal. XX. XXXVIII. XCI. CII. quibus dein Precationem longiuſculam ſubjungit, quæ extat in libro Precum Judæorum Italorum, pro felici partu, &c.

Gaudium Iudæorum ex nato puero.

Faciliore uſa mulier utero, & partu levata, ſi Filium pepererit, ingens exoritur domi lætitia, & Pueruli recens nati Pater ſtatim incipit de Circumciſione ejus cogitare, & præparatoria ad eam parare. Deus enim, ut cuivis notum eſt, Abrahamo, & alibi in Lege ſua, pueros octavo die circumcidere mandavit. Præceptum hoc ſcribunt majus eſſe reliquis omnibus, & æquivalére toti Legi, quod Moſen rectè indicare voluiſſe ſcribunt, quando dixit: מי יעלה לנו השמימה *Quis aſcendet nobis in cœlum?*) quia primæ harum literæ ſunt מילה

Deut. 30. 12.

מילה Circumciſio: Abrahamum non fuiſſe perfectum, niſi poſteaquam circumciſus eſſet, ſicut dicitur; *Ambula coram me, & eſto perfectus*: *Gen. 17. &c* hinc colligunt, ipſum antea non fuiſſe perfectum, ob præputium: Propter Circumciſionem factam ei eſſe promiſſionem, de danda ipſi terra Canaan, ſicut dicitur: *Die illo pepigit Dominus cum Abrahamo fœdus, dicendo Semini tuo dabo terram iſtam* &c. *Circumciſionis præſtantia.* *Gen. 15. 18* Circumciſionem liberare à judicio gehennæ; unde Sapientes ipſorum ſcribunt, Abrahamum ſedere ad portam Gehennæ, & impedire, ne quis circumciſus in eam ingrediatur; omnes verò non circumciſos ſeu præputiatos deſcendere in gehennam: Præputium eſſe ignominioſum, & eo notatas eſſe gentes à fœdere Dei alienas, ſicut dicitur: *Quia omnes gentes præputiatæ ſunt:* *Ier. 9. 5.* Qui hoc ſignum fœderis irritum reddat, neque circumcidatur, eum, licet per cætera inſtructum Legis notitià, & bonis operibus, nullam partem habere in ſæculo venturo; Eſſe Signum & Sacramentum fœderis, corpori & carni hominis impreſſum, tam in vita, quàm in morte, permanens, quale nullum aliud in Lege reperiatur; *Zizis, Tephillin, Meſuſah*, eſſe etiam ſigna, ſed extra hominem, ut non ſemper illi ſint præſentia & ob oculos: Circumciſionem eſſe חותם Sigillum, ſignaculum in carne, & teſtari, circumciſos eſſe de populo Dei, & Deum eſſe Deum ipſorum, cui ſervire

Menôras hammáor fol. 37, col. 3.

debeant. Dicunt etiam, ideò magnam eſſe Circumciſionis dignitatem, quòd ea obſignetur & perficiatur Nomen Dei שדי *Schaddaj* in carne Iſraelitæ circumciſi; In Naribus repræſentari figuram literæ ש, in Brachio, literæ ד; in Circumciſione ſimilitudinem literæ י; in Gentibus itaque non circumciſis, veluti Chriſtianis, non remanere niſi duas literas ש & ד; quæ faciunt nomen שד *Sched*, Diabolus. Unde arguunt Judæos, Dei, hos, Diaboli eſſe filios. Iſmaelitas, licet habeant מילה Circumciſionem, tamen non habere פריעה Denudationem (de quâ inferius). Deſumpta ſunt hæc ex antiquo libro Zohar; in quo, ſectione לך לך fol. 64. col. 2. ita legitur; *Quid ſibi vult, quod ſcriptum eſt Geneſ.* 17. 1. אני אל שדי Ego ſum Deus Schaddaj omnipotens? *Hoc: fecit Deus Coronas inferiores non ſanctas pro inferioribus, quibus omnes illi, qui non ſunt circumciſi, polluuntur, & obſignantur. Quodnam ergo eſt ſigillum quo ſignati ſunt? Conſpicitur in eis* Schin & Daleth, *nec ulterius* (quæ faciunt שד Diabolus). *Ideo his literis polluti ſunt, & adhærent illis. Qui verò circumciduntur, egrediuntur ex his literis, & ingrediuntur ſub alas Majeſtatis Divinæ, dum* (per circumciſionem) *in illis apparet litera* Jod, *ſignaculum ſanctum, ſignum perpetuum & perfectum, quia ſic exprimitur nomen integrum* שדי Schaddaj *perfectè. Propterea ſcriptum eſt hîc;* Ego Deus שדי Schaddaj, ambula coram me, & fias

& fias perfectus, *q. d.* Hactenus ſignum imperfectum habuiſti, *Schin & Daleth*: Circumcide itaque te, & perfectus eris ſignaculo τῦ *Jod*, ut nomen Dei integrum geras שדי, &c. Videatur & Rabbi Bechaj in Legem: fol. 37. col. 3. & Sepher maaréches haelahús fol. 181. col. 2. in Comment. ubi hæc ulteriùs explicantur.

Veſperâ Sabbathi proximi, à nativitate pueri, quidam etiam convivium inſtruunt, quod vocant ישוע הבן Jeſchuáh habben, *Salus filii*; gaudium ſc. ſuum eo teſtantes, quòd hic puer ſalvus è viſceribus matris ſuæ in lucem hujus mundi ſit editus. *Præparatoria ad Circumciſionem.*

Dehinc de ſolenni Circumciſionis convivio, omnis generis lautitiis, veluti anſeribus, altilibus, pullis, piſcibus, carnibus, & generoſis Vinis conquiſitis, inſtruendo proſpiciunt: dum hoc fit, ad Convivium convivæ invitantur, quos Denario numero (מנין *Minjan* Hebræi appellant) non pauciores eosque omnes annum decimum tertium egreſſos, eſſe oportet. Nam in Pirke Rabbi Eleaſaris ſcribitur; *Nullum teſtimonium, quod Deus Iſraëlitis dederit, factum eſſe, niſi coram Decem, & hinc etiam in Circumciſione requiri decem perſonas, quæ teſtimonium perhibeant patri, quòd filium ſuum fœderi Abrahami inſeruerit.* *Cap. 19.*

Septimâ nocte pars eorum qui vocati ſunt ad convivium, vel etiam alii, puerperam con-

veniunt, totamque noctem inſomnem apud eam ducendo epulantur, jocantur, ſalibus & facetiis certant, chartis & teſſeris ludunt, fabellas narrant, cantillant, viri Græco more bibunt, neque prius quàm vino merſi & madentes, geminos Soles, geminasque Thebas cernere ſibi videantur, abſiſtunt; partim, ut hac ratione puerperam ſolentur & recreent, ne filii circumciſio illam nimiùm percellat & affligat; partim, quòd perſuaſum habeant, puerperis illâ nocte infortunium aliquod imminere ſolere. Judæi tamen, qui & doctrinâ & pietate cæteris anteire volunt, pias aliquot concipiunt preces, & eum, qui pueri ſiculæ circumcidendæ deſtinatus eſt, monent, ne potu nimio ſe ingurgitet, ne tremulas ad circumciſionem manus afferat.

Mohel, ſeu Circumciſor.

Ille, qui officium & munus circumcidendi exequitur, Ebraicè מוהל *Mohel* appellatur; quem Judæum, & quidem experientem, vigilantem & induſtrium, eſſe oportet: *Fœminæ* ab hoc officio excluduntur, quia ipſæ non ſunt circumciſæ; ſiquidem ullâ ratione vir haberi poſſit: quòd ſi verò nullus vir adſit, & fœmina hujus artis ſit perita, quidam cenſent admitti poſſe; quamvis alii id negent.

Fœminæ non circumcidunt.

Nec Chriſtiani.

Sic Chriſtianus quoque non admittitur, quia incircumciſus: quòd ſi contingeret, ut Chriſtianus infantem circumcideret, non neceſſe foret eum denuò per Judæum circumcidere:

cidere: מה שנעשה נעשה *Quod factum, factum*: Hoc tamen in caſu cenſent, ei de novo extrahendum ſanguinem circumciſionis per aliquem qui ſit de fœdere, ſeu Iſraëlitam.

Judæi autem ſeu Iſraelitæ quivis promiſcuè id facere poſſunt. Hinc ſcribunt expreſsè, הכל כשרים למול *Omnes legitimi ſunt ad circumcidendum, etiam Parvulus, Servus, Mulier, & Iſraëlita præputiatus, qui ideò non fuit circumciſus, quòd fratres ejus omnes ex circumciſione mortui fuerint: Iſraëlita tamen mas, adultus, & artis peritus, omnibus præfertur, ſi haberi poßit.* Qui neminem adhuc recutitorum ſacris initiarit, Judæi locupletiores non facilè admittunt: novitios enim reformidant, & tyrocinii rudimenta ſuis ſumptibus, ſuoque periculo deponi; vix conceſſerint. Ejuſmodi autem tyrones, pauperem aliquem Judæum, pecuniâ ſemel atque iterum oblatâ, demulcere ſolent, ut in filio ſuo experimentum fieri patiatur. Dignoſci poteſt & diſcerni ab aliis, hic circumcidendi artifex, ex prælongis & acutis unguibus, quibus, ceu artis ſuæ teſſerâ, utrumque pollicem decoratum geſtat. Si pater infantis ſit מוהל, & artis peritus, ipſemet poteſt Filium ſuum circumcidere.

A barbe de fol on apprend à raire.

Novaculam ex quâlibet materiâ, quæ modò ad ſectionem apta ſit; lapide nempe, vitro vel ligno, ſibi comparare poſſunt: vulgò tamen ferream, eamque acutiſſimam, quales eſſe

Novacula quâ circumciſio peragitur.

eſſe ſolent chirurgorum, adhibent, cujus capulum argento Judæi ditiores aliquando includunt, gemmisque diſtinguunt.

Compater ſeu Suſceptor.

Maturè etiam proſpiciendum de בַעַל בְּרִית Báal bris, vel סַנְדָּק, ut Rabbini eum vocant, h.e. *Compatre & Suſceptore*, & opera danda, ut tam hic, quàm Mohel, ſint viri pii, probi & honeſti, qui invigilent, ut omnia ritè & legitimè adminiſtrentur. Sic enim fiet, ut & puer ipſorum fiat ſimilis. Pius etiam Compater cauſatur, ut tanto lubentiùs veniat Elias, de quo mox dicetur. Conſuetudinis hujus mentio in Medraſch antiquo, qui vocatur שׁוחר טוב, id quo ad Pſal. 35. ℣. 2. 10. inter alia legitur; *Cùm David diceret*; Apprehende ſcutum & clypeum; *dixit Deus ei*, Quid tu facis mihi? *Reſpondit David*; *Ego laudo te omnibus membris meis*; Capiti meo appendo Tephillin ad orandum cum eis; Capillos meos non circumtondeo, juxta præceptum, Levit. 19. 27. Femore meo; אני עושה סנדיקים לילדים הנמולים, dum conſtituo Suſceptores vel Compatres, qui infantes circumcidendos femore ſuo excipiant.

Puerulі ablutio & involutio.

Puerulum ante Circumciſionem molli balneo fovent eumque benè lotum, & ab omnibus ſordibus accuratè purgatum, faſciis involvunt, ut nitidè, durante circumciſione, jaceat: ſecus enim nullas ſuper eum fundere preces licet, &, ſi fortè, dum hæc geruntur,

præ

præ ejulatu vel dolore alvo reſolutâ Inquinetur, oportet τὸν περιτομέα preces ſuas eousque differre, donec iterum à ſordibus puer repurgatus fuerit. Verum & juſtum Circumciſionis tempus incidit in Octavum à nativitate diem, ubi primùm Sol radios emittere incipit, ad noctem uſque, Geneſ. 17. Levit. 12. Nocte nunquam circumcidunt, communiter manè circumcidi ſolet puerulus, dum adhuc jejunus eſt; quòd minore tum ſanguine manet vulnus, quàm ubi ſtomacho cibus acceſſit: & ut ſuam alacritatem & promptitudinem in Dei præceptis obſervandis teſtentur. Nam הזריזין מקדימין למצות *Induſtrii anticipant obſervationem præceptorum.*

Tempus circumciſionis.

Die octavo manè ad Circumciſionem maturè ſe præparant, & ante omnia quidem, ***duo ſedilia, vel unicum, ſed quod intergeſtâ diſtinctione duorum ſedilium vicem ſupplere poſſit***, pulchris tapetibus & ſericis pulvillis, pro uniuscujusque ſcil. facultatibus, ſternunt & inſtruunt; idque vel in ſcholâ, vel etiam domi, in peculiari aliquo cubiculo, unà cum reliquis omnibus ad id neceſſariis. Si id in ſcholâ fiat, ſedile juxta arcam, in quâ liber Legis reconditur, & ubi olim Arca fœderis fuit, locari debet: ſacer enim eſt ille locus.

Modus circumciſionis.

Tum initiationis arbiter (Suſceptor & Compater vulgò dictus) accedit, & propter ſedile conſiſtit, illique ***Mohel*** ſeu περιτομεὺς

aſſiſtit;

aſſiſtit; Sequuntur alii Judæi, quorum unus magnâ voce proclamat, ut omnia, quæ ad Circumciſionem opus ſunt, afferantur. Tunc pueri aliquot accedunt, quorum unus ingentem Facem duodecim cereis faculis, duodecim tribuum mnemoſynis, conſtantem præfert: ſubſequuntur, qui Vini rubri Scyphos in manibus ferunt: alius deinde, qui Novaculam; alius, qui Scutellam cum arenâ; alius denique, qui Scutellam geſtat cum olivo, in quo pura, tenuia, & delicata linteola, pueruli vulneri poſtea imponenda, madent. Illi omnes ſimul accedunt, & τῷ περιτομῷ quàm proximè, ut eo meliùs omnia & videre & diſcere poſſint, adſtant, prout etiam hujus rei gratiâ hæc officia â pueris pecuniâ emi ſolent. Non deſunt etiam quidam inſtructi tragematibus, & præſtantibus condituris e ſaccharo & melle, cum generoſo & ſuaviſſimo vino, cariophyllis, cinnamomo, & id genus aromatibus, ut vel infantis patri, vel initiationis prædi, vel aliis etiam propinquis, præſtò ſint, ſi fortè propter pueruli dolores animi deliquium paterentur.

Ubi iſti omnes convenerunt, initiationis præs & arbiter *alterum ſedilium*, vel alteram ſedilis partem, occupat: & è regione illius ſiſtit ſe ille ***Mobel***, ſeu glandium retegendarum artifex, & Canticum illud, quod filii
Exod. 15. Iſraël in maris rubri tranſitu cecinerunt, & alia

alia plura, voce ſonorâ canit: juxta illum, Puerulipater, ut liqueat hunc *Mohel* ejus eſſe q. legatum & vicarium.

Puerulum poſtea ad januam uſque afferunt Mulieres, per certam quandam, quæ *Commatris* vicem gerit, & communiter uxor Compatris eſſe ſolet: Ingredi enim Synagogam virorum mulieribus non licet. Sic vice versâ ajunt, Compatri, in abſentia uxoris ſuæ, non licitum eſſe ingredi cubiculum puerperæ, & infantem ab ea accipere: quia hoc eſt opus mulierum, & ut mulieribus non eſt decorum intrare atria virorum: ita non decet ut viri ingrediantur cubicula mulierum: Suſceptor verò ad januam accedit, &, puerulo ſuſcepto, locum ſuum repetit, univerſo cætu acclamante, ברוך הבא Baruch habba *Benedictus ille qui venit.* In quibus verbis notandum myſterium magnum Cabaliſticum in voce הבא *Habba* (Qui venit) latens. Nam ex literis vocis הבא per ſpeciem Kabalæ, quam Gematriam appellant, exſurgit Numerus octonarius. Cabaliſtica proin interpretatio eſt, *Benedictus ille qui venit octavo die*; ſcil. ut circumcidatur. Sed & הבא Abbreviatura, hoc eſt, ejuſmodi vox eſt, cujus ſingulæ literæ ſingulas alias voces denotant, ut; הנה בא אליהו Hinne Ba Elijahu, *Ecce Elias venit*; qui nempe Angelus fœderis dicitur. Exiſtimant enim, Prophetam Eliam ſimul cum

Elias intereſt Circumciſioni Judæorum.

cum puero ingredi, & in alterâ ſellâ ſedere, ut obſervet, an Circumciſionis fœdus ritè adminiſtretur, prout ſcribitur; *Ecce Angelus fœderis, quem optatis, adeſt*: unde altera hæc ſella vocatur כסא אליהו *Kiſſe Elijahu* Sella Eliæ: Quum aliquando Judæis Circumciſione interdictum eſſet, tantum ex eo dolorem animo concepit Elias Propheta, ut in ſpeluncâ vitam cum morte commutare decreverit: & cùm ita eum affatus Deus eſſet; *Quid hic agis Elia?* reſpondit ille: *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia filii Iſraël dereliquerunt pactum Domini*; pactum nempe Circumciſionis. Tunc itaque Deus promiſit Eliæ, eum ſemper Circumciſioni interfuturum, ne filii Iſrael pactum illud amplius derelinquerent, ſed rectè & ritè deinceps adminiſtrarent, ſicut ſcriptum eſt: *Ecce Angelus fœderis veniet, &c.* Quum ſellam illam Eliæ deſtinant & ſternunt, clarâ voce & verbis expreſſis dicere oportet; זהו כסא אליהו *Hæc eſt ſella Prophetæ Eliæ*: niſi enim expreſsè hoc dicatur, Circumciſioni non intereſt, ceu non invitatus. Gravi fortaſſis propter extremam ſenectutem eſt auditu, ut ideò intenſione vocis hâc ſit opus. Et ut ad extremum uſque Circumciſionis patienter expectet, ſedile illius, niſi triduo exacto, loco ſuo non movetur. Factum eſt aliquando, ut opulentus quidam Judæus filium Ratisbonæ vellet circumcidere,

Mal. 3.

Sepher Minhagim.

1. Reg. 19. 10.

In libro Maaſch hiſtor. 170.

dere, & Rabbi Judam, cui חסיד *Chaſid* Pio cognomen erat, in ſuſceptorem eligeret. Puero allato, quùm omnes aſſurgerent, & conclamarent, ברוך הבא *Baruch habba*, Rabbi Juda tacuit, nec aſſurrexit. Omnibus itaque mirantibus, & tàm inſolitæ rei cauſam ab illo cognoſcere cupientibus, reſpondit; *Eliam mihi aſſidentem videre non potui:* unde fit, ut nihil boni de puerulo hoc ſperare poſſim. Ibi autem ad feneſtram, quendam ſenem conſpicio, promiſsâ & caneſcente barbâ, illum interrogate, & rem omnem vobis expediet. Hunc itaque quum interrogaſſent, reſpondit ille; Ideò Elias Circumciſioni non intereſt, quia prævidit fore, ut puer iſte à fide Judaicâ ad Chriſtianam aliquando deficiat. Nec eventus poſtea prædictioni defuit.

Exinde initationis arbiter ſeu Suſceptor puerulum femori ſuo imponit; *Mohel*, ſeu Circumciſor, faſcias, quibus puerulus devinctus eſt, ſolvit, nervuli ipſius præputium arripit, & glandem compreſſione retrocedere cogit, præputiumque eouſque fricat, ut ſenſus deducatur & obſtruatur, ac proinde ſectionem puer minùs ſentiat: deinde, novaculâ à puero adſtante acceptâ, elatâ voce dicit; ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשתנו במצוותיך וצויתנו על המילה׃ *Benedictus tu Domine Deus noſter, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, nobisq; fœdus Circumciſionis dediſti.* Dum hæc loquitur, particulam

præputii, & quidem eouſque ut glans denudata appareat, abſcindit, & ſubitò in arenam ſcutellæ projicit, (puero etiam novaculam interim recipiente): dein ſcypho accepto, vini quantum ore contineri poteſt, haurit, eo ex parte puerulum aſpergit, & ſanguinem aliquatenus removet, partem etiam in faciem exſpuit; ſi præſertim aliquid in illo debilitatis agnoverit.

Ubi manans ex vulnere cruor paululum cohibitus eſt, ἀκιπμώδεις hamatis illis ſuis pollicum unguibus reſectam ſeu obtuſam illam cuticulæ glandem integentis partem, in duo diſcerpens, retrorſum veluti decorticans convolvit, ita ut glans omnimodè retegatur & denudetur (poſtremam hanc Retectionem פריעה

Priah. *Priah* appellant Judæi, & ex illâ longè graviores & acutiores puero dolores accidunt, quàm ex Circumciſione ipſa).

Mezizah. Ab hinc, ut ſanguis, è longinquioribus locis effluens, omnis extrahatur, hæmorrhagia ſiſtatur, & inflammatio præcaveatur, ore ſuo ſanguinem exſugit, & eo exſucto, & vel in alterum è cyathis, vel etiam arenæ ſcutellam, exſpuit. Hoc ter ad minimum facit, & Hebraicè מציצה: *Mezizah* appellant: *Mohel*, qui circumcidit ſine *Mezizah* ſeu exſuctione ſanguinis, ab officio removetur; quia cenſetur periculo exponere infantem.

Poſthæc lintea oleo madentia accipit, & vulnus

vulnus triplici vel quadruplici linteolo obligat, puerulumque faſciis iterum involvit.

Dum hæc geruntur, inter abſciſſionem ſc. *Benedictio* præputii & *priah* ſeu denudationem, infan- *prima.* tis pater ait; בא"י א'מה אק'בו להכניסנו בבריתו של אברהם אבינו *Benedictus tu Domine Deus noſter rex mundi, qui nos tuis præceptis ſanctificaſti, & præcepiſti, ut Abrahami patris noſtri fœdus ineamus.* Quem univerſus Judæòrum adſtantium conſeſſus ita excipit: כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים *Ut hunc puerulum ingredi feciſti; ſeu recepiſti in fœdus Abrahami patris noſtri: ita ingredi facias eum in legem Moſis, in matrimonium, & in bona opera.*

Poſtilla *Hammòbel*, ſeu is qui puerum Judaiſmo initiavit, ne impuro ore Benedictionem recitet, os & manus ſtudiosè lavat, & initiationis arbiter cum puerulo ſurgit, ſeque è regione illius qui initiâvit, ſiſtit, qui alterum vini rubri cyathum acceptum, conſuetâ benedictione (בורא פרי הגפן *Bore pri haggephen*) conſecrat, preces inſuper pro puero *Benedictio altera.* his verbis fundit; אלהינו ואלהי אבותינו קיים את הילד הזה לאביו ולאמו ויקרא שמו בישראל פלוני בר פלוני ישמח האב ביוצא חלציו ותגל אמו בפרי בטנה ככתוב ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך ונאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי ׃ ונאמר זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור וגו' *Domine Deus noſter, Deus patrũ noſtrorum, corrobora puerum hunc & parentibus*

ſuis conſerva, ſitq́ nomen ejus in populo Iſraëlis (hic primulùm puero nomen indit) *Iſaacus filius Abrahami: lætetur & gaudeat pater eo qui ex lumbis ejus prodiit, delectetur mater ejus fructu ventris ſui, juxta id quod ſcriptum eſt:* Gaudeat pater tuus & mater tua, & exultet quæ genuit te. *A Propheta etiam dicitur*, Et tranſivi propter te; & vidi te jacentem in ſanguine tuo, & dixi tibi, quum eſſes in ſanguine tuo, Vive; dixi, inquam, tibi in ſanguine tuo, Vive (*Hic digitum in illo poculo intingit, quod ſanguine, ex cruento præputio exſucto, irroravit, & bis térve recens recutiti ori immittit, hac ſpe ductus, hâc ratione fore, ut, juxta illud Prophetæ, tantò diutiùs in ſanguine Circumciſionis ſuæ vivat. Matri etiam aliquantum de illo vino propinant.*) *David præterea ait;* Memor eſt in ſæculum fœderis ſui, verbi quod mandavit, in mille generationes, &c. *Precibus porro à Deo poſcit, ut Deus omnes ſalvos & incolumes tueatur, quòd fœdus ejus iterum confirmarint: longam parentibus vitam, & puero benedictonem, exoptat, &c.* Aliam precationis formam, Chaldaicâ linguâ conceptam, vide in Col-bo fol. 84. col. 4.

Nominis impoſitio in circumciſione. *Prov. 23.25.* *Ezech.16.6.* *Pſal.105.8.*

His dictis & finitis, ſuſceptori & pueris adſtantibus omnibus dat aliquid de poculo conſecrato bibere, & ſic tandem cum puerulo recens verpis adſcripto domum revertuntur, & in maternis illum brachiis reponunt; quo finem hic Actus habet.

Qui

Qui *Suſceptoris* munere funguntur, aliquando prius lavant ſe totos, ut infantem purum in fœdus inferant. Ratio videri poteſt in *Maharil* fol. 84. col, 2. **De Suſceptoribus.**

Nemo unum & eundem pro duobus, tribus, vel pluribus liberis Suſceptorem rogare debet: ſed cuique peculiaris eſt eligendus. Dicunt enim, eum, qui infantem ſuſcipit, ſimilem eſſe Sacerdoti ſuffitum adolenti; jam verò nullum Sacerdotem, plus quàm ſemel ſuffitum feciſſe; quia Suffitus divitias attulerit; quia Deut. 33. poſteaquam dictum fuit: *Ponent ſuffitum in nares tuas*, ℣. 10. ſtatim ſubjungitur; *Benedic, Domine, ſubſtantiæ ejus*, ℣, 11. Et dignius dicunt eſſe munus Suſceptoris, quàm Circumciſoris. Ibid.

Quidam pietate & doctrinâ inſignes Judæi, quum infantem præ Circumciſionis doloribus flentem audiunt, ſeſe hoc Exodi dicto ſolantur; *Ego audivi gemitum filiorum Iſraël, & recordatus ſum pacti mei.* Exod. 6. 5. Quum περιτομεὺς ultimas preces concipit, ſtat cum ſuſceptore juxta arcam, utpote locum ſacrum. Id doctores & ſapientes eorum elicuerunt, & faciendum eſſe docuerunt, ex voce מילה *Milah*, (id eſt Circumciſio,) cujus ſingulas quatuor literas ſingulis vocibus expoſuerunt, מוהל ירד לפני התיבה *Mohel jered liphne hattebhah*, id eſt, περιτομεὺς deſcendet (& ſiſtet ſe) coram arca: vel; מלאך יושב לפני הארון *Maleach joſchebh*

liphne Haáron, i.e. Angelus ſedet coram arcâ, Elias nempe, Angelus fœderis, ſe quoque ſiſtit coram arcâ & precatur. Sunt etiam, qui puerulum, & ante & poſt circumciſionem, Eliæ Prophetæ pulvillo aliquantiſper imponant, ut illum Elias tangat, eique benedicat.

Unde Iudæi Periah, ſeu Denudationem probent. Ioſ. 5. 2.

Illam autem Circumciſionis partem, quam פריעה i.e. Denudationem appellant, & quæ acutis unguibus ſolet fieri, ex Joſuæ cap. 5. probant, ubi dicitur; *Facito tibi gladiolos acutos* (ita enim reddendum eſt, non *Saxeos*) *& iterando circumcidito filios Iſraël* שֵׁנִית *ſecundò*; Hic, dicunt ſapientiſſimi & doctiſſimi Rabbini, vox hæc שֵׁנִית *Secundò*, de *Priah*, h.e. Denudatione glandulæ, quæ tanquam altera eſt Circumciſio, eſt intelligenda. Fundmentum hujus interpretationis eſt, quòd per Gematriam, ſupputandi rationem Cabaliſticam, hæ duæ voces, שנית & פריעה eundem conficiunt numerum, nempe 760. De hac *Priah* ſeu Denudatione dicunt: מל ולא פרע כאילו לא מל *Qui circumcidit & non denudat, perinde eſt, ac ſi non circumcidiſſet.* Cujus dicti hunc quidam volunt eſſe ſenſum; *Si quis abſcindat præputium ſuum, & maneat* ערל הלב *incircumciſus corde, circumciſionem ei nil prodeſſe, ſed eſſe* כתינוק בן יומו *inſtar infantis recenter nati, ſine omni intellectu: nihil quoque intereſſe, ſive quis ſit* נער כפי שניו *puer annis*, או כפי מדות הנערות *aut puer moribus &c.* Cabaliſtæ etiam obſervarunt, per Gema-

Gematriam פריעה conficere 365. totidem ſunt præcepta Legis negativa ; itaque, qui hanc in Carne ſua habet, perinde haberi, ac ſi illa 365. præcepta omnia impleviſſet.

Hic etiam fusè diſputant, Cur ii, qui in deſerto nati ſunt, per quadraginta annos circumciſi non fuerint ? Utique id non eſt factum propter nequitiam, & obſtinatam illorum malitiam. Abſit. Sed quia per quadraginta annos Boreas non ſpiravit in deſerto. Hoc enim ſpirante ſalubris valdè eſt omnis ſanguinis miſſio: eo verò non ſpirante, vulnera omnia admodum ſunt periculoſa. Hinc medicum illud axioma ipſorum, ſed ſermone Chaldaico : ביומא דעיבא וביומא דשותא לא מהלינן ולא אסוברינן *Diebus nubiloſis, & qui Euro perflantur, neque circumcidimus, neque venam ſecamus :* ואם יאמר אדם וכי כל יום ויום כשחזכר נמול אדם שומר לו רוח צפונית יש לומר חטעם כי בכל יום נושבת כמו שאר״זל ד׳ רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כל אחד מהן וברוב הימים היא לבדה גוברת על שאר הרוחות לפי׳ מלין בכל יום על הרוב: *Verùm objiciat aliquis ; Quum quotidiè ad circumcidendum neceſſitate adigamur, qui Aquilonem obſervare & exſpectare poſſumus, qui non quotidiè ſpirat? Scrupulum hunc ſolvent Sapientes in Talmud: Dicunt enim, quatuor ventos ſingulis diebus ſtare ; ſingulisq; immixtum eſſe Aquilonem, aliquando etiam reliquos omnes ſuperare ; ac proinde ſingulis diebus ſine diſcrimine circumciſionem cele-*

Talm. Jevam. fol. 72. 1.

Tractat. Gitt. cap. 3.

Od. ε. ϗ Βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.
Iob. 37. 21.

brari poſſe. Ventum autem Septentrionalem tum temporis non ſpiraſſe, hinc conjicere eſt; quòd naturâ ſua nubes diſcutiat, & ſerenitatem inducat, ut apud Jobum habetur; רוח עברה ותטהרם מצפון זהב יאתא *Ventus tranſiens fugat nubes, ab Aquilone venit aurum,* i. e. ſuda & ſerena tempeſtas, inſtar auri radians & refulgens. Itaque ſi tum ventus iſte increbruiſſet, nubem gloriæ, quæ populum Iſraëliticum comitabatur, ſummoviſſet & diſſipaſſet, unde multa & magna populus accepiſſet incommoda, &c. Sed myſteria omnia non ſunt revelanda. Qui poteſt, iiſque delectatur, legat Kimchium in locum illum, quem paulò ſuprà ex Joſua citavimus, & Talmudem in Tractatu יבמות *Jebhammos,* id eſt, De fratriis, ſeu fratris abſque liberis defuncti uxore ducendâ, cap. 8. cujus initium eſt הערל *Hearel,* ubi multa alia eximia abſtruſæ & reconditæ doctrinæ indicia, pluresque ſubtiles & acutas, de Circumciſione in deſerto intermiſsâ, diſputationes & deciſiones eſt videre.

Quid ſibi velit præputii in arenam projectio.
Gen. 32. 13.
Gen. 28. 14.

Quod jam illam præputii reſecti in arenam projectionem attinet, eà ſequentia ſignificantur. *Primò*, ſemen eorum fore ſicut arenam maris, quemadmodum ſcribitur: *Dilatabo ſemen tuum ſicut arenam maris, quæ præ multitudine numerari non poteſt.* Item, *Eritq; ſemen tuum quaſi pulvis terræ. Secundò*, memoriâ repeten-

petenda eſſe ea quæ dixit Bileamus, quum *Gloſſa Talmud. ibid.*
ſolum Iſraëlitarum præputiis undique ſtratum & opertum cerneret; *Quis dinumerare* *Num. 23. 10.*
poſſit pulverem Jacobi? hoc eſt, quis ſubſiſtere *Rabbi Abraham in libro Zeror hammor, in paraſcha Kitezè, ſuper 23. caput Deuteronomii.*
poſſit coram ſanctitate & dignitate gentis hujus, quæ tota recutita eſt, & cujus præputia in arena ſepulta jacent? quomodo genti adeò ſanctæ maledicerem? Nam in Pirke R. Elieſaris cad. 29. ſcribitur; *Iſraëlitas olim accepiſſe præputium & ſanguinem, eaq; in pulvere deſerti abſcondiſſe. Inde cùm Bileam veniſſet, & totum deſertum oppletum vidiſſet præputiis Iſraëlitarum, dixiſſe*; Quis poterit conſiſtere præ merito Sanguinis & Præputii illorum, qui hic obtecti ſunt pulvere? *Hic enim ſenſus eſt ejus quod dixit*; Quis numerabit pulverem Jacobi? Num. 23. 10. *Et hinc ordinarunt Sapientes noſtri in hunc uſq; diem, ut abſcondatur præputium in pulvere aut arena, in memoriam pulveris deſerti.* *Tertiò*, ad ſerpentem antiquum, qui primum hominem in paradiſo ſeduxit, cibandum. Cibus enim ſerpentis eſt pulvis terræ, uti ſcribitur: *Et ſerpenti pulvis panis ejus.* Et Caba- *Eſa. 65. 25.*
liſtæ dicunt, Præputium eſſe מכח הנחש הקדמוני à Serpente antiquo. Quandoquidem ergo ſerpens antiquus inſitam adhuc inimicitiam habet & gerit cum homine, & aſſiduè corpus animamque ejus devorare appetit, ideò hunc ſuum hoſtem hîc ſatiant obſervatione præceptorum Divinorum, hoc eſt, pane legis

Prov. 25. 21. ſacroſanctæ, prout ſcribitur: *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum pane:* & hoc pacto virtus illius debilitatur, adeò ut hominem non ampliùs poſſit tam turpiter impoſterum ſeducere, &c.

Si quem parentes non circumciderint, Eccleſia ſuo debet fungi officio: ſi & hæc neglexerit, cogitur ipſe, ubi adoleverit, ſub excidii pœna ſe circumcidere.

De puerorum ægrorum circumciſione. Pueros ægros octavo die non circumcidunt; ſed expectatur, donec convaluerint. Et ſiquidem morbus fuerit gravis & acutus, totum corpus occupans, ut febris, aut ſimilis morbus; tum ſeptem dies, poſtquam integrè convaluit, exſpectant, antequam eum circumcidant: ſi verò ægritudo ſit levior, veluti membri alicujus dolor, vel ſimile quid, tum ſtatim, poſt valetudinem recuperatam, eum circumcidunt. Cauſa hujus rei eſt, quia Finis præceptorum Divinorum eſt, ut homo per ea vivat, ſicut dicitur; וחי בהם *Et vivet per ea*; non ut moriatur, quod fieri facilè poſſet, ſi infans æger circumcideretur.

Levuſch par. 3. num. 264. §. 1. Quod ſi periculum vitæ immineat, ut ante octavum diem circumcidendus ſit, perinde eſt quiſquis eum circumcidat, ſive Chriſtianus, ſive Iſraëlita: quia Circumciſio, quæ fit ante octavum diem, non eſt Circumciſio; quod ſi autem remaneant quædam filamenta, quæ imperfectam reddunt circumciſionem,

De pueris ægris ante 8. diem circumcidendis.

vel

vel circumciſus ſit ſine *Priah* denudatione, eam perficiet Iſraëlita die octavo, vel quamprimum infans ſanatus fuerit.

Si Matri alicui primus & ſecundus infans ex circumciſione moriatur; tertium non ſtatim octavo die circumcidit, ſed exſpectat donec adoleverit; quia præſumptio eſt hujus mulieris filios ex circumciſione mori.

Ad circumciſionem non equidem requiritur מנין *Minjan* numerus decem minimùm perſonarum; nihilominùs ſi haberi poſſint, id obſervandum: quia publicè fieri, & omnibus innoteſcere debet.

De iis qui ante octavum diem moriuntur. Schylchan Aruch in loco Dea num. 263. ſect. 5.

Qui ante octavum diem incircumciſus moritur, in cæmeterio demùm ſupra ſepulchrum circumciditur; ut probrum præputii ab ipſo auferatur, & ne cum eo ſepeliatur, כי ערלה חרפה היא לו *quia Præputium opprobrium ipſi eſt*. Sed nullæ ſuper circumciſionem ejus concipiuntur preces: Verùm nomen ipſi imponitur, ut, cum in mortuorum reſurrectione, unà cum cæteris Judæis, vitæ reſtituetur, & quiſque patrem, matrem, & ſuam familiam agnoſcet, hic quoque infans ex nomine ſuo agnoſcatur à parentibus ſuis.

In quibuſdam locis oportet omnes eos, qui Circumciſioni interſunt, ſtare, ſolo excepto ſuſceptore, cui ſedere permiſſum; ſicuti ſcribitur: ויעמוד כל העם בברית *Stabatq; univerſus populus in fœdere*, h. e. in circumciſione. *2. Reg. 23. 3.*

Deni-

Denique benedictionem myſtagogo recitandam eſſe, dum novaculam adhuc manu tenet, id docuerunt Sapientes, ex illo Pſalmi loco: *Exultationes Dei in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum.* Primo ſic Actu in Synagogâ explicito, ad reliquas Comœdiæ partes, quando ſcilicet cum puero domum redeunt, progrediamur.

Pſal. 149. 6.

Convivium circumciſionis.

Dum ex ſynagogâ egrediuntur, & domuitionem parant, ſtudioſè culina inſtruitur, menſa ſternitur, & cœna præparatur, ad quam decem ad minimum, uti ſuprà diximus, invitantur, quibus unum aut alterum eruditum Rabbinum intereſſe oportet, qui prece ſatis longâ menſam conſecrant, & concionem habent, quam tamen non magnopere attendunt auditores, ſed potiùs alter alteri cyathum vini interea propinat. Mihi aliquando contigit, ut ad Circumciſionis convivium ab ipſis vocatus, concionem audiverim in illa Salomonis verba; *Lignum vitæ eſt ſapientia his qui apprehenderint eam:* ſed in rei veritate aſſeverare auſim, me nihil unquam tam abſurdi, tam ſtolidi, tam ridiculi audiviſſe.

Concio adhibita Circumciſioni.

Prov. 3. 18.

Convivium quomodo probent?

Lautum & opiparum hoc Convivium apparandum ipſis eſſe, ex voce Ebraica מילה demonſtrant & oſtendunt. Quatuor enim ejus literas, quibus conſtat, volunt quatuor harum vocum initiales eſſe, משתה יעש׳ לכל הקרוים

הקרוים i.e. *Convivium apparabit omnibus hoſpitibus invitatis.*

Octavo verò die celebrandum eſſe, longè ſubtiliùs & argutiùs ex Abrahami & Iſaaci hiſtoriâ probant, ubi ita ſcriptum habetur: ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק: *Crevit igitur puer, & ablactatus eſt: fecitq́ Abraham grande convivium in die ablactationis ejus*, bejom higgamel. Hoc enim Cabaliſticè ita interpretantur; Noli legere הִגָּמֵל, ſed בְּיוֹם הַגְּמָל, ubi literæ ה & ג nullam vocem exprimunt, ſed notæ ſunt numerales, ex quarum additione conflantur *Octo:* Vocula verè מָל ſignificat, *Circumcidit.* Unde egregia iſta Rabbinica & Cabaliſtica exſtruitur expoſitio: *Et Abraham magnum inſtruxit convivium die octavo, quo Iſaac circumciſus fuit, crevitq́ Iſaác & ablactatus fuit.*

Geneſ. 21. 8.

Rab. Bechai in hæc verba.

Quòd verò bona & laudabilis hæc quoque ſit conſuetudo, ut ad opiparum iſtud convivium eruditi Rabbini, aliique pii viri vocentur, probant ex Pſalmo quinquageſimo. De hac enim conſuetudine volunt Davidem illic loqui, quando ait; אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח, hoc eſt, eleganti & venuſtâ, vel ipſo Epicuro judice, expoſitione; *Congregate mihi Sanctos meos, obſervantes fœdus meum* (circumciſionem nempe) *cum ſacrificio* (adjiciali cœna, quæ nunc temporis exhibetur loco ſacrificiorum, quæ in hac captivitate, non ſine

Cur Rabbini ad illud invitentur.

Pſal. 50. 5.

ſine ingenti animi mœrore, offerre nequeunt. Dicunt etiam; Omne præceptum, quod olim Patres ipſorum cum gaudio in ſe receperunt, (quale etiam eſt Circumciſio) etiamnum hodiè cum gaudio, hoc eſt, ſolenni convivio celebrandum eſſe. Unde hujusmodi Convivia vocant סעודות מצוה *Súdos mizvah* Convivia præcepti; quòd in iis lætitiam ſuam teſtentur, propter obſervationem præceptorum Dei. Qui in hoc convivio non cum reliquis convivis edit & bibit, habetur pro מנודה לשמים excommunicato à Deo ipſo, vel excluſo à regno Dei.

Myſtagogum per aliquot dies apud puerperam commorari oportet, ut pueruli curam gerat, &, ne ſanguis è vulnere erumpat, præcaveat.

Spuriorum circumciſio.

Spurii, ut legitimo thoro nati, circumciduntur: Sed Benedictio ordinaria non integra ſuper iis recitatur: omittitur illa pars, quâ miſericordia Dei ſuper iis imploratur. De horum circumciſione ſequentia refert exempla *Maharil* f. 86. 1. *Innupta quædam aliquando peperit Filium, quem dedit τῷ N. tanquam illius Patri. Ipſe verò negavit, hunc ſuum eſſe filium. Cùm nihilominus nomen ipſius vellent infanti imponere, monuit eos* Maharisſégel, *ne id facerent, cùm infantem pro ſuo nan agnoſcat. Benedictionem ſuper eo recitantes, & ad hæc verba pervenientes,* הודו לה׳ כי טוב Confitemini Domino quia bonus;

nus; *omittebant hæc verba*, כי טוב Quia bonus; *quòd non convenirent ſpurio ex ſcortatione nato. Maharifegel autem eos propterea corripuit, & adegit, ut integram recitarent, quòd circa Sacra idem juris ſit ſpurio & legitimo.* Aliud exemplum refert de infante nato ex Adulterio: *Offerebatur aliquando Spurius ex Adulterio circumcidendus τῷ* Mahariſégel: *cùm dies circumciſionis incideret in Sabbathum, permiſit, ut in veſpera Sabbathi Aqua calida peteretur è domo piſtoris Chriſtiani, ad abluendum infantem. Rabbi Gumprecht, frater ejus, fuit Circumciſor, & circumcidebat eum ante fores Synagogæ in ejus atrio, quod de legitimis non ſolet fieri, qui interiùs circumciduntur. Benedictionem autem ſeu precationem noluit totam dici* Mahariſégel, *ſed mandavit fratri, ut eam partem omitteret, quâ pro infante precantur, ut Deus eum vivam conſervet per Sanguinem circumciſionis; quòd ſc. eo voto indignus ſit Spurius. Adſtantes etiam noluit, ut recitarent poſt Circumciſionem iſta;* Quemadmodum ingreſſus eſt in fœdus, ſic ingrediatur in Legem Moſis, in matrimonium, & bona opera! *quibus proſequi ſolent legitimos: Nomen ipſi imponi juſſit* כי דור Ki dor, ex loco Deuteron. 32. 20. כי דור Ki dor, *Quia generatio perverſa ſunt. Miniſtro Synagogæ mandavit, ut altâ & clarâ voce coram tota Eccleſia proclamet finitâ Circumciſione;* Scitote, quòd hic infans circumciſus ſit Spurius, ne commiſceatur ſemen ejus cum ſemine noſtro.

Proſe-

Proſelytorum. *Proſelytos*, qui ex aliis gentibus Judaiſmum amplectuntur, in fide Judaica inſtituunt, conditionem Judæorum illis exponunt, deinde circumcidunt, hac additâ Benedictione; *Benedictus Deus*, &c. *qui nos ſanctificavit præceptis ſuis, & mandavit nobis* למול את הגרים *circumcidere proſelytos, & extrahere ab ipſis ſanguinem fœderis* &c. Poſtequam à circumciſione ſunt ſanati, baptizant eos, baptiſmo peracto, benedictionem ei quoque addunt. Et hæc omnia fiunt coram tribus ad minimum teſtibus. De his vide ulteriùs, quæ obſervata ſunt in Lexico Talmudico in radice גור, ad nomen גר.

Eorum qui circumciſi naſcuntur. Porrò ſunt aliquando, *qui naſcuntur circumciſi*, glandem membri retectam habentes, ac ſi circumciſi eſſent, λειπόδερμοι. Hi quidem, ut cæteri non circumciduntur; extrahendus tamen ipſis eſt, levi inciſione, ſanguis fœderis Circumciſionis. Sic ſcribit Màharil, quendam Rabbinum filio ſuo, ſic circumciſo nato, ungue præputium diſcerpſiſſe, ut ſanguis emanaret, nec quicquam præterea feciſſe.

Si gemelli naſcuntur, omnia gemina adhibentur, duo etiam Circumciſores.

Puerpera per 6. hebdomadas decumbit. Mater, ſive puellum ſive puellam ſit enixa, per ſex hebdomadas debet decumbere, totoque eo tempore vir ab omni communione & conſuetudine cum ipſa abſtinere, adeò ut ne quidem vel digito eam attingere, aut ex ea-

dem

dem cum illa patinâ edere ipſi liceat, non ſecus ac ſi menſtruam ſuam pateretur purgationem, qua de re autem alibi fuſiùs agetur. Atque ita ſolet puer per circumciſionem Judæus fieri.

Quod ſi mulier *Puellam* partu ediderit, non magna adhibetur pompa, parvoque admodum apparatu naſcentis excipiuntur puellæ cunabula: nullum etiam peculiare hujus rei documentum in libris eorum reperio. Ferdinandus Heſſus (qui ſuperiori ſæculo ſacro Baptiſmi ſigno ablutus, à Judaiſmo ad Chriſtianiſmum converſus eſt) ſcribit; Virgines aliquot, poſt ſex à puellæ nativitate hebdomadas, circa cunas, pretioſis pannis & cingulis argenteis ornatas, ſedere ſolere, & aliquoties puellulam cum cunis in ſublime tollere, eique Nomen imponere; eam verò, quæ à capite infantis ſtat, Suſceptricem eſſe: hocque facto convivari, edere, bibere, & hilares eſſe. *Quomodo puellæ Judaiſmo initientur.*

Leo de Modena, in libello Italico de Ritibus Hebraicis par. 4. cap. 8. ſcribit: *Puella cùm naſcitur, nullis utuntur ceremoniis, ſed, poſteaquam exacto menſe, Mulier è puerperio egreſſa, in Synagogam ſe confert, Chaſſan ſeu Cantor recitat Benedictionem ſuper filiolam recens natam, eiq; Nomen imponit pro arbitrio Parentis.* Addit, Germanos in more habere, ut Chaſſan ſeu Cantor in ædes Parentum ſe conferat, ibique poculo Vini in altum levato Nomen imponat.

Fæmellæ cur non circumcidantur.

Fœmellæ non circumciduntur, ſed ſufficit Circumciſio maſculorum, quia illæ ſunt Adjutoria virorum, & illorum dominio, gubernationi & imperio ſubditæ. Unde & liberæ ſunt ab omnibus præceptis, quæ ad certum tempus ſunt alligata. Nam ſi his tenerentur, Maritus eo tempore, quo Uxor in Præcepti obſervatione occupata foret, eſſet ſine adjutorio, & inde rixæ orirentur, ceſſaretque dominium marito in uxorem conceſſum.

Hiſtoria de quodã Gentili, qui mirabiliter circumciſus, & Iudæus factus eſt.

Avóda Sárah cap. 1.

Antequam ſummam huic capiti manum imponam, non poſſum quin ex Gemara hiſtoriam adducam de quodam alienigena, qui mirabili prorſus circumciſione partem in futuro ſæculo eſt conſequutus, & in pium Judæum, moriens, evaſit. In Tractatu Talmudico *Avóda, Sârah*, hoc eſt, *de Idololatria* legimus; *Regem quondam Romanum, Judæis infenſiſſimum, eosq; de medio tollere & exſtirpare cupientem, conſiliarios ſuos his verbis adorſum eſſe:* מי שעלה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער *Qui inveterato & gangrænoſo in pede laborat ulcere, in quo jam noma ſeu putreſcens caro excreverit, an illi totum ulcus ad ſanam uſq; carnem eſt excidendum? an verò conſultius eſſe ducitur, ut carnis putreſcentis & emortuæ dolores aſſiduè perpetiatur?* Quibus verbis Judæos innuebat, qui jam à longo tempore ditionem ejus inſederant, & ſubditos, infeſtarant. *Hæc uti quidam è conſiliariis ejus, cui Ketija Schalomi filio nomen erat, audiſſet, in hunc*

hunc modum reſpondit Regi, אדוני דלא יכולת דכתיב כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם *Mi Domine, nunquam in univerſum exſtirbabis vel exterminabis Judæos, Scriptum enim eſt de illis*; In quatuor ventos cœli diſperſi vos, h. e. כשם שאי איפשר לעולם בלא רוחות כך אי איפשר לעולם בלא ישראל *Ut mundus abſq; ventis ſubſiſtere nequit: ita nec abſq; Judæis. Quapropter penes te non eſt Judæos exterminare,* ועוד קרו לך מלכותא קטיעא *h. e. præterea, ſi hoc fores aggreſſus, deſtructor & Tyrannus clueres:* שפיר קאמרת *Benè reſpondiſti, ait Rex ſed qui reſponſo ſuo Regem ſuperat, ille in acervum arenæ* (vel *in Caminum ignis*) *conjicitur, ibiq; ſuffocatur. Quandoquidem ergo hodie me viciſti, atq; ita me meumq; regnum hoc dedecore affeciſti, ut inferior diſcedere cogar, pœna in caput tuum revertetur.* Quùm itaque ad ſupplicium raperetur, Nobilis quædam matrona Romana conſpecto eo exclamavit, ווי ליה לאילפא דאזלא בלא מיכסא Væ illi navi, quæ ſine portorio ſolvit. Innuebat ſcilicet, hunc Ketijam mortem propter Judæos ſubire, atque hac ratione partem in עולם הבא *Olam habba*, hoc eſt, ſæculo futuro conſequi cupere, quum tamen Judæis portorium nullum dediſſet, hoc eſt, per circumciſionem in recutitorum numerum nondum eſſet relatus. Atque hìc, de circumciſione ipſius, variæ ſunt, & diſcordantes, Judæorum ſententiæ: quidam dixerunt, illum cultro arrepto ſibi ipſi præputium abſcidiſſe: alii

Zach. 2. 6.

verò, illum fe.venti abreptum zelo, ore in mentulam irruiſſe, & ſuis propriis dentibus impurum illud ערלה *Orlah*, hoc eſt, præputium ſibi præcidiſſe, magnaque voce exclamaſſe, יהבית מכסי *Nunc perſolvi portorium. Et cùm in caminum conjiciendus eſſet, iterum exclamavit; ſe eruditiſſimum Rabbi Akivam & ſocios ipſius ex aſſe hæredem ſuum conſtituere. Illicò tunc vox è cœlis audita:* קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא *Tibi, ô Ketija fili ſchalom, parata eſt vita æterna.* Hinc ergo videre eſt, quàm pretioſa res ſit Circumciſio, quamque mercedem is recipiat, qui facultates ſuas Judæis donat. Hic nulla ſubitur jactura, ubi decem florenis, decem mille quis lucratur; quin potiùs revera Diomedis cum Glauco hæc eſt permutatio, qui ἀντὶ χαλκέων χρύσεα retulit. In eodem etiam capite de Cæſare Antonino gloriantur, eumque circumciſum, & in religione Judaicâ fatis conceſſiſſe, aſſerunt. Id verò hoc pacto contigit. Non procul ab aulâ Cæſaris, doctus quidam & celebris Rabbinus habitabat, à cujus ædibus in Cæſaris aulam clandeſtinus & ſubterraneus erat aditus, per quem Judæus ille, & Imperator, ſæpiſſimè clanculum convenire poterant. Hæc res occaſionem præbebat, ut Cæſarem, Religionis & legis Judaicæ diſcendæ, & ſuſcipiendæ, cupido inceſſerit. Singulis itaque diebus Rabbinum ſuum adibat, & legem ab eo diſcebat.

Hiſtoria de Cæſare Antonino circumciſo.

No

Ne autem incomitatus illum adiret, nemini tamen innoteſceret, eum Rabbini ſcholam frequentare, duos ſemper ſecum aſſumpſit ſervos, quorum alterum præ Judæi, alterum verò præ aulæ ſuæ foribus, domum reverſus, gladio transfigere ſolitus erat. Rabbinum etiam prohibuit, interea dum ipſe adeſſet, ullum alium diſcipulum vel admittere, vel intromittere. Cùm autem Cæſar alium quendam Rabbinum aliquando apud eum offendiſſet; Chaninam nempe cognomento Barchammam, pietate & ſanctitate Rabbinum præcellentem, iratus, ita Rabinum ſuum eſt alloquutus; אמינא לך בעידנא דאתינא לא נשכח גבר קמך h. e. *Annon prohibui, ne ullum mortalium me præſente intromitteres?* Reſpondit Rabbinus, לית דין בר אנש h. e. *Domine, Neminem mortalium, (ſed Angelum) intromiſi.* Cæſar iterum; אימא ליה להוא עבדא דגני אבבא דקאים וליתי h. e. *Si Angelus eſt, exeat, & accerſat mihi ſervum meum, qui præ foribus jacet dormiens* (ſervum deſignans, quem interfecerat). Rabbi Chanina abiens, & ſervum mortuum conſpiciens, ingenti percuſſus fuit terrore, adeò ut penè exanimaretur, quaque ratione ſibi reſpondendum eſſet, penitùs ignoraret, ne homicidii ſuſpicio in Cæſarem caderet. Genibus itaque pronis, tandiu ſupplex oravit Deum, donec ſervus ille vitæ reſtitueretur. Hoc conſpecto, vix ſatis mirari poterat Judæorum ſanctita-

tem Cæſar, ſuoque Rabbino & præceptori poſt hæc ad menſam miniſtravit; noctu etiam, quando cubitum ſe conferebat, aderat illi Imperator, idemque ei, quod Sapori Valerianus, præſtabat; recurvum nempe dorſum Magiſtri noſtri pedibus ſupponens, quò faciliùs lectum conſcenderet. Recuſaverat quidem ſanctiſſimus Rabbinus honorem tantum: ſed quò magis ille eum detrectavit, eò magis dimiſſo ac humili animo ab Imperatore ei fuit delatus, imò in futuro quoque ſæculo, illi à pedum ſcabellis eſſe, votis contendens. Tandem innotuit Judæis, Cæſarem Antonium paulò ante mortem ſuam proſelytum eſſe factum, circumciſum, & in fide Judaicâ diem ſuum obiiſſe. Sexcenta id genus exempla in Judæorum libris legere eſt, multos nempe Chriſtianos, nobiles, plebejos, omnium denique ordinum, à fide Chriſtianâ, ad Judaicam defeciſſe, & veræ fœlicitatis participes factos eſſe.

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos Sollicitat! Sed quæſo quo in numero horum recutitorum ſanctitatem habuerunt Prophetæ?

Jer. 9. 26. Jeremias: *Omnes gentes habent præputium, ſed omnis domus Iſraël incircumciſi ſunt corde.*

Deut. 10. 16. Moſes: *Circumcidite igitur præputium cordis veſtri, & cervicem veſtram ne induretis amplius.*

Jer. 6. 10. Jeremias: *Cui loquar? & quem conteſtabor ut audiat? Ecce incircumciſæ aures eorum, & audire non poſſunt.*

Ste-

Stephanus protomartyr ita eos compellavit: *Duri cervice, & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto obnitimini, ſicut patres veſtri ita & vos.* Act. 7.51.

Paulus Apoſtolus: *Non enim qui eſt in propatulo Judæus, Judæus eſt: nec ea quæ eſt in propatulo circumciſio, id eſt, in carne, circumciſio eſt: ſed qui in occulto Judæus eſt, & circumciſio cordis, id eſt, in ſpiritu, non litera, ea vera demùm circumciſio eſt.* Rom. 2.28.

Quâ ratione primogeniti Chriſtianorum, imò omnes fideles Chriſtiani, ſunt redempti? Petrus Apoſtolus reſpondet: *Scite, vos non caducis rebus, argento vel auro, fuiſſe redemptos ex vanâ veſtrâ converſatione, ex patrum traditionibus acceptâ: ſed pretioſo ſanguine, utpote agni immaculati, & incontaminati, nempe Chriſti, &c. in quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, id eſt, remiſſionem peccatorum.* 1 Petr. 1. 18. Coloſſ. 1.14.

Quid præterea Chriſtianis nocet præputium? Docet id nos Apoſtolus Paulus: *Si præputium jura Legis ſervaverit, nonne præputium illius pro circumciſione reputabitur? & quod eſt ex natura præputium, ſi Legem ſervet, damnabit te, qui per literam & Circumciſionem transgreſſor es Legis.* Rom. 2.26.

CAPUT V.

De Puerperarum purificatione.

Purificatio puerperarum poſt 40. dies.

Quamvis juxta Legem Moſis mulier, ſi ſuſcepto ſemine maſculum pepere-

rit, primò ſeptem diebus immunda eſſe debeat, & poſtea triginta adhuc diebus illi, Purificationis ſuæ causâ, domi ſit manendum, hoceſt, in unum collectâ ſummâ, quadraginta diebus, ſeu, ſex hebdomadibus; ſi verò fœminam pepererit, dupli condemnetur, hoc eſt, diebus illis quadraginta alios quadraginta addere oporteat, uti legere eſt Lev. cap. 12. ỳ. 1. 2. & ſeqq. nihilominus invaluit conſuetudo, ut ſive marem ſive fœminam pepererit, diebus 40. elapſis ad maritum redeat. Idque faciunt propter *Karræos* (de quibus ſuprà cap. 1.) qui ad literam legem Moſis exactè obſervant, & omnes Rabbinorum conſtitutiones & expoſitiones rejiciunt & aſpernantur. Ne igitur Judæi in hujus ſectæ ſententiam deſcendere videantur, idcirco etiam, ubi puella nata eſt, puerpera poſt dies quadraginta lectum relinquit. De his quadraginta Purificationis diebus intelligendum, quod de S. Maria dicitur Lucæ cap. 2. 22. ***Et cùm impleti fuiſſent dies purificationis ejus, ſecundum Legem Moſis &c.***

Sic ſi Mulier ante tempus pariat, veluti ſecundo vel tertio menſe, quando nondum exactè dignoſci poteſt, utrum mas vel fœmella ſit, tempus idem obſervare debet. Si quæ abortiat, & fœtum monſtroſum edat, beſtiæ vel feræ ſimilem, eadem eſt ratio. Abortus ante diem quadrageſimum, non cenſetur adhuc

adhuc pro infante: & in hoc caſu ſe geret, ut Mulier, quæ menſtruum patitur, numerando quinque dies impuritatis, & 5. puritatis, poſtea ſe lavabit.

Quadraginta iſtis diebus, ſeu ſex hebdomadibus elapſis, oportet mulieres, antequam cum viris ſuis iterum cubare audeant, vel quicquam cum illis commune habere poſſint, frigidâ corpus lavare, purgare & abſtergere: deinde veſtes mundas & albas induere, & ita demum ad vitæ, victus, & thori cum maritis ſuis communitatem redire. Lotionem hanc ex Lege ita probant. Levit. 15. 19. dicitur de Muliere menſtruum patiente; *Septem diebus erit in immunditia ſua.* Hoc Rabbini ita explicant, velle Legem dicere, quòd completis ſeptem diebus adhuc ſit in immunditia ſua, donec *opus certum* fecerit. *Opus* hoc eſſe טבילה *Lotionem*, quæ à cæteris immundis indefinitè requiritur, quando dicitur in plurali numero: ורחצו במים *Et lavabunt ſe aquâ.* ibid. ✠. 18. ad indicandum, omnem immundum talem manere, donec ablutus fuerit. *Deinde*; cùm etiam is, qui mulierem menſtruo laborantem tangit, de Lotione teneatur, quanto magis mulier ipſa? *Tertiò*, de vaſis Midjanitarum dicitur; *Quicquid ingreditur ignem, tranſire facietis per ignem, & mundabitur:* אך במי נדה יתחטא *tantùm aquis Mulieris menſtruatæ mundabitur*, h. e. in aquis, prout mu-

Puerperæ poſt 40. dies ablutio, & purificatio.

Num. 31.23.

lier menſtruo laborans aquâ abluitur. Quòd verò non intra dies impuritatis, vel ſtatim & præcisè illis completis, lavare debeant, hinc probant, quia Dies illi vocantur ימיכם של טומאתה *Dies immunditiei ejus.* In immunditia autem ſi ſe abluat, non poteſt purificari per illam lotionem. Hoc dicunt eſſe כטובל ושרץ בידו *perinde ac ſi quis reptile manu ſuâ tenens, ſe lavaret.* Itaque poſt completos immunditiei ſuæ dies demùm lavare debet.

Lavare autem ſolent in aqua, vel communi & publicâ, vel, ſi illa deſit, in labris, puteis, vel lacunis, in ipſorum ædibus, vel ædium areis, aut plateis, in quibus ſcilicet degunt, & habitationis commoditatibus fruuntur, peculiariter ad id præparatis & deſtinatis; Ita tamen, ut labra illa, putei, ſeu lacunæ, collo tenus aquâ repleantur, nec minùs quam 40. סאין ſive ſata capiant. Quòd ſi cœnoſa in imo ſit aqua, ſolent lapidem latum, vel aliquid aliud, pedibus ſupponere, ut pedes ex omni parte in purâ & limpidâ ſtent aquâ, eaque pedum digitos, digitorumque interſtitia, cæteraque membra omnia, pervadere poſſit. Nullam enim putant lotionem, ſi corporis pars aliqua tecta maneat, quò aqua pervenire nequeat. Hac de cauſa oportet eas ante omnia crines in nodum collectos ſolvere & explicare, tænias, torques, coralia, cæteraque colli ornamenta, deponere, annulos de digitis

digitis detrahere, dentes prius diligenter, ne quid omninò ſordis illis inhæreat, ſcalpere & repurgare; ſumma, ne filum quidem latum in corpore habere, per quod aliquid in ipſis vel opertum, vel illorum manere poſſit. Denique, totas ſe in aquam debent immergere, adeò ut ne minimus quidem capillus ſupra aquam exſtet, brachia & digitos expandere, palpebras & os, ſi modò poſſint, aliquantiſper aperire, in aquâ etiam eouſque ſe incurvare & inclinare, ut ubera à corpore deorſum pendeant, & nullibi corpus tegant, atque ita aqua omnia corporis loca pervadere, & probè repurgare poſſit. Qnòd ſi, dum lavant, infirmitate aliquâ aut deliquio eas affici contigerit, nemo illotis manibus attingere illas audet: Alioqui enim fruſtrà tota ſuſcepta eſſet lotio. Semper autem mulierem, vel puellam, duodecim annos & diem unum natam, puerperæ in balneo adeſſe oportet: vel, ſi tales haberi non poſſint, maritus uxori adeſſe poteſt; qui videat, & teſtetur, illam rectè & legitimè lotione defunctam eſſe. Chriſtianæ verò mulieri munus hoc nullâ ratione deferre licet: his enim tutò fides haberi non poteſt. Sæviſſimâ etiam & intolerandâ hyeme; gelu omnia aſtringente', frigidâ corpus eſt lavandum. Ubi tamen moris eſt calidæ aliquid immiſcere, permitti illud poteſt. In iis quoque locis, ubi thermæ & aquæ calidæ

calidæ è terræ viſceribus ſcaturiunt, corpus ejuſmodi balneo fovere eſt licitum, &c. Si tempus ablutionis & purificationis eius incidat in veſperem diei Veneris; illa lavare poteſt eo die, ſi Maritus ejus præſens ipſi ſit; ſi abſens, non licet ei ſe lavare die Veneris. Variant tamen in hac conſuetudine pro diverſitate terrarum & nationum.

Lotio hæc requirit etiam Benedictionem. Ingreſſura lavacrum, poſteaquam veſtes ſuas exuit, & induſio ſolo tecta eſt, dicet; *Benedictus ſis, Domine Deus,* א״מה אק״בו: *qui nos ſanctificaſti præceptis tuis, & nobis præcepiſti Lotionem.* Qui plura de his ſcire deſiderat, adeat Rituale mulierum, quod Germanicâ quidem dialecto, verùm Ebræis characteribus prodiit, (Hebraicè סדר מצוות נשים *Seder mitzvos naſchim*, Germanicè, Frauen-büchlein) in quo omnes mulierum ritus exactè ſimul & breviter comprehenduntur & deſcribuntur. Sequitur nunc, ut aliquid etiam de *Primogeniti à ſacerdote redemtione dicamus.*

CAPUT VI.

De Primogenitorum redemptione.

De redemptione primogeniti.

QUando primo partu mulier maſculum in lucem ediderat, ille, ex legis Moſaicæ

Moſaicæ præſcripto, Deo ſacer erat, & à ſacerdote redimendus fuit, uti ſcribitur; *Sanctifica mihi omne primogenitum.* Item; *Omne quod aperit vulvam generis maſculini, meum erit, &c. Primogenitum filiorum tuorum redimes:* Sic legimus Lucæ 2. 22. *Et cùm impleti fuiſſent dies purificationis Mariæ, adduxerunt eum Hieroſolymam, ut eum ſiſterent Domino, ſicut ſcriptum eſt in Lege Domini*; Omnis maſculus primogenitus ſanctus Domino erit. Hæc Redemptio (qua פדיון הבן *Pidjon habben* vocatur) fit demùm exacto menſe, ſeu poſt triginta dies, juxta Legem Numer. 3. 41. *Numera omnem primogenitum maſculum filiorum Iſraël ab uno menſe & ſuprà* &c. & incumbit Patri, non Matri; quia Lex ſemper maſculino genere in hoc præcepto utitur. Quod ſi tempus redemptionis, dies videlicet 31. incidat in Sabbathum, non redimunt die Sabbathi; quia nihil emitur Sabbatho; ſed differtur in alium diem. Primogenitus Patris, non matris, non tenetur de Redemptione, quia Lex hanc Legem ſuſpendit ab apertione vulvæ. Peragitur hæc Redemptio hodiè in hunc ferè modum: Triceſimo primo à pueri nativitate die pater Sacerdotem cum aliquot amicis advocat, & puerum menſæ, ſimul cum duobus aureis Rhenanis vel duobus Thaleris cum ſemiſſe, (qui quinque faciant Siclos juxta æſtimationem Num. 3. 47. & c. 18. 16.) imponit,

Exod. 13. 2.

Exod. 34. 19.

nit, ac ſacerdotem his verbis alloquitur; *Uxor mea mihi primogenitum peperit, ſed illum tibi lex aſsignat.* Sacerdos excipit; *Itaq; tu illum mihi permittis?* *Permitto,* inquit Pater. Matrem poſtea ſacerdos interrogat; *An primus hic fuerit illi partus? an nihil unquam ab ortu egeſſerit?* Illâ negante, patrem interrogat, *quem mage carum habeat, primogenitum ſuum, an verò pecuniam?* Pater reſpondet, primogenitum ſibi pecuniâ cariorem, jubet Sacerdotem pecuniam accipere, hasque ſubjungit benedictiones: ב"א' א"מה אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן *Benedictus ſis Domine Deus noſter Rex mundi, qui ſanctificaſti nos praeceptis tuis, & mandaſti nobis Redemptionem filii:* ב"א' אמ"ה שה חיינו וקימנו והג.יענו לזמן הזה *Benedictus &c. qui vivificaſti, conſervaſti, & deduxiſti nos hucuſq;.* Poſt hæc Sacerdos pecuniam acceptam ad caput pueri deponens, inquit; זה הבן בכור הוא וכו' *Filius hic eſt primogenitus, quem Deus redimi juſsit, quemadmodum ſcri-*
Num. 18. 16. *bitur*; Cujus redemptio erit poſt unum menſem, ſiclis argenti quinque, &c. *Dum utero gravis adhuc eras materno, jus in te pater tuus cœleſtis, parentesq; tui habebant: Nunc verò mei juris es & arbitrii, quum ſim ſacerdos. Verùm parentes tui te, utpote primogenitum, & Domino conſecratum,*
Exod. 13. 2. *redimere decreverunt, ut ſcriptum eſt*: Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam, in filiis Iſrael, tam de hominibus, quàm de jumentis: Mea ſunt enim omnia; *Nunc pro*

pro te & redemptione tuâ quum ſis primogenitus, pecunia hæc ſubſtituitur, & ſacerdoti in pretium cedit: ſi te igitur ritè liberaverim, liber eſto, ſin aliter, nihilominus ex lege, & Judæorum inſtituto & conſuetudine liber eſto, tuq; in Dei timorem adoleſce, matrimonium contrahe, & bonis operibus ſtude, Amen. Formulas paulò alias vide in Rituali Maharil, & in Sepher hachinnuch, Præc. 389.

Redemptione peractâ comedunt carnem, bibunt vinum, & hilaria agunt. Et hoc etiam permittunt die Redemptionis in Jejunium incidente.

Non permiſſum eſt licitari, vel paciſci cum Sacerdote pro pretio minore, quàm eſt valor quinque ſiclorum. Si id fiat, Redemptio nulla, & ſecundâ vice redimendus eſt. Licitum autem eſt Sacerdoti pecuniam illam Patri poſtea reddere, ſed donatione abſolutâ, & ſine ulla conditione.

Quando ante diem primum & trigeſimum pater obit, mater puerum redimere non tenetur, ſed ſchedula, vel lamella argentea cum his vocibus, pueri collo appenditur בכור שלא נפדה׃ *Bechor ſchello niphdeh,* id eſt, Primogenitus qui non redemptus eſt, vel, בן כהן *Ben cóhen,* Filius Sacerdotis; ut, poſtquam adolevit, & ætate proceſſit, ſciat, ſe Sacerdotis eſſe, & ſe ipſum ab eo redimere debere. Sacerdotes & Levitæ omninò ab hac lege immunes erant, neque tenebantur redimere primogeni-

mogenitos ſuos: immò etiam Filia Sacerdotis & Levitæ, alteri Iſraelitæ nupta, hoc privilegio gaudebat.

CAPUT VII.

De Judæorum ad Pietatem educatione & inſtitutione.

Mulier lactans bonis cibis utatur.

DUm mulier lactat, uberibusque infantem alit, cibis ſalubribus & ad concoquendum facillimis veſci debet, ut probatum ille lac ſugat, quod cor & ſtomachum ipſius reficiat recreetque, ut citò adoleſcat, tantoque faciliùs & maturiùs mores ſuos ad virtutem conformare, ſapientiæ operam dare, ingenio & intelligentiâ accreſcere queat. Sapientes & eruditi ſcriptores diligenter & ſollicitè admodùm præceperunt, hocque permagni ad educationem momenti eſſe crediderunt, ſi laudabili cibo & potu mater infantem deficere non patiatur, quò citiùs creſcere, &, ætatis robore accedente, Deum colere poſſit. Sic enim ambulat mulier in viis Domini, ſicut ſcribitur; *In viis ejus ambulabis.* Quales ergo ſunt viæ Domini? Dominus plenâ manu, quæ ſunt ad vitæ uſus neceſſaria, omnibus creaturis ſuppeditat: Sic etiam mulier, quando fœtum ſuum nullâ re egere ſinit, ſed, quibuſcumque rebus illi opus eſſe intelligit, præſtò eſt,

Deut. 28. 9.

ſtò eſt, *Ambulare* dicitur *in viis Domini*, & hâc ratione vitæ æternæ adhuc particeps eſſe poteſt. Hujus rei gratiâ etiam binis illam uberibus, non unico tantùm, Deus donavit, ut ſufficienter & abundè puer lactere poſſit. Diſputant Doctores in Gemara, *quid cauſæ ſit, cur Rex David, Deum laudans, lactentium non ſit oblitus? Rabbi Abba dixit, Deum mulieribus ubera è regione cordis poſuiſſe, ut cordatus & prùdens evadat puer, utq; è matris corde ſugat, unde intellectum conſequatur. Rabbi Jehuda dixit, ne mulierum pudenda puer videre cogeretur; Rabbi Matthana verò; ne in loco ſordido ſugere cogeretur.* Itaque ſi Deus tam ſtudiosè conſuluit infantibus: quanto majorem curam filiorum matrem gerere par eſt? Quinimò, quod magis eſt, Deus interdum naturam ipſam immutat, ut nullo defectu parvuli laborent. In Gemarâ enim legimus, pauperis cujuſdam, ſed pii tamen viri, uxorem aliquando vitam cum morte commutaſſe, & marito ſuo infantem lactentem reliquiſſe: quum autem ille præ extremâ paupertate nutricem alere non poſſet, Deum viri naturam immutaſſe, & lactis copiâ ubera illius repleviſſe, quo infans, multorum fidè dignorum teſtimonio, ſuſtentatus fuit. Sic legimus in Medraſch, ſeu, libro quodam Homiliarum; quùm Pharao Ægyptiorum Rex omnes puerulos in aquam projici juſſiſſet, uti Moſes ipſe projectus fuit, procul in-

Tractatu Berachos de Benedictionibus.

Tractatu Schabbat de ſabbatho.

de mulieres Ebræas fugiſſe, & in remotis ac longinquis locis partu levatas eſſe; filios verò ubi nactæ erant, terram dehiſcere, ſeque aperire ſolitam, &, pueris molli ſuo ſinu receptis, iterum coaluiſſe; ſingulis autem Deum lapides duos præparaſſe, alterum ex quo lac, alterum verò, ex quo mel ſugerent, Atque hoc pacto in terræ viſceribus ſalvos & incolumes conſervatos eſſe, donec adoleverint, & natu grandiores, ſinguli matrem ſuam repetierint. In iiſdem Medraſchim vel Homiliis legimus, bonum Mardocheum, Eſtheram uberibus ſuis lactaſſe, hancque cauſam eſſe, ob quam tantis poſtea ab illâ, poſtquam regii conſors Thalami facta eſſet, honoribus affectus, & dignitatibus auctus fuerat. Quænam igitur mulier filium ſuum ullâ re egere æquo ſuſtineat animo? Philoſophi, Ethici, ſeu qui de moribus & virtutibus ſcribunt, eandem eſſe volunt Mulieris, & provinciæ alicujus Præfecti, rationem. Talis enim, ſi fidelem ſe principi ſuo faciat, rectè ſubditos illius regat & gubernet, ditionem ejus auctiorem & meliorem, reditibusque ditiorem reddat, nedum ut deteriorem eſſe patiatur, magnam dubio procul à principe ſuo mercedem refert, ſummisque honoribus & dignitatibus cumulatur: ſi verò ſecus faxit, mercede non ſolùm carebit, ſed & ab infœlici arbore pendebit. Ad hunc modum Mater liberis ſuis

à Deo

à Deo eſt præfecta : ſi neceſſitatibus illorum benè & ſedulò provideat, &, quæ illis opus ſunt, tempori conficiat, non ſolùm generoſæ indolis ſpecimina, ſed & fructus dabunt; mater etiam, & hujus & futuri ſæculi, mercedem reportabit, & apud juſtos in Paradiſo aſſidebit. Si verò illiberali illos cibo & operoſo paverit, adeò ut rudis cibus, rude, hebes, & impolitum puerorum ingenium reddiderit, à Deo de medio tolletur, & in Gehennam præcipitabitur.

Nutrici Chriſtianæ infantem non committet fœmina Judæa, ita nempe ut illi in ædes ſuas eum lactandum tradat; non etiam lactabit Judæa infantem Chriſtianæ mulieris: מפני שמגדלת בן לע"ז quia nempe ſic haberetur pro ea quæ filium educaret ad Idololatriam: & ob eandem cauſam non debet Judæa obſtetricis munere fungi apud Chriſtianam: aut, ſi quæ ejus rei perita habeatur, ad vitandum odium Chriſtianorum officium hoc ei præſtare poteſt, non tamen gratis, ſed pro mercede; die autem Sabbathi nullâ prorsùs ratione. *Nutrix Chriſtiana, non adhibenda.*

Sed *nec nudato nimis pectore* mulierem incedere decet, ne ſi lac in uberibus frigus contraxerit, colicis doloribus, graviſſimisque morbis puer infeſtetur, ac proinde ægrè & difficulter adoleſcat. Cane etiam & angue pejus ſabbathariorum jejunia, matutino præſertim tempore, illam odiſſe oportet, & ca- *Mulier lactans nudo pectore non incedat.* *Iejunia vitet.*

lidiore paululum cibo, non tam ſui, quàm cariſſimi verpuli causâ, languentem & marceſcentem ſtomachum corroborare.

Pueruli nudi non circumferendi.

Cautio inſuper & diligentia adhibenda eſt, *ne puerum nudum circumferat*, vel curſitare patiatur, ſive *ſole terra tepeſcat*, ſive *plena per inſertas fundat ſe luna feneſtras.* Hinc enim magnum puerulo periculum immineret, uti ſcribitur:

Pſal.121.6.

Per diem Sol non uret te, neque Luna per noctem. Nec etiam nudi in lectum deferendi ſunt pueruli, vel permittendum, ut nudi vel in lectum ſe conferant, vel è lecto ſurgant: ſed induſium in lecto induendi ſunt & exuendi, ut maturè aſſueſcant, pudentem & pudicum coram Deo animum oſtendere, & memores eſſe, *gloriâ Dei plenum eſſe mundum, & tenebras apud illum eſſe inſtar lucis.*

Tecto capite ut incedant, aſſuefaciendi.

Idcirco quoque *tecto capite* ambulare, aſſuefaciendi ſunt: Majeſtas enim Dei ſuper illos fertur, adeò, ut, ſi quis aperto capite incedat, ille infeſto capite Majeſtati divinæ concurrere, omnem illi frontem perire, pietatis denique & præceptorum divinorum obliviſci, cenſeatur. Hinc legimus in Talmud; *Seniores & Senatores Hieroſolymis quondam ſub portâ ſedentes, duos adoleſcentulos, alterum aperto, alterum tecto capite, prætereuntes vidiſſe, iisque conſpectis, Rabbi Eliezerum in hæc verba erupiſſe; Puer ille, qui retecto eſt capite,* ממזר Mamſer *ſpurius eſt: Rabbi Jehoſuam verò in hæc;* ן הנדה

Tractatu Kallah, de Sponſa.

Be

Ben hannidah, *E meuliere mnſtruatâ conceptus eſt. Rabbi Akibham ſubjeciſſe;* ממזר ובן הנדה Mamſer uben hanniddah, *Utrumque verum eſt. Poſtea Rabbi Akibham pueruli matrem interrogaſſe, quâ ratione puerum illum nacta eſſet? illam verò reſpondiſſe;* כשנכנסתי לחופה נדה הייתי ופירש ממני בעלי ובא עלי שושביני והיה לי בן זה נמצא התינוק ממזר ובן הנדה *Quum meæ celebrarentur nuptiæ, fluxum patiebar menſtruum, ita ut ſponſus meus à me, ex legis Moſaicæ præſcripto, receſſerit, alius verò, paranymphus ſc. meus interim ad me acceſſerit, ex cujus furtivo congreſſu puerum illum concepi.*

Hæc hiſtoria rectè videtur loqui de Chriſto. De illo enim idem iiſdem penè verbis legitur in blaſphemo illo libello תולדות ישו *Tholedos. Jeſchu* dicto: *Olim*, ajunt, *moris fuit inter Iſraëlitas, ut omnes pueri & juvenes incederent capite tecto, humili & demiſſo, inſtar lugentium, in præſentia Rabbinorum, idq; honoris causâ. Accidit aliquando, ut ille puer* (Jeſus) *tranſiens Scholam magnam quæ erat in Tiberiade, conſidentibus illic Sapientibus in porta Synagogæ, incederet capite erecto & retecto; nullum illorum ſalutaret, fronte impudente, neq; ſe incurvaret coram Doctoribus ſuis. Poſteaquam tranſiviſſet, dixerunt inter ſe,* ודאי זה ממזר ובן נדה *Procul dubiò hic eſt ſpurius, & ex muliere menſtruata conceptus. Ad quæ unus illorum dixit; Omninò ita res habet: ſic enim & ſic* (ut illic narratur) *natus eſt* &c. Et mox: *Accerſita itaq; ejus matre, dixerunt ei; Dic quæſo nobis, quiſnam*

pueri hujus ſit pater? Reſpondit illa &c. Horret animus reliqua exſcribere, cum iis, quæ in præcedenti hiſtoria ſequuntur, convenientia. Mali itaque eſt ominis, ſi puer aperto incedat capite. Præſertim autem à ſeptimo anno ad decimum tertium uſque, diligenter & aſſiduè monendi ſunt, ne nudo capite incedant. Nam ab anno decimo tertio, ad extremum uſque vitæ exitum, id omnino eſt prohibitum.

Cingulum geſtare debent.

A teneris etiam unguiculis *Cingulum* lumbis ſubnectere aſſuefaciendi ſunt: ideò pueruli togulæ, cingulum à tergo piæ mulieres aſſuere ſolent, ut hâc ratione ſubinde ſui officii admoneatur puer. Cingulum enim cor à pudendis diſcernit, ne cor inter orandum pudenda intueatur, vel aliquid impudici cogitet. Adde quòd quàmprimùm precem matutinam diſcit puer, hiſce etiam verbis inter alia precari ſoleat: ב אי א'מה איזר ישראל בגבורה Barùch attah Adonaj Elohenu, melech haolam, oſer Jiſrael bigvúrah, *Benedictus tu ò Deus, qui Iſraëlem robore accingis*: quibus Cingulum ſpecialiter deſignatur. Si itaque cingulo careret, fruſtra eſſet hæc precatio, & in peccato duceretur.

Nudis pedibus ne incedant.

A parentibus porrò *permitti non debet, ut nudis pueri incedant pedibus*, periculorum omnigenûm vitandorum causâ; Menſe præſertim Decembri & Januario, quo feles catulientes diſcurrunt: facilè enim aliquid venenati

nenati à felibus promanantis calcare poſſent, quo calcato pedes intumeſcerent, nec adeò facilis & prompta ſanatio foret.

Ubi clarè & diſtinctè jam loqui poſſunt, *ſelectas aliquot Sacræ Scripturæ gnomas docentur*; veluti; תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה *Legem præcepit nobis Moſes*, &c. Item, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל *Audi Iſraël, Dominus Deus noſter Deus unus eſt*; & ſimiles. Manè ſemper & veſperi, Sabbathi & aliis diebus feſtis parentes decenter ſalutare in hunc fermè modum aſſuefiunt: *Fauſtum tibi diem hunc; Fauſtum tibi ſabbathum hoc exopto, &c.* Aſt ubi annum ſeptimum excellerunt, ſalutationi ſuæ Nomen Dei illos ſemper addere oportet, & dicere; *Fauſtum tibi à Deo diem exopto.* Sic enim Boas meſſores ſalutavit האל עמכם Hael immachem, *Deus vobiſcum:* Item, יברכך האל Jevaréccha haél, *Deus tibi benedicat*, id eſt, Tu quoque ſalvus ſis. Nomen tamen Dei, niſi in loco puro, & ab omnibus ſordibus remoto, exprimere non audent, ut fuſiùs hæc alibi tractabuntur. Vaſorum etiam domeſticorum, inſtrumentorum, & ſupellectilis variæ Nomina Ebraica, puerulos ſuos docent parentes, ut Ebræo ſermoni maturè hac ratione aſſueſcant. Unde fit, ut infinitas voces Ebraicas patrio & vernaculo cuivis ſermoni immiſceant, ne ab omnibus ſine diſcrimine facilè intelligi queant. Sed purâ putâ Ebraicâ Dialecto nuſpiam hodiè in toto terrarum

A teneris ſacris imbuendi ſunt.

Deut. 33. 4.

Deut. 6. 4.

Ruth. 2. 4.

orbe loquuntur: Rabbinorum tantùm doctiſſimi, & literarum ſtudiis exculti, ſi uſus venerit, benè Ebraicè & loqui, & ſcribere poſſunt.

Maturè à Chriſtianorum commercio arcendi.

Maturè etiam & diligenter cavetur, *ne quid cum Chriſtianis commercii habeant*, ne cum illorum pueris luſitent, edant, bibant, vel quicquam omninò ipſis communitatis & ſocietatis cum illis intercedat. Parentes enim tam horrendam, & abominandam depingunt illis Chriſtianorum converſationem, ut, ab ipſis veluti cunabulis, inexpiabile contra Chriſtianos odium concipiant.

Kidduſchin fol. 29.

Scribunt Rabbini in Talmud: חייב האב לבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות *Debet pater filio ſuo ſequentia; Eum circumcidere, redimere, docere Legem, ei proſpicere de Uxore, & docere opificium aliquod.*

Quomodo puerum literarum elementa doceant, & in ſcholam deducant.

Qumprimùm itaque puer poteſt loqui, ad literas noſcendas, & addiſcendas à Patre paulatim ab an. 3. vel 4. eſt applicandus: anno quinto vel aliquando ſexto aut ſeptimo, pro ratione virium, & captu uniuſcujuſque in Scholam adducitur. In libro Colbo Num. 74. ſcribitur, olim hanc conſuetudinem fuiſſe obſervatam Hieroſolymis, & adhuc hodiè quibuſdam in locis laudabiliter obſervari:

Quando, inquit, *quis Filium ſuum ſtudio Legis conſecrat, pingebant ipſi ſuper pergameno vel tabellâ aliquâ elementa literarum, quibus etiam mel illinebant,*

nebant, deinde eum bene lotum, mundis veſtibus indutum, placentis ex melle & lacte confectis, ut & fructibus ac tragematis inſtructū, tradebant alicui Rabbino, qui eum deducat in Scholam: hic eum orâ pallii ſui opertū ad Præceptorem ducebat, à quo literas cognoſcere diſcebat, illectus ſuavitate deliciarum illarum, & ſic reducebatur ad matrem ſuam. Ubi jam Legem diſcere debebat (quod quinto fit ætatis anno) *auſpicabantur à Levitico, in quo* Lex *Sacerdotum & oblationum continetur. Pro felicibus auſpiciis lautum inſtruebant convivium, & ſe cum amicis exhilarabant: quia perinde hoc ipſis videbatur, ac ſi eum adduxiſſent ad montem Sinaj. Quòd* fructus & tragemata dulcia ipſi dabant, *fiebat in memoriam deliciarum, quibus Iſraëlitæ nutriti fuerunt in deſerto, Mannâ videlicet, Aquâ è petra, & coturnicibus. Quòd* ex melle & lacte confectis placentis *alliciebantur, fiebat ad imitationem ejus quod dicitur;* Et ſugere fecit eum mel è petra: *Item;* Mel & lac ſub lingua tua. *Quòd à* Levitico initium faciebant *ideò, quòd æquum ſit & Deo gratum, ut pueri, qui adhuc puri ſunt & immaculati, ſtudeant in ea Legis parte, quæ de purificationibus agit, imò hoc ipſis imputari à Deo, ac ſi oblationem ipſi obtuliſſent. Quòd* Rabbinus ille orâ pallii ſui eum obtexit, faciebant, *ut ſic à teneris diſcerét humilitatem, verecundiam, & timorem Dei. Quòd* melle inungebant literas in tabella pictas, quod delingere jubebantur, *fiebat, ut verba Legis mellis inſtar dulcia eſſent ei,* &c.

Deut. 32. 13.
Cant. 4. 11.

Et mox: *Poſtea pater ejus impoſuit ei manus & adduxit eum ad ſingulos ſeniores, ut illi quoq; ei benedicerent & benè precarentur, quò dignus fiat Lege, Matrimonio & operibus bonis* &c. Huic ſimile quid habet, quòd Matth. 19.13. legitur de quibuſdam, qui puerulos ad Chriſtum attulerunt, ut eis manus imponeret & benediceret. In libro שבילי אמונה Schevile æmúnah ſcribitur: *Quam primùm puer in Scholam deducitur, illi cruſtula ſaccharo & melle condita, à matre, cum hujuſcemodi verbis ſunt danda; Ut cruſtulum hoc dulce eſt ori tuo: ſic etiam dulcis fiat Lex cordi tuo, inſtar ſacchari linguæ tuæ, inſtar mellis labiis tuis &c. Cave futili & frivolâ garrulitate tempus in Schola terere, pura puta Legis verba diſce loqui, ſola Lex ex ore tuo prodeat: ſic enim Divinæ Majeſtatis gloria capiti tuo inſidebit, teq; perpetuò comitabitur. Deus namq; amore ſuo & favore complectitur eos, qui nihil niſi bonum, quodq; ex verbo Dei depromptum ſit, proferunt.*

In Echa rabbeti. Hinc ſcribunt ii, qui Sapientum nomen ſtudio quæſiverunt, in Hieroſolymorum deſolatione, quum hoſtes Sacerdotes & Levitas omnes Judæa expuliſſent, non tamen unà cum ipſis receſſiſſe Majeſtatem divinam; quum Synedrium magnum, hoc eſt, Senatum Hieroſolymitanum ejicerent & exterminarent, nec tum adhuc Majeſtatem divinam ſedibus ſuis expulſam eſſe: ſed ubi pueros ex ſcholà abegerunt, tunc Majeſtatem divinam ſimul cum illis in exilium actam & depul-

depulſam fuiſſe, uti prædixerat Jeremias, quum diceret: *Parvuli ejus ducti ſunt in captivitatem ante faciem tribulantis. Et egreſſus eſt à filiâ Sion omnis decor ejus. Omnis decor ejus*, i.e. *Præſentia Majeſtatis divinæ, in quâ omnis urbis Sion excellentia & præſtantia ſita fuit.* Itaque quando pueri ad pedes Rabbini ſedent, verba Legis diſcunt, & ore ſuo nihil aliud quàm verbum Dei ſonant, cum illis Divina habitat Majeſtas, & ſpiritu ab illorum ore prodeunte recreatur; Purus enim adhuc ille eſt, & ſanctus, ſiquidem nondum admiſſa pueros peccata remordent, (anno enim decimo tertio demùm puer בר מצוה Bar mitzvah *Filius præcepti* appellatur, quòd præceptorum divinorum obſervatione obligatus teneatur, & primùm peccati reus eſſe incipiat, ſi illa non obſervet). *Rabbi Samuel filius Nachmani dixit ex ſententiâ Rabbi Joachanan*, כל המלמד את בנו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה *Qui legem & verbum Dei filium ſuum docet, dignus eſt qui in Academiâ cœleſti ſedeat in conſpectu Domini*, ut ait Propheta Jeremias: אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד וגו' i.e. *Si convertaris, faciam ſedere te, & in conſpectu meo ſtabis*, hoc eſt, *Si filius tuus Legem diſcat, in Academiam cæleſtem admittam illum, & vitæ æternæ participem faciam.* Sic dicunt: אין העולם מתקיים אלא מהבל פיהם של תינוקות של בית רבן *Mundus non ſubſiſtit, niſi propter halitum oris puerorum domûs Rabban*, h, e. *Scholaſticorum.*

Thren. 1. 5.

Talm. Bava meziaf. 85. col. 1.

Jer. 15. 19.

Illi

Illi verò, qui legem filium ſuum non docet, eumq; illiberaliter educat, multò ſatius eſt cæcum fieri, quàm lucis uſurâ frui, ne filii ignominiam videre cògatur, uti de Patriarcha Iſaaco legitur, *Caligaverunt oculi ejus, & videre non poterat.* Hic Rabbi Eliezer filius Azariæ dicit, *Ideò Iſaaci oculos caligaſſe, ne impudicos & immodeſtos filii ſui Eſavi mores videret.* In Ebræorum quoque Homiliis legitur, *Abrahamum quinquennio fata prævertiſſe, ne nepotem Eſavum impiæ & ſceleratæ indolis ſpecimen dare videret.* Hodiè ditiores, quibus media ſuppetunt, utplurimùm domi ſuæ Rabbinum, vel Præceptorem aliquem filiis ſuis inſtituendis habent.

Gen. 27. 1.

Ber. Rabba ſect. 65.

Quinquennes Legem interpretari diſcunt.

Annos nati *quinque* Pentateuchum, ſed ex ſolâ auditione, & ſæpius iterata repetitione, & legere, & interpretari diſcunt, nullis prorſus adhibitis præceptis Grammaticis, ex uſu legentes, loquentes, ſcribentes, exponentes: aut, qui volet, decimo demùm circiter anno ad Grammaticæ ſtudium accedit, poſteaquam jam uſum linguæ habet. Pauciſſimos inter Judæos reperire eſt, qui Grammaticam intelligant, ne quidem Rabbini ipſi. Ubi in Pentateucho exponendo eò uſque progreſſus eſt puer, ut eum vernaculè exponere queat, adjùngunt aliquem Commentatorem, veluti R. Salomonem aut alium, & Rituale aliquod, qui libri ſine punctis vocalibus ſcripri ſunt, & ſtylum habent à ſtylo Biblico nomi-

Judæi non ſunt Grammatici.

nonnihil diverſum. Hos etiam ex nuda & continua praxi & exercitatione legere diſcunt & intelligere.

Filias ſeu puellas, ſcribunt, non teneri de Lege diſcenda, ut pueros, neque etiam matribus hujus rei curam incumbere; quia ſcil. Lex dicit; *Et docete ea filios veſtros.* Item; *Et diſcite* *Deut. 11, 19.* (ולמדתם gen. maſcul.) *ea:* Hæc nempe dicta *Deut. 5. 1.* loquuntur de Filiis, non de Filiabus. Mulieri etiam non permittitur docere puellas; vitandæ ſuſpicionis causâ, quia patres liberorum ſæpè ſolent Scholas viſitare. Quod ſi tamen fœmina ſponte ſuâ diſcat Legem, ei etiam propoſitam eſſe mercedem à Deo, quamvis non tantam, quanta viro. Semper enim majorem eſſe mercedem ejus, qui juſſus aliquid facit, quàm qui injuſſus &c.

Poſtquam puer *decimum annum* attigit, Legemque & Penateuchum mediocriter didicit, ad Miſchnam ſeu *δευτερώσεις* accedere, & Talmudi operam navare debet, à cujus textu, ut qui omnium Judaicarum traditionum & conſtitutionum, omnisque Juris & Divini & Humani fundamentum contineat, recedere nefas; neque tamen interim ſtudium Legis deſerere. *Puer decennis ad Miſchnam.*

Anno *decimo tertio* completo, & die uno, בר מצוה Bar mitzvah, i. e. *Filius præcepti* primùm appellatùr, hòc eſt, Lex obedientiæ illi inditur: & tum demùm oportet illum ſex- *Anno 13. fit Filius præcepti: & ad illorum obſervationem.*

adſtringitur. ſexcenta & tredecim præcepta, quæ in ſe ſummam & argumentum totius legis Moſaicæ, & Judaicæ Religionis complectuntur, obſervare: tum etiam demùm reus, & pœnæ tum divinæ tum humanæ obnoxius ſit, ſi illa transgrediatur. Hactenus enim ex lectione Legis ab anno 5. ad 10. & ex Miſchna ſeu Δευτερώσει tantum proficere potuit, ſaltem debuit, ut ſciat, quænam ſint ſecundum Legem vel facienda, vel omittenda: eà etiam eſt ingenii & judicii firmitate ac robore; ut cupiditatibus malis reſiſtere poſſit, & bonum perſequi & amplecti. Cabaliſtæ id inde probant, quia vox אהבה *Abavah* (Amor) in numeris continet 13. ad indicandum, filium 13. annorum, accipere & obſervare præcepta Dei *ex amore* eorum. Tunc etiam fit quaſi בריאה חדשה *Creatura nova*, quod iterum probant
Eſa. 43. 21. ex eo quod dicitur, *Populum* זו *ſu iſtum creavi mihi, laudem meam enarrabunt*: quia enim זו *ſu* in numeris facit 13. per Gematriam, ideò tacitè indicatur, filios 13. annorum eſſe populum illum à Deo creatum ad ſuam laudem, quòd eo anno præter יצר הרע Concupiſcentiam malam, quæ eò uſque in illis dominatur, per cognitionem Legis quoque accipiant יצר טוב Concupiſcentiam bonam, quæ alteri reſiſtit. Quæ verò antè decimum tertium annum peccata admittuntur, patri imputantur, & ab illo pœna repoſcitur. Propterea anno ætatis decimo

decimo tertio expleto, *Minjan*, h. e. decem Judæos pater advocat, illosque conteſtans, ait; Filium hunc ſuum ex Ephebis exceſſiſſe, Præceptis inſtitutum, Talmudicas lectiones, deciſiones, & conſuetudines de peniculamentis & phylacteriis (de quibus poſtea fiet mentio) probè didiciſſe, Benedictiones & preces quotidianas benè recitare poſſe, &c. Proinde ſe liberum porrò & immunem eſſe velle, filiique peccata à ſe excutere. Filium enim ſuum impoſterum בר מצוה *Bar mizvah*, id eſt, Legis præceptis ſubjectum, & ipſummet peccata ſua deinceps ferre debere. Hæc ubi à Judæis adſtantibus ſancita, confirmataque ſunt, precem pater concipit, quâ *Deo gratias agit ſingulares; quòd filii ſui pœnâ levatus liberatusq; ſit: in vota poſtea effunditur, & à Deo ſupplex petit, ut filius ſuus in longos annos, bonaq; opera adoleſcat,* Hoc autem tempore fit majorennis, & parentum & tutorum poteſtate liber, ipſemet ſuarum rerum Dominus, in temporalibus ac ſpiritualibus, ut quicquid agit, negotiatur, contrahit, validum ſit & ratum. *Quâ Ceremonia tum ex ephebis dimittantur.*

Anno *decimo quinto* Gemaram, hoc eſt, Textus Talmudici complementum, rerumque dubiarum, quæ in textu occurrunt, ſubtiles & acutas deciſiones & diſputationes aggrediuntur, & in illis argutum illud ſui ingenii acumen exercent, totamque utplurimum in hoc ſtudio deinceps vitam terunt: raro, vel nun- *Anno 15. ad Gemaram.*

nunquam, in Prophetarum libris ſtudium ſuum collocant, nec multâ illorum lectione fatigantur, uti multos exactâ ætate Judæos comperi, qui ne unum quidem unquam Prophetam legerant. Hinc tam pauca de Meſſiâ norunt, & oraculà, illum in Scripturis nobis promittentia, ipſis non ſolùm tenebroſa & òbſcura, ſed magna ex parte omninò ſunt ignota.

Anno 18. ducunt uxores.

Anno *decimo octavo* pueri uxores ducunt, (hoc enim tempus ex vulgatâ Talmudici juris regulâ conjugio eſt aſſignatum). Tùm quippe verè eſt בן חי *Filius* chaj *vivus*, & actionibus gerendis idoneus: quia חי 18. ſi transponas, fit חי *vivus*: tunc etiam per uxorem novam quaſi accipit vitam, quæ olim cauſata eſt ei mortem &c. tùm etiam jam operam dedit Legi ſcriptæ, Miſchnæ & Gemaræ, quæ verùm ipſi vitam afferunt. Sæpè tamen ſcortationis vitandæ ergò tempus illud antevertunt: Puellæ verò nuptum collocantur annos duodecim & diem unum natæ.

Anno 20. liberè poſſunt negotiari, &c.

Anno *vigeſimo* liberum illis eſt negotiari, commercium exercere, mercaturam facere, conducere, locare, emere, vendere, permutare, fallere, decipere, quod ſæpè Chriſtiani magno ſuo malo, proh dolor! experiuntur, quâ de re alibi dicetur. Quandoquidem ergò verpulus noſter in Filium præcepti nunc evaſit, & Judæorum ordini eſt adſcriptus, oſten-

oſtendere porrò nobis eſt propoſitum, quemadmodum omnes promiſcuè juvenes ac ſenes in hoc ordine ſe gerant.

CAPUT VIII.

Quomodò Judæi manè è lecto ſurgant, ſe veſtiant, naturæ ſatisfaciant; & manus lavent.

IN Gemara, tractatu Bava Baſra, docet Rabbi Eliezer cognomento Magnus, *Antelucano tempore ſurgendum eſſe à decimo quinto Junii ad Pentecoſten uſque, eò quòd noctes ſint longiores: à Pentecoſte verò ad Julium uſque, de die ſurgendum eſſe, quòd noctes ſint breviores.* Hoc autem probant Sophi illi & legis doctores, ſententiis aliquot è Threnis Jeremiæ & hiſtoria Ruthæ deſumptis, quibus recenſendis hìc ſuperſedebimus: inenarrabilis enim illorum ſubtilitas in illis explicandis, humanam ſuperat inſaniam.

Specul. Ardens cap. 30: Manè quando ſurgendum.

Mulier, quæ ſpectatæ famam pietatis ambit, maritum ſuum excitare debet: parentes verò indiſcriminatim filios ſuos, ſi nempe annum decimum tertium egreſſi, ac per conſequens Judaicis præceptis ſint obnoxii, uti ſuperiore capite dictum eſt.

Pſal. 57. 9.

Scribunt inſuper ſapientes, ſingulis hominibus diem excitandum eſſe, non autem illos à die excitandos, ut Pſaltes Regius ait; אעירה שחר Airah ſchachar *Auroram excitabo*, id eſt, אנא מעורר שחרא ולית שחרא מעורר לי *Ego excito auroram: nequaquam verò aurora excitat me*, ut explicatur in Echa rabbeti Thren. 2. 19.

Manè orandum.

Sed & neceſſitate coacti facere hoc debent, propter prêces matutinas, quæ עם דמדומי חמה *cum ipſo Sole Oriente*, non ſeriùs, concipiendæ ſunt, docente iterùm Davide in Pſalmis; ייראוך עם השמש *Timebunt te cum ſole*, i. e. *In ipſo ſolis ortu precibus ſuis matutinis te laudare debent.*

Pſal. 72. 5. Berachoth fol. 29. 2.

Preces omnes manè exaudiuntur. Vide mox iterum.

Cabaliſtæ ſcribunt, die inſtante & appetente omnes hominum preces exaudiri: idque non ſine graviſſimis cauſis & maximis rationibus aſſerunt. Propheta Jeremias in Threnis ait; *Conſurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum*, h. e. quum dies appetit.

Thren. 2. 19.

Pſal. 42. 9.

Rex David quoque in Pſalmis; *Interdiu mandat Dominus miſericordiam ſuam, & noctu canticum ejus mecum, Oratio Deo vitæ meæ.* Sapientià conſpicui Rabbini dicere ſolent, זריזים מקדימים למצוות *Strenui & induſtrii, ad præcepta Dei exequenda impigros ſe oſtendunt.*

Tal. Peſach. fol. 4. 1.

Præſtantiſſimum ergo, & longè præcellentiſſimum opus cenſeri debet, ſi quis ſummo manè, antequam illuceſcat, ſurrexerit, & noctem diei, ſacro Pſalmorum cantu & precibus, conjunxerit.

Surgendum.

Judæum autem pigrum & remiſſum eſſe non

non oportet, ſed promptam & paratam in *alacriter;* ſurgendo alacritatem & celeritatem demonſtrare, ſecumque ita reputare; Si jam Chriſtianus adeſſet, vel ære meo gravatus, vel qui pretioſum aliquod cimelium oppignerare vellet, vel cujus adventum in lucro ponerem: ſi etiam à Principe aliquo aut magnate accerſerer, à quò non ſolùm gratiâ & favore, ſed magnis etiam cumulatus muneribus domum reverti ſperarem, vel ſanè, qui me in domeſticorum ſuorum numerum allegere vellet, profectò non diu cunctarer & tergiverſarer. Nihil ergò mihi potius eſſe debet, quàm ut promptè & alacriter ſurgam ut Regi regum miniſtrem, qui perpetuum mihi ſubminiſtrat alimentum, à quo & vitam & vitæ productionem habeo, qui me ab hoſtibus meis tutum & incolumem præſtat, &c.

Triſtandum manè ob Templi deſolationem.

Et plorandum.

Qui verè pius eſt, ſe totum matutino tempore triſtitiæ & mœſtitiæ tradet, propter templi Hieroſolymitani deſolationem; Urbisque & templi celerem inſtaurationem votis ſuis ad Deum ſingulis matutinis efflagitabit. Si quis autem de nocte & antelucano tempore ſurgat, ut templi Hieroſolymitani caſum defleat, illius Deus miſeretur, ſupplicisque vota & preces exaudit. In tractatu de Synedrio diſputant Rabbini in hæc verba Prophetæ Jeremiæ è Threnis; *Ploratu nocte ploravit*: & ajunt: כל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו

Tractatu Sanhedrin de Iudicib. c.11. f.104.2. Thren. 1. 2.

מעשה באשה אחת משכונתו של רבן גמליאל שמת בנו והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובוכה כנגדה וכו׳ h. e. *Lamentabilis eſt omnis ploratus & gemitus nocturnus, & vix ac ne vix quidem à fletu abſtineat, qui noctu alium flentem audiverit. Ita contigit ſapientiſſimo Rabbi Gamalieli, qui quū mulerem filii ſui mortem fletibus noctu proſequentem audiſſet, largo etiam & acerbo fletu ora rigavit. Rabba dixit ex Rabbi Jochanan ſententia;* כל הבוכה בלילה כוכבין ומזלות בוכין עמו *Si quem noctu flere contigerit, ſtellas & planetas ſe illi in fletus ſocietatem adjungere.* Sapientes ſcribunt; ſi quis plorans lacrumas cadere & fluere ſiverit, illas à Deo colligi & in utre recondi. Et, ſi quando crudele aliquod & immite reſcriptum ad Iſraelis excidium ab hoſtibus eorum promanet, Deum piorum illorum memorem eſſe, qui tantas profuderunt lacrumas, & utrem acceptum, in reſcriptum illud effundere, ita ut deleatur, & nulla Judæos affligat calamitas. Hinc
Pſal.56.9. fit ut Propheta David inquiat; *Pone lacrumas meas in utre tuo, utique in libro tuo;* nihil quippe aliud ſibi vult David, niſi, Deum utrem lacrumarum, in reſcripta & libellos, qui adverſus Judæos prodierunt, effundere, illosque inducere; nec ſolùm inducere, ſed hac inductione infirmare & omninò tollere. Qua-
Pſal.126.3. re alibi dicit: *Qui ſeminaverunt cum lacrumis, cum exultatione metent.* Author libri ראשית חכמה *Reſchis chochmah*, id eſt, *Initium ſapientiæ*,

pag.

pag. 111. ſcribit, ſe à majoribus ſuis audiviſſe, utile & conducibile eſſe, ſi lacrumis frons abſtergatur; quædam enim peccata fronti inſcripta hoc pacto deleri, & huc Prophetæ verba facere; *Signa ſignum ſuper frontes hominum.* Cabaliſtæ ſcribunt; Si quis Deum ſanctum benedictum precibus ſuis exorare, & Judæis à tam longo exilio, & tam dura captivitate liberationem impetrare velit, is die appetente in preces effundatur, verè & ex animo fleat ejuletque: & ſic dubio procul voti compos fiet & exaudietur. Nihil enim tunc temporis eſt, quod precibus obſtare & officere poſſit, & nemo homo eſt, qui mali quicquam in Iſraëlem loquatur. Et hæc eſt ſententia verſiculi illius apud Jeremiam; *Dominus de excelſo rugit, & de habitaculo ſancto ſuo dat vocem ſuam, rugiens rugit ſuper decorem ſuum*; *Deus* ſcil. *manè rugit ſuper decorem ſuum*, hoc eſt, ſuper ſanctum templum Hieroſolymitanum, cujus deſolationem ideò permiſit, ut à Judæis pro ejus inſtauratione invocetur. Hinc etiam fit, ut Propheta David dicat; *Domine manè audies vocem meam, manè præparabo tibi orationem & ſpeculabor. Manè*, hoc eſt, *die inſtante: In domum tuam me conferam:* ſed ita, ne noctu ſe illuc conferat. Nam ſub noctis principium omnes portas cœleſtes Deus claudendas curat, & Angeli taciti & ſilentes apud illas aſſident: Dæmones autem & ſpiritus

Ezech. 9. 4.

Ergo per mille ſexcentos & 80. annos neque manè ſatis, neque ex animo precati ſunt, ſiquidē nondum liberati ſunt.

Jer. 25. 30.

Pſal. 5. 4.

v. 8.

Noctu portæ cœleſtes clauſæ, & dæmonum vis magna.

maligni in mundi ſolitudines ablegantur, & ſi quis obvium ſeſe illis ferat, is inultus & impunitus ab illis nequaquam dimittitur.

Sed poſtquam torſit medios nox humida curſus,
Et nos lætus equis Oriens afflavit anhelis.

Gallorum cantus unde? In cœlis proclamatur, ut appropinquante die, portæ recludantur, ne ulli remora injiciatur. Hoc audientes galli gallinacei in terra, cantare incipiunt, ut homines ſomno excitentur: & tunc dæmonum vires franguntur, nocendique poteſtate deficiuntur. Propterea quoque Sapientes hujuſcemodi gratiarum actionem, quæ manè ad galli Cantum recitari debeat, inſtituerunt: ב"אי א"מה אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה: *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine, qui gallo intelligentiam dederis, ut diem à nocte diſcernat.* In *fol. 41. col. 1.* *Réſchis chóchmah* ſcribitur; *Quemadmodum ſuperi excitantur ad laudandum Deum, quando audiunt vocem præconis ſuperni: ſic homo pius debet in Spiritu ſuo excitari ad glorificandum Creatorem ſuum, quando media nocte audit cantum galli, & ſecum cogitare: Si eſſes in palatio Regis, & audires præconem Regis proclamantem, ut ſervi ejus præſtò & parati adſint ad Servitium Regis, quantá diligentiâ & promptitudine te accingeres, ne in ejus pœnam incurreres: quare igitur non timeres, cum audis vocem Galli, quem Sapientes dicunt, canere ſeu clamare virtute præconis ſuperioris!* De hoc videatur liber Zohar, in lib. Numer. ſect. שלח לך, ſub verſus finem.

finem. Item in Geneſin ſect. לך לך mox ab initio. In ſumma, Excitatore is opus non habet, quem perpetuus Dei timor comitatur.

In lecto autem nudus in pedes erigi, vel, illi inſidens, induſium induere, Judæus verecundiæ causâ non debet: ſed ſupinus & ſtragulis tectus capite in induſium ſuum illabi & irrepere eum oportet, ne parietes & trabes pudenda ejus conſpiciant. In Tractatu de Sabbatho gloriatur Rabbi Joſe in hunc modum; מעולם לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי h. e. *Nunquam in vita mea induſii mei limbum & oram, trabes domus meæ conſpexerunt*: quibus innuebat, nunquam à ſe nudo, ſed probè ſtragulis tecto, induſium indutum fuiſſe. Hinc illa Sapientum conſtitutio; *Non eſſe homini nudo* (conſidendo ſcil. in lecto) *ſubuculam induendam*, quod dicunt; כשיקום אדם ממטתו לא ישב במטה ערום וילבש חלוקו מיושב; Multò minùs nudum ſurgere, vel in cubiculo ſtare oportet: fieri enim poteſt, ut oriatur incendium, vel ſubitus aliquis clamor tollatur, ita ut metu externatus, nudus cubiculo aufugiat, quod ſi contingeret, quonam quæſo ſe verteret? quî recutitæ mentulæ pondus tegeret? Multò minùs, (adſit dicto reverentia) nudus coram lecto veſicam exonerare debet. De iſtis enim loquitur Propheta Amos, cùm ait: *Qui dormitis in lectis eburneis, & fœtetis in ſtratis veſtris* (Vox Hebraica סרוחים hîc juxtà illos *Fœtere*

Nudus nemo ſurgat è lecto. Orach chajim num. 2.

Tract. Talm. de Sabbatho cap. 16. fol. 118. 2.

Specul. ardens cap. 16.

Amos 6. 5.

ſignificat, uti & Jeremiæ 49. ℣. 7. interpretantur.) *Hîc*, inquit Rabbi Joſe filius Chanina, *intelliguntur illi*, שהיו משתינין מים בפני מטותיהן ערומים *qui nudi coram lectis ſuis urinam reddunt.* Nemini hoc in mentem venire debet; nempe omnia tenebris ſunt obducta; ſolus in conclavi meo ſum; nemo hîc me videt; abſit, inquam, ut hæc cogitatio pium animum ſubeat. Deſuper enim fertur divina Majeſtas, & ubiq; præſens adeſt; *plenaq́ eſt omnis terra gloriâ ejus*, inquit Eſajas: *tenebraq́ coram eo ſunt ſicut lux*, ut David inquit, Pſal. 139. 12.

Tal. Schab. fol. 62. 2.

Eſa. 6. 3.

Diligenter poſthæc operam dabit Judæus, ut decenter, honeſtè, compoſitè, & ſecundum conſuetudinem loci & regionis ſe veſtiat, ne ludibrio ſe hominibus exponat. Cavebit itaque ne diverſo à communi more veſtitu utatur, ne vel ſubuculam, vel cæteras veſtes, vel inverſas, vel præpoſterè induat; Calceum dextrum primo loco inducere debet, ſiniſtrum verò poſtremò: ſed ſiniſtri corrigia primò nectenda eſt, deinde ad dextram devenitur. Cujus calcei ita compoſiti ſunt, ut corrigiis careant, ille ſiniſtrum primum calceare debet, ut pius ille Rabbi Jochanan & docuit & præcepit. Ratio hujus rei videatur in Levuſch par. 1. Num. 2. §. 4.

Calcei quo ordine inducendi.

Quândo calcei exuuntur, ſemper ſiniſter primus eſt exuendus, ſive corrigias habeat, ſive non; idque ideò, quia ſemper dexteræ major

major eſt honor habendus; quod ſi verò calceum dextrum prius exueret, nudus dextero pedi inſiſtere cogeretur, dum occupatus eſt in ſiniſtro, quod in magnam dextero pedi cederet ignominiam.

Poſt demùm ubi omni ex parte veſtibus ſuis eſt amictus, בהכנעה ובכפיפת קומה demiſſo capite, mœrens & afflictus (propter Excidium Hieroſolymitanum) cubiculo excedere debet, non autem בקומה זקופה capite erecto, neque nudis pedibus; multò minus absque tibialibus, ut homines nequam & leves facere ſolent; ſed veſtibus ſuis diligenter & accuratè veſtitus; idque tùm propter ſanctiſſimam majeſtatem Dei, quæ ſuper caput ejus volitat, tùm quia turpe eſt & impudicum, nudato corpore in aliorum conſpectu incedere.

Indutus demiſſo capite è cubiculo exeat.

Diligenter item & probè veſtitus.

Latrinas poſtea alvi exonerandi, & corporis repurgandi causâ petere debet, ſeque paulatim ita præparare, ut purus, & ab omnibus ſordibus ſedulò repurgatus, ad preces matutinas accedat, uti ſcribitur; *Præparare in occurſum Dei tui Iſraël.* In quam ſententiam & à Rege Davide dicitur; *Benedic anima mea Domino, & omnia interiora mea nomini ſanctitatis ejus.* Hìc, ſecundum Rabbinorum expoſitionem, per *Interiora*, corpus ab omnibus ſordibus vacuum, expers, ſolutum, ac liberum innuitur. Sacrum enim Dei Nomen nonniſi purè &

Latrinæ manè petendæ.

Specul. ard. c. 40. Orach chajim numer. 3.

Amos. 4. 12.

Pſal. 103. 1.

cum ſumma munditie uſurpandum eſt; ideò etiam cura adhibenda eſt, ne veſtes ejus inquinentur. In iſtis omnibus pudicè admodum & verecundè ſe debet gerere, quamvis in occulto, concluſo, & tenebroſo ſit loco, *Mich. 6. 8.* uti dicitur: *Oportet te ſollicitum & verecundum ambulare cum Deo tuo*; hoc enim fidiculis ad latrinas etiam deduxerunt Rabbini. Et ſancti quidem priſci, (quos חסידים הראשונים *Chaſidim hariſchonim* vocant,) non ſine ſumpta à ſanctis Angelis veniâ, ſacellum vel ſecretum hoc ſunt ingreſſi: ſed ante ingreſſum ſuum ita dicebant; התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון שמ רוני שמרוני עזרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם id eſt, *Glorificati ſitis glorioſiſſimi & ſanctiſſimi miniſtri excelſi! Cuſtodite quæſo me, cuſtodite me, juvate me, juvate me, exſpectate me donec ingreſſus fuero & egreſſus, hæc enim eſt via & conſuetudo omnium hominum.* Quia enim ſancti Angeli præſtò ſemper ſunt piis; in impurum autem ejuſmodi locum non ingrediuntur, rogandi ſunt, ut patienter foris exſpectent. Sed quia hoc noſtro tempore iſti *Chaſidim* omninò defecerunt, nemo quoque amplius hac precatione utitur: & ſi quis id faceret, היה מיחזי כיוהרא *hajah mechaſe Kejuhara*, pro ſuperbia & arrogantia ei imputaretur. *Alvus vel Vrina non cohibenda.* Nemo porrò naturæ reluctari, & alvum, urgente neceſſitate, cohibere debet; grave enim hoc eſſet peccatum, & magnum inde toti

toti corpori imminet periculum; puta ventris tormina, gravem halitum, & alia ejuſmodi. In ſectione קדשים *Kedoſchim* legitur: *Ne contaminetis vos ipſos, ſed eſtote mihi ſancti.* Sic Levit. 11. v. 44. *Ne polluatis animas veſtras*, &c. Hoc ſapientiſſimi Rabbini de iis expoſuerunt, qui naturà dejectionem requirente, alvi excrementa vel urinam continent: & dixerunt, eum qui neceſſitati repugnet, & alvum comprimit, pollutum eſſe & immundum, præceptique hujus tranſgreſſorem. Siniſtra verò, non autem dextrâ, podex tergendus eſt; dextram enim manum ejusque digitos ad ſacram intendere ſolent Scripturam, illâ puncta & accentus monſtrant, ſacra Dei & Angelorum nomina deſcribunt, *tephillin* ſeu phylacteria manui ſiniſtræ applicant, &c. Sedulò autem cavere debent, ne vel de Deo, vel ejus mandatis, in loco illo cogitent; multò etiam magis, ne ullum ex Dei nominibus illic proferant. Rabbinorum ſapientiſſimi dicunt, vitam illius decurtari, qui in loco impuro & contaminato Nomen Dei profert: *Interrogaverunt aliquando Rabbi Siram diſcipuli quâ ratione tam longævam ſenectutem attigiſſet? reſpondit inter cætera: Nunquam mihi Lex, vel Dei verbum in loco impuro & inquinato in mentem venerunt; multò minus Dei nomen in tali loco protuli.* Faciem autem, Meridie ſemper aut Septentrioni, nunquam autem Orienti vel Occidenti, ob-

Lev. 20.25.

Podex quâ manu tergendus. Vide Talm. Berach. fol. 62. 1.

In loco ſecreto de Deo non cogitandum, vel Nomen Divinum proferendum.

Tract. Talm. Taanis de jejunio.

vertere

vertere debent; propter reverentiam Majeſtatis Divinæ, quam in Occidente habitare dicunt, ut & propter ſanctum Templum Hieroſolymitanum, in quem ſemper vultus, nunquam verò nates ſunt obvertendæ.

Lotio manuum matutina. Verùm præſtantiſſima hæc Judæorum moralia impræſentiarum omittam, & memorare pergam, quomodo ſe ad Preces matutinas manuum Lotione (quam נטילת ידים *Netilas jadajim* vocant) præparent. Non enim ad preces eſt illotis manibus accedendum, ſicut olim Sacerdoti, manus & pedes aquâ erant abluendi ex labro, antequam cultum Divinum perageret: quia in ejus locum hodiè ſucceſſit Precatio. Unde Sophi illi & Coryphæi Rabbinorum ſcribunt, neminem debere manè, antequam laverit, manibus ſuis nudum corpus tangere, niſi graviſſimum ſubire velit periculum. Impura enim & venenata admodum res eſt manus matutino tempore, propter impuros & noxios ſpiritus, qui in manibus quieſcunt, donec abluantur. Inprimis cavendum, ne quis manu ſuâ tangat os, nares, aures & oculos, ante lotionem. Si quis enim oculos illotis manibus tetigerit, fiet cæcus: ſi aures, ſurdus; ſi naſum, muco & pituitâ aſſiduè ſtillabit; ſi os, fœtebit; ſi manus manum, contrahet ſcabiem. Loturus malluvium excipiet manu dexterâ, & eâ tradet manui ſiniſtræ, ut illa dexteræ, quaſi famula

Exod. 30. 27. 28. & ſeqq.

Orach chajim num. 4. Specul. ard. cap. 10.

Quo ordine & modo.

mula ſerviat & aquam affundat, quia illa eſt dignior, & quidem ter:. idem poſtea faciendum in ſiniſtra, antequam manus manum tangere auſit: Aquæ parcendum non eſt, uti Rabh Chaſda dixit; *Qui multâ utitur aquâ ad manuum ablutionem, multas in hoc mundo conſequetur divitias.* Altiùs ſublatis manibus lavare debent, ne qua impura in manus ſurſum reſiliat, illasque denuò inquinet.

Exinde os & faciem abluere oportet: quia ad imaginem & ſimilitudinem Dei formata eſt, prout ſcribitur; *Deus creavit hominem ad imaginem ſuam, ad ſimilitudinem ſuam creavit illum.* Verba hæc hujuſcemodi ſimilitudine exponunt Rabbini: *Nobilis & politus artifex egregiè à ſe fabrefactum poculum amico ſuo donat; quùm ille poſtea artificem ad ſe venientem conſpicit, poculum probè lavat & abſtergit, ne artifex iraſcatur, ſi fortè opus ſuum ſqualidum & ſordidum jacere conſpexerit: Ita etiam oportet Judæum ſingulis matutinis ſcholam petere, & ſe coram Deo creatore ſuo ſiſtere, illi ſupplicare, Illum colere, & per conſequens faciem ſuam ſimul cum ore purè abluere, ne omnium artificum artifex, ſi creaturam ſuam inquinatam conſpexerit, iraſcatur.* Et non eſt in precibus Nomen Dei illoto & impuro ore proferendum. In בראשית רבא *Breſchis rabba*, ſeu Magna expoſitione in librum Geneſeos, Sophi noſtri hanc Salomonis ſententiam, *Benefacit corpori ſuo vir miſericors*, exponentes;

Os item & facies abluenda.

Geneſ. I. 27.

Prov. II. 17.

Is,

Is, ajunt, *benefacit corpori ſuo, qui munditiæ & elegantiæ ſtudioſus eſt*, Quo pacto præterea quis Sacroſanctum Dei Nomen venenato adhuc & fœtenti ore proferri auſit?

Polubro ſubjecto lavandum.

Qui manè loturus accedit, polubrum ſemper, aquæ pollutæ excipiendæ, ſubjectum habere debet, neque eâ vel ſolum eſt madefaciendum, vel etiam illuc projicienda aqua illa, quá ambulari ſolet. Reperiuntur enim, qui ad magicas præſtigias eá abutuntur.

Facies probè abſtergenda.

Accuratè etiam & ſtudiosè facies abſtergenda, exſiccandaque eſt; qui ſecus fecerit, ejus facies cicatricibus, puſtulis & rugis obducetur, inſigniterque & turpiſſimé deformabitur. Sed nonniſi benè loto mantili facies exſiccanda eſt, nullatenus autem induſio, ut oſcitantium & dormitantium quorundam mos eſt: hoc enim, uti ſcribunt ſapientes, inducit oblivionem, & ingenii vires frangit.

Et quidem mantili, eoq; puro.

Manibus lotis benedictio dicenda.

Manibus & facie lotis, ſine mora Deo gratiæ ſunt agendæ, his ſcilicet verbis; ברוך אתה ײ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת ידים: *Benedictus tu Domine Deus noſter, qui ſanctificaſti nos præceptis tuis, & præcepiſti nobis, ut manus lavaremus.*

Quando manus lavandæ.

Lavandæ autem ſunt manus, quotieſcumque ſubſequentium uſus venerit: Singulis matutinis quùm è lecto ſurgitur: quotieſcumque in latrina ventris onus exoneratur: quotieſcumque è balneis proditur, ungues reſe-

reſecantur, calcei manibus educuntur, pedes tanguntur, corpus nudum ſcabitur, cadaver tangitur, vel per medios mortuos ambulatur, ubi maritali defuncti ſunt officio, vel denique ſi pediculus infeſtis eliſus fuerit unguibus. Cui aliquid horum abſque lotione feciſſe contigerit, ſi vir eſt eruditus, תלמודו משתכח omnis eruditionis expers atque ignarus reddetur; ſi verò de plebe fuerit, nec ullâ literaturâ tinctus, יוצא מדעתו omninò mente alienabitur. Cæterùm de toto Ritu Lotionis manuum, qui plura noſſe cupit, adeat noſtram de ea peculiarem Diſſertationem.

Hæc quidem Judæis repurgandis & ſanctificandis ſatis ſunt, ne ad preces matutinas omninò inidonei accedant; duo tamen adhuc ſuperſunt, quæ Precum ſanctitatem mirum quantum augeant, *Tzizis* nempe & *Tphillin*; de quibus aliquid quoque eſt dicendum, quò ſequentia faciliùs intelligi & percipi poſſint.

CAPUT

CAPUT IX.

De ציצית Tzizis, *ſeu Peniculamentis, &* תפלין Tphillin, *ſeu Phylacteriis, ceu Precum & Pietatis adminiculis.*

De Talles, ſeu veſte Arba canphos & Zizis.

VEſtem quadrangulam, inſtar epomidis vel exomidis, habent, quæ conſtat duabus quadrangulis particulis, plerumque & communiter laneis, interdum bombycinis vel ſericeis, quæ deſuper duabus vittis benè colligantur, ut capitis intromittendi ſpatium detur; ad utrumque latus apertæ relinquuntur. Ut ſic ambæ illæ particulæ à fronte & à tergo, pectore & humeris dependeant. Propter quatuor angulos vocatur ארבע כנפות *Arbà canphos*. Aliâs etiem טַלִית *Talles*. A ſingulis angulis fimbria vel peniculamentum, octo filis albis & laneis conſtans; deorſum pendet, interdum quatuor, interdum octo vel duodecim digitos lata. Hujusmodi *Fimbriam* ſeu *peniculamentum* vocant ציצית *Zizis*. Et ab his tota hujus veſtis ſanctitas dependet, & nomen quandoque obtinet.

Duplicem habent hujuſmodi veſtem, qua-

rum

rum *una* eſt minor; hanc quidam, qui pietate & ſanctitate cæteris volunt antecedere, quotidie ſimulac ſurgunt, cum cæteris veſtibus induunt, & ſub toga circumferunt; ita tamen ut fimbriæ paululum emineant, & illas intueri atque in oculis habere poſſint. Et ſic hodiè plerumque id ſub thorace ferunt, ne ab illis, inter quos vivunt, ludibrio habeantur & derideantur; quòd quadrangulæ ejuſmodi veſtes non ſint in uſu. Hoc à quantitate appellant, טלית קטון ***Talles Katon*** ſeu parvum. Præter hoc aliud habent majus, quo tempore precum in Synagoga utuntur, quod vocant טלית גדול ***Talles gádol*** ſeu magnum. Hoc itidem vulgò conſtat ex panno albo, ad inſtar Mappæ quadratæ, & quatuor hujuſmodi fimbrias ſeu peniculamenta habet à ſingulis quatuor angulis. Hoc non corpori applicant, ſed capiti & collo circumvolvunt in Schola, vel Synagogâ.

Talles parvum.

Talles majus

Materia hujus veſtis ſeu palliioli debet eſſe Lana ovilla vel agnina alba. Fila itidem ex lana, eaque detonsâ, non evulsâ; & retorta, manu fœminæ Judææ, & quidem hoc fine ut peniculamentis ſerviant. Ad angulos quatuor debent annecti, trium circiter digitorum ſpatio ſupra oram extremam, quia dicitur; ***Et facient ea*** עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם ***ſupra oras veſtimentorum ſuorum***: Filia ſumuntur quatuor, quæ per foramen tranſmiſſa, & duplicata, fa-

Materia hujus veſtis.

ciunt octo. Septem illorum ſunt æqualis longitudinis: octavum debet eſſe longius, ut ſufficiat circumvolvendis reliquis, & quinque nodis firmis nectandis, & tamen reſiduum æqualem cum reliquis ſeptem habeat longitudinem. Circumvolvunt ad tertiam uſque filorum partem: cæteras duas dependére ſinunt. Veſtis hæc unà cum fimbriis equidem deberet eſſe coloris hyacinthini (תכלת): ſed quia illum hodiè commodè habere nequeunt, communiter ea faciunt alba, quòd hic color innocentiæ & puritatis ſit ſymbolum. Cùm eam induunt, vel eâ ſe operiunt, duæ pallioli particulæ & fimbriæ à fronte & à tergo pendére oportet, ut undiquaque præceptis Dei ſint cincti & circumdati, & ſic in illis

Pſal. 34. 8. impleatur, quod David ait; ***Caſtrametatur Angelus Domini circa timentes eum.*** Nam, ajunt, ***Præcepta Domini ſunt ipſius Angeli.*** Dum ad eam induendam ſe accingunt, precatiunculam adhibent, & Deò gratias agunt, qui Zízis ſeu fimbrias illas induere præceperit; ב״אי א״מ״ה

Quâ prece illa induant אק״בו להתעטף בציצית ***Benedictus eſto ô Deus, qui nos ſanctificaſti præceptis tuis, & mandaſti, ut amiciamur Zízis.*** Benedictio hæc recitanda defixis in Zízis oculis, & abſolvenda eſt antequam iis amiciantur. Quidam etiam quando in precatione ad hæc verba veniunt, וראיתם אתו ***Et videbitis illa***, oculis ea admovent, alii religioſiores etiam ea oſculantur, ad ſuam erga præ-

ga praecepta Divina amorem teſtandum.

Fundamentum hujus amictûs petunt ex Numeror. 15. ℣. 37. ubi legitur, וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם *Et facient ſibi* Zizis, h. e. *fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis* פְּתִיל הַכְּלֵת *vittas hyacinthinas.* Et Deuteron. 22. verſ. 12. גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָּךְ *Fimbrias facies tibi in quatuor oris operimenti tui, quo operies te.*

Quo fine, & cui bono: ut Dei mandata perpetuò ſecum recolant & meditentur; ut ejus mandata illis ante oculos indeſinenter obverſentur, & hac ratione à peccatis abſtrahantur & avocentur, & de mandatorum obſervatione ſubinde commoneantur, uti ibidem verſ. ſeq. ſcribitur; *Et videntes eas* (fimbrias) *recordabimini omnium praeceptorum Domini & facietis ea, nec ſequemini ſpeculationes cordis veſtri, & oculorum veſtrorum, poſt eas fornicantes: ſed potius recordabimini praeceptorum Domini, & facietis ea ut ſanctificetis Deo veſtro.* *Quo fine.*

Hinc ſapientes ſcribunt, עינא ולבא תרין סרסורי דחטאה *Oculus & cor duo ſunt peccati proxeneta.* Ideò lex praecepit fimbrias, ut illis conſpectis de mandatis divinis cogitent, & à peccando abſtineant. Hinc dicunt etiam, Tzizis eſſe תשמישי מצוה h. e. *media & inſtrumenta praeceptorum obſervandorum*, quae in ſe quidem nullam ſanctitatem habeant, ſed eam juvent ac promoveant. In Tractatu de Sabbatho legitur, א״ל רבי יוסף לרב יוסף בריה *Tract. Tal. de Sabbatho c. 16. f. 118. 2.*

דרבה אבוך במאי זהיר טפי אל מציצית יומא חד הוה סליק בדרגא איפסיק ליה חוטא ולא נחית ואתא ככה דלא רמירת *Rabbi Joſeph dixit Rabh Joſepho filio Rabbæ, Cujuſnam præcepti præ cæteris, ut meminiſſet, monitus eſt pater tuus? Reſpondit, Præcepti fimbriarum: quum enim aliquando ſcalarum gradus deſcenderet, & fimbrias ſuas conculcaſſet, ita ut filum unum avulſum fuerit, noluit ab illo loco recedere, donec reſarcitæ fuiſſent fimbriæ.*

Quo loco Præceptum hoc de Fimbriis habeant.

Sapientes Fimbriarum præceptum, reliquis totius Legis præceptis æquiparant, & ſcribunt; גדולה מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות *Adeò magnum eſt præceptum de* Zizis, *ut is, qui præceptum illud diligenter cuſtodierit, habeatur eo loco ac ſi totam legem cuſtodiſſet.* Quo pacto? ſingulæ fimbriæ quinque nodis conſtant, qui *Pentateucho* comparantur: Octo fila ſi addideris exſurgent tredecim: & numerus literarum voculæ ציצית *Zizis* in unum collectus, ſexcenta conſtituit; quæ omnia ſi in ſummam collegeris, *ſexcenta & tredecim,* pro numero *omnium præceptorum Dei,* in quæ *tota Lex* dividitur, prodibunt. Ergo, qui ſtudioſè fimbriarum præceptum obſervaverit, ille ſexcenta & tredecim præcepta perfectè & abſolutè obſervaverit. Id Cabaliſticâ ſupputatione, in Rabbinorum ſcholâ Arithmeticâ, probatum eſt. Qui accuratiùs noviſſe cupit, quid ſeu color albus, ſeu hyacinthinus, ſignificet? quid

quid octo fila? quid quinque in illis nodi? &c. videat quæ de his ex Medráſchim & Cabaliſtis affert R. Bachaj in Legem, ſectione שלח לך. Dicunt etiam: כל מי שיש לו תפלין בראשו ומזוזה בפתחו וציצית בבגדו מובטח לו שלא יחטא *Quicunq; habet Tephillin in capite ſuo, & Mesúſam* (de hoc infrà peculiari cap. agetur) *in janua ſua & Zízis in veſtimento ſuo, is certus eſt, quod non ſit peccaturus*; *juxta illud*; Filum triplicatum non facilè rumpitur. Huc facit hiſtoria, quæ legitur in Tractatu de Sabbatho, de quodã, qui, hujus præcepti operâ, olim à peccato eſt abſtractus, & de muliere alienigenâ ad fidẽ Judaicam converſâ. Res ita geſta eſt; *Quidam ſapientum diſcipulus, ad laſciviam & ſcortationem nimium quantum proclivis, quùm aliquando de nobili quodam ſcorto & meretrice inaudiſſet, quæ non viliori pretio, quàm quadringentis numis aureis ſui copiã faceret; ſummã illam pecuniæ corraſit & meretrici miſit, diemq; congreſſus indixit. Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ debita complerant; quùm Judæus ingreſſus, aureâ illam ſella ſedentem conſpexit, lectum Phrygiis & Attalicis veſtibus ornatum, omnia luxuriæ inſtrumenta & irritamenta. Doloſis ita illis illectus illecebris, quùm veſtes ſuas deponere, & furtivum concutere lectum geſtiret; Ecce Zizios fimbriæ pallioli, auſpicatò in faciem ejus reſiliunt: unde factum eſt, ut ſibi è veſtigiò & Deum, & præcepta illius in mentem revocaret, & pronus in terram caderet, quò Jezer baráh malum*

Eccleſ. 4.12.

Expreſſius vide hanc hiſtoriam in Ialkut fol. 229. col. 3.

ſuum genium, tetram nempe & impurã libidinem refrenaret, atque coerceret. Nec adduci potuit, *ut amplius animum ad mulierem adjiceret. Quod illa animadvertens, ſic eum eſt aggreſſa;* נפה של רומי מה מום ראית בי *Quid quæſo vel obſcani vel indecori in me vidiſti, quòd ita me aſpernéris?* Cui ille. Dominus Deus *noſter ut ſe colamus injunxit, & ſigna nobis dedit, in quæ intuentes, præceptorum ejus recordemur: hæc quùm modò ſim intuitus, me officii mei admonuerunt, & à peccato abſterruerunt. Illa ſubjecit,* מה שמך ומה שם עירך *Quid nomen tibi eſt? Cujas es? Quis præceptor tuus? Quæ Schola in qua literis navas operam? Quibus ex ipſo auditis, nihil illa regeſſit, ſed eum cum bona gratia dimiſit: & nullâ interpoſitâ morâ, omnia bona ſua divendit, ſeque in locũ, in quo illũ habitare compererat, contulit, & ſcholã, Academiam nempe ingreſſa, ubi literis operam navabat, de illo percontata eſt. Rector Academiæ interrogavit eam, quid ſibi vellet? Judaicæ, reſpondet, religionis ſacris initiari, & ab adoleſcente ſeu ſtudioſo illo, cui* N N, *nomen, in uxorem duci poſtulo; En lectum, quem furtivo voluit polluere concubitu, illo nunc caſtè & legitimè matrimonii jure potiatur. His intellectis, à Rectore in religionem Judaicam admiſſa, & adoleſcenti, quem expetierat, connubio ſtabili juncta fuit. A quo multos egregiæ indolis liberos ſuſcepit, qui magna ex parte Sapientes & magni nominis Rabbini evaſerunt, & tandem, dotibus naturæ, fortunæ & pietatis dives, tributum fatis debitum pependit.* Scribunt præterea

terea Sophi, Boazum, quùm caſta & pudica Rutha illi adjaceret, fimbriarum recordatione à fœda cupidine avocatum eſſe; Joſephum quoque Potipharis uxorem permolere voluiſſe: ſed à *Zizis* ſeu fimbriis ſuis abſterritum. Hoc innuit Raſchi in Commentariis ſuis, & verboſiùs deducitur in Talmude, tractatu Sota, ſeu De muliere quæ in ſuſpicionem adulterii venit, cap. 1.

Qui præceptum hoc negligit, vel ſuperciliosè contemnit, veſtem quadrangulam geſtando ſine Zizis, ei applicant illud Jobi; *Ut apprehendat* בכנפות הארץ *angulos terræ, & excutiantur impii ex ea*; q. d. Deus Benedictus puniet illos prævaricatores in terra, qui transgrediuntur præceptum de Zizis annectendis לכנפות angulis veſtimentorum, & excutiet eos è terra. cap. 38. 13.

I nunc & verbis virtutem illude ſuperbis! dicat aliquis, in Judæorum fimbriis & palliolis non eſſe Reipublicæ ſalutem ſitam! Superiorem itaque hiſtoriam, quum in magna adeò ſit apud Judæos celebritate, ut pro miraculo habeatur, ac proinde in illorum Ritualibus conſignata legatur, ut à pueris & mulieribus, qui Talmudem non intelligunt, diſci poſſit, certè ſciens ſilentio prætermittere nec volui nec potui.

Porrò; In tractatu Bava Baſra, ſeu De Damnis quæ à beſtiis vel ab hominibus alicui

inferuntur, ſcriptum legitur: *Rabbi Jochanan ciſtulam, gemmis & unionibus plenam aliquando conſpexit, cujus furto ſubducendæ, quum diſcipulum illi adſtantem, Bar Emorai vulgò dictum, cupido invaſiſſet, omnia quæ circa erant concuſſa intremuerunt, & vox per auras delapſa fertur; Heus Bar Emorai, incepto deſiſte, tua non eſt ciſta, ſed uxoris Rabbi Chaninæ Ben Duſæ, quæ olim ciſtam illam filis hyacinthinis, texendis fimbriis, ad juſtorum in futuro ſæculo uſum implebit.* Hic piis mulieribus documentum ſtatuitur, ut, ad mulieris hujus exemplum, domi ſemper cannabim vel lanam habeant, quò, flagitante neceſſitate, fimbrias laceratas è veſtigio reſarcire poſſint; magnam enim huius rei gratiâ in ſeculo illo mercedem referent.

R. Bechai ſect. שלח לך *fol.* 168. *col.* 2. *Deus geſtavit Talles,*

In Medráſchim ſuis arguunt Rabbini ex eo, quod Exod. 33. 10. dicitur, *Et tranſivit Deus ante faciem ejus*, Moſis ſc. *quòd tum Deus Moſi hujuſmodi* טלית *ſeu amiculo albo opertus apparuerit, inſtar Aedituimi ſeu miniſtri Synagogæ, ejus formam ipſi oſtenderit, & dixerit; Quotieſcunq; Iſraelitæ peccabunt, fac tibi coram me ſimilem veſtem, & condonabo ipſis*; ſic eum docens, quomodo precaturi coram ipſo comparere debeant, ut gratiam & delictorum veniam conſequantur. Nam albus veſtimenti color ſignum eſt condonationis & remiſſionis peccatorum, ſicut ruber ſignum eſt peccati, Eſa. 1. Neque duntaxat in ſpecie hæc veſtis precatoria, ſed omnes

omnes reliquæ quadrangulæ *Fimbrias* annexas debent habere; quia in Præcepto de iis adhibetur numerus pluralis *Et faciant ſibi Tzízis* עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם *in oris vel angulis veſtimentorum ſuorum*. De quadrangulis veſtibus hoc intelligendum eſſe docent ex eo, quod in Deuteronomio dicitur; *Tzízis ſeu Fimbrias facies tibi in quatuor oris operimenti tui.* *Num. 15. 38.* *Deut. 22. 12.*

Palliolum id genus fimbriis ornatum, ut Mulieres induant non tenentur, ſi tamen mulier induerit, id permitti poteſt: Mical enim Saulis filiam *Zizijos* ſeu fimbrias geſtaſſe compertum eſt. Sed in libro, cui *Siphre* nomen eſt, Rabbi Jehuda ben Babha inquit; *Sapientes noſtri de induſtria, ad hujus fimbriarum præcepti obſervationem, mulieres non adſtrinxerunt. Si qua verò fimbrias circumferre geſtiat, id ſuperbiæ adſcribitur, & ludibrium meret: viris enim ſolis id injunctum eſt, non autem mulieribus.* *Mulieres non geſtant Zizis.*

In omni ſumma; Qui quotidiè & indeſinenter fimbrias has circumfert, is à Diabolo & noxiis dæmonibus eſt tutus; idque certiſſimis probatum eſt experimentis.

Noctu tamen Tzízis geſtare non licet, quia de illis ſcribitur; וּרְאִיתֶם אֹתוֹ *Et videbitis illud*; unde concludunt, nocte non geſtanda eſſe, ſed de die, quando videri poſſunt. *Noctu non geſtantur.*

Talles hujuſmodi *fimbriatum* Chriſtiano vendi non debet: quia metuendum, ne, ſi Chriſtianus illud geſtaret, & in itinere Judæo *Chriſtiano non venduntur.*

obviam fieret, Judæus veſte hac deceptus, & ceu Judæo illi fidens, ab ipſo occidatur. Quinimò ob eandem cauſam ne quidem oppignerare, vel deponere apud Chriſtianum licet.

De Tphillin ſeu Phylacteriis.
Tphillin capitis.
Orach chajim num. 25.

Supereſt, ut ad alterum Precationis Judæorum complementum veniamus, ***Tephillin*** ſc. ſeu ***Phylacteria***, quæ duplicia ſunt, ſc. תפילין של ראש ***Capitis***, & תפילין של יד Manuum. Et quod primò quidem attinet ad ***Phylacteria capitis***, quemadmodum commonitorium ſeu ſignum memoriale Præceptorum Dei habent: ſic etiam Orationis causâ nodum ſibi naſo imponunt, ut eò religioſiùs Deum precari poſſint. Nodum illum nectunt & contexunt ex his verbis Moſis:

Deut. 8, 6. 8.

Eruntq; verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodiè, in corde tuo, & ligabis ea quaſi ſignum in manu tuâ, eruntq; monumentum inter oculos tuos. Idem extat Exod. 13. 9. 16. Deut. 11. 18.

Quomodo conficiantur.

Conficiuntur hunc ferè in modum: faciunt דפוס של עץ formam ligneam quadratam æquilateram, & ei incîdunt tres חריצין foſſulas, deinde ſumunt pellem ſeu membranam ſubtilem de jumento aut animali mundo, id humectant ſeu macerant in aquâ, ut molle & tractabile fiat: hoc corium inducunt & adaptant formæ illi ligneæ, atque in ſciſſuras ſeu foſſulas quoque intrudunt, ut ex illis quatuor exurgant cellulæ, pro ſchedis totidem indendis: dum adhuc molle eſt,

duo

duo illi imprimunt ש, ex plicis illius, ut promineant; unum à dextero, alterum à ſiniſtro latere; eâ quantitate, ut inferius literæ acumen pertingat ad locum futuræ: ubi quantum ſatis corium hoc ſuper formâ eſt exſiccatum & induratum, formam eximunt, ut remaneat inſtar loculi quadranguli, quatuor diſtinctas habens cellulas. Poſt hoc ſumunt Corium craſſum & durum, ex quo faciunt, quod vocant, תיתורא. & in eum finem ſervit, ut recipiat & contineat præcedentem domunculam ſeu capſulam, & ei aſſuatur: Corium hoc craſſum deinde duplicant, & duplicationis parti ſuperiori foramen incidunt quadrangulum, tantum quantum quadratura cellularum requirit: iſti foramini inſerunt prius corium ſubtilius in quatuor cellas diſtinctum; quod de eo remanet, hinc inde per quatuor angulos extendunt intra duplicaturam corii craſſioris (quidam etiam alia fruſta quadrata inſerunt, ut תיתורא tanto fiat durior & fortior) & ſic omnia ſimul conſuunt: Ex hac eadem תיתורא formant מעברתא ſeu laqueolum, per quem deinde רצועות ſeu lora, quibus Tephillin alligantur, tranſmittunt. Quatuor illis Cellulis ſeparatis includunt totidem Scripturæ loca, chartæ pergamenæ inſcripta & benè convoluta, eo ordine quo in Lege extant; nempe in prima Schedula ex Exod. 13. à. ỳ. 1. uſque ad 11. in ſecundâ,

ex

ex eodem cap. à ℣. 11. uſque ad 17: in tertia ex Deut. cap. 6. à ℣. 4. uſque ad 10: in quarta, ex Deut. cap. 11. à ℣. 13. ad 22. Membranaceas iſtas ſchedulas puris & benè lotis pilis vitulinis vel vaccinis, plerunque à cauda avulſis, circumligare ſolent, ita ut extremitates Corio promineant, quò ritè confectas eſſe conſtet. Corium autem illud tenuiſſimis & puriſſimis nervis ſeu chordis, è vituli, vaccæ vel tauri nervo confectis, conſuunt, & ſimul compingunt, vel, ſi ad manum iſtæ non ſint, mollibus & tenuibus corrigiis ſeu ligamentis ex membranâ vitulinâ reſectis. Longum poſtea lorum, quod itidem coriaceum per laqueolum illius capſulæ transmittunt, cum nodo ultrò citroque mobili: Lorum hoc exteriùs debet eſſe nigrum; interiùs quolibet alio colore tingi poteſt, excepto rubro. Tingi debet à Judæo, non Chriſtiano: Integrum hoc opus ita compactum תפלין *Tphillin* appellant, quaſi diceres *Precatoria*, id eſt, Monumenta ad precum memoriam animos revocantia, à radice פלל. התפלל. In Levuſch hattechéleth Num. 25. §. 3. ſcribitur, eſſe ex ſignificatione פלילה h, e. *Judicii*, ac proinde ſic dici, quòd ſint אות ועדות ſignum & teſtimonium, omnibus qui ea vident, quòd Majeſtas divina inter ipſos habitet. (Græci *Phylacteria* appellant).

Quomodo Capiti autem alligant ita, ut nodus craſſior,

ſior, quo ſcripta includuntur, à fronte, loco quo capilli deficiunt, inter oculos *è cerebri regione* conſiſtat; ut ſcilicet præcepta & mandata divina Judæi cerebro, in quo ſunt organa cogitandi, & ſedes animæ, infigantur, majorque ſit precationis ſanctitudo, & unà eâdemque operâ Dei mandata confirmentur, meliusque obſerventur, juxta id quod Moſes ait; *Eruntq; tibi in memoriale ante oculos tuos.* Alio deinde nodo illa adſtringunt in ſyncipite, ne huc illuc moveri poſſunt; exinde utrinque lori reſiduum per humores antrorſum propendere ſinunt, & à dextera quidem, uſque ad umbilicum; à ſiniſtra uſque ad pectus. Nodum qui eſt in ſyncipite ita formant, ut in eo appareat figura literæ Daleth, ut in ſeqq. dicetur. *capiti alligentur.*

Tphillin ſchel Jad, ſeu, *Phylacteria manuum* ita conficiuntur: accipiunt denuò aliud corium quadrangulum, & eodem prorſus modo atque ſuperius compingunt, quatuor ſuprà allegata Scripturæ loca, charactere quadrato, non in diſtinctis, ſed unicâ membranâ, quàm poſſunt eleganter, quatuor diſtincta columnis, deſcribunt, & in pelliculam inſtar digitalis concavam includunt, & craſſo illi ſimul compacto corio aſſuunt, longumque lorum addunt: Iſta non manui, ſed ſiniſtro brachio, in ſuperiori ejus parte, ubi maxime carnoſa eſt, & Radius dicitur; & quidem nudæ ejus cuti *Tphillin manuum.* *Quomodo alligentur.*

cuti alligant, interius verſus corpus, adeò ut craſſum illud corium, cùm homo brachium incurvat, carnem tangat, & *è regione cordis* ſtent ſcripta, quò ſic impleatur, quod ſcriptura dicit; *Et erunt verba iſta ſuper cor tuum*; & cor, in illa intuens, eò ferventiùs ſe in preces demittat, & ab omnibus pravis cupiditatibus & deſideriis abſtrahatur. Longum autem illud lorum aliquoties, minimùm ter, brachio involvunt, tantum ab una parte lori reſidui relinquentes, ut ad medium manus digitum deſcendat, cui ter illud obvolvunt. Et in hujus extremo effingunt literam *Jod*; ſicque præcepto huic ſatisfactum putant; *Eruntq́ verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodiè, in corde tuo, & ligabis ea quaſi ſignum in manu tuâ.*

Quo ordine Tphillin alligentur.

Manuum phylacteria primo annectunt loco; poſtea verò capitis phylacteria, quia in præcepto Manus Oculis præponuntur. Cum applicant Tphillin manuum, Dicunt; ב'א' אמ'ה אק'בו להניח תפלין *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius* Mundi *Domine, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, & ut phylacteria indueremus præcepiſti*: Ad phylacteria Oculorum ſeu capitis; *Benedictus tu Domine Deus noſter*, &c. *qui dediſti nobis* על מצות תפלין *præceptum Tphillin.* In priori Benedictione legendum dicunt, non לְהַנִּיחַ; quia hæc lectio eſt ambigua, & poteſt ſignificare, *Relinquere*, quod præcepto eſt contrarium; ſed לְהָנִיחַ cum kametz, à נוּחַ, *Ad quie-*

ſcere

ſcere faciendum, q. d. Deum præcepiſſe, ut faciant locum ubi quieſcant in brachio eorum, oculis interim ſurſùm inverſis, nodum ſupernè de fronte pendentem, ſingulari cum devotione intuentur. Ante omnia verò pia etiam illis affigunt oſcula, & ambobus ea impingunt oculis, ne ullâ ratione à præcepto aberrent, ſed ut verè & indubitatè illorum oculis obverſentur.

Quomodo nomen Dei Schaddaj *in Tphillin repræſentent.*

Cæterùm utraque ita applicata, ingenioſè & artificiosè exhibent & repræſentant Nomen Divinum שדי *Schaddai*. Res ita habet. In phylacterii capitis capſulâ, cui includuntur ſuprà memorata Scripturæ loca, à dextero & ſiniſtro latere, ſingulari induſtriâ, impreſſum eſt ש quod prominet; Illud, quod à dextero latere eſt, internè geminum habet *Jod*, ut vocant, & ſic quatuor ſupernè habet capita; alterum, tria tantum habet. Diverſam hanc figuram, dicunt quidam repreſentare duplicem Characterem; & quadriceps Schin quidem exhibere eum, quo Lex Tabulis fuit inſculpta, literis in libero aere, perforatis tabulis, quaſi excavatis, ut non niſi earum latera extrema in Tabulis conſpecta fuerint; triceps Schin repræſentare eum Characterem, quo Lex à Moſe in libro fuit ſcripta. Duo autem ש *primò* Symbolica eſſe Nominis Tetragrammati, per rationem ſcribendi arcanam & Cabaliſticam *Athbaſch*, ſecundum quam

quam Tetragramaton prodit מצפץ *Matzpatz*, Nam duo Schin per Gematriam faciunt 600. Totidem facit מצפץ geminatum. Ergo perinde eſt, ac ſi nomen Dei proprium ipſum hic expreſſum eſſet. Deinde eò etiam ſervit hoc Schin, ut, unà cum iis quæ ſequuntur, conſtituat nomen Divinum שדי Nam in Tephillin capitis habetur ש *Schin*. Deinde in loro illo nigro, quo ea circa caput ligant in occipite, ſupra cervicem, nodum faciunt, in quo ingenioſè exprimunt literam ד Daleth, non eâ parte, quâ caput reſpicit, ſed extrorſum. In loro Tphillin manuum; in lori extremo, quod digito medio circumvolvitur, ſubtiliter effingunt figuram literæ ' Jod, ad complendum nomen שדי, quò publicè & palàm toti mundo oſtendant, Nomen Dei ſuper ipſis ſcriptum eſſe & legi, & per hoc terrorem

Deut. 28. 10. omnibus incutiant, juxta illud; *Et videbunt omnes populi terræ quòd* שם ״ נקרא *Nomen Dei vocetur*, vel, *legatur ſuper te, & timebunt* ſibi à te. Ubi notandum, literas initiales harum vocum, שם ״ נקרא conjunctæ faciant שין Schin. *Hoc*, inquit R. Elieſer, ſignificat phylacteria capitis, in quibus ſunt duo Schin nominis *Schaddaj*. Et hac de cauſa illæ literæ non debent occultæ eſſe, ſed conſpicuæ, ut timor & pavor incutiatur omnibus populis terræ.

Nomen Schaddaj

Scribunt, Nomen שדי *Schaddaj* eſſe חותם ״ *Sigillum Dei*. Suprà vidimus, quomodo Sigillum

lum hoc per circumciſionem carni ſuæ impreſſum habeant; hîc jam audimus, quomodo idem in veſtitu ſuo gerant. Ut ſic undique intùs & extùs, tanquam עם סגולתו populus peculii ejus, ipſius ſigillo ſunt muniti. *ſigillum Dei.*

Phlyacteria manûs tecta & abſcondita eſſe debent: unde brachio veſte tecto non manui, alligantur; quia de illis in præcepto dicitur; *Et erunt* לך Tibi *in ſignum*; Tibi, *non* Aliis. Sed Phylacteria capitis palàm in nuda fronte geri debent; ut ab omnibus conſpiciantur, propter modò adductum locum; *Et videbunt* &c. lora etiam; quibus alligantur, antrorſum, ut ſupra dictum, ob hanc cauſam longa & lata eſſe debent, ut uſque ad umbilicum propendere poſſint. Unde ad Phylacteria capitis reſpexiſſe videtur Chriſtus, quando de Phariſæis dixit; πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν *Dilatant phylacteria ſua.* Hæc enim maximè oſtentabant, & lora aliis longiora & latiora facere ſolebant. Majorum etiam inde ſanctitatem illis attribuunt, quòd illa duas literas Nominis *Schaddaj* habeant; nempe ש & י, ut antè viſum. *Phylacteria manus tecta.* *Capitis palàm geſtantur.* *Matth. 23. 5.*

Quando illa exuunt, deponunt primò Capitis, deinde Manuum, & ea in pyxide, arcula, vel linteo mundo aſſervant.

De iſtis Phylacteriis integros, & quidem ſeſquipedales, componunt libros; è quibus pauca commemorabo. *De Scriptura phylacteriorum.*

Quo atramento ſcribenda. Ad Scripturam *primò* quod attinet, atramento ex Gallis confecto ſcribi debent, non autem atramento ex pice liquidâ aut aliis coloribus, quibus typographi & ſerici infectores uti ſolent: rubrica, cæterique colores, ſolo nigro excepto, vitandi ſunt: ſingulæ literæ ſeorſim ſcribi debent: cavendum, ne altera alteram *Quâ manu.* ſcandat, vel ſibi invicem adhæreant. Dextrâ non ſiniſtrâ manu pingi debent: ſuprà, infrà, & ab ambobus lateribus, ſingulæ ducendæ ſunt lineolæ, nec numerus ille excedendus: lineis ductis aliquid adſcribere prohibitum; nihil eradendum, inducendum, vel emendandum *Quâ religione & pietate.* eſt. Oportet ſcribam & à principio, & quotieſcunque Dei nomen aliquod deſcribit, expreſſiſſimis verbis dicere, ſe ſacra illa phylacteria in Dei gloriam & honorem ſcribere; hoc enim modo diligentiùs ſcribet; Si literula vel deſit, vel ſuperſit, aut, ſi lineæ longitudine ſibi non reſpondeant & inæquales ſint, phylacteria ſunt prophana & deturpata, & qui illis utitur, vanis Deum ſollicitat precibus; hâc enim ratione præceptum hoc non ritè obſervatur: ſed culpa & pœna in ſolum ſcriptorem redundat. Itaque pius, religioſus, Dei reverens, diligens, & experiens ſcriba ad id requiritur, &c.

In quo corio vel membrana, *Secundò*, Corium vel Membranam quod attinet; omnia illa ex uno eodemque vitulo, vel ex aliâ quâpiam beſtiâ mundâ, & in Lege per-

permiſsâ, quæ à Judæo, non à Chriſtiano, ſit mactata, cujus corium à Judæo, non à Chriſtiano, perfectum & præparatum, deſumi debent: ubi verò nullus Judæus coriarius adeſt, Judæus, qui membranam ad phylacteria requirit, in corii perfectione Chriſtianum paululum adjuvare debet: ſic enim rectum & legitimum quoque erit corium. Quod autem ex beſtiâ mundâ & licitâ deſumi debeat, hiſce Moſis verbis nititur; *Ut Lex Domini ſemper ſit in ore tuo.* Exod. 13. 9. Si enim hæc verba inſcribantur in membranâ beſtiæ edulis, idem eſt, atque ſi integræ beſtiæ edi ſolitæ inſcriberentur, hâcque ratione, dum eſtur, lex in os ingreditur: ſi verò pergamenæ beſtiæ immundæ, comedi prohibitæ, inſcribantur, tum Lex os non ingreditur. Multò plura adjicere poſſemus, ſed in præſentia, in hâc beſtiarum comeſturâ, ſubſiſtemus.

Tertiò, quod ad phylacteriorum illorum Sanctitatem attinet, ſumma ea eſt & incredibilis, adeò ut propter eam homo illa meritò ſemper geſtare deberet. Verùm quia requirunt, non ſolùm corpus purum & mundum, ſed & animum ab omnibus aliis mundanis cogitationibus & curis liberum & vacuum; fieri autem non poteſt, ut perpetuò ſe munditer homo habeat, & rebus Divinis unicè vacet; ideò conſultius viſum eſt, ut illa non niſi manè induat, quando ad precationem ſe

De Sanctitate Tphillim.

accingit: ex mundo enim corpore precatio quoque proficiſci debet.

Si cui forte fortunâ de manibus exciderint, ille cum omnibus iis; qui humi jacentia conſpexerint, per totum diem jejunio, gravem illum & miſerabilem caſum, expiare debet Retecta & aperta, longo quod illis ineſt loro, de pariete ſuſpendenda non ſunt, ſed ſacculo recondenda. In thalamo omninò relinquenda non ſunt, niſi triplici capſulá vel triplici ſacculo benè aſſerventur & recondantur. Illis indutis, conſultò ſaltem & deditâ operá, dormiendum non eſt: ſi inopinatus obrepſerit ſomnus, id vel ingratiis eſt ferendum. Si quid impuri in ſomniis contigerit alicui, nodus, quo ſcripta includuntur, tangendus non eſt, ſed chordæ ſolvendæ, & phylacteria removenda ſunt, donec ſeſe repurgarit & manus laverit: tunc enim denuò indui illa poſſunt. Interea dum geſtantur, peditus nemini excidere debet: graviſſimâ enim id luendum eſſet pœnitentiâ. Quem naturæ requiſita premunt, quatuor cubitos procul à ſe removere illa oportet, vel duplici ſacculo recondere, & in ſinu ſuo è regione cordis collocare. Ad convivium ſolenne iturus, ea debet deponere, non tamen prorſus, ſed juxta ſe in menſa collocare, ut tempore precationis ea in promptu & parata habeat. In cæmeteria cum illis non eſt eundum, nequ

neque ad mortuum, ad quatuor cubitos accedendum. Tanti ea faciunt, ut de illis dicant; מצות תפלין שקולה כנגד כל המצוות *Unicum præceptum de Tephillin æquivalere omnibus præceptis*, quia dicitur; *Et erunt pro ſigno in manibus tuis, & pro memoriali inter oculos tuos, ut Lex Dei ſit in ore tuo.* Hinc colligunt, *eum qui geſtat Tephillin haberi, ac ſi tota Lex eſſet in ore ejus.* Dicunt etiam, *qui diligenter hoc præceptum obſervat, longævâ vitâ fruiturum*; &, *Qui ea negligit & ſpernit, illum eſſe ex prævaricatoribus Iſraëlis*, &c.

Mulieres, ſervi, & ancillæ, (ut & ægrotorum pars, maximè qui alvi profluvio aut dyſenteriâ laborant) illorum geſtatione immunes ſunt quia non ſemper purè & ſanctè illa tractare, vel preces ad extremum uſque ut decet expectare poſſunt; quòd maritis & heris ſuis ſint obuoxii. Docuerunt etiam Rabbinorum principes, mulieres iis præceptis, שהזמן גרמה *Schehaſſeman garemah*, quæ non ſemper, ſed ſtatis tantùm temporibus obſervantur, obnoxias non eſſe. Adde quod in phylacteriorum inſtitutione ſcribitur; *Ut lex Domini ſit in ore tuo*: unde docent Rabbini; Cui lex Domini in ore habenda, id eſt, alios docenda eſt, ille phylacteria ut geſtet tenetur; Sed mulieres ad legem docendam non aſtringuntur; Ergo nec ad phylacteriorum geſtationem. Quod ſi zelo aut ſuperſtitione motæ ea geſtare conentur, prohibentur: quia non

Mulieres non geſtant Tphillin.

Exod. 13. 9.

ſunt ſatis cautæ ea in corpore mundo cuſtodire. Nihilominus tamen compertum eſt, Prophetæ Jonæ uxorem phylacteria circumferre ſolitam eſſe, uti ſapientes docent. Sat eſſe debet mulieribus, ſi ad omnes preces *Amen* accinant: ſic enim demonſtrant, ſe omnibus iis credere, & conſentire, quæ viri à Deo Precibus expetierunt. Hâc de re ſcilicet locutus eſt Eſajas, quum dixit: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים. *Aperite portas & ingredietur gens juſta* שׁוֹמֵר אֱמֻנִים Schomer emunim *fidem cuſtodiens:* idem enim eſt ac ſi ſcriberetur, שׁוֹמֵר אָמֵנִים *quæ Amen obſervat, omnibus Amen accinit, & omnibus iis, quæ precibus expetita ſunt, credit; Amen, Selah.*

Eſa. 26. 2. Tract de Sabb. c. 16. pag. 199.

Aliæ circumſtantiæ.

Denique quâ ratione phylacteria, & quidem in nudo membranæ latere, quod vitulinæ cuti adhæſit, non autem in piloſo, conſcribenda: quo pacto litera ש in craſſo illo & ſimul compacto corio artificiosè ſit depingenda: litera ד in longiore phylacteriorum capitis nodo ingeniosè exprimenda: & litera י ad nodum, qui manuum phylacteriis ineſt, apponenda, ita ut quàm poteſt elegantiſſimè Nomen Divinum שדי *Schaddai* diſponatur: quo item modo corium illud quadrangulum, ut ponticuli formam referat, ſit compingendum, &c. ea omnia ſunt הלכה למשה מסיני *Halacha le Moſche miſſinai*, ordinatio Moſis è Monte Sinai, ea omnia Moſes in monte

Sinai

Sinai didicit, & poſteris ſuis aperuit, uti legitur in Talmude, in hæc Moſis verba; *Tollamq; manum meam & videbis poſteriora mea.* *Tractatu Berachos cap. 1. p. 7. Exod. 33.23.* Ad hæc enim verba dixit Rabbi Chamma filius Bitznæ, Rabbi Schimeonem Chaſidam dixiſſe: מלמד שהראה הק'בה למשה קשר של תפלין hoc eſt, *Docetur hic, Deum tunc temporis alligationem & compactionem phylacteriorum Moſi oſtendiſſe, &c.*

Verùm ne morâ noſtrâ matutinæ precis tempus prætermittamus, unicam tantummodò, & quidem cui fides jure detrahi nequeat, ex Talmude hiſtoriam ſubjungemus, *Hiſtoria de utilitate geſtationis Phylacteriorum.* quæ propter inſigne miraculum huc non malè quadrat, uti ſuprà tractationi de Fimbriis hiſtoriam ſubjunximus. In Tractatu de Sabbatho ſic habet Gemara: אמר ר' ינאי *Tract. de Sabb. cap. 4. fol. 49. 1.* תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפיים מאי טעמא אביי אמר שלא יפיח בהן רבא אמר שלא יישן בהן ואמאי קרי ליה בעל כנפייך שפעם אחת גזרו המלכות גזרה על ישראל שכל המניח תפלין ינקרו את מוחו והיה אלישע מניחן ויוצא לשוק ראהו קסדור אחד רץ מפניו ורץ אחריו וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו אמר לו מה זה בידך, אמר לו כנפי יונה פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפיים, ומאי שנא כנפי יונה משאר עופות משום דאמת יל כנסת ישראל ליונה שנ' כנפי יונה נחפה בכסף וגו'. מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצוות מגינות עליהן *Rabbi Jannai dixit; Qui phylacteria vult induere, puro debet eſſe corpore, ut* אלישע בעל כנפים Eliſa baal Kenaphajim *Eliſæus*

aliger. Quî ſic? Avai dixit: ne flatum emittat cum illis; Rabba verò; ne dormiat in illis. Cur autem hoc nomine ille Eliſa appellabatur? reſpondet Gemara: olim Imperium Romanum Judæis phylacteriorum geſtatione ſeveriſſimè interdixit, decrevitq́, ut ubicumque Judæus cum hoc capitis ornamento conſpiceretur, protinus capite lueret. (Priſcis enim temporibus, quum Judæi munditie & ſanctitate adhuc illuſtres erant, phylacteria per totum diem in capite geſtabant). *Iſte autem Eliſæus,* (tanquam vir pius & intrepidus, qui nullis minis à præcepti obſervatione deterreri potuit) *aſſiduè phylacteria in capite circumtulit: ſed quum in eo eſſet, ut à lictore deprehenderetur, ſe in pedes conjecit, & phylacteria à capite ablata in manu ſuâ abſcondit. Lictor eum aſſequutus, interrogavit, quid in manibus geſtaret? Quid geſtem? inquit; columbæ alas geſto. Lictor ad hæc; Niſi protinus oſtenderis, capite pœnas dabis. Eliſæus itaq́ manum aperuit, & reapſe alæ columbinæ præ manibus ejus inventæ ſunt. Hinc* Baal kenaphajim *Aligeri nomen eſt conſecutus. Sed cur Columbæ alas potiùs, quam Corvi, vel Gruis, vel alius avis nominavit?* reſpondit Gemara: *Filii Iſraël Columbæ comparantur: ſicut dicitur;* Sicut alæ columbæ, tectæ argento. Pſal. 68. 14. *Quemadmodum enim quicquid virium eſt in columba, id in ejus alis ſitum eſt, & hoc ſe præſidio, non roſtro, non pedibus, non alio quovis membro, contra cæteras aves tutatur: ſic etiam filiorum Iſrael alæ ſunt præcepta*

Iudæi columbæ comparantur.

Dei

Dei, quæ illos ab omni injuriâ tutos præſtant, ita ut nullæ gentes illis nocere poſſint. Vel, ſi accuratiorem exigas deciſionem: *Quemadmodum* (ut alibi ſcribunt) *columbis plus auxilii & præſidii in alis, quàm reliquis avibus; columba enim, quando volando defatigatur, in alterâ alâ requieſcit, & alterâ volat; aliæ verò aves, vel arbore vel ſcopulo conſidunt, vel omnino in terram decidunt; ſic etiam Iſraëlitæ, quando propter unum præceptum perſecutionem patiuntur, ita ut illud rectè obſervare non poſſint, aliis præceptis obſervandis incumbunt, quorum obſervatione proteguntur.* Si quis ergò diligenter præcepta obſervaverit, nullum illi damnum, nulla injuria inferetur, miraculo etiam hoſtibus ſuis erit, & ab illis liberabitur, eodem prorſus modo, quo aliger & penniger iſte Eliſæus à lictore liberatus eſt; ut hoc multi è priſcis Rabbinis, qui hæc ab aniculis juxta focum audierant, ſunt teſtati, ac proinde in Talmude conſignarunt.

Ialkut ad Pſal. 55. v. 7.

CAPUT X.

De Judæorum Synagogis, Precibus matutinis, & quâ ſe in Synagogâ ratione gerant.

SUprà docuimus, legitimum orationis tempus Soli orienti aſſignari: nihilominus tamen, ne quid vel mora vel negligentia

De tempore orandi.

Orach chaſira num. 89.

noceat, terminum hunc dilatarunt & extenderunt Sapientes in tertiam diei horam, quæ nonæ noſtræ circiter reſpondet. Sed ubi multi Judæi ſimul conveniunt, ut Wormatiæ, Moguntiæ, Francofurti, Fridbergæ, in Moraviâ, Bohemiâ, Poloniâ, Rutheniâ, &c. & proprias habent Synagogas & Eccleſias; in illis, inquam, locis, ſtatuto orationis tempore, omnes ſimul ſemper Synagogam ingrediuntur, & preces ſuas fundunt, idque eo modo & ordine, prout in libris Precum, *Machſorim* (id eſt, Cyclis ſeu circulis) aliisque id genus ipſorum libris, reperiuntur.

Antequam verò modum precandi ipſum deſcribamus, quædam præmittemus de Synagogis ipſorum.

Synagoga quid,

Synagoga Hebraicè בית הכנסת Bes hakkeneſes dicitur, h. e. *Domus congregationis*, & reſpondet noſtris Templis & Eccleſiis. Intelligitur enim locus, in quo conveniunt ad publicas preces faciendas, Lectiones ſacras ex Lege & Prophetis peragendas, conciones audiendas, Circumciſionem & reliqua ſacra adminiſtranda, quæ olim in Templo peragi ſolebant.

Differentia inter Synagogas & Scholas.

Ab illis differunt בתי מדרשות *Batte medráſchos*, quæ propriè ſunt loca, in quibus Legem diſcunt, Scholæ, Gymnaſia, Collegia, ita ut illæ Precibus, hæ Studiis & Legi ſint deſtinatæ.

Majorem tamen ſanctitatem & præſtantiam

tiam eſſe ſcribunt *Batte medraſchos* ſeu Scholarum, quàm *Batte Kinſijos* Eccleſiarum; eò quod תלמוד תורה עדיפא Studium Legis nobilius & præſtantius ſit omnibus aliis rebus: & licere ex *Bes hakkenéſes* facere *Bes hammedraſch*, ſed non vice verſâ: quia rerum ſacrarum dignitas ſemper eſt augenda, non minuenda, quod illi dicunt, מעלין בקדש ואין מורידין.

Vulgò verò promiſcuè & indifferenter adhibentur *Synagogæ* & *Scholæ* vocabula, quod & nos in hoc libro ſequuti ſamus ſæpè.

Synagogam exſtruunt בגובהה של עיר in al- *In quibus*
tiſſimo civitatis loco. Quod faciendum do- *locis Syna-*
cent ex eo quod Salomon dicit, בראש הומיות *gogas ex-*
ſtruant.
תקרא *In capite vel vertice tumultuantium clamat*, *Prov.* I. 21.
ſc. בתפלה orando; Et, ſi fieri poſſit, ita exaltant, ut reliquas ædes omnes ſuperet, juxta
id quod alibi dicitur, לרומם Ad *exaltandum* *Eſr.* 9. 9.
domum Dei noſtri. Dedecori enim Templo cederet, ſi vulgares & plebejorum domus altiores eſſent &c. Hinc, ſi quis eo in loco domum exſtruat, quæ ſit altior, cogunt eum, ut illam humiliorem faciat.

Utplurimùm muros & parietes habent *Synagoga-*
candidos, vel gypſo, aut tabulis ligneis obdu- *rum forma.*
ctos. In circuitu adſcribunt illis quoſdam verſus Scripturæ, quibus ad devotionem vel ardorem in præcando excitantur. Inſtructæ ſunt ſedilibus & ſcamnis, quandoque etiam armariis pro aſſervandis libris, palliis & aliis.

Lampa-

Lampades & Candelabra illic paſſim ſunt ſuſpenſa cum candelis vel cereis ardentibus, ad locum illuſtrandum. Ad januam ſunt pyxides, & arculæ, in quas, qui volet, nummos conjicit, pro eleemoſyna pauperum. Verſus partem ejus orientalem eſt הֵיכָל vel armarium, quod vocant אָרוֹן Aron: quia ræpreſentat Arcam fœderis, quæ in templo olim fuit. In eâ repoſitus eſt Liber Legis, ex quo ſuas lectiones in Synagoga peragunt; & quandoque plura ejus exemplaria, Act. 20.

In medio vel potiore ejus parte eſt בִּימָה Ambo, vel Altare quaſi ligneum, cui imponunt, Librum Legis, quando ex eo legitur, & ex quo conciones habentur.

חזן Chaſ-an *quis?* Singulæ Synagogæ ſuum habent חַזָּן *Chaſſan* ſeu Præcentorem & Lectorem, qui populo altâ & clarâ voce Orando præit; tum etiam שַׁמָּשׁ *Miniſtrum; Famulum*; cujus officium eſt Synagogam mundam conſervare, lucernas accendere, claves ſervare, & alia miniſteria obire. Hi duo ex publico Synagogæ fiſco ſalarium ſuum accipiunt.

Porta Synagogæ. Porta Synagogæ facienda eſt ex oppoſito illius loci in quo orant in quaque urbe; veluti; Si orent verſus Occidentem, porta facienda eſt in parte Orientali, ut jam ab ipſa porta ſe incurvent verſus Arcam, quæ ibi eſt, ubi orant. Inde, quia hodiè orant verſus Orientem, obvertendo ſe ſc. verſus terram Iſraëlis,

non

non faciunt portam Synagogæ in Orientali plaga, ſed in aliâ, & quidem, ſi ullâ ratione fieri poſſit, occidentali.

Olim cuique in Synagoga locus aſſignabatur, pro ſuæ dignitatis & honoris gradu; nunc verò caro pretio quiſque locum redimit, & quò quiſque eſt ditior, eò commodiorem emit locum.

Nullum verò ſedile faciendum eſt inter Suggeſtum, qui eſt in medio Synagogæ, & inter Arcam; ita ſcil. ut ſedens facie ſedeat obversâ ad Suggeſtum, & tergum vertat Arcæ. Hoc enim turpe foret, & in ejus ignominiam redundaret.

Magna debetur Synagogis & Templis reverentia, quia vocantur *Sanctuarium parvum.* Hinc nullâ licet in illis uti levitate; veluti Ludere, Jocari, Garrire, Edere, Bibere; non eſt in illis dormiendum; non ſunt intrandæ vel tempore æſtus, ad captandum refrigerium, vel tempore pluviarum, ne compluaris &c. non eſt in eis animi causâ ambulandum: nulla tractanda negotia mundana: ſi duas habent portas, non eſt per illas compendii viæ causâ eundum: nullæ ſupputandæ rationes, niſi Arcæ Sacræ eleemoſynariæ. Hinc etiam quotidiè ſunt everrendæ, aquâ conſpergendæ, lucernæ in illis accendendæ, priuſquam aliquis intret: De Lucerna Synagogæ non licet

Reverentia illis debita Ezech. 11.16.

aliud

aliud lumen accendere, ne quidem ad ſcribendum, vel ſtudendum.

Quamvis, ut ſuprà dictum, major ſit dignitas & præſtantia Scholarum, quàm Eccleſiarum, tamen in illis quædam licet facere, quæ in his non ſunt conceſſa; veluti Edere & Bibere. Olim enim, ſcribunt, Scholas deſtinatas fuiſſe Legi docendæ & diſcendæ, ac proinde, ne illud ſtudium intermitterent, vel negligentiùs tractarent, ex illis nunquam exiviſſe, ſed ibidem quoque cibo & potu ſe refeciſſe.

In quacunque urbe ſunt decem lautioris fortunæ & conditionis, ex ſtatuto Rabbinorum, coguntur exſtruere vel conducere locum aliquem pro Synagoga, comparare item librum Legis, Prophetas, & Hagiographa, ne Lex & Oratio oblivioni detur inter Iſraëlitas.

Quomodo manè ad Scholam ſe conferant. Orach chajim num. 46. Specul. arct. cap. 41.

Ergò ubi ſummo manè Judæi toti benè compoſiti ſunt, extrinſecus & intrinſecus repurgati, loti, & fimbriis dependentibus circumdati, minimè pigros & ſegnes eſſe, ſed alacriter, impigrè, & promptè domo exire oportet, & inſtar militum cuneatim ad expugnationem urbis alicujus incurſionem facientium, cum impetu in Scholam currere, uti Rex David ait; בבית אלהים נהלך ברגש id eſt, (juxta Judæorum interpretationem) *In domum Domini ambulabimus cum ſtrepitu & feſtinatione*, hoc eſt, non ſecus ac ſi concitatorum in nos canum dentes clunibus infeſtos ſentiremus,

Pſal. 55. 15.

mus,

mus. In tractatu de Benedictionibus Rabbi *Tractatu*
Hona inquit : היוצא מבית הכנסת אל יפסיע *Talmud. de*
פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפקאבל למיעל *Benedictionibus cap 1.*
מצוה למרהט שנ׳ ולך נרדפה לדעת את יי׳ *Qui egreditur è Schola, non debet incedere greſſu ſuperbo (id eſt) tardo & lento*, (ne ſcil. mora in Schola *fol. 6. 2.*
ipſi videatur fuiſſe oneri) *Rabbi Avaj dixit, Hoc dixerunt de egreſſu è Schola: ſed ingreſſum in Scholam quod attinet, præceptum eſt, ut curſu ille fiat cito & veloci, ſecundum illud Hoſeæ*; נדעה *Hoſea. 6. 3.*
ונרדפה לדעת את ה׳ id eſt, *Cognoſcemus, & perſequemur, ut Deum inquiramus*, ut Judæi iterum exponunt: hoc eſt, Prompti, expediti, & alacres erimus inſtar venatorum feras perſequentium. Non ſecus atque Rex, qui omnes Conſiliarios & aulicos ſuos ſtato die, in cubiculum ſuum, ſummo manè ſimul convenire jubet. Quemadmodum enim Rex ipſe tum matutinus ſurgit, ut Conſiliariorum ſuorum diligentiâm exploret, & quem primum obvium habet, illum amicé & benevolè excipit, familiariterque cum illo colloquitur: ita ſeſe res cum Deo habet, qui ſuos filios Iſraëlitas ſummo manè in ſcholâ coram ſe comparere vult, ut ſuis precibus omnes ſuas coram eo neceſſitates exponant. Si enim, ut iterum in Gemara ſcribitur, primus in Scholam *Ibidem.*
ingreſſus fuerit, & neminem offenderit, filiis ſuis iraſcitur, & ait; *Cur veni, & nemo aderat? vocavi, & nemo reſpondit?* Benè ſanè *Eſa. 50. 2.*

cum

cum illo agitur; qui manè præſtò eſt; & cum Domino ſuo colloquitur: quàm Domino gratus & acceptus eſt ſervus diligens, & qui ſummo manè adeſt; nec Dominum ſuum

Tractatu Berach. c. 1. fol. 6. 1.

ſolum ſedere patitur! Iterum legimus tractatu de Benedictionibus: כל הרגיל לבוא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הק"בה משאיל בו שנאמר מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו; id eſt, *Rabbi Abbin filius Rabb Ada dixit ex ſententia Rabbi Iſaac; Si quis in Scholam venire conſueverit, ſemel autem abeſſe contigerit; in eum Deus, quid agat, & ubi locorum ſit; inquirit, ut Propheta Eſajas ait;*

Eſa. 50. 10.

Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem ſervi ejus, ambulat in tenebris, & non eſt ei lumen? quorum verborum hæc ſcilicet eſt ſententia; Qui in lecto ſtertit, nec in Scholam venit; ille ambulat in tenebris, & lux non eſt ei.

Ante preces matutinas nil agendum. Nemo ſalutandus.

Prohibitum eſt, quicquam vel edere, vel bibere, vel negotiari, ante preces peractas: neque etiam quenquam vel viſitare, vel ſalutare prius licet. Nam ſalutatio fit voce שלום *Schalom*, quæ eſt ex Nominibus Dei, ſicut dicitur; *Et ædificavit ibi Gideon altare Domino, vocavitq; illud* שלום יי Adonaj Schalom, Judic. 6. 24. Nomen verò Dei non eſt uſurpandum ante ejus invocationem. Quod ſi aliquis priùs ſalutandus occurrit, dici poteſt; צפרא דמארי טב *Dies hic Domino meo ſit fauſtus & auſpicatus, Bona dies*; ſine commemoratione Nominis

minis Dei alicujus. Non eſt adeundus quiſpiam ante preces; Non enim decet, Hominem priùs convenire vel compellare, quàm Deum. Et ob eandem cauſam, ne quidem ad alterius compellationem quis genu flectere debet alteri, ſi nondum oraverit, &c.

Negotia ſua non aggredi vel tractare debet homo, vel iter ingredi, niſi poſt preces aliquas factas, vel hymnos, aut Pſalmos.

Non edet, neque bibet priùs; niſi tamen fuerit ægrotus; non ſtudebit, ne, meditationibus intentus, precationis horam negligat vel ſurdâ aure prætereat. *Nec vel edendum vel bibendum.*

Tonderi tamen vel Balneum licet ingredi, appropinquante tempore precationis matutinæ.

Præ Synagogæ foribus ferrum habent muro impactum, quo ſinguli calceos ſuos, ſi lutum contraxerint, repurgare debent, ut Rex Salomon ait; ***Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei.*** *Eccleſ. 4. 17.* Qui crepidas geſtat, illas omnino exuat oportet, ſi inquinatæ fuerint; ne ſchola polluatur, uti ſcribitur; ***Ne appropinques huc, ſolve calceamenta de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt.*** *Exod. 3. 5.* Cavere etiam quiſque debet, ne quid immundi vel ſordis veſti ſuæ adhæreat.

Tremere & horrere debent, quùm Synagogam ingrediuntur, non ſecus atque ſi potentis Regis palatium ſubirent, & trementes *Cum tremore & horrore Scholam ingredi debent.*

adorare debent, ex Regis Davidis ſententiâ;
Pſal. 29.2. השתחוו לה׳ בהדרת קדש *Adorate Dominum in gloria ſanctitatis*; Noli, inquiunt, legere בהדרת *bebadras* In gloria, ſed, בחרדת *bechardas*, In tremore.

Ad preces quomodo ſe præparent. Quando portam ſubeunt, verſiculos aliquot ex Pſalmis Davidis recitant, qui per ſe boni ſunt, nec contemnendi, ſi modò rectè intelligantur, & religioſè proferantur. Ad preces autem deſcendere non debent ſimulac ingrediuntur, ſed aliquantiſper ſilentium facere, & ipſi ſecum reputare; Quem alloquio ſuo aggrediantur, qualis quantusque ille ſit, qui cordium ſcrutator eſt, quique illorum preces exaudit: hæc enim cogitatio terrorem illis affert, *Tractatu de Benedictionibus.* & religionis in illis ſtudium augebit. In tractatu de Benedictionibus docent Rabbini, quum Rabbi Eliezer ægrotaret, à diſcipulis inviſentibus interrogatum fuiſſe; *Rabbi doce nos viam ad vitam æternam*: illum verò reſpondiſſe; *Quotiescunque preces fundere vultis, animo diligenter perpendite, coram quo ſtetis, & vobis ad vitam æternam patebit aditus.*

Singuli obolum ad minimum in gazophy-
Pſal. 17.15. lacium immittere debent: ſcribitur enim; *In juſtitiâ videbo faciem tuam*, id eſt, *In eleemoſynâ*, quæ juſtitiæ locuples eſt teſtis.

Ad hanc attentionem ubi ſeſe compararunt, ad ſacram arcam, in quâ liber legis reponitur, ſe proſternunt, & in hæc verba erumpunt: מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל ;

ואני

ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך : יי אהבתי מעון ביתך מקום משכן כבודך : ואני אשתחוה ואכרעה ואברכה לפני יי עושי : ואני תפלתי · לך יי עת רצון אלהים ברוב חסדך ענני באמת ישעך : *Quàm pulchra ſunt tabernacula tua Jacob, & tentoria tua Iſraël!* Num. 24. 5. *Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo domum tuam, incurvabo me templo ſancto tuo in timore tuo.* Pſalm. 5. 8. *Domine dilexi habitaculum domus tuæ, & locum tabernaculi gloriæ tuæ;* Pſalm. 26. 8. *Ego proſternam, incurvabo me, & genu flectam coram Deo factore meo: Ego orationem meam converto ad te tempore beneplaciti: Deus propter multitudinem miſericordiæ tuæ exaudi me, propter veritatem ſalutis tuæ.* Pſalm. 95. 6. Tandem toti in precibus eſſe incipiunt, eâ ſcilicet ratione, quâ in libris eorum conſignatæ leguntur. Vulgò autem ab illis è libro leguntur, ſiquidem plures ſimul conveniunt. Qui legere non didicit, nihilominus Synagogam frequentat, & attentè cæteros precantes auſcultat, & ad omnia, *Amen* regerit.

Quidnam Iudæi precentur. Sed ut nobis etiam quadantenus preces illorum innoteſcant, & quid rerum ſecum illi agitent videre poſſimus, pauca quædam breviter & compendiariò de Precibus matutinis huc transferam, & interpretabor.

Primo precatio verſâ & numeris adſtrictâ oratione, ut & reliquarum maxima pars, concepta eſt, & ab illis ſtantibus maximo clamore canitur & legitur. Sic autem ſonat; אדון

העולם אשר מלך וכו׳ *Domine Mundi qui regnaſti antequam quicquam creatum eſſet: qui eo tempore, quo omnia ſecundum voluntatem tuam facta ſunt, Rex appellabaris: quiq; rurſus, quando omnia præteribunt, ſolus regnabis, tremendus & terribilis, qui in decore tuo fuiſti, es, & eris: qui unicus es, & cui alter nemo comparari vel ſocium ſe addere poteſt* (his verbis Divinam impetunt Chriſti naturam, vilemque & vulgarem hominem fuiſſe cenſent,) *principio & fine carens, cujus eſt robur, & Dominium, qui Deus meus es, & Redemptor meus; qui vivis* (his verbis fidem noſtram ſubſannant, qui in Redemptorem credamus, qui mortuus eſt) *qui rupes mea es in dolore meo, tempore afflictionis, qui vexillum meum es, & refugium meum, portio calicis mei, eo die quo te invocabo, in cujus manus ſpiritum meum committo, ſive dormiam ſive vigilem, & qui animæ meæ & corpori meo ades: ſanè Dominus ſtat à partibus meis, non timebo.*

Deinceps ſubjungunt מאה ברכות Meáh bráchos, *Centum gratiarum actiunculas,* easque ut plurimùm breviſſimas, quas bis ſingulis diebus à capite ad calcem recitant, cujus rei cauſam poſtea aperiemus.

In precibus illis primum locum obtinet illa, quæ *de manuum Lotione* agit, quamque ſuprà deſcripſimus. Ideo autem primo loco collocatur, ut, ſi cui manè inter lavandum illius ſubrepſiſſet oblivio, memoriæ lapſus ſarciendi

ciendi locus aliquis in cœtu daretur. Subſequitur brevis gratiarum actio pro mirabili hominis creatione; præſertim quòd Deus illum *cavum & foraminibus plenum* condiderit, quorum unico clauſo vel recluſo, hominis mors neceſſariò ſequatur. Subnectitur poſtea confeſſio *de Mortuorum reſurrectione.*

Eâ abſolutâ, continuo ſpiritu Deo gratias agunt pro rebus neceſſariis omne genus ſibi ſuppeditatis, & ajunt: *Benedictus tu Domine Deus noſter totius mundi Domine. qui Gallo gallinaceo intellectum dediſti ad diſcernendum diem à nocte*; nempe quia cantu ſuo Judæos excitat, ut die appetente ſurgere poſſint, & preces matutinas concipere.

Benedictus tu Domine Deus noſter, &c. שעשאני יהודי או ישראל *quòd me Iſraëlitam vel Judæum creaveris*: vel, ut in quibuſdam libris extat; שלא עשני גוי *quòd me Gentilem non feceris*; hiſce verbis Chriſtianos innuentes, quos infideles, Idololatras, & à Deo maledictas Gentes eſſe, cenſent. Mulier verò hîc ſolet dicere: *Benedictus tu Domine Deus noſter, &c. qui me Judæam condideris.*

Benedictus tu Domine, &c. שלא עשני עבד *qui me ſervum non creaveris*; hoc quoque in Chriſtianos dicitur, quos ſervos ſuos eſſe arbitrantur, qui eis ſerant, arent, variis & aſſiduis laboribus defatigentur, dum illi interea temporis hypocauſti teporibus refocillantur,

pyris aſſandis vacant, trullas exhauriunt, protervè dicentes; מה גלות היא: *Ma galus hi*, Quid hoc eſt Captivitatis? in qua ſcil. otioſi ſedent, præſtantis & generoſi vini cyathum manu tenent, dum interim Chriſtiani laboribus exhauriuntur, & multo victum ſudore quæritant, &c.

Benedictus tu Domine, &c. שלא עשני אשה: *qui me mulierem non feceris*; Mulieres verò; *Benedictus tu Domine, &c. qui me ſecundum voluntatem tuam condideris.* Hoc ad ſexus fœminei contemtum facit, quòd fœderis circumciſionis, quo peculiarem ſibi populum Deus ſignavit, participes non ſint, ac proinde dubiæ ferantur, an juxtà cum maritis ſuis ad Dei populum pertineant: quòd item fœminæ à quibuſdam Dei præceptis excipiantur, ut alibi dicitur.

Benedictus tu Domine, &c. מגביה שפלים *qui jacentes & abjectas extollis.*

Benedictus tu Domine, &c. פוקח עורים *qui cæcorum oculos aperis*: hæc eſt gratiarum actio, dicenda à ſomno expergefactis, & oculos aperientibus.

Benedictus tu Domine, &c. זוקף כפופים *qui curvatos erigis*; Quando ſcilicet ſeſe erigunt, & induere volunt.

Benedictus tu Domine, &c. מלביש ערומים *qui nudos veſtire ſoles*; quando ſcil. ſibi veſtes induunt.

Bene-

Benedictus tu Domine, &c. סומך נופלים ***qui labantes ſuſtines.***

Benedictus tu Domine, &c. מתיר אסורים ***qui vinctorum ſolvis vincula.*** Duobus hiſce poſtremis gratias Deo agunt, quòd per ſomnum hominis vires foveat & augeat, quò ſe denuò commovere & ſurgere poſſit; quùm ſomni vinculis veluti captivus detentus fuerit.

Benedictus tu Domine, &c. רוקע הארץ על המים ***qui terram ſuper aquas expandiſti***; hoc ſc. dicendum, quum è lecto in terram deſilit.

Benedictus tu Domine, &c. אשר הכין מצעדי גבר ***qui dirigis greſſus viri***; quum ſcilic. cubiculo egreditur.

Benedictus tu Domine, &c. שעשית לי כל צרכי ***qui mihi omnia neceſſaria ſuppeditaſti***; quando ſoleas amentat, vel femoralia thoraci annectit.

Benedictus tu Domine, &c. אזר ישראל בגבורה ***qui Iſraëlem robore accingis***; quum Cingulum lumbis ſubnectit: ſinguli enim Judæi cingulum geſtare debent, uti ſuprà diximus.

Benedictus tu Domine, &c. עוטר ישראל בתפארה ***qui Iſraëlem decore coronaſti***; quando capiti Pileum imponit: nudo enim capite cubiculo egredi nefas.

Duæ præcedentes Benedictiones hoc præ aliis habent peculiare, quòd in illis nominetenus mentio fiat *Iſraëlitis* ſeu *Iſraëlitarum*. Hoc ideò fieri ſcribunt, quòd Iſraëlitis ſpeciali de cauſa hæc ſint præcepta, & aliam quoque ob *Levuſch hattecheleth ſect. 46. §. 2.*

rationem ea obſervent, quàm cæteri populi: Reliquos populos ideò cingulum geſtare, ut tantò ſint promptiores & expeditiores, ad ſui defenſionem, & fortitudinem ſuam exerendam, juxta illud; *Accinge inſtar fortis herois, gladium tuum*: Judæos verò משום הצניעות verecundiæ causâ, כדי שלא יהא לבכם רואה ארת הערוה ne cor ipſorum partes verendas videat: והגבורה ממילא תבוא Fortitudinem ſponte hanc virtutem, ex gratia Divina, ſequi; ac proinde illos eo nomine Deum laudare. Sic Pileum geſtare cæteras nationes, ad caput contra frigus vel æſtum muniendum, & licere ipſis, ſi lubeat, detecto capite incedere quandocunque velint; Iſraëlitas autem Pileum geſtare, מפני שיהא מורא שמים עליהם ut timor Dei ſit ſuper ipſis, h. e. propter honorem Dei capiti ſuo incumbentis. Tecto enim capite ſtare vel incedere apud ipſos eſt humiliationis & venerationis ſignum, contrà quam inter nos: neque licet inter eos, ut inter nos, Nomen aliquod Dei detecto capite proferre.

Benedictus tu Domine. &c. הנותן ליעף כח *defatigato das vires.*

Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי *qui ſomnum aufers ab oculis meis, & à palpebris meis dormitationem.*

Hiſce precibus duas alias ſubjiciunt, ut à pec-

à peccatis, malis hominibus, noxiis dæmonibus, ab omni denique malo liberentur. Dehinc ſeſe coram Deo dejiciunt, reos confitentur, ab illius ſolius miſericordia pendent, in precatione, cujus initium eſt רבון כל העולמים Ribbon col olamim, ***Domine omnium ſæculorum***: ſed in continenti ſe conſolantur, & gloriantur de jurejurando, quod Deus Abrahamo in Iſaaci oblatione juravit: אבל אנחנו עמך בני בריתך וכו׳ ***Nos tamen***, inquiunt, ***ſumus populus tuus, filii fœderis tui, &c.*** אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו ׃ אשרינו שאנו משכימים ומעריבים ערב ובקר ואומרים פעמים בכל יום שמע וגו׳ ***O nos beatos, quàm bona eſt portio noſtra! quàm amœna ſors noſtra! quàm pulchra hæreditas noſtra! O nos beatos, qui ſummo manè ſurgentes, ſerò euntes cubitum, manè & veſperi bis ſingulis diebus ſolemus dicere, Audi Iſrael, Dominus Deus noſter Deus unus eſt, &c.*** קבץ קויך מארבע כנפות הארץ וכו׳ ***Congrega diſperſiones. ſperantium in te ex quatuor terræ angulis, ut agnoſcant & ſciant omnes qui in mundum veniunt, te ſolum eſſe Deum in omnibus regnis, &c.*** אבינו שבשמים עשה עמנו חסד בעבור שמך וכו׳ ***Pater noſter qui es in cælis, miſerere noſtri propter Nomen tuum magnum, quod invocatur ſuper nos, & confirma nobis id quod ſcriptum eſt***; In tempore illo adducam vos, & Soph. 3. 20
quo tempore congregabo vos, celebres & laudatos reddam in omnibus populis terræ,

quum reduxero captivitatem veſtram in oculis veſtris, inquit Dominus.

Subſequitur poſtea precatiuncula ***propter Legem datam***, quæ ita habet; ***Benedictus tu Domine*** &c. ***qui præcepiſti nobis operam dare verbis Legis: ſuavia fac quæſumus Domine Deus noſter verba Legis tuæ in ore noſtro, & in ore populi tui domûs Iſraëlis! ſimus nos, liberi noſtri, & liberi populi tui Iſraëlis, omnes cognoſcentes nomen tuum, & diſcentes Legem tuam! Benedictus ſis Domine, qui Legem doces populum Iſraël.*** Hæc precatio nullo modo eſt omittenda, ſed devotè ab omnibus recitanda, ut oſtendant, Legem Dei apud ſe eſſe in honore & pretio, nec minus decere pro hoc beneficio quotidiè Deo gratias agere, quàm pro beneficiis corporalibus, Vocatur ברכת התורה.

Berach. cap. I. in fine. In Talmud ſcribitur, olim etiam Decalogum prælectum fuiſſe, ſed poſtea conſuetudinem illam abrogatam, מפני תרעומת המינין ***propter murmurationem hæreticorum***, quod R. Salom explicat, ne hæretici dicant & objiciant populo, ***Reliquam Legem non eſſe veram; nihil verò legendum eſſe, niſi quod immediatè ex ejus ore prodiit, & in monte Sinaj auditum fuit.*** Credo intelligi hîc Chriſtianos, qui reliquas Leges Moſaicas, Ceremoniales & ex parte Forenſes, ſublatas dixerunt. Unde hoc quidem in Synagoga obſervari debere, ſcribitur in Levuſch; bonum tamen eſſe, ut Decalogum

quisque

quisque privatim legat, ubi hoc periculum non metuendum, ut ſic Legis perpetuò memor ſit, & obedientiæ ei, ceu Divinæ, præſtandæ.

A Lege deveniunt ad Oblatiònes; verùm quia hodiè non poſſunt amplius offerre, uti priſcis temporibus; eò quòd patriâ ſuâ ſint extorres, & templum ſolo ſit æquatum, verbis eas ſolvunt, dum omnes oblationes recenſere duntaxat ſolent, & præcepta de oblationibus legere; quâ ſcilicet ratione ſingulis temporibus offerri debuerint, ſeque, hoc non benè intellecto Prophetæ Hoſeæ dicto, ſolantur; *Offeremus vitulos labiorum noſtrorum.* Subnectunt poſtea relationem hiſtoricam de oblationibus, & precem, quæ hiſce verbis inchoatur; רבי ישמעאל *Ribbi Iſmaël*; de Legis uſu, & quot modis & rationibus lex exponi poſſit. Illius fundamentum in Talmude ſitum eſt, tamque obſcurum & difficile, ut è centum Judæis vix ab uno intelligi poſſit. Unde ab illis eâ planè ratione, quâ à Veſtalibus Pſalterium, legi ſolet. Probabile eſt, antiquitùs inſtitutum fuiſſe, ut Leges de Oblationibus & Sacrificiis legantur, ut ſic à Lege quaſi progrediantur ad Evangelium, fidei nempe oculis reſpiciendo in Meſſiam, ejusque oblationem.

Quomodo oblationes hodiè exſolvant.

Hoſ. 14.

Summiſsâ poſtea voce, ut à nemine exaudiri poſſint, precatiunculam recitant de Templi Hieroſolymitani inſtauratione, quam

firmiter

firmiter adhuc expectant; יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך : *Quæſumus te Domine*, inquiunt, *Deus noſter & Deus patrum noſtrorum, ut citò in diebus noſtris Domus ſanctuarii inſtauretur, & pone portionem noſtram in lege tua.*

Surgunt poſtea, & magnâ lætitiâ, magnoque clamore aliam gratiarum actiunculam canunt, ſperantes, Deum inſtaurationem illam brevi incepturum, ſeque in patriam ab illo mox reducendos: quo facto, nullâ interpoſitâ morâ, iterum ſe proſternunt, & longam precationem legunt, ex Pſalmis Davidis hincinde deſumptam, ut & integros aliquot Pſalmos; Particulam item triceſimi capitis libri 1. Chronicorum, & tandem extrema prophetæ Abdiæ verba; *Et aſcendent ſervatores in montem Sion, ut judicent montem Eſau, & erit Domino regnum.* Mirum, quâ lætitiâ & quàm piâ attentione hæc verba legant: ſperant enim *Servatores* ſtatim adfuturos, & *montem Sion conſcenſuros*, hoc eſt, Judæos curæ habituros, & illorum ſaluti invigilaturos: *ut judicent*, id eſt, ut perdant & deſtruant; *montem Eſau*, id eſt, Chriſtianos & illorum imperium, (illos enim Eſavitas ſeu Idumæos, & Imperium Romanum, Imperium Idumæum appellant), Judœos verò in patriam melle & lacte fluentem reducant. Cur autem Chriſtianos ab Edom ſeu Eſavo denominent, de

Abd. v. 21.

Cur Chriſtianos vo-

eo

eo vide Lexicon Talmudicum, & Diſſertationem Abarbenelis, adjunctam libro Coſri. Hoc tantùm nunc moneo, illos in arcanis ſuis libris, quos non facilè in Chriſtianorum manus incidere permittunt, ſcribere & docere, Eſavi animam in Chriſtum veniſſe, eumque adeò impium fuiſſe atque Eſavus ipſe fuit; noſque omnes non meliores eſſe, & meritò propterea Idumæos appellari, quòd in illum credamus. *cent Edomæos.*

Deinde canere pergunt; ***Et Dominus Rex erit totius terræ, illo die Dominus unus erit, & nomen ejus unum, uti ſcribitur in lege, Audi Iſrael Dominus Deus noſter, Deus unus eſt.*** Hoc etiam in Chriſtianam fidem dirigitur, ac ſi plures uno Deo invocaremus, & plura illi Nomina, ut putà Chriſti Nomen, aſſignaremus.

Precationem illam excipit alia, quam *Krias ſchmáh* Lectionem ***Audi*** appellant, ex Deuteronomio deſumpta. Quando autem verſiculum illum Hebraicè legunt, שמע ישראל יי אלהינו יי אחד ***Audi Iſrael Dominus Deus noſter Deus unus eſt***; ultimam voculam, quæ Hebraice eſt אחד ***Echad***, ſæpè per dimidiam, ſæpè per integram horam cantando producunt, & cùm ad ultimam literam ד devenerunt, in quatuor mundi plagas caput reflectunt, hac ratione oſtendentes, Deum ubique in mundo Dominum & Regem eſſe. Hæc enim litera Arithmeticè quatuor conficit. Conſuetudo *Precatio שמע ישראל Orach.chajim.num.58.*

tamen

tamen iſta improbatur in Colbo, fol. 4. col. 3. Continet inſuper precatio hæc 245. voces, quibus tres alias inſuper addunt, nempe האל אלהיכם אמת *Deus Dominus veſter verax eſt*; ut Numerus in 248. exſurgat; quot ſcilicet ſunt membra corporis humani, & quando pro ſingulis membris ſingula verba ſupputantur & proferuntur, totus homo ab omni malo tutus eſt: qui ter etiam repetierit, à Diabolo liber eſt & immunis; incipit ſiquidem à litera ש, & deſinit in ד, (ita enim ſe habet primus verſiculus: שמע ישראל יי אלהינו יי אחד) quæ duæ litæ שד conſtituunt, & Diabolum ſignificant. Pretioſam admodum & ſanctam precationem hanc eſſe exiſtimant, cujus ope magna miracula fieri poſſint. Veſperi ſemper & manè illam cum magnâ ſuperſtitione & infidelitate recitant.

Tractatus de Benedict. cap. 9. f. 61. 2. In Talmude legimus; *Quum Judæis aliquando Scholâ eſſet interdictum, & ſeveriſſimè prohibitum, ne fidem ſuam vel docerent, vel publicè profiterentur, Rabbi Akibba, in vetitum nitens, publicè in Synagoga legit & docuit, quam ob cauſam illicò in carcerem conjectus fuit. Quum autem comburendus educeretur, pectine ferreo totum corpus primò illi fuit pectinatum, ita ut miſerrimè vulneraretur, maximiſq; cruciatibus afficeretur.* Nibilominus *tamen conſtans & ſtabilis fuit, & in oratione aſſiduus, ita ut, quum tempus adeſſet quo recitari debet lectio Audi, confidenter illam ſit exorſus. Tandem verò*

eum

eum ita diſcipuli compellarunt. עד כאן *Sufficit: Satis oraſti magiſter noſter, dede te, & patienter mortem ſuſtine; Ille verò reſpondit, In vitâ meâ magnâ ſemper hanc ſententiam feci;* Dominum Deum tuum toto corde tuo, & toto corpore tuo diliges; *& in hunc ſenſum intellexi; Etiamſi corpus tuum & cor tuum à te auferrentur, Deus tamen tibi eſt diligendus. Quandoquidem igitur Deo hoc in me confirmare placuit, an ab illius invocatione ceſſabo, nec ſanctam hanc precationem penitùs abſolvam? Perrexit itaq; & vocem* Echad *tamdiu cecinit, donec in medio cantu anima evolaret. Vox itaq; per auras delapſa; O te beatum Rabbi Akibba, cujus anima cum voce* Echad *migraverit! Tu ad vitam æternam paratus es: imò jam optatâ paradiſi luce frueris. Amen, Selah.*

Similem adhuc alteram habent precationem, quam שמנה עשרה *Schmon eſre.* i. e. Octodecim appellant; quòd totidem gratiarum actiones contineat, Rabbi Bechaï ſcribit de hac precatione: וצריך אתה לדעת כי מימות משרה רבינו עד אנשי כנסת הגדולה היתה התפלה בישראל בלתי מסודרת בתיקון שוה לכולנו שהיה כל אחד ואחד עושה מליצה ומתפלל לעצמו כפי ידיעתו וחכמתו וצחות לשונו עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנו תפלה זו של שמנה עשרה כדי שתהיה תפלה מסודרה שוה לכל ישראל וכו: h. e. *Sciendum autem tibi eſt, à temporibus Moſis uſq; ad viros Synagogæ magnæ nullum certum & æqualem ordinem formamq; precandi fuiſſe inter Iſraelitas: ſed unusquiſq; ſibi ipſimet*

De precatione Schmone eſre. *Orach chajim num. 113. Cad hakkemach folio 79. 4.*

Viri Synagogæ magnæ primi inſtituerunt certas precandi formulas.

ipſimet peculiariter conficiebat orationem pro ſua ſcientia, ſapientiâ & eloquentiâ, eamq́ orabat, donec viri Synagogæ magnæ venerunt, & precationem hanc Schmon' eſre *concinnarunt, ut æqualem & communem haberent Iſraelitæ precandi formam. Unde etiam linguâ ſimpliciſſimâ & facillimâ eam conceperunt, ne mens & animus in vocum intelligentia confundatur, & ut omnes Iſraelitæ, tam docti & Sapientes, quàm indocti & rudiores, ea formulâ uterentur. Magnâ autem ſapientiâ in ea componenda ſunt uſi, &c.* De hujus & prioris precationis, ſanctitate, viribus & efficacia, ingentes conſcripsère tractatus: de illis itaque dicere ſuperſedebo. Poſtremam hanc precem unusquiſque ter ſingulis diebus recitare debet, & præcentor in ſchola bis peculiariter publicè eam decantat: magnificè de illa ſentiunt, & illius operâ remiſſionem peccatorum ſe conſequuturos ſperant. Stantes autem & æqualiter extenſis pedibus recitare eam tenentur, idque Angelorum exemplo, de quibus ſcribitur: *Et pedes eorum pedes recti.* Hoc copioſiùs & verboſiùs diſputatur in Rabbi Alphes cap. 1. & in Germanicis Ritualibus, aliisque compluribus libris. In hujus precis שמונה עשרה *Schmon' eſre* particula, quam קדושה *Keduſcha* appellant, quum verba illa proferunt; *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus exercituum, gloriâ ejus plena eſt omnis terra*; oculos cœlum verſus attollunt, ad devotionem majorem

Ezech. 1. 7.

Eſa. 6. 3.

exci-

excitandum, totum corpus commovent, quaſi contremiſcentes ob tremendam ſanctitatem Dei, & ſimul ter in altum ſubſiliunt, quaſi ſe Angelis æquaturi, qui hymnum hunc primi protulerunt, vel ad Deum aſcenſuri, ſtatim tamen reſilientes, quia impoſſibile eſt, vel ad Deum accedere, vel ejus naturam & eſſentiam in mortali hac vita aſſequi. Alii verò dicunt; quia continuò in Eſaja ſequitur; *Et commota ſunt ſuperliminaria cardinum à voce clamantium*; multò potiori ratione hominem à ſancto hoc Angelorum hymno commoveri & ſubſilere debere. Sophi ſcribunt, ſi quis, dum שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה *Schmon' eſre* recitatur, garriat, meris ignitis carbonibus poſt mortem illum cibari, ut Job. 30. ℣. 4. ſcribitur; ſic enim Rabbi Schelomo verſiculum illum eſt interpretatus. Rabbi Tanchuma nomine Rabbi Jehoſuæ dicit; Sapientes octodecim preces compoſuiſſe כנגד י״ח חוליות שבשדרה propter octodecim officula ſpinæ dorſi, quæ in hac prece omnia incurvari debent: & ideò rex David inquit, *Omnia oſſa mea dicent, &c.*

Orach chajim numer. 125.

Berachoth fol. 28. 2.

Pſal. 35. 10.

Deinde ſequitur ſcelerata & blaſphema oratio in Judæos, qui ad Chriſtianam fidem converſi, ſacro initiati ſunt baptiſmate, imò in Chriſtianos ipſos in genere, & Chriſtianum magiſtratum. Illius formulæ in libris variant, prout in Lexico Talmud. in rad. שמד

De precatione inſtituta contra apoſtatas à Judaica religione.

fol. 6. col. 1. diverſæ ſunt productæ. In libro ***Colbo*** ſcribitur, illam conſtare ל״ב *32.* vocibus; eò quòd negent totam Legem, inde à ב, quæ eſt prima ejus litera, uſque ad ultimam, quæ eſt ל, in לעיני כל ישראל Deut. *33.* ℣. ult. Hæ duæ literæ conſtituunt etiam vocem לֵב ***Lebb*** Cor: quia מינות Hæreſis ſita eſt in Corde. Juxta hoc itaque attendendum, ubi formula aliqua reperiatur, quæ tot contineat voces. In ea, quæ in libro precum Hiſpanico extat, reperio 30. ut duæ adhuc voces juxta eam deſiderarentur. Communis, quæ in antiquis exemplaribus expreſſa eſt, nec non in Polonicis editionibus (omnia enim, prout animo collubitum eſt, omni & ſuo & Chriſtianorum metu poſtpoſito, illic excudere ſolent) ita ſonat; ולמשומדים *Perditis* (i. e. Judæis qui ad ſacrum admitti poſtulant lavacrum, & Chriſtiani fiunt) אל תהי תקוה והמינים *omnis ſpes præciſa eſto, & omnes infideles* (tam qui è Judæis ad Chriſtianos deficiunt, quàm in genere omnes gentes; ſpeciatim verò Chriſtiani, qui aliam à fide Judaica fidem habent) כרגע יאבדו וכל אויבי עמך מהרה יכרתו ומלכות זדון תעקר ותשבר ותמגר *momento pereant, & omnes hoſtes tui, & qui te odio proſequuntur, Domine citò exſcindantur, ſuperbumq; & arrogans illud Imperium feſtinè & celeriter eradicetur, comminuatur, laceretur, & omninò exſtirpetur:* (hanc particulam in noviſſimis Precum libellis, vel metu, vel Chriſtiani magiſtra-

magiſtratus juſſu omiſerunt, in quem directò hæc feruntur, quique ab illis מלכות זדון Malkus ſadon *Regnum ſuperbiæ ac arrogantiæ*, vel מלכות הרשעה Malchus hareſchaa, *Regnum impietatis*, vel etiam ſimpliciter רשעים Reſchaim *Impii* appellantur, ut in exemplari meo, Venetiis Anno 64. edito, videre eſt) ותכניעם במהרה בימנו ברוך אתה יי שובר רשעים ומכניע זדים *& properè in diebus noſtris tu nobis illos ſubjice. Benedictus tu Domine, qui impios frangis, & ſuperbos deprimis.* Hanc autem oratiunculam ברכת המינים Birchas hamminim, id eſt, *Precationem (Imprecationem, diras) in Hæreticos* appellare ſolent: execrationem enim continet in hæreticos, ut apud Rabbi Alphes legere eſt. Per *Hæreticos* præcipuè & ſpecialiter *Judæos ſacro baptiſmi ſigno ablutos* intelligunt: ejuſmodi enim virum משומד *Perditum*, & in plurali משומדים i.e. *Perditos*, nequam & damnatos appellant. Illos ſiquidem omnes damnationis æternæ reos eſſe cenſent, qui à Judaica ſuperſtitione deficiunt. Principium itaque blaſphemæ hujus orationis eſt ולמשומדים id eſt, *Perditos autem & damnatos quod attinet.* Poſterioribus verò temporibus in hujus vocis locum ſubſtituerunt ולמלשינים Velammalſchinim, id eſt, *proditores quod attinet*, hoc tamen etiam vocabulo, Judæos aquâ luſtrali merſos, intelligentes, quos *proditores* appellant; quòd Judæorum perfidiam & ſcelus

Tractatus de Benedict. cap. 4.

Eadem deſignant etiã Chriſtianos.

Chriſtianis prodant & aperiant. Non ſoli autem Judæi hiſce verbis deſignantur, ſed & Chriſtiani, quos itidem *hæreticos*, *idolatras*, *hoſtes & oſores Dei* appellant. Ideò, quando à Deo precibus poſtulant, ut *inimicos ſuos* puniat, *Chriſtianos* peculiariter deſignant. Quòd autem in Chriſtianum etiam Magiſtratum preces iſtas dirigant, ex Rabbi Bechai facilè perſpicere poſſumus, qui de hac precatiuncula ita ſcribit : וברכת המינים תקנו אותה לעקור מלכות הרשעה id eſt, *Precationem hanc in hæreticos ordinarunt vel compoſuerunt in impii illius imperii excidium*, h. e. in Romani imperii, & omnium Chriſtianorum Magiſtratuum, qui Judæis dominantur, excidium. Imperium Turcicum מלכות ישמעאל Malkus Iiſinael *Imperium Iſmaeliticum* ſemper appellant ; eò quòd ab Iſmaele oriundi ſint Turcæ. Imperium verò Romanum, מלכות אדום, מלכות רומי. מלכות עשו מלכות הרשעה. מלכות גדון ; i. e. Malkus Edom *Imperium Idumæum*, Malkus Romi *Imperium Romanum*, Malkus Eſau *Imperium Eſavicum*, Malkus Hareſchaah *Imperium impium*, Malkus Sadon *Imperium ſuperbum & arrogans* appellant. Solem in meridie lucere is dubitaverit, qui de hujus relationis veritate dubitaverit. Alibi autem fuſiùs, Deo dante, iſta ex ipſorum libris demonſtrabo. Eo autem hoc fide dignius eſt, quòd multò poſt precationis illius *Schmon eſre*, quæ ſcil. octodecim,

Et Chriſtianum Magiſtratum. In Kad Hakkemach fol. 80. 1.

ut

ut ſuprà vidimus, gratiarum actionibus conſtat, compoſitionem, execratio hæc in ordinem, quem hodiè conſpicimus, ſingulari aſtutiâ, & leviſſimâ, futiliſſimâ, turpiſſimaque de causâ, paulò poſt Chriſti tempora, (quum ſcilicet & Chriſti doctrinam, & eos qui Chriſto nomen dabant, Judæi præter modum abominarentur) redacti, & à Rabbi Samuele *hakkaton*, id eſt, Parvo huc intruſa, illiusque recitandæ neceſſitas injuncta ſit. Obiit enim ille ante domus ſecundæ deſolationem, & execrationem hanc, poſtquam Synedrium magnum Hieroſolymis Jaſnam translatum fuit, quadraginta circiter annos ante templi deſtructionem, Jaſnæ, tam in omnes Judæos, qui ſe ſuaque Chriſto in fidem deditionemque tradebant, quàm in Romanos, ſub quorum Imperio tunc Judæi erant, compoſuit. Conſulatur hìc liber Juchaſin paq. 21. & Talmud Venetiis & Cracoviæ excuſum, tractatu de Benedictionibus cap, 4. & tractatu de Synedrio cap. 1. Videri etiam poteſt Lexicon Chaldaico-Talmudico-Rabbinicum noſtrum in voce מין & radice שמד.

Execrationem hanc excipit Benedictio & votum, quo viris piis & doctis è populo, ut & iis, qui à gentibus in ſua caſtra transfugerunt, Dei miſericordiam expoſcunt: properam quoque templi Hieroſolymitani in diebus ſuis inſtaurationem, Germinis Davidici

repullulationem, & cornu illius exaltationem flagitant, hoc eſt, ut Deus Meſſiæ miſſionem non ampliùs differat, ſed regnum Iſraëlis denuò erigat.

Precatio ultima, quâ

Tres paſſus reſiliunt. Orachchaſim num. 123.

Sub finem precum harum matutinarum petunt à Deo pacem, & ubi ad hæc verba devenerunt, עושה שלום במרומיו , הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן : i. e. *Qui ſuperis dat pacem, nobis & toti Iſraëli pacem det, Amen*; per tres paſſus retrò reſiliunt, ſimul ſe incurvantes, & antequam ſe erigant, caput verſus ſiniſtram ſuam inclinant, quia illa eſt dextera Dei coram qua, dum orant, ſtare ſe debent ſibi imaginari. Si quis peregrè profectus equo vel aſino inſideat, illi etiam cum equo vel aſino per tres paſſus eſt retrocedendum. Si conferto agmine verba hæc recitent, ac proinde retrocedere nequeant, ter ſubſiliunt, pronì corpus inclinant, caput in ſiniſtram, mox in dextram reflectunt, ita deſignantes, Deum ubique pacem præſtare velle. Tres illi paſſus retrogradi, honoris causâ fiunt. Si quis enim à magnate aliquo digrediatur. per paſſus aliquot retroagitur, manuum oſculo & corporis inclinatione illi valedicit, & debitum habet honorem: Ita etiam Judæi Deo valedicturi retrocedunt, & illum coràm ſalutant, ne Deus dicat, Populus meus longâ prece defatigatus mihi dorſum obvertit, &c. Sapientes dicunt, id fieri in memoriam miraculi

culi cujusdam, quod in monte Sinai contigit, quum Deus populo legem daret. In tractatu de Benedictionibus diſputant Rabbini in hæc verba; ***Cunctus autem populus videbat voces & lampades, & ſonitum buccinæ, montemq; fumantem. Et perterriti ac pavore concuſſi ſteterunt procul***; & ajunt, illos præ ſummo pavore in puncto temporis per tria milliaria à monte Sinai retroceſſiſſe. Sed princeps gloſſarum conſarcinator Rabbi Schelomo Jarchi ſcribit in gloſſa ſua in hunc textum; illos duodecim milliaria retroceſſiſſe, & hoc à Davide in Pſalmis innui, quum dicit: ***Reges exercituum fugerunt, fugerunt***; Poſtea מלאכי השרת ***Malache haſchéres*** Angelos miniſtrantes veniſſe, & populum ad montem rurſus admoviſſe.

Tract. Tal. de Benedictionibus cap. 1.
Exod. 20. 18.
Pſal. 68. 13.

Præter has ordinarias, habent etiam precationem quandam extraordinariam, quam שבעים ושתים פסוקים, vel rotundo numero שבעים פסוקים ***Schiſim pſúkim*** vocant. Conſtat ea 72. S. Scripturæ verſibus, & inde nomen accepit. Adſcribitur R. Moſi Nachmanidi. Fundata eſt in tribus verſibus Exod. 14. ℣. 19. 20, 21, 22. ויסע מלאך האלהים וגו׳. Ex his tribus verſibus dicunt elici 72. nomina Angelorum, & illis 72. nominibus ſimul immixtum eſſe Nomen Dei. Continent enim in ſe 216. literas. Has 216. literas dividunt in 72. partes, & ſic unicuique parti tres cedunt literæ: quæ tres literæ ſignificant Angeli alicujus No-

Precatio Schel Schiſim pſúkim.

men, & Nomen Dei. Si quis jam ex Cabala noverit officium & virtutem horum Angelorum, ille poteſt eos conjurare, ut ſuum officium virtutemque exſerere cogantur. Ad hoc totidem, 72. ſcilicet, elegerunt verſus Scripturæ, quot numerant Angelos: in horum Scripturæ verſuum quolibet expreſſum eſt Nomen Dei Tetragrammaton: ſinguli etiam ſeptenis conſtant vocibus. Si quis itaque Angelum aliquem ad ſuum miniſterium adjurare velit, devotè priùs recitare debet verſum illi aſſignatum. Magnam huic precationi virtutem tribuunt, adeoque ſcribunt, ſi quis eam ſingulis manè, vel pro concluſione ſuarum precum recitet, eum eſſe certum quòd ſit בן העולם הבא *Filius futuri ſæculi*, totoque eo die nihil ipſi adverſi eventurum. Septuaginta iſti duo verſus inſeruntur Precibus matutinis, in libris quibuſdam Precum, maximè in Italiâ excuſis. Nunc longum foret eos hîc transſcribere. Qui volet, adeat dictos libros precum.

Quâ prece è Schola exeant.

Quum Synagogâ exire volunt, taciti ſecum precatiunculam hanc recitant: עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כחלקם וגורלינו כגורלם: i.e. *Noſtrum eſt laudare omnium Dominum, extollere eum qui creationis author eſt, quòd nos ſicut reliquas terrarum nationes non fecerit, neq; nos ſicut reliquas terræ*

terræ familias condiderit, neque poſuerit portionem noſtram ſicut portionem illarum, neque ſortem noſtram ſicut ſortem illarum. Hìc in recentioribus Judæorum libellis verba aliquot omittuntur, Magiſtratus in Italiâ juſſu, (ubi maxima pars librorum Judaicorum eſt excuſa, & hodiè adhuc exceditur) quòd in Chriſtum blaſphema ſint & injuria. In vetuſtis autem exemplaribus integra viſuntur, cujuſmodi exemplar habeo Auguſtæ Vindelicorum à Judæo typographo, cui Chajim nomen fuit, Anno 1534. excuſum : in cæteris dimidiæ lineæ ſpatium interponunt, quo pueri vel alioqui ignari moneantur, interrogentque quid ibi deſit? verbaque deficientia doctiores illis prælegere ſolent, vel etiam è regione defectus in margine librorum illis adſcribunt, ut in compluribus Judæorum libris vidi : ſic autem verba ſonant : שהם כורעים ומשתחוים להבל ולריק ומתפללים אל אל לא יושיע id eſt, *Qui proſternunt ſe & adorant vanitatem & inanitatem, & Deo ſupplicant qui ſervare non poteſt* (fraudulenta hæc & blaſphema verba Chriſtum petunt, quæ ubi ore tartareo effutierunt, in terram exſpuere ſolent) ואנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הק״בה שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ וכסא כבודו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגובהי מרומים : הוא אלהינו ואין עוד אחר ואפס זולתו וכו׳ ; i. e. *Nos verò genua flectimus, procumbimus & confitemur coram Rege qui Rex eſt*

regum, Deo ſancto benedicto, qui cœlorum expanſum diduxit, & terram fundavit, qui gloriæ ſuæ ſolium in cælis deſuper habet, & roboris ſui majeſtatem in excelſis excelſorum, ille Deus noſter, & præter eum neminem alium habemus, &c. Et cum dicto Synagogâ exeunt & dicunt : יי' נחני
בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך : יי' שמור
Pſal. 5. 9. צאתי ובואי מעתה ועד עולם hoc eſt, *Domine duc me in juſtitiâ tuâ propter inimicos meos ; dirige coram*
Pſal. 121. 8. *ram me viam tuam : Dominus mihi introeunti & exeunti nunc jam dehinc adſit.*

Retrorſum egrediuntur è Schola. Retrorſum autem cancri in morem incedentes, portâ egredi debent, ne tergum ſacroſanctæ Arcæ, in quâ liber legis reponitur, obvertant, ſed vultum figentes & advertentes, debito eam proſequantur honore. Rabbini in Talmude in hæc Ezechielis verba: *In tractatu Iona.* *Ezech. 8. 14.* *Quorum dorſa verſa erant ad templum Domini*, docent; Sacerdotes in magnam incurriſſe pœnam, eò quòd adverſam exeuntes habuiſſent portam, & tergum arcæ fœderis obvertiſſent. Solliciti itaque & timore ſuſpenſi, cum debitâ honoris delatione, uti ſervus à Domino digredi ſolet, capiteque demiſſo adorabundi retrogredi debent, non curſim; ne longâ oratione defatigati, ac ſi gravi aliquo labore defuncti eſſent, læti exire videantur: ſed paulatim, ſed pedetentim, idque paſſibus anguſtis : tunc enim à Deo paſſus illi numerantur & magnâ mercede compenſantur,

tur, uti ſcribitur : *Tu quidem greſſus meos dinumeras.* Si cui mulier vel puella, Judæa vel Chriſtiana, occurret, oculos vel claudere, vel omninò avertere, illaque inſalutatâ præterire debet, ne diutiùs cum illa garriendi occaſio aperiatur, & hac garrulitate ad pravas cogitationes & cupiditates incitetur.

Iob. 14. 16. *Nulla in egreſſu è Schola fœmina adſpicienda.*

Scribunt etiam, utile eſſe matutino tempore legere *Hiſtoriam Ligationis Iſaaci* ut ejus exemplo homo commonefiat, ſe totum, atque adeò etiam vitam ſuam, Deo, & ejus cultui devovere, & ſic etiam meritorum Patrum recordetur; (vel potiùs, *Meriti illius, cujus Iſaac Typus & figura fuit, ejusq; voluntariæ oblationis in cruce.*)

Suadent inſuper, ut legatur *Hiſtoria Mannæ,* ut homo ex ea diſcat credere, omnia ſua alimenta ſibi provenire à ſpeciali providentia Divinâ.

Cæterùm antequam ulteriùs progrediamur, non abs re erit, quædam tradere præcepta Judaica de iis, quæ in pia & religioſa Precatione ſunt obſervanda.

De Precatione in genere.

Tria habent precationis Tempora; Veſpere, Manè & Noctu, Hebraicè ערבית · מנחה · שחרית· Hæc tria precationis tempora, ordinarunt olim, in locum התמדים ſeu Sacrificiorum quotidianorum. Dicunt etiam, illas ſuam originem ducere à tribus Patriarchis; *Abrahamum* inſtituiſſe precationem Matutinam,

Precationis tempora.

Gen. 19. 27. nam, ſicut dicitur; *Et ſurrexerit Abraham manè ad locum, ubi ſtetit coram Domino. Iſaac* veſpertinam, ſicut dicitur: *Et egreſſus eſt Iſaac ad* Ibid. 24. 64. *orandum in agro, cùm appeteret veſpera. Jacob* Nocturnam, ſic dicitur: וַיִּפְגַּע h. e. ut Rabbini explicant; *Et interceſſit, vel, oravit in loco illo, & pernoctavit ibi*, Geneſ. 28. 11. Tria hæc tempora obſervavit olim Danjel, cap. 6. 10. *Matutina* precatio incipiebat horâ ipſis tertiâ, quæ nonæ noſtræ matutinæ reſpondet; *Veſpertina*, horâ ſextâ; nobis duodecima vel circiter; (unde & תפלת צהרים *Precatio meridiana* vocatur) *Nocturna*, horâ nonâ; nobis tertiâ. Hinc etiam in Novo Teſtamento has horas ab Apoſtolis obſervatas fuiſſe legimus, ut videre eſt, Act, 3. 1. & 10. 3. 10. Hinc dicit Pſal. 55. 18. etiam David; *Veſperè, manè, & meridiè loquor & tumultuor, & exaudit vocem meam.* Hodiè plerumque Minchæ ſeu Pomeridianæ aſſignant nonam, quæ tertiæ noſtræ reſpondet, addendo dimidiam, & cum ea Veſpertinam conjungunt.

De loco precum. Precaturus, ſibi debet locum eligere certum & convenientem. Locum autem eliget non altum, ſed humilem, ut cum Davide Pſal. 130. 1. poſſit dicere; *Ex profundis ad te clamo, Domine.*

Non orabit in loco publico, veluti in agro, ſed privato receſſu: ſic enim & majori cum timore Dei, & ardentiori zelo orare poterit.

Precandum. Operam dabit, ut preces ſuas peragat cum Eccleſia

Eccleſia in Synagoga, quia hæ preces Deo ſunt gratiores: quod ſi id facere nequeat, domi eo ipſo tempore precabitur, quo Eccleſia, juxta illud Davidis; *Precatio mea ad te. Domine* עת רצון *tempore beneplaciti*; quando ſc. orat Eccleſia. *cum Eccleſiâ.* *Pſal. 69. 14*

Qui Synagogam habet in ſua civitate, & eam non ingreditur ad orandum, vocatur שכן רע *Vicinus malus.*

Stando fieri debet precatio, & quidem ita, ut nec ſibi ipſi, nec alii alicui rei nitatur & ſe ſuffulciat; quemadmodum coram Rege terreno ſtare ſolet, ſupplicando aliquid ab eo petiturus: veſtes ſint honeſtæ & compoſitæ. Sic ſcribunt priſcos veſtibus honoratioribus ſe ornaſſe tempore precationis: Caput ſit opertum, neque etiam aperto capite Synagoga intranda: Cingulum corporis ſuperiorem partem ab inferiori diſcriminet; ne cor pudendorum intuitu in malas cogitationes incidat, & inter preces errabundum feratur & hæſitet: pedes non ſint nudi, ſed calceis muniti. *Stando* *Operto capite.* *Cingulo indutum,*

Facies aquâ probè eſt lavanda, exemplo Davidis dicentis; *Lavi cum innocentia manus meas*: tectas corporis partes manu non tanget, propter ſudorem immundum, qui in illis colligitur: Sic non ſunt purgandæ aures, nares non emungendæ, caput non ſcalpendum. *Facie lotâ,* *Pſal. 26. 6, 7.*

Ad preces peragendas ſe conferens, horam mini-

minimùm exſpectabit antequam eas recitet, ut ritè cor & animum ſuum poſſit diſponere.

Quomodo extra terram ſanctam. *1. Reg. 8.35.*

Extra terram ſanctam orans, faciem & cor ſuum dirigat verſus terram Canaan; *In ea*; verſus Hieroſolymam, ſicut dicitur; *Et orabunt ad locum iſtum: In Hieroſolyma*; verſus Sanctuarium, & Sanctum ſanctorum. Cæcus, qui plagas mundi diſcernere non poteſt, dirigat cor ſuum ad Patrem ſuum cœleſtem. Quòd Judæi hodiè precantes faciem ſuam convertunt verſus Orientem, non faciunt reſpectu Solis ortus (hoc enim ſuperſtitionem & idololatriam ſaperet) ſed quia habitant in locis, qui Terræ Iſraëlis ſunt Occidentales; hac ratione ſe obvertunt verſus terram Iſraëlis Hieroſolymam & Sanctuarium.

Pedibus junctis. *Ezech. 1. 7.*

Orans pedibus ſtet rectis & æqualiter junctis, ac ſi unus duntaxat eſſet, ſicut de Angelis dicitur; *Et pedes eorum erant pes rectus*, h. e. pedes illorum ita erant compoſiti æqualiter, ut nonniſi unus pes viderentur: Caput ſit demiſſum nonnihil, oculi ab initio quidem nonnihil ſublati in cœlum, mox verò, cum corde humili, defixi in terram: manus non lateri vel lumbis, neque mento ſed cordi, & quidem dextram ſiniſtræ, quaſi colligatam, ſuperimpoſitam; ut ſic coram Deo debita cum reverentia, timore & pavore compareat.

Quæ in precibus vitanda.

Inter preces omnes aliæ cogitationes & occupationes, quæ devotionem impedire poſſunt,

poſſunt, ſunt vitandæ: nihil quicqum attrectabit, imò ne quidem aſpiciet: non eſt oſcitandum, neque ructandum, neque ſpuendum: ſi quis autem ad exſcreationem neceſſitate adigatur, ſputum clàm muccinio excipiat, vel pudenter & modeſtè à tergo vel à ſiniſtra projiciat, nequaquam verò à fronte vel à dextera: ibi enim conſiſtere ſolent inviſibiles Angelicæ creaturæ, quas ſi quis ſputo conſpergeret, inexpiabilem contraheret noxam.

Omnia ea loca & tempora vitanda, in quibus aliquid devotionem ejus impedire poteſt.

Orandum non corde tantùm, ſed labiis quoque verba diſtinctè ſunt enuntianda, veruntamen non altâ & clarâ voce, maximè in Eccleſia, ſed ſubmiſsâ, ut ipſe, non item alii, eam audiant. *Quâ voce.*

Qui tamen domi ſuæ clarâ voce orat, ut domeſtici ejus ab eo orationem diſcant, id licet.

In Eccleſia oratio quavis linguâ fieri poteſt: privata autem, nonniſi linguâ ſanctâ debet fieri. Non abrumpenda eſt oratio, vel intervalla facienda &c.

Neque pediculus, neque pulex interim elidendus, nullus peditus eſt emittendus: ſi cui verò inopinato exciderit, differre debet precationem, donec teter odor præterierit: vel ſi ita urgeatur, ut cohibere ſe non poſſit, *Nec pulex aut pediculus elidendus.*

quatuor

quatuor paſſus progrediatur; & emiſſo peditu ajat; רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימתינו חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעת במותנו *Dominus totius mundi, tu nos plenos foraminibus, quæ obſtruere non poſſumus, condidiſti: tibi probè cognita & perſpecta eſt turpitudo & obſcœnitas noſtra, ignominiæ plena eſt vita noſtra, nihil aliud quàm tarmites & miſeri vermiculi ſumus in morte noſtra.* Dicunt etiam, inter alia, de hac re; המתעטש בתפלתו מלמטה סימן רע לו מלמעלה סימן יפה לו: i. e. *Sternuatatio ab inferiori parte inter preces, ſignum malum eſt: à ſuperiori verò ſignum bonum.*

Inter precandum nec ſubſiſtendum, nec ſalutanti reſpondendum.

In precando nec ſubſiſtendum, nec vel regi Iſraelitico ſalutanti, reſpondendum eſt; ſi venenatum ſerpens calci dentem infixerit, nihilominus pergendum eſt; tauro tamen efferato cedere licet, & tamdiu ſubſiſtere, donec præterierit: nullam partem corporis, collo & manibus exceptis, nudam attrectare debet: ſi ſcabere voluerit, id induſio vel veſtibus interpoſitis fiat; totum corpus variâ agitatione huc illuc contorqueat, juxta id quod dicitur, *Omnia oſſa mea dicent, Domine quis ſimilis tibi?*

Pſal. 35. 10.

Humiliter.

Oratio facienda ſupplicando & deprecando, inſtar Mendici oſtiatim eleemoſynam petentis; animo tamen alacri, neque onus ei videri debet, vel properare ad eam abſolvendam.

Quâ fiduciâ

Et quamvis hæc, & alia omnia, quis obſervet,

vet, tamen non cogitare debet homo; *Deus me exaudiet, & mihi dabit quæ petii, quia devotè & ardenter oravi*; quin potiùs contrà iniquitatum & peccatorum ſuorum recordabitur: Proprietas enim Judicii Dei accuſat, & examinat actiones hominis, dicendo; *Domine mundi, iſte optat, ut acceptetur precatio ſua, propter ſua bona opera! Atqui ecce tot & tot commiſit transgreſſiones, hoc die, hoc loco &c.* ſed cogitabit, Deum ex gratia & mera miſericordia facturum, quod petierit, dicetque in corde ſuo; *Quis ſum ego miſellus, qui venio ad requirendum Regem Regum, Deum benedictum? At nihil peto, niſi ut pro gratia & miſericordia ſua agat, quâ erga creaturas utitur!*

Si quis orat, & ei occurrat Chriſtianus Crucem geſtans, vel aliam Imaginem, non incurvabit ſe coram ea, quando vel ubi illi ſe incurvant, licet cor ſuum ad Deum in cœlo ſit directum; שלא יהא נראה כמשתחוה לצלם *ne videatur ſe incurvare coram Imagine.* *Lewuſch par. 1. numer. 113. §. 8.*

Quando in oratione ſe incurvant, caput leviter, כאגמון inſtar junci, debent demittere, corpus etiam decenter inclinare, non tamen uſque adeò, ut os ſeu facies cingulo reſpondeat; quia id faſtuoſum eſſe ſcribunt. Incurvatio debet fieri במהירות ובפעם אחד velociter & unâ vice: ſed erectio lentè, caput primùm, deinde corpus ſenſim erigendo; ne *Quomodo ſe in oratione incurvent.*

incurvatio ipſis oneroſa & moleſta eſſe videatur.

Ex profundis orandum.

Oportet etiam præcentorem in ſanctioribus quibusdam precibus in profundo loco ſtare, & preces illas vel recitare, vel de libello, modò viſum literæ non fallant, quàm altiſſimè ſublato legere. Ipſe vidi præcentorem inflexis genubus coram pulpito procumbentem, quia æquum & planum pavimentum erat, nullusque omninò depreſſior locus aderat, precem, quàm poterat procul, de ſuperni pulpiti libro legiſſe. Fracto autem & anxio admodum animo preces has recitant, & quidem plerumque, ut peccatorum remiſſionem conſequantur, idque Davidis exemplo, dicentis; *De profundis clamavi ad te Domine.*

Pſal. 130. 1.

Ad ſingulas preces Amen dicendum.

Specul. ard. cap. 41.

Pſal. 41. 14.

Antè omnia verò, ſinguli ad ſingulas preces *Amen* ex animo reſpondere debent. Ideò in Tanchuma ſcribitur: *Rabbi Juda dixit, Quisquis in hoc ſæculo Amen reſpondet, dignus eſt qui & in illo ſæculo Amen reſpondeat.* Propterea dicit rex David: *Benedictus Dominus Deus Iſraël à ſæculo & uſq; in ſæculum, Amen & Amen*; ſemel nempe *Amen*, in hoc ſæculo, & iterum *Amen*, in ſæculo futuro. Sapientes ſcripſerunt; *Is qui religiosè & cum ſumma attentione Amen dixerit, liberationem noſtram accelerat: Imò quum rite Amen pronuntiatur, Deus capite concuſſo dicit; Va filiis qui è patris ejecti ſunt menſa! quam benè tamen eſt illi patri, qui itsna fil à ſuis laudatur? &*

Ergo per ſpatium 1680. annorum Judæi Amen cum debita attentione nondum dixerunt.

cum

cum dicto, de filiorum ſuorum liberatione cogitat. Licet enim illorum peccata exilio multaverit, miſericordiâ tamen commovetur, & filiorum ſuorum miſeriæ illum miſeret. Quod Rabbi Juda hujuſcemodi ſimilitudine explicat: *Quemadmodum mater inobſequentem & impudicam filiam, quæ ſtupro gravida facta ſit, foras ejicit, & meritâ indignatione proſequitur, dolorum tamen parturientis miſeratione capitur, & in fletum adducitur: Ita nos Deus propter peccata in exilium quidem projecit; noſtri tamen miſeretur, nosq́; liberare vult, ſi modò diligenter illum invocemus, &c.*

Suprà diximus, Centum benedictiones ſeu gratiarum Actiones illis quotidiè eſſe recitandas: mirum qua ſubtilitate, & quo ingenii acumine, hoc Cabaliſticè demonſtrent: Et *primò* quidem ex his verbis; ועתה ישראל מה יי׳ אלהיך שאל מעמך: *Nunc verò Iſraël, quid à te poſtulat Dominus Deus tuus?* Hîc, inquiunt, non legendum eſt מה *Mah?* Quid? ſed, מאה *Meah* Centum; quaſi Moſes dixiſſet, *Centum benedictiones poſtulat à te ſingulis diebus.* Sed unde quæsò tam elegantem & acutam Cabaliſticam emendationem exſculpſerunt? Reſpondetur; Moſes ipſe id arcanâ & occultâ ratione indicavit; ſiquidem centum literas præcisè in hunc verſiculum conjecit. *Secundò* demonſtrant idem per ſecretum Cabalæ & arcanam ſcribendi rationem, quâ certa fit literarum Alphabethi commutatio, quæque à

Centum benedictiones quotidianas uti probent.

Deut. 10. 12. Ialkut in Leg. f. 270. 1.

Cabaliſtis אתבש *Athbaſch* vocatur, quâ ſcilicet ת cum א, ש cum ב, & contrà, in ſcribendo permutantur. Ex hac itaque arte, in locum literarum מ'ה, ſuccedunt literæ צ'י, quæ in numero centum conſtituunt. *Tertiò*, legimus in Talmude Prophetam Davidem, quum aliquando centum ex Iſraële quotidiè morerentur, & per Spiritum ſanctum intelligeret, cauſam hujus plagæ eſſe, quòd non, uti par erat, Deo pro acceptis beneficiis gratias agerent, Centum has benedictiones ſeu gratiarum actiones inſtituiſſe, quas quotidiè recitarent, & ab eo tempore plagam illam deſiiſſe. Cabaliſticè inſuper idipſum ex verbis illis, quæ ſecundo Samuelis exſtant, נאם הגבר הקם על *Dixit vir qui conſtitutus eſt in &c.* probare ſe credunt: הוקם propriè, *Erectus* eſt, על *Suprà*, ſignificat: ſed arcanâ numerorum Cabalâ & arte, vocula hæc על, quæ duabus literis ע & ל conſtat, centum conſtituit. Ita ergo concipienda eſt ſententia; *Dixit vir, à quo inſtituta ſunt centum benedictiones ſeu gratiarum actiones.* Et hæc ex adytis Judaicæ Theologiæ ſunt deprompta, quò non quemlibet Chriſtianum admittunt; multæ tamen id genus ſingularis artificii & arguti acuminis interpretationes adhuc innoteſcent, & in publicâ hominum luce verſabuntur. Illas itaque impræſentiarum omittam, & in propoſito pergam, oſtendamque, quâ ſe oratione Judæi, poſt

Tractat. de Benedictionibus.

2.Sam. 21. 1.

poſt preces matutinas peractas, domi gerant,

Deus dicit per Prophetam Eſajam : *Et cùm extenderitis manus veſtras, avertam oculos meos à vobis, & cùm multiplicaveritis orationem, non exaudiam.* Et alibi : *Iniquitates veſtræ diviſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem ejus a vobis, ne exaudiret.*

Eſa. 1. 15. *cap. 59.*

CAPUT XI.

Quomodo ſe Judæi poſt preces matutinas gerant, & ad prandium componant.

Antequam viri ſcholà exeant, piæ mulieres domum purgare & convertere debent, ne maritis redeuntibus quicquam obviam veniat, quod eos à bonis ſuis cogitationibus avertat & abſtrahat, quæ totæ adhuc in Deo & cælis ſunt defixæ. Si enim omnia munda & repurgata offenderint, manet illis ſuus animus liquidus & tranquillus; ſi ſecus, triſtitiam & ægritudinem contrahit.

Orach chajim num. 155. Specul. ard. cap. 10.

Mulierum domi officium, dum viri precibus in Synagoga vacant.

Pia etiam & religioſa mulier librum in menſam ob mariti ſui oculos imponit, ſive Pentateuchum, ſive ספר מוסר *Sepher Muſar* Librum aliquem moralem & ethicum, ex quo pietatem & morum civilitatem diſcat, & in quo per horam unam ad minimum ſtudeat, priuſquam domo exeat negotiorum

Aliquid diſcendum antequam negotia expediantur. ſuorum agendorum causâ. Hoc Sapientes ex iſtis Salomonis verbis exſtruunt : *Initium ſapientiæ eſt timor Domini*, hoc eſt, in omnibus rebus Dei timor adeſſe debet, illiusque verbum diſcendum eſt. Ita etiam illi mortalium Sapientiſſimi hunc Moſis verſiculum expoſuêre : והיה לקב תשמעון i. e. (juxta illorum interpretationem) *Et erit calcaneus, & audietis.* Senſus eſt ; Antequam calces domo efferatis, Lex priùs diſcenda eſt, in Lege aliquid legendum, & audiendum, quid Deus imperet, & à nobis requirat. Magni hæc eſt præcepti exſequutio, & inſignitè bonum opus, ſi quis Legem diſcat, ut contrà ingens peccatum, ſi non diſcatur. Prioris templi temporibus, populus multa Hieroſolymis patravit mala, gravia admiſit peccata, varia commiſit inceſta, turpique ſe idololatriâ contaminavit. In iſtis omnibus Deus connixit, & omnia diſſimulatione prætermiſit, donec Lex in contemtum abiit, nec illi ampliùs data eſt opera : Tunc enim Deus eos partim expulit, partim interfecit, & templum ſolo æquavit. Hinc ait Propheta Jeremias. *Quare periit terra, & exuſto deſerto ſimilis eſt, ut nemo pertranſeat ? Eò quòd deſeruerunt legem meam, quam propoſueram eis.* Et in Deuteronomio: *Dicent omnes gentes, Cur Dominus huic terræ ſic fecit? quæ eſt ira furoris tam immenſi? Et reſpondebunt, quia fœdus Domini Dei patrum ſuorum deſeruerunt, quod pepigit cum eis cùm educeret eos de terra Ægypti.* Qui

Prov. 1. 7.

Deut. 7. 12.

Ierem. 9. 12.

Deuter. 29. v. 24.

Quilibet ergò pius Judæus, prece matutina peractâ, non è veſtigio debet ad negotia ſua ſe conferre, ſed vel domi ſtudere, vel è Synagogâ aut ſcholâ confeſtim in auditorium properare, & prius aliquid in Lege ſtudere & diſcere, quod illi ad pietatem & honeſtam vitam conducere poſſit, ut impleat id quod rex David dixit; *De virtute in virtutem ibant*, vel, ut Judaicè, hoc eſt, aſininè in libello de Timore Dei redditur; *De conclavi in conclave ibant*, legis ſcil. diſcendæ causâ.

Pſal. 84. 8.

Sepher hajireah R. Moſis Gerundenſis.

Ubi domum redierunt, Phylacteria deponunt, & in capſulâ recondunt; & primò quidem Phylacteria capitis, poſtea verò Phylacteria manuum, ut, illa denuò induturis, manuum Phylacteria prima in manus veniant & induantur. Quidam etiam Quadrangulum illud Palliolum *Arba canphos* dictum, à quo *Zizis* ſeu fimbriæ dependent, unâ eâdemque operâ exuunt, quamvis continuò geſtare longè præſtaret, ne unquam præcepta Dei oblivioni traderentur, utque lex aſſiduè obſervaretur. Qui pietatis faſtigium inter cæteros tenere volunt, per totam diem (ut ſuprà quoque cap. 4. dictum) illa vel ſub thorace vel ſub togâ, (togis enim vulgò utuntur) circumferre ſolent, ita ut fimbriæ paululum propendeant & ſub aſpectum veniant, ut à peccatis hac ratione avocentur, quemadmodum non ita pridem vetulum quendam

Quomodo phylacteria deponant, & Zizijos.

& tetricum moroſæ ſanctitatis Rabbinum, qui Caput Synagogæ erat, ejusmodi fimbrias mimicè adeò trahentem conſpexi, ut ad calceos ferè dependerent. Non ſecus ac quis, rei alicujus oblivioni obviamiturus, nodum in cingulo connectit, ut ſubindè menti obverſetur: ſic etiam illi fimbrias illas, quinque nodis inſignes, geſtant, tanquam totidem à peccato dehortationes & avocationes. Et hæc eſt cauſa, cur & tam pii ſint Judæi, & tam accuratè Dei mandata cuſtodiant, ſi modò credere fas eſt.

Manè jentandum, antequam ad negotia ſe conferant.

Salubre quoque exiſtimant, ſi quis paululum quiddam manè comedat, priusquàm ad negotia ſua ſe conferat. *Tribus enim, ajunt, & ſexaginta morbi[illegible] infeſtatur, quibus omnibus panis buccellà & cyathus vini jentaculi loco medetur.* Cui vinum non ſuppetit, zytho vel aquâ ſitim reſtinguere licet, ex Raſchi ſententia, qui ſcribit: קיתון של מים למי שאין לו יין *Aquæ cyathum ille hauriat, qui vino caret*; Ita expeditior quilibet erit ad cultum Dei Creatoris ſui, & faciliùs quoque negotia ſua conficere poteſt.

Bava kama fol. 92. 2.

Unde etiam in Talmud legitur: שיתין רהיטין רהטין ולא מטו לגברא דמצפרא כרך *Sexaginta curſores currunt, & non aſſequuntur virum qui manè jentavit.*

Specul. ard. cap. 43. Hora prandii.

Interea loci honeſtas mulieres cibum apparare decet: ut viri, quùm defeſſi domum redeunt, prandium ſatis tempori paratum inve-

inveniant, nec diutiùs expectare cogantur. In Talmude, tractatu de Sabbatho, decernitur; *ut horâ quintâ quæ undecimæ noſtræ reſpondet, prandium ſumatur*: ſi quis retardetur, morbum facilè & debilitatem concipit. Corpus enim alimentum ſuum in tempore naturaliter poſtulat, quod ſi non conſequatur, ſuis ipſius membris paſcitur, perinde ac urſus hyeme, eſcâ deficiente, proprias manus pedesque ſugit. *dendi obſervanda* *Schab. cap. 1. fol. 10. 1.*

Summa autem tam in curando, quàm apponendo cibo, munditia requiritur, uti ſcribitur: *Nolite contaminare animas veſtras, nec tangatis quicquam eorum, ne immundi ſitis. Ego enim ſum Dominus* Deus *veſter. Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum.* Hoc ſophi noſtri exponunt, cibos puros & mundos eſſe comedendos, hominum non pecudum more; alioqui hominem contaminari, nec eſſe ſanctum. *Munditiei in cibis.* *Levit. 11. 43.*

Eadem in menſâ ſternendâ mundities requiritur, panisque integer & benè præparatus, non aduſtus, in menſâ eſt apponendus, ut gratiarum actio ſuper illo recitari, & hoc pacto prandium ritè conſecrari poſſit. *In menſa.*

Si pecus domi habeant, illi, priusquam menſæ accumbant, cibaria præbere debent, uti Rabbi Juda in Talmude docuit, & præcepit, quia ſcribitur: *Dabo inſuper herbam in agro tuo pro jumentis tuis, ut & tu comedas & ſatieris.* Hîc Lex jumenta primo loco collocat, *Pecora priùs paſcenda.* *In tractatu Gittin cap. 5. & 5.* *Deut. 11. 15.*

ut illorum primò miſereamur: tum demùm enim cibus benè ſumitur, & fames depellitur. In libellò, qui סדר מצוות נשים *De præceptis muliebribus* inſcribitur, mulierum hoc eſſe officium dicitur, ſtatim à precibus matutinis; etiam antequam parvulis ſuis à ſomno excitatis veſtes induant, domeſtico pecori eſcam præbere, eò quòd ſcriptum ſit: *Novit juſtus animam jumenti ſui.* Si itaque in tempore pecori cibaria ſumminiſtret mulier, vi dicti hujus, benè audiet, *Juſtaq;* & piæ nomen conſequetur. Ibidem præterea legitur, utile & conducibile eſſe pecus domi alere, eò quòd interdum cæli ſyderumqne diſpoſitio & inclinatio infortunium patri vel matrifamiliâs, ut & domeſticis, portendat: ſi autem interibi vir vel uxor pauperibus eleemoſynas largiantur, vel aliis bonis operibus ſtudeant, regiæ cæleſtis ſummus Nomophylax (Angelus nempe bonis operibus præfectus) præſtò eſt, qui id omne quicquid eſt in commentarios ſuos refert & ad Deum adit, ultroque eum hujuſcemodi verbis compellat; *Domine mundi, hujus ſyderis infortunium ab hoc homine & ejus familia averte, mercedem hanc bonis illorum operibus negare noli.* Tunc infortunium illud (aſtrorum enim curſus inclinari quidem, ſed frangi non poteſt) in impium aliquem derivatur, uti ſcribitur; *Juſtus ex adverſitate eripitur, ſed impius ſuccedit illi*, Si verò nullus impius

Deut. 5. 6.

Prov. 12. 10.

Cur pecus domi ſemper alendum.

Prov. 11. 8.

pius adſit, qui hoc mulctetur infortunio, inſtantis calamitatis ictu pecus affligitur. Sed prolixior eſt doctrina hæc & difficilior, quàm quæ à mulieribus à capite ad calcem intelligi poſſit.

Oportet etiam Judæum latrinas petere, &, ſi fieri poteſt, excernere, ut, & vacuo ſtomacho, & mundo corpore, ad menſam accedatur. Si quis enim plenum corpus menſæ intulerit, morbo plenus inde decedet. Id autem ſapientiſſimi Rabbini ex hoc verſiculo extruxerunt: *Vetera novis ſupervenientibus projicietis*; quem ita interpretati ſunt; *Vetera è ſtomacho prius expellenda, quàm nova admittenda.* — *Venter ante cibum purgandus.* *Lev. 26. 10.*

Ante omnia manus munditer & accuratè lavandæ ſunt aquâ, non turbidâ vel fœtidâ, qualis eſt illa, in quâ vinum æſtivo tempore refrigeratur, & ex quâ vitrea vaſa vel cyathi perlui ſolent, vel ex quâ Galli gallinacei & gallinæ, aut canes biberunt, ſed limpidâ & clarâ, quæque nullo adhuc uſui fuerit. Ut plurimùm familia primò lavat, poſtea mater, poſtremò ipſe paterfamiliâs, ut confeſtim & ſine ullâ morâ ſtatim à lotione menſæ accumbat, & gratiarum actione panem conſecret, ut in ſequentibus docebitur. Qui hoc fecerit, illi nihil inter prandium nociturum ſpondent Sapientes. Probè etiam manus abſtergendæ ſunt: propterea in Talmude legitur, Rabbi Abhu dixiſſe; כל האוכל פת בלא ניגוב ידים — *Manuum lotio ante cibum.* *Orach. chajim. numer. 157.* *Sotæ cap. 1.*

Fol. 4. col. 2. ידים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וגו' hoc eſt, *Qui panem madidis adhuc, nec benè abſterſis manibus, comedit, imputatur illi, ac ſi pollutum panem comediſſet, uti* *Ezech. 4. 13.* *ſcribitur* : Sic comedent filii Iſraël panem ſuum immundum, לחמם טמא ; quæ duæ voculæ per Cabaliſticam Arithmeticam, in centum ſexaginta octo reſolvuntur, quem numerum ſcilicet conſtituunt & voces ſequentes, בלא ניגוב ידים belo niggubh jadajim, i. e. *Absq; exſiccatione manuum poſt lotionem*. Senſus ergo, quem Cabaliſtæ eruunt, hic eſt: *Filii Iſraël panem ſuum illotis manibus* (hoc eſt, pollu- *Ibidem.* tum) *comedent*. Dixit quoque Rabbi Joſe in Talmude; כל האוכל להם בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה כמו שנ' כי בעד אשה זונה עד ככר לחם *Qui illotis manibus panem comedit, idem eſt* *Prov. 6. 26.* *ac ſi ſcorto accubaret*: & hoc ex Proverbiis Salomonis elicuit, ubi ſcribitur; *Propter ſcortum adigitur quiſpiam ad placentam panis*.

Quanti à Iudæis fiat lotio manuum. Præceptum hoc de manuum lotione, ſive ante cibum, ſive à cibo, tanti faciunt, ut vix Judæum reperias, qui illius obliviſcatur, imò tam exquiſitè & ſcrupuloſè illud obſervant, ut nemo annulum in digito retinere audeat, ne quid ſordis ſub illo lateat: ſi quis verò annulum non detraxerit, idem valet, ac ſi illotis manibus comederet.

Hiſtoria de lotione manuum. In Talmude hæc de manuum lotione legitur hiſtoria: *Rabbi Akibha à Chriſtianis in carcerem*

cerem conjectus eſt, & ſingulis diebus Rabbi Jehoſua *Tractatus Erubhin cap. 2. fol. 21. col. 2.*
Garſites tantum illi aquæ afferebat, quantum ad manuum lotionem & potum ſatis eſſet. Semel autem factum eſt, ut δεσμοφύλαξ *ſeu cuſtos carceris aquam acciperet, & dimidiam illius partem effunderet. Rabbi Akibha quamvis vidiſſet, ſe ſatis aquæ non habere, dixit nihilominus Rabbi Jehoſuæ; Cedo aquam manibus. Rabbi Jehoſua reſpondit, Magiſter mi, ne quidem ad bibendum ſatis aquæ adeſt. Akibha verò; Qui illotis manibus comedit, morte luendum facinus perpetrat:* מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת הברי *præſtat me ipſum ſiti enecare, quàm majorum meorum inſtituta transgredi.*

Alia iterum in Talmude de eadem re legitur hiſtoria: *Rabbi Meir, Rabbi Joſe, & Rabbi Juda, ſimul peregrinabantur: Rabbi Meir diligentiſſimè attendebat ad viri cujusvis nomen; Rabbi Joſe verò & R. Jehuda, nullam hujus rei habebant rationem. Accidit itaq; ut die Veneris ad hoſpitem Judæum diverterent, ibidemq; Sabbathum celebrare in animo haberent* (Sabbatho enim Judæis peregrinari non licet.) *Rabbi Meir interrogat illum hoſpitem, quod illi nomen eſſet? qui reſpondit, mihi Kiddor nomen eſt. Illicò Rabbi Meir ſecum ipſe cogitavit; hoſpes iſte, dubio procul, profligatiſſimus & perditiſſimus eſt nebulo, ſiquidem tam malè ominato appellatur Nomine, quod mihi in memoriam revocat dictum illud;* כי דור תהפכות המה *Kidor, &c.* id eſt, Quoniam generatio ſunt perverſa, *Rabbi Joſe & Rabbi Juda hoc in animum inducere*

Alia hiſtoria — *Tract. Ioma, de feſtis c. 8. f. 83. 2.* — *Deut. 32. 20.*

inducere noluerunt, ſed ſusq; deq; habuerunt, crumenamq; ſuam hoſpiti per ſabbathum ſervandam dederunt; Rabbi verò Meir, quem alia cura ſollicitabat, abiit, & patris hoſpitis ſui tumulo pecuniam ſuam defodit. Noctu in ſomnis viſus eſt ſibi Kidor audire vocem, quæ juberet eum ad patris tumulum properare, ibiq; fodere: crumenam enim cum pecunia inventurum eſſe. Poſtridiè manè hoſpes ſomnium ſuum Rabbi Meiro narravit, qui reſpondit, חלמא דבי שמשי לית בהו משׁא *Somniis, quæ die Veneris per noctem contingunt, animus non eſt appellendus.; & protinus ab illo receſſit, ac per integrum Sabbathum tumulo inſedit, ne ab hoſpite crumena auferretur. Sub veſperam verò, ſabbatho exacto, crumenam ſuam recepit. Die ſequenti Solis reliqui duo loculos ſuos quoq; ab hoſpite repetunt: verùm hoſpes inficiatus eſt, ſe quicquam ab illis accepiſſe, & depoſitum abnegavit. Deduxerunt itaque illum in cauponam quandam, & bonis verbis aliquid ab illo ſe elicitare poſſe credebant: Sed interea temporis lentes vel piſa, barbæ ipſius adhærentia, conſpexerunt, unde conjecerunt, illum lentes in prandio comediſſe. Illius itaque uxorem adeunt, & dicunt; Maritus tuus vult ut loculos noſtros nobis reddas, quos apud ipſum depoſuimus: hoc autem juſſit nos edere indicium, quòd in prandio lentes illi appoſita fuerint. Cujus indicii veritatem quùm mulier agnoviſſet, loculos dominis ſuis reddidit, qui iter inceptum læti continuarunt. Sed quùm ille domum rediiſſet, & loculos petiiſſet, audivit ab uxore, quo in*

ſtatu

ſtatu res eſſent. Pugnis itaq; illam ad mortem uſque mulctavit. Illuſtre documentum, ſemper à cibo lavandum eſſe. Si enim hoſpes iſte manus laviſſet, os quoque & barbam ſimul abluiſſet, ut duo illi Rabbini nullum in barba illius ſignum agnoſcere potuiſſent, neque loculos ſuos recepiſſent, quod uxoris interficiendæ marito anſam & occaſionem præbuit.

Subjungemus & aliam ex Talmude hiſtoriam, de Judæo qui carnem ſuillam comedit, eò quòd ante cibum manus non laviſſet. Res ita geſta eſt: *Hoſpes quidam Judæus fuit, qui Judæos & Chriſtianos indiſcriminatim hoſpitio excipiebat. Judæos illò divertentes hoc peculiariter ſigno agnoſcebat, quòd manus perpetuò ante cibum lavarent. Puram itaq; licitam, & legitimam carnem, qualis in lege præcipitur, illis apponebat: Chriſtianis verò ſuillam. Factum eſt autem, ut aliquando Judæum hoſpitio exciperet, qui menſæ illotis manibus accubuit. Hoſpes Chriſtianum eſſe ratus, ſuillam illi appoſuit. Judæus id nòn agnoſcens latrantem ſtomachum illâ avidè replevit* (cibi fortè vacivitate laſſis erat lactibus). *Quum hoſpes ſymbolum paulò cariùs æſtimaret, conqueſtus eſt Judæus, quæſiitq; an tam acris & cara eſſet bubulæ annona? reſpondit hoſpes, mi homo, præſtantiſſimam ſuillam aſſatam comediſti, quæ reliquis carnibus longè carior eſt. Tum Judæus pavore externatus pene concidit, quòd tam horrendum admiſiſſet peccatum. Quapropter ſeveram illum agere pœnitentiam, magnamq; ſubitò*

Hiſtoria alia.

Cholin c. 8.

ſubire ac ſuſtinere pœnam oportuit. Hoc verò ideò illi contigit, quòd illotis manibus menſam acceſſiſſet. Singuli ergò diligenter ſibi caveant, & periculo alieno ſapiant.

Eſa. 59. Eſajas: *Cogitationes eorum cogitationes inutiles, vaſtitas & contritio in viis eorum, viam pacis neſcierunt, & non eſt judicium in greſſibus eorum, ſemitæ eorum incurvatæ ſunt eis, omnis qui calcat in eis, ignorat pacem, &c.*

Matth. 15. 2. Matthæus Apoſtolus: *Tunc acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis Scribæ & Phariſæi, dicentes, quare diſcipuli tui transgrediuntur traditiones ſeniorum? non enim lavant manus ſuas, quùm panem manducant: ipſe autem reſpondens ait illis, quare & vos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem veſtram?*

Marc. 7. Marcus: *Et conveniunt ad eum Phariſæi, & quidam de Scribis, venientes ab Hieroſolymis, & quum vidiſſent quoſdam ex diſcipulis ejus communibus manibus, hoc eſt, non lotis manducare panes, vituperaverunt: Phariſæi enim, & omnes Judæi, niſi crebrò laverint manus, non manducant, tenentes traditionem ſeniorum, & à foro venientes, niſi baptizentur, non comedunt.*

CAPUT XII.

De Judæorum in menſâ moribus.

SUperiore oſtenſum eſt capite, patrem familiâs vulgò poſtremum lavare, ut mox nulla-

nullaque interpoſitá morâ menſam petat, illamque ſolemni prece conſecret, ita ut nihil prorſus, inter Manuum lotionem & Preces, agat, tangat, vel dicat. Hoc reſtrictè ab illis obſervatur, non ſolùm, quia tantiſper dum cibus ſumitur, infortunium nullum metuendum eſt illi, qui mandatum hoc obſervaverit, ſed etiam, quia ſapientes id ex Pſalmis faciendum eſſe demonſtrarunt: *Attollite*, inquit, Pſaltes regius, *manus veſtrás ad ſanctitatem, & benedicite Domino.* Hinc duo ſapientes exſculpſerunt; *Primum*, attollendas & erigendas eſſe manus, quando ante cibum lavant, ne aqua, quæ prima effluit, & in manus decidens ſtatim inquinatur, deorſum fluat, & digitos polluat; *Alterum*, à manuum lotione & purificatione ſtatim ad preces & menſæ conſecrationem eſſe tranſeundum. *Pſal. 134. 2.* *Tractatu Sota cap. 2.*

Quum accumbunt, Panis integer cum Sale appoſitus eſſe debet, propter honorem Benedictionis ſuper eo recitandæ; ſiquidem haberi poſſit: ſi non adſit integer, apponunt fruſtum. Pater autem familiás, vel princeps Rabbinus, vel aliam præ cæteris prærogativam habens; panem illum in manus ſumit, eique ab illá parte, ubi benè & eleganter coctus eſt, inciſuram imprimit, (penitus enim diſſecare nefas, ut panis integri ſpeciem retineat) inciſum deponit, depoſitumque manibus ambabus tegit, & his illum verbis con- *Panis in menſa cum ſale. Orach chajim numer. 167. & 201.*

Panis conſecratio. ſecrat : ב"א אלהנו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ *Benedictus tu Domine Deus noſter, mundi Domine, qui panem nobis è terra produxiſti.* Cæteri accumbentes ſubjungunt, *Amen.* Fruſtum poſtea illud inciſum defringit, in ſal, vel juris condimentum, quæ una cum Pane menſæ ſunt apponenda, intingit, & actutum comedit, nihil interim garriens; alioqui enim preces iterandæ eſſet. Satis autem profundam imprimit inciſuram, & amplum panis fruſtum accipit, ne צר עין *Zar ajin* ſordidus & illiberalis videatur, qui in bonis operibus aquam ploret profundere. Tres autem vel etiam plures ſimul diſcumbere debent: alioqui ſinguli pro ſe quiſque gratiarum actionem recitant. Panem autem ſic frangens vel ſcindens, licet maximus ſit inter accumbentes, tamen præmiſsâ veniæ petitione utetur; ברשות מורי ורבותי וכו׳ *Cum venia Dominorum & Doctorum meorum* &c. honoris ipſorum causâ.

Panis fractio & diſtributio. Poſtea ſingulis qui accumbunt, quotquot ſunt, fruſtum panis frangit, & illis apponit, ita ut unusquiſq; loco ſuo appoſitum ipſemet manu ſuâ capiat & comedat: neque enim illis, vel in manus, vel in os datur, quod illi comedere debent, antequam alium panem edant; ita tamen, ut exſpectent, donec paterfamiliâs ſuum guſtârit.

Vini conſecratio. Similiter etiam Vinum conſecrat, præſertim in illis regionibus, ubi vinum bibi ſolet.

Ad

Ad hanc etiam conſecrationem juſtus requiritur *minjan* ſeu numerus, nempe decem, vel etiam pauciores; modò numerus infra tres non ſubſidat. Hunc ſcyphum primò ambabus apprehendit manibus, ſicut David dicit; שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ *Attollite manus veſtras* (nempe ambas) *in ſanctitate, & benedicite Domino*, Pſal. 134. 2. Poſteà verò ſola dextrâ tenet: ſi tamen dextram ponderis gravitas deprimat, ſiniſtram quoque admovere poteſt, modò ſub dextra ſubſiſtat: dein, Palmi altitudine elevat à menſa ſcyphum, iterum juxta illud Davidis; *Poculum ſalutum* אֶשָּׂא *attollam, & nomen Domini invocabo*, Pſ. 118; ut ſc. eum omnes accumbentes videant & intueantur: ſimul & ipſe (ne mens ejus à benedictione avocetur): tùm irretortis oculis eum inſpicit, paululumque honoris causâ ſubſiſtit, & ait: ב"א' א"מה בורא פרי הגפן *Benedictus tu Domine Deus noſter, mundi Domine, qui vineæ fructum creaveris.* Dum benedicit, nemo garrire debet, ſed ad id quod ille dicit attendere, & conſecrantem apud ſe muſſitando ſequi. Vulgò ſolent ſinguli pro ſe quiſque gratiarum actione vinum conſecrare, primâ qua bibunt vice, ſi peculiare & ſolenne non celebretur convivium. Ubi cereviſia vel hydromel quotidiè bibitur, illa etiam conſecrari ſolent. Judæi tamen ditiores vini cyathum ad conſecrationem ſumunt, quamvis poſtea zythum in menſâ

bibant. Aqua nullo modo conſecratur.

Amen ad preces dicendum. *Berach. c. 8. in fine.*

Poſthæc paterfamiliâs Pſalmum 23. recitat, quo recitato, reliqui cibi apponuntur, ac lautè & hilariter epulantur. Neceſſum autem eſt, ut cæteri expreſsâ & contentâ voce ad gratiarum actionem, *Amen*, reſpondeant. Hinc in Talmude legitur; גדול העונה אמן יותר מן המברך *Præſtantior cenſetur ille, ampliorem& dignitatis gradum adipiſcitur, qui cum attentione & religione Amen reſpondet, quàm is qui preces concipit.* Similitudine id illuſtrant ſapientes, Scribæ, qui alterius nomine literas ſcribat, quas poſtea is, cujus nomine ſcriptæ ſunt, ſigno ſuo conſignet: tum demùm enim literæ illæ confirmantur, autoritatem acquirunt, & obſervantur: Sic etiam, qui Amen ad preces reſpondent, precibus ſigillum imprimunt, quæ hâc ratione vires acquirunt. Si inter accumbentes ſint quidam dignitatis eminentioris, Conſecrationi præmittit formulam, quâ petit, ut bonâ ipſorum cum venia id ſibi facere liceat; veluti, ſi *Kohen*, ſeu *Sacerdos*; dicit, ברשות כהן *Cum veniâ Sacerdotis*, vel *Sacerdotum*, ſi plures fuerint: Kohen autem ſeu Sacerdos non neceſſe habet veniam ab alis petere. Si *Rabbinus* aſſideat, dicit; ברשות הרב ורבותי *Cum Venia Rabbini, & Rabbinorum meorum*: Si *Rabbini plures*: ברשות רבנן ורבותי. Si *Morenu* ſeu Doctor aliquis Theologiæ; ברשות מורי ורבותי &c.

Cur ſal in

Quòd Sal neceſſariò menſæ apponendum ſit,

ſit, id fit, ut priſcarum oblationum memoria renovetur. Hodiè enim Menſa Altari, & Cibi Oblationibus comparantur. Cum itaque ſcribatur de Altari; *In omne oblatione tua offeres Sal*; nullam menſam ſine ſale eſſe oportet. Quia etiam omnis cibus ſine ſale eſt inſipidus, ideò menſæ ſal apponi debet; juxta illud Jobi; *Num comeditur inſipidum ſine ſale?* Hinc dicunt etiam in Medráſchim; Si ſit in menſa ſal pro intingendo Panè conſecrationis, נעשה השולחן מזבח כפרה ומגין על הפורענו: *tùm menſa fit Altare expiatorium, & protegit contra pœnas.* *menſa apponi debeat,* *Levit. 2. 13.* *cap. 6. v. 6.*

Quòd ante Gratiarum actionem panem penitiùs non proſcindunt, ſed inciſuram tantùm illi imprimunt, id ideò contingit, quòd ſapientes doceant, & dicant, Deum ab illo qui hoc facit irritari, uti ſcribitur; ובצע ברך נאץ יי *Ubozeah berech nietz Adonaj*, hoc eſt, juxta Judaicam, ſeu potiùs, Aſininam interpretationem; *Qui penitus diſſecat, & gratiarum actionem recitât, is Deum irritat.* Vox Ebraica בוצע interdum quidem Dividere, vel Diſſecare ſignificat: ſed hoc loco longè aliud deſignat. Ac ſanè in Pſalmorum verſione Germanicâ, quam tamen illi cuderunt, vox illa ita non redditur, verùm ex ſenſu Rabbinico ita reddi debet, ut in אורח חיים *Orach chajim* (Libellus eſt in mulierum & puerorum gratiam Germanicè conſcriptus, in quo breviter *Cur panis ante menſam ſit incidendus duntaxat.* *Pſal. 10. 3.* *pag. 4.*

& ſuccinctè deſcribitur, quâ ratione ſinguli per totum vitæ ſuæ curriculum gerere ſe debeant) videre eſt.

Cur pani ambæ manus imponendæ.

Quòd ambas manus, decem digitis expanſis, pani imponunt; id *primò* fit ad decem illorum præceptorum memoriam, quæ Deus propter triticum, ex quo panis conficitur, dedit: quæ ſunt; *Non arabis* : 2. *Non obturabis os* &c. 3. *Agrum tuum non conſeres heterogeneis* : 4. *Collectionem meſſis tuæ non colliges* : 5. *Quum meſſueris meſſem tuam in agro tuo, & oblitus fueris manipulum* : 6. *Non finies metere angulum agri tui* : 7. *De primitiis paſtarum veſtrarum Challam ſeu placentam offeretis in oblationem*, 8. *De offerenda Terúmah* : 9. *De Decima prima* : : 10. *De Decima ſecunda* : *deinde*, ut ſic dictorum aliquot

Pſ. 104. 14. memoria refricetur: Exempli gratiâ; *Qui germinare facis fænum pro jumentis, & herbam ad uſum hominum, ut educas panem è terrâ.* Item,

Pſal. 145. 15. *Oculi omnium in te ſperant, & tu das illis eſcam*

Deut. 8. 8. *ſuam in tempore ſuo.* Item, *Terram frumenti, hordei, ac vinearum, in quâ ficus & malogranata, & oliveta naſcuntur*, aliorumque id genus complurium, quæ decem tantùm vocibus in linguâ Ebraicâ conſtant, uti decem etiam voculis Precatiuncula ipſa abſolvitur. Sic & הברכה ſeu Benedictio decem conſtat vocibus.

Si quis fortè ante conſecrationem cythum libaverit, de integro & denuò, ex pleno & recenti cantharo eſt implendus: ſi verò nullum in

in cantharo vinum ſuperſit, id quod in ſcypho libato reſtat, in mundum infundendum eſt cantharum, & ex cantharo rurſus in ſcyphum; tunc enim demum ritè conſecrari poteſt.

Epulando ſinguli modeſtè ſe gerere debent, & animo reputare, ac ſi coram Deo ipſo ſederent, uti de agrorum decumis ſcribitur: *Et comedes in conſpectu Domini Dei tui.* Item, *Hæc eſt menſa coram Domino.* *Modeſtia in menſa.* *Deut. 14.23.* *Eze. 41.22.*

Paterfamiliàs diu accumbere debet, & pauperum adventum præſtolari, quibus aliquid de menſâ ſuâ impartiri poſſit. Hoc inſignitè bonum eſt opus; *Qui enim ſic apud menſam moratur, & pauperes cibat, illi vita prorogatur*, ut in Talmude lègitur. De illis quoque loquutus eſt Propheta: *Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam.* *Pauperes.* *Tractatu Berachos fol. 54. col. 2. & 55. 1.* *Eſa. 58. 7.*

Ei, qui ad menſam miniſtrat, de omnibus cibis ſtatim aliqua particula eſt porrigenda, quorum nidor aures ferit, & appetitum excitat; quia ex illorum ciborum, qui odorem emittunt, appetitu vehementiore, homini creatur dolor & periculum; ſi nihil de illis ipſi detur. Et quamvis de reliquis cibis id non requiratur, tamen pietatis eſt, ut de ſingulis aliquid ei offeratur, ne ſe affligat. Nihil autem ipſi porrigetur, dum poculum manu tenet, ne fortè cibo inhians, poculum effundat: nil etiam quicquam ipſi dandum, niſi conſtet, eum manus laviſſe.

Temperantia. Nimio cibo ſe ingurgitare non debent, uti Rabbinorum ſapientiſſimi in Talmude docuerunt, quum dicunt; לעולם יהיו עניים בביתך *Semper ſint pauperes domi tuæ*, quod in hunc modum exponunt; *Nimio cibo ventrem diſtendere non oportet, ſed pauperes imitandi, qui cibi inopiâ ad ſatietatem uſque comedere non poſſunt.*

Honor pani habitus. Tractatu Berachos. Panis purè & ſanctè conſervandus eſt, ut in Talmude legitur: *Nulla ipſi imponitur caro cruda nullum poculum plenum ſuper eo porrigitur, ne fortè aliquid effundatur ſuper panem, quod eum coinquinet: nulla, ob eandem cauſam, ſcutella jure aut pulte repleta ei eſt adjungenda: non projiciendus eſt panis, vel ab uno ad alterum, vel in patinam, vel in mappam: quia hæc omnia contemptum ſpirant. Qui panem ſpernit & contemnit, in gravem incidit paupertatem*, uti ſcribitur: *Oberrat panis quærendi causâ.* Sapientiſſimi doctores in Talmude ſcribunt, peculiarem Angelum nomine Nabel huic muneri præpoſitum, ut illos obſervet, quibus panis in terram excidit, ita ut pedibus conculcetur: illos enim in paupertatem conjicit. Ac ſanè, ut dictis fides habeatur, *Angelus hic hominem quemdam infeſto olim perſequebatur animo, & ad extremam libenter redegiſſet paupertatem, ſperabatq; poſſe homini illi aliquando panem excidere, qui poſtea conculcaretur. Tempore quodam humi ſuper herbâ viridi homo ille procubuit, panem ſuum comedens: Illicò tum Angelus exultabundus ſecum ipſe;* Decidit in caſſes præda

Iobi 15. 23. Cholin folio 105. 2.

Micæ diligenter tollendæ.

præda petita meos; *micas enim è gramine colligi non poſſe, ac proinde concultationi obnoxias, credebat. Verùm poſt cibum vir ille, palâ acceptâ, & in terram depactâ, glebam ſimul cum micis ſublatam in profluentem jecit, ut piſces micis extractis cibarentur. E veſtigio vox per auras delapſa fertur;* ווי דאפקי ההוא גברא מִבֵּיתִ׳ hoceſt, *Væ mihi, qui ab hoc homine ſim fruſtratus, & ex habitaculo meo eductus, à quo re infectâ mihi diſcedendum, nedum ut inſidiis meis aliquid profecerim, &c.*

In epulando, & dum adhuc cibus manditur, nihil loquendum eſt, ut in Talmude docetur, ne quid in aſperam arteriam decidat, quod ſuffocationem inferre poſſit, adeò ut nec ſternutantem ſalvere jubeant; מַאן דעטיש בגו מיכליה אסיר למימר ליה אסותא מפני סכּנה *Qui inter edendum ſternutat, ei vetitum eſt dicere* Aſuſa *Salus, propter periculum &c.*

Inter edendum non loquendum Tract. Taania de Iejunio. Orach chajim numero 170.

Si duo tantùm unà prandeant, quorum unus manum poculo admovet ad bibendum, alter interea manum in ſcutellam non immittet ad cibum capiendum, donec ille biberit: cauſari enim poſſet, ut avidiùs bibendo ſtrangularetur: tribus verò convivantibus, duo unius cauſâ non abſtinent.

Portionem aliquam ſemper in ſcutella relinquere pro famulis, civitatis eſt.

Edenti non eſt os inſpiciendum, ne pudore afficiatur. Qui in amici domum venit, quicquid ipſi dixerit paterfamiliâs faciet;

כי כל איש שורר בביתו. *Quia unus quisque Dominus eſt in domo ſua.*

Nemo particulam, quæ ovi magnitudinem habet, manu ſumptam, devorabit, ne famelicus vel vorax habeatur: non etiam decet cibum unà manu tenere, & alterà ab eo aliquid defringere. Poculum unà vice non eſt exhauriendum.

Non mordendum de particula aliqua, & reliquum menſæ imponendum: quia hoc reliquis aſſidentibus nauſeam parit.

Minor majorem, manum in offam immittendo, non prævertet.

Qui in amici ſui domum venit, non dicet; *Date mihi quod edam*; ſed exſpectabit, donec ipſi dicatur; *Ede & bibe.*

Non bibendum ex poculo, & reliquum ſocio porrigendum, quia multi ſunt, qui inde nauſeam concipiunt.

Poculum epotum, non eſt vacuum in menſam reponendum, ſed exſpectandum, donec famulus veniat, & id à te recipiat.

Hoſpitibus, à patrefamiliâs exceptis, non licet de eo quod ipſis apponitur, dare filio aut famulo domeſtico, niſi veniâ priùs è Patrefamiliâs ſumptâ. Quare? quia paterfamiliâs convivium inſtruens, rationem tantùm habet hoſpitum invitatorum, & pro horum numero cibos dimetitur; non autem pro ſuis quoque domeſticis. Si quis ergo hoſpitum

hoc

hoc faceret, ſollicitum & anxium eum redderet, ne appoſita pro invitatis ſufficerent, & inde jurgia & lites in ædibus orirentur. Scribunt enim, aliquando accidiſſe, hujus rei causâ quendam olim filium ſuum percuſſiſſe, ut ſub manu ejus moreretur; Matrem, cûm hoc vidiſſet, dolore victam in tectum aſcendiſſe, & inde ſe præcipitem dediſſe, ut & ipſa mortua ſublata fuerit; Patremfamiliâs, hoc ſpectaculo viſo, itidem ſe è tecto in terram præcipitaſſe præ dolore.

Phariſaicâ ſanctitate olim turgentes Rabbini Hieroſolymæ, non accumbebant vel invitari ſe patiebantur, niſi prius ſcirent, quisnam cum illis ſit diſcubiturus; מפני שגנאי הוא לת"ח לישב אצל עם הארץ בסעודה *Turpe enim eſt Doctori aſsidere vel accumbere homini plebejo in convivio.* Hinc exprobrarunt Phariſæi olim diſcipulis Chriſti, quòd Magiſter ipſorum cum publicanis & peccatoribus accumberet & ederet, Matth. 9. ℣. 10. 11. 12.

Famulus duobus accumbentibus ad menſam miniſtrans, etiam ſine accepta venia cum illis edit, ut poſſit fieri זימון & Gratiarum actio communi nomine recitare, ad quod tres minimùm requiruntur.

Colloquia menſæ qualia eſſe debeant

Sapientiâ & ſanctitate conſpicui Rabbini ſcribunt, Prophetam Eliam epulis ſemper intereſſe, & ſingulos homines peculiarem Angelum habere, qui apud menſam perpetuò aſſideat,

aſſideat, & auſcultet, quâ ratione preces concipiantur, quid dicatur, & quis denique in menſâ modus ſervetur. Si de verbo Dei, & Sacroſancta Lege ſermo habeatur, ab illorum latere non diſcedit, ſed cum illis manet, & ſuavem, ſalubremque experiuntur cibum: ſi vero garriant, & futilibus fabulis tempus terant, recedit ab illis, & in locum illius malus Angelus ſuccedit, qui variis illos inter ſe jurgiis committit, pugnas, imò pugnos ciet, in morbos à cibo capto conjicit, &c. Ejuſmodi homines, etiamſi cibis ſe ingurgitent, non tamen ſatiantur, uti ſcribitur: *Venter impiorum inſaturabilis.* *Prov. 13. 25.*

Oſſa in terrã non projicienda.

Hâc etiam de causâ nemo oſſa, aut piſcium ſpinas, vel è regione ſui, vel à tergo projicere audeat, ne inviſibiles creaturas forte petat: adde quòd oſſibus in terram lapſis, non raro inter ſe committuntur canes, & ab illorum dentibus ſuris periculum imminet.

Cultellus cur in dorſum non ponendus, &c.

Idcircò etiam cultellum in dorſum jacere nunquam ſinunt: ne Angelicæ & ſpiritales creaturæ lædantur.

Quomodo medulla excutienda.

Oſſium quoque medulla in quadras non eſt excutienda: hoc enim ſono noxii & impuri ſpiritus excitati, & rem ad manus atq; pugnam veniſſe ſuſpicantes, veniunt, & more ſuo ſolentes nocent. Verùm oſſi fruſtulum panis ſupponendum eſt, &c.

Carnes &

Olim inter carnes & piſces, manus ſemper

&os

&os abluere ſolebant : verùm hodiè id non tam ſtudioſè & accuratè obſervant, dummodo non ſimul, ſed ſingulatim comedantur ; ita tamen, ut carnem dentibus inhærentem repurgent, aridam panis buccellam comedant. pauiulumque bibant, ut hác ratione os eluatur, & inter piſcem & carnem diſcrimen ſtatuatur. *Piſces non ſimul comedenda.*

Eo cultro, quo ad carnem uſi ſunt, ad butyrum, caſeum, & reliqua lactaria non utuntur: cibos etiam è lacte & carne menſæ ſimul ita non imponunt, ut ſeſe invicem tangant. Plurimas hâc de re leges & conſtituta habent, de quibus ſpeciali capite dicetur. *Diverſi cultri ad carnes & lactaria.*

Vir pius & ſanctus inter menſam, hominis, potûs item & cibi vanitatem, animo perpendere debet, & quo pacto minima cibi pars in homine remaneat; maxima verò per naturales excrementorum meatus evacuetur, uti Mar Zutra docet in hunc Davidis Prophetæ locum diſputans, *Propter hoc orabit ad te omnis Sanctus*, לעת מצוא *leés mezó*, hoc eſt, ſi Judaicè interpreteris, *excretionis tempore.* Sic enim Rabbini locum hunc intelligunt, illum eſſe ſanctum, qui in epulando ſibi in memoriam revocat, illa quæ eduntur, per naturales meatus excerni iterum debere. Duæ autem illæ voculæ Hebraicè propriè ſignificant, *Tempore inventionis*, hoc eſt, tempore opportuno, quo Deus inveniri ſolet, vel, tempore *Inter menſam vanitas humana perpendenda.* *Tractatu Berachos cap. 1. pag. 8. Pſal. 32. 6.*

quo

quo ab anguſtiâ &afflictionibus homines inveniuntur & urgentur. Id genus cogitationibus, ad temperantiam & moderationem quoque ſtimulatur & excitatur homo, adeò ut non magnam in continuis conviviis pompam adhibeat, ſed potiùs temperantiæ & parſimoniæ ſtudeat: & hac ratione rem familiarem augebit, grandesque divitias congeret.

Pro omnibus rebus Deo gratias agendæ.

Tenentur Deum laudare, ipſique benedicere, non ſolum in ſuis Orationibus, vel pro ſpeciali aliqua gratia & beneficio, quod ab eo accipiunt, ſed pro omni re ſingulari & extraordinaria, quæ illis evenit, pro omni actione quam faciunt, pro omni cibo quem edunt, potu quem bibunt, pro omnibus odoribus ſuavibus, pro omnibus præceptis à Deo acceptis, vel à Rabbinis, quæ quidem obſervant, pro omnibus rebus novis, inſolitis, inſperatis, quas vident vel audiunt &c. harumque unaquæque ſingularem & propriam habet Benedictionem: Ex. gr.

Vini extraordinarii conſecratio, &c.

Si inter epulas ſolito generoſius vinum, vel ſuavior infundatur potus, qui primus deguſtat, hujuſcemodi precatiunculâ conſecrare debet; ב"אי אמ"ה הטוב והמטיב *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine, qui benignus es, & benignitatem exerces.*

Cibi. Orach Chajim numer. 202.

Pariter peculiares cibi, qui quotidiè commedi non ſolent, iſtiusmodi benedictione conſecrantur: ב"אי א"מה בורא מיני מזונות *Benedictu*

tu

tu Domine Deus noſter &c. qui multigeneres cibos produxiſti.

Si quis arborum Fructus comedat, ut puta uvas, ficus, mala aurea, olivas, amygdalas, caſtaneas, mala, pyra, nuces Ponticas, fraga, &c. dicere ſolet; ב"אי א"מה בורא פרי העץ *Benedictus tu Domine Deus noſter, qui hos arborum fructus creaveris.* *Fructuum.*

De eo quod arboribus non decerpitur, ſed terrâ naſcitur, dicunt: ב"אי א"מה בורא פרי האדמה *Benedictus tu Domine. &c. qui terræ fructus creaveris.* *Terra naſcentium.*

De cæteris verò rebus, quæ neque ex arboribus, neque ex terrâ prodeunt, utpote caſeo, butyro, piſcibus, carne, lacte, melle, &c. ב"אי א"מה שהכל נהיה בדברו *Benedictus, &c. cujus verbo omnia creata ſunt.* *Cæterarum rerum.*

Si bellaria in manus ſumpta, & benedictione conſecrata, illis ex manibus excidant, antequam ea in os indiderint, dicere ſolent: ברוך שם כבוד מלכותו מעתה ועד עולם *Benedictum nomen decoris regni illius, dehinc & in æternum;* ideo ſcil. quòd fruſtrà precati ſint, nullamque inde utilitatem perceperint, & nomen Dei, quod non leve eſt peccatum, fruſtrà nominarint: Si verò ante preces omninò peractas è manibus exciderint, dicitur, *Domine: doce me mandata tua.* *Bellaria poſt conſecrationem in terram delapſa, & Ante conſecr. Berachos c. 7. pag. 50.*

Si quis oblitus ſit precari, & aliquid jam ori admòverit; ſi de potionum genere ſit, to- *Oblivio precum.*

tum

tum eſt ebibendum, & è veſtigio precatiuncula recitanda; ſi de eſculentis, alterâ oris parte id continendum eſt, & benedictio interim recitanda, eaque recitatâ demum, quidquid id eſt, deglutiendum. Sed ſi integrum adhuc, nec comminutum fuerit, expui debet, & tum demum preces concipiendæ,

Orach chajim num. 116. Conſecratio aromatum:

Quemadmodum verò nihil edendum vel bibendum eſt abſque precibus, & gratiarum actione: ita ètiam nullo ſuavi odore absque gratiarum actione frui debent. Odorem, quem ligna expirant, qualis eſt roſarum, thuris, cinnamomi, ejusmodi benedictione conſecrant: ב"אי א"מה בורא עצי בשמים *Benedictus, qui ſuavem ligno aromatico odorem indideris.*

Fructuum ſuaveolentium:

De Fructuum, utpote malorum, pyrorum, aurantiorum, citreorum, nucum moſchatarum odore, ſic dicunt: ב"אי אמה אשר נתן ריח טוב בפירות *Benedictus, &c. qui hunc odorem fructus ſpirare permiſeris.*

Balſami & olei.

De Balſamo, & aliis ſuaveolentibus oleis vel aquis, dicitur: ב"אי א"מה בורא שמן ערב *Benedictus, &c. qui tam ſuave & præſtantis odoris oleum creaveris.*

Herbarum:

De herbis grati odoris: ב"אי א"מה בורא עשבי בשמים *Benedictus, &c. qui aromaticas & ſuaveolentes herbas creaveris.*

Variorum odorum:

Si quis vel conclave vel apothecam ingreſſus fuerit, multimodis aromatibus & gratis odoribus ſpirantem: ב"אי א"מה בורא מיני בשמים

בשמים *Benedictus, &c. qui omnimoda bona aromata creaviſti.*

De rebus *Viſu* perceptis; veluti; *Rerum viſu*

Si quis videat hominem monſtroſum; *perceptarum.* ברוך משנה הבריות *Benedictus ſit qui varias facit creaturas.*

Si ab hominibus mutilatum, vel deformatum: ברוך דיין אמת *Benedictus ſit Judex juſtus.* Idem dicunt ſuper cæcis, ſcabie malignâ porrigine &c. affectis.

Qui arbores vel alias res naturales elegantes videt: ברוך שלא חסר מעולמו כלום *Benedictus ſit, qui non patitur quicquam in mundo ſuo deſiderari.*

Qui Templum Idololatricum videt: בית גאים יסח יי׳ *Domum ſuperborum demoliatur Dominus.*

Qui imaginem idololatricam videt: ברוך שנותן ארך אפים לעוברי רצונו *Benedictus &c. qui longanimitate utitur, erga transgredientes voluntatem ejus.*

Qui locum videt, è quo exſtirpata eſt Idololatria; *Benedictus ſit Deus, qui exſtirpavit Idola ex hoc loco.*

Qui Cometam, Meteora, Fulgura videt: ברוך יי׳ שכחו וגבורתו מלא עולם *Benedictus &c. cujus potentia replet mundum.*

Super Iride: *Benedictus, qui pepigit fœdus cum Noacho, ſe non amplius diluvio perditurum terram.*

Qui Sapientem & eruditum Chriſtianum

tur, ſi jam in fine quoque integer relinqueretur, videretur menſam velle inſtruere idololatriæ, vel Idolo, juxta illud Eſaiæ: *Ipſi Gad menſam adornaſtis, & ipſi Meni libamen conſecraſtis.* Nulla quippe menſa hodiè fruſtulis panis inſtruitur, ſed integer panis apponitur: hoc tamen priſcis temporibus factitatum eſt, poſtquam comederant & ſaturati fuerant, menſam Dæmonibus quoque in gratiarum actionem ſternebant. Panis autem illius integri, & benedictione conſecrati fruſtulum in menſâ ſemper reliquum faciunt, ut aliquid in menſâ ſuperſit pro paupere, ſi quis fortè adveniat; deinde, ut Dei benignitas & munificentia celebretur, qui nobis largitur panem non ſolùm ad ſatietatem, ſed & ad ſuperfluitatem; tertiò, ut ſit, in quo benedictio quieſcat: ſi enim totus exeſus fuerit, nulla ampliùs menſam proſpera benedictio.

Eſa. 65. 11.

Ante gratiarum actionem cultri tollendi.

Antequam Deo poſt èpulas gratias agant cultelli abſconduntur, vel tolluntur, & in vaginas reconduntur. Ejus rei duas rationes reddunt, 1. quia Menſa, præſertim tempore gratiarum actionis, vocatur Altare, ſuper quo Deus colitur eique benedicitur; De altari autem dicitur; לא תניף עליו ברזל *Non elevabis ſuper eo ferrum*, Deut. 27. 5. Deinde propter periculum, quod inde enaſci poteſt, In Gemara enim legitur, nullam hujus rei olim habitam fuiſſe rationem, ſed quendam preces pr[…]

Minhagim pag. 6.

eunte[…]

eunteni, quum in gratiarum actione poſt menſam ad hæc verba deveniſſet; ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימנו : ברוך אתה יי' בונה ברחמיו ירושלים *Inſtaura citò in diebus noſtris ſanctam urbem Jeruſalem: Benedictus tu Domine, qui urbem tuam Jeruſalem inſtauras*; in memoriam ſibi & Templi & Urbis deſolationem revocaſſe, ac impotente animi motu abreptum, eò quòd deſolata jaceret Urbs, necdum inſtaurata eſſet, ſeipſum cultro transfixiſſe & vitâ privaſſe. Alii etiam tertiam addunt rationem, quia Menſa prolongat homini vitam; Culter eam præcidit. Non convenit autem, ut Culter vitam decurtans, elevetur ſuper Menſam, quæ eam prolongat.

Quondam etiam moris fuit, ut ſubter & circa menſam analecta ſcopis everrerent, & in unum colligerent ante lotionem manuum, ne aquâ è manibus excuſsâ illa forte contaminentur, quod in contumeliam panis vergeret. Hinc & collecta reponi & recondi debent in loco, in quo non poſſint pedibus conculcari.

Manuum poſt cibum lotio.

Manus quoque & os, diſcumbentes adhuc, in polubrum, non in triclinii ſolum, vel pavimentum, faſcini vitandi causâ, eluere ſolebant ante gratiarum actionem, quæ à menſâ fieri conſuevit, ut & preces & Nomen Dei ore puro & mundo recitare poſſent. Sed hodierno die ſegnitiâ atque deſidiâ in deſuetu-

R 3

aſſideat, & auſcultet, quâ ratione preces concipiantur, quid dicatur, & quis denique in menſâ modus ſervetur. Si de verbo Dei, & Sacroſancta Lege ſermo habeatur, ab illorum latere non diſcedit, ſed cum illis manet, & ſuavem, ſalubremque experiuntur cibum: ſi verò garriant, & futilibus fabulis tempus terant, recedit ab illis, & in locum illius malus Angelus ſuccedit, qui variis illos inter ſe jurgiis committit, pugnas, imò pugnos ciet, in morbos à cibo capto conjicit, &c. Ejuſmodi homines, etiamſi cibis ſe ingurgitent, non tamen ſatiantur, uti ſcribitur: *Venter impiorum inſaturabilis.*

Prov. 13. 25.

Oſſa in terrâ non projicienda.

Hâc etiam de causâ nemo oſſa, aut piſcium ſpinas, vel è regione ſui, vel à tergo projicere audeat, ne inviſibiles creaturas forte petat: adde quòd oſſibus in terram lapſis, non rarò inter ſe committuntur canes, & ab illorum dentibus ſuris periculum imminet.

Cultellus eur in dorſum non ponendus, &c.

Idcircò etiam cultellum in dorſum jacere nunquam ſinunt: ne Angelicæ & ſpiritales creaturæ lædantur.

Quomodo medulla excutienda.

Oſſium quoque medulla in quadras non eſt excutienda: hoc enim ſono noxii & impuri ſpiritus excitati, & rem ad manus atq; pugnam veniſſe ſuſpicantes, veniunt, & more ſuo ſolentes nocent. Verùm oſſi fruſtulum panis ſupponendum eſt, &c.

Carnes &

Olim inter carnes & piſces, manus ſemper

& os

& os abluere ſolebant : verùm hodiè id non tam ſtudioſè & accuratè obſervant, dummodo non ſimul, ſed ſingulatim comedantur ; ita tamen, ut carnem dentibus inhærentem repurgent, aridam panis buccellam comedant, paululumque bibant, ut hác ratione os eluatur, & inter piſcem & carnem diſcrimen ſtatuatur. *Piſces non ſimul comedenda.*

Eo cultro, quo ad carnem uſi ſunt, ad bütyrum, caſeum, & reliqua lactaria non utuntur: cibos etiam è lacte & carne menſæ ſimul ita non imponunt, ut ſeſe invicem tangant. Plurimas hâc de re leges & conſtituta habent, de quibus ſpeciali capite dicetur. *Diverſi cultri ad carnes & lactaria.*

Vir pius & ſanctus inter menſam, hominis, potûs item & cibi vanitatem, animo perpendere debet, & quo pacto minima cibi pars in homine remaneat; maxima verò per naturales excrementorum meatus evacuetur, uti Mar Zutra docet in hunc Davidis Prophetæ locum diſputans, *Propter hoc orabit ad te omnis Sanctus,* לעת מצוא *leés mezó,* hoc eſt, ſi Judaicè interpreteris, *excretionis tempore.* Sic enim Rabbini locum hunc intelligunt, illum eſſe ſanctum, qui in epulando ſibi in memoriam revocat, illa quæ eduntur, per naturales meatus excerni iterum debere. Duæ autem illæ voculæ Hebraicè propriè ſignificant, *Tempore inventionis*, hoc eſt, tempore opportuno, quo Deus inveniri ſolet, vel, tempore *Inter menſam vanitas humana perpendenda.* *Tractatu Berachos cap.1. pag. 8. Pſal. 32. 6.*

quo

quo ab anguſtiâ &afflictionibus homines inveniuntur & urgentur. Id genus cogitationibus, ad temperantiam & moderationem quoque ſtimulatur & excitatur homo, adeò ut non magnam in continuis conviviis pompam adhibeat, ſed potiùs temperantiæ & parſimoniæ ſtudeat: & hac ratione rem familiarem augebit, grandesque divitias congeret.

Pro omnibus rebus Deo gratias agendæ.

Tenentur Deum laudare, ipſique benedicere, non ſolum in ſuis Orationibus, vel pro ſpeciali aliqua gratia & beneficio, quod ab eo accipiunt, ſed pro omni re ſingulari & extraordinaria, quæ illis evenit, pro omni actione quam faciunt, pro omni cibo quem edunt, potu quem bibunt, pro omnibus odoribus ſuavibus, pro omnibus præceptis à Deo acceptis, vel à Rabbinis, quæ quidem obſervant, pro omnibus rebus novis, inſolitis, inſperatis, quas vident vel audiunt &c. harumque unaquæque ſingularem & propriam habet Benedictionem: Ex. gr.

Vini extraordinarii conſecratio, &

Si inter epulas ſolito generoſius vinum, vel ſuavior infundatur potus, qui primus deguſtat, hujuſcemodi precatiunculâ conſecrare debet; ב"אי אמ"ה הטוב והמטיב *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine, qui benignus es, & benignitatem exerces.*

Cibi. Orach Chajim numer. 202.

Pariter peculiares cibi, qui quotidiè commedi non ſolent, iſtiusmodi benedictione conſecrantur: ב"אי א"מה בורא מיני מזונות *Benedictu*

tu

tu Domine Deus noſter &c. qui multigeneres cibos produxiſti.

Fructuum.

Si quis arborum Fructus comedat, ut puta uvas, ficus, mala aurea, olivas, amygdalas, caſtaneas, mala, pyra, nuces Ponticas, fraga, &c. dicere ſolet; ב׳אי א׳מה בורא פרי העץ *Benedictus tu Domine Deus noſter, qui hos arborum fructus creaveris.*

Terra naſcentium.

De eo quod arboribus non decerpitur, ſed terrâ naſcitur, dicunt: ב׳אי א׳מה בורא פרי האדמה *Benedictus tu Domine. &c. qui terra fructus creaveris.*

Cæterarum rerum.

De cæteris verò rebus, quæ neque ex arboribus, neque ex terrâ prodeunt, utpote caſeo, butyro, piſcibus, carne, lacte, melle, &c. ב׳אי א׳מה שהכל נהיה בדברו *Benedictus, &c. cujus verbo omnia creata ſunt.*

Bellaria poſt conſecrationem in terram de'apſa, &

Si bellaria in manus ſumpta, & benedictione conſecrata, illis ex manibus excidant, antequam ea in os indiderint, dicere ſolent: ברוך שם כבוד מלכותו מעתה ועד עולם *Benedictum nomen decoris regni illius, dehinc & in æternum*; ideo ſcil. quòd fruſtrà precati ſint, nullamque inde utilitatem perceperint, & nomen Dei, quod non leve eſt peccatum, fruſtrà nominarint: Si verò ante preces omninò peractas è manibus exciderint, dicitur, *Domine: doce me mandata tua.*

Ante conſecr. Berachos c. 7. pag. 50.

Oblivio precum.

Si quis oblitus ſit precari, & aliquid jam ori admoverit; ſi de potionum genere ſit, to-

tum

tum eſt ebibendum, & è veſtigio precatiuncula recitanda; ſi de eſculentis, alterâ oris parte id continendum eſt, & benedictio interim recitanda, eaque recitatâ demum, quidquid id eſt, deglutiendum. Sed ſi integrum adhuc, nec comminutum fuerit, expui debet, & tum demum preces concipiendæ,

Orach chajim num. 116. Conſecratio aromatum: Quemadmodum verò nihil edendum vel bibendum eſt abſque precibus, & gratiarum actione: ita etiam nullo ſuavi odore absque gratiarum actione frui debent. Odorem, quem ligna expirant, qualis eſt roſarum, thuris, cinnamomi, ejusmodi benedictione conſecrant: ב"אי א"מה בורא עצי בשמים ***Benedictus, qui ſuavem ligno aromatico odorem indideris.***

Fructuum ſuaveolentium: De Fructuum, utpote malorum, pyrorum, aurantiorum, citreorum, nucu n moſchatarum odore, ſic dicunt: ב"אי אמה אשר נתן ריח טוב בפירות ***Benedictus, &c. qui hunc odorem fructus ſpirare permiſeris.***

Balſami & olei: De Balſamo, & aliis ſuaveolentibus oleis vel aquis, dicitur: ב"אי א"מה בורא שמן ערב ***Benedictus, &c. qui tam ſuave & præſtantis odoris oleum creaveris.***

Herbarum: De herbis grati odoris: ב"אי א"מה בורא עשבי בשמים ***Benedictus, &c. qui aromaticas & ſuaveolentes herbas creaveris.***

Variorum odorum: Si quis vel conclave vel apothecam ingreſſus fuerit, multimodis aromatibus & gratis odoribus ſpirantem: ב"אי א"מה בורא מיני בשמים

בשמים *Benedictus, &c. qui omnimoda bona aromata creaviſti.*

De rebus *Viſu* perceptis; veluti; *Rerum viſu perceptarum.*

Si quis videat hominem monſtroſum; ברוך משנה הבריות *Benedictus ſit qui varias facit creaturas.*

Si ab hominibus mutilatum, vel deformatum: ברוך דיין אמת *Benedictus ſit Judex juſtus.* Idem dicunt ſuper cæcis, ſcabie maligna porrigine &c. affectis.

Qui arbores vel alias res naturales elegantes videt: ברוך שלא חסר מעולמו כלום *Benedictus ſit, qui non patitur quicquam in mundo ſuo deſiderari.*

Qui Templum Idololatricum videt: בית גאים יסח יי *Domum ſuperborum demoliatur Dominus.*

Qui imaginem idololatricam videt: ברוך שנותן ארך אפים לעוברי רצונו *Benedictus &c. qui longanimitate utitur, erga transgredientes voluntatem ejus.*

Qui locum videt, è quo exſtirpata eſt Idololatria; *Benedictus ſit Deus, qui exſtirpavit Idola ex hoc loco.*

Qui Cometam, Meteora, Fulgura videt: ברוך יי שכחו וגבורתו מלא עולם *Benedictus &c. cujus potentia replet mundum.*

Super Iride: *Benedictus, qui pepigit fœdus cum Noacho, ſe non amplius diluvio perditurum terram.*

Qui Sapientem & eruditum Chriſtianum

videt : *Benedictus &c. qui de Sapientia ſua largitur Carni & Sanguini* &c.

Rerum auditarum.

De *Auditu:*

Si quis bona nova audiat, ſibi privatim grata & jucunda, dicit; *Benedictus ſit, qui nos vivos conſervavit* &c.

Si quid mali & adverſi : *Benedictus ſit Judex veritatis, qui voluit ut homo benedicat æquè ſuper malo, ac ſuper bono;* idque animo hilari & alacri.

Si de rebus aliis, vel actionibus quas homo ſuſcipit : ſi quis Domum novam exſtruat, veſtimenta nova comparet, ברוך שהחיינו וכו׳· Novam veſtem induenti, dicunt, תְּבַלֶּה וּתְחַדֵּשׁ *Faxit Deus, ut hanc deteras, & novam facias!*

Balneum ingredientis.

Balneum ſeu Vaporarium *ingrediens*, dicit, יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזה ומכיוצא בזה לעתיד לבוא *Deus mi & Deus Patrum meorum, ingredi quæſo facias me in pace, & exire ſinas me in pace, liberesq; me ex hoc, & ſimilibus locis, tempore futuro.* Egrediens ex eo : מודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שהצלתני מן האור : *Gratias ago tibi ô Deus, quòd me ab igne liberaveris.*

Venam ſecantis.

Venam ſecans; יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אותבי שיהי עסק זה לרפואה ותרפאני כי רופא חנם אתה *Faxis, ô Deus, ut negotium hoc cedat ad ſalutem meam, & eo ſanum me reddas: quia Medicus*

gratui-

gratuitus es. Poſt venæſectionem : ברוך אתה ה׳ רופא ח״נם Benedictus eſto ô Deus, qui gratis ſanas.

In ſummâ, hoc ſtudioſè ab illis obſervatur, & ſeriis docetur ſcriptis, nullam omninò ex qualibet re utilitatem vel delectationem percipiendam abſque præcedente gratiarum actione; qui ſecus faxit, nec Deo gratias egerit, prædonem illum & latronem meritò appellari, qui injuſtè in Dei bona involet : כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב״ה *Quicunq; utilitatem aliquam percipit ex hoc mundo ſine benedictione, perinde eſt ac ſi deprædaretur Deum.* Laudabilis ſanè conſuetudo, ſi ex pio ſynceroque proficiſceretur animo. Sed & hîc, ut & in reliquis omnibus, externa potiùs ſpectant opera, virtutemque omnem & dignitatem in ipſis collocant verbis, quibus recitatis, officio ſe defunctos putant. *Sine gratiarum actione nihil ſumendum. Sanhedrin fol. 120. 1. Berachos fol. 35. 2.*

Fruſtula panis reſidua ſemper in menſâ ſunt relinquenda; qui ſecus facit; benedictionis omnis in poſterum expers eſt, ut in Talmude in hunc locum Jobi diſputatur; *Non remanſit de cibo ejus, & propterea nihil permanebit de bonis ejus.* Reliquias autem ſupereſſe debere, ſcribitur in libro Paralipomenon : *Comedimus & ſaturati ſumus, & remanſerunt plurima.* Rabbi tamen Eliezer dixit, non eſſe integrum panem reſiduum relinquendum : nam quia integer Panis ab initio menſæ apponi- *Reliquiæ in menſa relinquendæ. Tractatu Sanhedrin cap. 11. folio 92. 1. Iob. 20. 21. 2. Par. 31. 10.*

tur, ſi jam in fine quoque integer relinqueretur, videretur menſam velle inſtruere idololatriæ, vel Idolo, juxta illud Eſaiæ: *Ipſi Gad menſam adornaſtis, & ipſi Meni libamen conſecraſtis.* Nulla quippe menſa hodiè fruſtulis panis inſtruitur, ſed integer panis apponitur: hoc tamen priſcis temporibus factitatum eſt, poſtquam comederant & ſaturati fuerant, menſam Dæmonibus quoque in gratiarum actionem ſternebant. Panis autem illius integri, & benedictione conſecrati fruſtulum in menſâ ſemper reliquum faciunt, ut aliquid in menſâ ſuperſit pro paupere, ſi quis fortè adveniat; deinde, ut Dei benignitas & munificentia celebretur, qui nobis largitur panem non ſolùm ad ſatietatem, ſed & ad ſuperfluitatem; tertiò, ut ſit, in quo benedictio quieſcat: ſi enim totus exeſus fuerit, nulla ampliùs menſam proſpera benedictio.

Eſa. 65. 11.

Ante gratiarum actionem cultri tollendi.

Antequam Deo poſt èpulas gratias agant cultelli abſconduntur, vel tolluntur, & in vaginas reconduntur. Ejus rei duas rationes reddunt, 1. quia Menſa, præſertim tempore gratiarum actionis, vocatur Altare, ſuper quo Deus colitur eique benedicitur; De altari autem dicitur; לא תניף עליו ברזל *Non elevabis ſuper eo ferrum,* Deut. 27. 5. Deinde propter periculum, quod inde enaſci poteſt, In Gemara enim legitur, nullam hujus rei olim habitam fuiſſe rationem, ſed quendam preces præeuntes

Minhagim pag. 6.

euntem, quum in gratiarum actione poſt menſam ad hæc verba deveniſſet; ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימנו : ברוך אתה יי׳ בונה ברחמיו ירושלים *Inſtaura citò in diebus noſtris ſanctam urbem Jeruſalem: Benedictus tu Domine, qui urbem tuam Jeruſalem inſtauras;* in memoriam ſibi & Templi & Urbis deſolationem revocaſſe, ac impotente animi motu abreptum, eò quòd deſolata jaceret Urbs, necdum inſtaurata eſſet, ſeipſum cultro transfixiſſe & vitâ privaſſe. Alii etiam tertiam addunt rationem, quia Menſa prolongat homini vitam; Culter eam præcidit. Non convenit autem, ut Culter vitam decurtans, elevetur ſuper Menſam, quæ eam prolongat.

Quondam etiam moris fuit, ut ſubter & circa menſam analecta ſcopis everrerent, & in unum colligerent ante lotionem manuum, ne aquâ è manibus excuſsâ illa forte contaminentur, quod in contumeliam panis vergeret. Hinc & collecta reponi & recondi debent in loco, in quo non poſſint pedibus conculcari.

Manus quoque & os, diſcumbentes adhuc, in polubrum, non in triclinii ſolum, vel pavimentum, faſcini vitandi causâ, eluere ſolebant ante gratiarum actionem, quæ à mensâ fieri conſuevit, ut & preces & Nomen Dei ore puro & mundo recitare poſſent. Sed hodierno die ſegnitiâ atque deſidiâ in deſuetu- *Manuum poſt cibum lotio.*

tur, ſi jam in fine quoque integer relinqueretur, videretur menſam velle inſtruere idololatriæ, vel Idolo, juxta illud Eſaiæ: *Ipſi Gad menſam adornaſtis, & ipſi Meni libamen conſecraſtis.* Nulla quippe menſa hodiè fruſtulis panis inſtruitur, ſed integer panis apponitur: hoc tamen priſcis temporibus factitatum eſt, poſtquam comederant & ſaturati fuerant, menſam Dæmonibus quoque in gratiarum actionem ſternebant. Panis autem illius integri, & benedictione conſecrati fruſtulum in menſâ ſemper reliquum faciunt, ut aliquid in menſâ ſuperſit pro paupere, ſi quis fortè adveniat; deinde, ut Dei benignitas & munificentia celebretur, qui nobis largitur panem non ſolùm ad ſatietatem, ſed & ad ſuperfluitatem; tertiò, ut ſit, in quo benedictio quieſcat: ſi enim totus exeſus fuerit, nulla ampliùs menſam proſperat benedictio.

Eſa. 65. 11.

Ante gratiarum actionem cultri tollendi.

Antequam Deo poſt èpulas gratias agant, cultelli abſconduntur, vel tolluntur, & in vaginas reconduntur. Ejus rei duas rationes reddunt, 1. quia Menſa, præſertim tempore gratiarum actionis, vocatur Altare, ſuper quo Deus colitur eique benedicitur; De altari autem dicitur; לא תניף עליו ברזל *Non elevabis ſuper eo ferrum,* Deut. 27. 5. Deinde propter periculum, quod inde enaſci poteſt, In Gemara enim legitur, nullam hujus rei olim habitam fuiſſe rationem, ſed quendam preces præeuntem,

Minhagim pag. 6.

euntem, quum in gratiarum actione poſt menſam ad hæc verba deveniſſet; ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימנו : ברוך אתה יי' בונה ברחמיו ירושלים *Inſtaura citò in diebus noſtris ſanctam urbem Jeruſalem: Benedictus tu Domine, qui urbem tuam Jeruſalem inſtauras;* in memoriam ſibi & Templi & Urbis deſolationem revocaſſe, ac impotente animi motu abreptum, eò quòd deſolata jaceret Urbs, necdum inſtaurata eſſet, ſeipſum cultro transfixiſſe & vitâ privaſſe. Alii etiam tertiam addunt rationem, quia Menſa prolongat homini vitam; Culter eam præcidit. Non convenit autem, ut Culter vitam decurtans, elevetur ſuper Menſam, quæ eam prolongat.

Quondam etiam moris fuit, ut ſubter & circa menſam analecta ſcopis everrerent, & in unum colligerent ante lotionem manuum, ne aquâ è manibus excuſsâ illa forte contaminentur, quod in contumeliam panis vergeret. Hinc & collecta reponi & recondi debent in loco, in quo non poſſint pedibus conculcari.

Manus quoque & os, diſcumbentes adhuc, in polubrum, non in triclinii ſolum, vel pavimentum, faſcini vitandi causâ, eluere ſolebant ante gratiarum actionem, quæ à menſâ fieri conſuevit, ut & preces & Nomen Dei ore puro & mundo recitare poſſent. Sed hodierno die ſegnitiâ atque deſidiâ in deſuetu- *Manuum poſt cibum lotio.*

dinem hæc abierunt, & tum demum fiunt, quando preces peraguntur, & è menſâ ſurgitur.

Gratiarum actio poſt cibum.

Poſtquam exempta fames epulis menſæq; remotæ, oportet patrem familiâs vel Rabbinum, vel peregrinum hoſpitem, ſi quis adſit, Gratiarum actionem à menſâ recitare; ſiquidem tres, quatuor, ſex, octo vel plures fuerint. Si pauciores, quàm tres, quiſque pro ſe orat.

Antequam autem eam recitet, Sal à menſa removeri & tolli debet. In fauſtam enim vocem מֶלַח (Sal) habent, eò quòd uxor Lothi in Scriptura dicatur in ſtatuam Salis converſa eſſe.

Fit poculo vini.

Ad hanc requiritur quoque *Poculum Vini*, quod vocant כוס של ברכת המזון *Poculum Benedictionis menſæ.*

Ejus requiſita.

Decem ejus requiſita numerant Talmudici, è quibus hæc hodiè ſunt in uſu, שידיחנו מבפנים *ut eluatur interius*, ושטיפה מבחוץ *& abluatur exteriùs*, ut undiquaque purum ſit & mundum, Debet eſſe integrum non ruptum; Vinum ei infundendum merum, non aquâ dilutum: idque recenter ſeu ex dolio, ſeu ex cantharo infuſum: eo poculum totum quantum eſt, replendum, quia ſcribitur; *Plenus erit benedictione Domini*, Deut. 33. 23. h. e. Scyphus, qui benedictione conſecratur, plenus eſſe debet. Quarum conditionum memoriale fecerunt vocem חמשה׳ *Chamiſcha*, quæ *quinq;* ſignificat,

gnificat, ſed *quatuor* conſtat literis, quarum ſingulæ, initiales ſunt harum 4. conditionum; ח denotat חַי Chaj (Vinum merum & recens) מ denotat מלא *Male* (Plenus) ש ſignificat שטיפה *Schetiphah* (Ablutionem externam) ה. הדחה *Hadáchah* (Elutionem interiorem.)

Cùm incipit Gratiarum actionem, ſumit ſcyphum hunc in manum dexteram, ſine ope manus ſiniſtræ, &c. ut ſuprà in Poculo conſecrationis menſæ. Dum gratiarum actionem recitat, ipſe, & omnes accumbentes, ſedent, quia eſt ſatis prolixa, & majori devotione ac zelo, ſedentes eam precari poſſunt; nulli tamen rei inniti, vel acclivem eſſe; quia id ſuperperbum cenſetur.

Gratiarum illa actio (ברכה) prolixâ conſtat Oratione, quâ *Deum primò laudant, eiq́ gratias agunt, quòd ſibi & reliquis creaturis cibum potumq́ ſuppeditet, illiusq́ benignitate ſubſiſtant: quòd patres ſuos ex Ægypto eduxerit, & in terram Canaan introduxerit, fœdus cum illis pepigerit, legem dederit, & ſe illos in æternum protegere velle promiſerit. Deinde ſupplicant illi, ut urbi s Jeruſalem miſereatur, templum & regnum Davidis citò in diebus ſuis inſtauret & denuò erigat, Eliam & Meſſiam mittat, ſeq́ ex tam diutina captivitate liberet, paupertatem prohibeat, ne à Chriſtianis* (quos hîc בשר ודם *Carnem & ſanguinem*, id eſt, homines merè carnales appellant; innuentes nimi-

rum, nos miſeros mortales, & perditioni deſtinatas eſſe creaturas, quibus nulla cum Deo intercedat communio, ac proinde maledictos nos eſſe & reprobos, qui inſtar pecudum moriamur & pereamus: ſe verò eſſe gentem ſanctam, Dei peculium & hæreditatem) *vel dona accipere, vel mutuari, aut ſtipem petere cogantur,* (Verba ſunt, אל תצריכנו אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם) *ſed potiùs, ut largitate & liberalitate illius augeantur, nec ignominiâ & dedecore afficiantur: utq́ à cervicibus ſuis Chriſtianorum jugum dejiciat, ſeq́ publicè & in omnium nationum conſpectu in patriam reducat:* (הרחמן הוא ישבור עול גוים מעל צוארנו והוא יוליכנו קוממיות לארצנו) *menſæ & domui, in quâ epulati ſunt, benedicat, patrem & matremfamiliâs, liberosq́ cum omnibus poſteris benedictionum ſuarum*

Amen poſt cibum.

theſauris cumulet, &c. Ad hæc ii qui diſcubuerunt *Amen* elatâ & contentâ voce reſpondent: tacitè verò ſecum hunc Pſalmorum verſiculum

Pſalm. 34. v. 10. 11.

recitant; *Timete Dominum Sancti ejus, quoniam non eſt penuria timentibus eum: leunculi indigebunt, & famem patientur, ſed quærentes Dominum non deficient ullo bono:* Verùm id ore vacuo, ita ut nullæ micæ, nullæque carnis particulæ dentibus hæreant, pronuntiandum eſt, quia

Pſalm. 71. 8.

ſcribitur: *Replebitur os meum laude tuâ, toto die gloriâ tuâ.*

Fieri ea poteſt quavis linguâ alicui nota: facienda voce articulatâ & diſtinctâ; altâ etiam

etiam, ſi à patrefamiliâs fiat coram uxore & liberis. Quamvis etiam quis ita ſe inebriaſſet, ut vix loqui poſſit, tamen eam recitare tenetur; quia dicitur; *Si comederis, & ſaturatus fueris, benedices Domino Deo tuo.* Atqui & ebrius ſaturatus eſt. *Deut. 8.10.*

Gratiarum autem actio ibi recitanda eſt, ubi cibus captus eſt, ut conſtet, quòd Deo gratias agat pro eo, quod ibi edit. Qui id facere negligit, graves pœnas luit; niſi errorem, vel contumaciam emendârit. Hinc Cabaliſtæ ſcribunt, *eos qui gratiarum actionem non recitant eo ipſo loco quo comederunt, ad ſepulchrum non venire,* hoc eſt, corpora eorum ſepulchro non reddi; ut qui ſuſpendio, aquis, igne, vel alio ſupplicii genere vitam finiant. *Pius quondam Judæus & Dei reverens, inter peregrinandum, in medio campi æquore aliquando pranſus, gratiarum actionem, quæ à cibo fieri ſolet, recitare oblitus erat: quum verò aliquantum viæ proceſſiſſet, illius mentem precis ſubiit recordatio. Converſus itaq; ad comites ſuos, ſibi retrò pedem ferendi neceſſitatem impoſitam dixit: imprudentem enim pretioſum cimelium ibi oblitum eſſe, ubi epulati erant. Illuc reverſo, & prece peractâ, miraculum Deus edidit, columbamq; auream creavit, quam, tanquam obſervationis præcepti hujus mercedem, abſtulit.* Minimè profectò mirum id eſſet, ſi in Perediâ, & Perbibeſiâ, ut & orâ omni Conterebromiâ, columba aſſaria in os illius advolaſſet. Sed miraculum hoc

Orach chajim numer. 184.

In quo loco gratiæ ſint dicendæ.

non procul à Picorum montibus aureis, vel Indicis aurifodinis, contigiſſe oportet, unde ſine dubio Columba hæc advolarit, & ad Judæi pedes præ defatigatione conciderit.

A prandio aliquid ſtudendum.

Prandio finito vir pius iterùm ſe conferet ad ſua ſtudia, quod ſi verò Somno meridiano impediatur, poterit dormire, ſed ſomno brevi, ne quid detrahatur cultui Divino: neque etiam hoc ſomno quæret voluptatem corporis, ſed ut vires inſtauret ad colendum Deum. Id quod etiam intelligendum de omnibus, ex quibus homo recreationem capit in hoc mundo, juxta illud Salomonis; *In omnibus viis tuis cognoſce eum*, Prov. 3. 6. Et Rabbini dicunt; כל מעשיך יהיו לשם שמים *Omnia opera tua fiant ad gloriam Dei*; nempe etiam ea quæ ſunt של רשות libera & indifferentia, ut, Edere, Bibere, Ambulare, Sedere, Stare, Loqui, &c. Hinc Rabbenu Hakkádoſch, moriturus, ſurſum erexit decem digitos ſuos, & dixit; *Noſti, ô Deus, quòd non uſus ſim his digitis, niſi ad tuam gloriam.*

Abſtinendum à frequentibus conviviis.

Sapientiſſimi illi mortales multa per hebdomadem agitare convivia, totamque illam in dies feſtos convertere prohibuerunt: continua etiam & mutua inter ſe Judæos curare convivia, vehementer improbarunt. Ac ſanè Cabaliſtæ dicunt, *Sammaelem, Dæmonum principem, cum ſuâ catervâ & ſodalitio ejusmodi conviviis intereſſe, & convivas ad varia incitare pecca-*

Liber Reſchis chochma cap. 15. pag. 64.

ta,

ta. Rabbi Levi retulit. Rabbi Abben docuiſſe nomine Rabbi Jehoſuæ, *eos omnes qui ita comeſſantur, & perpetuis per totam hebdomadam indulgent compotationibus, quando fato functi ſunt & ſepulchro conditi, poſt triduum medios diſrumpi, adeò ut ſtercus, ſordes & excrementa viſcerum in faciem illorum defluant, uti ſcriptum eſt :* Diſpergam ſuper vultum veſtrum ſtercus ſolemnitatum veſtrarum; *poſtea Diabolos accedere, illosq; ſannis excipere, & dicere, Comede quod tam longo congregaſti tempore, &c.* Suaviſſimi & præſtantiſſimi hujus apparatus deliciis Judæi per me hîc fruantur licet; ego interim ad reliqua properabo, & docebo, quo ſe pacto poſt cibum gerere ſoleant. *Malach.2.3.*

CAPUT XIII.

De precibus Judæorum veſpertinis & nocturnis, & quomodo cubitum ſe conferant.

PRecatio *Veſpertina* ſubſtituta eſt in locum תשיד של בין הערביים *Sacrificii quotidiani veſpertini.* Ejus tempus olim erat hora ſexta. Quales autem horas olim obſervarint, quæritur? Scribunt, illos omnes dies diſtinxiſſe in 12. horas : horas autem incepiſſe ab ortu Solis, & in ejus occaſſu finiiſſe : ita ut prout Dies erat vel longior, vel brevior, tales etiam horæ

Precatio veſpertina.

De Horis Veterum.

horæ fuerint. Hinc ſemper horâ ſextâ ab ortu Solis fuiſſe meridiem. A meridie, Sole declinante in Occaſum, initium fuiſſe illius temporis, quod in ſcriptura vocatur בין הערבים *Inter duas veſperas*, cui Oblatio Sacrificii veſpertini eſt aſſignata: Et ſic ſolitos fuiſſe Sacerdotes in Veſpera Paſchatis, quando ea incidit in veſperam Sabbathi, mactare Sacrificium quotidianum ſtatim ab initio temporis ei aſſignati (hoc eſt, circa ſextam & dim.) quò deinde poſſent etiam vacare Agno Paſchali, ante ingreſſum Sabbathi; Reliquis autem Anni diebus, non oblatum illud fuiſſe, nîſi horâ nonâ cum dimidiâ, (quæ noſtræ tertiæ reſpondet cum dimid.) Et hinc eſt, quòd hodiè quoque in Precatione *Minchæ*, ſeu pomeridianà, idem tempus obſervent. Et hæc obſervatio vocatur *Mincha Ketanna* hoc eſt, parva. Quod ſi quis velit eam ſtatim initio facere ab horâ ſextâ cum dimidiâ, id licet, & vocatur *Mincha Gedolah*, hoc eſt, magna. Durationem ejus quidam determinarunt, uſque ad ejus medium: alii ad noctem uſque.

Minhag. pagina 6. Orach. chaim numer. 232.

In majoribus ergo urbibus, ubi Scholas vel Synagogas Judæi habent, is qui januarum pulſatione ad Scholam congregare ſolet (Æditui vicem ſupplet) horam circiter quintam pomeridianam circumire & oſtiatim pulſare ſolet, ut ſcilicet in ſcholam, oblationis vel precis veſpertinæ causâ, conveniant.

Quum

Quum primùm ſcholam ingreſſi ſunt (lotis primùm manibus) ſedent & precem recitant, cujus prima vox eſt אשרי *Aſchre* id eſt, Benè Beateque; deſumpta nempe ex Pſalmo 84. אשרי *Benè beateq; habitatoribus domus tuæ, & iis qui te in ſæculum laudant, Selah,* (his verbis ſeſe jactantes, quòd adeò ſtudioſè & diligenter precibus in ſynagogis ſuis vacent) *Beatus populus cui ſic eſt: beatus populus cujus Deus eſt Dominus, Exaltabo te Deus mi, Rex, & benedicam nomini tuo in ſæculum, & in perpetuum, &c.* nec abſiſtunt, donec integrum hunc Pſalmum abſolverint. Permagni enim illum faciunt, ſcribuntque, partem in ſæculo futuro illi promiſſam eſſe, qui Pſalmum hunc ter quotidiè recitaverint. Surgit poſtea præcentor, & ſacram illam precem, quam illi קדש *Kaddeſch* appellant, ſed dimidiâ tantùm ex parte, canit: cœtus autem octodecim illas gratiarum actiones, quarum in precibus matutinis meminimus, recitat. Quo peracto, de loco editiore, qui Chriſtianorum ſuggeſtis reſpondet, deſcendit, & ſuper gradibus coram arcâ genuâ ſubmittit, atque ad ſiniſtram vultu in terram procumbit, quem totus cœtus imitatur, caput quoque in ſiniſtrum latus propendere ſinentes, faciem tegentes, ſummâque & religione & attentione, ex toto corde (cor enim ad ſiniſtram ſitum eſt, ac proinde, quando ita caput in ſiniſtram propen-

Preces Veſpertinæ.

Pſal. 84. 5.

Pſal. 144. 15.

Pſal. 145.

Rimchi in hunc Pſal.

Orach chaſim numer. 130.

det

det, caput & cor ſimul ſunt) in hæc verba erumpentes : רחום וחנון חטאתי לפניך סלא רחמים רחם עלי וקבל תחנוני . יי׳ אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני וגו׳ *Miſericors & gratioſe Deus, coram facie tuâ peccavi, ſed tu miſericordiâ plenus es, miſerere ergo mei, & humillimas preces meas noli dedignari, nec in furore tuo arguas me, neque in irâ tuâ corripias me*; & hâc ratione, abjecto & operto vultu, Pſalmum ſextum à principio ad finem uſque recitant.

Pſalm. 6.

Cur præcentor in genua procidat. Ioſ. 7. 6.

Quòd *præcentor inflexo genu procidat coram arcâ*, in quam liber legis reconditur, id fit exemplo Joſuæ, de quo ſcribitur: *Et Joſua pronus cecidit in terram coram arcâ Domini.*

Cur faciem operiant.

Quòd *faciem operiunt*; ideò contingit, quia olim, quum amplum & ſpatioſum haberent Templum, quatuor cubitos ab invicem ſinguli diſtabant, quando peccata ſua coram Deo confitebantur, adeò ut alter alterius confeſſionem audire non poſſet : propterea etiam hodiè faciem ſuam tegunt, ut nemo quæ ab aliis dicuntur videat.

Cur in ſiniſtram ſe inclinent. Cant. 2. 6.

Quòd *in ſiniſtram ſe inclinent*, præter alias cauſas, ideo fit; quia ſcriptum extat; *Læva ejus ſub capite meo :* Item; quòd Iſaac, quum offertendus eſſet, in ſiniſtrum latus jacuerit.

Statim poſtea ſurgunt, & præcentor dicit: ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו: *Nos autem quid facto opus ſit ignoramus, niſi ut oculos noſtros ad te levemus*; quaſi dicerent; Nos, ô Deus, te

ſtantes

ſtantes & ſedentes, humiles & elevati, erecti & inclinati, invocavimus, adeò ut ignoremus, quid nobis amplius ſit faciendum: itaque faciem noſtram ad te levabimus, &c. Integram deinde precem *Kaddeſch* iterum recitant, ſicque preces veſpertinas abſolvunt.

Conveniens ſanè eſſet, illos domuitionem nunc parare, & cœnatum abire, atque à cœna rurſus in ſynagogam, precis nocturnæ, quæ ערבית *Arvis* vocatur, vel מעריב *Maarif*, peragendæ causâ, convenire. Ejus tempus eſt ab initio noctis circa horam 9. uſque ad mediam noctem. Verùm, quia hoc incommodum eſt, & fieri poteſt, ut multi crapulâ nocturnâ obruantur, ita ut precis nocturnæ obliviſcantur, conſultum Rabbinis viſum fuit, & ab illis conſtitutum, ut preci veſpertinæ precem nocturnam continuò ſubjicerent. Exigui tamen temporis pauſam faciunt, & inter oblationem, ſeu precem Veſpertinam, & precem Nocturnam, intervalli aliquid interjiciunt, ita ut manifeſtum appareat diſcrimen. Fortaſſis ideò quoque Precibus pomeridianis Nocturnam conjungunt, quia ſcribunt, eam non eſſe חובה *Debitum*, ſed רשות *Reſchus*, liberam & arbitrariam. Subſtitutam enim eſſe in locum membrorum & inteſtinorum Sacrificii veſpertini, quæ interdiu non ſatis cocta fuerint &c. Nihilominus tamen ceu מצוה עוברת præceptum pium

Preces nocturnas quare cum veſpertinis conjungant.

pium eſſe obſervandam, neque intermittendam.

Quomodo diſſidentes ſe aliquando ante preces reconcilient.

Interdum verò hîc quoque peculiarem obſervant morem; ſi quis litem cum alio habeat, vel jurgium aliquod componendum ſit, is qui jus ſuum ab adverſario obtinere non poteſt, in medium procedit, atque ad librum ex quo præcentor preces decantat, adit, eumque claudit, & manu pulſans, inquit: אני כלאו *Ani Kelao*, Ego occludo illum; quaſi diceret; Precibus peſſulum & repagulum obdo, donec adverſarius meus mecum in gratiam redierit. Tunc ulterius precari non audent, donec illi ſatisfactum fuerit. Precibus itaque non peractis domum ſæpe repetunt: & ſi litigantium alter implacabilem, inexpiabilemque ſeſe præbeat, precibus per aliquot dies ſæpè ſuperſedetur.

Quid precentur noctu.

Inter cætera autem iterum à Deo petunt, ut à Chriſtianis liberentur, & in patriam reducantur: & in quâdam prece, cujus initium eſt, ברוך יי ita ſolent dicere: הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך : כל גוים □ אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך יי׳ ויכבדו לשמך וכו׳ יראו עינינו וישמח לבנו תגל נפשנו בישועתך באמת באומר לציון מלך אלהיך יי׳ מלך יי׳ ימלוך לעולם ועד וכו׳ *O Deus Domine noſter, auxiliare nobis, congrega & libera nos à gentibus* (hoceſt, à Chriſtianis) *ut ſacroſanctum nomen tuum confiteamur, & in laude tuâ exulte-*

exultemus. Omnes populi, quos tu creaſti, venient, & adorabunt in conſpectu tuo, & nomini tuo honorem exhibebunt, &c. oculi noſtri videbunt, cor noſtrum lætabitur, anima noſtra auxilio tuo revera gaudebit, quando Sioni dicetur, Dominus regnat, Deus Rex eſt, Deus regnat, & in æternum regnabit, tuum enim eſt regnum, &c. (Ah miſer Judæe, fruſtra lætitiam hanc expectas: jam enim ante mille ſexcentos annos contigit). Poſtea precem illam repetunt, quâ Chriſtianos & Chriſtianum Magiſtratum diris devovent, cujus in prece matutinâ mentionem fecimus. Qui hoc anno patrem amiſit, per integrum annum precem illam recitat, quam *parvum Kaddeſch* appellant, ut illius operâ & virtute patrem ſuum ex purgatorio liberet, ut ego fuſiùs, Deo dante, alibi declarabo. Quum ſcholâ egrediuntur, Scripturæ loca illa recitant, de quibus ſuprà capite quinto dictum. Et hîc iterum verboſiſſimum habent diſputationem de prece cujus initium eſt; שמע ישראל *Audi Iſraël, Dominus Deus tuus Deus unus eſt*; quo nempe pacto, quo tempore vel loco ſit recitanda: ſed ampliora ſunt, quàm ut huc transferri poſſint. *Talmud & Rabbi Alphes tract. Berachos cap. 1. Orach chajim numer. 235. & ſeqq.*

In cœnâ eâdem ſe ratione gerunt, atque in prandio.

Quando cubitum ſe conferunt, calceum ſiniſtrum primum exuunt, deinde dextrum. Induſium in lecto jam decumbentes & ſtra- *Quomodo in cubiculo ſe exuant.*

gulis operti exuunt; ne ſcilicet parietes & trabes domus pudenda illorum nuda intueantur. Ideò nudis illis in cubiculo veſicam exonerare non licet. Fœdiſſimum hoc eſt & turpiſſimum, & in ſummam homines adducit paupertatem: *Unum enim eſt eorum quæ Deus odit, &c.*

Talm. Nidda fol. 16. 2. Vajikr. rab. fol. 189. 1.

Qui precationem, *Audi Iſraël*, in lecto recitat, illi continuò dormiendum eſt, nec amplius quicquam loquendum, uti ſcribitur: *Loquimini in corde veſtro, ſuper cubili veſtro, & tacete.* Si ſtatim obdormiſcere non poſſit, precatio illa iteranda eſt, & quidem toties, donec illi indormiat: ita placidè & quietè dormiet, ſomnusque illi proderit.

Pſalm. 4. 5.

Thalamus purus eſſe debet.

Thalamus, in quo vir & uxor ſimul decumbunt, purus ſemper & mundus eſſe debet: fieri enim poteſt, ut vir de expoſitione ſeu deciſione rei alicujus, quam illo die didicit, vel in Sacrâ Scripturâ legit, cogitet; vel etiam pios à Deo liberos expoſcat; vel ut uxor illius in preces effundatur. Jam inexpiabile eſſet facinus, de nomine Divino in impuro loco cogitare. In Talmude *Rabbi Siram interrogaverunt diſcipuli quomodo âd id temporis vitam produxiſſet? Ille verò reſpondit: In vitâ meâ nunquam ſtudui, vel nomen Dei pronunciavi, imò ne de illo cogitavi quidem, in loco impuro.*

Tract. Taanis de jejunio, cap. 3.

Lectus quomodo collocandus.

Lectum etiam vulgò ſic collocant, ut caput Meridiei, pedes verò Seqtentrioni obvertantur,

tantur, aut vice verſâ: non verò modo contrario, inter Orientem & Occidentem, propter reverentiam Templi, & Hieroſolymæ. Qui hoc fecerit, numeroſâ filiorum prole gaudebit, uti hoc eleganter in Talmude, & Rabbi Alphes diſputatur, & ſubtiliter ex Pſalmis Davidis demonſtratur. Hebraicè autem plaga Septentrionalis, ut & ventus ipſe, צפון *Tzaphon* appellatur. Jam verò apud Prophetam ſcribitur: וצפונך תמלא בטנם *Utzephonecha temalle bitnam*, hoc eſt, ſi Rabbinicè interpreteris. *Et tuus Aquilo ventrem illorum replebit, & filii multi illis naſcentur.* Quamvis autem Rabbini ipſi probè ſciant, longe alium eſſe verborum Propheticorum ſenſum; ſingularis tamen artificii, & præſtantis ingenii eſſe exiſtimant, ſi ejuſmodi argutæ expoſitiones in Sacræ Scripturæ loca cudantur. Verùm quia invalida & imbecilla eſt hæc demonſtratio, exortus eſt quidam Rabbinicus Philoſophus, qui hæc verba phyſicè & naturaliter expoſuit, in libello, cui ראשית חכמה *Principium ſapientiæ*, titulum fecit; quam expoſitionem non neceſſe eſt hìc inſerere.

Tractatus Berachos cap. 1.

Pſal. 17. 14.

Schaar hakkeduſcha cap. 16.

Elegantem etiam habent Judæi Ethicam, de moribus in Thalamo ſervandis, præſertim quâ ſe ratione vir cum uxore ſuâ gerere debeat; omniaque ſubtiliſſimè pro more illorum ibi diſputantur. Sed caſtis & pudicis auribus parcendum eſt. Itaque, qui hæc ſcire

Num. 240. & Specul. ardens c. 38. deſiderat, adeat librum, qui אורח חיים Orach chajim *Semita vitæ* appellatur.

De ſomniis. Superſtitioſi ſunt Judæi circa Somnia, & multum illis tribuunt, tùm propter exempla Jacobi, Joſephi, Pharaonis, Nebucadnezaris, & Danjelis; tùm ex eo quod Jobi 33. ℣. 15. legitur: *Per ſomnium viſionis nocturnæ, quando irruit ſopor ſuper homines, in dormitationibus ſuper cubile: tunc revelat* (Deus) *aurem hominum &c.*

Si quis ſomnium habuerit mali aliquid aut infauſti portendens, & triſtitiam ei afferens; ſequenti die Jejunium ſibi indicit, quod tanti faciunt, ut cùm ob omnem aliam cauſam prohibitum ſit Sabbatho jejunare, propter hanc ſolam cauſam ſit licitum. Veſpere, jejunio finito, antequam cibum ſumat. tres ad ſe vocat amicos, ad quos Somniator dicit; חֶלְמָא טָבָא חֲזָאִי *Somnium bonum vidi*; idque ſepties repetit; Illi toties ipſi reſpondent; חלמא טבא חזית טבא הוא טבא הוי וטבא להוי ורחמנא טבא לשויה טבא דיהי טבא ויהוי טבא *Somnium bonum ſomniaſti; Bonum eſt, bonum ſit, bonum fiat! Deus miſericors faciat illud bonum, ut ſit bonum, & fiat bonum!* Poſtea quædam loca ſcripturæ, boni ominis causâ, ſubjungunt, Pſ. 30. 12. Jer. 31. 13. &c. claudentes dicto Eccleſ. cap. 9. *Vade, comede in gaudio panem tuum, & bibe hilari corde vinum tuum, quia jam grata ſunt Deo opera tua.* Vocant hoc הֲטָבַת חֲלוֹם *Benefactionem ſomnii.*

Si ſomnium dubium ipſi obtigerit, ut neſciat,

ſciat, bonum ne ſit an malum, peculiarem quoque habent precationem, quâ Deum rogat, ut in bonum ipſi vertat. Habentur hæ formulæ in libris precum ipſorum.

CAPUT XIV.

Quomodo Judæi dies Lunæ & Jovis ſingulis hebdomadibus, feſtos agant.

IN Talmude & Rabbi Alphes legimus; Ezram Prophetam in captivitate Babylonicâ decem inſtituiſſe, & cuſtodiendâ præcepiſſe: *primò*, ut Sabbatho, *ſecundò*, ut diebus Lunæ & Jovis ſingulis hebdomadibus publicè particulæ aliquot & peculiares lectiones in libro Legis in Synagogâ, ſingularibus adhibitis ceremoniis, & magnâ cum Sanctimoniâ, legantur: *tertiò*, ut diebus Lunæ & Jovis publicè jus dicatur, & unusquiſque in jure ſuo obtinendo adjuvetur: *quartò*, ut die Jovis omnia domi laventur, verrantur, & repurgentur, in Sacroſancti Sabbathi honorem, *quintò*, ut diebus Jovis viri allia comedant: *ſextò*, ut mulieres manè ſurgant, & panem conficiant, ut ſtatim primâ luce pauperi alicui & egeno, fruſtum panis diſtribui poſſit: *ſeptimò*, ut mulieres, majoris verecundiæ teſtandæ ergò, ſubligacula ſeu femoralia ge-

Decem res ordinavit Eſdras. Bava Kama cap. 7.

ſtent: *octavò*, ut mulieres caput ſuum ſtudioſè pectant, & capillos accuratè ab invicem in balneis diſcernant: *nonò*, ut mercatoribus & tabernariis varias urbes circumire liceat, & merces ſuas venales proponere, quo Judææ mulieres omnigena aromata, & muliebrem mundum præſtinare, ſeque tum in honorem Sabbathi & feſtorum, tum etiam maritorum oculis, ornare poſſint: *decimò*, ut ii, qui ὀνειρωγμὸν paſſi fuerint, aquâ perluantur.

Eſdras primùm ordinavit, ne tres in ſeptimana dies ſine lectione Legis præterirent, & cur?

Etiamſi autem jam ante Eſdræ tempora Prophetæ ſtatuiſſent, & præcepiſſent, ut Sabbatho Lex Moſis, habitis ad populum concionibus, doceretur; Eſdras tamen, ut mage ſpectatam populi pietatem redderet, triduum præterire prohibuit, quin aliquid ex Lege prælegeretur, quod in concione exponeretur, adeò ut debitâ populus inſtitutione formaretur. Nam ajunt; *Qui triduum agit ſine lectione Legis, eum invadunt inimici*, ſicut de Iſraëlitis legimus. Poſteaquam enim de illis dictum eſt: *Profecti ſunt tribus diebus per deſertum, & non invenerunt aquam*, hoc eſt, non invenerunt *Legem*, quæ *Aqua* appellatur, uti ſcribitur: *O vos omnes qui ſititis, venite ad aquas*, hoc eſt, ad Legem & verbum Dei; mox ſubjungitur; *Et venit Amalek, & pugnavit cum Iſraële.* Quandoquidem igitur, in deſerto, triduum abſque Lege ambularunt, ideò poſtea hebdomadem ita diviſerunt, ut plus triduo abſque

Exod. 15. 22. *Eſa. 55. 1.* *Exod. 17. 8.*

lectione

lectione atque auditu Verbi Dei non prætereatur. Adde, quòd id diebus Lunæ & Jovis propterea etiam contingit, ut memores ſint, Moſem die quinto, ſeu Jovis, montem Sinai ſecundò conſcendiſſe, & cedrinas Legis tabulas petitum eſſe,, veniam quoque vituli fuſi impetraſſe, & die Lunæ rurſus dèſcendiſſe. Hinc ſcribunt, dies iſtos eſſe ימי רצון יותר משאר הימים dies magis gratioſos & auſpicatos, quàm reliquos: hinc etiam, qui apud Judæos præ cæteris pii videri volunt, hodiè adhuc duobus illis diebus ferias eſuriales celebrare ſolent, uti Phariſæus Chriſti temporibus, qui ſuperbè & arroganter dicebat; *Deus, gratias ago tibi, quòd non ſum ſicut cæteri homines, jejuno bis in hebdomade.* Tertiò, propter dies feſtos, & quibus jus dicitur, neceſſarium quoque eſt ut diligenter Lex audiatur, & ſtudioſè Verbum Dei perpendatur.

Cur dies Lunæ & Iovis ad id deſtinati.

Luc. 18. 10.

Ac ſanè duo illi dies hodiè adhuc apud Judæos ex parte feſti ſunt, iis manè ſimul in Synagogam conveniunt, precantur, canunt, multaſque alias preces ſolitis matutinis precibus adjiciunt, ut in Ritualibus illorum, & Precum libellis videre eſt. Magnâ etiam pompâ & apparatu librum Legis ex Arca educunt, & in eandem rurſus recondunt, quâ de re breviter aliquid hîc dicendum.

Quomodo illi hodiè ſoleant feſti agi.

Preces quod attinet, ad ſolitas matutinas aliam addunt, quæ à primis vocibus והוא

De precibus dies Lunæ & Iovis.

רחום *Vehu rahum* appellatur, cui magnam virtutem & efficacitatem adſcribunt; quamvis parum admodum per mille ſexcentos annos profecerit. Stantes cum ſingulari attentione illam בלחש ſubmiſsâ voce recitare ſolent, prout recitant precationem *Schmón' eſre*, de qua ſuprà. Dicunt enim tres Senes illam compoſuiſſe; quiſque ſc. unam tertiam ejus partem, & in unaquaque parte eſſe 18. אזכרות Nomina Divina, reſpondentia 18. Benedictionibus ȣ Schmon'eſre. Hac de cauſa recitandam eſſe ſtando & muſſitando. Hiſtoria autem trium illorum ejus Authorum ita refertur: *Quum Judæi à Cæſare Veſpaſiano Hieroſolymis expellerentur, tres naves Judæis onuſtas à terra in mare, abſque naucleris & remis, emitti juſſit Imperator. Tempeſtatibus itaque in diverſum actæ naves, ad varias regiones appulerunt; prima abjecta eſt apud regionem Lovandam* (harum regionum nomina hodiè ſunt incognita) *altera, Arladum* (*h. e. Arelatam, urbem Galliæ, ut non nemo exiſtimat*) *delata eſt, tertia Burdelim* (*h.e. Burdigalas*); *qui poſtremi à regionis illius Domino comiter excepti ſunt, adeò ut illis vineas & agros colendos dederit. Verùm ubi Dominus ille fatis conceſſit, alius exortus eſt, qui inſtar poſterioris Pharaonis duriter eos habuit, & graviſſimis afflictionibus exercuit, eosq́; ita aliquando compellavit; Jam experiar, an veri ſitis Judæi? in fornacem ignitam, non ſecus atque olim Ananias, Miſaël, & Azarias, conjiciemini: ſi illæſi & in-*

Hiſtoria ſeu fabula Iudaica.

& incolumes conſervemini, pro veris Judæis vos habebo. Illi verò reſponderunt: Clementiſsime Domine Rex, concede nobis triduum, ut nos præparere, Deumq; noſtrum invocare poſſimus, ut liberet nos, uti illis conceſſum eſt, & liberati ſunt. Quum id à Rege impetraſſent, convenerunt tres viri pietate egregii, Joſephus & Benjamin fratres, patruelisq; eorum Samuel, conſiliumq; inierunt, conſultantes quid facto opus eſſet, decreveruntq; ſibi jejunio & precibus viam ſternere. Singuli itaq; ſingularem concinnaverunt precem, ſtatimq; tres illas preces in unam compegerunt, quâ per totum illud triduum indeſinenter diu noctuq; divinum Numen placare ſtuduerunt. Tertio die manè illorum quidam dixit; hac nocte ſomniavi, mihi à viro quodam verſiculum ex ſcriptura prælectum, in quo particula כי Ki *bis, particula verò* לא Lo *ter exſtaret: Sed, & locum ubi ſcriptus, & ſignificationem ejus ignoro. Alius reſpondit, verſiculus ille habet in ſe conſolationem & auxilium tuum, Deiq; è cœlis liberationem portendit. Extat autem Eſaja cap.* 43. כי תעבר במים אתך אני Esa. 43. 2.
ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך׃ id eſt, Quum tranſierit per aquas, tecum ero, & flumina non operient te, quum ambulaveris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te. *Tertio die ingens accenſus eſt ignis, & undiq; populus concurrebat, ut Judeos ardere videret. Tres itaq; illi viri ſuâ ſponte nullâ adhibitâ vi venerunt, & medium ignem ingreſsi ſunt, canentes & Deum invocantes, donec ignis*

totus conſumptus fuerit; *Atque hujus precis virtute liberati ſunt.* Miraculum hoc poſtea in omnes locos, qui à Judæis inhabitabuntur, ſcripſerunt. Unde præceptum & inſtitutum eſt, ut precatio illa diebus Lunæ & Jovis ſemper in Synagogis recitaretur, quod in hodiernum uſque diem obſervatur, certiſſimâ ſpe ſemper ducti ſe illius virtute ex diutinâ hac captivitate & exilio liberatum iri: qui eam recitare neglexerit, is malè mulctatur. Hactenus tamen id nondum contigit, nec in poſterum etiam contingent, quandiu Chriſtum ſpernent, & in horrendâ illa incredulitate pertinaces hærebunt. Hanc hiſtoriam, ſeu potiùs fabulam, ex libro כל בו Kol bo i. e. *Omnia in eo*, paulò fuſiùs protuli, quàm Antonius Margarita. Ita autem ſe ſe habet Precatio illa; והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו : אתה יי' לא תכלא רחמיך ממנו חסדך ואמתך תמיד יצרונו : הושיענו יי' אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך וכו' *Ipſe autem eſt miſericors, peccata condonat, nec peccatorem perdit: ſed in irâ ſuâ avertendâ multus eſt, neq; omnem furorem ſuum ſuſcitat. Tu Domine ne cohibeas miſerationes tuas à me, miſericordia tua & veritas tua jugiter cuſtodiant me. Adeſto nobis Deus ſalutis noſtræ, & congrega nos à gentibus, &c.* Summa totius precis hæc eſt; *ut Deus peccata illis condonet, deſolationis Hieroſolymòrum Templiq; miſereatur, & à quatuor mundi plagis illos congreget, nec*

get, nec hæreditatem ſuam ignominiâ & dedecore notari patiatur. Neq; tamen hìc Chriſtianorum obliviſcuntur, ſed in eos ita debacchantur; עד מתי עוז לשבי ותפארתך *Quousq; tandem robur tuum captivum erit? & decor tuus* (ſequentia in multis libris omittuntur Magiſtratus juſſu: ſed vulgò ſpatium album relinquunt, ut deſcribi poſſint, vel ut à ſenioribus defectum ſuppleremoneantur) ביד צר עוררה גבורתך וקנאתך עליהם הם יבשו ויחתו מגבורתם *in manu oppreſſoris jacebit? ô Deus ſuſcita robur tuum, & zelum tuum contra inimicos noſtros, pereat robur eorum, & confundantur, &c.* His verbis Chriſtiànos innuentes, in quos Deum vindicem ac ultorem advocare ſolent.

Iterum poſtea in vultus cadunt, (quod נפילת אפים *Nephilas appajim* vocant) uti ſuperiore capite memoratum eſt, multasque alias adjiciunt preces, quibus Deum rogant, ut ſuam in illos iram ponat, nec in hoſtium manus veniant; ſed potius promiſſorum ſuorum meminerit, ſe nempe ſemen ipſorum ad inſtar ſtellarum cœli multiplicaturum.

Lectio Legalis diei Lunæ & Iovis quibus ceremoniis peragatur.

Poſtquam hac ratione aliquamdiu, modò inclinati, modò erecti, ſunt precati, ad cæremonias, ſolennesque libri Legis pompas progrediuntur, & ex illo lectionem hebdomadæ illius legunt, ut Ezra præcepiſſe dicitur. Sic autem ſe res habet:

Forma libri

In ſingulis ſynagogis Pantateuchum habent.

Legis in Synagogis. bent, ספר תורה *Sepher Thorah* ab illis dictum membranis vitulinis aliquot in longitudinem conſutis, craſſioribus characteribus inſcriptum, ad quas ab utraque extremitate duo tornata ligna annectuntur, quibus tolli & ferri poſſit. Hæ membranæ à Judæis, & filis caprinis à fœminis Judæis netis & contortis, conſui debent, ut in latitudine habeat ſeſquiulnam, in longitudine, quinquaginta. Non etiam niſi à Judæo ſcribi poteſt. Tornata illa ligna communiter argenteis laminis ſunt obducta & ornáta: ideò adhibentur, quia ipſum librum manu contingere non licet. Vocantur ab eis עץ חיים *Lignum vitæ,* *Prov. 3.18.* ex Proverbiis Salomonis, ubi ſcribitur; *Sapientia lignum vitæ eſt iis, qui apprehenderint eam.* In ſcriptione magna eſt accuratio àc diligentia adhibenda, adeò ut ſi vel in unica litera error ſit commiſſus, totus liber prophanus habeatur. Multâ hîc quoque alia requiruntur, de quibus videri poſſunt Rabbi Majemonides, & alii Rituales, in הלכות ספר תורה *Hilchot Sépher thórah.* Hic liber in peculiari árcâ vel capſulâ, muro ut plurimum verſus orientem impacta, in ſynagogis ſemper cuſtodiri ſolet, quam vocant ארון הקדש *Aron hakkódeſch*, ad imitationem Arcæ fœderis in Templo, in quâ liber Legis erat repoſitus. Ante capſulæ operculum elegans velum, & quidem acu pictum, poni ſolet, & quo feſtum

eſt,

eſt majus, eò pretioſius ſolet eſſe velum. Avium picturis hîc præ aliis delectantur; quòd in Veteri Teſtamento in Arcâ fœderis aves quoque depictæ fuerint. Liber porrò ille peculiari linteo, faſciæ inſtar quatuor aut quinque ulnas longo, & palmum lato, perpetuò involvitur. Faſciæ autem iſtæ (Judæi Germani vulgò vocant Wimples) hinc ipſis veniunt. Pueruli ſemeſtres ſinguli Sabbatho à Parentibus in Scholam ad principem Rabbinum deferuntur, ut ab illo benedictionem accipiant. Quivis verò puerulus ſecum afferat oportet in Scholam ejuſmodi pannum, ſive faſciam (Wimpel) in qua ut plurimùm cùm aliæ figuræ, tùm imprimis infantis nomen, nomen parentis, ætas, & dies nativitatis ipſius, acu artificioſè & ornatè ſunt depicta. Faſciam hanc pater infantis accipit, & illi, qui officium Ligni vitæ habet, tradit, hic verò alteri, qui officium *Gelilah* ſeu Involutionis adminiſtrat, porrigit. Ita verò liber Legis huic faſciæ eſt involvendus, ut literæ illius introrſum convertantur, & pergamenum, cui lex inſcripta, quàm proximè contingant. Ubi liber Legis faſciis ſic eſt involutus, certum deinde habent (quod מפה *Mappam* vocant) palliolum, interdum bombycinum vel heteromallum, interdum Attalicum, quo librum legis obducunt. Ab hoc palliolo, de catenula argentea, dependet la-

mina

mina argentea ſatis magna plures adhuc lamellas in ſe continens, quæ à majore eximi & ſeparari poſſunt. In minoribus lamellis ſculpta ſunt nomina feſtorum, & dierum quibus liber Legis eſt uſurpandus: majori verò laminæ inſcriptum, כתר תורה *Keſer Toroh* Corona Legis, vel, קדש ליהוה *Kodeſch Ladonaj* Sanctitas Domini.

Hic tria habent officia, circa quæ ſunt ambitioſi, & ſuperſtitioſi. *Primum* eſt גְלִילָה *Complicatio*; munus, complicandi & replicandi librum: *Secundum*, עֵץ חַיִּים *Etz chájim*, Lignum vitæ; ut ſc. quis lignum illud manu teneat & prehendat. *Tertium* eſt, הַגְבָּהָה Hagbóhoh, hoc eſt, *Elevatio*; quo quis Librum ſuſtollit, circumfert, & populo Scripturam legis oſtendit. Hæc munera auctione vendunt: Æditumus circuit ſuggeſtum, & altâ voce proclamat; *Quis vult emere* גלילה? Quis vult emere עץ חיים *Lignum vitæ?* Quis *Hagbóhoh*, Elevationem? Præcipuum ex his eſt munus גלילה Replicationis & complicationis, & carius cæteris venditur: Qui plus obtulerit, ea obtinet: & pecunia cedit in uſus pauperum, & Eccleſiæ ac Scholarum conſervationem. Emenda ea dicunt בדמים יקרים pretio caro, לחבב המצוה propter amorem & honorem præcepti.

Orach chajim numer. 135. Quando igitur Æditimus vel præcentor (חַזָּן *Chaſſan*) ſacrum hunc Librum ex arcâ pro-

profert ſinguli hæc ex libro Numerorum ca-
nunt : ויהי בנסוע הארן ויאמר משה קומה יי׳ ויפוצו Num. 10. 35.
איביך וינוסו משנאיך מפניך : כי מציון תצא תורה
ודבר יי׳ מירושלם: *Quumq; proficiſceretur Arca,*
dicebat Moſes, ſurge Domine, & diſſipentur inimici
tui, & fugiant qui oderunt te, à facie tuâ. De Sion Eſa. 2. 3.
exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem. Cùm
arcam claudit, dicunt : ברוך שנתן תורה לעמו
ישראל בקדושתו *Benedictus qui dedit Legem populo*
ſuo Iſraël cum ſanctitate ſua. Præcentor verò,
quum librum in brachium ſumit, canere inci-
pit : גדלו ליי׳ אתי ונרוממה שמו יחדיו *Magnificate* Pſal. 34. 4.
Dominum mecum, & exaltemus Nomen ejus ſimul:
Cœtus reſpondet : רוממו יי׳ אלהינו והשתחוו
להדום רגליו כי קדוש הוא : רוממו יי׳ אלהינו והשתחוו
להר קדשו כי קדוש אלהינו *Exaltate Dominum,* Pſ. 99. 5. 9.
Deum noſtrum, & incurvate vos ſcabello pedum
ejus, quia ſanctum eſt : Exaltate Dominum Deum
noſtrum, & incurvate vos monti ſanctitatis ejus,
quoniam ſanctus Dominus Deus noſter.

Dum ad Suggeſtum, Judæis אלמימר *Almémor*, voce ignotâ dictum, defert, omnes accurrunt, & librum in ulnis ejus oſculantur: qui ore non poteſt, manu tangit, quam deinde oſculatur.

Super illo *Almémor* ſeu ſuggeſtu ſtat Menſa cum Mappa, vel enim bombycino aut holoſerico tapeti, cui *Chaſſan* ſeu Æditimus librum imponit. Dehinc accedit alius, quem סְגַן *Segen* vocant, ad ſiniſtram Chaſſanis ſtans,

qui

qui pannos removet, & librum explicat. Exinde סֶגֶן *Segen* iſte mandat Chaſſani ſeu æditimo, quemnam ad legendum vocare debeat.

Nemo enim ultrò & ſponte ad legendum prorumpet, qui non ſit nomine ſuo vocatus; tùm propter honorem & reverentiam Legis, tùm ne ἀταξία oriatur, & contentiones, ſi plures fortè ſimul exſurgerent, & hoc munus affectarent.

Vocatur autem *primò* omnium כהן *Kohen*, ſeu aliquis de Sacerdotali familia, & honoris magni loco ducitur, ſi quis primus evocetur: Vocatus appellatur ſuo & Patris ſui nomine, ut accedat, his verbis, ex. gr. יעמוד רבי אברהם בר יצחק הכהן *Surgat & aſcendat Rabbi Abraham, filius Iſaaci, Sacerdos*, idque altâ & clarâ voce, ut & ipſe, & adſtantes omnes audiant. Hic accedens, & in medio amborum ſe ſiſtens, libro oſculum affigit, non tamen nudæ membranæ (grave enim hoc peccatum foret) ſed pannis, quibus involvitur: Præcentor, ſumpto argenteo ſtylo, monſtrat vocato locum & verſum, unde lectio Legalis incipiat, quia manu attingere non audet, ille manu prehenſis, duobus lignis inferioribus, oculis non in librum defixis, ſed ad alterutrum latus converſis antequam legere incipiat, contentâ & clarâ voce dicit; ברכו את יי׳ המבורך *Benedicite Deo benedicto:* Cætus reſpondet, ברוך יי׳ המבורך לעולם ועד *Benedictus eſto Deus benedictus in ſecula*

ſecula ſeculorum. Vocatus pergit; *Benedictus tu Deus, qui nos præ aliis gentibus elegiſti, nobisq; Legem tuam dediſti. Benedictus tu Deus, Legis dator.* Hîc Judæus ille exiſtimat, ſe rem acu tetigiſſe, Lignum vitæ æternæ in manus ſumpſiſſe, & cæteris omnibus gentibus feliciorem, beatioremque eſſe. Poſt lectionem peractam denuò librum, panno ſerico priùs tectum, deoſculatur, hacque actum ſuum concludit benedictione; ב"אי אמ"ח שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו בא"י נותן התורה *Benedictus Deus, qui creavit nos ad gloriam ſuam, ſeparavit nos ab errantibus, & dedit nobis Legem veritatis, & vitam æternam plantavit in nobis. Benedictus Deus qui dedit nobis Legem* Hoc dicto, tres circiter paſſus recedit, & vocato in hunc modum benedicit, מי שבירך אבותינו וכו' *Qui benedixit Patribus noſtris, Abrahamo, Iſaaco & Jacobo. idem benedicat huic Abrahamo, filio Iſaaci, Sacerdoti; ipſi, & toti ejus familiæ: quia honorem tribuit Legi. Deus cuſtodiat & tueatur eum ab omni malo, & ab omni anguſtia, mittat benedictionem & proſperitatem ſuper omnia manuum ejus opera,* &c. Cœtus reſpondet, *Amen.* Hanc Benedictionem recitant etiam ſuper ſequentes Lectores.

Deinde duo alii deinceps advocantur, quorum unus debet eſſe לוי *Levita*, alter ſimpliciter ישראל *Iſraëlita* vel *Judæus*, & ſinguli

primum imitantur per omnia, tam legendo, quàm benedicendo.

Qui ad legendum prodeunt, per oſtiolum ſibi proximum aſcendunt, per remotius iterum deſcendunt.

Lectio debet fieri ſtando, adeò ut ne quidem ad murum vel parietem reclinare liceat: non pauciores quàm decem verſus ſinguli lectores legunt: Duo non debent ſimul legere: Legente Præcentore ſubmiſsâ voce quis poteſt legere: Si quis in lectione erraverit, vel in unicâ literâ, is à peritioribus eſt corrigendus, & repetere debet quæ legit. Inter legendum non eſt garriendum, ne quidem de verbis Legis, ſed ſilendum: non licet è Synagoga exire, dum liber Legis eſt apertus.

Poſteàquam tres illi ſuas lectiones legerunt, accedit alius, qui ambobus brachiis volumen in altum tollit, quàm quidem poteſt explicatum altiſſimè geſtat, circuitus aliquot conficit, ut legis ſcripturam omnes videre poſſint, & cœtus interim clamat; וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל *Hæc eſt illa Lex, quam Moſes filiis Iſrael propoſuit*. Munus hoc appellatur הגבהה *Hagbâbah*, h. e. Elevatio, & licitatione quoque emitur. Qui eo fungitur, eum robuſtis & valentibus brachiis eſſe opertet ad hoc ritè peragendum. Unde quidam, ad robur ſuum oſtentandum, librum quandoque ſemel atque iterum in altum

tum projiciunt, & rurſum manibus excipiunt, ut laudem fortitudinis reportent. Hinc ſæpè hoc in caſu dicunt, Ecce quàm hic ſit robuſtus, wie hat er ſo wol gehagbohaget.

Porrò *Segen* ille ſuprà dictus (qui proximus eſt à Sacerdote ſummo vel Archiſynagogo) magnam ſæpè, Lectores nominando & vocando, ſibi conflat invidiam. Si enim alius quis etiam libenter inter Lectores eſſet, & prætereatur, calumniantur illum, quaſi ex affectu ageret, & unum præ altero evocaret: Unde odia, ſimultates, lites inter ipſos oriuntur.

Dum hæc ita geruntur, magna in mulierum Eccleſia oritur lis & tumultus: nam ſe ſe invicem premunt & proculcant, ut per clathratas feneſtras, vel etiam rimulas, ipſæ quoque Sacram libri Scripturam intueri & conſpicere poſſint. Quia enim libro Legis oſcula admovere non poſſunt, aſpectus tamen ſummopere eas delectat, illisque abundè ſatisfacit.

Peculiarem autem habent mulieres Eccleſiam, quæ à virorum Eccleſiâ clathratis feneſtris ſeparatur. Huic rei hanc in Talmude dant cauſam; olim conveniſſe viros & mulieres eodem in loco, ita ut mulieres in ſedilibus ad parietes affixis, & eminentioribus, ſederent, viri in inferioribus: cùm hinc variæ levitates orirentur, conſtituiſſe, ut mulieres

De Eccleſiâ mulierum.

Tractatu Succah de Tabernaculor, conſtruct. c. ubi

interiùs, viri exteriùs eſſent; ſed cùm nec hac ratione fibula poni poſſet, ordinaſſe, ut mulieres exteriùs, viri intùs congregarentur: cùm ne ſic quidem huic malo medelam afferri viderent, tandem hoc remedium invenerunt, ut mulieres ſeorſim, & viri ſeorſim orarent. Id-
Zach. 12, 12, 13, 14. que confirmarunt ex Propheta Zacharia; *Plangetq; terra, familiæ ſingulæ ſeorſum : familia domus David ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum* &c. nempe in ſeparatâ & diſtinctâ Eccleſiâ, idque modeſtiæ, pudicitiæ & caſtitatis causâ: facilè enim in pravas incidunt cogitationes, ſi omnes promiſcuè ſteterint.

Si etiam Judæus ille, qui librum geſtat, ceſpitaret vel caderet, omnibus per longum tempus facinus illud jejunio expiandum eſſet; utpote maximi infortunii, capitibus illorum impendentis, ſignum.

Dehinc duo illi, qui & Complicationem & Lignum vitæ emerunt, rurſus accedunt; quorum alter ligna ſuperiora apprehendit, ut iterum complicari poſſit (peculiaris hìc expe-
Orach chajim numer. 147. rientia requiritur, ut omnia rectè, & ordine fiant); alter verò pannos porrigit, quibus iterum involvatur, & palliolo, à quo lamina aurea dependet, extrinſecùs veſtiatur.

Tandem omnes veniunt, juvenes ſeneſque, libri tornata ligna (*Etz chajim*) oſculantur, duobus digitis tangunt, quos è veſtigio oculis ſuis imponunt: res enim ſancta admodum

modum eſt, & præſentiſſimum adverſus cæcitatem & lippitudinem remedium. Imò & ad parturientes fœminas Lignum hoc deferunt, & aſpiciendum illis proponunt, ut tanto facilius uteri ſui onus deponant. Atque eo fine ſæpè pretioſa ad eum ornandum conferunt ornamenta, ut ſuæ quoque ſaluti promovendæ inſerviat.

Dum in arcam refertur, præcentor canit; יהללו את שם יי׳כי נשגב שמו לבדו *Celebrate Nomen Dei: Nomen enim illius ſolum eſt robuſtum*: Cœtus verò reſpondet; הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה *Gloria ejus eſt in terra & in cœlis, gentis ſuæ cornu ſeu dominium extulit, ad omnium ſanctorum laudem; filios nempe Iſrael, gentem illi proximam; Laudate Deum.* Dum in arcam reconditur, cœtus canit: ובנוחה יאמר שובה יי׳ רבבות אלפי ישראל Num.10.36. *Quum autem deponeretur arca, ajebat, Revertere Domine ad multitudinem exercitus Iſrael.*

Repoſito libro preces abſolvunt, ut in precibus matutinis oſtenſum eſt. Precibus peractis, nec prius, è Synagoga egrediuntur. *Quomodo è Synagoga egrediantur.* Egredientes, uti etiam quando è domibus ſuis peregrè proficiſcuntur, vel ad negotium aliquod conficiendum properant, dicere ſolent: יי׳ נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך יי׳ ישמור צאתי ובואי מעתה ועד עולם *Domine duc me in juſtitia tua propter inimicos meos, dirige coram me viam tuam. Domine dehinc & in poſte-*

rum exitui & introitui meo clementer adeſſe velit.

CAPUT XV.

Quomodo ſe Judæi Sabbatho præparent, & illud inchoent.

Præparatio ad Sabbathum.

Exod. 16. 5. 23.

IN Exodo legitur: *Die ſexto præparabunt ſe, &c.* paulò poſt: *Quies Sabbathi ſancti cras eſt Domino, quod pinſere volueritis pinſite, & quod coquere vultis coquite.* Hoc ita intelligunt, rebus omnibus neceſſariis in Sabbathum & Sabbathi honorem die ſexto providendum eſſe, præſertim verò cibos lautos apparandos, & maturè coquendos eſſe, ut eò meliùs Sabbatho feriari poſſint: Omnia proin vitanda, quæ huic præparationi vel remoram, vel obſtaculum poſſint injicere. Hinc die ſexto ſeu veneris, non longiùs iter, quàm trium milliarum, eſt ſuſcipiendum, ut quis tempeſtivè vel domum ſuam, vel in diverſorium ſuum, dum adhuc dies eſt, venire poſſit, & neceſſaria pro Epulo Sabbathino præparare. Diverſorium autem ſeu hoſpitium debet eſſe in loco habitato, ubi copiam habere poſſit earum rerum, quæ ad Sabbathi honorem requiruntur; ne ex earum defectu, Sabbatho, quo hilaris eſſe debet, contriſtetur.

Die Veneris præparant

Die veneris itaque ante noctem, quicquid per Sabbathum comedere volunt, coquere ſolent,

ſolent· Ante omnia opertet mulieres multigenas conficere placentas: & dum farina ab illis ſubigitur & præparatur, maſſam integram & indiviſam relinquunt; ſi vèrò tanta fuerit maſſa, quod in amplis familiis contingere ſolet, ut eam partiri ac dividere neceſſe ſit, mantili pars altera tegitur, ne alterius ora erubeſcat, pudoremve ſuum videat, quòd poſtrema in Sabbathi placentis præparetur. *omnes cibos ad uſum Sabbathi.*

Triplicibus autem, iisque conquiſitiſſimis, epulis, pro ſuâ quiſque facultate, Sabbathum honeſtant. In honorem enim Sabbathi cedere exiſtimant, liberaliter pecuniam expendere, & genio indulgere. Hinc quidem ſanctiores die Veneris jejunant, ut in Sabbatho tanto majore cum apetitu edere poſſint & bibere. *Triplex epulum Sabbathinum.*

Prima epulæ inſtruuntur die Veneris noctu, Sabbatho ineunte: ***altera***, die Saturni horâ meridianâ: ***poſtrema***, veſperi Sabbatho exeunte. Hanc verò legem ex altero librorum Moſis, Exodo nempe: exterebrarunt, ubi de Manna ita ſcribitur: ***Comedite illud*** hodiè ***quia*** hodiè ***Sabbathum eſt Domini, non invenietur*** hodiè ***in agro***. Hic, inquiunt Sapientes, ter ſcribitur, ***Hodie*** quo Moſes innuere voluit, ter manna Sabbathò epulis ſolennibus comedendum fuiſſe. Sed & alium triplices iſtæ epulæ habent uſum, ut in Ritualibus eorum Germanicâ dialecto conſcriptis videre eſt, *Prima Sabbathi epul-* *Exod. 16, 25.* *pagina 13.*

Niſi enim ter cibum capere juberentur, eò uſque ſe cibo ingurgitarent, ut in totum Sabbathum ſat illis eſſent unæ epulæ. Verùm, quia nemo non novit, duas adhuc ſupereſſe epulas, ſinguli in epulando modum adhibent, nec nimio cibo ventrem diſtendunt; ſed cum delectatione veſcuntur, animo ſecum reputantes, brevi inſtaurandas eſſe dapes, & menſam repetendam. Quid præterea de Sabbathinis iſtis epulis ſentiant, quantique ea faciant, mox pluribus dicetur.

Quivis ipſemet aliquid in honorem Sabbathi præparet.

Nemo præterea, nobilis, dives vel ſapiens nimium ſibi videri debet, adeò ut in honorem Sabbathi nihil agere vel præparare auſit. Quamvis enim centum ancillarum vel ſervorum millia alicui ſuppeterent, ipſe tamen in honorem Sabbathi ſuis manibus aliquid laborare quoque debet. Sic legimus in Talmude, *pium Rabb Chaſdam olus minutè concidiſſe. doctiſſimos Rabbam & Rabb joſephum ligna ſidiſſe, Rabbi Siram ignem accendiſſe, Rabb Nachmanem domum everriſſe, & totam menſæ ſuppellectilem præparaſſe, &c.*

Tractatu de Sabbatho fol. 119. & in tractatu Kiddujchim cap. 2.

Nemo autem die Veneris aggreditur aliquid, quod non commodè poſſit perficere ante veſperam.

Orach chajim numer. 250.

Fercula elixa ſive aſſa, quæ calida gratiora ſunt quàm frigida, ſub veſperam, horâ circiter ante Sabbathi ingreſſum, in fornacem reponuntur, ut illis calor ſuus, ſi fieri poſſit, conſervetur.

Per

Per totum Sabbathum menſa ſtrata & apposita diu noctuque ab illis relinquitur; cujus rei peculiaris eſt ſignificatio, ut poſtea declarabitur. *Menſa toto Sabbatho ſtrata.*

In honorem Sabbathi quoque lavatum eunt, & ſi non totum corpus, ſaltem faciem, manus, & pedes lavant aquis calidis; Viri, ſi uſus fuerit, tondentur. Mulieres itidem capillos pectunt, apte & eleganter concinnant, vittis vinciunt, thermas quoque ſubeunt, vel alioqui calidâ manus & pedes abluunt. *Orach chajim numer. 260.*

Ungues etiam quotquot diebus Veneris reſecant, idque peculiari adhibitâ ſuperſtitione. A *ſiniſtra* enim incipientes, digiti quarti unguem primò demunt, dein ad ſecundum digitum tranſeunt, poſteà ad quintum, inde ad tertium, tandem in pollicem deſinunt, adeò ut nunquam duorum digitorum ungues deinceps cultello purgentur, ſed digitus intermedius ſemper transmittatur. Memoriale hujus ordinis ſignum in manu ſiniſtra eſt, דב'ה גא. Ad manum *dextram* ubi devenerunt, initium faciunt à digito ſecundo, inde ad quartum tranſitur, & ita in reliquis. Hujus memoriale eſt בד'אגה. Qui unguium præſegmina pedibus ſubjicit, ſummè Impius habetur. Sic enim in Diaboli poteſtatem veniunt, & homines nequam illis ad faſcina & maleficia abutuntur; illorum præterea conculcatio à periculo non abeſt. Qui ſub terrâ *Vnguium reſectio.* *Vnguium præſegmina ſub terrâ defodienda.* *Vide in Tal. Nidda folio 17. 1. Moed. Katon fol. 18. 1.*

illa defodit, צדיק buſtus eſt qui verò in ignem conjicit, ille חסיד pius eſt & revera τετράγωνος, omnibusque ſuis numeris abſolutus. Hæc omnia exſtruunt ex loco jam ſuprà citato, *Exod. 16.* nempe; *Die ſexto præparabunt ſe.*

Cultri poliendi & acuendi. Singulis etiam cultellus ſuus repurgandus eſt, poliendus, & acuendus, idque ex Exod. 16. 5. וְהֵכִינוּ אֶת hæc verba interpetantes, Et *præparabunt cultrum*; Voce nimirum אֶת ſumptâ pro Vomere vel Cultro aratri, ut Jeſa. 2. 4 & alibi; cùm longè aliter ibi ſignificare non ignorent: Item ex loco illo *Iob. 5. 24.* Jobi; *Et ſcies, quòd pax erit in tabernaculo tuo, & domum tuam curabis &c.* Hinc Judæorum ſapientes exſtruunt; *Si hebes fuerit culter, adeò ut cibos diſſecare non poſſit, nullam pacem eſſe in menſa, & domum malè curatam eſſe.*

Veſtes Sabbathinæ. Orach chajim numer. 262. Veſtes Sabbathinas ſub veſpram Sabbathi dliligenter ſunt perquirendæ, & videndum, an nihil in illis ſit, cum quo Sabbatho exire ſit prohibitum: poſtea in honorem Sabbathi eas induunt, & ſinguli pro facultatibus ſuis ſedulò exornantur; quia ſc. apud *Ieſa. 58. 13.* Eſajam ſcriptum eſt; וְכִבַּדְתּוֹ *Et honorabis eum*; Quomodo; שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול *Ne veſtimentū tuum ſabbathinum ſit ſicut veſtimentum tuum prophanum vel quotidianum*, ut *Schabbas fol. 113. 1.* in Talmud explicatur. Hinc Judæi ditiores peculiares habent veſtes, quas nunquam aliis diebus innduunt. Rabbini enim Sabbathum

מלכה

מלכה Malkah, id eſt, *Reginam* appellaverunt: ſi vero veſtes regiæ alio tempore induuntur quàm ubi coram regina comparetur, dedecus admittitur, & regina ludibrio habetur. Veſtibus his alacriter indutus, Lætabitur de adventu Sabbathi, ac ſi in occurſum Regi alicui procederet, vel Sponſi & Sponſæ. Sic R. Chaninah veſperá Sabbathi decenter ornatus, ſtabat, & dicebat, *Venite, egrediamur in occurſum Sabbathi Reginæ.* R. Janai dicebat; *Veni ſponſa, Veni ſponſa.* *Sabbathum Regina.*

Menſam præterea ſternunt linteis mundis & albis, mantilibus, qnadris, cyathis, pulvinaribus, ſcamnis, & reliquis rebus neceſſariis, Regina adveniens, Sabbathum nempe, omnia ritè diſpoſita, & magnificè lauteque præparata inveniat: Panis mappæ imponitur, & alio mantili tegitur, in memoriam Mannæ, quod ita deſcendit, ut rorem ſubſtratum & ſuperſtratum habuerit. Summa; כל המרבה לכבד את השבת הן בגופו הן בבגדיו הן באכילה ושתייה זה משובח *Quicunque multipliciter honorat Sabbathum ſuo corpore, ſuis veſtimentis, cibo item & potu, is revera laude dignus eſt.* *Menſam uti ſternant.*

Priſcis temporibus ſexies cornu ſive buccina inflabatur, ut ſinguli ſe ſe tempori ad Sabbathum præpararent; nunc verò in benè conſtitutis Synagogis ſolet æditumus circumire & proclamare, ut ſinguli à labore ceſſent, ſeque להכנסת כלה *ad ingreſſum Sponſa*, h.e. ad *Orach chajim numer. 216.* *Sabbathum ſponſa.*

ad Sabbathum, formoſæ ſponſæ inſtar adveniens, honorificè excipiendum componant.

Et hæc quidem omnia, quæ ſuſcipiuntur in honorem Sabbathi, licet per totum diem ſextum facere: ſed â meridie uſque ad veſperam ejus aliud opus facere non licet, nedum pro mercede.

Quando inchoent Sabbathum.

Poſt veſperam itaque externum opus nullum amplius obeunt, ſed maturè Sabbathum inchoant, aliquid illi de reliquâ hebdomade concedentes, ſynagogam abeunt, & pro more ſuo multum ſatis canunt & orant.

Lucernæ Sabbathinæ. Orach chajim numer. 261.

Dum aliquantum adhuc ſupereſt diei, & ſol montium & arborum cacumina occupare incipit, pius Paterfamiliâs domeſticos ſuos blandè rogabit, ***Separaſtiſne*** Challam? dein mandabit, ut ***Lucernas***, quas ***Sabbathi*** appellant, ***mulieres*** accendant. Quod ſi enim citiùs hoc faceret, dum adhuc dies eſt, facilè poſſent ejus oblivíſci, vel debitum tempus negligere. Lychnis autem ex aurichalco ut plurimùm utuntur, qui triclinii laquearibus dependent: quamprimùm ardere incipiunt, mulier Judæa, ***ambas manus lucernam verſus*** expandens, inquit: ב״א׳ א״מה אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת ***Benedictus tu Domine Deus noſter, rex mundi, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, & candelas ſabbathinas accendere præcepiſti.*** Idem etiam reliquis diebus feſtis veſperi illas facere convenit. Sunt, qui duas accendunt, vel

unam

unam duo ellychnia habentem; ut reſpondeant duobus verbis, quæ in Præcepto Sabbathi occurrunt. זָכוֹר *Memento*; & שָׁמוֹר *Cuſtódi*: ſunt etiam, qui 3. 4. & plures. Candelæ hæ Sabbathinæ adeò ſunt neceſſariæ, ut ſi quis non ex ſe habeat, ſtipem oſtiatim colligere debeat, pro illis comparandis.

Si turbida tempeſtas fuerit, & cœlum nubibus obductum, gallinæ illius ſunt indicio: quando enim in gallinarium ſe recipiunt, tum demum nox eſt, & verum Sabbathi inchoandi tempus. Si quis extra urbem in mediis agris habitet, ubi nullæ gallinæ adſint, ad corvorum & graculorum receptum ſeſe dirigat oportet: ſolent enim id genus animantia quoque maturè ſibi locum quærere, in quo pernoctent.

Quòd autem hoc muneris mulieribus potiùs quàm viris injunctum fuerit, duæ imprimis à ſapientiſſimis illis doctoribus rationes afferuntur: *Primò*, quum Eva, poſt mali interdicti eſum, ſibi moriendum eſſe, certiſſimis indiciis agnoſceret, voluit virum ſuum, bonum illum Adamum, de eadem arbore quoque comedere, eumque ita alloquuta eſt; ſi mihi moriendum eſt, mecum moriaris oportet. Inſtabat ergo atque urgebat, ut comederet: ſed quum ille conſtanter recuſaret, avulſo ramo ſive baculo ex arbore, illo tamdiu maritum percuſſit, donec comederet, uti verſicu-

Cur Mulieres lucernas accendant.

Gen. 3. 12. verſiculus dicit; ***Mulier quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de arbore*** hoc eſt, grandiſſimo rami ex arbore decerpti ictu me afflixit: ſic enim in libro ***Orach Chajim***, id eſt, ***Semita vitæ***; *cap. 2.* exponitur) ***& comèdi.*** Hoc pacto miſer ille & ſtolidus Adamus, uxoris ſuæ verberibus ſeductus, & ad mandati divini transgreſſionem adactus eſt, mortemque ſibi, poſteriſque ſuis omnibus conciliavit. Antequam autem illa peccaviſſet, ſol mundo collucebat, eadem ratione quâ olim piis in futuro ſæculo: ſed ubi primùm peccavit, ſolis ſplendor immutatus eſt, & præſtantiſſimum illud & pretioſiſſimum totius orbis lumen extinctum. Vel breviùs: שכבתה נירו של עולם ***quia Mulier extinxit lumen mundi***, hoc eſt, שגרמה מיתה לאדם הראשון ***quia cauſata eſt mortem Adamo primo. Secundò***, hâc etiam de causâ candelæ ab illis accendendæ ſunt, quia ſemper domi adſunt, viros autem ſæpè abeſſe contingit. ***Præterea*** ſcribitur; *Exod. 27. 20. Specul. ardens cap. 37.* ואתה תצוה id eſt, ***Tu autem præcipies filiis Iſrael; ut afferant tibi oleum de arboribus olivarum puriſſimum, piloq; contuſum, ut ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonii.*** Hic exponunt & quærunt Doctores, Cur ſcribitur תְּצַוֶּה Tezaweh ***Præcipies***, per ת; quum tamen ſimpliciter ſcribi potuiſſet צו Zau ***Præcipe?*** R. Hoc modo mulieribus candelas accendendas eſſe deſignavit Moſes. Vox enim נשים Naſchim i.e. ***Mulieres***, ſi ſingulæ literæ in ſuos numeros reſolvan-

ſolvantur, 400. conſtituit, quot ſcilicet litera ח conſtituere ſolet. En cor Zenodoti, en jecur Cratetis! Quandoquidem igitur mulier lumen vitæ in mundo extinxit, ideò oportet illam ſingulis Sabbathis & diebus feſtis veſperi candelas accendere; in ſignum nempe pœnitentiæ, quòd Animæ hominis, quæ Lucernæ comparatur, uti ſcribitur: ***Lucerna Domini eſt anima hominis***; lucem ſuam & vitam reſtituere velit. Scribunt inſuper ſapientes, ſi mulier piâ & religoſâ attentione candelas accendat, tam ſanctum opus reputari, ac ſi candelabri aurei in ſacroſancto Hieroſolymorum templo lucernas accendiſſet. Legimus præterea in Talmude, ***Mulierem trium peccatorum causâ in puerperio mori; nempe, ſi placentæ maſſam non ſumpſerit*** (particulam nempe maſſæ, quæ olim cum oleo miſcebatur ad placentam infermentatam conficiendam, de qua videatur Moſes in Exodo) ***candelas Sabbathinas non accenderit, & ad menſtrua ſua diligenter non attenderit.*** Quæ tria Cabaliſticè deſignantur voce חוה quæ ***Evam*** ſignificat: prima enim litera חלה Chállah, i. e. ***Placentam*** ſecunda וסת Véſes, ideſt, Rabbinicâ dialecto, ***Conſuetudinem mulieris menſtruam***; tertia הדלקה Hadlákah, ideſt, ***Candelarum accenſionem*** denotat, (ſi modò Accenſionem aures patiantur Latinæ), Si verò mulieres tria hæc præcepta diligenter obſervaverint, faciliore utuntur

Prov. 20, 27.

Tractat. de Sabbatho cap. 2. f. 31. 2.

Exod. 29. 23.

tur utero, & cito partu levantur. Id genus lucernas duas vulgo accendere ſolent. imò etiam plures, pro ratione triclinii vel domus. Illis autem arcana membrorum corporis humani tum viri, tum mulieris, deſignatio continetur. Centum enim, octo & quadraginta membris, ex Judaicâ anatomiâ, conſtant viri: mulieres vero centum, duobus & quinquaginta; qui duo numeri ſimul juncti quingenta conſtituunt; quot ſcilicet vox Hebraica נר Ner, id eſt, *Lucerna*, ſi numerus illius bis, ſemel in viri, ſemel in mulieris gratiam, iteretur. Hocitaque geminato נר *Ner*: Lux vitæ in viro & muliere iterum accendenda innuitur.

Cur manus ambas expandant lucernam verſus.

Quòd ambas manus lucernam verſus expandat, ideò fit, quia precatiuncula recitanda eſſet candelâ nondum accensâ: verùm, quia id fieri non poteſt, niſi fruſtrà eam recitare velit, manus lucernæ opponit, atque hoc pacto radiorum ſplendorem ab oculis ſuis arcet. Hoc enim idem eſt, ac ſi lucerna non arderet.

Sed unde harum lucernarum ellychnia ſint conficienda, & quale ad illas oleum requiratur, fusè diſputant Judæi in Talmude ſeu tractatu de Sabbatho, quapropter de illis dicere ſuperſedebo.

Cavendum, ne extinguatur, vel occaſio detur extinguendi eam; licet tamen eam extinguere in gratiam Ægroti de vita periclitantis,

tantis, vel metu Chriſtianorum, aut Latronum, ſi ab illis immineat periculum.

Si quæ mulier oblita fuerit accendere Candelam Sabbathinam, ea ſingulis ſequentibus diebus tres accendet, לתקן עוותה ad hunc errorem emendandum & expiandum.

Præceptum hoc eſt ſummè neceſſarium, & in magnum Sabbathi honorem cedit, quando domus repleta eſt luce, idq; vocatur שלום בית *Salus domus. Qui ſtudiosè id obſervat, is filios nanciſcetur eruditos & pios*, quia dicitur, נר מצוה *Lucerna eſt præceptum*, ותורה אור *& Lex lux.* *Neceßitas lucernarum Sabbathinarum.*

Si Chriſtianus pro Judæo accenderit lucernam, non licitum eſt frui luce illius, ne quidem alii, quàm ei, in cujus gratiam accendit; quia ſic videretur Chriſtianus fuiſſe Legatus Iſraelitæ, aut ejus vicarius in opere Legali. Si Chriſtiani cum Iſraëlitis accubuerint, & Chriſtianus lampadem accenderit, licitus eſt Judæis ejus uſus, ſi plures adfuerint Chriſtiani, quàm Judæi; ſi verò Judæorum major fuerit numerus, non licet. *Chriſtiano non licet eas accendere.*

Quòd Sabbatho aliquid de ſuperioribus hebdomadæ diebus concedentes, tempeſtivè illud inchoant, in defunctorum gratiam contingit, quorum animæ ex inferis vel ex Purcatharterio ad Sabbathi quietem quoque veniunt. Quamprimum enim in ſcholâ ſuaviſſimis & dulciſſimis modulis decantatur precatiuncula, cujus initium eſt ברכו Barechu *Cur Sabbatho aliquid de hebdomade tribuant.*

Benedicite, confeſtim animæ à purcatharterio avolant, & in obvias quaſque aquas ſeſe projiciunt, paululumque refrigerantur. Hinc factum eſt, ut Rabbinorum ſapientiſſimi aquam id temporis haurire interdixerint, nequicquam miſerrimis animis ſubtrahatur, ut in eorum Ritualibus legimus. *pag. 14.*

Preces in Scholâ. Interea dum in ſcholâ orationibus vacant, accedunt duo Angeli, quorum alter bonus eſt, alter malus, qui ſe ex adverſo ſynagogæ ſiſtunt: ſi quem audiant cum ſtudioſâ, piâ & religioſâ animi attentione orantem, lectionemque ſuam recitantem, inprimis verſiculum hunc, *Igitur perfecti ſunt cœli & terra; &c.* & quæ ibidem ſequuntur de Sabbathi conſecratione, illum duo illi Angeli domum deducunt, manibusque capiti illius impoſitis, inquiunt; *Auſertur iniquitas tua, & peccatum tuum mundatur.* Dixit Rabbi Joſe ex ſententiâ Rabbi Judæ, *ſingulos homines à duobus Angelis Sabbatho veſperi ex ſynagogâ domum deduci. Si venientes, candelam ſabbathinâ benè accenſam invenerint, menſam appoſitam, & rebus omnibus neceſſariis inſtructam, lectum mundis & benè lotis linteis ſtratum, tum bonum Angelum dicere;* יהא רצון שיהא כן לשבת הבאה *Utinam proximo Sabbatho omniâ hîc eadem ratione ſeſe habeant! Malum verò Angelum ingratiis ſuis neceſſariò Amen reſpondere. Si contrarium invenerint, malum quoque Angelum dicere;* יהא רצון שיהא כן לשבת דבאה״ *Proximo Sabbatho*

Tractatu de Sabbatho cap. 16. fol. 119. col. 2.

Geneſ. 2.

Eſa. 6. 7.

Sabbatho perinde hîc res ſe habeant ac hodiè ſe habent! bonum verò Angelum pariter invitum Amen reſpondere. Sunt qui dicunt, per duos hos Angelos intelligi duo Sydera cœleſtia, Scorpionis, & Martis; quæ dominentur in Veſpera Sabbathi: unus ad benedicendum, alter ad maledictionem. Ac ſanè quis hoc non ægrè ferret?

Sacris finitis, domum repetunt: Valedicendo ſibi invicem, non *Bonum diem*, vel *Bonam noctem*, ſed *fauſtum* alter alteri exoptat *Sabbathum*; Parentes filiis, Magiſtri diſcipulis benedicunt. In quibuſdam locis moris eſt, ut, dum è Synagoga egrediuntur, præco adſit, qui proclamet, ubi, & apud quem vendatur bonum vinum, ut, qui eo indiget, ſibi comparare poſſit. At alii hunc morem vituperant, quòd ſpeciem habeat Emptionis & Venditionis: itaque ante Sabbathum domatim id ſingulis ſignificandum eſſe ſcribunt. Domum reverſi, quamprimum menſæ accumbunt. Scribitur enim: *Memento diei Sabbathi, ut illum ſanctifices*, hoc eſt, ut Hebraica ſonant; לְקַדְּשׁוֹ nempe, ut primum Sabbathum בְּקִדּוּשׁ conſecratione ſanctum declares, & vini cyatho conſecratum mities. Quapropter plurimis in locis etiam in ipſa ſcholà, precibus peractis, vini cyathum conſecrant, in gratiam pauperum & peregrinorum hoſpitum, quibus nullum eſt domi vinum, ut

Quomodo menſæ accumbant. *Exod. 20. 8.*

Minhag. p. 9. Orach chajim numer. 269.

hoc pacto Sabbathum etiam ipſi conſecrare poſſint. Verùm qui in Synagogâ vinum conſecrat, illud non guſtat, ſed puerulo alicui deguſtandum tradit; Vinum enim conſecratum propriè non niſi in menſâ, in quâ accumbitur, bibi ſolet, uti quoque Conſecratio ibidem concipi debet.

Sal, vinum & panis ſint in menſa. Orach chajim numer. 273.

Vini conſecratio & diſtributio.

E veſtigio itaque menſæ accumbunt, cui *ſal* appoſitum ſit, *cum pleno vini cyatho, & duobus panibus*, mantelio tectis. Tum paterfamiliâs, priuſquam aliquid comedat, *vini cyatho accepto*, Sabbathum conſecrat, & ait: יום השישי ויכולו השמים וגו' (quarum vocum quatuor initiales literæ ſacroſanctum Dei nomen יהוה, quo æterna ejus eſſentia deſignatur, innuunt, & in myſterii hujus gratiam, duas primas voces poſterioribus, ex ſecundo Geneſeos capite deſumptis, adjecerunt, eâdemque de causâ ſurgunt, quum hæc pronuntiant, Dei nomen ſc. debito honore

Gen. 2. 1.

afficientes) i. e. *Die ſexto perfecti ſunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum: Complevit enim Deus die ſeptimo opus ſuum quod fecerat, & requievit die ſeptimo ab univerſo opere quod patrarat, Et benedixit diei ſeptimo, & ſanctificavit illum: quia in ipſo ceſſaverat ab omni opere ſuo, quod creavit Deus ut faceret.* His ille interjicit, סברי מורי *Attendite precationi Domini mei Râbbini*, ut hoc pacto ſinguli culpâ vacent, ac ſi ipſimet preces concepiſſent. Deinde pergit & ait; בא"י א"מה בורא

De his duabus vocibus conſule Lexicon Talmudicum in סבר

בורא פרי הגפן : ב״א׳ א״מה א״קב ורצה בנו שבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית כי הוא יום תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו עדשת מכל העמים שבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו ׳ ברוך אתה יי׳ מקרש השבת id eſt, *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine, qui vitis fructum creaſti: Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine; qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, nobisq; ſanctum dediſti Sabbathum, & in beneplacito & miſericordiâ tuâ nobis hæreditarium reliquiſti, ut memoriale operum creationis: principium enim eſt congregationis ſanctorum, & exitus ex Ægypto monumentum. Tu enim nos elegiſti & ſanctificaſti inter omnes nationes, nobis ſanctum tuum* Sabbathum *in benignitate & beneplacito hæreditatem reliquiſti: Benedictus tu Domine, qui Sabbathum ſanctificaſti.* Hoc dicto vinum primò ipſe deguſtat, deinde cæteris omnibus deguſtandum porrigit. Quod ſi verò quisque ante ſe habeat poculum plenum, bibunt ex illo: ſi illa pocula non ſint plena, paterfamiliâs de Poculo conſecrato ſingulis aliquid infundit.

Vinum conſecrationi deſtinatum debet eſſe bonum, omni vitio carens, quod ſuper ipſo altari libari poſſet, propter illud; *Offer illud nunc duci tuo*, *Malach.* 1. 8. Colorem non attendunt: quia color bonitati vini nihil addit, juxta quam ſolam electio Vini facienda. Ubi Vini non habent copiam, licet Conſe-

crationem facere ſuper Cereviſia, vel alio liquore, quo loco vini utuntur.

Panis conſecratio & diſtributio.

Deinde ſupremum mantile retegit, *duosq́ illos panes* accipit: non tamen ante preces cultello dividit, ut alioqui reliquâ hebdomade fieri ſolet, ſed illicò ait: ברשות מורי ורבותי *Cum Dominorum & Rabbinorum meorum bonâ veniâ,* ב״אי א״מה המוציא לחם מן הארץ *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine, qui panem è terrâ produxiſti.* Fruſtum poſthæc de alterutro, communiter tamen inferiori pane, reſciſſum comedit, & ſingulis quoque accumbentibus porrigit, idque majus paulò & elegantius, quàm cæteris diebus, in honorem nempe Sabbathi, quo parcitas omnis vitanda. Inde veſcuntur illis quæ Deus liberalitate ſuâ conceſſit.

Orach chajim numer. 274.

Dum vinum conſecrat, lucernas Sabbathinas ſtudiosè intuetur: quoniam ſapientiſſimi Rabbini ſcripſere; *Si per hobdomadem homo grandioribus incedat paſſibus, quingenteſimam partem viſus oculorum deperire; præſentiſſimum verò huic malo remedium eſſe Sabbathinarum lucernarum in vini conſecratione intuitum.* Vocula enim Hebraica נר i.e. *Lucerna*, ſi geminetur, quingenta conſtituit. Itaque concludunt: intuitus harum lucernarum eſt medicinæ loco. Alii hanc rationem reddunt, quòd in quotidiana conſecratione cibi oculi defigendi ſint in Poculum benedictionis.

Tractat. de Sabbatho cap. 15. folio 13. col. 3.

Panis

Panis autem ideò tegitur, ne ignominiam ſuam vini causâ videat, quòd nempe Sabbatho vinum primò conſecretur; quum tamen panis primus in lege ponatur, uti ſcribitur: *Terram frumenti, hordei, ac vinearum, &c.* Hìc frumentum, ex quo panis conficitur, primum nominatur: nihilominus tamen ultimum Sabbatho conſecrari debet; Magnâ itaque afficeretur ignominiâ, niſi tegeretur. Sunt & prudentiâ conſpicui Rabbini, qui dicant, in Mannæ memoriam panem tegi. In deſerto enim primò ros decidit, deinde manna, poſtremò & iterum ros; ita ut manna in medio roris fuerit, non ſecus ac in medio duorum linteorum; ſic panis mappæ impoſitus, mantili tegitur. Hâc etiam de causâ piæ & religioſæ mulieres carnem operi piſtorio incoquunt, & id genus artolaganos conficiunt, quibus loco Mannæ veſcuntur. In Artocreate enim tenuis & diducta maſſa ſubſternitur: in medio collocatur caro, & deſuper iterum, ad inſtar Mannæ, operculo tegitur.

Panis cur in menſa tegatur.

Deut. 8.8.

Dum in Benedictione panis Nomen Dei effert, הגביה את הפת בשתי ידיו למעלה Panem in altum ſuſtollit ambabus manibus, dum illud protulerit, poſtea iterum demittit ſenſim.

Duos verò panes ideò accipiunt, quòd olim die Veneris duplum manna collegerint, uti ſcribitur; *In die autem ſexta collegerunt* לחם משנה *panem duplicem, duo Homer pro ſingu-*

Cur duos panes ſumant.

Exod. 16. 22.

lis. Quia enim hic dicitur, *Duo Omer pro ſingulis*; & ; *Panem duplicem*; voluit indicare, pro Fractione Panis duos integros Panes in Sabbatho eſſe ſumendos. Sic ſcribunt, particulam illam defractam duplo majorem eſſe debere, quàm cæteris diebus. In *Tanchúmah* ſcribitur; *Omnia in Sabbatho ſunt duplicia; Duo offerebantur agni: Pſalmo 92. dicitur:* מזמור שיר ליום השבת *Pſalmus & Canticum diei Sabbathi. Panis duplex: In præcepto duo adhibentur verba,* זכור ושמור Recordare, & , Obſerva. Hinc & duæ accenduntur candelæ Sabbathinæ.

Sabbatho lætandum & genio indulgendum pagit. In ſumma, præ reliquis rebus, quarum cura nobis hîc incumbit, ut in Ritualibus ſuis ſcribunt, die Sabbathi genio indulgendum eſt, uti pluribus in locis à ſacroſancta Lege nobis præcipitur. Exempli gratiâ, ubi dicitur; *Sabbathum vocabis* עונג *Delitias, Sabbathum delitiarum*; nempe ut Sabbatho תענגים *delitiis* omne genus impleamur. Ita quoque feſta noſtra verſiculo illo innuuntur: *Lætaberis in feſtivitate tuâ; tu, & filius tuus, & filia tua, & ſervuus tuus, & ancilla tua*; nempe edendo & bibendo; ita tamen, ut omnia in Dei honorem fiant, Quapropter ede, bibe; cutem cura, ſed eo animo, ut meritum Sabbatho honorem deferas; non verò, ut die Veneris multa emantur, quibus Sabbatho te ingurgites; præſertim *ſi tua non magnas arca flagellat opes*, nec tibi per facultates tuas liceat: id enim vitio potiùs

Eſa. 58, 13.

Deut. 16, 14.

potius quàm laudi verteretur. Nam hinc fiet, ut Sabbatho tecum reputes, longè tenuiores fore diei ſequentis epulas; ac proinde mœrore afficieris, nec in Sabbatho lætaberis, &c.

In lætitia Sabbathina habenda ratio pauperum.

In his tamen omnibus cavendum; ne modus excedatur; Nam lætitia & voluptas corporalis אינה שמחה אלא הוללות וסכלות non eſt lætitia, ſed inſania & ſtultitia, ſcribit R. Mardochaj Japhe; quam Deus nullibi præcipit. Ita etiam eſt temperanda, ut pauperum ſimul & afflictorum ratio habeatur. Nam, *qui feſtum ita agitat, ut occluſis oſtiis domus ſuæ, quis ſolus cum liberis & uxore ſua ſe exhilaret, neq; ſimul etiam pauperes & afflictos cibet & potet*, אין זו מצוה *hæc non eſt Præcepti obſervatio*, אלא שמחת כריסו *ſed lætitia ventris ſui*, ſcribit idem. Et huc accommodat illud Hoſeæ; זבחיהם כלחם אונים *Sacrificia eorum ſunt ſicut cibus lugentium*, (i. e. immundus; *vel*, cibus moleſtiarum, per violentiam & rapinam comparatus), *quem quicunq; comedunt, contaminant ſe. Nam cibus eorum eſt pro anima ipſorum* (duntaxat, ut ſuam cuticulam curent). Sic legimus Tobiam ad prandium feſti Pentecoſtes, cùm ciborum & obſoniorum copiam vidiſſet, filio mandaſſe; *Abi, adduc quemcunq; egentem ex fratribus noſtris inveneris, qui quidem Domini memor ſit*, Tob. 2. ṽ. 2. Lætitiam hanc Sabbathinam & Feſtalem probant etiam hinc; Numeror. 29. 38. ſcribitur, עצרת תהיה לכם *Dies feriatus erit* vobis.

cap. 9. 4.

Rurſum Deut. 16. 8. עצרת ליי׳ *Dies feriatus erit Domino.* Hinc concludunt Sapientes ipſorum, Diem feriatum eſſe dividendum, חציו ליי׳ mediam ejus partem debere eſſe Domini, וחציו לכם & mediam ipſorum; quia in priori loco dicitur *Vobis*, h. e. cibo & potu eſſe conſumendum; in poſteriori ליי׳, Sic ſcilicet matutino tempore frequentandæ ſunt Synagogæ & Scholæ, orandum, diſcendum, & in Lege legendum; hinc ad prandium ſe conferendum; à prandio ſub veſperam iterum precandum, à precibus ad cœnam eundum, ibique in noctem uſque bibendum, &c.

Hæc omnia breviter & ſummatim in ספר היראה *Libello Timoris* comprehenduntur, ubi docetur, quâ ratione ad pietatem ſeſe componere debeat Judæus, rhythmis Germanicis à Judæis ipſis in hunc ſenſum conſcriptis: *pag. 13.*

Regulæ Sabbathinæ.

Ad Sabbathum te para,
Et ab omni opere tuo ceſſa:
Laudabile eſt, ſi ipſe ad Sabbathum neceſſaria præparaveris,
Etiamſi ancillarum & ſervorum magnum numerum habueris.
Omnia præcepta Sabbathi æquat obſervatio,
Eſto bono animo, teq; divitem eſſe exiſtimato:
Pretioſis veſtibus & elegantibus pannis induitor,
Sabbathum enim ſponſa appellatur,
Optima quæq; ad Sabbathi celebrationem emito,

Et

Et omnia illius præcepta diligenter obſervato:
Famelicus ad Sabbathum accede:
Carnes, piſces & vinum generoſum appone:
Pulchrè lectus ſternatur,
Egregiè menſa inſtruatur,
Lixivio caput probè purgato,
Nihil apud te geſtato:
Cultellum tuum probè acuito,
Cibos honeſtè carpito,
Unguium reſegmina in ignem projicito,
Vinum ad conſecrationem auro contra carum ne putato,
Manus & pedes mundiſſimè habeto.
Nam revera præceptum hoc parvi non eſſe momenti ſcito,
Eſto quoque bono animo.
Et omnibus quæ ad corporis delectationem faciunt utitor,
Lætum te oſtende & alacrem,
Non ſecus ac tibi omnia ex animi ſententia cederent,
Omnem mœrorem & triſtitiam procul abjice:
Menſa & ſcamna ſint parata,
Mundè & eleganter compoſita.
Carnem aſſam ab igne remove,
Scyphos omnes ablue,
Nullius memento damni vel jacturæ:
Quàm præſtantiſſima poteris emito,
Cum uxore tuâ & tuis lætare,
Tribus epulis menſam inſtrue,

Nec

Nec, niſi quæ ad hilaritatem faciant, loquere, &c,

Eſt & illis Benedictionum ad menſam conſecrandam libellus, (ברכות המזון *Birchos hammáſon* dictus) in quo omnis generis conſecrationes in ſingulos totius anni dies feſtos, rythmis Hebraicis & Germanicis conſcriptæ, exſtant. Inter cæteras preces quædam ibi legitur, cujus initium eſt, מה ידידות מנוחתך i. e. *Quàm amabilis eſt quies tua, &c.* in quâ hæc habentur:

Veſtibus lætitiam & hilaritatem deſignantibus induitor.
Lucernam, ut bene ardeat, conſecrato,
Ab omni opere recede,
Omnia opera tua die Veneris abſolve,
Omnigenis indulge voluptatibus,
Piſcibus, Capis & coturnicibus,
Cura ut veſperi ſis inſtructus:
Varias conquire delicias,
Gallinas altiles, multasq; Cupedias.
Vinum aromatiten parvi ne facito, &c.

Item;

Leniter incede: Lenitatem enim & ſomnum matutinum diuturniorem lex præcepit,

Item;

Byſſinæ & ſericæ veſtes magni ſunt pretii,
Et qui illis induuntur honorati,
Sabbathi dies ſancta eſt,
O beatum qui illam exactè obſervare poteſt!
Nullæ animum veſtrum curæ excrucient,

Quam-

Quamvis araneæ in loculis veſtris nidificent,
Hilares eſtote, & præſenti animo,
Quamvis in maximo ære alieno:
Præſtantiſſimum vinũ, carnes & piſces compara,
Et tribus illis menſam appara;
Ampla ſic tibi præmia,
Hîc & illic ſunt repoſita.

Item:

Vos mulieres candelas diligenter accendite,
Et ad tempus ſtudioſè attendite:
Præſentiſſimam inde utilitatem reportabitis,
Quum puero gravidæ eritis:
Placentas lautas ſi confeceritis,
Faciliore utemini utero, & parturientes ridebitis, &c.

Ne verò hæc aliquis fabulas & figmenta poëtica eſſe exiſtimet, jucundas aliquot hiſtorias è Talmude proferam, quibus egregiè & manifeſtâ, nec ſine miraculis, Voluptas & Deliciæ, ſummus Sabbathi honor eſſe, probantur. *Hiſtoria, quibus voluptas & deliciæ Sabbathinæ probantur.*

Legimus in Talmude in tractatu de Sabbatho: *Dixit Rabbi Chaja; Apud lanium aliquando in Cypro pernoctavi, (ſunt qui dicant, non in Cypro, ſed in Ludkiâ pernoctaſſe). Appoſita fuit lanio illi menſa aurea ſedecim hominum onus, de qua pendebant ſedecim catenæ argenteæ, meris argenteis, vaſis, ut puta ſcutellis, cochlearibus, orbibus, ſcyphis plena, lautiſſimis dapibus omne genus, præſtantiſſimis obſoniis, bellariis & tragematibus onuſta. Quum illi* *Cap.16.fol. 119. col. 1.*

menſa

menſa hæc apponeretur; ſic orſus Deum laudavit:
Pſalm. 24. לה' הארץ ומלואה *Dei eſt terra, & quicquid eſt ſuper*
terrà: quùm verò menſa auferretur, iterum Deum
laudans in hæc verba erumpebat: השמים שמים לה'
Pſal. 115. והארץ נתן לבני אדם *Cœlum Dei eſt, terram au-*
tem filiis hominum dedit. Tum ſic eum compellavi:
Mi Magiſter, quo modo tantas congeſsiſti divitias, &
quibuſnam in vita tua bonis operibus vacaſti? Re-
ſpondit paterfamilias, nempe lanius ille, Hactenus
lanius fui, & ſi quando in manus meas pecus altile
& ſaginatũ incidit, illud in Sabbathum reſervavi, ut
bonis carnibus Sabbathum celebrarem & honeſta-
rem. Hinc divitiæ illæ, quas largitus eſt mihi Deus,
eo quòd Sabbathum hoc honore proſequutus fuerim.
Quibus auditis, reſpondi, ברוך המקום שזיכך לכך *Be-*
nedictus ſit Deus qui hæc tibi eſt impertitus, tantisq́;
te divitis dignatus eſt. Hic fuit hujus lanii eventus.

Eâdem præterea pagina legitur, *fuiſſe aliquan-*
do virum quendam, cui nomen erat Joſepho
מוקיר שבת *Sabbathicolæ, quem nulla annonæ cari-*
tas reniorabatur, ſi modò quicquam eximii in ma-
cello veniret: piſces præſertim immenſo præſtinare
ſolebat pretio, nec auro ullo caros credebat. Fuit au-
tem huic Joſepho vicinus ditiſsimus, qui ſubinde il-
lum ſannis excipiens ajebat; Quid tibi, quæſo, pro-
deſt cultus ille quo Sabbathum proſequeris? non di-
tior es propterea; Non tam religiosè Sabbathum colo
ego, divitiis tamen te longè ſupero; Sed parvi fecit
hæc Joſephus, nec illis animum applicuit, Deum,
quas fecerat impenſas penſaturum confiſus. Eodem
tempore

tempore Divini & Aſtrologi divitem illum accedentes, Bone vir, inquiunt, quid tibi tantæ proſunt divitiæ, qui in bonum piſcem pecuniam nullam audeas inſumere? Ex ſtellarum poſitione vidimus, tot tamq; grandes divitias tuas in Joſephi Sabbathicolæ manus deventuras, qui nullæ parcit pecuniæ, ut lautè & opiparè Sabbatho vivat. Aſtrologorum oratio non ſegniter divitis illius auribus illapſa eſt: Abiit itaq; & facultates bonaq; ſua divendit, pecuniâq; ex venditione corraſâ gemmas & uniones coëmit, coemtas in pilei ſui ſpiram congeſsit, & peregrè proficiſci decrevit, ne Joſephus facultatum ſuarum potiretur. Mari ergò ſe credens, quùm mediis ferretur aquis, & orta eſſet tempeſtas, inſana & ſtridens procella ita navem concuſsit, ut à ſubverſione parum abfuerit, pileum verò divitis illius capite decuſsit, & procul in mare dejecit. Adfuit præſto ingens piſcis, qui pileum cum pretioſâ illâ ſpirâ abſorpſit. Paulò poſt die Veneris ingens in macello piſces venalis proſtabat. Singulos accedentes, & piſcem emere geſtientes, pretii amplitudo deterrebat. Præteriit tandem Joſephus Sabbathicola, *qui quovis pretio piſcis mercari ſolebat, viſumq; cupidus & lætus in ſacroſancti Sabbathi honorem emit. Quum domum detuliſſet, & diſſecuiſſet, inventa eſt ſpira unionibus contexta, quam dives ille perdiderat: Et ita Aſtrologorum prædictionem exitus veram eſſe comprobavit. Sic inſperatâ auctus lætitia derepentè dives factus eſt: ſpira enim illa integri regni pretium æquare credita eſt. Tunc Joſephum illum ſenex quidam, altiſsimâ præditus pruden-*

prudentiâ, accedens, ita alloquutus eſt; מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא *Qui multum Sabbatho dat mutuum, illi multum à Sabbatho reſtituitur;* Qui vel paucis, pro tenui facultate, Sabbathum colit, quadruplum à Deo recuperat, &c.

Tractatu Taanis c. 3. fol. 20. 2.

Aliam quoque in Talmude, tractatu de Jejuniis, legimus hiſtoriam, *de quodam Rabbi Hone, qui ſingulis diebus Veneris ſervos ſuos in macellum miſſos omnia olera emere jubebat, quæ olitores vendere non poſſent, emta poſtea in profluentem jaciebat. Quærunt itaq; Rabbini in Gemara,* (complemento ſcilicet & expoſitione textus Talmudici) *Cur pauperibus Iſraëlitis non diſtribueret?* ℞. *Si pauperibus olera emta dediſſet, eadem ſemper ſpe capti, nullum olus in diem Sabbathi emiſſent. Itaq; ſi alio tempore fortè contigiſſet, ut olitores omnia olera ſua vendidiſſent, nec pauperes quicquam ſibi comparaſſent, non eo quo decet honore Sabbathum ab illis cultum fuiſſet. Cur ergo pecudibus olera illa apponi non curavit? Præſtitiſſet quippe ita inſumi, quàm omnino perdi.* ℞. *Noluit ea, quæ homines comedere, & ex quibus utilitatem percipere poterant, pecudibus objicere: potuiſſent enim homines ex aquis adhuc educere & illis frui. Cur omnia emi curabat? Ut eo lubentiùs olitores ſingulis diebus Veneris olera ſua in macellum afferrent; ſi enim ſemel atq; iterum nihil omninò vendidiſſent, poſtea domi remanſiſſent, nec quicquam oſtendere potuiſſent pauperes, quod Sabbatho comederent, ſicq; iterũ debito honorem non affectũ fuiſſet Sabba-*

Sabbathum. Hoc pacto Rabbi Hone pro virili effecit, ut Sabbathum etiam à pauperibus, vel cum tenui oluſculo, ritè celebraretur.

Inſuper in tractatu de Sabbatho legitur: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים *Si quis Sabbatho animum ſuum relaxet & ſe jucunditati det, Sabbathumq; cum voluptate & lætitiâ tranſigat, à Deo illi hæreditas ſine termino datur*, uti ſcribitur; *Tunc* (nempe quando Sabbatho te oblectabis, deliciasque tuas vocabis, uti ſuperiore verſiculo ſcribitur) *delectaberis in Domino, & tollam te ſuper altitudines terræ, & cibabo te hæreditate Jacob patris tui*; de quâ nimirum ſcribitur; *Dilataberis ad Orientem & Occidentem, & Septentrionem & Meridiem*. Rabh Nachman dixit, *Qui frontem Sabbatho exporrigit & genio indulget*, ניצול משיעבוד מלכיות *ille regnorum ſervitute liberabitur*, ſicut ſcribitur: *Tollam te ſuper altitudines terræ*. Item: *Mentientur inimici tibi, & ſuper excelſa eorum calcabis*; Rabbi Juda dixit, Rabh dixiſſe, כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו *Qui hilariter Sabbathum tranſigit, petitiones cordis ſui à Deo conſequitur*, uti dicitur; *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui*.

Cap. 16. folio 118. — *Eſa. 58. 1. 14.* — *Gen. 28. 14.* — *Deut. 33. 29.* — *Pſal. 37. 4.*

Quandoquidem igitur Judæi inimicorum ſuorum excelſa nondum calcant, nec votorum ſuorum & deſideriorum compotes ſunt, (nec enim Chriſtianis adhuc imperant, nec totius orbis ſunt Domini, ut ſingulis Sab-

bathis & diebus feſtis in precibus ſuis optant); hinc liquet, illos hactenus nondum ſat rectè Sabbathum obſervaſſe, nec ſufficienti lætitiâ proſequutos eſſe.

Ubi primas Sabbathi epulas læti ſic celebrarunt, à cibo iterum precibus vacant, uti ſuprà meminimus: ſed menſa ſtrata manet uſque in diem Sabbathi ſub veſperam, & Candelas ſeu lucernas Sabbathinas accenſas relinquunt. *Orach chajim numer. 275.* Hîc acerrimè invicem diſputant, quid ad ejuſmodi candelas vel faciendum vel intermittendum ſit? Exempli gratiâ, An liceat pulices vel pediculos venari? Item, Lectio & Scriptio illis interdicitur, ne hâc occaſione candelam ad meliùs lucendum in latus inclinare, vel emungere cuipiam fortè excidat, quâ emunctione Sabbathum violaretur: quia perinde foret, ac ſi eam accenderet in Sabbatho. Vaſa, pocula, ſcutellas, veſtimenta, quæ ſibi invicem ſunt ſimilia, ut vix diſcerni queant, non licet explorare ad lucernam Sabbathinam; eandem ob cauſam, שמא יטה ne fortè, Sabbathi oblitus, lucernam inclinet, vel eandem emungat. Pueri veſtimentis diligenter ſunt tegendi, ne nudi ſint coram his lucernis; משום ביזוי מצוה quia hoc in contemptum præcepti cederet.

Orach chajim numer. 280. Quoniam autem Sabbathum ab illis *Voluptas* appellari, & eſſe debet, ſapientiſſimis Rabbinis placuit, & Sabbatho honorificum ſtatue-

ſtatuerunt, ut ſinguli mariti, præſertim verò ſapientum diſcipuli & excellentes Rabbini, hâc Sabbathi nocte, plus quàm cæteris temporibus, uxorum ſuarum arva conſerant. Quapropter ut ſtimulos ſibi addant, & viros ſe eſſe meminerint, alliis ànte Sabbathum veſci ſolent. Hinc etiam fit, ut ſæpiſſimè Sabbatho nuptiæ celebrentur, ut eo felicior ſit concubitus, & majore Sabbathum honore afficiatur. Inde, qui eâ nocte concipiuntur, ut plurimùm in præclaram adoleſcunt indolem, & in ſapientum diſcipulos evadunt: inprimis ſi bonæ & puræ interveniant cogitationes, nec tam coitus voluptas, quàm ſacroſancti Sabbathi cultus & honor ſpectetur.

Nuptiæ cur Sabbatho celebrentur.

Denique, quum Judæus die Veneris peregrinatur, & via ſive ad diverſorium ſive domum major מתחום השבת *termino qui Sabbathi de ambulationi conceditur* (de quo cap. ſeq.), ſupereſt, in mediis agris vel in mediâ ſylvâ ſubſiſtere debet, & ubicumque fuerit adveniente Sabbatho, locum illum occupare, ibi quieſcere, & Sabbathum celebrare, omni furum & latronum periculo, cibi & potus penuriâ poſtpoſitâ. Veriſſima (quis enim aliter credat?) hac de re apud eos hiſtoria legitur: *Tres aliquando Judæi ſimul iter faciebant die Veneris: appetente verò veſperâ, & Sabbatho inſtante, alter alterum ſic compellat; Quid facto opus eſt? in manifeſtum venimus periculum, via latronibus*

Terminus Sabbathi.

Sepher hamaaſe. hiſtoriâ 138.

infeſtatur, ſylva feris eſt referta; conſultius eſt igitur, ut inceptum iter peragamus, vitamq; noſtram è periculo ſubducamus, potiùs quàm cum aperto & corporis & vitæ diſcrimine Sabbathum obſervemus. Tertius verò ſubjecit: Certum eſt hinc non recedere, donec Sabbathum præterierit, Deus qui nos Sabbatho feriari juſſit, me quoq; in hujus ſylvæ medio ab omni noxâ & periculo tutum præſtare poteſt. Reliqui duo itaq; perrexerunt, & Sabbathum violaverunt. Ille verò ibi ſubſtitit, tentorium humi fixit, terram inſtar menſæ linteo ſtravit, illique panem ſuum, cibumque quem ſecum deferebat impoſuit, & veſpertinas preces concepit. Menſæ poſtea ſuæ accumbens, ad primas Sabbathi epulas ſeſe accingebat, quum ingens & truculentus urſus, quo majorem nullus unquam vidit, ad eum accedit, qui famis rabie extimulatus videbatur. Bonus ille Judæus totus cohorruit, fruſtum poſtea panis urſo porrexit, ſecum reputans, facile ſe à Deo ſervari poſſe. Urſus panem ſibi porrectum comedit, & immotus illi aſtitit. A Cœnâ precem nocturnam recitavit Judæus, deinde ſomno ſe dedit: juxta illum verò recubuit urſus. Manè exorto ſummopere lætatus eſt, quòd lethiferos urſi rictus evaſiſſet: Deum itaq; laudat, illiq; propterea gratias agit, & ad ſolitas poſtea matutinas preces ſe convertit, prandet & cœnat, omnibusq; ſuis precibus ſimul defungitur. Exeunte Sabbatho הבדלה i. e. *Separationem Sabbathi à ſeptimanâ* (*de qua proximo capite agemus*) *fecit, iter ſuum repetiit, individuumq; comitem urſum per totam noctem habuit.*

buit. Illâ ipsâ eâdem nocte comites ejus in latrones inciderant, omnibusq; ſuis ſpoliati fuerant. Tandem hic cum urſo obviam illis eſt factus, quibus conſpectis, protinus in illos irruens urſus, eos diſcerpſit, laceravitq;. Pius ille Judæus perterritus, jam de cute ſuâ erat ſollicitus. Tantiſper dum hâc cogitatione agitatur, acceſſêre illum quoq; latrones, & quis eſſet & unde veniret interrogarant: ille ſe Judæum eſſe (nomen enim ſuum Deo confiſus abnegare nolebat) & ex aulâ regiâ venire, reſpondit. Latrones pergunt; Unde tibi hic urſus? Ille ſibi à rege comitem datum eſſe dixit. In aurem itaque latronum alter alteri inſuſurrat; Hunc Judæum regi procul dubio cariſſimum eſſe oportet, qui illi hunc urſum adjunxerit: excepit alter, Totâ noſtrâ pecuniâ illum donemus, & ſylva exeuntem proſequamur, ne illius indicio prodamur. Ita quicquid divitiarum penes eos erat, ab illis dono accepit, ne illius indicio deprehenderentur: abeuntem etiam per magnam viæ partem ſunt proſequuti, donec tandem abiere. Urſus quoque poſtea in ſylvam ſe recepit. Quapropter ſingulis Judæis Sabbathum eſt diligenter obſervandum, & Deo in cœlis rerum cura relinquenda, Valete & plaudite, Calepinus recenſui.

Si quis per deſertum iter faciens, obliviſcatur, quo die ſit Sabbathum; is ab eo momento dubitare de eo incipiet; & cogitare ſingulis diebus, Sabbathi diem eſſe; ac proinde ab omni opere abſtinebit; ſi panem & alimenta ſecum habeat, non laborabit, quam-

diu illa durànt; illis verò abſumptis, permiſſum eſt ei laborando victum ſuum quærere, vitæ conſervandæ gratiâ; & in Itinere ſuo pergere, etiam ultra terminum Sabbathi conceſſum, ut tanto citiùs è periculo deſerti liberetur. Quod ſi verò ſciat quo die domo exiverit, e. gr. quarto vel quinto, & quot inde effluxerint, die ab egreſſu ejus octavo, liberè licèt ei iter & opus quodcunque facere, & ſic quoque die 15. & 22. quia certus eſt, quòd die Sabbathi iter non ſit ingreſſus.

CAPUT XVI.

Quâ ratione Judæi ipſam diem Sabbathi ferientur & abſolvant.

Sabbatho diutius dormiendum.

POſtero manè non tam matutino ſurgunt ac cæteris diebus, ſed in mutam lucem dormiunt majoris voluptatis causâ in ſacroſancti Sabbathi honorem. Quò majore enim perfunduntur voluptate, eò majore Sabbathum afficitur honore. Hoc autem artificiosè Rabbini pro more ſuo ex lege extuderunt; Nempe ex Num. 28. ubi de quotidianis oblationibus agitur, ibi dicitur, כבקר Babbóker *Manè*: ſed in ſeptimi diei, Sabbathi nempe, oblatione ſcribitur, ביום השבת *Die Sabbathi*; quaſi innueret, quotidianas oblationes

Orach Chajim numer. 281. in novella additione.

tiones ſummo manè antelucano tempore offerri ſolitas (in quarum locum ſucceſsère preces matutinæ, quibus multo manè ante lucem in ſcholâ vacant, ut ſuprà expoſuimus): die verò Sabbathi diutius expectatum fuiſſe, & in claram lucem oblationem dilatam. Ergò Judæis ad lucem dormiendum eſt, ſeriùs quàm cæteris diebus preces concipiendæ, ſolitóque diutiùs in lecto quieſcendum, propter voluptatem quæ Sabbatho requiritur.

Ubi in ſcholam venerunt, ut cæteris diebus, orant, verùm longè pluribus precibus & cantiunculis, Sabbathi honorandi causâ: eo uſque tamen, ut ad horam ſextam, h. e. 12. prandere poſſint. Phylacteria (de quibus c. 4.) non induunt; quia Sabbathum per ſe Judaicæ fidei ſignum eſt, ut quod Judæis ſolis, ut in illo feriarentur, datum ſit & injunctum, (uti quidem exiſtimant) nec aliis ſignis opus eſt, qualia ſunt Circumciſio & phylacteria, quæ duo quoque ſigna ſunt quibus agnoſcuntur Judæi. *Preces.*

Librum Legis ex arcâ educunt eodem ritu, eademque pompâ, quâ capite 9. dictum eſt. Paraſcham (פרשה) ſive ſectionem (quâ ratione ſc. tota Lex in 54. פרשיות Parſchios eſt diviſa) è Lege perlegunt, & unamquamquè in ſeptem lectiones dividunt, ad quas legendas viri peculiares ſeptem advocantur. Hinc eſt, quòd in majoribus Bibliis & Pentateu- *Lectio Legalis.*

chis ad ſingulas ſectiones majores in margine legitur כהן Kóhen. לוי *Levi*, vel, שני *Secundus*, ישראל *Iſrael*, vel שלישי *Tertius*, רביעי *Quartus*, חמישי *Quintus*, ששי *Sextus*, שביעי *Septimus*. Primò enim legit *Kohen* Sacerdos, deinde *Levi*, Levita, tertiò *Iſrael*, & ſic deinceps: quilibet legit iſtam Paraſchæ ſive ſectionis particulam, ad quam voces iſtæ ſunt notatæ. Poſt ſeptimum legit מפטיר *Maphtir*, hoc eſt, *Dimittens cœtum*, poſt cujus lectionem cœtus dimittitur. Sed *Maphtir* non ſemper legit Paraſcham ſed quandoque Haphtaram, unde hoc nomen non ſemper ad ſingulas Paraſchas legitur. Vocantur autem ſinguli, ut ſuprà etiam cap. 9. dictum. Hæc ideò obiter monere voluimus, quia multi, quid iſtæ voces ad marginem Bibliorum adſcriptæ ſibi velint, ignorant. Qui advocatur, per proximum ſibi oſtiolum aſcendit, alter verò deſcendit, uti legimus populum Iſrael feciſſe, quùm die Sabbathi in ſacroſanctum templum ſe contulerunt: portâ ſiquidem unâ ſunt ingreſſi, alterâ verò egreſſi.

Eze. 46. 1. 2.

Ad legendū tur aliquādo plures aliās paucio-res vocentur.

Obſervandum etiam, quòd aliâs plures, aliâs pauciores ad Lectionem peragendam evocentur, id fieri pro ratione feſtorum: quò magis ſolennis & ſacer eſt Dies feſtus, eò plures adhibentur Lectores. Ex. gr. In die Novilunii vocantur quatuor, quia reliquis diebus eſt ſacratior: יום טוב *Jom tof*, Die feſtivo & hilari, advocantur quinque: Die expiationum

num, qui ſanctitate alios ſuperat, ſex; in Sabbatho ſeptem, quia ſanctiſſimum. Quot ſingulis feſtis vocandi ſint, ejus rei memoriale fecerunt verſum hunc, שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד; Quot *prima* vox habet literas, nempe *tres*, tot vocantur Veſperâ Sabbathi, Die Lunæ, Die Jovis, Die jejunii publici, Feſto dedicationis, & Púrim: Quot *ſecunda* nempe 5. tot ſunt in *Jom tof* quovis: quot *tertia* nempe 4. tot evocantur, in Neomeniis, & die feſti profeſto חול המועד *Chol hammóed*: quot *quarta*, nempe 6. tot ſunt in Die expiationum: quot *quinta* & *ſexta*, יהוה אחד, nempe 7. tot adhibentur in Sabbatho. Ad legendum omnes admittuntur, exceptis fœminis.

Lectionibus è Lege ſubjungunt Lectiones è Prophetis, quæ Moſaicis lectionibus reſpondeant. Lectionem hanc Propheticam vocant הפטרה *Haphtbárah*, cujus appellationis alii alias reddunt rationes; Quidam; לפי שנפטרין בה מקריאת התורה בשעת השמד *quòd tempore perſecutionis eâ liberi eſſent à lectione Legis*: Alii; *quòd*, cùm de nulla prorſus re loqui & os aperire liceat, ex quo liber Legis eſt apertus, (ut habetur in Talm. Sota, cap. 7.) poſt abſolutam lectionem Legis, id ſit licitum; putà de ſenſu verborum lectionis prælectæ, ſi cui fortè circa eam ſcrupulus oboriatur: Hi verbum פטר ſumunt eo ſenſu, quo legitur, יפטירו בשפה *Diſtendunt labium*, Pſ. 22.8. Alii; *Lectio Prophetica.*

quod hac lectione finitâ cœtus dimittatur. Nam פטר eſt *Dimittere*. Conſuetudinis autem ejus hæc eſt origo; Quùm priſcis temporibus Moſem in ſcholis legere prohibitum illis eſſet, loco Moſaicæ ſectionis, ſimilem ſectionem Propheticam (quam הפטרה *Haphtarah* indigetant), quæ legis Moſaicæ expoſitioni reſpondebat, eodem modo legerunt. Hujus conſuetudinis mentio fit in Actis Apoſtolorum: *Qui enim habitabant in Jeruſalem, & principes ejus, hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quæ per omne Sabbathum leguntur.* Item: *Moſes enim ab ætatibus antiquis habet, qui ipſum prædicent, quum in ſynagogis per ſingula ſabbatha legatur.* Licèt autem hodiè Moſis lectione ipſis in ſcholis interdicatur, veterem tamen tenent conſuetudinem, adeò ut Moſi Prophetas ſubjungant: rebus enim bonis nullus eſt ſtatuendus modus. Hapharam hanc aliquando pueris legendam committunt, exercendi eos causâ.

Ejus origo. *Act. 13.27.* *Act. 15.21.*

Poſthæc dum Librum Legis extenſis brachiis ſurſum tollit, benedicitur cœtui.

Orant pro Magiſtratu Chriſtiano.

Hîc etiam Precationem ſubjungunt pro Principe vel Magiſtratu illius loci, ſub quo agunt, ut Deus illum conſervet in Pace & tranquillitate, eum proſperet, & dominatum ejus adaugeat, juxta id quod Deus dicit apud Prophetam Jeremiam, cap. 29. ✝. 7. *Et quærite pacem civitatis, ad quam demigrare feci vos, & orate*

orate pro ea ad DOMINUM: quoniam in pace illius vobis erit pax.

Quibuſdam in locis, & aliquando, rariùs tamen Conciones etiam habent, vel ante, vel poſt meridiem, quibus locum aliquem Scripturæ more ſuo explicant: Leo de Modena ſcribit: *Quando concionem habent, totus Cœtus conſidet: qui concionem facturus eſt, operit caput ſuo* Talles (de quo alibi), *quamvis id non ſemper obſervetur, & adſtans τῷ Almemor ſeu ſuggeſtui, orationem ſuam orditur à lectione loci alicujus Scripturæ, quem pro* נושא *ſeu Subjecto & Argumento ejus ponit; deinde ſubjungit dictum aliquod Rabbinorum, quod* מאמר *Maamar vocant: horum occaſione eligit aliquod Thema, quod ſit lectioni prædictæ conforme, de quo dein prolixius diſſerit, variaque eam in rem Scripturæ loca, & authoritates Rabbinorum adducit* &c. *Conciones quales habeant.*

Pro Defunctorum quoque animabus, qui rite Sabbathum non obſervarunt, precantur, oratione quæ incipit:; אב הרחמים *Pater miſericordiarum.* Quia enim Sabbathum eſt Dies quietis, Typus quietis futuræ, & in eo mortui quoque quieſcunt, neque condemnationis pœnas, *quibus reliquis diebus cruciantur,* ſentiunt, ideò meritò eorum memoriam fieri, ac pro ipſorum quiete orari, ſcribunt. Quidam ſimul elargiuntur eleemoſynas, pro iis qui jam ante aliquot ſæcula ſunt mortui, & jam ſuſtinuerunt pœnas ſuas in purgatorio. *Oratio pro defunctis. Lewuſch hachor Num. 284. §. 7.*

Proba-

quòd hac lectione finitâ cœtus dimittatur. Nam מפטר eſt *Dimittere*. Conſuetudinis autem ejus hæc eſt origo; Quùm priſcis temporibus Moſem in ſcholis legere prohibitum illis eſſet, loco Moſaicæ ſectionis, ſimilem ſectionem Propheticam (quam הפטרה *Haphtarah* indigetant), quæ legis Moſaicæ expoſitioni reſpondebat, eodem modo legerunt. Hujus conſuetudinis mentio fit in Actis Apoſtolorum: *Qui enim habitabant in Jeruſalem, & principes ejus, hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quæ per omne Sabbathum leguntur.* Item: *Moſes enim ab ætatibus antiquis habet, qui ipſum prædicent, quum in ſynagogis per ſingula ſabbatha legatur.* Licèt autem hodiè Moſis lectione ipſis in ſcholis interdicatur, veterem tamen tenent conſuetudinem, adeò ut Moſi Prophetas ſubjungant: rebus enim bonis nullus eſt ſtatuendus modus. Hapharam hanç aliquando pueris legendam committunt, exercendi eos causâ.

Ejus origo. *Act. 13. 27.* *Act. 15. 21.*

Poſthæc dum Librum Legis extenſis brachiis ſurſum tollit, benedicitur cœtui.

Orant pro Magiſtratu Chriſtiano.

Hîc etiam Precationem ſubjungunt pro Principe vel Magiſtratu illius loci, ſub quo agunt, ut Deus illum conſervet in Pace & tranquillitate, eum proſperet, & dominatum ejus adaugeat, juxta id quod Deus dicit apud Prophetam Jeremiam, cap. 29. ℣. 7. *Et quærite pàcem civitatis, ad quam demigrare feci vos, & orate*

orate pro ea ad DOMINUM: quoniam in pace illius vobis erit pax.

Quibuſdam in locis, & aliquando, rariùs tamen Conciones etiam habent, vel ante, vel poſt meridiem, quibus locum aliquem Scripturæ more ſuo explicant: Leo de Modena ſcribit: *Quando concionem habent, totus Cœtus conſidet: qui concionem facturus eſt, operit caput ſuo* Talles (de quo alibi), *quamvis id non ſemper obſervetur, & adſtans τῷ Almemor ſeu ſuggeſtui, orationem ſuam orditur à lectione loci alicujus Scripturæ, quem pro* נושא *ſeu Subjecto & Argumento ejus ponit; deinde ſubjungit dictum aliquod Rabbinorum, quod* מאמר *Maamár vocant: horum occaſione eligit aliquod Thema, quod ſit lectioni prædictæ conforme, de quo dein prolixius diſſerit, variaque eam in rem Scripturæ loca, & authoritates Rabbinorum adducit* &c. *Conciones quales habeant.*

Pro Defunctorum quoque animabus, qui rité Sabbathum non obſervarunt, precantur, oratione quæ incipit:; אב הרחמים *Pater miſericordiarum.* Quia enim Sabbathum eſt Dies quietis, Typus quietis futuræ, & in eo mortui quoque quieſcunt, neque condemnationis pœnas, *quibus reliquis diebus cruciantur*, ſentiunt, ideò meritò eorum memoriam fieri, ac pro ipſorum quiete orari, ſcribunt. Quidam ſimul elargiuntur eleemoſynas, pro iis qui jam ante aliquot ſæcula ſunt mortui, & jam ſuſtinuerunt pœnas ſuas in purgatorio. *Oratio pro defunctis.* *Lewuſch hachor Num. 284. §. 7.*

Proba-

Probationem vide loco ad marginem notato.

Vltra ſextam horam non jejunandum.

Preces in Scholà diutiùs durare non debent, quàm ad ſextam diei horam: jejunium enim & preces ulteriùs producere, prohibitum, uti Sapientes ex ſæpè citato loco demonſtrant, *Sabbathum* עֹנֶג Delicias appellabis: Hic, inquiunt illi, vocula ענג *Deliciæ*, legitur ſine litera ו, quæ Sex deſignat, quo tacitè innuit Propheta, non ultra horam ſextam, hoc eſt, Meridiem, jejunium protendendum eſſe: alioqui enim Sabbathum non *Voluptas*, ſed *Moleſtia* potiùs, appellandum eſſet.

Ibid. num. 288.

Secundæ Sabbathi epulæ. Sabbatho jejunare licet ob ſomnium inauſpicatum.

Abſolutis itaque precibus matutinis, ſecundas Sabbathi epulas celebrant, & in honorem Sabbathi feſtum genialiter agunt. Si quis verò triſte ſomnium videat, ut pote librum Legis ardentem, domus, trabes & coaſſationes collapſas, dentes excuſſos, & id genus alia ſomnia infortunium portendentia, illi ad veſperam uſque cibo abſtinere, conceſſum; quia tale ſomnium mæſtitiam cauſatur homini, quam minuit Jejunium, dum cogitat, omen malum, quod ſomnium illud ipſi portendit, merito Jejunii ſublatum iri. Unde Rabbini dicunt, יפה תענית לחלום כאש לנעורת אפילו בשבת *Pulchrum eſt Jejunium, poſt ſomnium malum, ut ignis ſtipulæ; etiam in Sabbatho.* Item; היושב בתענית חלום קורעין לו גזר דינו של ע' שנה *Qui ſedet in Jejunio ob ſomnium, ejus decreta mala* (contra ipſum lata) *lacerantur ad 70. annos*

(ille

(ille habet indulgentiam 70. annorum). Et ſic Jejunium ipſum voluptatem & recreationem affert homini. Si quis autem maxillas ſibi excidere ſomniet, jucundum illud eſt ſomnium, quo de hoſtium & improbiſſimorum machinatorum morte admonentur; Quem cibus in ſomnis gravat, quique jejunio delectatur, eſuriales ferias liberè agere poteſt. Sic, qui tanto mœrore premitur, ut à lacrumis temperare ſibi non poſſit, fleat: *fletu* enim *egeritur dolor*, & hac quoque flendi voluptate Sabbathum honore afficitur. Qui tamen ſibi Sabbatho jejunium indicit, poſtridie jejunium iterare tenetur, ut & pœnitentiam ſuam teſtetur, & ſubtractæ Sabbatho Voluptatis pœnam ſubeat.

A prandio, ex Rabbinorum præſcripto, aliquantulum ſtudere, & in ſacris libris legere operæ pretium eſt. *Conqueſtum eſt enim, ut R. Simeon tradidit, aliquando Sabbathum apud Deum, omnibus rebus in hoc mundo rem aliquam ſociam & comparem eſſe, ſibi verò nullum eſſe ſocium: Deus autem reſpondit. Populus Iſrael ſocius tuus & compar erit. Sabbatho enim legem diſcent, ſiquidem aliàs Sabbatho otioſi ſunt & quieſcunt. Acceſſit pariter Lex, & apud Deum conqueſta eſt, dicens; Quum Iſraël in terram ſuam revertetur, alter agrũ vel pratum ſuum, alter vineam ſuam petet, quis mihi ergo tunc temporis dabit operam? Cui Deus; Iſraël tibi dabit operam: Sabbatho enim otiantur, nec*

Quid Sabbatho à prãdio agendũ. Minhagim pag. 13. Caphtor upherach p. 43. Bereſchith rab. ſect. 11.

nec laborant. Propter hanc querelam communi conſenſu viſum illis fuit, ut die Sabbathi à prandio aliquantulum in Verbo Dei ſtuderent, vel in libris ad mores ſpectantibus legerent, ut hàc ratione ad Dei timorem excitentur, nec Sabbathum vel Lex amplius habeant quod conqueri poſſint. Quàm verò inſolenter & rarò hoc apud eos fiat, docet ipſa experientiâ. Plus enim die Sabbathi de fœnore & uſurâ, emtione & venditione, invicem conferunt, quàm per totam reliquam hebdomadem.

Tertium epulum Sabbathinum.

Oblationis veſpertinæ tempore (מנחה *Mincha* appellant) ſcholam iterum repetunt, & veſpertinis precibus vacant, moxque tertium, eumque ultimum Sabbathi cibum, Sabbatho adhuc durante, antequam dies deceſſerit, capiunt. Inter has epulas non multum comedunt, propter temporis anguſtias. Sabbathum enim decedens benedictione illis proſequendum eſt; Ut plurimùm etiam omni ciborum appetentiâ deſtituuntur. Sub meridiem enim, Saliarem in modum epulantes, ad fauces uſque replere ſe ſolent, epulasque ſæpius in ſerum uſque diem protendunt. Hinc ad tertias has epulas non omnes dapes, vel ceremoniæ requiruntur, quæ ad præcedentes; ſed ſolis bellariis, fructibus, & ſimilibus, peragi poſſunt.

Tres iſtas epulas maximi præcepti, & inſignitè boni operis loco ducunt, multaque de illis

illis in Talmude ſcribunt; imprimis cenſent, *Illum qui tres illas epulas ſtudioſè & diligenter inſtauraverit, in inferos non detrudi, & tutum præſtari tum ab horrendo bello Gog & Magog, tum etiam à ſummis doloribus & anguſtiis, quæ temporibus adventus Meſſiæ exorientur*, quos dolores חבלי המשיח appellare ſolent. Unde R. Joſe dixit: יהי חלקי מן אוכלי ג׳ סעודות בשבת *Sit portio mea ex iis, qui celebrant tres epulas Sabbathinas*. Hinc & mulieres omnes has epulas celebrare tenentur, quia miraculum mannæ, ex quo eas extundunt, etiam mulieribus factum eſt, & de eo quoque comederunt.

Tractatu de Sabb. c. 16. pag. 117. 118. Orach chajim numer. 291.

Inter veſperam & noctem, frigidam haurire, aut ex rivulo bibere, iterum prohibitum, propter impiorum defunctorum animas, quæ in extremum ſeſe tum in aquis refrigerant & abluunt, quia mox inferi illis repetendi ſunt. Hinc ſcribitur in quodam Medraſch: *Quicunque in Sabbatho, inter veſperam & noctem, bibit aquam, perinde facit, ac ſi mortuos ſpoliaret.* Hinc ſunt, qui nequidem eo tempore edunt, ne ſimul quoque invitentur ad bibendum.

In ipſo Sabbathi exitu, cœnâ peractâ, quidam celeri & agili induſtriâ mappam è menſâ ſubducere ſolent. Exiſtimant enim, eum qui id fecerit, ære alieno brevi liberatum iri.

Circa noctem ſimul rurſus conveniunt, & in noctem uſque precantur, pulcherrimas Sabbathi cantiunculas cantillant: præſertim pre-

Precationes nocturnæ.

cem

Orach chajim numer. 293.

cem illam, cujus initium eſt, והוא רחום *Ipſe autem eſt miſericors*, tam ſuavibus, tam dulcibus modulis modulantur, ut felium Martio catulientium concentus videatur: & ſic diviná hâc melodiâ Sabbathum decedens proſequuntur. Ex miſericordiâ autem in impiorum Judæorum animas, precem illam in noctem uſque producunt, quò ſerius Erebum repetant. Quemadmodum enim die Veneris ſub Veſperam publicè in inferis proclamatur, ut impii omnes egrediantur, ut Sabbatho quieſcere poſſint, non ſecus ac totus Iſrael quieſcit: Ita etiam die Sabbathi noctu iterum proclamatur, ut mox, abſolutis Iſraëlitarum veſpertinis precibus, in inferos redeant. Sic enim legitur in Aggadah: בכל ערב שבת דומה הממונה על הנפשות מכריז ואומר הנח להם לרשעים וינוחו ומניחין כל השבת כולה ובמוצאי שבת עם חשיכה צועק המלאך שהוא מכונדה על הרוחות חזרו לכם הרשעים לגהנם שכבר השלימו ישראל סדריהן *Singulis diebus Veneris ſub veſperam proclamat Dumah, Angelus præfectus animabus, & dicit; Miſſos facite nunc Impios ut quieſcant; & quieſcunt toto Sabbatho. Exeunte autem Sabbatho circa noctem, rurſum proclamat Angelus Spiritibus præfectus; Revertimini nunc Impii in Gehennam: jam enim abſolverunt Judæi ritus ſuos.*

Levuſch hachor, Num. 295. § 1. & 299. § 10.

In nocturnis iſtis cantionibus, multam iteratamque Prophetæ Eliæ mentionem injiciunt, loca etiam Scripturæ legunt, in quibus

ejus

ejus mentio habetur. Traditionem enim ſe habere ajunt, illum neque in veſperâ Sabbathi vel alicujus alius feſti venturum, multò minùs in Sabbatho, aut die feſto ipſo, ne occaſionem præbeat, ut dies illi prophanentur. Quum ergo Sabbathum præterierit, orant. cùm finitum nunc ſit Sabbathum, ut veniat, & læto evangelio de Meſſiæ adventu ipſos exhilaret (Surdas & hebetes fortaſſis aures habet, quòd tam longo tempore nondum venerit). Sapientiſſimi quoque Rabbini docuerunt, Prophetam Eliam ſub arbore vitæ in Paradiſo ſedere, & Judæorum merita, bonaque opera, quibus Sabbathum diligenter obſervarunt, in commentarios referre. Sunt etiam qui ſcribunt, per traditionem ſe accepiſſe, שהוא טוב לשכחה quòd hoc ſit efficax remedium contra oblivionem, & ut omnia, ſubſequenti ſeptimanâ proſperè & ex voto cedant.

Cur mulieres exeunte Sabbatho aquam hauriant.

Tandem, ubi cantiunculam, cujus initium eſt ברכו *Benedicite*, decantant, mulieres præcipiti feſtinatione ad puteos ſuos properant, & aquam hauriunt. Scribunt enim, puteum Mariæ, ex quo in deſerto biberunt, in mare Tyberiadis fluere, & inde ſub finem Sabbathi omnibus puteis permiſceri. Si autem eveniret, ut mulier quæpiam illo ipſo momento aquam hauriet, antidotum, Mithridaticâ longè præſtantiorem, imò Panaceam nanci-

Minhagim pag. 4. Orach chajim numer. 299. in fine. Colbo cap. 41

ſceretur; non illa unguento Apoſtolorum, non Gajacei decoctione indigeret. Quamvis enim præ luis Venereæ ſerpigine caro alicujus fruſtulatim concideret, ſi modò de illâ aquâ deguſtaret, protinùs novus & defæcatus ſanguis venas ſubiret, nova, lævis & delicata cutis oſſa veſtiret, veterisque belli exuvias deponeret. Fidem tam pretioſo aſtruit remedio *Mulier quædam, quæ ſtatim ab hâc prece aquam petens, in illo momento ſupervenit, quo puteus Mariæ puteo ſuo miſcebatur. Sed quum diutiùs emaneret, maritus vehementer illi iratus eſt, adeo ut præ nimio metu mulieri urna manibus in mariti conſpectu exciderit, &c. caſu ita ferente, guttulæ quædam in hominis illius corpus reſilierint. Quascunq; verò corporis partes aqua illa tetigit, protinus ſanatæ fuerunt.* Videte, quàm furoris ſui mercedem retulerit. Ex parte enim tantùm ſanatus fuit: ſi verò ebibiſſet, totus convaluiſſet, infante recens nato delicatior. Hinc admirabile illud Rabbinorum νουθέτημα; רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותא *Iracundus nihil aliud quàm iram ſuam reportat.*

Talm. Kidduſch. cap. 1. in fine. Poſtremò Sabbathum à nova ſeptimana ſeparant, (הבדלה *Habhdalah* vocant) & Deo gratias agunt, quòd Sabbathum, quæ eſt ejus miſericordia, ſibi tam benè obſervare conceſſerit. *Separatio Sabbathi à ſeptimana fit* Separationem hanc publicè in ſchola precibus nocturnis peractis facit præcentor, ut pauperum gratiam, qui præ rei domeſticæ angu-

anguſtiis eam domi facere nequeunt: alioqui ſinguli patresfamilias eo munere domi defunguntur. Facienda eſt מעומד ſtando, in honorem Regis, quem abeuntem comitantur. Sic autem ſe res habet; Ingens cereus, faci ſimilis, accenditur, qui נר הבדלה Ner habhdálah *Lucerna ſeparationis* appellatur; præparatur etiam pyxidula, plerumque argentea, præſtantibus *aromatibus* plena: deinde paterfamilias vini cyathum dextrâ accipit (ubi Zythus bibitur, ibi Zythum capit, ſi vino emendo par non ſit) & elatâ voce canit: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יי׳ ויהי לי לישועה: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה: ליי׳ הישועה על עמך ברכתך סלה: יי׳ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סמה: ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר *Ecce Deus ſervator meus, fiducia mea, non timebo: quia fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. A Domino eſt ſalus, benedictio tua ſuper populum tuum. Sela. Dominus Zebaoth nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Jacob. Sela. Calicem ſalutis accipiam, & nomen Domini invocabo. Judæis nova lux oriri viſa eſt, gaudium, honor, & tripudium.* Quibus decantatis, vinum conſecrat, & ait (ſed in ipſo orationis principio aliquantulum vini è cyatho in terram effundit): ב״אי א״מה בורא פרי הגפן *Benedictus tu Domine Deus noſter, totius mundi Domine, qui vitis fructum creaſti*: Cyathum poſtea manu ſiniſtrà apprehendit, & dextrà *aroma-*

Lucernâ.

Aromatibus
Vini cyatho.

Ieſa. 12. 2.
Pſalm. 3. 9.
Pſal. 46. 8.
Pſal. 116. 13.
Eſth. 8. 16.

tum pyxidulam, & ait: ב'אי אמ"ה בורא מיני בשמים *Benedictus tu Domine, &c. qui varia aromata creaviſti.* Aromata illa olfacit & domeſticis olfacienda tradit. Deinde cyathum rurſus dextrâ capit, & ad ingentem illum *Cereum* accedit, manusque ſiniſtræ ungues diligenter ſpeculatur, ita ut digiti introrſum, palmam verſus incurventur, & umbram in manu faciant, quam poſtea iterum expandit, & extrinſecus conſiderat oculis tam propè ádmotis, ut ungues ad cândelam digitis albiores eſſe agnoſcere poſſit, deinde ait: ב'אי א'מה בורא מאורי האש *Benedictus, &c. qui clarum lumen creaſti.* Neque tamen etiam hic Cereus abſolutæ eſt neceſſitatis: hæc enim benedictio ordinata eſt duntaxat in memoriam Lucis creatæ. Unde qui talem non habet, non neceſſe eſt, ut de eo nimis ſit ſollicitus. Et lampas duo ellychnia habens, ejuſmodi faci cereæ æquivalet. Cyathum rurſus ſiniſtrâ capit, & dextræ ungues colluſtrat, quo facto cyathum in dextram reſumit, & ait; ב'אי א"מה המבדיל בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה ב'אי המבדיל בין קדש לחול *Benedictus, &c. qui diſcrimen facis inter ſanctum & profanum, inter lucem & tenebras, inter Iſraëlem & alias gentes, inter ſeptimum diem & reliquos ſex hebdomadæ dies: Benectus tu Domine, qui inter ſanctùm & profanum diſcrimen ponis* (inter hanc precatiunculam aliquid itèrum vini è cyatho in

Aromatum olfactione.

Vnguium contemplatione.

in menſam effundit): pauxillum quiddam poſtea de illo bibit, & aliis bibendum porrigit. Hac veſperâ ſe ſalutantes, non fauſtam noctem, ſed fauſtam ſeptimanam ſibi invicem apprecantur. Nullum prorſus opus licet facere antequam hæc ſeparatio ſit peracta; ſaltem quoad Precationem requiſitam. Quod ſi neceſſitas aliqua urgens incumbat, ad opus faciendum brevi defungentes, dicunt; *Benedictus ſit, qui diſcrimen facit inter Sanctum & prophanum;* omiſſo Dei nomine. Sic finis Sabbatho affertur, & ſeptimana inchoatur.

Exeunte Sabbatho menſa de novo inſtruenda eſt, licet ſine uſu vel neceſſitate; & ſic per totam noctem relinquenda; nempe ad comitandum Sabbathi diem abeuntem. Quemadmodum enim comitatu eodem honorare ſolent Regem ex urbe egredientem, qùo eum excipiunt ingredientem: ita quoque &c. Cabaliſtæ ſcribunt, membrum quoddam eſſe in homine, cujus nomen ſit נסכוי; id à nullo alio cibo nutriri & âlimentum capere, quàm eo, quem homo edit exeunte Sabbathô, ad illud comitandum. Cavendum tamen ne Panis integer apponatur, quod nonnulli factitant. Prætendunt ſe id facere in memoriam Mannæ, quod per totam noctem in arca aſſervatum fuerit, unde illum panem Mappâ quoque tegunt. Sed hæc ratio nulla eſt, inquit R. Mardochaj Jàphe. Mánna

enim non ita repoſitum erat per totam noctem, ſed manè decidit.

Precatio contra quosvis armorũ ictus.

Inter preces veſpertinas habetur quædam, cujus initium eſt ויהי נועם *Vihi nóam*, ex Pſal. 90. ℣. 17. 18. cum ſequenti Pſal. 91. In ea litera ז nulla conſpicitur; *Zajin* autem *Arma* ſignificat. Qui ergò pio & religioſo animo orationem illam recitat, ad omnigenûm armorum ictus tutus eſt, nec cæſim nec punctim vulnerari poteſt. Tuti ſimiliter ſunt à Dæmonibus, ſi piâ attentione lectionem *Audi Iſraël* recitaverint; verſiculus enim ille incipit à ש & deſinit in ד, quæ duæ literæ combinatæ שד id eſt, *Dæmonem*, conſtituunt, &c.

Alia ad fugandos Dæmones.

Levuſch hachor numer. 299. §. 1.

Sic quidam poſt factam *Habhdálah* ſeu Separationem, fauſti ominis causâ pro initio dierum ſeptimanæ recitant peculiares quoſdam hymnos, preces, adjurationes, Verſus item certos Scripturæ, qui proſperitatem ipſis videntur portendere & polliceri, quiſque pro ſua phantaſia & ſuperſtitione, vel prout vota ejus ſunt & deſideria. Sic quidam ſtatim peractâ Separatione dicunt; *Domine mundi, fac ut initium dierum ſequentium nobis ſit auſpicatum & ſalutare! audire fac nos in illis gaudium & lætitiam! redde nos prudentes, & doce nos!* Alii ajunt; אנא משבענא עליך פותח שר של שכחה שתסיר לב טפש ממני ותפיל, יגיה ,על טוריא, רמתא בשם שמא קדישא ארימם ארימם אנסס אל ופתחאל. ונח מצא חן בעיני יי׳ · ויהי דוד בכל דרכיו משכיל ויי׳ עמו

ויי' עמו וגו' *Ego adjura te Poſéach, princeps oblivionis, ut auferas à me cor obeſum & ſtolidum, illudq; conjicias in montes altos, in nomine ſancto Ariman, Arimam, Anſaſiel, & Paſchiel. Et Noach invenit gratiam in oculis Domini. Et David in omnibus ſuis viis proſperè agebat, & Deus erat cum eo, Oculos meos ad cœlum attollo, unde venit auxiliũ meũ &c. In principio creavit Deus &c. Deus noſter, & Deus patrum noſtrorum, ſit initium ſex dierum ſqq. nobis auſpicatum, ſint immunes ob omni peccato & prævaricatione*, &c.

Diſcrimen Sabbathi ab hebdomade hujuſcemodi ſententiis probant; *Et ut habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & profanum:* Lev. 10. 10. Item, *Deus diviſit lucem à tenebris.* Genеſ. 1. 4. Tanti eam faciunt, ut ſcribant; כל .מי שאינו מבדיל על הכום במעש או שאינו שומע מאחרים שמבדילין אינו רואת סימן ברכה לעולם *Quicunque non ſeparat (Sabbathum à profano) ſuper poculo vini in nocte Sabbathi, vel non audit alios ſeparationem facientes, nullum videt Signũ benedictionis: qui verò id obſervat, eum Deus vocat* הסיד Sanctum, *& facit eum virum peculii ſui, ſicut dicitur;* Et eritis mihi in peculium ex omnibus populis. *Item;* Et ſeparabo vos à populis &c. nempe per meritum Separationis hujus. Nempe ſicut Sabbathum adveniens Poculo vini conſecrato excipiunt, ita idem abiens eodem modo comitantur & dimittunt. Ante Separationem hanc factam, nihil operis licet facere, ad mi-

nimum per preces & benedictiones: ſi neceſſitas urgeat, compendio utuntur; ברוך המבדיל בין קודש לחול *Benedictus ſit, qui diſcrimen facit inter Sanctum & Prophanum.*

Orach chajim numer. 296. Vinum Separationis Sabbathi ad quid conducat.

Vino in ſeparatione conſecrato oculos quidam oblinere, quidam integram faciem perfundere ſolent; idque viſui, & oculorum fluxionibus conducere prohibent. Sunt qui vitæ prorogandæ causâ arteriæ pulſum vino hoc inducant: alii verò hoc paſſim rore omnes angulos, lectos, puerulos, cunas aſpergunt, efficaci adverſus veneficia remedio. Hoc vinum, ut & illud quo Sabbathum conſecrant, permagni fit ab illis.

Aromata cur olfaciant.

Aromata illa olfaciunt, ne animi deliquium patiantur, propter animam quæ illis exeunte Sabbatho aufertur, quamque ſemper ineunte Sabbatho reſumunt, & quâ præ cæteris hebdomadæ diebus ditantur. De hoc Antonius Margarita in libello ſuo de fide Judaica ita ſcribit: *Judæi in Talmude ſuo ſcribunt, unumquemque hominem tres animas habere, idq; ex hoc Eſajæ loco eliciunt:* Hæc dicit Dominus Deus, qui creavit cœlos & extendit eos, qui firmavit terram, & quæ germinant ex eâ: dans flatum populo qui eſt ſuper eam, & ſpiritum calcantibus eam. *Ex hoc textu duas homini attribuunt animas, quæ, cum vera & naturali hominis animâ, tres conſtituunt. Scribunt præterea, homine dormiente duas illas addititias animas avolare; alteram*

Anima Judæorum Sabbathina addititia.

Eſa. 42. 5.

ram ſurſum ad Deũ aſcendere, ibiq; ventura omnia audire; alteram deorſum in terram deſcendere, huc illuc circuire, nihilq; aliud præter iniquitatem, peccatum, ſtultitiam & vanitatem videre. Hæc autem ab illis appellatur רוח בחמית *Anima bruta, irrationalis: Illa verò anima, quâ primùm inſpiratus eſt, individua cordi adſiſtit comes, videtq; omnia, quæ audiunt, vident vel faciunt duæ illæ animæ quæ hominis corpus deſtituerunt. Hinc omnia oriuntur ſomnia, quæ ea propter non ſemper ſunt ſpernenda. Verùm die Sabbathi quarta accedit anima tanquam additamentum, quæ animos erigit & excitat, ut majorem Sabbatho reddere poſſint honorem: ſed Sabbatho exeunte animâ hæc rurſus hominem deſerit. Hinc fit ut animo malè ſit. Viribus itaq; inſtaurandis ſuaveolentia hæc aromata olfacit.* Hactenus Margarita. Unde verò hæc deſumpſerit, hactenus in Judæorum libris videre non licuit. Hoc tantùm de animâ illâ, quæ die Sabbathi auctarii loco accedit, in Talmude legi; *Dixit Rabbi Joſe ex ſententiâ Rabbi Simeonis filii Joachi, Omnia præcepta quæ Deus populo Iſraëlis dedit, palàm & publicè dedit, ſi præceptum de Sabbatho exceperis, quod clàm illis traditum eſt*, uti ſcribitur: *Inter me & filios Iſraël* אות לעלם quod illi, non ut ſonat, nempe, *Signum eſt æternum*, ſed, *Signum eſt ad occultandum*, interpretantur, quaſi diceret; *In occulto continetur, & ab aliis gentibus abſconditur : à ſolis tantùm Judæis non ignoratur.* Hîc ſapientes in Gemarâ quærunt

Tract. Beza cap. 2. f. 16. col. 1.

Exod. 31. 8.

& objiciunt: *Quandoquidem gentes, Chriſtiani ſcilicet aliiq́ꝫ, ignorant nos Sabbathum habere, cur pœnâ & ſupplicio tandem ſunt afficiendi, eò quòd Sabbathum non obſervaverint?* ℟. *Nos Sabbathum habere norunt, neq́ꝫ hoc ab illis abſconditum eſt, & ideò punientur, eò quòd ab illis non obſervetur. Verũ Sabbathi mercedem hanc ignorant, tantum myſterium cèlavit eos Deus:* ואי בעי אימא מתן שכרא נמי
אודעינהו נשמה יתרה לא אודעינהו דאמר ר׳ שמעון
בן לקיש נשמה יתרה נתן הקב״ה באדם ערב שבת
ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר שבת וינפש
כיון שבת וי אבדה נפש *At tamen (ſi ritè Sabbathum obſervarent) innoteſceret etiam illis merces Sabbathi: ſed proh dolor! id fieri nequit, propter defectum illius animæ, quam Deus auctarium dedit Judæis die Sabbathi, quâ illi in utramq́ꝫ aurem quieſcere, cibo & crapulâ læti ventrem diſtendere, è pectore mœrores demere, curas animo deponere poſſunt. Ideò Rabbi Simeon filius Lakis dixit; Animam ſuperfluam & redundantem Deus in homine infundit, quam Sabbatho exeunte iterum recipit,* uti ſcribitur; שבת וינפש hoc eſt, *Ubi Sabbatho quieverit, væ animam deperdet; anima nempe illa addititia ab eo auferetur.* Hactenus Talmud, ubi iterum obſervanda Scripturæ adulteratio; Vocem enim וינפש *Vajinnapheſch* nebulones, quum tamen propriè *Recreabitur, reſpirabit,* ſignificet, fœdè hîc per artificium Cabaliſticum, quod נוטריקון *Notaricon* appellant, diſcerpunt in וי נפש *Vaj nepheſch* Væ anima! quaſi ſenſus eſſet; *Poſteaquam*

Tractatu Taanis de jejunio c. 4. fol. 27. 2.

Exod. 31. 16.

quam Sabbathum peregit & celebravit, anima eheu! perit: vel animâ eheu! privatur; Quod per anthropopathiam Deo adſcribitur, in quem nullo modo cadit animæ ſpoliatio ſeu privatio. In ejuſmodi nugis, & brutis animorum excæcatorum commentis ſumma Judæorum ſita eſt prudentia. De hâc ſuperfluâ & redundanti animâ ſubtiliſſimè quoque diſputat Rabbi Abraham Hiſpanus in Comment. ſuis in Pentateuchum, quos *Faſciculum Myrrhæ* inſcripſit. *Geneſ. 2. in Paraſcha Bereſchis.*

Sunt qui, majore ingenii acumine præditi, aromata ideò naribus admoveri dicant, quia ignis infernus Sabbatho non fœtet: Quamprimum verò Sabbathum exit, & inferorum portæ aperiuntur, ut iterum impiorum defunctorum animæ intromittantur, fœtere ſimul incipit Orcus, & huic fœtori aromata illa reſiſtunt, uti Germanici illorum Rituales habent, &c. *Ignis infernalis Sabbatho non fœtet.* *pag. 3.*

Quòd ungues tam attentè conſiderant, ejus varias reddunt rationes. Quidam dicunt, Benedictionem ſuper accenſâ face ſeparationis non eſſe recitandam, donec ita claram lucem ſpargat, ut numum unum ab altero diſcere poſſit. Hujus rei probationem faciunt inſpectis unguibus, an eos à cute & carne poſſint diſcernere. Alii dicunt id fieri לסימן ברכה pro ſigno benedictionis, propter ſummam illorum fertilitatem; quamvis *Vngues cur inſpiciant.*

vis enim ſingulis diebus Veneris reſecentur, ſemper tamen ſuccreſcunt. Sunt qui dicant, id fieri propter veſtes, quas Deus Adamo in paradiſo dederat, quæ onychini coloris erant. Sunt etiam qui ſcribant, propter mirabile diſcrimen, quod eſt inter ungues & carnem, cujus mirabilis diſcriminis mirabilis quoque conſideratio à primo homine fluxit. Quum enim vidiſſet Adam, mundum tenebris obductum, exclamavit; Ah me miſerum, ob cujus peccata mundus obtenebratus eſt! Hic mentem Adamo miſit Deus pulcherrimam, ut duos ſilices invicem concuteret, ex quorum concuſſu exiliit ignis, quo candelam accendit; Ubi verò ſe undique nudum eſſe vidit, præterquam in extremis digitis, qui unguibus veſtiti erant, ſummâ abreptus admiratione, Deum propterea laudavit, ut legere eſt in libro, cui nomen Colbo, cap. 41.

Minhag. pagina 4.

Vide tract. Peſachim cap. 4 fol. 54. col. 1. & 2. Bereſch. rab. ſect. 11.

De vino cur in terram fundant.

Vini in ſeparatione conſecrati particulam in terram effundunt לסימן ברכה, ut copiæ & omnigenæ abundantiæ in domo pro ſequenti ſeptimana fauſtum ſit omen. Ideo ſcribunt; כל בית שאין נשפכין בו יין כמים אין בו סימן ברכה *In quacunque domo vinum inſtar aquæ non effunditur, ibi nullū eſt benedictionis ſignum.* Sunt qui exiſtiment, propterea fieri, ut Core cum ſociis, quos vivos terrâ abſorpſit, refrigeretur; ſiquidem adhuc ſub terrâ vivunt, & vino hoc conſecrato aliquid refrigerii & recreationis ſentiunt.

Paulò

Paulò ſuprà Ignem infernum fœtere meminimus, cui ſententiæ confirmandæ facit hiſtoria, quæ in Talmude legitur: *Impius ille Turnus Ruphus Rabbinum Akibham aliquando interrogavit, quænam præſtantia eſſet Sabbathi præ reliquis diebus, quòd tanto à Judæis honore afficeretur? Cui R. Akibha objecit; Cur te majore quàm reliquos homines afficiunt honore? Ille reſpondit;* דמרי צבי *quia ſic Regi & Domino meo viſum eſt:* שבת נמי דמרי צבי *Ita quoque Regi regum Domino Deo noſtro viſum eſt, inquit R. Akibha, ut Sabbathum cæteris diebus præferamus. Ad hæc impius ille Turnus; Quis tibi certò dicere queat, vel unde tibi compertum eſt, ipſiſſimum Sabbathum veſtrum ſeptimum eſſe diem & verum Sabbathum, fieri utique poteſt ut ſit alius dies à ſeptimo? Excipit Rabbi, Hoc primùm ex fluvio Sambatione demonſtrari poteſt, qui per ſex hebdomadæ dies tam vehementis eſt fluxus, ut magnos ſecum lapides rapiat, ita ut per totam hebdomadem innavigabilis ſit; Sabbatho verò ſtat & quieſcit. Secundò id ex patris tui ſepulchro demonſtrare poſſum, quod per totam hebdomadem craſſo vapore, & tetro ignis ſtygii, quo ille plectitur, fœtore inficitur; Sabbatho verò omni omninò fœtore caret, quia Sabbatho inferis egreditur & quieſcit: nulla enim eſt in eum inferorum poteſtas, ideo etiam Stygius ignis die Sabbathi neque fumum neque vaporem emittit. Quum Turnus vidiſſet rem ita ſe habere, Rabbinum ita alloquutus eſt; Finem fortaſſe in inferis judicium ejus conſequetur? Reſpondit Rabbi, Abi ſtatim à Sabbatho,*

Hiſtoria de ignis inferni fœtore.

Tractatu Sanhed. c. 7. fol. 65. 2.

tho, & vaporem iterum conſpicies. Re cognita compertâq́, artibus magicis patrem ſuum ex inferis eduxit, eumq́ ita compellavit; Vivus Sabbathum non obſervaſti, mortuus verò illud obſervas; Quampridem Judæus factus es? Pater reſpondit; Mi fili, qui apud ſuperos Sabbathum ſponte non obſervat, invitus ille & coactus apud inferos obſervat. Filius patrem interrogare pergit; Quibus diſtinemini occupationibus profeſtis diebus? Subjecit pater: Igne comburimur; Sabbatho verò quieſcimus. Nam die Veneris ſub Sabbathi veſperam auditur vox proclamans, Tempus quietis adeſt, in quietem concedite impii. Ita nos ad quietem conferimus, & per Sabbathum feriamur. At ſub finem Sababthi, ubi Judæi ſtatutas peregére preces, malus Angelus, cui Dumah nomen eſt, quiq́ nobis præpoſitus eſt, accedit, & nos inferos repetere jubet, quia populus Iſraël Sabbathum ſuum exegit; ubi denuò Erebum ingreſſi ſumus, ignem miſeris infandum ſubjicit, & ita per totam hebdomadem torremur, donec iterum revertatur Sabbathum, his nos diſtinemur occupationibus.

Qui plura hac de re videre voluerit, conſulat *fol. 91. 1.* R. Bechaj in ſectione, *Audivit autem Jethro*, hoc eſt, in expoſitione in decimum octavum Exodi, ubi multa de Sabbatho ſcribit, & Bereſchit rabba, ſect. 11.

De operibus Sabbatho vel faciendis vel intermittendis. Verùm, quia ſæpè Deus tum in lege Moſis, tum in Prophetis præcipit, ut Sabbatho ab omni opere externo abſtinerent, nec Sabbathum violarent; hinc ampliſſima inter Rabbinos

binos diſputatio orta eſt, quid Sabbatho faciendum, quid intermittendum? Et maximus ea de re Tractatus exſtat in Talmude, in quem doctiſſimi & præſtantiſſimi Rabbinorum commentarii ſunt, & alter alterum ſubtilitate & ingenii acumine ſuperare nititur, ut aliquid comminiſcatur, quod in Sabbathi ſanctificationem cedat. Quædam obiter perſtringam.

Primò, quia Deus præcipit in Lege, ut non ſolùm homines, ſed etiam ut jumenta quieſcerent, ſubtiliter hìc diſputant; Quantum itineris Jumentum, Equus aut Aſinus, &c. Sabbatho conficere debeat: an item aliquid illi, & qùid geſtandum? Hæc omnia in Talmude ſolvuntur & declarantur. Nempe, quemadmodum homini permiſſum eſt Sabbatho veſtibus ſuis exire: ita licitum quoque eſt Jumento vel Beſtiæ imponere ea, quæ inſerviunt ad illud, vel regendum, ducendum, & retinendum, ne aufugiat & amittatur, vel à frigore aut alio incommodo protegendum, vel ad corpus ejus curandum & impinguandum, vel ad lanam ejus mundandam, & ſimilia; quia hæc omnia idem ſunt Jumento, quod Veſtimentum eſt homini: E.g. Equus aut aſinus fræno, habenâ aut capiſtro; Simia Cercopithecus, Catulus, canis venaticus, &c. millo, qui fune vel laqueo religatus ſit, quo ductari poſſint ne aufugiant: Hæc tamen die

Tractat. de Sabbatho cap. 5. p. 52. Orach Chajim numer. 305.

Veneris

Veneris illis apponi debent, non die Sabbathi. Equum cum ephippio emittere prohibitum, multò minus equus hominem vel aliquod aliud grave onus geſtabit, ne prematur, vel quid detrimenti patiatur. Si quis Sabbatho cum equo aut aſino domum veniat, vel in diverſorium, ephippium quidem ſolvere poteſt, ſed non deponere: ſi equus ex ſe ipſo excutiat, liber eſt Judæus, & à culpâ immunis. Si quis habenâ equum ducat, cavere debet, habenæ lorum palmam unam longum manu dependeat, ne lorum ipſum manu ferre videatur; præſertim, quando etiam inter manum & equum nimiùm propendet. Tum enim non videtur equus duci, ſed ſimpliciter habena manu geſtari: jam verò aliquid Sabbatho geſtare, peccatum eſt.

Sabbatho gallus gallinaceus non eſt cum particulâ panni, vel tæniolâ pedi vel alæ aſſutâ, ut faciliùs dignoſcatur, emittendus: die Veneris ſolvendus eſt, ut Sabbatho ritè quieſcere poſſit.

De beſtia in foveam cadente.

Si beſtia in foveam inciderit, nec ipſa egredi poſſit, in eâ cibus illi dandus eſt, donec præterierit Sabbathum, poſtea demùm extrahenda; ſi verò imum foveæ profundâ operiatur aquâ, nec beſtia quæ decidit cibari poſſit, ſtramen illi, pulvini, & alia ſupponi poſſunt, ne, ſi modò fieri poſſit, ſubmergatur; ſi ipſa foras erumpat, reus non eſt Judæus,

dæus, neque Sabbathum violavit. His contrarium eſſe & repugnare videtur, quod Chriſtus Judæis objecit, quum ab illis incuſaretur, quòd Sabbatho morbos ſanaret, & ægros priſtinæ reſtitueret valetudini. Sic enim ille: *Quis eſt ex vobis homo, qui habeat ovem unam & ſi Sabbatho ceciderit in foveam, non apprehendat & extrahat eam?* Matth.12.11. quaſi diceret; Si vobis pecudem Sabbatho è fovea extrahere licitum, ut vitam illi conſervetis, quanto magis juvandus eſt homo, qui multò pecude eſt melior? Hinc tum temporis id permiſſum videtur; quum tamen jus ipſorum Canonicum, Talmud nempe, contrarium directe ſtatuat & concludat. Ac propterea impius ille & ſceleratus Rabbi Lipmannus, in exſecrando & impuro illo libro, quem in quatuor Evangeliſtarum hiſtoriam, ſub נצחון *Triumphi* ſeu *Victoriæ* titulo, anno Chriſti 1459. conſcripſit, Chriſtum falſi inſimulat, qui *juri ipſorum contraria & conſuetudini ipſorum repugnantia, ipſi affinxerit*, ut Sebaſtianus Munſterus in Evangelio Matthæi Hebraico indicavit, & in meo quoque exemplari in pergamento manuſcripto, iiſdem verbis quibus ille citat, exſtat. (In libro Nizzachon, ab Hakſpanio edito, loca Novi Teſtamenti refutata non habentur.) Reſpondemus, Chriſtum ipſam eſſe veritatem, ac proinde nihil niſi veritatem loqui potuiſſe; Nihil unquam falſi, nihil doloſi

in ſacroſancto illius ore inventum eſt. Citiùs omnes infideles Judæi cum patre ſuo Diabolo, omnium mendaciorum patre, æternâ confundi ignominiâ neceſſe eſt. Verum quidem eſt, hodiernum jus Talmudicum ſic præcipere, ut inter alia exemplum quoque hoc Munſterus ex Saxonicis Annalibus producit de Judæo, qui Sabbatho, honos auribus ſit habitus, in latrinas decidit, ibique durante Sabbatho cibus illi præbitus: quùm verò hoc animadvertiſſet Epiſcopus, feriò prohibuit, ne die Dominico, qui Chriſtianis ſacer eſt, inde extraheretur, ac per conſequens, biduum in hoc latrinæ fœtore jacuit. Quàm jucundum & volupe illi fuerit, Sabbathi delitiis in tam amœno loco frui, vix credi poteſt; adde, quòd aromatibus, in medio aromatum, ad ſeparationem faciendam non indiguit; hæc enim animum vel delicatiſſimi Judæi, quartâ illâ animâ decedente, ſatis ſuperque recreare potuerunt. Hoc pacto hodiernum illorum jus Talmudicum Chriſti verbis adverſatur & repugnat: ſed à principio res non ita ſeſe habuit. Nam *primò* nihil ejuſmodi in illorum Deuteroſibus, משניות ſeu Veterum conſtitutionibus & traditionibus, ad quorum præſcriptum & normam jam ante Chriſti tempora regebantur, videre eſt. *Secundò*, neque repugnarunt, neque contradixerunt Phariſæi & Judæi; omni tamen dubio procul non

tacuiſ-

tacuiſſent, ſi publicis illorum traditionibus & vulgò recepto juri repugnaſſet. Nempe, non abſolutè prohibetur in Talmud opem ferre, & juvare beſtiam, quæ in foveam incidit, ſed dicitur; *Si in foveam ceciderit, & ibi alimentum ſuum habeat, eam ſuppoſito ſtramine vel pulvinaribus eſſe juvandă & erigendam, ſi fortè horum ope ſponte exire poßit; ſin minus, ad exitum Sabbathi ibi eſſe relinquendam; Si nullum ibi cibum vel pabulum habeat, cibum illi eſſe præbendum, ne moriatur, & finito Sabbatho extrahendam.* Vide Talm. Tract. de Sabbatho, fol. 128. col. 2. & conf. Sepher Ammúde góláh fol. 146. col. 1. ubi ſcribitur; בהמה שנפלה לתוך הבור אסור להעלותה אם יכולה להתפרנס שם עד מוצאי שבת *Beſtiam, quæ incidit in foveam, non licet educere Sabbatho, ſi illic ſuum alimentum habeat, uſq; ad egreſſum Sabbathi.* Ergo, ſi non habeat, extrahi poteſt. Ita, ſive hujuſmodi beſtiæ, ſuppoſitis pulvinis, erectionem, ſive cibationem, reſpicias, non prorſus his traditionibus contrarium eſt dictum Chriſti, ſed appoſitè ſatis cum illis convenit. Si quis quærat; *Quâ ratione ergo hoc in hodiernum illorum jus erepſit?* Reſpondemus, novellam eſſe conſtitutionem, à Rabbinis & Talmudis authoribus in Gemaram, ſeu Deuteroſeon complementum, Novi Teſtamenti & Chriſtianæ fidei odio, aliquot à Chriſto nato ſæculis, intruſam, & ex veteris cujuſdam traditionis conſequentiis, diſpu-

tandi tantùm gratiâ, fabrefactam & excogitatam, ut ex ipſorum Talmude manifeſtè videre eſt. Verùm ad reliqua pergamus.

Tractatu de Sabbatho c. 18. p. 128.

Sabbatho Chriſtiano dicere conceſſum, ut Judæi vaccam vel capram mulgeat, ne nimia lactis copia beſtiæ noceat, non verò, ut Judæus lacte illo fruatur; alioqui idem eſſet, ac ſi ipſe Judæus mulxiſſet: Quod enim per alium quis facit, ipſemet feciſſe cenſetur. Hinc ſapientibus quibusdam placuit, & hoc gentiles ſuos juvarunt conſilio, ut lac illud obolo uno aut altero à Chriſtiano redimerent: tum demùm enim illo liberè Judæus veſci poteſt, quòd ſic Chriſtianus, non Judæi, ſed ſui ipſius causâ, mulxiſſe videatur. Sed id genus acumina omnia deſcribere, infiniti res eſt laboris, nec quam quis aſſequi poſſit. Subjungamus ea, quæ ad Sabbathi quietem & ſanctificationem, Hominis habitâ ratione, faciunt.

Orach chajim numer. 301.

Viris mulieribusque Sabbatho Currere interdictum, niſi vel voluptatis duntaxat & recreationis, vel præcepti alicujus Divini exſequendi gratiâ. Paſſus etiam duobus pedibus vel cubito majores facere, prohibitum: ejusmodi enim paſſibus viſus minuitur, ut ſuprà dictum eſt. Si tamen adoleſcentes una deambulent, currant vel ſaltent, animi Sabbatho recreandi causâ, idque in honorem Sabbathi, conceſſum eſt. Foſſam ſaltu tranſilire licet, aquam permeare non licet, ne tibialium exſiccan-

ſiccandorum hac ratione occaſio naſcatur. Nulla viro arma ſunt ferenda, neque gladius, neque lanceà, neque lorica, &c. Sartor cum acu veſtibus ſuis inhærente domo egredi non debet. Claudus, mancus, paralyticus qui ſine baculo vel ſcipione ambulare nequit, baculum quo innitatur geſtare poteſt: Cæco verò, prohibitum. Profundæ aquæ, vel luti ſuperandi causâ, grallis uti prohibitum. Quamvis enim grallæ hominem geſtare videantur, revera ab homine geſtantur: quicquam verò Sabbatho ferre, prohibitum. Pariter larvæ vel perſonæ puerulis terrendis inducendæ non ſunt. Emplaſtrum vel vulneris obligamentum geſtare licet; ſi fortè cadat & effluat, tollere non licet, uti nec de novo vulnus obligare. Pecuniam, aurum, aut argentum in itinere ferre, ſive in ſacco, aut crumenâ, ſive veſtibus inſutum, prohibetur. Inveniens ארנקי מלא מעות Crumenam plenam pecuniâ, quæ ſit alterius, non audet eam tollere & auferre in Sabbatho. Calceorum lutum ad murum vel parietem abradi poteſt, non ad terram; ne fovea impleri videatur. Tibialium vel pallii lutum, dum recens adhuc eſt & udum, unguibus tolli poteſt, non verò ubi exſiccatum fuerit: pulverem enim emittit, & abradens aliquid molere, vel comminuere videtur. Si ſtercore manus quiſpiam inquinatas habeat, equi vel vaccæ caudâ, ſive etiam jubâ

Maharil fol. 37. 1.

Orach chajim numer. 302.

equinâ abſtergere poteſt, non autem mantili, aut alio quopiam mundo linteo; ne oblatâ occaſione id Sabbatho lavare incitetur. Muſcarium muſcis abigendis ferre, prohibitum. Si quem oporteat, alvi exonerandi causâ, ſeceſſum petere, lapillum unum aut alterum tollere poteſt; ſi verò deſtinatum domi locum habeat, pugillum integrum ſecum deferre poteſt, quò meliùs neceſſitati ſuæ det operam &c. Non licitum eſt pilum, vel tibi vel alii, evellere, ungues præſcindere, verrucam abſcindere. Pulicem ſive humi, ſive extrinſecus in veſtibus diſcurrentem, capere prohibitum: ſi verò mordent, capi poteſt, ſed non elidi: quia refertur inter creaturas è terra creatas, ut cætera reptilia. Projiciendus itaque eſt. Pediculus elidi poteſt: quia non ex terra, ſed ſudore hominis generatur. Rabbi tamen Eliezer, quâ fuit pietate, dixit; ההורג כינה בשבת כאילו הורג גמל *Qui Sabbatho pediculum elidit, idem facit Camelum Sabbatho interficienti.* Acerrima hîc exorta eſt diſputatio, quo modo hoc intelligendum ſit? Quidam generalem excuderunt regulam; Omnia animantia quæ naturali modo propagantur, Sabbatho interfici non debere. In illorum autem numerum, quæ naturali mixtione ova concipiunt, pulices referendos: alia verò animantia, quæ ex ſudore aut noxiis quibuslibet humoribus naſcuntur, interfici poſſe; in quorum

Orach chajim numer. 308. Num. 312.

Talm. Schab. fol. 12.

rum numerum quidam etiam pediculos adſcripſere. Dubium tamen hic exortum eſt è præſtantis cujuſdam Rabbini verbis, qui etiam pediculos ex ovis excludi hoc pacto probavit: Mar dixit, הקב"ה יושב וזן את כל העולם מקרני ראמים ועד ביצי כנים *Deus ſedet in cœlis, à Rhinocerotis cornu omnes creaturas cibans, uſq; ad pediculorum ova*, hoc eſt, à maximis beſtiis (inter quas facilè primum locum obtinent Judæi) ad minimas uſque. Quæ hîc in utramque partem diſputantur, videantur in Talmude: hîc enim recenſere neceſſe non eſt, præſertim etiam, quia non eſt cujuslibet adire Corinthum, & tam arcana, tamque ſubtilia, ingenii vulgaris acumine penetrare. Sic licet Sabbatho interficere animantia noxia, quæ vel mordent, vel occidunt hominem; etiamſi tum hominem non perſequantur, vel necem ipſi intendent, veluti Serpentes, Scorpiones &c. Arborem conſcendere prohibitum, ne fortè ramus aliquis confringatur. Qui gallinis aut aliis pecudibus in horto, aut alio loco, qui ſit ſub dio, & quò pluvia decidere poſſit, avenam aut aliud frumenti genus, quo veſcantur, objicit, non plus objicere debet, quàm comedunt. Reſiduum enim pluvia ſuperveniente germen & radices agere poſſet, &, ſi ita Judæus Sabbatho frumentum ſeviſſet, peccatum nullis expiabile ſuppliciis commiſiſſet. Muſica inſtru-

Tractatu de Sabbatho cap. 14. folio 107. 2.

Orach chajim numer. 338. menta omnia, vaſa, aliaque id genus quæ ſonum vel vocem percuſſa enittunt, ita tangere, ut cantilenam vel ſaltationem referant, nefas eſt; imò oris ſibilo aliquid decantare prohibitum: ſocium tamen ſibilo advocare, licitum. Rabbini verò quidam permiſerunt, quum nuptiæ celebrantur, Sabbatho Chriſtianum rogare, ut teſtudine, vel aliis inſtrumentis Muſicis ludat, in ſponſi & ſponſæ honorem. Etiamſi enim in Judæorum gratiam id fiat! tamen conceditur, quia hac ratione major Sabbatho voluptas captatur. Verùm Judæo nullo pacto ludendum eſt, non iuſtrumento tantùm ullo Muſico, ſed ne digitis quidem menſam pulſare debet, ſive ſaltandi, ſive pueruli flentis compeſcendi gratiâ. Sic tintinabulo foribus ædium appenſo ſonum edere licitum: quia cantilenæ ſpeciem non habet: at ferreo annulo & malleolo fores pulſare prohibitum: quamvis enim pulſatio illa nec cantilenam, nec ſaltationem referat; tamen quia pulſans clavum infigere, vel aliquid cudere, videtur, ideò vetatur. Hinc Chaſſan æditumus, ad Scholam convocans, pugno fores pulſare ſolet. Horologium, rotis, ponderibus & tintinabulo inſtructum, pridiè Sabbathi licet dirigere ad horas per totum Sabbathum ſono ſignificandas. *Orach Chajim numer. 340.* In menſá madefactâ, in cineribus vel pulvere, nullæ Sabbatho ſunt deſcribendæ literæ:

literæ : verùm in aere id non interdicitur. Nulla ſcriptura, ſive in chartâ, ſive in cerâ, eſt delenda. Sabbatho non licet ignem vel accendere, vel extinguere vi præcepti Exod. 35. ℣. 4. *Non accendetis ignem in omnibus habitationibus veſtris*; imò ne focum quidem vel titionem tangere. Tempore frigoris, ſi, vel propter infantes, vel ſenes, igne & hypocauſto calefacto opus habeant, Chriſtianum aliquem ad id conducunt; vel pridiè ita præparant & diſponunt, ut ſponte accendatur. Nihil hoc die coquunt, vel coquere faciunt, pro ſe vel alio, neque etiam Sabbatho coctum cibum edunt: ova, Sabbatho poſita, eo die non licet edere, neque fructus etiam ab arbore cadentes: Nulla tractant Sabbatho negotia, non dicunt jus, neque ſententias judiciales ſcribunt, non licitantur, emunt, vendunt, nec per ſe, nec per alios, quia ſcriptum eſt: *Si averteris à Sabbatho pedem tuum, ut non facias voluntatem tuam in die ſancto meo &c. & honore illud affeceris, ut non facias vias tuas, neq; invenias voluntatem tuam, néve loquaris verbum &c.* Nullam tangunt pecuniam, non vehuntur equo vel aſino, non lavant. Nulla matrimonia hoc die copulantur: filii à Parentibus non in Scholam deducuntur, vel ad opificium aliquod addiſcendum: nullos conducunt mercenarios: rationes ſuas non ſupputant: nullus licet legere literas contractuum, ſyngraphas; *Eſa. 58.*

imò ne quidem epiſtolas familiares & officioſas amicorum: librorum omnium prophanorum, ludicrorum, amatoriorum &c. lectio eſt prohibita: Omnia alia ſtudia, excepto Legis & verbi Dei, ſunt intermittenda &c. Si quis navi vectus, Sabbatho jam ingreſſo, ad portum appellat, non audet navi exire; niſi ipſi à perſecutoribus periculum vitæ immineat.

Triginta novem generales omnium laborum prohibitorum articuli.

In ſummâ, triginta novem omnis Operis generales articulos habent quos אבות מלאכות ***Patres operum*** vocant: ad hos omnes alios labores, etiam minimos, qui cogitationem humanam ſubire poſſunt, referuntur. Hos vocant תולדות ***Toledos***, filios, minùs principalia opera. Quemadmodum autem ſcaturigo in varios rivulos effunditur & dividitur, qui omnes aliquid cum ſcaturigine communis habent, quamvis plerumque naturam, propter loca per quæ fluunt, mutare ſoleant: ſic etiam ex generalibus iſtis omnis laboris articulis ſcaturiunt & oriuntur quamplurima ſingularia opera, non ſecus ac rivuli à ſcaturigine deducti, quæ etiamſi diverſa eſſe videantur, relationem tamen quandam & ſimilitudinem ad articulos ſuos generales habent. Exempli gratiâ; ***Primus*** articulus generalis eſt, ***Arare ſeu agros colere***. Huc pertinent fodere, foveas replere, hortum paſtinare, herbas transplantare, arbores plantare, vites propagare,

pagare, fodere, putare, pampinare, herbas vel teneras arbores irrigare, & alia ejuſmodi, quibus uniuscujusque rei, juxta naturam & proprietatem ſuam, accretio promovetur. Ita, quia foveas replere non licet, conceſsère quidem Rabbini cubiculum Sabbatho aquâ irrigare, ne pulvis excitetur: ſed ſcopis everrere, vetuerunt; ne everrendo ullus ſcrobiculus in cubiculo repleatur. Quâ de causâ etiam nucibus vel globulis teſtaceis foveam verſus jaculari prohibuerunt. Item, agrum paſtinatum tranſire non licet; ne ſcrobs vel fovea aliqua conculcatione repleatur. *Secundus* articulus eſt, *Frumentum ſecare vel emittere*; quò referuntur, Dactylos, uvas, oleas, ficos legere; fructus decerpere, apibus mel ſubtrahere, & alia id genus. Ideò Sabbatho fructus de pediculo pendentes edere vel deguſtare licet; pediculum verò abrumpere nefas. Sic ètiam ambulandum non eſt in agro recens ſato, præſertim humidâ & pluviosâ tempeſtate; ne ſemen calceis avellant, quod idem ac demeſſuiſſe cenſeretur. Vi hujus articuli factum, cur Judæi offenſi fuerint, quòd Chriſti diſcipuli Sabbatho ſpicas evellerent. Ad *tertium* articulum, *Triturare* nempe, pertinent; Linum & cannabim frangere, terere, tundere; Lanam excutere, prelo vel torculari quicquam ſubjicere, res humidas & ſuccidas, ut oleas, citrea mala, uvas, malogranàta, mora, &c. ut *Matth. 12.*

& Pan-

& Pannos quoslibet madefactos, induſia, veſtes, & ſimilia, exprimere. Mulgere huc quoque referendum eſſet: ſed de eo diſſentiunt adhuc inter ſe Rabbini. Hinc diſputant; Si infans nutricem vel ancillam ſtercore vel urinâ Sabbatho inquinaverit, num è veſtigio id abluere dèbeat? Quidam cenſuerunt, manus illam ſupra rem inquinatam abluere debere, donec aqua manibus decidens ſpurcitiem omnem abſtulerit; ſed Rabbi Joſe id prohibuit, lixivium id & veram lotionem eſſe cenſens.

Idem eſto de reliquis articulis, quos Talmudici אבות מלאכות *Patres operum* appellant, judicium.

Nullum autem eſt diſcrimen, ſive in articulum generalem, ſive in id quod ab eo derivatur, & ad illum refertur, pecces (articulorum derivationes illas תולדות *Generationes*, quòd ab aliis generentur, appellant) & qui teſtibus in unum aut alterum peccaviſſe convincitur, dignus eſt qui lapidibus obruatur: qui verò prudens & deditâ operâ peccat, חייב כרת dignus eſt quem Deus ipſe judicet, & ex hoc mundo exterminet. Hæc exponuntur in Tractatu de Sabbatho cap. 7. Innúmera ſunt, quæ hîc accongerunt, & vel licita vel illicita faciunt. Qui omnia exſcribere vellet, hunc citò charta deficeret.

Quibus in Sciendum tamen in quibusdam caſibus licére

cére Opera prohibita quandoque facere & Sabbathum violare; maximè ſi vita hominis periclitetur. Hinc dicunt vulgò; סכנת הנפש דוחה את השבת *Periculum vitæ pellit Sabbathum*: כל פיקוח נפש דוחה שבת *Omnis conſervatio vitæ pellit Sabbathum*: quia Lex data eſt, ut homo per eam vivat, non ut moriatur, ſicut dicitur; וחי בהם *Et vivet per illa.* Hinc, הזריז בדבר הזה הרי זה משובח *quò quisq; eſt hac in re magis ſedulus & induſtrius, eò majorem laudem meretur.* Sic Ægroto de vita periclitanti licet omnia facere, quæ ad eum conſervandum facere judicantur. Quæ huc pertineant, Medicorum filii dijudicant. Imò non tantùm unum, ſed & duos dies Sabbathi licet violare, ſi Medicus e. g. ipſi medicinam vel curam præſcribat, quâ per octo vel plures dies utatur. In hoc verò caſu nihil faciendum eſt operâ Chriſtianorum, vel parvulorum, ne fortè alii hinc ſibi perſuadeant, prorſus non licere violare Sabbathum, & aliâ vice, nullo Chriſtiano præſente, ægri curam intermittant. Sic membrum luxatum licet reſtituere in locum ſuum: periclitantem in aqua, vel à latronibus, licet liberare &c. Parturientis mulieris hîc eadem eſt ratio, quæ ægroti, & in omnibus, quibus opus habet, licet in ejus gratiam violare Sabbathum, Chriſtianæ tamen obſtetricis operâ non licet uti Sabbatho, ne quidem in iis, in quibus nulla ſubeſt Sabbathi violatio. Membra

caſibus licet violare Sabbathum.

bra infantis recenter nati, ſi ex doloribus partûs diſtorta fuerint, licet rectificare, faſciis involvere, eum lavare &c. Puerum, ſi in aquam ceciderit, extrahere licitum eſt: ſi reti ad eum educendum uſus fuerit, & unà cum eo piſces ſimul extraxerit, liber eſt à violatione Sabbathi, nec pro eo habetur, ac ſi piſcatus eſſet. Ità ſi puer ceciderit in ciſternam, עוקר חוליא ומעלהו removére licet arenam, (littoris vel labii ciſternæ, ut puerum commodè poſſit apprehendere) & educit eum. Si puer ſit incluſus in aliquo conclavi, nec janua aperiri poſſit; frangitur janua, etiam in minuta ſegmenta, &c. Joma fol. 84. 2. Majemon. in Statutis de Sabbatho cap. 2. Summâ: *Omnis cura pro vita & ſalute hominis licita eſt*, וכל המקדים להציל נפש בשבת הרי זה משובח *& quicunq; promptus eſt ad eripiendam animam in Sabbatho, ille eſt laudandus.*

Permittuntur etiam Sabbatho quædam fieri, quæ ad mortuorum curam pertinent; ea inprimis quæ ad ipſorum honorem ſpectant, veluti eos ungere, lavare, de uno loco in alium transferre ne fœteant &c. דגדול כבוד הבריות שדוחה אפילו לא תעשה שבתורה *Magna enim*, ajunt, *habetur ratio honoris hominum, adeò ut illius causâ pellatur præceptum Legis negativum.*

Orach chajim numer. 311.

Sabbatho licet circumcidere, & omnia, quæ ad eam requiruntur, agere, ſi inciderit in octavum à nativitate diem.

Si incendium oriatur in ædibus die Sabbathi,

bathi, licet inde cibos, veſtes, pecunias, libros, & alia mobilia, eruere; imò etiam Chriſtianum rogare, ut operam ſuam conferat. Idem juris eſt, ſi fures aut raptores in domum aliquam irruant &c. Homo ſi incluſus ſit, quovis modo eripi poteſt.

Si Sabbatho merces à pluvia, vel aliunde, damnum patiantur, aut dolium vini rumpatur, ut vinum perdatur, niſi ſuccuratur; licet advocare Chriſtianum, eique dicere, ut *videat*, non verò *ut juvet*, & rem, quæ damnum patitur, ſervet ac eripiat; quamvis ſciat, Chriſtianum id facturum, & eo fine eum accerſat.

Vota ſolvuntur in die Sabbathi, maximè ſi ſint de rebus ad Sabbathum neceſſariis; Veluti, ſi quis voviſſet, ſe nihil eſurum aut bibiturum, licet id ſolvi poſſet ante Sabbathum, quia tamen id non fieret propter Sabbathi neceſſitatem, non ſolvunt: nihil enim, citra neceſſitatem faciendum eſt hodiè, quod commodiùs fieri poteſt craſtino. Solvere autem quis poteſt Votum uxoris ſuæ, quantumvis Sabbathica ad opera non pertineat, &c.

Huc refertur quoque doctrina, de עירובין *Erúvin*, ſeu, *Commixtionibus Sabbathinis Rabbinorum*, per quas efficiunt, ut quædam, quæ aliàs Sabbatho ſunt prohibita & illicita, fiant licita, Hìc occurrit,

Primò עירוב תְּחוּמִין Eruf techumin, *Commixtio Terminorum*.

Supe-

Terminus Sabbathi quis?

Superiori Capite mentio facta eſt ***Termini Sabbathi.*** Per eum intelligitur Terminus à quo, & ad quem, unde & quousque Sabbatho ire vel iter facere ſit conceſſum? Rem hanc à Moſe diſertè in Lege non eſſe definitam agnoſcunt. Per conſequentias tamen, pro ſuo acumine, Rabbini ex eo id elicere ſunt conati. Petunt id ex eo quod in Exodo cap. 16. 29. de Sabbathi die dicitur; שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי ***Sedete, vel manete quisq; loco ſuo: ne egrediatur quisquam de loco ſuo in die Septimo.***

Per ***Locum, è quo*** vetantur egredi, intelligunt eam, in quo Sabbathinam ſuam quietem agunt, non præciſè ſpatium illud, quo corpus ipſorum eſt circumſcriptum, neque etiam conclave, cænaculum, vel domus, in qua quiſque agit: ſed urbs, vicus, vel pagus &c. Et huic attribuunt ***quatuor cubitos,*** verſus ſingulas mundi plagas, pro ***Termino à quo.*** Hos ***quatuor cubitos*** probant ex eo quod dicitur; שבו איש תחתיו ***Sedete,*** vel, ***manete quisq; ſub ſe,*** hoc eſt, in eo loco qui corpori ipſius ſubjacet, ſecundum ſc. longitudinem corporis ejus. Hanc æſtimant Rabbini, trium eſſe cubitorum. Jam verò, ajunt, non eſt probabile, Legem præcipere voluiſſe, ut homo per totum diem Sabbathi, in uno loco, inſtar lapidis, jaceat, ut ſe non movere audeat vel poſſit. Itaque cenſuerunt, addendum eſſe tribus

his

nis cubitis adhuc unum, ultra hominis longitudinem; ad ſe movendum, & neceſſaria ſibi ſumenda & deponenda. Et hos 4. cubitos addunt loco illi, inquo quisque Sabbathismum agit.

Quousque autem inde liceat Sabbatho ire, id dicunt non haberi definitè ex Lege ipſa, ſed מדרבנן ex ſtatuto Rabbinorum. Illi invenerunt, licitum eſſe *bis mille paſſus* ire in Sabbatho, extra illos quatuor cubitos termini à quo, & hunc Terminum conſtituerunt, qui milliare circiter facit Italicum.

Probant hunc *primò* ita: In antè allegato loco, אל יצא איש ממקומו *Ne egrediatur quisquam è loco ſuo.* Id explicant, ultra 2000. cubitos ſeu paſſus. Qui ſic; Hîc dicitur מקום *Locus:* Alibi; nempe Exod. 21.13. dicitur de eo, qui fortuitum commiſit homicidium; *Tunc ponam tibi* מקום locum, אשר ינוס שמה *ad quem confugiat.* In utroque loco, ajunt, mentio fit. *Loci*, & in poſteriori additur ניסה *Fuga*; quo ſc. fugere debeat talis homicida. Ergo Utrobique eadem Loci eſt ratio, idem terminus, eodemque modo eſt definiendus; Nam ex Numer. 35. diſcimus, Urbem refugii ſuum habuiſſe terminum, ℣. 26. Atqui terminus ille erat 2000. cubitorum, verſus omnes quatuor mundi plagas, & dimenſio eorum fiebat ab extremitate urbis, ℣. 4. 5. Ergo & hîc Terminus Sabbathi ita eſt conſtituendus. Atque

Levuſch hachor, Num. 396. §. 1. unde eum probent?

ſic licitum eſt ipſis, ire per totam urbem, vel locum, in quo commorantur, & extra illum adhuc 1. quatuor cubitos, 2. bis mille; nec ulteriùs, ſub pœna anathematis: ſatius verò eſt aliquid de illis detrahere, ſi fortè in dimenſione peccatum eſſet.

Quidam putant, hac de cauſa Joſuam præcepiſſe, ut 2000. cubitorum diſtantia eſſet inter Arcam, & Iſraëlitas, ut die Sabbathi ad eam ire poſſint ad orandum. Sic R. Salomon, & R. D. Kimichi.

Cap. 3. 4.

Termini hujus Sabbathini fit mentio Act. 1. 12. ubi vocatur ὁδὸς Σαββάτου *Iter Sabbathi.*

Commixtio terminorum

Quamvis autem hic terminus ita ſit definitus, tamen Subtilitas Rabbinica medium invenit, quo ultra hos 2000. paſſus, alios adhuc 2000. ire licet, per עֵרוּב הַתְּחוּמִין *Eruf hattechúmim*, h. e. *Commixtionem terminorum.* Fit autem illa ita: Si quis in animo habeat longiùs iter, quàm 2000. cubitorum conficere, is pridiè Sabbathi, non ſub veſperam, ſed dum adhuc dies eſt, vel panem integrum, vel alium cibum, quantum pro duobus prandiis neceſſe habet, defert ad terminum 2000. cubitorum licitorum, loco aliquo commodo, in quem ſe Sabbatho confert, & parandium Sabbathinum ibi ſumit. Id perinde habetur, ac ſi ibi domum ſuam haberet, & domi ſuæ Sabbathum celebraſſet, & comediſſet; ac proinde ipſi licet bis mille cubitos alios numerare

uſque

uſque ad locum ſibi propoſitum. Et ſic Terminus Sabbathi legitimus miſcetur cum termino longiore. Non tamen quavis de frivola cauſa licet hanc Commixtionem facere; ſed præcepti alicujus Divini obſervandi causâ; veluti ſi cupiat ire in domum luctus, *vel* ad convivium nuptiale, aut ad viſitandum & ſalutandum præceporem ſuum, vel amicum ex longinquo itinere reverſum; *vel* metûs causâ, ſi ipſi periculum immineat à gentilibus, vel latronibus, vel etiam ſi in honorem Sabbathi, lætitiæ majoris causâ, velit in ſuos hortos, vel prata exſpatiari, &c. Quomodo hi paſſus ſint dimetiendi? quare? &c. de illis plurima ſcribunt in Talmud, & ſuis ritualibus, quæ hic adducere nimis prolixum, & Lectori fortè moleſtum eſſet. Qui de illis quædam ſcire deſiderat, videat Joh. Seldenum de Jure Nat. & Gentium lib. 3. cap. 9.

Quando quis Commixtionem hanc termini facit, repoſito illuc Pane, hac conſcerat prece; *Benedictus ſis, Domine Deus noſter, Rex Mundi, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, & mandaſti nobis* עירוב *Eruf*, Commixtionem; & addit; *per hanc commixtionem licebit mihi cras hinc ire bis mille cubitos, verſus omnes plagas.*

Commixtionem hanc poteſt unus facere pro pluribus, imò pro tota aliqua civitate; Pater pro filiis ſuis minorennibus, qui nondum ſunt *Filii præcepti*, pro ſervis, & ancillis

ſuis. Hoc caſu cùm eam facit, nominatim eorum debet mentionem facere. Poteſt etiam quis procuratore uti, qui pro ſe commiſceat.

Commixtio atriorum

Secundò eſt עֵירוּב חֲצֵרוֹת *Eruf chazéros*, Commixtio atriorum. Quia ſcilicet Sabbatho non licet vel minimum Sabbatho efferre, מרשות לרשות ex dominio vel poteſtate in poteſtatem, h. e. ex conclavi uno in alterum, ex domicilio uno in domicilium alterius, ne quidem ברשות הרבים in locum publicum & communem; imò non per foramen aut feneſtram; & ſic impediuntur, ne plures convenire, &, in medium collatis ſymbolis ſeu cibis ſuis, ſimul Sabbathizare poſſint; idcirco excogitarunt hîc quoque medium, quo fibula hæc relaxetur, per עירוב חצרות *Eruf chazéros* quam vocant, h. e. Commixtionem atriorum vel aularum. Sic enim חצר Germanicè, Ein Hooff/ *Aulam, muro cinctam*, interpretantur.

Hæc Commixtio ita fit: Veſperâ paſchatis quilibet paterfamiliâs confert paululum farinæ, ex qua commixta conficiunt Mazzam, ſeu panem Communem. Hunc panem deferunt in Synagogam. Eò allatum, primarius Synagogæ Rabbinus, illum in manus ſumit, & poſtmodum alii cuipiam eorum tradit: hi deinde publicè teſtantur, ſe velle, ut hujus Mazzæ participes ſint quoque illi de Eccleſia, qui nihil farinæ ad eam contulerunt; tam præſentes, quàm abſentes, ſi qui fortè

poſt

poſtPaſcha ſint ad eos venturi, & illis cohabitaturi. Hoc facto Archiſynagogus Mazzam reſumit in manus, & præcedenti Benedictionis formulâ eam conſecrat: illi dein ſubjungit: בדין יהא שרי לנא לאפוקי ולעיולי מבית לחצר ומחצר לבית ומבית לעלייה ומעליה לגג ומגג לקרפף ומקרפף לקרפף ומגג לגג ומבית לחדר ומחדר למרתף כל׳ מאן דצריך לן לשבתא לנא ולכל ישראל חדרים בעיר הזאת׃ h. e. *Hoc commixto pane licitum eſto nobis efferre & inferre de domo in atrium, ex atrio in domum, ex domo* (ſc. inferiore) *in cœnaculum ſuperiùs, ex cœnaculo in tectum, è tecto in ſeptum, è ſepto uno in alterum, & de tecto in tectum, è domo in conclave, è conclavi in cellam; omne id quod nobis erit neceſſarium pro Sabbatho; neq; ſolùm nobis, ſed & omnibus Iſraelitis, qui habitant in hac Urbe.* Hæc Mazza deinde relinquitur & ſervatur in Schola, in loco aliquo patenti & communi, per totum annum. Quamdiu ſarta & incorrupta manet, tamdiu durat ejus vis & efficaciâ: quod ſi verò vel comedatur, vel amittatur, vel mucida fiat, aut comburatur, ceſſat, donec nova fiat ערוב Commixtio. Quò diutius ſervari poſſit, benè eſt excoquenda. Et quia panes infermentati non ita citò mucorem contrahunt, ut fermentati, ideò hanc *Eruf* tempore paſchatis conficiunt. Poteſt verò etiam fieri & ex alio pane, ſed integro, & alio tempore, & ab uno aliquo. Hinc, qui religioſiores ſunt, pridiè ſingulo-

rum Sabbathorum talem ערוב ſeu Commixtionem faciunt; quia metuunt, ne fortè illa, quæ in Synagoga eſt, corrumpatur. Si quis autem privatim id faciat, debet Panem, huic rei deſtinatum, in aperto & patenti aliquo loco illius atrii, inhabitato tamen, reponere, neque ipſemet recitare conſecrationis, & commixtionis formulam, ut illi etiam alii includantur, ſed per alium eam facere: Et hunc panem licitum eſt in fine Sabbathi comedere: quia pro Sabbatho proximo, pridiè ejus alium conficiunt. Et hæc ערוב חצרות *Eruf chazéros* intelligitur de iis, qui in una hujſmodi Aula habitant, quæ plura in ſe continet domicilia ſeu habitacula, muro tamen communi cincta & incluſa, quæ inhabitant.

Communio platearum. *Tertiò* eſt שיתוף המבוי *Schittuph hammavui*, vel plur. המבואות *hammavúos* Communio platearum & vicorum.

Quod ſi velint facere, ut ſibi etiam liceat cibos deferre ex una חצר ſeu aula, aut domo per plateam, in aliam, ei quoque rei remedium invenerunt, per commixtionem quam vocant שתוף המבואות *Schittuf hammevúos*, h. e. Communionem vicorum ſeu platearum. Si illi, qui eandem inhabitant plateam (intellige, in illis locis, ubi non habent peculiarem plateam, ſed mixtim cum Chriſtianis habitant) velint hanc commixtionem facere, ut cuivis liceat in ædes alterius cibum transferre,

colli-

colligunt ab unoquoque particulam aliquam cibi, ad magnitudinem fici, vel etiam minus, ſi illorum plures fuerint : illæ particulæ non in duobus, ſed uno vaſe repoſitæ, collocantur in quandam illius plateæ domum, certo aliquo loco; (non tamen in libero aëre): exinde, ſuper cibo illo in manus ſumpto, & in altum ſublato, qui hanc Communionem facit, Benedictionem Commixtionis recitat; eique ſubdidit ; בזה השתוף יהא מותר לכל בני המבוי להכנים ולהוציא מן החצרות למבוי ומן המבוי לחצרות בשבת *Hac communione erit licitum omnibus in hac platea habitantibus efferre & inferre, ex ædibus in plateam, & ex platea in ædes, Sabbatho.* Ut etiam de hac communione tantò certiùs conſtet, eaque ſit evidentior, in extremitate plateæ palum (לְחִי vocant linguâ Hebræâ) in medio erigunt, vel tabulam aut aſſerem ligneum, & funem, domui Judæi alligatum, ducunt uſque ad illum palum, & â palo rurſus ad domum aliam oppoſitam; ut ſic funis iſte quaſi portæ aut porticus alicujus ſpeciem habeat, quâ omnia conjungantur, & quaſi una & privata domus fiant: ſi platea ſit מפולש utrinque patens, ab utraque parte id faciunt.

Hæc *Eruf* ſignificat, quòd ſicut omnes participant de illo cibo, ſingulique ſuam in eo partem habent; ſic etiam omnes & ſinguli idem jus habeant in quovis loco, quem quis,

Aa 4

que ſibi eliget; quia omnia ſic fiunt רשות אחד poteſtas ſeu dominium unum.

Hanc ערוב ſeu commixtionem dicunt non quidem eſſe ex Lege, ſed inſtitutam eſſe à Salomone, ובית דינו & domo judicii ejus, ut ſic *faceret* אזנים לתורה *Aures Legi*, h. e. caveret, ne ex eo quod per legem licet, facile ſibi permitterent, quod eâ eſt prohibitum; Veluti dicendo; Quemadmodum licitum eſt efferre aliquid ex atriis vel ædibus in plateas civitatis: ſic licet etiam efferre in deſerta, vel in agros, eò quòd illi ſint locus publicus; quaſi ſcilicet quia atria & ædes ſunt רשות יחיד poteſtatis privatæ, licitum ſit, efferre vel inferre ex loco privato, in locum publicum. Hanc Salomonis ſanctionem, confirmaſſe volunt Jeremiam, quaado dicit; *Neque efferatis onus de domibus veſtris die Sabbathi.*

Cap.17. 22.

Quarta eſt תבשילין *Eruf taſſchilin,*

Quarta eſt, עירוב תבשילין *Eruf taſſchilin*, Commixtio eduliorum, ſeu, ciborum coctorum. Quando *Jom tof*, ſeu feſtum aliquod, incidit in diem Veneris, ſeu, Veſperam Sabbathi, licet ipſis eo die cibum pro Die Sabbathi coquere; quia in die feſto, nihil niſi quod eo die comedatur, coquere eſt permiſſum; non quidem ex Lege, ſed ſtatuto Rabbinorum, ne fortaſſis hinc occaſionem ſumant, Die feſto etiam in uſum diei prophani, cibos præparare. Ut itaque liceat, & ſimul abuſus præcaveatur, licentiam hanc limitatam

tam fecerunt, & certis quaſi cancellis circumſcripſerunt, ut non fiat, niſi certo ritu Commixtionis ciborum coctorum Diei feſti & Sabbathi. Ea ſi fiat (prout facienda eſt à ſingulis), non ſolùm facienda eſt privato & ſuo cujusque nomine, ſed pro omnibus ejus loci incolis, ut ſi alii fortè vel obliti fuiſſent ejus, vel ab ea facienda impediti, vel aliunde obſtaculum objectum eſſet, hoc tamen privilegio fruerentur, quod fundant in eo quod ſcriptum eſt; *Et mittite partes pro eo, cui nihil eſt paratum*; hoc eſt, ut illi explicant, ei qui non potuit facere Commixtionem ciborum. Nemo tamen ſine gravi cauſa eam debet intermittere, aut alterius curæ & induſtriæ hic fidere. Ea autem ita fieri ſolet: paterfamiliâs ſumit integrum panem, ſeu fermentatum, ſeu infermentatum (ſi in paſchate fiat), & fruſtum carnis, vel etiam piſcem, & ovum, & ea tradit ſuæ uxori, vel filio (non tamen niſi majorenni). vel alii cuipiam, quem ejus vult eſſe participiem, in manum, & ſub ejus perſona מזכה beneficii hujus participes facit omnes alios ejus loci, dicitque ei; Volo ut hic panis, & hæc caro, ſerviat non ſolùm nobis, ſed in iis partem quoque habeant omnes cæteri Judæi in hac urbe habitantes, ut per ealiceat & nobis & ipſis, aſſare, elixare, frigère, torrère in die Feſto, ea quæ pro Sabbatho ſunt neceſſaria. Alter ea ex manu ejus accipiens, à ſolo nonni- *Neh. 8. 10.*

ſic licitum eſt ipſis, ire per totam urbem, vel locum, in quo commorantur, & extra illum adhuc 1. quatuor cubitos, 2. bis mille; nec ulteriùs, ſub pœna anathematis: ſatius verò eſt aliquid de illis detrahere, ſi fortè in dimenſione peccatum eſſet.

Cap. 3. 4. Quidam putant, hac de cauſa Joſuam præcepiſſe, ut 2000. cubitorum diſtantia eſſet inter Arcam, & Iſraëlitas, ut die Sabbathi ad eam ire poſſint ad orandum. Sic R. Salomon, & R. D. Kimichi.

Termini hujus Sabbathini fit mentio Act. 1. 12. ubi vocatur ὁδὸς Σαββάτου *Iter Sabbathi.*

Commixtio terminorum Quamvis autem hic terminus ita ſit definitus, tamen Subtilitas Rabbinica medium invenit, quo ultra hos 2000. paſſus, alios adhuc 2000. ire licet, per עֵרוּב הַתְּחוּמִין *Eruf hattechúmim,* h. e. *Commixtionem terminorum.* Fit autem illa ita: Si quis in animo habeat longiùs iter, quàm 2000. cubitorum conficere, is pridiè Sabbathi, non ſub veſperam, ſed dum adhuc dies eſt, vel panem integrum, vel alium cibum, quantum pro duobus prandiis neceſſe habet, defert ad terminum 2000. cubitorum licitorum, loco aliquo commodo, in quem ſe Sabbatho confert, & parandium Sabbathinum ibi ſumit. Id perinde habetur, ac ſi ibi domum ſuam haberet, & domi ſuæ Sabbathum celebraſſet, & comediſſet; ac proinde ipſi licet bis mille cubitos alios numerare

uſque

uſque ad locum ſibi propoſitum. Et ſic Terminus Sabbathi legitimus miſcetur cum termino longiore. Non tamen quavis de frivola cauſa licet hanc Commixtionem facere; ſed præcepti alicujus Divini obſervandi causâ; veluti ſi cupiat ire in domum luctus, *vel* ad convivium nuptiale, aut ad viſitandum & ſalutandum præceporem ſuum, vel amicum ex longinquo itinere reverſum; *vel* metûs causâ, ſi ipſi periculum immineat à gentilibus, vel latronibus, vel etiam ſi in honorem Sabbathi, lætitiæ majoris causâ, velit in ſuos hortos, vel prata exſpatiari, &c. Quomodo hi paſſus ſint dimetiendi? quare? &c. de illis plurima ſcribunt in Talmud, & ſuis ritualibus, quæ hic adducere nimis prolixum, & Lectori fortè moleſtum eſſet. Qui de illis quædam ſcire deſiderat, videat Joh. Seldenum de Jure Nat. & Gentium lib. 3. cap. 9.

Quando quis Commixtionem hanc termini facit, repoſito illuc Pane, hac conſcerat prece; *Benedictus ſis, Domine Deus noſter, Rex Mundi, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, & mandaſti nobis* עֵרוּב *Eruf*, Commixtionem; & addit; *per hanc commixtionem licebit mihi cras hinc ire bis mille cubitos, verſus omnes plagas.*

Commixtionem hanc poteſt unus facere pro pluribus, imò pro tota aliqua civitate; Pater pro filiis ſuis minorennibus, qui nondum ſunt *Filii præcepti*, pro ſervis, & ancillis

ſuis. Hoc caſu cùm eam facit, nominatim eorum debet mentionem facere. Poteſt etiam quis procuratore uti, qui pro ſe commiſceat.

Commixtio atriorum

Secundò eſt עֵירוּב חֲצֵרוֹת *Eruf chazéros*, Commixtio atriorum. Quia ſcilicet Sabbatho non licet vel minimum Sabbatho efferre, מרשות לרשות ex dominio vel poteſtate in poteſtatem, h. e. ex conclavi uno in alterum, ex domicilio uno in domicilium alterius, ne quidem ברשות הרבים in locum publicum & communem; imò non per foramen aut feneſtram; & ſic impediuntur, ne plures convenire, &, in medium collatis ſymbolis ſeu cibis ſuis, ſimul Sabbathizare poſſint; idcirco excogitarunt hîc quoque medium, quo fibula hæc relaxetur, per עירוב חצרות *Eruf chazéros* quam vocant, h. e. Commixtionem atriorum vel aularum. Sic enim חצר Germanicè, Ein Hooff: *Aulam, muro cinctam*, interpretantur.

Hæc Commixtio ita fit: Veſperâ paſchatis quilibet paterfamiliâs confert paululum farinæ, ex qua commixta conficiunt Mazzam, ſeu panem Communem. Hunc panem deferunt in Synagogam. Eò allatum, primarius Synagogæ Rabbinus, illum in manus ſumit, & poſtmodum alii cuipiam eorum tradit: hi deinde publicè teſtantur, ſe velle, ut hujus Mazzæ participes ſint quoque illi de Eccleſia, qui nihil farinæ ad eam contulerunt; tam præſentes, quàm abſentes, ſi qui fortè

poſſ

poſtPaſcha ſint ad eos venturi, & illis cohabitaturi. Hoc facto Archiſynagogus Mazzam reſumit in manus, & præcedenti Benedictionis formulâ eam conſecrat: illi dein ſubjungit: בדין יהא שרי לנא לאפוקי ולעיולי מבית לחצר ומחצר לבית ומבית לעלייה ומעליה לגג ומגג לקרפף ומקרפף לקרפף ומגג לגג ומבית לחדה ומחדר למרתף כל מאן דצריך לן לשבתא לנא ולכל ישראל חדרים בעיר הזאת h. e. *Hoc commixto pane licitum eſto nobis efferre & inferre de domo in atrium, ex atrio in domum, ex domo* (ſc. inferiore) *in cœnaculum ſuperiùs, ex cœnaculo in tectum, è tecto in ſeptum, è ſepto uno in alterum, & de tecto in tectum, è domo in conclave, è conclavi in cellam; omne id quod nobis erit neceſſarium pro Sabbatho; neq; ſolùm nobis, ſed & omnibus Iſraelitis, qui habitant in hac Urbe.* Hæc Mazza deinde relinquitur & ſervatur in Schola, in loco aliquo patenti & communi, per totum annum. Quamdiu ſarta & incorrupta manet, tamdiu durat ejus vis & efficaciâ: quod ſi verò vel comedatur, vel amittatur, vel mucida fiat, aut comburatur, ceſſat, donec nova fiat ערוב Commixtio. Quò diutius ſervari poſſit, benè eſt excoquenda. Et quia panes infermentati non ita citò mucorem contrahunt, ut fermentati, ideò hanc *Eruf* tempore paſchatis conficiunt. Poteſt verò etiam fieri & ex alio pane, ſed integro, & alio tempore, & ab uno aliquo. Hinc, qui religioſiores ſunt, pridiè ſingulo-

Aa 3

rum Sabbathorum talem ערוב ſeu Commixtionem faciunt; quia metuunt, ne fortè illa, quæ in Synagoga eſt, corrumpatur. Si quis autem privatim id faciat, debet Panem, huic rei deſtinatum, in aperto & patenti aliquo loco illius atrii, inhabitato tamen, reponere, neque ipſemet recitare conſecrationis, & commixtionis formulam, ut illi etiam alii includantur, ſed per alium eam facere: Et hunc panem licitum eſt in fine Sabbathi comedere: quia pro Sabbatho proximo, pridiè ejus alium conficiunt. Et hæc ערוב חצרות *Eruf chazéros* intelligitur de iis, qui in una hujſmodi Aula habitant, quæ plura in ſe continet domicilia ſeu habitacula, muro tamen communi cincta & incluſa, quæ inhabitant.

Commixtio platearum. *Tertiò* eſt שיתוף המבוי *Schittuph hammavui*, vel plur. המבואות *hammavúos* Communio platearum & vicorum.

Quod ſi velint facere, ut ſibi etiam liceat cibos deferre ex una חצר ſeu aula, aut domo per plateam, in aliam, ei quoque rei remedium invenerunt, per commixtionem quam vocant שתוף המבואות *Schittuf hammevúos*, h. e. Communionem vicorum ſeu platearum. Si illi, qui eandem inhabitant plateam (intellige, in illis locis, ubi non habent peculiarem plateam, ſed mixtim cum Chriſtianis habitant) velint hanc commixtionem facere, ut cuivis liceat in ædes alterius cibum transferre, colli-

colligunt ab unoquoque particulam aliquam cibi, ad magnitudinem fici, vel etiam minus, ſi illorum plures fuerint: illæ particulæ non in duobus, ſed uno vaſe repoſitæ, collocantur in quandam illius plateæ domum, certo aliquo loco; (non tamen in libero aëre): exinde, ſuper cibo illo in manus ſumpto, & in altum ſublato, qui hanc Communionem facit, Benedictionem Commixtionis recitat; eique ſubdidit; בזה השתוף יהא מותר לכל בני המבוי לחכנים ולהוציא מן החצרות למבוי ומן המבוי לחצרות בשבת *Hac communione erit licitum omnibus in hac platea habitantibus efferre & inferre, ex ædibus in plateam, & ex platea in ædes, Sabbatho.* Ut etiam de hac communione tantò certiùs conſtet, eaque ſit evidentior, in extremitate plateæ palum (לְחִי vocant linguâ Hebræâ) in medio erigunt, vel tabulam aut aſſerem ligneum, & funem, domui Judæi alligatum, ducunt uſque ad illum palum, & à palo rurſus ad domum aliam oppoſitam; ut ſic funis iſte quaſi portæ aut porticus alicujus ſpeciem habeat, quâ omnia conjungantur, & quaſi una & privata domus fiant: ſi platea ſit מפולש utrinque patens, ab utraque parte id faciunt.

Hæc *Eruf* ſignificat, quòd ſicut omnes participant de illo cibo, ſinguli que ſuam in eo partem habent; ſic etiam omnes & ſinguli idem jus habeant in quovis loco, quem quis.

tam fecerunt, & certis quaſi cancellis circumſcripſerunt, ut non fiat, niſi certo ritu Commixtionis ciborum coctorum Diei feſti & Sabbathi. Ea ſi fiat (prout facienda eſt à ſingulis), non ſolùm facienda eſt privato & ſuo cujusque nomine, ſed pro omnibus ejus loci incolis, ut ſi alii fortè vel obliti fuiſſent ejus, vel ab ea facienda impediti, vel aliunde obſtaculum objectum eſſet, hoc tamen privilegio fruerentur, quod fundant in eo quod ſcriptum eſt; *Et mittite partes pro eo, cui nihil eſt paratum*; hoc eſt, ut illi explicant, ei qui non potuit facere Commixtionem ciborum. Nemo tamen ſine gravi cauſa eam debet intermittere, aut alterius curæ & induſtriæ hîc fidere. Ea autem ita fieri ſolet: paterfamiliâs ſumit integrum panem, ſeu fermentatum, ſeu infermentatum (ſi in paſchate fiat), & fruſtum carnis, vel etiam piſcem, & ovum, & ea tradit ſuæ uxori, vel filio (non tamen niſi majorenni). vel alii cuipiam, quem ejus vult eſſe participiem, in manum, & ſub ejus perſona מזכה beneficii hujus participes facit omnes alios ejus loci, dicitque ei; Volo ut hic panis, & hæc caro, ſerviat non ſolùm nobis, ſed in iis partem quoque habeant omnes cæteri Judæi in hac urbe habitantes, ut per ealiceat & nobis & ipſis, aſſare, elixare, frigère, torrère in die Feſto, ea quæ pro Sabbatho ſunt neceſſaria. Alter ea ex manu ejus accipiens, à ſolo nonni- *Neh.8.10.*

hil in altum ſuſtollit, ut appareat, ea in ipſius jam poteſtate eſſe. Pòſt paterfamiliâs ea reſumit, & hanc ſuper iis benedictionem recitat; *Benedictus* &c. *qui nos ſanctificavit præceptis ſuis, & nobis præceptum Commixtionis dedit:* בדין יהא שרי לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאצלויי ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיומא טבא לשבתא לנא ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת *Hoc cibo licitum eſto nobis coquere, elixare, abſcondere* (vel aſſervare, ſc. cibum), *torrére, accendere candelā, omniaque adeò neceſſaria facere die feſto, pro Sabbatho; nobis, inquam, & omnibus Iſraëlitis, qui habitant in urbe hac.* Qui linguâ Hebræâ vel Chaldæâ id nequit facere, poteſt quavis aliâ linguâ uti quam intelligit, Qui hanc commixtionem non facit, ei non licet pro ſe aliquid coquere, nec aliis pro ipſo, ne quidem in domo ſua. Poteſt autem hanc negligentiam hac ratione reſarcire; Dono dabit farinam & cibos ſuos aliis, qui Commixtionem fecerunt: & hi deinde poſſunt illos cibos coquere & parare tanquam ſuos, ſicque coctos ipſi iterum donare. Vel etiam, ſi nulli tales adeſſent, permiſerunt Sapientes in honorem Sabbathi, unicum fruſtum panis, & unicum edulium frugale & parcum parare, ad vitam ſuſtentandam, unicam etiam candelam accendere &c. Sic in omnes partes ingenioſi & inſtructi ſunt, ad media excogitanda, quibus impunè poſſunt leges has ſeu extendere, ſeu contrahere, prout ipſis eſt opportunum.

Hæc

Hæc ſummatim, & quàm fieri potuit ſuccinctè, inſerere hìc viſum eſt de *Erúvin*, ſeu, Commixtionibus Sabbathicis, de quibus illi in Talmud integrum Tractatum habent, & inde in ſuis Ritualibus prolixas valdè & operoſas diſputationes & ſanctiones. Et hoc ſenſu in illis accipitur in hoc argumento Nomen hoc עֵירוּב *Eruf.* Pro *Intervallo temporis, quod eſt* בֵּין הערבים *inter duas veſperas*, vel, pro *paraſceve ſeu præparatione ciborum pro Sabbatho aut Feſto neceſſariorum*, ut Scaliger explicat lib. 6. de Emendat. Tempor. & poſt eum Caſaubonus in Exercitationibus contra Baronium, non puto uſquam apud Hebræos reperiri.

Cæterùm, quia in prædictis frequens fit mentio רשות, vel in plurali רשויות, ſciendum in præſenti argumento intelligi *Dominium*, ſeu *Locum poteſtati alicujus ſubjectum.* Tales רשויות poteſtates, ſeu, dominia hujuſmodi numerant Hebræi quatuor; 1. רשות היחיד *Dominium privatum*, ad unum aliquem ſpectans. Ad hujuſmodi locum requiritur, ut ſit muro vel maceriâ cinctus, quò claudi poſſit: habens in longitudine minimùm 10. palmos, in latitudine 4. per quatuor angulos: ſi minor ſit, non habetur pro רשות: major autem quantuſcunque fuerit, pro unica רשות ſeu poteſtate cenſetur. 2. רשות הרבים *Dominium multorum, Locus publicus & communis.* Huc referuntur

Quid ſint רשויות

Talm, de Sabb. cap. 1. fol. 6.

ſeruntur plateæ, vici, fora, ſedecim minimùm cubitorum lata in longum & latum, non ſeptis vel muris cincta; aut ſi muros habeant, illi utrinque ſint patentes, vel portas apertas habeant, tranſitum liberum præbentes tam de die, quàm de nocte &c. 3. כַּרְמְלִית *Karmélis*, definitur locus, qui non eſt ambulationis publicæ & liberæ; veluti, Mare, Vallis, Porticus, Intercolumnium columnarum in loco publico erectarum, & ſedilia illis præpoſita &c. Hujus requiſita ſunt, ut contineat in latitudine 4. minimùm cubitos quadros, in altitudine, à 3. uſque 10; 4. מקום פטור Locus liber, publicus & communis, Ein Allment.

Judæi hactenus nunquã adhuc Sabbathum rectè obſervarum. Quamvis autem Judæi ſe ritè Sabbathum obſervare putent, & nihil prætermittere, quod ad illius honorem & ſanctificationem pertineat; experientia tamen docet ex ipſorummet doctrinâ & conſcientiâ, illos nondum hactenus Sabbathum ritè ſanctificaſſe & obſervaſſe. Sic enim legitur in Talmude tractatu de Sabbatho; *Rabbi Jochanan dixit,* כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד ע״א כאנוש מוחלין לו *Quicunque Sabbathum ut decet obſervat, juxta omnes ritus & conſuetudines ſuas, peccatorum ſuorum veniam conſequitur, quamvis ſeſe idololatriâ pollueret ut Enoſch* (cujus tempore initium cepiſſe volunt Idolalatriam, juxta illud: *Tunc profanata fuit invocatio Nominis Dei*, Geneſ. 6. ꝟ. 26.)

Cap. 16. folio 118. 2.

ỳ.26.) uti ſcribitur, *Beatus* אנוש Enoſch *vir qui* *Eſa. 56. 2.*
facit hoc, & filius hominis qui apprehendit iſtud, cu-
ſtodiens Sabbathum מחללו *ne polluat illud;* (ita
enim ſonat Hebraica, ſed ſapientes Rabbini in Talmude dicunt) *ne legas* מחללו *ſed*
מחול לו *Condonatur ipſi. Rabbi Juda docuit; ſi*
Iſraëlitæ primum Sabbathum ſtatim à lege acceptâ
rectè obſervaſſent, nullâ unquam peregrina natio
vel lingua illis dominata eſſet, uti ſcribitur, *Venit* *Exod. 16. 27.*
ſeptima dies, & egreſſi ſunt de populo ut manna colligerent, nec invenerunt. Hujus peccati causâ Amalek in eos irruit, uti ſcribitur; *Venit autem Amalek, & pugnavit contra filios Iſraël.* *Exod. 17. 8.* *Rabbi Jochanan inquit ex ſententiâ Rabbi Simeoni filii Jochai;*
ſi Iſrael duo tantummodo Sabbatha ritè cuſtodirent,
confeſtim liberarentur, uti ſcribitur, *Qui cuſtodierint Sabbatha mea, &c.* *Eſa. 56. 4.* Et paulò poſt: *Adducam*
eos in montem ſanctum meum, hoc eſt, Hieroſolymam reducam. Quandoquidem ergo hactenus nondum liberati ſunt Judæi, nec ullam adhuc ullius liberationis ſpem vident; neceſſario hinc concluditur: illos hactenus Sabbathum ritè non obſervaſſe, ut ipſimet agnoſcunt, ſe ſtante adhuc templo Hieroſolymis Sabbathum benè non cuſtodiſſe, & propterea Hieroſolymam everſam & ſolo æquatam. Ibidem enim in Talmude ſubjungunt: *Non aliâ de causâ Hieroſolymam dirutam & deſolatam, quàm quia Sabbathum violaverant*, uti ſcribitur; *A Sabbathis meis averterunt oculos ſuos, & coinquinatus* *Eze. 22. 26.*

natus ſum in medio eorum. Sic diem Sabbathi Judæi vino, carnibus, piſcibus, & omnigenis delitiis pro viribus celebrant, feriantur, & ab omni externo opere abſtinent, nihil vel minimo digito ſollicitant, quod ullam laboris ſpeciem præ ſe ferat, aut quo ad laborem incitari poſſint. Si verò re aliquâ opus habeant; ut hyeme hypocauſto ignem ſupponere, candelam accendere, vel emungere, foculo ſubjecto cibos calefacere, vaccas mulgere, pauperes & ſimplices Chriſtianos, ſive famulos ſive ancillas, ad id muneris deſtinant. Hinc ſe Dominos, Chriſtianos verò ſervos ſuos eſſe, gloriantur; ſiquidem ſibi quieſcentibus à Chriſtianis miniſtratur. Jus & æquum faceret Chriſtianus magiſtratus, ſi hoc interdiceret, ita ut nemo illis Sabbatho, reliquisque feſtis diebus, inſerviret. Ut verò illi nodum hunc circa opera corporalia in Sabbatho, ad ſuperſtitionem uſque adſtringunt: ita fatendum, nos illum, libertatis Chriſtianæ obtentu, nimis laxare.

Judæi Chriſtianorum operâ in Sabbatho abutuntur.

In hujus capitis concluſione aliquid de illorum precibus dicendum eſſet; quàm ſcilicet in bonam partem etiam Chriſtianorum Sabbatho meminerint, quum ſibi à Deo gentium divitias & facultates dari poſtulant; Ammonitarum, Moabitarum, Idumæorum, (ſic hodiè ab illis Chriſtiani appellantur) ruinam & excidium ab illo efflagitant, & ut terror & angu-

anguſtia gentes omnes invadat, Deusque gladium & ingens bellum inter gentes ab Oriente ad Occidentem uſque excitet, &c. Verùm hac de re in peculiari libro agere conſtitui, ut & de multis aliis rebus, quas & in Chriſtianos & in eorum Magiſtratus ſcribunt.

Hoc itaque caput finam illo Dei effato, quod per Jeſaiam Iſraëlitis notum factum eſt; *Incenſum abominatio eſt mihi, Neomeniam & Sabbathum & feſtivitates veſtras, non feram, iniqui ſunt cœtus veſtri, Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odit anima mea, facta ſunt mihi moleſta, laboravi ſuſtinens.* *Eſa. 1. 13.*

CAPUT XVII.

Quomodo ſe Judæi ad feſtum Paſchatis præparent & componant.

HActenus audivimus, quænam ſit Judæorum ſingulis diebus totius Hebdomadæ vivendi ratio, quo ſe modo ad modeſtam & piam vitam componant; ſupereſt ut oſtendamus; Quibus ſolennitatibus & ritibus Dies ſuos feſtos agitent & in illis ferientur?

Præcipua aliquot habent feſta, quibus olim ſingulis annis ex omnibus terræ ſuæ finibus Hieroſolymam aſcendebant, & coram Domino comparebant; *Feſtum* nempe *Agni paſchalis,* *Feſta Iudæorum.* *Deut. 16. 16.*

ſchalis, Feſtum hebdomadum vel Pentecoſtes, & Feſtum tabernaculorum; quæ tria feſta vulgò שלוש רגלים *Schaloſch regalim* ex Exodi 23. denominant. Alios præterea dies feſtos habent, quos in locis & urbibus, in quibus habitabant, celebrare ſolebant; quos ימים טובים *Jamim tovim* Dies bonos appellant; in quibus diverſimodè feriantur.

Paſchatis feſtum. Inter præcipua feſta primum locum obtinet *Feſtum paſchatis*, & ab illo menſe feſta ſua numerare incipiunt; ut illis à Deo in Lege præceptum eſt, ubi ſcribitur; *Menſis iſte vobis principium menſium: primus erit in menſibus anni.* Sic primus dies menſis Niſan; Martii nempe novilunium, principium ipſis eſt anni ſacri ſeu feſtorum. Annum verò civilem & politicum inchoant primâ die Tiſri ſeu Septembris, hoc eſt, Septembris novilunio. Hinc legimus in Talmude, Tract. De principio anni; ſtatim ab initio: ארבעה ראשי שנים הן וכו׳ hoc eſt, *Quatuor ſunt anni principia; primâ die menſis Niſan ſeu Martii eſt novus annus regum & feſtorum: primâ die Elul; ſeu Auguſti novilunio, novus eſt annus pecoris decimandi: primâ die Tiſri; ſeu Septembris novilunio, novus eſt annus annorum; Anni nempe dimiſſionis, Jubilæi, plantationis omnium arborũ & herbarũ: primo die Schebbat, hoc eſt, novilunio undecimo, novus eſt annus arborum. Rabbi tamen Hillel & ſchola ejus docuit. decimo quinto die demum hunc annum incipere.* Hactenus Talmud.

Exod. 12. 2.

De annis Iudæorum, & variis anni principiis.

Roſch haſchana o, 1.

Hæc

Hæc autem ſic intelligenda ſunt. *Annus regum* ille eſt, à quo numerare & ſupputare incipiebant annos regni Regum ſuorum, in contractibus, chirographis, & publicis omnibus inſtrumentis & diplomatibus, qui ad annos & menſes Regis regnantis componebantur; adeò ut, quamvis uno tantùm menſe, unà hebdomade, vel uno die ante Martium in regem electus & confirmatus fuerit; menſis, hebdomas, dies ille pro integro anno reputata fuerint, & ſecundum regni ſui annum Martio denuò inchoaverit. Pariter primus dies Novilunii Martii, principium eſt *Feſtorum*, ſeu *menſium*; juxta quos dies feſtos numerabant; ut Paſcha celebratur menſe primo; feſtum Tabernaculorum ſeptimo, Septembri nempe; & ita deinceps. Poſtea Novilunium Auguſti novus erat *Annus pecoris decimandi*; nempe à quo numerare incipiebant annos & menſes; quibus novum pecus natum erat, ut decimas ritè darent. Tertiò primus dies Novilunii Septembris, principium eſt *Annorum*; à quo nempe in hunc uſq, diem tempora *à mundi creatione* ſupputant; principio ſemper facto ab hoc menſe. Pariter quoque ab hoc menſe numerarunt tempus Dimiſſionis ſeu *Anni quietis*, qui ſeptimus erat annus, quo agri & vineæ eorum quieſcebant: Principium item *Jubilæi*, qui quinquageſimus erat annus, de quo Levitici cap. 25. agitur.

Item à quo numerabant & ſupputabant tempus, quo teneræ *arbores & herba plantata* fuerant, ut annum impuritatis illarum ritè numerare poſſent: Ex. gr. Si arbor Junio plantata fueret, primus plantationis annus Auguſto finiebatur; ſecundus verò menſe Septembri incipiebat, & ita deinceps per tres annos arbor præputiata & immunda cenſebatur, ut Levitici 19. cap. docetur. Poſtremò primus dies, vel ut Hillel voluit, decimus quintus undecimi novilunii, Januario noſtro ferè reſpondens, novus erat *arborum & fructuum annus*, nempe prout arbores ante vel poſt hunc diem germinabant & gemmas trudebant, fructuum eſus concedebatur vel interdicebatur. Juxta hanc computationem decimas quoque dabant; videlicet, quæ ante hunc menſem germinabant, ut Palmæ, Citri, & id genus arbores maturè gemmantes, & quæ præcoces fructus conſequuntur, de illis, anno nondum toto vertente, nempe ante Januarium, comedere licebat: quæ verò poſt hunc diem primulùm gemmas emittebant, nihilominus tamen illo ipſo adhuc anno præcoces fructus ferebant, de illis, niſi poſt decimum quintum Januarii diem, comedere non licebat. Nullas præterea decimas dabant de fructibus arborum, quæ ante primum vel decimum quintum Januarii gemmabant; de illis verò quæ poſtea gemmas trudebant, decimas

cimas dare oportuit. Hæc omnia in Talmude loco ſuprà citato fuſiſſimè diſputantur. Antonius Margarita inſuper ſcribit in libro ſuo de fide Judaica, Judæos docere, decimo illo quinto die arboribus ut plurimùm primum ſuum ſuccum innaſci, ſemina quoque in pyris vel pomis hoc die ſe convertere, ut experientiâ verum eſſe comperiet is qui diſſecabit. Scribunt præterea in Ritualibus ſuis Germanicis, nullum anſerem menſe Schebhat mactaudum eſſe: horam enim adeſſe infauſtam & inauſpicatam, quâ mori oporteat eum, qui hoc tempore anſerem mactaverit: ſi quis verò hujuſce rei ignarus peccaverit, jecur anſeris illi in menſa apponendum eſſe. Sic omni defungetur periculo, ex Rabbi Judæ, cognomento Pii, ſententia. Et hæc de variis annorum Judaicorum principiis veluti per tranſennam dicta ſufficiant; ad argumentum noſtrum jam revertamur, & videamus, quomodo ſe Judæi ad Paſcha ſuum componant, quod feſtorum ſolennium primum eſt, in anno menſium ad quos feſtorum numerum ſubducunt. *pag. 70.*

Triginta dies antè, triticum ſibi ad paſchatis azyma proſpiciunt; pauperibus quoque Judæis, qui præ rei familiaris anguſtiis triticum azymis conficiendis comparare non poſſunt, impertiuntur. *Præparatio ad Paſcha. Orach chajim numer. 429.*

Per totum menſem Niſan (cujus princi-

pium, uti ſuprà diximus, eſt à novilunio Martii noſtri) mulli Judæi grandiores & ætate provectiores ſibi jejunium indicunt: (excepto תענית חלום ob ſomnium malum & inauſpicatum): quia primo hujus menſis die erectum fuit olim Tabernaculum, & Principes Iſraelis obtulerunt oblationes ſuas per 12. dies continuos, eosque feſtos egerunt: decimus tertius erat veſpera Paſchatis, qui unicus hactenus non fuit י״ט dies bonus & feſtus: dehinc ſequebantur 7. dies Paſchatis, atque ita ferè totus menſis בקדושה ſanctis cultibus & exercitiis tranſigebatur. Soli primogeniti ſub Paſchatis veſperam, ut poſtea narrabitur, jejunium celebrant. Eandem ob cauſam, nullas hoc menſe faciunt preces pro animabus defunctorum, nullas recitant precationes pro remiſſione peccatorum, non plangunt ſuper mortuis, ne quidem ob patrem vel matrem.

Sabbathum magnum quod & cur. Orach chajim numer. 430.

Exd. 12. 3. 6

Proximum Sabbathum ante Paſcha ſanctum valdè ab illis habetur, prolixamque habent eo concionem de Agno paſchali, illiusque eſu. Appellatur ab illis ***Sabbathum Magnum***; idque propter miraculum quoddam, quod priſcis temporibus in hunc modum contigiſſe referunt. Scribitur in Exodo: ***Decimâ die menſis hujus tollat unusquisq; agnum per familias & domos ſuas, & ſervabitis eum usq; ad quartam decimam diem menſis hujus***; Ajunt ergo: ***Agnum Paſchalem, quem in Ægypto mactarunt, de grege accipiebant***

cipiebant die menſis 10. *ſicut in his verbis dicitur: Paſcha autem ipſum, quo egreſſi ſunt ex Ægypto, inciderat in diem decimum quintum Niſan,& quintum ſeptimanæ, unde ſequitur, diem decimum fuiſſe Sabbathum: quando ſcilicet unusquisq; accepit agnum pro Paſchate ſuo: Eum per terram traxerunt ignominioſè, ſpectantibus Ægyptiis, eum pro Deo habentibus; & lectorum ſuorum ſpondis alligarunt, ut ad decimam quartam usq; diem eos ſervare poſſent. Quùm hoc Ægyptii vidiſſent, quæſiverunt ab illis, quid ſibi cum ligatis illis agnis vellent? Iſraëlitæ reſponderunt; Feſto paſchatis illos in oblationem mactare volumus. Ægrè id tulére Ægyptii, ubi viderunt, pecus illud quod inſtar Dei colunt* (ſignum enim Arietis Ægyptiorum Deus erat) *ob oculos ſuos mox mactandum eſſe. Et tamen, Deo miraculosè ita rem gerente, animis ita conciderunt, ut ne hiſcere quidem aut mutire, nedum injuria aliquâ Iſraëlitas afficere auſi fuerint, tanto terrore Deus animos ipſorum percuſſerat.* Addunt præterea, Aharonem ſic à Moſe compellatum; *Non poteſt id ita fieri; abominationes enim Ægyptiorum* (Agnum nempe, quem mactare abominandum ducunt eſſe facinus, ſiquidem Dei loco ab illis colitur) *immolabimus Domino Deo noſtro? quod ſi mactaverimus ea quæ colunt Ægyptii, coram eis, lapidibus nos obruent.* Jam verò Deus Ægyptiorum animos conſternavit, & tantum illis incuſſit terrorem, ut Iſraëlitis nullatenus nocere potuerint. Ingentis hujus miraculi causâ

Exod. 8. 26.

Sabbathum hoc, qui dies menſis decimus fuit, *Magnum Sabbathum* appellant. Quamvis enim ad decimum quintum uſque diem miraculum hoc continuatum fuerit, quando Iſraëlitæ Agnum Paſchalem comederunt; tamen *Principio* ejus attribui, quo ob novitatem ſuam majus cenſebatur. Aliud inſuper etiam miraculum referunt: Ajunt; *Cùm Iſraëlitæ agnos ſuos acciperent, veniſſe Ægyptios & rogaſſe, quid de illis facere vellent? Iſraëlitas inter cætera reſpondiſſe, Deum interfecturum omnia primogenita Ægypti; Iſraëlitarum verò primogenita ſervaturum, quando viſurus ſit ſanguinem; & domos illas, in quibus primogenita Iſraelitarum, tranſiturum: Congregatos tùm Primogenitos Ægypti, Pharaonem rogaſſe, ut dimitteret Iſraelitas; ne occiderentur; Pharaonem autem cum ſuis principibus renuiſſe. Itaq; Primogenitos ſeditionem excitaſſe in urbe, & multos interemiſſe. Hoc nempe ſibi velle* Pſal. 196.10. *quod dicitur:* למכה מצרים בבכוריהם Eum qui percuſſit Ægyptum בבכוריהם per Primogenitos eorum; *Primogenitos hîc intelligi Percutientes, non Pèrcuſſos. Quòd Miraculum hoc Sabbatho, non diei decimo mensis adſcribatur, ideò fieri, quia non contigerit, niſi propter obſervationem Sabbathi. Quia enim Ægyptii ſciverunt, Iſraelitas obſervaſſe Sabbathum in Ægypto, inde mirum ipſis viſum eſſe, quid ſibi velit, quòd Sabbatho circa pecudes ocupentur. Et hujus quoq; rei causâ hoc Sabbathum vocaſſe* Sabbathum magnum.

Iterum

Iterum legimus in Exodo: *Azyma comedetis ſeptem diebus: non apparebit apud te aliquid fermentatum, nec in cunctis finibus tuis*; Hinc Judæi eliciunt; *primò*, omnem fermentatum panem ſtudioſè perquirendum eſſe, & omne fermentum, hoc eſt, omnes vaſorum ſordes, quibus per totum annum domi uſi ſunt, efferendas, everrendas, & purgandas eſſe: *Secundò*, recentem azymis in Paſchatis dies feſtos conficiendis farinam habendam eſſe. *Exod. 13. 7.*

Duobus itaque ad minimum vel tribus diebus ante Paſcha, omnia vaſa, omnemque domeſticam ſupellectilem, prout ſcil. cujuslibet vaſis natura patitur, & neceſſitas poſtulat, verrere, abſtergere, & purgare incipiunt. Vocant id הַגְעָלַת כֵּלִים. Ingens ad hoc accipiunt ahenum, quibus diebus feſtis uti ſolent, iisque aquâ repletis ignem ſupponunt, donec bulliat: omnia deinde ſtannea & lignea vaſa, probè priùs terſa, in lebetem immittunt, & mox extracta, frigidâ abluunt: & ſic ſunt כשרים hoc eſt, *apta, idonea & legitima*. Duo, vel plura, vaſa ſimul immittere non licet, ne fortè alterum alteri cauſetur, quò minus aqua bulliens undiquaque ad illud pertingat. Si quæ præ mole in ahenum immittere nequeunt, ut puta, labra, cupas, ſellas, ſcamna, menſas, & alia hujuſcemodi, ferro ignito & candente, uti etiam lapide, forcipibus accepto & ſuſpenſo, aquam tantâ copiâ ſuper-

Purgatio & mundatio vaſorum ad paſcha.

Orach chajim numer. 451.

fundunt, ut undique & quaquaverſùs irrigentur & abluantur: vel labrum latius ex luto vel calce circa orificium ejus circumducunt, ut capacius fiat: vel titionem, aut lapidem ignitum injiciunt, ut aquâ ſupereffluat. Poſteaquam ſic mundata ſunt igne, frigidâ ſtatim abluunt; non ad ulteriorem vel majorem emundationem, ſed ממנהג בעלמא ex communi & recepta conſuetudine, quam tamen hoc Scripturæ loco confirmant; Quod ſi in vaſe æneo coctum fuerit, ומרק ושטף במים
Levit. 6. 21. vel 28. *expolietur, & abluetur aquâ*: Expolietur vel extergetur; *ſcilicet aquâ calidâ*; Abluetur; *nempe frigidâ*, ut Rabbini exponunt. Menſas & panaria, quibus toto anno utuntur, aquis bullientibus perfundunt; quia nonnunquam aliquid de ollis in ea decidit. Aquæ hîc parcendum non eſt: ſi enim locus aliquis in vaſe ſit, quò aqua non pervadat, vas illud legitimum non eſt. Stannum quod attinet, aliasque id genus vaſa, duas forcipes habent; alterâ in aquam ferventem illa immittunt, alterâ extrahunt, in eâ etiam parte, quam prima forceps tegebat, abluatur. *Vaſa ferrea*, ut craticulas, verua, opercula, ſartagines, & ſimilia, tamdiu igni ſubjiciunt, donec ſcintillas agant (vocant ליבון *Libbun*): tum demum enim ſunt legitima. Cultros, antequam in ahenum immittant, priùs probè defricant ad cotem vel alium lapidem, ad rubiginem omnem

omnem deterendam. Ferreùm vel æneum mortarium, prunis candentibus, filo circumligato, replent: ubi eò uſque incaluit, ut filum rumpatur, legitimum eſt. Mortarium lapideum, ſi fieri poſſit, de novo excavandum eſt, &c. In ſumma, omnia vaſa pura & munda eſſe oportet, nullæ ſordes, nullum fermentum comparere debet. Et, ſi quis in Paſchatis feſto è vaſe non purgato cibum caperet, tam grande peccatum eſt, ac ſi cum muliere menſtruatâ concumberet. Quidam, qui lautiore utuntur fortunâ, prorſus nova, tam culinæ, quàm menſæ comparant; vel ſaltem peculiaria habent, ſolis hujus feſti uſibus deſtinata, quæ probè mundata de anno in annum aſſervant, ne his octo diebus ullâ re utantur, in qua antè Panis fermentatus fuerit. Non abſque causâ Dominus noſter Chriſtus dixit: *Omiſſo mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones ſextariorum & poculorum, aliaq; ſimilia ejusmodi multa facitis; ſanè benè abrogatis mandatum Dei, ut traditionem veſtram ſervetis.* Item: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorem poculi patinæq; partem, intus autem illa plena ſunt rapinâ & intemperantiâ, Væ vobis, quoniam ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ extrà quidem apparent ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum, omniq; immunditiâ. Ita & vos extrà quidem apparetis coram hominibus juſti, intus verò pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.*

Marc. 7. 8.

Matth. 23.

Bb 5

Inquiſitio & Expurgatio fermenti. Orach chajim numer. 431. Tractatu Peſachim cap. 1.

Jam ſequitur, quâ ratione veterem fermentatum panem perquirant & efferant. Nocte ante Paſchatis pervigilium, poſt hauſtam pro Azymis aquam, incipit בדיקת חמץ Inquiſitio Fermenti. Quilibet paterfamiliâs ſcutellam capit cum peniculo vel pennarum faſciculo, candelamque ceream accendit, & antequam perquirere occœperit, ait: ב'אי א'מה אק'בו על ביעור חמץ *Benedictus tu Domine Deus noſter totius mundi Domine, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, & fermentum efferre juſſiſti.* In amplâ domo, ubi multa ſunt conclavia, cubicula, & hypocauſta, paterfamiliâs vel pueros vel homines aliquot ſibi adjungit (nullas autem adhibet mulieres, quia & pigræ ſunt, & multum garriunt; ac proinde ad veſtigandum inidoneæ); quos autem ſibi adjunxit, ii ad precatiunculam אמן *Amen* reſpondent, eumque poſtea in perquirendo juvant. Singuli candelam ceream præ manibus habent, & omnia conclavia, cubicula, cellas, penuaria, tam ea, quibus pro ordinario rei domeſticæ uſu utuntur, quàm cætera, omnes murium ſcrobeculas & rimas diligenter rimantur, ut videant, num fortè mures micam panis uſpiam detulerint, quam non perederint. Nemo altiùs quærere vel candelam admovere tenetur, quàm quouſque poteſt pertingere. Inprimis ubi parietes Chriſtiani ædibus ſunt contigui, rimis & foraminibus can-

candelam omninò admovere non debet, ne Chriſtiano in mentem veniat, Judæum domum incendere velle. Ubi verò Judæorum ædes contiguæ ſunt, quàm fieri poteſt profundiſſimè & alriſſimè diſquirendum & perveſtigandum eſt.

Candelis ſebaceis ad hanc perquiſitionem non utuntur ideò, quia facilè ſtillant, & guttæ aliquæ in vaſa munda decidere poſſent, quâ ratione inquiſitio pollueretur: novo enim ſebi fermento contaminaretur. Non etiam oleo utuntur: quia illo facilè veſtes inquinantur, & ex lampades non poſſunt commodè in rimas & ſcrobes intrudi.

Candelâ hanc inquiſitionem eſſe faciendam, probant ex eo quod apud Prophetam Sophoniam legitur: ואחפש את ירושלם בנרות *Et* Cap. 1. 12.
ſcrutabor Hieroſolymam lucernis. Hinc enim eliciunt regulam generalem; *Omnem* חיפוש *Scrutationem ſeu Inquiſitionem faciendam eſſe ad lucernam.* Et hanc ob cauſam non interdiu, ſed noctu inquirendum eſt: quia in die candelarum nullus uſus.

Solent aliquando micas aliquot de induſtriâ paſſim ſpargere; præſertim in conclavi, quod ab illis purum & mundum eſſe cenſebitur, ne fruſtra oraſſe & perquiſiviſſe videantur. Verùm micas illas veteres & duras eſſe oportet, aliàs dolus inutilis eſt.

Panem quoque quem nocte comeſturi ſunt abſcon-

abſcondunt, ne inveſtigando ab ipſis inveniatur: alioqui enim inſtar fermenti etiam tollendus & comburendus eſſet, & ita quo cænarent non haberent.

Inter Precatiunculam & Diſquiſitionem, de nulla re, niſi quæ ad Perquiſitionem pertineat, loqui audent; ne mens diſtrahatur, & Inquiſitio negligentiùs peragatur: Ex. gr. *Aperi conclave, Huc candelam admove, &c.*

Si quid fermenti inveniant, diligenter ad matutinum uſque tempus ab illis tollitur, tegiturque & ſtudioſè ſervatur, ne ullus mus accedere poſſit, qui aliquid auferat; alioqui enim integram domum denuò perſcrutari & perveſtigare oporteret. Quapropter etiam noctu in uno tantum angulo comedunt, & diligenter cavent, ne quicquam, vel ſaltem quàm minimùm cadat, ne integra domus iterum polluatur.

Poſtquam paterſamilia omnia perſcrutatus eſt, primò verbis nudis illud abolet, & ait: כָּל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דלא חמיתיה ודלא ביערתיה ליבטל ולהוי כעפרא דארעא hoc eſt, *Omne fermentatum quod penes me eſt, quod neque vidi, neque ſuſtuli, diſpergatur, & ad pulverem terræ æquiparetur.* Hæc verba quidem linguâ Hebræâ ſemper eſſent dicenda, vel potiùs Chaldæâ. Qui verò ejus non eſt peritus, vernaculâ quavis cuique linguâ proferre poteſt. Sic Vidua, ſi quem ſubſtituat, qui ejus loco Inquiſitio-

quiſitionem faciat, ipſamet poteſt ea recitare, ſeu Hebraicè, ſeu Germanicè &c. Si verò ſe prorſus ineptam deprehendat הבודק *Inquiſitor* ejus vices illius ſupplebit, ipſâ tamen illi adſtante, quò appareat, hunc eſſe ejus Vicarium, & dicet; *Omne fermentum, quod eſt in poteſtate* τȣ N. &c. Fermentum illud poſtea aſſervat in craſtinum, ut comburatur, ſicut mox audietur.

Manè pridiè paſchatis dulces & azymas placentas conficere incipiunt, quas מצה *Mazza*, vel in plurali מצות *Mazzos* vocant. *Farina* ad has placentas à tribus ad minimum diebus molita eſſe debet, ut benè refrigeſcat, nec maſſa acida fiat vel intumeſcat. Quamvis fieri poſſint non tantùm ex Tritico, ſed etiam ex hordeo, ſpelta, avena, omnique adeò frumenti genere, quod fermentari poteſt, tamen plerique ex Tritico, eoque ſelectiſſimo, farinam faciunt. Triticum illud, quod huc eſt deſtinatum, diligenter aſſervari debet, ne madidum fiat: neque, antequam molatur, aquâ macerandum & emolliendum. Saccus, ſi per reliquum anni tempus tritico fuerit repletus, eſt diſſuendus, lavandus, & de novo coſuendus. Quando domum ex mola vehitur, non licet eum imponere jumento ſine ephippio, vel pelli craſſa, cui ſaccus imponatur; tùm propter ſudorem equi, tum propterea quòd à jumento farina incaleſcat. *Mola*, ſi fieri poteſt,

Orach chajim numer. 453.
Placentæ paſchales.
Farina.

teſt, de novo priùs cædi debent, & recentibus albisque linteis circumtenſæ eſſe; vel ſaltem vetera lintea probè excuti decet: ut plurimùm enim humida ſunt, & facilè illis farina adhæret, quæ poſtea in novam dulcemque Paſchatis farinam decidit. Sic etiam *ciſta, farinæ* excipiendæ deſtinata, albis linteis intrinſecùs obduci debet, ne ullus alterius farinæ pulviſculus, farinæ huic immiſceatur. *Aquam* ad

Aqua. harum placentarum maſſam, *Aquam* מי מצוה *præcepti* vel מַיָא דְלִישַׁת הַמַּצּוֹת *Aquam pro depſendu placentis azymis*, appellant. Hauritur & petitur vaſis feſtis, dubiâ luce à Solis occaſu, ſed ante ſtellarum ortum & Lunæ ſplendorem in terra; tecta domum defertur: nam per viginti quatuor horas nullus Sol hanc aquam debet accedere, ne fermentet. Nempe per duodecim diei horas Sol in terra conſpicitur, non autem in puteo: per duodecim noctis horas tegi debet; hoc pacto per viginti quatuor horas nullus Sol aquam hanc accedit. Fons, ex quo hauritur, priùs, quoad fieri poteſt, eſt purgandus: & poſteaquam etiam purgatus eſt, priùs aquæ ſunt copiosè inde exhauriendæ, antequam aquam pro azymis hauriant. Cùm hauritur, non mente tantùm, ſed verbis ore prolatis dicere debet, חני מים למצות *Hæc aqua eſt pro azymis.* Quidam ajunt ſatius eſſe ex flumine, quàm ex fonte vel puteo, haurire. Quilibet paterfamilias ipſemet

aquam

aquam hanc haurire, nec id ſibi dedecori vertere debet; ſiquidem legimus, Regem quendam Iſrael aliquando fructuum ex arboribus primitias humeris ſuis geſtaſſe. Maximè autem cavendum, nequis Chriſtiani operâ ad hoc utatur. Quidam in hunc uſum vas peculiare habent.

Quum maſſa ad placentas incipit ſubigi, paterfamilias ait; *Omnes particulæ, quæ ex hac maſſa decident,* הפקר *liberæ ſint*; nempe, ſi quid in terram decidat & aceſcat, id muribus conceſſum & datum eſto, nec amplius ſit in Judæi poteſtate. In loco frigido ſubigunt, quò nullus Sol pervenit, qui procul quoque ſit à fornace, ne maſſa incaleſcat & fermentetur. *Subactio.*

Mulier quæ ſubigit, peculiarem maſſæ illius particulam, quæ in Lege חלה *Challah* appellatur, deſumit, placentam conficit, juxta præceptum, Num. 15. 20. 21. & ait; ב'א' א"מה אק'בו להפריש חלה *Benedictus tu Deus noſter, qui nos infermentatam placentam ſeponere juſsiſti*, ut habetur in Lege: *Suſtulit autem de caniſtro azymorum quod erat coram Domino, panem unum absque fermento*; Quibus dictis, placentam hanc (quæ olim dabatur Sacerdotibus) in prunas & carbones ignitos vel clibanum projicit, antequam reliquæ placentæ illuc immittantur, adeò ut tota comburatur. *Challah.* *Levit. 8.*

Non ſubigunt in loco Soli expoſito: continuè agitatione maſſa eſt tractanda, neque vel ad

ad momentum ſubactio intermittenda; ne fermentetur.

Si mulier vel oblita fuerit, dum Maſſam ſubigit, ſeparare *Challam*, vel, præ feſtinatione, ſeparare non potuerit, poſteaquam placentæ coctæ fuerint, è veſtigio omnes conjunctim in corbem aliquem reponet, & teget mantili, ut unius quaſi corporis ſpeciem habeant, & ab una illarum *Challam* decerpet.

Confectio placentarum. Dulces poſtea & infermentatas illas conficit placentas, quas Paſchatis feſto durante comedunt (Vulgò rotundæ ſunt, tenues, non craſſæ inſtar tortæ panis, & foraminibus plenæ, ferro pectini ſimili perforatæ, ut aëri perviæ remaneant, nec intumeſcant, vel fermententur), ocyſſimeque in clibanum conjiciunt, ne diu nimis deſideant. Placentæ hæ nec ſaliuntur, nec ullo vel butyro vel olivo mitigantur, merâ tantum aquâ conficiuntur, ac proinde eſu ſunt inſuaves; unde interdum piæ quædam mulieres ova ſimul ſubigunt, ut guſtu ſint gratiores. Relatum mihi quoque eſt, divites Judæos quibuſdam placentarum iſtarum addere ova & ſaccharum, vel ex meris amygdalis contuſis conficere; non ſolùm in honorem feſti; ſed etiam, quòd & eſu ſint ſuaviores, & morſibus faciliùs cedant: vel pro ægrotis & infirmis. Has delicatiores vocant מצה עשירה *Mázza aſchírah* Placenta dives. Talem verò pro primi diei uſu non licet appo-

apponere; quia ea debet eſſe לחם עוני *Panis afflictionis, pauper*, ex nulla alia re, quàm aquâ & farinâ triticea conſtans.

Paterfamilias pius ipſemet quoque aliquid agit ad placentas has conficiendas, adſtando, laborantes exhortando, atque adeò etiam aliquatenus juvando.

Furnus in quo coquuntur, luculento igni eſt ſuccendendus, ut omne ipſi inhærens fermentum conſumatur: ac proinde attendendum, ut flammæ undiquaque diffundantur,

Exinde ante quintam diei horam, hoc eſt, horam circiter decimam, prandent; ſed non multum comedunt, & quidem cibos tantùm ad concoquendum facillimos, nihilque amplius edere audent uſque ad ſtellarum acceſſum, ut noctu eò major ſit Azymorum appetentia. Si quis interim ſitiat, multa illi non eſt bibenda aqua, verùm vini cyathus ebibendus: ſtomachi enim faſtidium pellit, & orexim excitat. *Orach chajim numer. 471.*

Si quid de Pane fermentato ordinario ſit reliquum, id nonnulli Pauperi alicui Chriſtiano ſolent dare,

Statim à cibo, circa ſextam circiter horam vel paulò poſt, ignem peculiarem ſub dio faciunt, ad fermentum, quod pridiè veſperi perquiſierunt & invenerunt, comburendum; nec id diutiùs eſt differendum quia ſub initium horæ 7. non eſt amplius in ejus poteſta-

te. Quando comburunt, paterfamiliás ait: כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דחמיתיה ודלא חמיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה ליבטל וליהוי כעפרא דארעא *Omne fermentum, quod ſive vidi ſive non vidi, ſive extuli ſive non extuli, diſsipetur & perdatur, nec pluris fias quàm pulvis terræ.* Combuſtio-
12.10. nem hanc probant ex eo quod dicitur: *Quod ſi quid relictum ex eo fuerit uſq; manè, igni comburetur.* Si nihil inveniunt quod comburant, comburant vas, quo pro colligendo fermento uſi ſunt, ne fortè hujus Legis obliviſcantur.

Quod ſi deinceps, durante feſto aliquid fermenti in domo ſua quis invenerit; ſiquidem fuerit בחול המועד die profeſto, ſtatim comburet illud; ſi verò in die feſto ipſo, vaſe aliquo teget, quia לטלטלו loco illud movere non audet & aliò transferre, ubi id comburat.

Si veſpera Paſchatis, ſeu dies 14. incidat in Sabbathum, inquiſitio eo die fieri nequit: quia vetitum eſt lucernam Sabbatho hinc inde portare, & ad lumen Solis inquiſitio fieri non poteſt. Itaque in hoc caſu inquiſitio pridiè inſtituitur, & omne fermentum ſuperfluum ante Sabbathum exuritur: tantum duntaxat retinetur, quantum pro duobus epulis Sabbathinis eſt neceſſarium. Qui veſperâ Sabbathi id comburit, licet pro duabus epulis retineat, nihilominus comburet illud ante meridiem, ut aliis annis, ne fortè error incidat, illud aliàs quoque poſt meridiem comburendo.

Tam

Tam ſcrupuloſè præceptum hoc de non comedendo fermentato in Paſchate obſervant, ut ne quidem jumentorum pabulo permiſcere liceat, quia dicitur; לא יֵאָכֵל *Non comedetur fermentatum.* Exod. 13. 3. Hac de cauſa etiam toto feſto Paſchatis abſtinent ab omnibus, quibus aliquid fermenti ineſſe poſſit; veluti à *Melle*; quia id farinâ adulterari ſolet; à *Sacchoro*, quòd illi quandoque farina admiſcetur; à *Ficubus*; quia farinâ conſpergi ſolent; ab *Uvis paſſis*; quia ficubus ſæpè adjunguntur, à *Croco*, eò quòd, ſi ex una regione in alteram vectus, colorem amittat, fermento impoſito color ei reddi ſoleat. Quidem etiam abſtinent à *Salmonibus*, quòd cultris diſſecentur, quibus etiam panem ſcindunt. *Aceto*, quod in hypocauſtis ſolet in doliolis vel vitris aſſervari, abſtinent: quia per totum annum vino ex menſa in poculis reſiduo repletur, cui facilè micæ aliquæ panis adeſſe poſſunt, &c. Si in Gallina granum tritici reperiatur ante Paſcha, licita eſt; ſi in ipſo Paſchate, vetita: poteſt autem vendi Chriſtiano; ſi ultimo feſti die, aſſervabit eam in craſtinum, & abſumet eam.

Primogeniti pridiè Paſchatis à manè ad noctem uſque Jejunio ſe macerant: quia Deus olim primogenitos Iſraëlitarum ab Angelo deſtructore liberavit, nec interfecit. Neque tantùm primogeniti Patris, ſed & Matris:

quia plaga illa communis erat omnibus primogenitis. Pater jejunat loco parvuli infantis primogeniti, idque perinde habetur, ac ſi parvulus ipſe jejunaſſet: ſi verò Pater etiam ſit primogenitus, hoc in caſu Mater jejunat pro filio.

Toto hoc die non ceſſant ab omni labore, ſed tantùm à meridie: quia mactatio Paſchatis olim, nonniſi à meridie & deinceps, fiebat. *Ante meridiem* res eſt arbitraria, & dependet à conſuetudine cujusque loci: ſed *à meridie* laborare prohibitum eſt ſub Excommunicationis pœnâ. Balnea ſubire licet, veſtes quoque à Sartore petere, quæ in honorem feſti induantur, prohibitum non eſt, &c.

Peſach. cap. 4.

Chriſtus ait: *Cavete vobis à Fermento Phariſæorum & Saducæorum,* hoc eſt, à falſa illorum doctrina & hypocriſi.

Paulus: *Feſtum agitemus, non fermento veteri, nec fermento, malitiæ & nequitiæ, ſed infermentatis panibus ſynceritatis & veritatis.*

CAPUT XVIII.

Quâ Ratione Judæi Feſtum ſuum Paſchatis ritè demum celebrare incipiant.

Veſpera paſchatis.

PRidie Paſchatis ſub veſperam Oblationis tempore (quod מנחה *Mincha* vocant)

cant) in ſcholam ſe conferunt, & Cantionibus acprecibus divino ſuo cultu defunguntur, ut in eorum Ritualibus & Precum libellis conſignatæ leguntur. Sub noctis principium duas candelas, ut Sabbatho, accendunt: feſtum verò vino in Schola, quemadmodum Sabbathum, non conſecrant, ſed id reſervant, donec domum ſint reverſi. Nemo enim tam pauper eſt, quin hâc veſperâ menſuram vini habere poſſit feſto ritè conſecrando.

Interim domi mulieres menſam argenteis, aureis, aliisque pretioſis vaſis, pro uniuscujusque facultatibus honorificè ſternunt, ut à Synagoga domum redeuntes, ſtatim menſæ accumbere poſſint, propter infantes, ne indormiant, & ſolennitatem hanc negligant. Et hîc ſinguli divitias ſuas oſtentare debent, non quidem animo ſuperbo & jactabundo, ſed in honorem feſti. In omnibus enim lætitiis & pompis, perpetuò incendium & deſolationem templi meminiſſe, ac propterea lugere debent. Patrifamilias ſellam dorſuariam ſericeis vel heteromallis pulvillis inſternunt: ſedilia omnia & parietes circa menſam pulcherrimis tapetibus obtendunt, quàm optimè quisque poteſt, ut magnificè, כבני חורין Dominorum & Nobilium inſtar, qui ſervitute liberati, in Ægypto captivi ampliùs non detinentur, reclinare poſſint. Singuli ènim duabus primis noctibus Domini & princi-

Orach Chajim numer. 472.

Quomodo in paſchate menſæ accumbant.

pes ſibi videri debent, qui ſervi quidem fuerint, nunc verò liberati & redemti. Judæus pauper, qui eleemoſynis victum quæritat, nulla pulvinaria, nullosque tapetes habet, ſedili tantùm inſidere debet, ut, Baronis inſtar, reclinare quoque poſſit.

Hæc Reclinatio (הֵיסֵבָה *Hesébba* vocant) pars eſt eſſentialis & neceſſaria hujus feſti. Fieri debet, neque in dorſum, neque in faciem, (hæc enim non ſunt Libertatis ſigna), non etiam in cubitum dexterum, ſed ſiniſtrum: quia periculum eſt, ſi quis in dextram reclinaret, שלא יקדים קנה לוושט ne aſpera arteria gulam prævertat, & uvula, quæ eſt ad orificium aſperæ arteriæ, aperiatur, & hinc cibus in aſperam arteriam veniat, & hominem ſtrangulet vel ſuffocet.

Filius Patri aſſidens quoque Reclinare debet, etiamſi Pater ſummus eſſet Rabbinus: At Diſcipulus coram Præceptore id non facit, niſi ipſi Præceptor indulſerit. Tyro vel Diſcipulus opificii alicujus, reclinat coram Magiſtro: Famulus etiam, qui ad menſam miniſtrat.

Hæc autem ſunt ad quæ *Heſebba* ſeu Reclinatio eſt neceſſaria; Particula illa *Mazza*, quam ſtatim ab initio comedunt: 2. אפיקומן Particula de placentula, quæ in menſis ſecundis, in memoriam Agni Paſchalis comeditur; 3. quatuor pocula Paſchalia: quia

hæc

hæc omnia in memoriam illis revocant חירות ſeu libertatem : Ad eſum Herbarum amararum non reclinant, quia hoc eſt memoriale ſervitutis, quâ Ægyptii vitam ipſis amaram & acerbam reddiderunt. Mulieres acclives ſedere non tenentur, quia id nec eſt moris, nec illas decet &c.

Serâ demum nocte, non citiùs, è ſchola domum feſtinant, menſæ pelvim vel lancem *cum tribus placentis* in medio duorum mantilium involutis & tectis, apponi curant. *Suprema* Summum ſacerdotem deſignat : *media*; Levi ſeu genus Leviticum ; *tertia* & infima, plebem Iſraëliticam. Apponitur etiam ſcutella, in qua *armus è tenero agno vel hædo* aſſus, cum *ovo indurato*, reponitur : patina quoque cum *pulmento è pomis, pyris, nucibus, ficubus, amygdalis, malis citreis*, & ejusmodi rebus confecto, cui *vinum immiſcent* & incoquunt, & eâ ratione præparant, ut *Lateris* ſpeciem præ ſe ferat, multis additis aromatibus ; imprimis verò cinnamomum craſsè contuſum ſuperinjiciunt, ut *Paleam* & *Lutum* referat, (חֲרוֹסֶת *charóſeth* vocant) & hoc pacto in memoriam ſibi revocent, majores ſuos in Ægypto *palea* & *luto* laboraſſe, *lateresq́;* confeciſſe. Poma ei admiſcent, quæ Hebraicè dicuntur תפוחים *Tappúchim*; ut ſibi in memoriam revocent, quod Salomon ait; *Sub* תפוח Tappúach *malo* *Cant. 8. 5.* *ſuſcitavi te* &c. Id in *Levuſch bachor* in expli-

Quæ in menſa apponenda.

Tres placentæ.

catur; Salomonem in his verbis ad id reſpexiſſe, quòd Iſraeliticæ fœminæ in Ægypto olim in agros egreſſæ fuerint, & ibi ſuum uterum ſine dolore depoſuerint, ne id Ægyptii reſcirent, & in fluvium fœtus ipſarum projicerent. Addunt Nuces, quæ Hebraicè vocantur אגוזים *Egóſim*, propter illud, quod ſcriptum uſt; *In hortum* אגוז *Nucum deſcenderam* &c. *Ficus*, quia ſcriptum eſt; *Ficus protulit groſſos ſuos.* Acetarium præterea è lactucis, hedera, raphanis, petroſelino, chærephyllo, naſturtio; & juxta patellam cum aceto apponunt, ut memoriâ repetant, majores ſuos agnum paſchalem cum herbis amaris comediſſe. *Lactucâ* utuntur, quæ Chaldaicâ linguâ dicitur חַסָּא; in memoriam, quòd Deus חַס *Chäs* pepercerit ipſis in Ægypto, & eos inde liberarit.

Cant. 6. 10. Ibid. 2. 13.

Ubi hæc omnia ſunt appoſita, ocyùs accumbunt, & ſingulis, tum junioribus tum ſenioribus, etiam infantibus in cunis vagientibus, ſcyphus vini infunditur.

Quatuor cyathi infunduntur ſingulis.

Quatuor autem ſingulis cyathos infundendos ordinarunt Rabbini, quos etiam ſinguli exhaurire debent, idque, ut poſtea dicetur, in quadruplicis beneficii & liberationis memoriam. Qui abſtemius eſt, aut cui alioqui vinum nocet, etiam naturâ reluctante, quatuor hæc pocula ebibere tenetur. Pueris etiam ſingulis poculum peculiare eſt proponendſtm,

nendum, ut ipſis ſic memoria Miraculi hujus diei inſtilletur, & occaſio detur quærendi, quid hoc ſit novi,& quid ſibi velit. Cavendum verò hîc patrifamiliâs, ne ipſemet vinum infundat, ſed per famulum quempiam pocula infundi curet, iterum דרך חירות *magnæ libertatis & magnificentiæ oſtentandæ cauſâ* שכל מעשה הלילה הזה יעשה דרך חירות *Omnia enim iſtâ nocte magnificè & regaliter ſunt facienda.*

Ubi itaque accubuerunt, & *primus* hîc *ſcyphus* infuſus, tum paterfamilias, & vinum & feſtum Paſchatis, benedictione rité conſecrat, & unusquisque ſcyphum ſuum, ſiniſtro latere, Baronis inſtar, pulvillo acclivis, evacuat. Sunt qui manus ante hanc conſecrationem lavent: alii verò conſecratione demum peractâ. Gravis hac de re & ſubtilis in Talmude habetur diſputatio: quidam, ut hanc controverſiam dirimant, nudum corpus ſuum manibus alicubi tangunt, ut manus denuò lavare cogantur. Vulgò *Vino rubro* utuntur; ſi modò nanciſci poſſint, nec vini albi copia ſuppetat, *vel vinum album non ſit melius*: vel, קונדיטון vinum aromatites ad hujus feſti conſecrationem conficiunt. *Primus cyathus.*

A primo hoc hauſtu ad *Acetarium* veniunt, unusquisque paululum oleris capit & in acetum intingit, patrefamilias dicente: ב"אי א"מה בורא פרי האדמה *Benedictus tu Domine Deus noſter, mundi Domine, qui varios terræ fructus creaſti,* *Acetarium.*

Acetarii itaque paululum comedunt: ut major ſit in eis cibi appetentia: acetum enim ad edendum incitat.

Placentæ mediæ diviſio.

Poſtea paterfamilias mediam placentam è patina captam in *duo dividit*, (Hebr. ויבצענה לשנים) maximam partem propter ſe ſub pulvillo vel mantili collocat, (ut denotet, majores ſuos maſſam ſuam linteis illigatam ſecum detuliſſe, tùm ut pueri rogent, *quare Mazza abſcondatur, cùm nondum eam deguſtârint?*) alteram verò partem in medio duarum integrarum placentarum; (ſimulque armum aſſatum cum ovo è ſcutella capit) ſingulis ſcutellam, in qua eſt dimidia placenta, apprehendentibus & elevantibus, altâ voce canere incipiunt: הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין id eſt, *Hic eſt panis paupertatis & afflictionis, quem majores noſtri comederunt in Ægypto. Quisquis eſurit, veniat & comedat, ququis opus habet, accedat & comedat de oblatione agni Paſchalis: hoc anno hîc ſumus; anno proximo, Deo volente, erimus in terra Canaan: hoc anno ſervi ſumus. anno proximo, ſi Deus ita voluerit, liberi erimus, filii familias & Domini* (Hîc Dimidia placenta Paupertatem & miſeriam denotat; Pauper enim & mendicus panes integros non habet, ſed fruſtula tantùm, & particulas, ſicque memoriâ repetunt

tunt quod ſcriptum eſt : *Septem diebus comedes absq; fermento* לחם עוני *panem afflictionis*. Et hac de cauſa in duas partes dividitur, antequam hæc lectio recitetur.) Cur iſta lectionis paſchalis particula Chaldæâ linguâ ſit concepta & conſcripta, variè diſputant Doctores; cùm reliqua quæ ſequuntur omnia ſint Hebraica? Talmudici putant ideò hoc factum, ne Dæmones intelligant, & ad convivium paſchale veniant, illudque polluant, eò quòd dicatur, *Quiſquis eſurit, veniat & comedat*. Dæmones enim & Angeli non intelligunt linguam Chaldæam, ut in Tractatu de Sabbatho habetur. Deut. 16. 3. fol. 12. 2.

Armum deinde & ovum iterùm menſæ apponunt, & ſingulis *ſecundum ſcyphum* plenum infundunt, atque ſcutellam cum placentis è menſa tollunt, ut filii eorum, ſicut priſcis temporibus, habeant quod de agno paſchali quærant, quemadmodum ſcribitur; *Et quum dixerint vobis filii veſtri. quæ eſt iſta religio?* Sic etiam nunc quærère debent: *Cur ſecundum poculum infundatur, antequam comederint?* Reſpondent ſinguli pueris quod norunt, citoque iterum ad menſam referuntur. Si nondum ad eam ætatem pervenerit puer, ut ex ſeipſo rogare poſſit, Pater eum rogare docet: ſi filius nullus adſit, Uxor eum rogat, vel ſeipſum rogat: duo etiam Doctiſſimi Rabbini ſe invicem rogant, quid hæc mutatio, & peculiaris cænandi ratio ſibi velit? *Armus* Hebraice dicitur Secundus cyathus.

dicitur זרוע *Seróah*, quæ vox & *Brachium* ſignificat: & Ovum, quod unâ cum armo apponunt, Chaldaicè dicitur בֵּיעָא *Beah*, quæ vox & *Velle* ſignificat. Itaque hîc volunt ſignificari; בְּעָא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרממא *quod Deus ipſos liberaverit* Brachio *excelſo.* Non tamen audent dicere de hoc Armo, quòd ſit לפסח *loco Paſchatis*, ne videantur, ac ſi Sancta comedant extra terram ſanctam; quia id prohibitum.

Talm. Hier. Peſ.

Longum deinde ſatis de liberatione ex Ægypto decantant hymnum, in quo, ubi ad decem plagarum, quibus Ægyptii affecti ſunt, narrationem devenêre, lentè canunt, & digito uno vinum è ſcypho ſpargunt, denotantes; decem illas plagas domibus ſuis in hoſtes ſuos, Chriſtianos nempe, egredi debere. Illicò poſtea ſinguli ſcyphum ſuum manu captum attollunt, & elatâ voce canunt: לפיכך אנחנו חייבים וכו׳ id eſt, *Ideo nos confiteri, laudare, celebrare, extollere, colere, & benedicere tenemur eum, qui nobis & parentibus noſtris omnia hæc ſigna fecit, nos ex ſervitute in libertatem, & luctu in gaudium tranſtulit, è triſtitia ad lætos & feſtos dies, è tenebris in lucem, quapropter coram eo dicemus* הללו יה *Laudate Dominum, &c.* Hîc ſcyphum ſuum ſinguli ſecundò ebibunt, acclives inſtar Principum & Dominorum.

Minhagim pag. 25.

Secunda placenta bene-

Poſtea paterfamilias denuò manus lavat, (quia fieri poteſt, ut interea, poſt primam lotionem

tionem factam, animus ejus abreptus fuerit *dictio, fra-*
ad alias, quàm Paſchales, cogitationes,) & *ctio, & di-*
ſolitam precatiunculam recitat, *ſummam pla-* *ſtributio.*
centam è patina capit, & ait; ב"אי א"מה המוציא
לחם מן הארץ ***Benedictus tu Domine Deus noſter,***
Mundi Domine, qui panem è terra producis. Nihil
tamen inde comedit, ſed dimidiam quoque
placentam accipit, & ſubjicit: ב"אי א"מה אק"בו
על אכילת מצה ***Benedictus &c. qui nos præceptis***
tuis ſanctificaſti, & azyma comedere juſſiſti; ſimul-
que cum dicto aliquid de duabus placentis
frangit, editque, & aliis, qui in ſiniſtram
quoque partem acclives nituntur, ut edant
porrigit. ***Seſquiplacentam*** accipiunt; quum
tamen Sabbatho, aliisque feſtis diebus, duos
integros panes accipiant; quia in hujus feſti
deſcriptione ſcribitur, לחם עוני ***Panis afflictio-*** *Deut. 16.*
nis aut ***paupertatis.*** Pauper autem non integros
panes, ſed fruſtula tantùm panis habet (Ita
Judæi hîc mendici ſunt, qui modò Barones
videri volebant). Iterum herbarum amara-
rum aliquid capit paterfamilias, & in pul-
mentum illud, quod ſtramini & luto ſimile
eſt, ut modò diximus, totum intingit, aitque
ב"אי א"מה אק בו על אכילת מרור ***Benedictus, &c. qui***
nobis herbas amaras comedere præcepiſti. Comedit
itaque, & alios quoque comedere jubet. In-
tinctionem hanc ſcribunt fieri, ut necetur vis
venenata, quæ herbis amaris ineſt: alii di-
cunt, vermiculum illis ineſſe, qui de hoc em-

bammate

bammate moriatur. Non diu autem in embammate relinquendæ ſunt, ne amaritudinem amittant. Hinc etiam poſt intinctionem embamma ſtatim removent, ne adſit, quod ſaporem herbarum amararum mitiget vel imminuat &c. Reclinati verò non comedunt: hoc cibo enim redit illis in memoriam, majores ſuos in captivitate adhuc fuiſſe, & paleâ lutoque lateres conficere debuiſſe.

Tertia placenta. Mox tertiam placentam è patinâ tollit, fruſtulum ex eâ defringit, iterumque paululum herbarum amararum ſumit, & *mazzæ* ſeu placentæ circumvolutas junctim comedit; in pulmentum tamen non intingit; quia Rabbi Hillel ſtante adhuc templo ſecundo ſic fecit, factumque ſuum ex hiſce verbis comprobavit: *Exod. 12. 8.* ומצות על מרורים יאכלוהו *Et azymos panes cum herbis amaris comedetis.* Egregium mehercle probationem!

Ita Actus præparatorius ad legitimam Paſchatis celebrationem explicit; & nunc demum verè cœnare incipiunt, quicquid ipſis Dei beneficentia & liberalitas conceſſit, edentes, hilaresque & bono animo, & in mediam ferè noctem, ſtrenuè epulantes. In quibusdam locis nullam carnem aſſam apponunt, vel edunt; ne videantur edere Agnum Paſchalem, quod extra terram ſanctam non licet; in aliis locis id eſt permiſſum. Quivis obſervat rationem & conſuetudinem loci ſui.

ſui. Ova nonnulli comedunt, quod ſignum eſſe volunt Luctus; quòd Vaſtatio templi ſignificetur & prædicta quaſi fuerit in eo verſu ubi dicitur; *Cum Azymis & herbis amaris comedent eum,* Cavendum verò, ne quis nimio cibo & vino ſtomachum ſuffarcinet, ne vel cum faſtidio & nauſea de ſequenti dimidia placenta comedat, vel temulentus obdormiat, & hymnum cum reliquis abſolvere nequeat.

Poſt cœnam, media nocte inſtante, *dimidiam placentam,* quam abſconderat, profert Paterfamilias, aliquantulum de ea comedit, & aliis quoque fruſtulum porrigit; Dimidia hæc placenta vocatur אפיקומן, & repræſentat Agnum Paſchalem, qui poſt Cœnam, à jam ſaturatis comeſtus fuit: in finem feſtalis hujus ſolennitatis reſervatur, ut Sapor Paſchatis & Azymorum ori & faucibus ipſorum inhæreat. Unde poſt hujus eſum nihil quicquam ultrà guſtare debent. De hac voce, ut & de re ipſa, videat Lector Lexicon Talmudicum, & Exercitationem noſtram in Hiſtoriam de Cœna Domini. Dum de ea comedunt, ſuperbè in ſiniſtrum latus recumbunt, manus lavant.

Dehinc rurſum unicuique ſcyphus plenus infunditur, quem mox eodem ritu ebibunt; hicque *tertius* eſt *ſcyphus* qui conſecratur: Gratiasque ſimul agunt, & *quartus & poſtremus* illis *ſcyphus infunditur,* & paterfamilias *Tertius cyathus.* *Quartus cyathus.*

ſcyphum

Pſ. 79. 6. ſcyphum manu accipiens, ait : שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו : שפוך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם תרדוף
Pſal. 69. 25. באף ותשמידם מתחת שמים יי' *Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt ; & in regna quæ nomen*
Thren. 3. 66. *tuum non invocaverunt : Effunde ſuper eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos: Perſequere eos in furore tuo, & contere eos ſub cœlis Domine.* (Interea currit aliquis ædiumque fores latiſſimè reſerat, ad teſtandum, quòd ſecuri ſint Deo confiſi, & hæc ſit ליל שמורים *Nox cuſtodiarum*, quâ Deus eos cuſtodiat ab omni malo ; & propter hanc fidem ipſis miſſurus ſit Meſſiam ; qui effundat iram ſuam ſuper גוים Gentes). Hiſce diris & imprecationibus gentes omnes, quæ Judææ non ſunt, maledicunt, præcipuè verò Chriſtianos ; & ſperant, Prophetam Eliam illicò adventurum, atque Meſſiæ adventum annuntiaturum, qui eâ Paſchatis nocte illos ſit liberaturus, prout in alia quadam prece, cujus principium eſt אז רוב נסים, gloriantur, omnes ferè mirandas patriarcharum & totius populi Iſrael liberationes hâc nocte contigiſſe. Optant itaque ut Deus iterum veniat, eosque ex hac captivitate liberet ; Chriſtianos verò, eâ ratione ut Ægyptios olim, puniat. Hinc etiam aliquando
Orach chajim numer. 480. fit, ut ſimul ac fores reſerantur, & diræ illæ recitantur, præſtò ſit aliquis, qui in candido linteo vel aliis veſtibus in cœnaculum clanculum

culùm irrepat, ut puèruli credant, Eliam adeſſe, qui lumbifragio Chriſtianos ſit multaturus. Reliquas deinde preces, quæ ad menſam vulgò recitari ſolent, ad finem uſque perducit, & ita concludit : אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב במהרה בימינו בקרוב אל בנה אל בנה בנה ביתך בקרוב : בחור הוא , גדול הוא , דגול הוא , הדור הוא , ודאי הוא , זכאי הוא , חסיד הוא , טהור הוא , יחיד הוא , כביר הוא . למוד הוא , מרום הוא , נורא הוא , שגוב הוא , עזוז הוא , פודה הוא , צדיק הוא : קדוש הוא , רחום הוב , שדי הוא , תמים הוא יבנה ביתו בקרוב במהרה בימינו בקרוב אל בנה אל בנה בנה ביתך בקרוב quæ in Germanica precum ſuarum verſione paraphraſticè ſic interpretantur: *Deus omnipotens, nunc brevi & citò templum tuum ædifica, citò, in diebus noſtris quàm proximè, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc brevi templum tuum ædifica. Miſericors Deus, magne Deus, manſuete Deus, ſumme Deus, bone Deus, ſuavis Deus, egregie Deus, Judcorum Deus, brevi templum tuum inſtaura, citò, citò in diebus noſtris, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc citò templum tuum ædifica. Potens Deus, vive Deus, fortis Deus, celebris Deus, manſuete Deus, æterne Deus, terribilis Deus, eximie Deus, regie Deus. dives Deus, formoſe Deus, fidelis Deus, nunc brevi templum tuum inſtaura, citò, citò in diebus noſtris. brevi, citò, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc ædifica, nunc citò templum tuum ædifica.*

Ad hoc poculum quartum abſolvunt reci- *Orach chajim numer.* 281.

tationem *Hallel* ſeu Hymni. De hoc Hymno videatur Lexicon Talmudicum in הלל. Poſt illud non licet ulterius vinum eâ nocte guſtare, niſi fortè quis ſit ægrotus, aut debilitate ſtomachi laboret; tum enim & quintum poculum infundere licet, & recitationem *Hymni* quem vocant *magni* illi ſubjungit. Aquam verò bibere non eſt prohibitum. Poculo hoc quinto ſibi in memoriam revocare debet Poculum inebrians liberationis futuræ. Ideò autem hic poculorum numerus non eſt excedendus, quia totâ hac nocte occupati eſſe debent in Ritibus Paſchatis legitimè obſervandis, in recolenda memoriâ liberationis ex Ægypto, in celebratione miraculorum, quæ Deus Patribus ipſorum tum fecit, uſque dum ſomnus ipſis obrepat. Quod ſi verò quis plus biberet, facilè inebriaretur, & quorundam obliviſceretur, alia præpoſterè faceret &c.

Hilchos Peſach. numer. 483. Omnibus modis quiſque tenetur ſibi de vino pro quatuor poculis proſpicere, quæ Rabbini ordinarunt, quia illorum præcepta æquivalent Legibus Divinis ipſis. Quod ſi quis nullâ ratione habere poſſit, comparabit ſibi uvas ſiccas, easque in aquâ macerabit, donec ſaporem Vini accipiant. Si & hoc medio deſtituatur, Panem in ejus locum ſubſtituet, & illi benedictiones ſuper vino recitandas, cum reliquis ſolennibus, adhibebit.

Ad

Ad quietem itaque poſtea & ſomnum, rerum omnium ſecuri, ſe conferunt, neque, ut aliâs, neceſſe habent Deum orare, ut ipſos à Spiritibus malignis conſervet. Hæc enim Nox in Exodo appellatur ליל שמרים *Nox cuſtodiarum*; creduntque, ſe hac nocte ab omni ſive hominum ſive dæmonum injuria tutos: unde & fores per totam noctem apertas relinquunt, ſperantes Eliam adventurum, & ipſos ex miſeriâ & captivitate ſua liberaturum.

Ejuſmodi laborioſam pompam miſeri & occæcati Judæi per duas noctes, in locum agni paſchalis, ſubſtituunt, quem cum ceremoniis, quæ in Exodo habentur, comedere debuerunt. Verùm Rabbini eorum ſcribunt & docent, ſe ab Urbis & Templi deſolatione agnum paſchalem non ampliùs mactare, & cum ceremoniis à Moſe injunctis edere audere. Ad hanc enim, ut & ad cæteras oblationes omnes, neminem obligari, niſi in terra Canaan, quæ ſola pura & ſancta eſt règio; reliquas verò regiones impuras eſſe & pollutas. Sed quandoquidem Judæi, à quo Chriſtus, verus ille Agnus paſchalis, pro nobis eſt oblatus, in nullo amplius loco Agnum paſchalem ritè & verè comederunt, nec ipſi Judæi, qui terram Canaan & Hieroſolymam incolunt, hodiè agnum paſchalem legitimis adhibitis ceremoniis comedunt, quia etiam nullam planè ampliùs oblationem offerunt,

Extra terram ſanctam non licet agnum Paſchalem mactare & edere.

aliam neceſſariò oportet eſſe cauſam, cur & eorum oblationes, & omnes Moſaicæ Ceremoniæ, ceſſaverint. Sanè niſi uſque adeò à Deo cæcitate perculſi forent, id utique mille ſexcentorum annorum ſpatio perquiſiviſſe & conſideraſſe poterant. Jure itaque cum Propheta Davide dicas: *Hæc via illorum mera eſt ſtultitia, quam poſteri tamen ore ſuo laudant. Non audivit populus meus vocem meam, & Iſrael non intendit mihi. Dimiſi itaq; eos in cordis cæcitatem, & ambulaverunt in adinventionibus ſuis.* Hanc verò ſuam ſententiam, ex hiſce Moſis verbis probare nituntur Rabbini: *Non poteris immolare paſcha in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus eſt tibi: ſed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus, ibi immolabis paſcha veſpere ad ſolis occaſum.* Sed verus hujus mandati ſenſus hic eſt; ut poſtea, ubi in terram Canaan venerint, ſtatumque regimen habuerint, Urbem & templum, in quo Deus nomen ſuum habitare voluerit, inſederint, in nullo alio loco agnum paſchalem mactent, quàm in illo, nempe Hieroſolymis; idque propterea, ut eò faciliùs in fidei unitate perſiſterent, quum quotannis Hieroſolymam, tanquam ad ſignum & caput Eccleſiæ, undique convenirent. Poſtquam verò ipſorum regimen fuit deſolatum, &, ſive propter bella, ſive alia pericula Hieroſolymam venire non potuerunt, tum ſinguli agnum paſchalem

Pſal. 49.14. *Pſal. 81. 12.* *Deut. 16.* *2. Reg. 23.22.*

lem domi ſæpius mactarunt, ut ex altero Regum videre eſt. Regimine autem reſtituto. Paſcha aum magnâ ſolemnitate & lætitiâ celebrarunt, uti rex Joſias fecit. Jam verò quòd à mille ſexcentis annis, & quod excurrit, agnum paſchalem rite nec mactare nec edere poſſint; non politici tantûm regiminis, & templi deſolationem, ſed longè graviorem cauſam eſſe oportet, propter quam in tam diuturna captivitate languent. Inſtaurata tamen eſt Hieroſolyma, & in hodiernum uſque diem perſtat; cur ergò & templum non eſt inſtauratum, & oblationes, cæteræque Moſaicæ ceremoniæ, in priſtinum ſtatum reſtitutæ? Verùm hoc Judæi videre nequeunt. Illorum enim oculis Moſis velamen adhuc obtenditur. *Ibidem.*

Suprà memoravimus, in hoc feſto Paſchatis convivio quatuor unicuique infundi cyathos; duos ante Cœnam, duos à Cœna; qui quatuor cyathi ſancti ſunt & benedicti, ſiquidem peculiari benedictione conſecrantur, & à ſingulis ebibi debent. Id verò fit, ut Rabbi Bechaj ſcribit, in memoriam & gratiarum actionem ob quadruplicem liberationem, cujus quadruplex mentio fit in hiſce Dei verbis Exod. cap. 6: והוצאתי *Educam vos de ergaſtulo Ægyptiorum*, והצלתי *& eruam de ſervitute*, וגאלתי *ac redimam in brachio excelſo & judiciis magnis*, ולקחתי *& aſſumam vos mihi in populum, &c.* Hoc

Cur quatuor cyathi ſingulis infunduntur.

Rabbi Bechaj Exod. 6. 6. Paraſcha, Vaera.

fol. 52. col. 2. ita explicatur in Sépher Col-bo: *Quatuor hîc innui maxima beneficia, propter quæ ſingula gloria & laus Deo ſit tribuenda*; primò, *quòd Deus ipſos eduxerit ex ſervitute Ægyptiaca*, ſecundò, *quòd, cùm ſatis ſuperq; fuiſſet, ſi ipſos oneribus Ægyptiacis ſublevaſſet, & ibi ſub dominio Pharaonis reliquiſſet, eos inſuper etiam in libertatem aſſeruerit*: tertiò, *quòd etiam Ægyptios contriverit & perdiderit, judiciis ſuis in eos exercitis*: quartò, *quòd non tantùm corporali libertate eos donârit, ſed & ſpirituali, in populum ſuum peculiarem adoptârit, & Lege ſuâ dignari voluerit.* Ex adverſo itaque promiſſionum quatuor harum liberationum, ſingulis Paſchatibus quatuor vini cyathos evacuant, ne ſummorum Dei beneficiorum unquam obliviſcantur.

Cur ad quartum poculum execrationem in cæteras gentes recitent.

Quòd ibidem quoque meminimus, ubi quartus & ultimus illis infunditur cyathus, execrationem hanc, שפוך *Effunde iram tuam & furorem tuum, &c.* in Chriſtianos omneſque hoſtes ſuos ab illis recitari, cauſa eſt, ut iterum Rabbi Bechaj loco citato ait; quia Deus olim noviſſimo die nationibus mundi, (hoc eſt Chriſtianis, omnibuſque illis qui Judæi non ſunt) quatuor ſcyphos ultionis & pœnæ divinæ infundet & propinabit, uti ſcribitur: *Sume calicem vini furoris hujus de manu mea: & propinabis de illo cunctis gentibus. &c.* Item: *Calix aureus Babylon in manu Domini, &c.* Item: *Laquei ignis, ſulphur & ſpiritus procellarum pars calicis eorum.*

Ierem. 25. 15. & 51. 7.

Pſalm. 11. 6.

rum. Item: *Calix in manu Domini, & vinum quod in eo rubet, & plenus eſt miſto, & effundit ex hoc: utiq; faces ejus ſugent, & bibent omnes impii terræ.* Sed ſi Judæi acribus & intentis oculis calicem hunc contemplarentur, ſibi primò infuſum agnoſcerent, ut Propheta Jeremias loco quem primùm citavimus ſubjicit; *Et accepi calicem de manu Domini, & propinavi cunctis gentibus ad quas miſit me Dominus. Jeruſalem ſcil. & civitatibus Juda, & regibus ejus, & principibus ejus, ut darem eos in ſolitudinem, & in ſtuporem, & in ſibilum, & in maledictionem, ſicut eſt dies iſta: Pharaoni regi Ægypti, &c.* Ubi ſcyphum hunc Judæi concoxerint, nullum fortè Chriſtianis venenatum poculum ampliùs propinabunt. Pſal. 75. 9.

Ex paucis iſtis facilè perſpici poteſt, Judæos feſtum Paſchatis non ampliùs ex Moſis vel Dei præcepto celebrare & obſervare, ſed juxta Rabbinorum ſuorum traditiones, quæ pluris apud illos quàm Dei præcepta fiunt, ut manifeſtè ex ipſorum Talmude apparet, in quo ingens tractatus, פסחים *Peſachim* dictus, de hujus feſti obſervatione habetur, in quem tractatum alii Rabbini integros libros conſcripſerunt & commentati ſunt. Hæc itaque miſſa faciam, & ita cum Apoſtolo dicam:

Paulo: *Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt, nempe Chriſtus;* 1. Cor. 5. v. 7.

Johanne: *Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi:* Joh. 1. 29.

1.Petr. 1. 19. Petro: *Chriſti pretioſo ſanguine, ut pote agni immaculati & incontaminati, redemti ſumus.*

CAPUT XIX.

Quomodo Judæi ſeptem Paſchatis dies feſtos obſervent, & ad finem uſque perducant.

De precibus matutinis feſti Paſchatis. Minhagim pag. 27. Orach chaim numer. 484. & ſeq.

PRimo *Paſchatis die manè* in ſcholam eunt, Cantilenas (זמירות *Semíros*) & Pſalmos ut Sabbatho decantant, multas preces recitant, multo apparatu, multisque cœremoniis liber Legis ab illis tractatur, duo exemplaria ex arcâ promuntur, quinque viri, qui aliquot ex illis lectiones legant, advocantur, ſi verò in Sabbathum hîc dies inciderit, ſeptem ut aliis Sabbathis advocantur.

Benedictio Sacerdotalis quomodo fiat.

Quum finitis precibus ſacerdos Benedictione populum proſequitur, manus & digitos ab invicem divaricat; Tum enim dicunt ſapientes, majeſtatem & præſentiam divinam ſuper Sacerdotis manibus quieſcere: ideò, ne quis è plebe manus illius aſpiciat, graviter ſunt interminati; eum enim qui hoc auſus ſit, protinus excæcari.

Prandium.

Precibus abſolutis domum repetunt, & hilariter prandent, nimio tamen cibo ingurgitare

gitare ſe non debent, ut tres ſibi injunctas placentas, de quibus ſuperiori capite egimus, eò lubentiùs comedere poſſint.

Primus hic dies ſecundum Legem eſt יום טוב *Dies bonus*, ut & *ſeptimus*; ſic *Dies primus Pentecoſtes*; *Primus* item *menſis ſeptimi*, ſeu *Novi anni*; *primus & octavus feſti Tabernaculorum*; in ſpecie, & κατ' ἐξοχὴν vocantur ימים טובים *Dies boni*: quia illis Lege prohibitum eſt opus aliquod facere; excepto שהיא לצורך אוכל נפש quod ad præparationem cibi eſt neceſſarium, ſicut dicitur; *Nullum opus fiet in eis; veruntamen quod comedetur ab omni anima, illud tantummodò fiet à vobis.* Item, *Die primo convocatio ſancta erit vobis: nullum opus ſervile facietis.* Unde quicunque aliquid aliud operis facit, quàm quod pro cibo eſt neceſſarium, is ex Lege vapulat. Nam אתקש י"ט לשבת æquiparatur *Dies bonus*, Sabbatho: unde & quicquid operis Sabbatho eſt prohibitum, prohibitum eſt quoque facere in Die bono & feſto: ſic quicquid Sabbatho prohibitum eſt mandare Chriſtiano, ut in gratiam Judæi faciat, idem quoque hoc die eſt illicitum. Hodiè in eodem gradu cenſetur quoque Dies *ſecundus*, & hinc *octavus* quoque, propter incertam ſupputationem Novilunii, ut alibi docetur; idque ex ſtatuto Rabbinorum.

Exod. 12.16.

Lev. 23.7.

Subtilis & prolixa hìc apud eos habetur diſputatio, *Quis & quantus debeat eſſe Diei boni*

Quid illo die agendum.

aut linquendum. *labor?* quantum coquendum? quid ciborum comedendum? &c. Nempe, non plus coquendum eſt quàm eo die poſſit comedi; nihilominus tamen ingens olla carnibus plena foco imponi poteſt, nec refert, quamvis omnia illo die comedi non poſſint. Carnium enim copia offam facit gratiorem, & carnes ipſæ, quò plures ſimul elixantur, eò meliores, & ſuavioris ſunt ſaporis; ſed non plus aſſandum eſt, quàm eo die comedi poſſit: quamvis enim multa caro ſimul aſſetur, non ideò tamen melior redditur; adde quòd gratiŏr ſemper eſt calida quàm frigida. Carnem ſalire licitum eſt: quia caro ſalita primò die gratior eſt quàm ſecundo. Quod pridie coqui, & abſque ſaporis imminutione reſervari poteſt, pridiè coquendum eſt; quæ verò ſecus ſe habent, illa hoc ipſo die, & cæteris diebus feſtis, excepto Sabbatho, coqui poſſunt. Piperis dudum contuſi odor & ſuaveolentia evaneſcit: Diebus itaque feſtis, ut & alia aromata, tundi poteſt; diſcrimine tamen aliquo adhibito, ut ſcil. piſtillum vel invertatur, vel mortarium in alterum latus pendeat, quò aliquid ſit diſcriminis inter feſtorum profeſſorumque dierum laborem. Infans aquâ à muliere Judæa calefactâ ablui vel mergi poteſt; ſed Judæo grandiori lavare omninò prohibitum, quamvis gentilis vel Chriſtianus aquam ad balnea calefeciſſet. Ellychnium de

lucernâ

lucernâ in lucernam non eſt transferendum. Candelam ceream ardentem, quam quis penitùs conſumptam nolit, in aquam immergere poteſt, vel aliquid aliud circumponere, ad cujus acceſſum ipſa candela ſtatim per ſe extinguatur; verùm cultello reſecare non licet. Claves quæ inſerviunt cuſtodiendo cibo, licet efferre extra עירוב ſeu Commixtionem termini. Die feſto non eſt Chriſtianus à Judæo ad epulas vocandus, ne eâ causâ plus coquere & apparare cogatur, vel ad laborem, quo feſti ſanctitas violari poſſit, ſuſcipiendum incitetur; ſi verò inopinatus & inſperatus advenit, ut ſimul accumbat, juberi poteſt. Et in præcepto dicitur; *Convocatio ſancta erit* vobis; ad quæ verba in Medraſch ſcribitur; לכם Vobis; לא לכלבים *non Canibus*; לכם Vobis, לא לגוים *non Chriſtianis.* Pauperes verò, pupillos, & viduas invitare, eſt laudatiſſimum. Inauſpicati ſomnii causâ non eſt diebus feſtis jejunium inſtituendum, quia ſcribitur: *Et lætaberis in feſtivitate tua*; Gaudio itaque, lætitia & hilaritate efferaris oportet die feſto, quod vacuo & jejuno ventre fieri nequit: ſed die Sabbathi malè ominati ſomnii causâ jejunio anima affligi poteſt. De Sabbatho enim tantùm prædicatur ענג *Oneg, Voluptas*; ſi quis autem ita jejunet, illi Sabbatho jejunare volupe eſt; ſiquidem hoc pacto ominoſum ſomnium expiat, & lætitiam iterum Deut. 16. 14.

rum animo concipit. Sabbatho etiam fleri poteſt, ab iis qui fletu delectantur, illeque dolorem ſuum egerunt; verùm die feſto flere prohibitum: ſimul enim fleri & rideri nequit. Si vel gallina vel aliud quippiam farciatur, farctum acu quidem conſui, & filum aduſtione, non autem reſecatione vel morſu, abrumpi poteſt; hac tamen adhibitâ præcautione, ut filum acui pridiè inditum fuerit. Scutellæ, quibus manè uſi ſunt, abluendæ non ſunt, ut illis denuò noctu utantur: ſed jam pridem lotæ, & quibus manè uſi non ſint, ſunt ſumendæ. Piſces, aves, aliasque feras, nec venari, nec capere licet; & quamvis Chriſtianus aliquis die feſto illas cepiſſet, & Judæo vendere vellet, de illis Judæo edendum non eſt, niſi feſto demum peracto. Gallinæ verò & anſeres, quæ domi habentur, capi poſſunt; plures tamen ſimul capere, & optimam ex illis eligere, non eſt licitum. *Die bono* nihil pro certo vel definito pretio eſt emendum: ſic qui jumentum emit, non tranſiget cum venditore de certa ſumma pecuniæ: ſed accipiet unum, cujus ἰσόλμον adhuc adeſt, & ſequenti die ibit, atque ex æſtimatione illius æſtimabit quoque id quod mactavit. Magna quoque & gravis inter eos orta eſt diſputatio; *Num ovum die feſto poſitum, illo ipſo die poſſit comedi?* quâ de re, ut & multis aliis; exempli gratiâ, De fructibus die feſto decerptis, oleri-

Orach chajim numer. 505.

oleribus terrâ die feſto avulſis vel reſecatis, de mactatione, lignorum fiſſione, igne accendendo & ſuſcitando, coquendo, ſubigendo, pane conficiendo, pecore mulgendo, & infinitis aliis ejuſmodi rebus, peculiarem in Talmude tractatum conſcripſerunt, cui ביצה *Beza*, id eſt, Ovo nomen eſt, incipitque à diſputatione de Ovo; ביצה שנולדה ביום טוב &c. *Ovum die feſto poſitum, ſecta & Scholá Schammaj comedi poſſe dixit, ſecta verò Hillel negavit, &c.* Hîc alii quoque Rabbini ingenii ſui acumen poſtea exercuerunt, & in muſtaceo prolixiſſimis diſputationibus laureolam quæſivere. Quæ omnia, & alia, quæ *Die bono* conceſſa ſunt, quæ item prohibita, prolixè deſcribuntur in libris Judæorum Ritualibus, in הלכות יום טוב; velutiu *Orach chajim à num.* 495. *uſq. ad* 630.

Veſpertino tempore ſcholam repetunt & precantur, ſed nimium quantum feſtinant, precibusque deblateratis aufugiunt: Veſpertinis enim precibus peractis cœna demum eſt coquenda. Iisdem autem omninò adhibitis cæremoniis cœnant, quibus pridiè veſperi. *Preces veſpertinæ. Cœna.*

Poſtridiè, ſive *Secundo die*, eadem omnino ratione feriantur & Deum colunt, quâ pridiè, idque quia dubium & incertum hodiè apud eos eſt, quo die Martii novilunium contingat, ac proinde, quisnam decimus quartus ſit Martii dies, exactè ſcire nequeunt.

Feſtum

Paſcha cur per duos dies celebrent.

Feſtum itaque Paſchatis per duos dies celebrant, ut eò certiores ſint, & à verò feſti die omninò non aberrent. Si quis hiſce duobus diebus aliquid adhuc fermenti domi reperiat, tangere non debet, nedum ut illo fruatur; ſed ſcutellâ vel alio vaſe tegere, & ſubſequentibus diebus comburere oportet.

Qui domeſticis avibus, ut gallinis, anſeribus, columbis, & aliis id genus, avenam vel triticum objicit, cavere debet, ne in humidum locum projiciat: fieri enim poteſt, ut totum non comedant, & ut, quod ſupereſt, germinet; quod perinde foret, ac ſi die feſto ſeviſſet.

Nocte ſecundâ Paſchatis, incipiunt numerare Dies עומר, de qua numeratione infrà agetur.

Quatuor ſequentes dies.

Quatuor ſequentes dies, dimidiâ tantùm parte ſunt feriati. Hi, ut & quinque intermedii dies in Feſto Tabernaculorum, vocantur חול המועד Chol hammóed *Profani*, vel, *Profeſti feriarum dies*. His non quidem omnia, quædam tamen opera ſunt prohibita, ut ſit differentia inter hos, & alios dies, qui nullam prorſus ſanctitatem habent. Quamvis enim nomen Sabbathi illis non attribuatur in Scriptura; vocantur tamen מקרא קדש Mikra Kódeſch, *Convocatio ſancta*, & ad feſtum pertinent. Quia grave & detrimentoſum foret Eccleſiæ per ſeptem vel octo dies ab omni opere ceſſare,

Chól hammóed.

ceſſare permiſerunt ſequentia: *Primò*, quæ neglecta vel corrumpuntur, vel damnum afferunt, ne quis inde mœrorem animo concipiat: *ſecundò*, כל צרכי הרבים opera neceſſaria publicum bonum ſpectantia: *tertiò*, כל צרכי יחיד quæ etiam privato cuivis ſunt neceſſaria; non tamen מעשה אומן ea, quæ ſunt opificii vel artis alicujus: *quartò*, צרכי המועד quæ ad feſtum, vel in ejus gratiam, ſuſcipiuntur, etiamſi alioquin ſint prohibita; idque ut mercenarii habeant quod lucrentur, ſi cibis vel aliis ad feſtum neceſſariis deſtituti ſint. In his tamen cavendum, ut ea clanculum, & quàm minimo fieri poteſt labore perficiantur, & variatio aliqua fiat in illis à ratione, quâ aliàs ſolent fieri. Quæ verò jam ad has claſſes pertineant, vel ab illis excludantur, id diſtinctè, & accuratè in ſuis Ritualibus explicant, in הלכות חול מועד, unde ea peti poſſunt: quia nimis prolixa ſunt, quâm ut hîc deſcribi poſſint. V. G. Fructus poſſunt colligi, ſi à furibus immineat periculum: Mulgere licet: *Vendere*; ſi merci à mora ſit periculum; & quis pecuniâ indigeat. Piſces capere, ut in feſto comedantur: Vias publicas reparare, aut offendicula removere: Puteos, ciſternas, & fontes, ſi à ſordibus inquinati ſint, purgare: Equum pectere & inſternere ad equitandum, ſed animi, non neceſſitatis, causâ. *Tondere*, non licet; puerulo tamen primâ vice capilli tonderi

déri

déri poſſunt: Cui unicum eſt induſium, is, modò verecundè & non palàm id fiat, *lavare* illud poteſt: ſic mulieres infantum faſcias lavare poſſunt; ſigillatim tamen, unam poſt alteram. Carbaſeas item veſtes, linea collaria, & alia id genus, amylo inficere licet: calceos mullare, cultellos acuere &c. conceſſum: Si cui aliquid eſt ſcribendum, is כלאחר יד non ordinario ſcribendi modo id facere debet; calamum tenendo digito annulari & pollice: literas incidet & ſranget, quaſi tremulâ manu ſcriptas. Ita quando tali die Epiſtolas ad amicos ſcribunt, in exordio ea de re monére ſolent: E. g. מפני ימי הדיצה · מכתבי רצוצה בכותבי באגודל וקמיצה : אי נמי מכתב ידי מדולדל · בקורבי קמיצה לאגודל · אך שלומך יגדל · *Propter dies lætitiæ; ſcriptura mea eſt fracta; dum ſcribo pollice & annulari: quamvis autem ſcriptura manus mea ſit luxa; annularem pollici admovens; ſalus tamen tua ſit firma & magna*: In Rationario debita, pignora &c. conſignare licet, ſi quis metuat, ne illorum obliviſcatur &c. Ungues reſécare quidam permiſerunt: ſed pietate & ſanctimoniâ conſpicui id religioni habuerunt, nec ulterius conceſſerunt, niſi quando mulieri, purgationis causâ, aqua frigida ſubeunda eſt, tunc enim illam & manuum & pedum ungues reſecare oportet, ne quid ſordium ſub unguibus lateat. Hoc feſti tempus intelligi putant Johan. 7. ℣. 14. Ἤδη δὲ τῆς ἑορτῆς μεσούσης.

Quam-

Quamvis autem (ſcribitur in Colbo) ſuprà dicta, & alia quædam opera in Chol hammoéd, ſeu Profeſto die ſint licita; tamen tenetur homo eo die & ipſe lætari, & hilarare quoque ſuos liberos, cæterosque domeſticos, ſicut dicitur; *Et lætaberis in feſto tuo, tu, & Filius tuus, & Filia tua, & Servus tuus, & Ancilla tua, & Levita, & Peregrinus, & Pupillus, & Vidua, qui habitaverint inter portas tuas.* Hinc concludunt, lætitiæ feſtalis quoque participes eſſe faciendos, Peregrinos, Levitas, Pupillos, Viduas, cæterosque pauperes. Unde in Medraſch ad hunc locum ſcribunt; *Dicit Deus Benedictus; Quatuor domeſticos habeo ego, & quatuor domeſticos habes tu: Exhilara tu meos, & ego exhilarabo tuos.* fol. 66. col. 1. Deut. 16. 14.

Nullæ his diebus celebrantur nuptiæ; ne lætitia feſtalis cum nuptiali commiſceatur: Deſponſatio fieri poteſt, ſed abſque convivio. Non licitum eſt plangere mortuum, jejunare &c. ne lætitia feſti imminuatur vel turbetur.

Si Sabbathum in hos dies incidat, conſueto more celebratur, additis quibuſdam feſtalibus, & vocatur, שַׁבָּת שֶׁל חוֹל הַמּוֹעֵד *Sabbathum profeſti*; non verò שַׁבָּת בְּחוֹל, ut ſcribit Scaliger lib. 6. de Emendat. temp. mihi fol. 523. Hæc ratio loquendi nuſpiam apud Hebræos, quod ego putem, occurrit. Unde dubium, an hujuſmodi Sabbathum intelligatur Act. 13. verſ. 42. per τὸ μεταξὺ σάββατον. Fortè id non

incommodè referri poſſit ad Diem Lunæ vel Jovis, quibus etiam Legem in Synagogis legere & exponere ſolebant.

Septimus dies. *Exod. 12. 16.* *Septimus dies* illis iterum juxta Legem ſacer eſt, uti ſcribitur; *Dies prima erit ſancta atq; ſolemnis, & dies ſeptima eadem feſtivitate venerabilis; nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad veſcendum pertinent.* Veſperi itaque & manè in ſcholam conveniunt, canunt & precantur, & multo varioque apparatu librum Legis denuò luſtrant, dum ex arcâ promitur, & in arcam reconditur.

Quia autem ex dubitatione, quiſnam revera primus ſit hujus feſti dies, per biduum à principio feſti ſunt feriati, ut ſuprà memoravimus, ac proinde hîc quoque, quiſnam revera ſeptimus ſit dies, ignorant, ideò poſtridiè adhuc feriantur, & *Octavus dies* æquè ſacer illis eſt ac ſeptimus. *Octavus dies.* Tum fermentatum iterum in domum referunt, ut Deus videat, non diutiùs illos feriari, quàm ipſe præceperit.

In fine feſti populo vini faciunt הבדלה *Hafdálah* ſeparationem ejus à ſeqq. diebus profanis, eo feremodo, quo ſuprà dictum fuit de Sabbatho; niſi quòd ſolitam Benedictionem non recitent ſuper Lampadem, neque ſuper Aromata.

Sequens dies *Nonus* etiam ex parte ſacer & feſtivus eſt. Ita enim ſolent feſtis quibusdam diem adhuc unum annectere, quem vocant

אסרו

אסרו חג: *Iſru-chag* quia eſt אסור בחג ודבוק בו *alligatus & annexus* feſto. Deſumunt hoc ex Pſalm. 118. 27. ubi David dicit; אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים, quaſi voluiſſet dicere עשו איסור לחג *Facite ligamen feſto, vel appendicem.* Sic feſtum Septimanarum ſeu Pentecoſtes habet etiam *Iſru-chag*. Sic ſcribunt, Jejunium Godoljæ, quod incidit in 3. Septembris, eſſe אסרו חג *Iſru-chag* Novi anni. Vide & cap. ſeq.

Viri poſtea tres ferias eſuriales celebrant, duobus nempe diebus Lunæ, & uno die Jovis. Hæc jejunia non celebrant menſe *Niſan*, ob rationem ſuprà allatam; ſed in ſequentem rejiciunt. Sic pòſt feſtum Tabernaculorum, quod incidit in Tiſri, ſeu Septembrem, id rejiciunt in Octobrem, quia totus Tiſri ferè Solennitatibus quibuſdam celebrandis eſt tranſigendus. Alii dicunt id fieri, משום שהאויר משתנה באלו זמנים quòd circa hæc tempora (Veris & Autumni) äëris ſint magnæ mutationes, unde Jejunio ſe maceranti periculum valetudinis imminere poſſet. Alii dicunt, ea ob hanc cauſam inſtitui, ut hac ratione pœnitentiam agant, ſi quis fortè, præ nimia lætitia, die feſto nimio vino maduerit, vel ritè minus feſtum obſervârit, Firmant hanc conſuetudinem exemplo Jobi, de quo legitur, quòd, *poſt circumactos ſeptem convivii filiorum ſuorum dies, holocauſta obtulerit, dicens; Fortè peccaverunt filii mei.* Quia itaque & hi dies ſunt

Tria Jejunia celebrant poſt Paſcha.

Iob. 1. 5.

lætitiæ, idem illis cogitandum, & faciendum. Multas recitant Preces, Deprecationes, hymnos: legunt in libro Legis &c.

A Paſchate ad Pentecoſten numerant 50, dies, ut ſequenti capite dicetur. Vocantur ab illis יְמֵי הָעוֹמֶר *Dies* omer vel *manipuli*, vel יְמֵי סְפִירַת הָעוֹמֶר *Dies numerationis manipuli*. Ratio hujus appellationis patet ex Levitici 23. ℣. 10. & ſeqq. quia ſcilicet à poſtero die Paſchatis, quo omer ſeu manipulum primitarium meſſis olim offerebant, hos 50. dies numerare incipiunt. Per dies hos uſque ad 33. diem ſatis plerunque triſtes ſunt, nullas nuptias celebrant, capillos non reſecant. Id ſcribunt fieri præſtantiſſimi & doctiſſimi cujuſdam Rabbini causâ, cui *Rabbi Akibbæ* nomen fuit, & viginti quatuor diſcipulorum millia habuit, qui omnes inter Paſcha & Pentecoſten mortui ſunt, eò quòd ſibi invicem inviderent, ſe mutuò ſpernerent, ignominia afficerent, nec ſe invincem, ut jus & æquum poſtulabat, diligerent & colerent. Hi omnes nocturno tempore à mulieribus ſunt ſepulti; quapropter etiam mulieres triginta tribus hiſce diebus, quamprimùm Sol occidit, nullum ſuſcipere laborem audent, ſingulis noctibus feriantur, & quieſcunt; præſertim quando dormiunt. Tertio & trigeſimo die, & ulteriùs, viri cum peculiari ſolennitate tondentur, & apto ornatu componuntur, balnea ſubeunt, convi-

Cur ad diem 33. uſque triſtentur. Orach chajim numer. 493.

vium

vium ſimul agitant, & priſtinam lætitiam repetunt, eò quòd R. Akibhæ diſcipuli eo die mori ceſſaverint. Quidam 34. diem obſervant, eumque ſolum: quia cenſent, illos eo tantum die mori deſiiſſe, ſequentibus diebus plagam rediiſſe.

Non immeritò dixit Jeſajas: *Neſcierunt neq; intellexerunt: obliti enim ſunt, ne videant oculi eorum, & ne intelligant corde ſuo.* Et Chriſtus: *Sinite eos: duces ſunt cæci cæcorum: porrò ſi cæcus cæco præierit, ambo in foveam cadent.* *Ieſa. 44. 18.* *Matt. 15. 14.*

CAPUT XX.

De Judæorum Pentecoſte.

ALterum Judæorum feſtum ſolemne, eſt illud, quod Moſi חג שבועות chag ſchevúos, *Feſtum hebdomadûm* appellatur, eò quòd à Paſchate numerandæ illis erant ſeptem hebdomades, quæ dies novem & quadraginta conſtituunt; Quinquageſimus verò dies feſtus erat, & is quem *Pentecoſten* appellamus de quo ſic ſcribit Moſes: *Numerabitis autem vobis à poſtero die Sabbathi*, h. e. Paſchatis, *a die quá obtuleritis Omer elevationis, ſeptem hebdomades plenæ erunt: Uſq; ad poſterum diem Sabbathi ſeptimi numerabitis quinquaginta dies.* Item: *Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in ſegetem miſeris. Et celebrabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem ſpontaneam manus tuæ quam offeres juxta benedictio-* *Pentecoſte.* *Lev. 23. 15. 16.* *Deut. 16. 10.*

nem Domini Dei tui : Et epulaberis coram Domino
Exod.23. 16. *Deo tuo, &c.* Appellatur etiam *Solennitas meſſis;* tunc enim incipiebat meſſis: Item *Dies primitivorum*, eò quòd novarum frugum primitias
Num. 28. Deut. 26. Deo in gratiarum actionem offerrent, ùt ex Numeris videre eſt.

Cur vocetur עֲצֶרֶת. Apud Rabbinos etiam vocatur עֲצֶרֶת *Azéres* Detentio, ſicut dies octavùs feſti paſchatis, & feſti Tabernaculorum; & Chaldaicâ formâ
Talm. Peſach, fol. 68. עֲצַרְתָּא. Hinc apud Joſephum lib. 3. Antiq. Judaic. cap. 10. rectè dicitur, Hebræos illud vocare *Aſarta;* malè verò additur, *à numero* ſic vocari. Non enim dicitur עֲשַׂרְתָּא, neque ſi ita vocaretur diem quinquageſimum ſignificaret; ſed עֲצַרְתָּא, quaſi dicas *Diem ſeparatum & ſecluſum*. Dicitur etiam יוֹם מַתַּן תּוֹרָה *Dies dationis Legis :* quia eam hoc die factam per antiquam Traditionem Judæi habent: quæ etiam communis eſt Patrum Chriſtianorum plerorumque ſententia. In Novo Teſtamento dici-
Act. 2. 1. & 20. 16. 1. Cor. 16. 8. tur *Pentecoſte*, ut in Actis Apoſtolorum, & alibi, legitur. Incidit in diem ſextum menſis *Sivan*, qui *Majo* noſtro reſpondet, nec unquam in diem 3. 5. vel 7. hebdomadæ.

Cur non diem 49. ſed 50. celebrare juſſerit Deus?
fol. 58. col. 4. & ſeqq. de eo prolixè differit in libro *Menoras hammáor*, Rabbi Iſaac Avúhaf: Summa huc redit: quia Numero ſeptenario magnam olim vim & ſanctitatem veteres attribuerint, ſeptem Planetis totius hujus mundi inferioris regimen

regimen adſcripſerint, ſecundum eos dies ſeptimanæ, menſes, & annos diſtinxerint, quin & pro Diis coluerint & adorârint: quia etiam Iſraelitæ facilè hîc labi potuiſſent, frequentem numeri Septenarii mentionem in Lege obſervantes; veluti Dies ſeptem hebdomadæ perpetuò recurrentes: ſic in quibuſdam feſtis dies 7. obſervandos: in occupatione Jericho *ſeptem Sacerdotes*, *ſeptem tubas*, *ſeptem dies*, & *ſeptimo die ſeptem circuitiones* legentes: apud Zachariam: *ſeptem candelabri lucernas*, *& ſeptem infuſoria*: apud Eſajam: *lucem Soli; fore ſeptemplicem*, *ſicut lucem ſeptem dierum* &c. ideò ad hunc errorem è mentibus illorum eximendum, & docendum, omnia ſubeſſe regimini & gubernatione Dei, atque ab ipſo dependére ac provenire, præcepiſſe Legem, circa Dies & Annos, ut feſta figantur non 49. ſed proximo die 50. ut recordarentur, Deum, qui eſt ſuper omnia, regere & movere omnia. Sic Jubileum conſtituiſſe non in ſeptenario ſeptimo, ſed quinquageſimo anno, pro libertate corporum & fundorum: Sic hoc loco, jubens numerare 7. ſeptimanas à paſchate, non tamen feſtum fixiſſe die 49. ſed 50. quia dies illorum primus, fuerit primus libertatis corporalis è ſervitute Ægyptiaca; dies 50. ſanctus & ſolennus; quod dies datæ Legis fuerit primus manumiſſionis & libertatis ſpiritualis Iſraelitarum, qui

Ioſ. 6.
Cap. 4.
Cap. 30. 26.

antea ſine Lege ſervi fuerint, ſervientes cupiditatibus carnis ſuæ & juxta eas viventes, &c.

Orach chajim numer. 489.

Primum exacta admodum in numerando ſupputatione, quam ספירת העמר *Sephiras haómer* vocant ex Levit. 23. verſ. 15. 16. utuntur. Numerare demùm incipiunt ab altera nocte à Paſchate, cum ſtellarum acceſſu, poſt peractas preces veſpertinas, decimo ſextó ſc. menſis Niſan.

Quomodo dies 50. à paſchate numerent.

Numerationi præmittunt in principio hanc precatiunculam ; ב'א' א'מ'ה אק'בו על ספירת העומר שהיום יום אחד *Benedictus tu Domine Deus noſter, mundi Domine, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, nobisque, ut* עומר *dies meſſis numeraremus, præcepiſti: hodiè verò dies eſt primus.* Et in hunc modum ad diem ſeptimum uſque pergunt, quo precatiunculæ ſuæ ſubjiciunt; היום שבעה ימים שהם שבוע אחד *Hodiè verò ſeptem aguntur dies, qui hebdomadam unum conſtituunt.* Octavo die ajunt: היום ח' ימים שהם שבוע אחד ויום אחד *Hodiè octo aguntur dies, qui hebdomadam unam & diem unum conſtituunt*; & ita deinceps ad nonum & quadrageſimum uſque, Pentecoſtes nempe pervigilium. Quinquageſimum ipſum non numerant, quia licet dicatur; *Numerabitis quinquaginta dies*, Levit. 23. 16. præcedit tamen ibidem; *Uſque ad* poſterum diem &c. Supputatio hæc ab illis ſtantibus ſemper debet fieri, uti Rabbini injunxerunt, illud elicientes ex eo quod dicitur; *Septem ſeptimanas numerabis, ex quo cœperit falx eſſe*

בקמה

בַּקָּמָה *incipies* quod explicant בְּקוֹמָה *ſtando.* In quibuſdam locis fit hæc Numeratio publicè in Synagoga; ita tamen ut ſinguli patresfamiliâs privatim in domo iterare cogantur, ſub veſperam ſingulorum dierum. Unicuique enim hoc officium incumbit, quia dicitur; *Et numerabitis vobis.* Verùm quia ex præſcripto legis feſtum obſervare amplius nequeunt, ideò Deum ſingulis his diebus, poſt peractam numerationem, orant, ut Hieroſolymam ipſis reſtituat, templumque inſtauret, (ſe enim tunc feſtum, cum omnibus oblationibus quas lex præcepit, ritè obſervaturos) his verbis; יְהִי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהֵי אֲבותינו שיבנה בית הַמקדש בִּמְהֵרָה בימינו וְתֵן חֶלְקֵנו בְּתוֹרָתֶךָ *Sit beneplacitum tuum, Domine Deus noſter, & Deus patrum noſtrorum, ut domus Sanctuarii citò reædificetur in diebus noſtris, & da nobis portionem noſtram in Lege tua.* Scribunt inſuper Deum ideò præcepiſſe, ut numerarentur dies ad feſtum hebdomadûm ſive meſſis, quia ſinguli eo tempore, dum adhuc in patria ſua eſſent, variis agreſtibus negotiis occupabantur, omnesque ſe ad meſſem præparabant; atque ita facilimè potuiſſent feſti obliviſci, nec Hieroſolymam pergere, ibique Deo frugum primitias, uti præceperat, offerre. *Similitudo præterea* (Scribunt) *eſt à rege deſumta, qui urbem ingreditur, in qua princeps captivus detinetur, qui liberari à rege poſtulat: rex vero reſpondet; Hinc ad certum*

Minhagim R. Iſaac Tirna, fol 20. col. 2.

hebdomadarum numerum liberaberis, tibiq; filiam meam in uxorem dabo. Tum captivus omnes dies, ſeptimanas & horas numerare incipit, donec dies à rege præſtitutus advenerit; Ita Deus ſeſecum Iſraelitis geſſit: quum in Ægypto captivi adhuc detinerentur, ſic illos compellavit; Vos brachio extenſo ex Ægypto educam, & à paſchate ſeptem hebdomadas numerabitis, tum enim vobis etiam filiam meam ſacroſanctam Legem in uxorem dabo. (Ab hac uxore ſtàtim defecère Judæi & turpi ſe adulterio polluerunt, uti Moſes cæterique Prophetæ omnes de illis ſunt conqueſti), Mulieres dies iſtos, eo quo diximus modo, numerare non tenentur, quia præceptum hoc certo & ſtatuto tempori alligatum eſt; ab ejuſmodi autem præceptorum obſervatione mulieres ſunt immunes.

Tractatus de Sabbatho cap. 8. circa finem.

Pridie Pentecoſtes nemo venam ſibi incidi permittit. Scribunt enim in Talmude & in ſuis Ritualibus, *hac die gravem valdè & noxium coortum eſſe ventum, qui* טבוח Tavoach, id eſt, *Mactator aut Carnufex appellatus fuerit, quiq; totum Iſraelem perimere debebat, ſi legem, quæ poſtridiè data eſt, ſponte & lubenti animo non admiſiſſent.* Hujus rei causâ ſanciverunt Rabbini, ne in ullius feſti veſperâ vena ſecetur.

Pentecoſten per biduum feriantur.

In Pentecoſte per biduum quoque feriantur, dubii illius causâ, cujus in paſchate meminimus; idque eodem modo quo paſcha & Sabbathum celebrant, ab omni labore abſtinen-

ſtinendo; excepto quòd focum ſtruere, coquere, & aliquid de uno loco in alterum portare licet.

Non multis autem utuntur cæremoniis, idque præſertim propter oblationes: bis librum Legis ex arcâ promunt, quinque viros advocant, quibus capita & ſtatuta aliquot de Oblationibus, quas hoc feſto offerre ſoliti erant, ſunt legenda, & *Haphtara* ex Prophetis. A meridie aliquando Concio habetur in laudem Legis. Legunt etiam hoc die libellum Ruth, quia illa hiſtoria contigit tempore meſſis triticeæ.

Verùm in memoriam acceptæ Legis, domos, plateas, ſcholam herbâ ſternunt, feneſtras paſſim ramis virentibus, roſis & aliis floribus obtendunt, corollas virides capitibus ſuis imponunt, eò quòd circa montem Sinai omnia viruerint, quum legem acceperunt: quia Exod. 34. 3. ubi Moſes jubetur montem conſcendere ad accipiendam Legem, ſcribitur: *Nec pecus, nec bos paſcent è regione montis hujus.* Unde concludunt; paſcua viridia tum illic fuiſſe. Quando dies pentecoſtes incidit in primum Septimanæ diem; ſternuntur iſtæ herbæ & flores ſub ingreſſum Sabbathi. *Ramis virentibus omnia ſternunt.*

Multos quoque cibos Lactarios, ut ſcriblitas vel liba, & alia id genus è lacte confecta, edunt; quia Lex quam eo die acceperunt, candida, pura, & dulcis inſtar lactis fuit. Probationem hujus *Cibos lactarios comedunt.*

incommodè referri poſſit ad Diem Lunæ vel Jovis, quibus etiam Legem in Synagogis legere & exponere ſolebant.

Septimus dies. *Exod. 12. 16.* *Septimus dies* illis iterum juxta Legem ſacer eſt, uti ſcribitur; *Dies prima erit ſancta atq; ſolemnis, & dies ſeptima eadem feſtivitate venerabilis; nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad veſcendum pertinent.* Veſperi itaque & manè in ſcholam conveniunt, canunt & precantur, & multo varioque apparatu librum Legis denuò luſtrant, dum ex arcâ promitur, & in arcam reconditur.

Quia autem ex dubitatione, quiſnam revera primus ſit hujus feſti dies, per biduum à principio feſti ſunt feriati, ut ſuprà memoravimus, ac proinde hîc quoque, quiſnam revera ſeptimus ſit dies, ignorant, ideò poſtridiè adhuc feriantur, & *Octavus dies* æquè ſacer illis eſt ac ſeptimus. *Octavus dies.* Tum fermentatum iterum in domum referunt, ut Deus videat, non diutiùs illos feriari, quàm ipſe præceperit.

In fine feſti populo vini faciunt הבדלה *Hafdálah* ſeparationem ejus à ſeqq. diebus profanis, eo ferè modo, quo ſuprà dictum fuit de Sabbatho; niſi quòd ſolitam Benedictionem non recitent ſuper Lampadem, neque ſuper Aromata.

Sequens dies *Nonus* etiam ex parte ſacer & feſtivus eſt. Ita enim ſolent feſtis quibusdam diem adhuc unum annectere, quem vocant

אסר

אסרו חג *Iſru-chag* quia eſt אסור בחג ודבוק בו *alligatus & annexus* feſto. Deſumunt hoc ex Pſalm. 118. 27. ubi David dicit; אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים, quaſi voluiſſet dicere עשו איסור לחג *Facite ligamen feſto, vel appendicem.* Sic feſtum Septimanarum ſeu Pentecoſtes habet etiam *Iſru-chag.* Sic ſcribunt, Jejunium Godoljæ, quod incidit in 3. Septembris, eſſe אסרו חג *Iſru-chag* Novi anni. Vide & cap. ſeq.

Viri poſtea tres ferias eſuriales celebrant, duobus nempe diebus Lunæ, & uno die Jovis. Hæc jejunia non celebrant menſe *Niſan*, ob rationem ſuprà allatam; ſed in ſequentem rejiciunt. Sic pòſt feſtum Tabernaculorum, quod incidit in Tiſri, ſeu Septembrem, id rejiciunt in Octobrem, quia totus Tiſri ferè Solennitatibus quibuſdam celebrandis eſt tranſigendus. Alii dicunt id fieri, משום שהאויר משתנה באלו זמנים quòd circa hæc tempora (Veris & Autumni) aëris ſint magnæ mutationes, unde Jejunio ſe maceranti periculum valetudinis imminere poſſet. Alii dicunt, ea ob hanc cauſam inſtitui, ut hac ratione pœnitentiam agant, ſi quis fortè, præ nimia lætitia, die feſto nimio vino maduerit, vel ritè minus feſtum obſervârit, Firmant hanc conſuetudinem exemplo Jobi, de quo legitur, quòd, *poſt circumactos ſeptem convivii filiorum ſuorum dies, holocauſta obtulerit, dicens; Fortè peccaverunt filii mei.* Quia itaque & hi dies ſunt

Tria jejunia celebrant poſt Paſcha.

Iob. 1. 5.

lætitiæ, idem illis cogitandum, & faciendum. Multas recitant Preces, Deprecationes, hymnos: legunt in libro Legis &c.

A Paſchate ad Pentecoſten numerant 50, dies, ut ſequenti capite dicetur. Vocantur ab illis יְמֵי הָעוֹמֶר *Dies* omer vel *manipuli*, vel יְמֵי סְפִירַת הָעוֹמֶר *Dies numerationis manipuli.* Ratio hujus appellationis patet ex Levitici 23. ℣. 10. & ſeqq. quia ſcilicet à poſtero die Paſchatis, quo omer ſeu manipulum primitarium meſſis olim offerebant, hos 50. dies numerare incipiunt. Per dies hos uſque ad 33. diem ſatis plerunque triſtes ſunt, nullas nuptias celebrant, capillos non reſecant. Id ſcribunt fieri præſtantiſſimi & doctiſſimi cujuſdam Rabbini causâ, cui *Rabbi Akibbæ* nomen fuit, & viginti quatuor diſcipulorum millia habuit, qui omnes inter Paſcha & Pentecoſten mortui ſunt, eò quòd ſibi invicem inviderent, ſe mutuò ſpernerent, ignominia afficerent, nec ſe invincem, ut jus & æquum poſtulabat, diligerent & colerent. Hi omnes nocturno tempore à mulieribus ſunt ſepulti; quapropter etiam mulieres triginta tribus hiſce diebus, quamprimùm Sol occidit, nullum ſuſcipere laborem audent, ſingulis noctibus feriantur, & quieſcunt; præſertim quando dormiunt. Tertio & trigeſimo die, & ulteriùs, viri cum peculiari ſolennitate tondentur, & apto ornatu componuntur, balnea ſubeunt, convivium

Cur ad diem 33. uſque triſtentur. Orach chajim numer. 493.

vium ſimul agitant, & priſtinam lætitiam repetunt, eò quòd R. Akibhæ diſcipuli eo die mori ceſſaverint. Quidam 34. diem obſervant, eumque ſolum: quia cenſent, illos eo tantùm die mori deſiiſſe, ſequentibus diebus plagam rediiſſe.

Non immeritò dixit Jeſajas: *Neſcierunt neq; intellexerunt: obliti enim ſunt, ne videant oculi eorum, & ne intelligant corde ſuo.* Et Chriſtus: *Sinite eos: duces ſunt cæci cæcorum: porrò ſi cæcus cæco præierit, ambo in foveam cadent.* *Jeſa. 44. 18.* *Matt. 15. 14.*

CAPUT XX.

De Judæorum Pentecoſte

ALterum Judæorum feſtum ſolemne, eſt illud, quod Moſi חג שבועות chag ſchevúos, *Feſtum hebdomadûm* appellatur, eò quòd à Paſchate numerandæ illis erant ſeptem hebdomades, quæ dies novem & quadraginta conſtituunt; Quinquageſimus verò dies feſtus erat, & is quem *Pentecoſten* appellamus de quo ſic ſcribit Moſes: *Numerabitis autem vobis à poſtero die Sabbathi*, h. e. Paſchatis, *a die quâ obtuleritis Omer elevationis, ſeptem hebdomades plenæ erunt: Uſq; ad poſterum diem Sabbathi ſeptimi numerabitis quinquaginta dies.* Item: *Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in ſegetem miſeris. Et celebrabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem ſpontaneam manus tuæ quam offeres juxta benedictio-* *Pentecoſte.* *Lev. 23. 15. 16.* *Deut. 16. 10.*

nem Domini Dei tui : Et epulaberis coram Domino
Exod.23. 16. *Deo tuo, &c.* Appellatur etiam *Solennitas meſſis ;* tunc enim incipiebat meſſis: Item *Dies primitivorum*, eò quòd novarum frugum primitias
Num. 28. Deut. 26. Deo in gratiarum actionem offerrent, ùt ex Numeris videre eſt.

Cur vocetur עֲצֶרֶת. Apud Rabbinos etiam vocatur עֲצֶרֶת *Azéres* Detentio, ſicut dies octavus feſti paſchatis, & feſti Tabernaculorum; & Chaldaicâ formâ
Talm. Peſach. fol. 68. עֲצַרְתָּא. Hinc apud Joſephum lib. 3. Antiq. Judaic. cap. 10. rectè dicitur, Hebræos illud vocare *Aſarta ;* malè verò additur, *à numero* ſic vocari. Non enim dicitur עֲשַׂרְתָּא, neque ſi ita vocaretur diem quinquageſimum ſignificaret; ſed עֲצַרְתָּא, quaſi dicas *Diem ſeparatum & ſecluſum*. Dicitur etiam יום מתן תורה *Dies dationis Legis :* quia eam hoc die factam per antiquam Traditionem Judæi habent: quæ etiam communis eſt Patrum Chriſtianorum plerorumque ſententia. In Novo Teſtamento dici-
Act. 2. 1. & 20. 16. 1. Cor. 16. 8. tur *Pentecoſte*, ut in Actis Apoſtolorum, & alibi, legitur. Incidit in diem ſextum menſis *Sivan*, qui *Majo* noſtro reſpondet, nec unquam in diem 3. 5. vel 7. hebdomadæ.

Cur non diem 49. ſed 50. celebrare juſſerit Deus?
fol. 58. col. 4. & ſeqq. de eo prolixè diſſerit in libro *Menoras hammáor*, Rabbi Iſaac Avúhaf: Summa huc redit: quia Numero ſeptenario magnam olim vim & ſanctitatem veteres attribuerint, ſeptem Planetis totius hujus mundi inferioris

regimen

regimen adſcripſerint, ſecundum eos dies ſeptimanæ, menſes, & annos diſtinxerint, quin & pro Diis coluerint & adorârint: quia etiam Iſraelitæ facilè hîc labi potuiſſent, frequentem numeri Septenarii mentionem in Lege obſervantes; veluti Dies ſeptem hebdomadæ perpetuò recurrentes: ſic in quibuſdam feſtis dies 7. obſervandos: in occupatione Jericho *ſeptem Sacerdotes*, *ſeptem tubas*, *ſeptem dies*, & *ſeptimo die ſeptem circuitiones* legentes: apud Zachariam: *ſeptem candelabri lucernas*, *& ſeptem infuſoria*: apud Eſajam: *lucem Soli; fore ſeptemplicem*, *ſicut lucem ſeptem dierum* &c. ideò ad hunc errorem è mentibus illorum eximendum, & docendum, omnia ſubeſſe regimini & gubernatione Dei, atque ab ipſo dependére ac provenire, præcepiſſe Legem, circa Dies & Annos, ut feſta figantur non 49. ſed proximo die 50. ut recordarentur, Deum, qui eſt ſuper omnia, regere & movere omnia. Sic Jubileum conſtituiſſe non in ſeptenario ſeptimo, ſed quinquageſimo anno, pro libertate corporum & fundorum: Sic hoc loco, jubens numerare 7. ſeptimanas à paſchate, non tamen feſtum fixiſſe die 49. ſed 50. quia dies illorum primus, fuerit primus libertatis corporalis è ſervitute Ægyptiaca; dies 50. ſanctus & ſolennus; quod dies datæ Legis fuerit primus manumiſſionis & libertatis ſpiritualis Iſraelitarum, qui

Ioſ. 6.

Cap. 4.

Cap. 30. 26.

antea ſine Lege ſervi fuerint, ſervientes cupiditatibus carnis ſuæ & juxta eas viventes, &c.

Orach chajim numer. 489.

Primum exacta admodum in numerando ſupputatione, quam ספירת העמר *Sephiras haòmer* vocant ex Levit. 23. verſ. 15. 16. utuntur. Numerare demùm incipiunt ab altera nocte à Paſchate, cum ſtellarum acceſſu, poſt peractas preces veſpertinas, decimo ſextó ſc. menſis Niſan. Numerationi præmittunt in principio hanc precatiunculam ; ב"אי א"מה אק"בו על ספירת העומר שהיום יום אחד *Benedictus tu Domine Deus noſter, mundi Domine, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, nobisque, ut* עומר *dies meſſis numeraremus, præcepiſti: hodiè verò dies eſt primus.* Et in hunc modum ad diem ſeptimum uſque pergunt, quo precatiunculæ ſuæ ſubjiciunt; היום שבעה ימים שהם שבוע אחד *Hodiè verò ſeptem aguntur dies, qui hebdomadam unum conſtituunt.* Octavo die ajunt: היום ח' ימים שהם שבוע אחד ויום אחד *Hodiè octo aguntur dies, qui hebdomadam unam & diem unum conſtituunt*; & ita deinceps ad nonum & quadrageſimum uſque, Pentecoſtes nempe pervigilium. Quinquageſimum ipſum non numerant, quia licet dicatur; *Numerabitis quinquaginta dies*, Levit. 23. 16. præcedit tamen ibidem; *Uſque ad* poſterum diem &c. Supputatio hæc ab illis ſtantibus ſemper debet fieri, uti Rabbini injunxerunt, illud elicientes ex eo quod dicitur; *Septem ſeptimanas numerabis, ex quo cœperit falx eſſe* בקמה.

Quomodo dies 50. à paſchate numerent.

בַּקָמָה *incipies* quod explicant בְּקוּמָה *ſtando.* In quibuſdam locis fit hæc Numeratio publicè in Synagoga; ita tamen ut ſinguli patresfamiliâs privatim in domo iterare cogantur, ſub veſperam ſingulorum dierum. Unicuique enim hoc officium incumbit, quia dicitur; *Et numerabitis vobis.* Verùm quia ex præſcripto legis feſtum obſervare amplius nequeunt, ideò Deum ſinguliş his diebûs, poſt peractam numerationem, orant, ut Hieroſolymam ipſis reſtituat, templumque inſtauret, (ſe enim tunc feſtum, cum omnibus oblationibus quas lex præcepit, ritè obſervaturos) his verbis; יְהִי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהֵי אבותינו שיבנה בית הַמקדש בִמהרה בימינו וְתן חלקנו בתורתך׃ *Sit beneplacitum tuum, Domine Deus noſter, & Deus patrum noſtrorum, ut domus Sanctuarii citò reædificetur in diebus noſtris, & da nobis portionem noſtram in Lege tua.* Scribunt inſuper Deum ideò præcepiſſe, ut numerarentur dies ad feſtum hebdomadûm ſive meſſis, quia ſinguli eo tempore, dum adhuc in patria ſua eſſent, variis agreſtibus negotiis occupabantur, omnesque ſe ad meſſem præparabant; atque ita facilimè potuiſſent feſti oblivisci, nec Hieroſolymam pergere, ibique Deo frugum primitias, uti præceperat, offerre. *Similitudo præterea* (Scribunt) *eſt à rege deſumta, qui urbem ingreditur, in qua princeps captivus detinetur, qui liberari à rege poſtulat: rex vero reſpondet; Hinc ad certum*

Minhagim R. Iſaac Tirna, fol 20. col. 2.

Ee 5

ſtinendo; excepto quòd focum ſtruere, coquere, & aliquid de uno loco in alterum portare licet.

Non multis autem utuntur cæremoniis, idque præſertim propter oblationes: bis librum Legis ex arcâ promunt, quinque viros advocant, quibus capita & ſtatuta aliquot de Oblationibus, quas hoc feſto offerre ſoliti erant, ſunt legenda, & *Haphtara* ex Prophetis. A meridie aliquando Concio habetur in laudem Legis. Legunt etiam hoc die libellum Ruth, quia illa hiſtoria contigit tempore meſſis triticeæ.

Ramis virentibus omnia ſternunt.

Verùm in memoriam acceptæ Legis, domos, plateas, ſcholam herbâ ſternunt, feneſtras paſſim ramis virentibus, roſis & aliis floribus obtendunt, corollas virides capitibus ſuis imponunt, eò quòd circa montem Sinai omnia viruerint, quum legem acceperunt: quia Exod. 34. 3. ubi Moſes jubetur montem conſcendere ad accipiendam Legem, ſcribitur: *Nec pecus, nec bos paſcent è regione montis hujus.* Unde concludunt; paſcua viridia tum illic fuiſſe. Quando dies pentecoſtes incidit in primum Septimanæ diem; ſternuntur iſtæ herbæ & flores ſub ingreſſum Sabbathi.

Cibos lactarios comedunt.

Multos quoque cibos Lactarios, ut ſcriblitas vel liba, & alia id genus è lacte confecta, edunt; quia Lex quam eo die acceperunt, candida, pura, & dulcis inſtar lactis fuit. Probationem hujus

hujus rei Cabaliſtæ afferunt ex eo, quòd ubi Lex dicit, In die primitiarum, cùm offeretis *munus* הדשה לי"י ב"שבעת'כם *novum Domino in Pentecoſtis veſtris*, literæ initiales trium harum vocum faciant, חָלָב *Lac.* Inter alia altam & craſſam Scriblitam, eamque ſeptemplicem, faciunt, quam *Scriblitam montis Sinai* appellant, in memoriam ſeptem cœlorum, quibus Deus à monte Sinai eſt delatus. Nihilominus tamen unuſquiſque & vino generoſo & carne inſtructus quoque eſſe debet, כי אין שמחה בלא בשר *Menſa enim abſque carne, lætitiâ caret.* Jam verò de hoc feſto dicitur; *Epulaberis & lætaberis coram Domino Deo tuo, tu, filius tuus, & filia tua, &c.*

Sub veſperam ſecundi diei faciunt הבדלה Separationem feſti, ut ſuprà dictum.

Sequens dies eſt אסרו הג *Iſru chag* Appendix feſti, & quoque feriatus, de quo etiam ſub finem præcedentis capitis dictum. Vocatur etiam יום טבוח *Dies mactationis*; quia eo die olim mactabant קרבנות ראייה וחגיגה oblationes eorum, qui Hieroſolymam veniebant, in triplici illa, ſecundum tria feſta, compoſitione, quæ ipſis mandata fuit: quia ceu קרבנות יחיד oblationes privatæ, ipſo die feſto mactari non poterant. Jejunia & planctus mortuorum hoc die prohibentur, quia habetur pro יום טוב Die bono & hilari. Olim ſtante Templo, ſi dies Pentecoſtes incidit in Sabbathum,

non

non ſolebant ſequentem diem celebrare, ſed permittebant tum jejunia, tum planctus; idque propter Sadducæos, ne viderentur eorum ſententiam approbare, quâ ſtatuebant, Pentecoſtis diem ſemper incidere in craſtinum diem Sabbathi, ſeu primum Septimanæ. Sic enim explicabant locum illum; *Numerabitis vobis à craſtino Sabbathi*; nempe propriè ſic dicti, non Feſti. (De hac illorum ſententia videantur ea quæ obſervavimus in Notis ad librum Coſri pag. 218.) Itaque ne Rabbanitæ idem ſentire viderentur, quando Pentecoſte incidit in diem Sabbathi, fecerunt ſequentem diem חול Communem & prophanum. Hoc verò tempore, ubi nulli inter ipſos ſunt Karræi, id non obſervant, ſed ſemper eum diem faciunt feriatum, ſive incidat in Sabbathum, ſive in alium ſeptimanæ diem; ſcribit R. Mordechai Japhe, in לבוש החור Num. 494. §. 3. *Lev. 23.15.*

Quid verò dixêre Prophetæ de piis hiſce Judæis, quibus Lex in ſponſam & uxorem eſt data?

Jeſajas: *Terra infecta eſt ab habitatoribus ſuis: quia transgreſſi ſunt legem, mutaverunt jus, diſſipaverunt fœdus ſempiternum* Item: *Sacerdotes ejus*, inquit Deus per Ezechielem 22. 26. *contemſerunt legem meam. & polluerunt ſanctuaria mea.* *Iſa. 24. 5.*

Stephanus: *Duri cervice, & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto obnitimini,* *Actor. 24.*

ſicut

ſicut patres veſtri, ita & vos: legem accepiſtis per diſpoſitionem Angelorum, nec ſervaſtis eam,

CAPUT XXI.

Quo pacto Judæi Feſtum Tabernaculorum obſervent.

Tabernaculorum feſtum.

TErtia ſolennitas, ad cujus celebrationem Judæi ſingulis annis Hieroſolymis comparere debuerunt, *Tabernaculorum* eſt ſolennitas, ut in Deuteronomio ſcribitur: *Tribus vicibus per annum apparebit omne maſculinum tuum in conſpectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit, in ſolennitate Azymorum, & in ſolennitate Hebdomadarum, & in ſolennitate Tabernaculorum.* Hoc feſtum celebrare juſſit Deus à quinto decimo die menſis ſeptimi, juxta ſupputationem anni feſtorum, qui à Martio, uti ſuprà diximus, incipit; & ita ſeptimus menſis in Septembrem incidit, qui ideò etiam à numero September Latinis dicitur: Alioqui hic menſis Judæis, juxta æram quâ annos ſuos ſupputant, primus eſt menſis, ut fuſiùs poſtea docebitur.

Deut. 16.16.

Lev. 23.

Finis & ſcopus hujus feſti.

Finis & ſcopus erat, ut filii Iſraël ſecum in animo conſiderarent & perpenderent paternam Dei curam, quâ populum Iſraël, cùm ex Ægyptiaca ſervitute egrederetur, per quadraginta annos in deſerto, abſq; domibus, quas inhabitare

habitare poſſent, conſervarit, & toto illo tempore Nube gloriæ ſuæ miraculosè obtexerit, ne æſtus Solis illis noceret, & ut ab omnibus quoque inſidiis tuti eſſent. Illam etiam tabernaculo ſimilem fuiſſe, & adverſus omnem tum aëris, tum ferarum, tum hoſtium vim, contexiſſe. Hinc ſcribitur: *Et habitabitis in umbraculis ſeptem diebus: omnis qui de genere eſt Iſrael, manebit in tabernaculis, ut diſcant poſteri veſtri, quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael, quum educerem eos de terra Ægypti.*

Cur verò menſe Septembri feſtum hoc celebrandum inſtituerit, cùm tamen Martio egreſſi eſſent, & ſtatim poſtea dicatur; *Et Dominus præcedebat eos interdiu in Columna nubis, &c.* Ad hoc reſpondent; Deus id ideò fecit, quòd tum inceperint dies Æſtivi, quibus communiter omnes ſolent tabernacula facere, pro umbra captanda adverſus ardorem Solis. Si itaque tum iſtud feſtum celebraretur, non agnoſceretur, quòd ex ſingulari præcepto Divino, & in hujus beneficii memoriam, tabernacula exſtrueremus, & inhabitaremus. In menſem ergo Septembrem id rejecit, quo tempus eſt frigoris & pluviarum, & vulgò omnes è tabernaculis exire, & in ædes ſuas atque hypocauſta ſe conferre ſolent. Si enim palàm fit, nos non commoditatis noſtræ causâ, vel ex communi conſuetudine, ſed ex mandato Dei, eo tempore è domibus noſtris in tabernacula migrare;

Exod. 13. 21.

migrare; in Miraculoſi beneficii memoriam. Et hanc ob cauſam præcepiſſe quoque ajunt, ut die 15. menſis celebrare inciperent; quòd die 15. ex Ægypto egreſſi eſſent; & initium Nubium eos protegentium & comitantium, eodem quoque die fuerit. per ſeptem, hoc eſt, ſingulos ſeptimanæ dies celebrari voluiſſe, ut monerentur, Miraculoſa Dei beneficia, omni tempore, & ſingulis diebus, memori mente recolenda eſſe.

Tabernacula quomodo olim fiebant. Tabernacula olim fiebant è ramis pulcrarum virentium arborum, quales ſunt arbores omnes oleoſæ, oleæ, myrti, arbores coniferæ, & aliæ ejuſmodi, quæ propter pinguedinis & olei copiam diu virent. Hoc verbis iſtis innuitur: *Lev. 23.40.* *Sumetisq; vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, ſpatulasq; palmarum, & ramos ligni denſarum frondium, & ſalices de torrente.* Hæc paulò magis perſpicuè & dilucidè indicantur in libro Nehemiæ, hiſce verbis: *Neh. 8.15.* *Et prædicarunt & divulgarunt vocem in univerſis urbibus ſuis & in Jeruſalem, dicentes, Egredimini in montem: & afferte frondes olivæ, & frondes arboris reſiniferæ, frondes myrti & ramos palmarum, & frondes ligni nemoroſi, ut fiant tabernacula, ſicut ſcriptum eſt: Et egreſſus eſt omnis populus, & attulerunt, feceruntq; ſibi tabernacula, &c.* Hinc videre eſt, priſcis temporibus ex iſtiuſmodi ramis facta fuiſſe tabernacula, in quibus per octiduum manebant: præterea, eos pluribus ad id ſpeciebus

ciebus fuiſſe uſos, quàm quatuor illis, quæ in Levitico recenſentur; adde quòd hîc apud Nehemiam *Salicum torrentis* nulla mentio, quibus tantùm utebantur ad ramorum tabernaculis exſtruendis compactionem & colligationem: ac ſanè ſinguli per ſe facilè intelligere poterant, ejuſmodi ædificium id genus vinculis componendum, compingendum & coagmentandum eſſe.

Quapropter toto cœlo aberrant hodiè Judæi, qui omninò ſuperſtitiosè quatuor illis ſpeciebus, quæ apud Moſem in hujus feſti deſcriptione recenſentur, adhærentes, illis ad tabernaculorum exſtructionem non utuntur, ſed in longè alium uſum, ut mox docebitur, convertunt. *Superſtitio Iudæorum.*

Ingens in Talmude de hoc feſto tractatus habetur; Quo pacto Tabernacula exſtrui debeant? Quâ ratione quatuor illis ſpeciebus ſit utendum? Quomodo ritè ſit celebrandum & obſervandum? de externis cæremoniis ſubtiliſſimè pro more ſuo diſputant, parùm intereà, de cordis ad Deum præparatione, ſolliciti. Et quamvis hoc feſto multas preces deblaterent, nulla tamen attentio, nulla pietas in iis conſpicitur, præcipiti feſtinatione ita eas deproperantes, adeò ut ſi quis mille voces uno ſpiritu effunderet, in ſummo apud illos duceretur artificio.

Tabernacula exſtrui debent *ſub cœlo aper-* *De Taberna-*

culorum ſtructura.

to, non ſub pergula, tecto vel arbore, erigenda: omnibus etiam in libero aëre ſub illis eſt ſedendum, nec ſive pluat, ſive frigido perflentur aëre, oſtia ſunt claudenda: Si Tabernaculum ſit ſub tabernaculo alio, ſuperius legitimum eſt, inferius illegitimum. Arguunt hoc ex eo quod ſcriptum eſt, בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ (*In Tabernaculis habitabitis*) hîc ajunt, בַּסֻּכֹּת ſcribitur defectivè ſine Vav pluralis numeri notâ, ut indicetur, תחת סכך אחד *Sub tecto uno* eſſe ſedendum, non verò ſub Tabernaculo, quod ſit ſub Tabernaculo alio: Exſtruendà etiam ſunt in *loco amœno,* non inamœno & fœtente (qualia loca amœna & ſuaveolentia cernere eſt Francoforti in Judæorum platea) ne fœtor eos inde extrudat: *Tectum ex meris ramis viridibus,* ab arbore tamen avulſis, debent confici, non aſſeribus, aut aliis ſimilibus. Arguunt hoc inde, quod dicitur; *Feſtum Tabernaculorum celebrabis ſeptem diebus,* בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ *colligendo de area tua, & de torculari tuo.* Hinc dicunt colligi, illos nullum aliud Tabernaculum debere habere, quàm quod conſtet ex rebus è terra germinantibus, ab ea tamen avulſis, quæ non recipiant immunditiam. Has enim proprietates habere collectanea ex area & torculari. Hinc neque Vitium propaginibus, neque Cucurbitis eſt obtegendum, niſi ſint abſciſſa, & quidem hoc ipſo fine: quia haberent ſpeciem arboris. *Rami hi non nimis densè debent compingi,* ſed ita, ut

Lev. 23. 42.

Deut. 16. 13.

Stel-

Stellarum aſpectus non tollatur ; & ut צלתו Obumbratio ejus major ſit quàm חמתו Calor ejus : nam, ſi contrarium eſſet, finis & uſus Tabernaculi tolleretur. *Latera* ſeu *Parietes* ejus (Hebr. דפנות) non ita ſtrictas leges habent, quia de illis nihil in ſpecie præcepit Legislator, ſed tantùm de סכך *Obtectione*, ſeu eâ ejus parte quæ tegit; parietes autem non vocantur סוכה *Tegumentum, Tectum.* Hinc ex quavis re, etiam in ſuperioribus prohibitâ, poſſunt fieri; modò non ſit talis, quæ odorem emittat fœtidum, qui homini ſit moleſtus, & cauſetur, ut Tabernaculum deſerat; non item ex iis, quæ nimis citò areſcunt, ſed per 7. dies virorem aliquem retinent. *Altitudo Tabernaculi*, ſive magni ſive parvi, non debet excedere viginti cubitos; quia non debet eſſe inſtar domûs, ſed vagi tugurii, nec humilius, quàm decem palmorum ſeu ſpithamarum. *Amplitudo ejus* minimùm debet continere 7. palmos in longitudine & latitudine, nec anguſtius. Judæi ditiores *tapetibus* etiam obtendunt, eâ tamen ratione, ne parietum vicem ſubeant, & ornatui tantùm, non uſui ſerviant. Deſuper quoque pulchros fructus tecto alligant, ut Mala citrea & aurea ; ſæpè Cucurbitis tantùm utuntur, quia illa cariora ſunt, quàm ut à quovis comparari poſſint.

Mulieres non tam exactè ac viri ad Tabernaculorum horum inhabitationem obligan- *Mulieres ab hoc præcepto liberæ.*

tur ; כי כל מצות עשה שהזמן גרמה ושים פטורות מהן *Præcepta enim affirmativa (ut ſæpiùs jam dictum) certo tempori alligata, mulieres obſervare non tenentur.* Eadam eſt ſervorum & ancillarum ratio.

Pueri quatenùs de eo tenantur.

Pueri qui rationis uſum aliquem jam habent, & matrum ope carere poſſunt, quinque ſc. vel ſex annorum, ex ſtatuto Rabbinorum, de hoc præcepto tenentur, ut maturè Præceptis Divinis imbuantur, & eorum obſervationi aſſueſiant.

Per hos ſeptem dies Tabernaculum eſſe & ſervire debet loco habitationis ordinariæ; & Domus cujusque cenſebitur עראי כדירת tanquam habitaculum accidentale & extraordinarium. Exempti verò ſunt ægroti, & qui horum curam agunt; & quidem non ſolùm de vita periclitantes, ſed & alii, veluti dolore capitis, oculorum, dentium &c. laborantes; quia ex frigido & humido aere facilè majus malum ipſis oriri poſſet. Qui in Lege ſtudent, etiam non tam rigidè ad illa ſunt adſtricti. Qui venam ſecat, prandium venæ-ſectionis in Tabernaculo celebrabit.

Quisque operam dabit, ut re ipſa oſtendat, non moleſtum, ſed charum & gratum ſibi eſſe Tabernaculum : hinc & toto corpore intra illud ſedebit, menſam ſuam in eo ſternet, edet, bibet, ſcribet &c.

Vel frigoris vel pluviæ causâ non eſt temerè

merè è Tabernaculis fugiendum. Si tamen imber nimìs copioſus ingruat, ut ſtillæ intra ipſum Tabernaculum penetrent, atque adeò etiam in cibos decidant, exire licet: quia per hoc homo מצטער dolore & mœſtitiâ afficitur; והמצטער פטור talis autem à præcepto liber eſt. Ita ſi Frigus intenſus urgeat, quo cibi pingues ſtatim congeleſcant, ut edi non poſſint in Tabernaculo, permittitur eos domi calidos comedere.

Si quis in Tabernaculo per noctem dormiat, & vi nimborum ac pluviarum id deſerere cogatur, non egredietur cum ſtomacho, & impatienter, ſed modeſtè & humiliter כעבד שמוזג לו כוס לרבו ורבו שופכו לו על פניו *inſtar ſervi Domino ſuo poculum infundentis, cui Dominus illud in faciem projicit*; cogitans, Deum iratum eſſe, nec velle, ut præcepta ſua tùm obſerventur.

Licitum eſt habitare in Tabernaculo vel commodato ſumpto, vel conductitio; in eo item quod quis cum alio commune habet.

Opera danda, ut ſint quàm compoſitiſſima, & ornatiſſima: ita etiam benè compacta & coagmentata, ut venti communis impetum ſuſtinere poſſint.

Porrò legitur in Levitico; *Et ſument* פרי עץ הדר *fructum arboris pulchræ,* כפת תמרים *frondes palmarum,* וענף עץ עבות *& ramum arboris denſæ.* וערבי נחל *& ſalices torrentis, & lætabimini coram Domino Deo veſtro ſeptem diebus*; nullum du- *Lev. 23. 40. Ex quibus frondium ſpeciebus conſtrui debeant.*

bium eſt quin harum plantarum ideò hîc mentio fiat, quòd ex illis Tabernacula exſtruenda fuerint, uti ex libro Nehemiæ patet, loco quem ſuprà allegavimus; Judæi autem hæc aliter explicant, & aliorſum trahunt.

Cap. 8. 15.

Quatuor ſpecies commemoratas volunt eſſe ſequentes; 1. פְּרִי עֵץ הָדָר de אתרוג ſeu *Malo citreo* exponunt, ſeu de Ramo citri unà cum foliis & fructibus, eoque adhuc virente, non arido, humore omni exhauſto, &, quàm fieri poteſt, ſpecioſo; quia enim ſcriptum eſt *Arborem decoram,* non, *Fructum decorum*, hinc diſci, intelligendum eſſe *Fructum decorum in ligno ſuo.* Hujusmodi Ramos citreos cum malis caro quotannis pretio emunt, ſi elegantes habere poſſint, & ſæpè pro uno tali Malo citreo aliquot Thaleros ſolvunt. Quidam expreſſe hoc nomine in Hiſpaniam proficiſcuntur, & quantum plurimum poſſunt, indè efferunt, poſteaque per totam Germaniam, ubicunque Judæi degunt, diſtrahunt. 2. Per כפות תמרים intelligunt *Frondes* vel *Spathulas Palmarum*, quæ Rabbinis dicunrur לוּלָב Lulaf. Scribunt, præſtantiſſimum eſſe, ſi *Surculus*, vel *Germen* tenerum ſumatur, quod jam folia protruſa habet, ſed adhuc cohærentia & conjuncta, nondum plenè aperta & à ſe invicem ſeparata. 3. Per ענף עץ עבות *Ramum Arboris denſæ*, dicunt intelligendum eſſe *Myrtum*, quòd ea foliis & ramis ſit denſiſſima. *Denſam* autem

autem germen tùm dici, quando tria ad minimum folia ex uno nodo protruduntur æqualiter & in circulum, ita ut nullum depreſſius ſit altero, & totam ejus circumferentiam tegant: quod ſi duo fuerint æqualia, & tertium vel ſuperius, vel inferius, hoc non eſſe עבות *Denſum*, ſed vocari הדס שוטה *Myrtum fatuam*. Per ערבי נחל intelligunt *Salices*.

Has quatuor ſpecies in hoc feſto ſibi omnes Judæi comparare tenentur, ſiquidem eas habere poſſint; quia dicitur; *Et accipietis vobis*; quisque ſcil. veſtrum. Neque licet illis uti commodato ſumptis, maximè die feſti primo; multo minùs furto alii ablatis, aut raptis.

Hodiè tamen, quia Virgæ Citreæ cum foliis & fructibus in his terris ſunt rariores & cariores, quàm ut à ſingulis comparari poſſint, publico Synagogæ nomine unam emunt omnium nomine, quâ omnes, qui volunt, uti poſſunt. Ramus myrti & ſalicum, ad minimum debet habere longitudinem trium palmorum; Ramus palmæ, quatuor palmos, præter folia, quæ ſuprà adhuc in altum aſcendunt, ut reliquas duas ſpecies palmo ſuperet, & ſic aptus ſit ad concuſſionem, de qua mox.

Has ergo ſingulas ſpecies accipiunt; Spatulam palmæ unam (quia ſcriptum eſt כַּפֹּת, cum deficiente Vav, quâ ratione legi poteſt ſingulariter כַּפַּת); Ramum unum citreum, (quia ſcriptum eſt ופרי *Et fructum*; ſingulari-

ter) tres ramos Myrti (quia tribus vocibus de Myrto utitur Scriptura) וענף עץ עבות; Salices plures, minimum duas (quia pluraliter dicitur וערבי *Et ſalices*). Spatulam palmæ ſeparatam relinquunt; cæterarum trium ſpecierum virgas vel ramos ſolidè compingunt & conſtringunt viminibus ſalicum, in אֲגֻדָּה *Faſciculum* unum: quem communiter vocant

לולב Lulabh *quid?* לולב *Lulaf*, à primaria ſpecie: quia Palma reliquas magnitudine, & altitudine ſuperat in faſciculo: ſuper *Lulaf* etiam eandem ob cauſam Benedictionem recitant: quando & quoties iis utuntur, dexterâ manu tenent *Lulaf*, ſeu Faſciculum; ſiniſtrâ, Malum citreum. Quomodo ea agitent & concutiant, infrà dicetur: Primò fit concuſſio verſus Orientem, tum verſus Meridiem, dehinc verſus Occidentem, poſtea verſus Septentrionem, denique ſurſum & deorſum. Faſciculus hìc, ne exareſcat, poteſt à mulieribus in aquam ſingulis diebus reponi; ita tamen, ne aqua primò adhibita mutetùr, & alia uſurpetur; poteſt autem ſubinde primæ aquæ recens affundi.

Ut has ſpecies quatuor quiſque hoc feſto comparet, nulli pecuniæ parcendum eſt.

Faſciculi hi & eorum concuſſio fit in ſignum ſingularis lætitiæ, quam Deus imperavit, dicens; *Et lætabimini coram Domino Deo veſtro ſeptem diebus* &c.

Myſteria Magna in quatuor iſtis ſpeciebus latitant arcana;

arcana: Ex. gr. *Palmæ ramus* falſos Judæos denotat: Quemadmodum enim Palma pulchra quidem eſt & decora, ſed fructum profert inſipidum & inolentem: ſic eadem eſt illorum ratio, qui Legem quidem habent, ſed nullos bonos fructus & opera proferunt. *Mala citrea* Juſtos & pios deſignant. Non ſecus enim ac genus hoc Malorum pulchrum eſt & ſpecioſum, ſed optimi ſimul & ſuaviſſimi odoris: ſic quoque ſunt Pii, qui Legem habent, & unà bonos fructus proferunt, dum præcepta obſervant. *Myrti* ſuave quidem olent, ſed ſunt infructiveræ: ſic ſunt quidam, qui quamvis careant Lege, bona tamen opera præſtant. *Rami ſalicum* Impios denotant, qui & Lege & bonis operibus deſtituuntur, inſtar ſalicum, quæ nec odorem ullum gratum exſpirant, nec ullum bonum fructum proferunt, &c. Quod poſtremum de Chriſtianis intelligunt, qui Lege & Verbo Divino carent; Judæis ſiquidem ſolis Lex data eſt, ac proinde Chriſtiani, ſi recutitis fides adhibenda, nullum bonum opus præſtare poſſunt. Ideò etiam R. Bechai in libro ſuo, quem *Cadum farinæ* inſcripſit, ait, *Quatuor has ſpecies, quatuor Imperia ſeu Monarchias denotare, Babylonicum, Perſicum, Græcum & Romanum: & per* Salices *Romanum Imperium ſignificari.*

ſub his 4. ſpeciebus latentia.

Capite Lulaf. pag. 4.

Nullus Judæus debet ullam harum ſpecierum abſcindere ex horto vel fundo של גוי

alicujus Chriſtiani : משום דסתם גוים גזלנים הם quia גוים *Chriſtiani* habentur pro raptoribus, & rapiunt à ſe invicem; & ſic facilè fieri poſſet, ut faſciculum hunc ex rapto concinnaret, quod eſt prohibitum. Chriſtiani tamen operâ uti licet in conſtruendo Tabernaculo.

Feſtum hoc per octiduum durat. Feſtum *per octiduum* durat, ex quibus duo primi tantùm dies & duo poſtremi illis omninò ſunt feſti; intermedii verò חול המועד dimidiâ tantùm ex parte feriati.

Decimo quarto die ſub veſperam in ſynagogas ſuas conveniunt, & juxta ordinem, qui in Ritualibus eorum & Precum libellis conſpicitur, ad noctem uſque canunt & orant. Tum demum tabernacula ſua è frondibus petunt, paterfamilias orationem recitat, feſtum & tabernacula conſecrat, Deo gratias agit, quòd præ omnibus gentibus fuerint electi, exaltati, & ſanctificati, ſibique tabernaculorum inhabitatio fuerit injuncta. Poſtea in tabernaculis ſuis cœnant, & læti admodum ſunt. In tabernaculis ſanè illis etiam pernoctandum foret: verùm hoc nimis hodiè incommodum eſt ipſis, neque niſi à rigidioribus zelotis obſervatur, propter frigus, loci humiditatem, aliaque quæ gravia ſunt & moleſta. Vulgò itaque domos ſuas repetunt, & in ſolitis cubilibus dormiunt, idque commodius eſſe comperiunt. Qui in eo pernoctat, lecto utatur oportet, qui nullum prorſus cœlum ſeu

tectum

tectum habeat : quia ſi haberet, Lectus per ſe eſſet tabernaculum; Maritus cum uxore ſi ibi pernoctent, debent tabernaculum majus, & in eo ſeparatum conclave habere.

Die decimo quinto ſummo manè in Scholam redeunt, canunt & multum precantur, ſed non ex animo. Ubi verò præcentor devenit ad precatiunculam שים שלום *Domine da pacem, &c.* ſinguli faſciculum è palmarum, olearum & ſalicum ramis, (de quibus infrà dicetur) dextrâ capiunt, ſiniſtrâ verò malum citreum; (*fructum* nempe *arboris pulcherrimæ*, ut in textu habetur), & ajunt: ב"א' א'מה אק"בו על נטילת לולב *Benedictus tu Domine Deus noſter, mundi Domine, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, nosque palmæ faſciculum geſtare juſſiſti*; & cum dicto faſciculum illum adeò concutiunt, ut magnus ſtrepitus edatur, juxta id quod Scriptura loquitur; *Tunc exultabunt omnes arbores ſylvæ*: faſciculum poſteà ter à fronte Orientem verſus propellunt, ter verſus Meridiem, ter à tergo ſupra humeros Occidentem verſus, ter in ſiniſtram partem Septentrionem verſus, ter denique ſurſum & deorſum, non ſecus ac laniſta qui frameam contorquet; ad cæteras deinde preces pergunt, mox iterum faſciculum concutiunt, hac ratione oſtendentes, ſe undique peccatis ſuperiores eſſe, & faſciculorum ſtrepitu Satanam adeò perterrefeciſſe, ut miſer ille & meticuloſus eos peccatorum accu-

Primus dies.

Faſciculus ramorum.

Pſal. 69. 12.

Concuſſio faſciculorum.

O meticuloſum diabolum!

accuſare ampliùs non audeat. Confeſtim dehinc aliquis abit, & librum Legis ex arcâ promit ac ſuggeſto imponit, cunctique ſuggeſtum cum faſciculis & malogranatis ſuis circumeunt, idque per totos illos ſeptem dies, & in memoriam ejus, quòd ſepties olim Hierichuntem filii Iſraël circuivère, unde factum, ut tandem muri conciderint, & urbs expugnata fuerit. Pariter itaque magnam etiam ſpem concipiunt, fore ut Romani Imperii muri aliquando concidant, & Judæi Chriſtianorum potiantur, ut expreſsè in hanc ſententiam ſcribit Rabbi Bechaj: וההקפה שאנו עושין בזמן הזה הוא סימן ורמז לעתוד שתפול חומת אדום ויהיו כלים ואובדים מן העילם שכן התנבא דניאל על החיה הרביעית וגו *Suggeſti circuitus hodiernus in feſto tabernaculorum, ſignum eſt & portentum in futurum tempus, ruituros ſcil. muros Edom* (hoc eſt Romani Imperii) *& omnes Idumæos perituros, & ex hoc mundo exterminandos, ut Daniel prædixit de quarta beſtia* (quâ Imperium Romanum deſignatur) *hiſce verbis*: Et vidi interfectam eſſe beſtiam, & periſſe corpus ejus, & traditum eſſe ad comburendum igni. Tunc lætabitur Sion, lætabitur Jeruſalem, quæ deſertæ appellantur, *uti ſcribitur*: Sion deſerta facta eſt, Jeruſalem deſolata eſt, *Et alibi quoq; ait ſanctus Propheta Jeſajas; Sionem lætaturam, Jeruſalem exultaturam propter ultionem & pœnam quâ afficietur Edom* (hoc eſt, Romanum imperium) *ubi ſcribit*:

Kad hakkemach. pagina 51.52.

Dan. 7. 11.

Ieſa. 64.10.

ſcribit: Lætabitur deſerta & invia, & exultabit ſolitudo &c. *Hactenus Rabbi Bechai.* Ex quo videre eſt, quàm benè in hoc feſto erga Chriſtianos ſint animati. Sed in Precum ſuarum libellis longiùs progrediuntur, dum precibus à Deo optant, *ut nos eâ ratione percutiat, quâ primogenitos olim in Ægypto percuſſit*, ut videre eſt in Prece cujus initium eſt, אנא הושיעה נא; ubi expreſsè dicunt; תכה אויבינו כמכת בכורים ותענה וכו' *Percute inimicos noſtros ut Ægyptiorum primogenitos percuſſiſti, & eos deprime, &c.* Hic enim per *Inimicos* nullos alios intelligunt, quàm eos, ſub quorum poteſtate captivi detinentur. Sed de his rebus, aliisque ejusmodi quamplurimis, peculiari tractatu, Deo volente, agetur.

Ieſa. 35, 1.

In Machſor Cracoviæ impreſſo.

A prima hac faſciculi concuſſione ad preces redeunt, & aliquoties adhuc faſciculum concutiunt, duo volumina Legis ex arcâ promunt, & aliquid in illis, magnâ quidem pompâ, ſed parvâ attentione, legunt; cum eo ſuggeſtum circumeunt, faſciculum ſuum manu tenentes, & in arcam eum reponunt. Et hoc per ſingulos ſeptem dies obſervant. Circumitionem hanc ſcribunt eſſe ſignum lætitiæ, & fieri in memoriam, quòd olim, ſtante Templo, circuiverint altare cum ſpathula palmæ, & ſalicibus, ſeptem vicibus.

Poſtridiè eâdem omnino ratione feriantur quâ pridie, non quidem ex legis & mandati

Secundus dies.

Divini

Divini præſcripto; verùm quia in dubio ſunt, nec exactè hodiè vel ſupputare vel reſcire poſſunt, quisnam ſit decimus quintus Septembris dies, biduum itaque loco unius diei feriantur. Noctu quilibet paterfamilias precatiunculam recitat, quà feſtum à diebus profeſtis ſeparat, & Deo gratias agit, quòd tam benè feſtum obſervarint.

Quatuor ſeqq. dies

Quatuor ſubſequentes dies ſunt חול המועד h.e. dimidià tantùm parte feriati, multum rurſus canunt & precantur, ſingulisque diebus multo apparatu faſciculos ſuos concutiunt. Si in hunc diem Sabbathum inciderit, inter alia particulam ex Ezechiele Sabbatho legunt, de horrendo bello Gog & Magog, credentes & ſcribentes, Gogum hoc menſe tempore futuro interfectum iri; ſe verò liberandos, & in terram ſuam deducendos.

Septimus dies.

Orach chajim numer. 664.

Dies *ſeptimus* iterum ſacer eſt, & appellatur ab illis הושענא רבא *Hoſchana rabba*, id eſt, *Summo adjuva auxilio.* Præſentiſſimum enim & valentiſſimum adverſus hoſtes ſuos à Deo auxilium implorant, proſperumque & fertilem annum exoptant; nam primus hujus menſis dies revera primus eſt Anni, juxta quem annos computare ſolent. Quidam ob magnam hujus diei ſanctitatem, ſummo manè ante lucem, vel frigidà vel calidà lavantur, in ſcholam ſe conferunt, multas candelas accendunt, ſtrenuè canunt & precantur, multo ma-

to magnoque apparatu ſeptem Legis exemplaria ex arca promunt (in Poloniâ omnia promuntur, & ſi ſeptem millia adeſſent, nihilominus arca evacuanda foret) ſuggeſto imponunt, ſepties cum ſuis faſciculis, qui recentibus ſalicum ramulis ornati ſunt; ſuggeſtum circumeunt, recitant Pſalmum 28. & ſingulis vicibus exemplar unum Legis acceptum in arcam recondunt: Præter Salices illas, quæ ſunt in faſciculo *Lulabh*, ſumunt adhuc unam virgam ſalignam, ejuſdem magnitudinis cum ea quæ eſt in *Lulabh*, neque licitum eſt ei aliquam cæterarum ſpecierum addere: non etiam ſufficit Virga ſaligna quæ eſt in faſciculo *Lulabh*, licet eam bis elevet & concutiat, ſemel nomine τȣ̃ *Lulabh*, & ſemel nomine Salicis hujus. Hanc Virgam Salignam, (Heb. ערבה) vocant הוֹשַׁעְנָא *Hoſanna*; quia ſuper eâ recitant. הושענות (preces ſic dictas, quia hæc vox ſubinde in illis recurrit, & ſingulæ eâ terminantur). *Levuſch Num. 664. §. 2.5.6.*

Hoc die dicunt Deum obſignare Judicium, quod de ſingulis hominibus tulit diebus Novi anni, & Die expiationum, qui hoc feſtum præcedunt. Hinc ſcribunt Ramban, Rakanat, Bechaj, & complures alii Rabbini, in decimum quartum Numerorum; *Deum hâc ſeptimâ nocte per Lunam totius anni eventa indicare*; Nempe noctu ad Lunæ radios pergunt, quidam aperto tantùm capite, quidam cum *Quomodo ex Lunæ radiis eventura ſibi divinent.*

ſolo

ſolo induſio, vel etiam nudi, lecticariâ ſindone involuti, quam cadere ſinunt, brachiaque & manus expandunt : ſi cui in umbrâ deſit Caput, in capitis venit diſcrimen qui hoc experitur, & ſignum eſt, hoc ipſo anno illi moriendum eſſe; ſi defuerit Digitus, amici mors portenditur; ſi manus dextra, filius; ſi ſiniſtra, filia cum morte vitam commutabit; ſi nullam omninò umbram viderit, naulum Charonti præparet : nulla enim omninò mortis vitandæ ſpes eſt, &, ſi iter facere conſtituerit, ſignum eſt, nunquam domum reverſurum, &c. Hoc Rabbini ex hiſce Numerorum

Num. 14. 9. verbis demonſtrant ; *Receſſit ab eis umbra eorum.* Scribunt verò, non intelligi de umbra ſimplici; eò quòd fieri non poſſit, ut quis ad ſplendorem Lunæ ſuam umbram non videat; ſed de umbra umbræ: Si enim rectè attendatur, duplicem obſervari umbram, quarum altera ſit à reflexione umbræ prioris, Rab-

Talm. Keritoch fol. 6. 1. bini vocant בבואה דבבואה *Babbuâh debabbûah* Umbram Umbræ. Sub finem tamen hujus hiſtoriæ in Gemara legitur; *Illum etiam, qui ſe hac nocte ad lunæ radios non contemplatus fuerit, nihilominus Judæum eſſe.*

Scribunt præterea, Deum hoc die concludere & ſtatuere, quantum per totum annum debeat pluere, ac proinde etiam, num fertilis vel infertilis futurus ſit annus, num annonæ vilitate vel incendio laborabitur. Hinc mul-

tas

tas admodum concipiunt preces, ad bonam & fœcundam pluviam impetrandam.

Et hanc quoque cauſam eſſe dicunt, quòd Deus illis ad lunæ radios, quod morituri, & quot viventes cibo opus ſint habituri, offendat. Si enim multi mori debeant, annona ingraveſcet: propter ſummam enim ſterilitatem & frumenti penuriam, pauci ſuſtentari poterunt. A meridie hypocauſta ſua & domos iterum parant; noctu tamen adhuc in tabernaculis cœnant, domum poſtea repetunt, & in ædibus ſuis dormiunt: De hoc die ſeptimo ego putarim potiùs intelligendum, quod Joh. 7.37. dicitur; *In ultimo illo die magno feſti;* quàm de Octavo, ut alii: nam ſeptimus reipſa fuit ultimus: Octavus addebatur, quaſi appendicis loco, ut mox dicetur. Et de magnitudine hujus diei multa ſcribunt. Imò octavus dies nuſpiam חג *Feſtum* vocatur: Videatur לבוש החור Num. 664. §. 1.

Octavus dies juxta Legem quoque ſacer eſt, ſicut dicitur: *Die octavo convocatio ſancta erit vobis &c.* additur; עֲצֶרֶת הִיא *Azéres* eſt, h. e. *Detentio, Retentio:* Hinc Judæi eum vocant חג העצרת *Feſtum detentionis*, & dicunt eſſe quaſi feſtum per ſe & peculiare: quia nullum feſtum conſtiterit octo diebus. De hujus appellationis ratione ſcribit Abarbenel: *Scriptura hunc diem vocat* עצרת Azéres, שיעצרו החג עד היום ההוא: *quod feſtum debuerint* detinere *uſque ad diem il-*

Octavus dies.

lum ויעצרו לשבת כירושלים גם אותו היום *& Hieroſolymis illo adhuc die manere & ſubſiſtere. Unde videtur dies hic octavus eodem modo ſe habere ad feſtum Tabernaculorum, uti ſe habet Dies Pentecoſtes ad feſtum Paſchatis. Quemadmodum enim hìc jubentur numerare ſeptem ſeptimanas, & quinquageſimum Feſtum facere: ſic hoc loco jubentur poſt ſeptem* Feſti *dies octavum feriatum facere.* Vel ut alii, non ſecus eſſe, ac ſi quis per ſeptem dies apud amicum convivatus, majoris amicitiæ ergò octavum adhuc diem detineretur. Sic R. Salomon & Ramban.

Hoc die ſub meridiem in tabernaculis adhuc prandent, ſed jam ſolitâ abſtinent conſecratione, immundas & impuras ollas, aliaque vaſa in tabernacula inferunt, & ita tabernacula communia & profana reddunt, ut major illis ſit cauſa è tabernaculis domum redeundi, uti etiam appetente nocte ædes ſuas omninò repetunt. Quum tabernaculis egre- Colbo fol. 80. 4. diuntur, ſunt qui dicant; יהי רצון כו' שנזכה לשנה הבאה לישב בסוכת לויתן hoc eſt, *Faxit Deus ut anno ſequente hoc pacto habitare poſſimus in tabernaculo Leviathanis*; quibus verbis, meo quidem judicio, optant futuro tempore ingentem cum rege Meſſia piſcem Leviathanem comedere, de quo fuſiùs infrà agetur.

Nonus etiam dies eſt feſtus, & vocatur שמחת תורה *Feſtum lætitiæ Legis*, de quo infrà dicetur cap. 27.

Quâ

Quá lætitiá, quibus jubilis, Feſtum hoc & celebratum ſit olim, & celebrandum, docet Majemonides, in *Hilchos Lulabh* ita ſcribens: *Etiamſi in omnibus feſtis ſolemnitatibus ſit lætandum; tamen, ſtante Templo & Sanctuario, in Feſto Tabernaculorum major fuit lætitia & feſtivitas, quia dicitur de eo;* Et lætabimini coram Domino Deo veſtro ſeptem diebus. *Quid igitur faciebant? Veſperâ diei feſti primi in Sanctuario inſtruebant peculiarem locum pro mulieribus, in parte ejus ſuperiore, & peculiarem pro viris, in parte inferiore, ne promiſcuè inter ſe permiſcerentur. Lætitiâ geſtire incipiebant ſub finem diei primi, poſt peractum ſacrificium juge veſpertinum, quod idem reliquis diebus faciebant, idq; per totam noctem continuabant. Quæ verò fuit ipſorum lætitia? Tibias inflabant, citharas, nablia, cimbala, & quævis alia inſtrumenta pulſabant, quæ ſc. quisq; poterat: alii vocali Muſicâ accinebant: ad horum modos ſaltabant, plaudebant, exſiliebant, geſtiebant, quàm optimè quiſque poterat, ſimul dicentes cantica & hymnos. Neque hoc faciebant vulgus & homines plebeji, pro ſuo ſc. quiſque lubitu; ſed maximi Sapientes, Rectores Academiarum, Synedrii aſſeſſores, Religioſiſſimi, Seniores, & Spectatiſſimi, erant qui ſaltabant, plaudebant, modulabantur, canebant, lætitiâ geſtiebant in Sanctuario in hoc feſto, reliquis de populo, viris & mulieribus eos ſpectantibus & audientibus.* Deſumpta ſunt hæc ex Talmud Tractatu Succa cap. 5. ubi vocatur hæc feſtivitas & hilaritas

Cap. 8. §. 12. 13.

שמחת בית השואבה *Lætitia loci ubi aqua hauriebatur pro Libaminibus*, ea tanta fuit, ut de illa dicant; *Qui hanc lætitiam non vidit, ille per totam vitam nihil vidit læti.* Ita verò illic deſcribitur: *Exeunte die feſti primo deſcenderunt in Atrium mulierum, illudq́ prout par erat præparabant: erant illic candelabra aurea, & quatuor ſimpula aurea impoſita erant capitibus eorum* (candelabrorum): *ſcala etiam unicuiq́ erat admota, & quatuor juvenes Sacerdotes* (canditati Sacerdotii) *aderant cum cadis olei, ex quibus in ſimpula infunderent. Ex fœmoralibus laceris, & baltheis ſacerdotum veteribus, avellebant filamenta pro faciendis ellychniis lampadibus, neq́ ullum atrium erat Hieroſolymis, quod non illuſtraretur, à Luce* בית השואבה *hujus atrii. Viri quiq́ religioſiſſimi, & ſpectatiſſimi ad harum lucem ſaltabant, accenſas faces manibus tenentes, & hymnos varios canentes: Levitæ citharis, nabliis, cymbalis, tubis, & innumeris aliis inſtrumentis Muſicis ſuaviter ludebant* &c. Qui vult, videat ibi plura.

Majemonides in Hilchos temidin cap. 10. ſcribit; כל שבעת ימי החג מנסכין את המים על המזבח ודבר זה הלכה למשה מסיני: *Singulis ſeptem diebus hujus feſti libabant aquas ſuper altari* (quas hauriebant ex fonte Siloah, ut eſt in Talmud, Tract. Succa fol. 48. col. 1. & cum clangore tubarum, gaudii teſtandi causâ, in atrium inferebant). *Quæ res eſt traditio Moſis è monte Sinaj.* Hinc occaſionem videtur ſumpſiſſe Chriſtus,

ut

ut ultimo hujus feſti (*b.e.ſeptimo*) die ad populum clamaret; *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat: Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina aquæ vivæ fluent ex ejus ventre*, Joh.7.37.

Hactenus dicta concludam Narratiunculâ Talmudicâ, de hoc Tabernaculorum præcepto. In tractatu de Idololatria videre eſt colloquium, quod extremo die Deo cum mundi nationibus intercedet, *& quo Judæos pios eſſe & juſtos, convincet, eò quòd Legem perfectè obſervaverint: illas verò impias & injuſtas, quia nec Legem habuerunt, nec obſervaverunt. Tum nationes* (hoceſt, Chriſtiani & omnes qui Judæi non ſunt) *excipient*, רבון של עולם *Domine mundi, da nobis adhuc Legem à principio ad finem uſq; & nos quoq; obſervabimus illam. Verùm Deus reſpondebit*, שוטים שבעולם *O ſtolidi, nónne adagium noſtis*, מי שטרח בערב שבת יבכל בשבת שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת *Qui pridiè Sabbathi laboraverit, illi erit quod Sabbatho comedat: qui verò non laboraverit, Sabbatho eſuriat lic*? *Nihilominus tamen* מצוה קלה יש לי סכה שמה *parvulum tantummodò habeo præceptum de tabernaculorum inhabitatione, agite, illud obſervate. E veſtigio ſinguli feſtinabunt, & ſibi tabernacula facient, alter ſuper tecto ſuo* (ut olim quum tecta plana erant, nec acuminata, uti hodiè) *alter in horto ſuo, & ita in tabernaculis quoque habitabunt. Deus verò æſtum ſolarem unius trimeſtris, à ſolſtitio nempe æſtivo ad æquinoctium autumnale, in unum congrega-* cap. 1. f. 3. 1.

bit, & tam acris & vehemens illorum cervicibus à Deo ſol impendebit, ut æſtum tolerare nullus queat. Gentes itaq; iratæ, tabernacula pedibus conculcabunt, & cum indignatione ſumma illis excedent, &
Pſal. 2. 3. *in hæc verba erumpent:* Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus à nobis funes eorum; *Tum verò Dominus illos ridebit & ſubſannabit, uti ſcri-*
verſ. 4. *ptum eſt.* Habitans in cœlis ridebit: Dominus ſubſannabit eos: *Ideò Rabbi Iſaac dixit, apud Deum nullum riſum reperiri, niſi illo duntaxat die.* Hactenus ex Talmude, ex cujus narratione hac videre licet, quàm ſibi Judæi placeant, ſibique & Deo ſuo perſuaſum vellent, ſe ſolos ſanctum eſſe Dei populum, qui totam Legem & omnia Dei præcepta ritè obſervare poſſit: Chriſtianos verò & alias nationes gentes eſſe damnatas, Dei tantùm ludibrium & maledictionem.

Sed quibus quæſo laudibus extulit ipſos Deus per Prophetam Ezechielem propter le-
Eze,20.10. gis obſervationem? *Eos de terra Ægypti in deſertum eduxi, Et dedi eis præcepta mea, & judicia mea oſtendi eis, quæ faciens homo vivet in eis. Et irritaverunt me domus Iſraël in deſerto, in præceptis meis non ambulaverunt, & judicia mea projecerunt, quæ faciens homo vivit in eis, & Sababtha mea violaverunt vehementer.*

CAPUT

CAPUT XXII.

De Feſto Novilunii.

HActenus expoſuimus, quomodo ſe ſe *Orach Chajim numer. 417.*
Judæi in tribus ſolennioribus feſtis gerant; ſupereſt ut ad feſta, & dies feriatos veniamus, quos olim ſinguli in loco ubi habitabant celebrare ſoliti ſunt, & primò quidem de illo die Feſto, quem quotquot menſibus obſervant, agemus, qùod Hebræi ראש חדש, Græci Νεομηνίαν dicunt.

Hebræi menſes ſuos faciunt juxta curſum Lunæ: viginti novem dies, cum una tertia, conſtituunt menſem: & Novilunium eſt principium Menſis.

Priſcis temporibus σύνεδροι ſeu Aſſeſſores Judicii magni Hieroſolymitani duos teſtes emittebant, qui obſervarent adventum & apparitionem primam Lunæ. Horum relatione intellectâ ſtatuebant, ac publicè ſignificabant, hunc eſſe primum Menſis diem. Et hoc modo, ſtante Templo & Sanctuario, figebant feſta ordinaria, & certis temporibus celebranda; juxta phaſin Lunæ. Sed poſt Templi ruinam determinant Novilunium, & per conſequens etiam Feſta fixa, ſecundum calculum & ſupputationem Aſtronomicam, ſingulisque annis, ut nos, faciunt Calendarium, in quo ſingula annotantur, & ſecundum quod

ſe regunt in ſtatuendo Novilunio, Plenilunio, Quatuor anni revolutionibus in Diebus feſtis & aliis: notant in iiſdem hodiè quoque Feſta Chriſtianorum, ad ſuam cautionem in negotiis, & converſatione cum illis. Ad æquandum annum Solarem cum Lunari, ſingulis Enneadecateribus, ſeptem annos tredecim menſium, quandoque biennio, quandoque triennio. Hujuſmodi Annum vocant מעובר *Meúbbar* intercalatum, geminato menſe Adar, faciendo Adar primum, & Adar *ſecundum*, qui vocatur וַאֲדָר *Veadar*. Magna hic eſt controverſia, inter Judæos Rabbanitas & Karraitas; *Utrum Novilunium figi poſſit ac debeat ſecundum calculum? an verò perpetuò ſtatuendum ſit juxta phaſin?* Karraitis poſterius; Rabbanitis prius, aſſerentibus. Qua de re quædam à nobis producta ſunt in Notis ad librum Coſri Par. 3. §. 38. & in fine libri. Hæc verò jam definire & explicare non eſt hujus loci, quia hîc duntaxat hodiernos Judæorum ritus perſequimur. Qui accuratè cupit cognoſcere Judæorum calculum de ſupputatione Menſium, Annorum, Revolutionum &c. conſulere poteſt R. Mardochæum Japhe, in *Levúſch Malchus* part. 1. Num. 427. & 428. quo, Judæorum judicio, nemo accuratiùs ea de re ſcripſit.

Levuſch par. 1. num. 421. Hodiè Sabbatho Neomeniam præcedente ſolent jam eam Precatione certâ in Schola ſancti-

ſanctificare,ut omnes ſciant & diſcant, quónam die ſit futurum Novilunium; excepto tamen Sabbatho Principium novi anni præcedente, propter rationem, quæ infrà adducetur.

Primus dies ſingulorum Noviluniorum ſacer olim fuit: ideò etiam Deus primo die uniuscujuſque Novilunii ſingularem ſibi oblationem offerri præceperat, ut ex Numeris videre eſt. Obſervant hoc primum eſſe præceptum, in exitu ex Ægypto Patribus ſuis datum, ſicut dicitur; *Menſis hic erit vobis principium menſium, primus erit vobis in menſibus anni.* Hodiè dimidiâ tantùm parte feriatus eſt apud Jûdæos: Circa laborem indifferentes ſunt; quia Lex de ceſſatione ab opere nihil præcepit,nihilominus tamen ſcribunt, mulieribus potiùs quàm viris ferias has indultas eſſe, ita ut mulieres ab omni labore abſtinere debeant, quia Novilunio aureas in aures ſuas & cimelia, ad vitulum aureum conflandum, recuſarunt: & vice versâ alacriter ac ſponte omnès ſuos annulos, armillas & torques ad Templi ædificium, quod Martii novilunio erectum fuit, contulerunt: Pro mercede itaque hujus boni operis, quod in conflationem vituli non conſenſerint, has ferias ipſis conceſſas eſſe. Eliciunt hoc ex Scriptura îta: Exod.33.v.2. dicit Aharon ad populum; *Separate inaures aureas, quæ ſunt in auribus uxorum veſtrarum* &c. & v.3. dicitur; *Separarunt igitur*

Feſtum Novilunii.

Num. 28.11.

Gg 5

omnis populus את נזמי הזהב אשר באזניהם *in aures aureas, quæ erant in auribus* eorum (Heb. הם in maſculino genere, nempe *Virorum*, non *Mulierum*, quæ ſuas dare detrectarunt). Viri tamen à gravioribus operibus, veluti arando, ſerendo, &c. quoque abſtinent.

Quibusdam menſibus per duos dies, aliis uno tantùm celebratur (cujus rei ratio aliunde petenda). Quando duos dies habet, numeratio dierum fit à ſecundo, & ille pro die primo menſis habetur. Quidam putant, hinc explicationem petendam eſſe vocis προνεομηνιῶν *Anteneomeniarum*, in libro Judithæ cap. 8. v. 6. nempe de primo Neomenias die.

Modus feriandi. Pridiè Judæi qui magis pii videri volunt, ſe jejunio præparant, & fauſtum à Deo Novilunium petunt: ipſo autem feſti die non indicendum jejunium; quin potiùs ut in reliquis feſtis lætandum & genio indulgendum. Manè in ſcholam eunt, & peculiares quasdam preces (quas מוספין *Muſaphin* vocant) reliquorum *Orach chajim numer. 419.* dierum precibus adjiciunt. Horâ meridianâ egregiè prandent: diu enim menſæ accumbere, & hilarè epulari, ſibi præceptum ſcribunt, *Num. 10. 10.* uti legitur: *In die lætitiæ veſtræ, in diebus feſtis & Calendis veſtris, &c.* Quò autem diutiùs diſcumbere poſſint, chartarum ludum plerumque diei æquant, & in noctem ferunt, jocòs agitant, & omnem lætitiæ occaſionem aucupantur.

Ubi

Ubi Luna dies aliquot eſt orta, noctu, quum lunæ videndæ facultas datur, ſub aperto cœlo conveniunt, & eam ſingulari Benedictione conſecrant, quæ à doctiſſimo & præſtantiſſimo quopiam Rabbino recitatur, cæteris verba ejus in hunc mòdum ſubſequentibus: Precatio autem illa ita habet: ב'אי א'מה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ، ששים ושמחים לעשות רצון קונם'، פועל אמת שפעולתו אמת ، וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה ، ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו، ב'אי מחדש חדשים ، ברוך יוצרך ، ברוך עושך ، ברוך קונך ، ברוך בוראך، *Benedictus eſto tu Domine Deus noſter, Domine mundi, qui verbo tuo & ſpiritu oris tui cælum, & omnem exercitum ejus creaſti: ſtatuta etiam & tempora illis præſcripſiſti, ut, quod ſibi injunctum eſt, exſequantur, nec immutent, ſed hilariter & lætè ad Dei creatoris ſui, qui verus eſt opifex, & cujus opera omnia vera ſunt, voluntatem ſe conforment. Lunam renovari juſſit, quæ renovatio pulcherrima eſt corona & ornamentum omnibus iis qui utero materno geſtantur* (hoc eſt, Iſraëlitis, *Jeſa. 46. 3.* qui ita à Propheta Jeſajâ appellantur) *qui eodem quoque modo innovabuntur ac luna, ut creatorem ſuum laudent, & magnificent, propter præpotentis & glorioſiſſimi regni ejus nomen: Benedictus creator tuus: Benedictus qui te fecit, Benedictus Dominus tuus, Benedictus plaſtes tuus* (Hic ad lætitiam ſuam teſtandam, ter cœlum verſus exſiliunt

Novam lunam uti conſecrent.

liunt (quò altiùs eò meliùs) & ita lunam compellant:) כשם שאני רוקד לנגדך ואיני יכול ליגע בך כך לא יוכלי כל אויבי ליגע בי לרעה *Quemadmodum ad te exilio, nec te tamen apprehendere poſſum: ita quoque nullus inimicorum meorum poſſit me in malum tangere, mihiq́ nocere* (hic iterum ſubſiſtunt, & ter hæc repetunt) תפול עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן · כאבן ידמו זרועך בגודל ופחד אימתה עליהם תפול *Irruat ſuper eos formido & pavor, in magnitudine brachii tui fiant immobiles quaſi lapis, conticeſcant ſicut lapis in magnitudine brachii tui, irruat ſuper eos formido & pavor.* Poſt hoc addunt, סימן טוב לנו ולכל ישראל *Fauſtum ſit omen nobis, & toto Iſraëli.* Alter deinde ad alterum ſe convertit, & ait, שלום עליכם *Pax vobis:* Alii reſpondent, עליכם שלום · שלום עליכם · שלום על ישראל *Pax quoque vobis, & toti Iſraëli, Amen.*

Exod. 15. 16. Hæc in Chriſtianos diriguntur.

Cur Luna præ aliis Stellis conſecretur.

Conſecratio hæc Lunæ præ reliquis Stellis eſt peculiaris, quâ eam etiam præ Sole proſequuntur: quia in Lunæ motu opera Dei, ejusque potentia, luculentiùs conſpiciuntur, quàm in reliquis Planetis & ſtellis, quorum motus non ita ad oculum eſt conſpicuus, ut motus Lunæ, quam omnes vident moveri, & ſingulis menſibus totum cœli expanſum circumire. Itaque eſſe ipſis excipiendam ceu viſibile ſignum Præſentiæ Divinæ, ſingulis menſibus de novo apparens, in quo magnitudinem operum Dei intueantur.

Hac

Hac de cauſa debet fieri, *ſtando*, *oculis in eam defixis & intentis*: quia perinde eſt ac ſi ipſi Majeſtati Divinæ in occurſum irent. *Conſecratur ſtando.*

Differtur, ſi fieri poſſit, in *Veſperam Sabbathi proximi in Novilunio*; qui tùm veſtibus decoris & ſplendidis ſunt ornati, un honorificè & cum lætitia Majeſtatem Divinam excipiant. *Veſperâ Sab.*

Non facienda eſt in domo, aut ſub tecto, ſed *ſub aperto cælo*. Nam qui vel amicum honoratum, aut Principem aliquem virum advenientem excipit, non intra domum ſuam eum exſpectat, ſed honoris causâ extra eam ipſi obviam procedit. *Sub dio.*

Et quia hæc Conſecratio fit propter ſplendorem ejus, non eſt facienda, niſi donec illuſtris, conſpicua, & grata ſit ejus lux: Id definiunt poſt exactum ſeptiduum: Unde & nonniſi noctu eſt facienda, dum ſplendore ſuo terram illuminat. Inde & ulteriùs fieri poteſt uſque ad diem 14. cum octodecim horis à nativitate ejus. Die 15. non ampliùs nova cenſetur, & tum incipit jam Lux illius decreſcere. Quidam tamen etiam ante 7. diem eam conſecrant: neque etiam ſemper veſperâ Sabbathi conſecrant, quia incidere poſſent dies nubiloſi, quibus ea videri non poſſet.

Defectum Lunæ pro peſſimo habent ſigno, quod aliquid mali & inauſpicati ab hoſtibus & inimicis ſuis portendat. Ideò ejuſmodi die animas vulgò jejunio affligunt, & *Defectus Lunæ, malum ſignum.*

ab

ab hoſtibus ſuis à Deo defendi poſtulant. Quorundam menſium Neomenia per duos dies celebratur: aliorum, uno tantùm, & ferè alternant hæ vices: Quoties enim lunatio præcedens triginta diebus conſtat, toties ſequens menſis duplicem habet Neomeniam, quarum prima ad præcedentem ſpectat menſem, & eſt triceſima illius dies: non modò enim Prima, ſed & triceſima cujuslibet menſis Dies eſt feſtus, & in memoriam Divinæ Gubernationis, ſicut Sabbathum inſtitutum eſt in memoriam Creationis. Cauſas hujus rei prolixum eſſet explicare. Quando Neomenia duos habet dies, tum in Literis contractuum, ſi eæ ſcriptæ ſint Die primò, ita ſubſcribunt; *Die primo Neomenias N. qui eſt dies trigeſimus menſis N. præteriti*; Si die ſecundo, hæc eſt formula; *Die primo menſis N. &c.*

Colloquium Talmudicũ Dei & Lunæ. Chol. cap. 3. pag. 60.

Siquidem verò hîc de Lunâ ago, temperare mihi nequeo, quo minus egregium colloquium inter Deum & Lunam, ut in Talmude legitur, afferam; verba ſic ſonant: *Rabbi Simeon filius Pazzai hæc docuit; Scriptum exſtat;* Fecitque Deus duo luminaria magna: *Scriptum etiam eſt;* Luminare magnum & luminare parvum. *Luna dixit ad Deum, Domine totius Mundi, an poſſunt duo reges ſub unâ coronâ imperare? Deus reſpondit, Abi & minuere. Luna excepit, Domine mundi, quoniam æquum & verum coram te loquuta ſum, cur imminuerer? Huic Deus, Abi*

& diu

& diu noctuq; rege. Luna verò, Quinam hic honor eſt & quæ dignitas? quid accenſa meridie candela prodeſt? Deus reſpondit; Abi, populus Iſraël dies ſuos & annos ſuos juxta te computabit. Luna objecit, Id quoque impoſſibile eſt, oportet enim illos ſolſtitia & æquinoctia juxta ſolem computare, uti ſcribitur; Eruntque in ſigna, tempeſtatibus, die- *Gen. 1. 14.*
bus & annis. *Deus præterea adjecit, Abi & juſti de nomine tuo appellabuntur, ut Jacobus Parvus, Samuel Parvus, David Parvus. Sed ubi vidit Deus, ſe Lunam placare non poſſe, nec illius animum ſedare, dixit,* הביאו כפרה עלי על שמיעטתי את הירח (ſic enim habetur in exemplaribus Venetis, uti quoque citat Rabbi Bechaj in expoſitione *R. Bechaj*
ſua in librum Numerorum: verùm id in *Num. 28. 15. in Paraſcha*
exempl. Baſileenſibus immutatum eſt) hoc *Pinchas.*
eſt, *Offerte oblationem propitiatoriam pro me, eò quòd lunam imminui. Et hoc ipſum eſt illud propter quod Rabbi Simeon filius Lakis dixit, O quàm diverſus eſt hircus, qui Novilunio offerebatur, de quo dicitur;* חטאה להאל In oblationem pro Dei peccato (*juxta blaſphemam Judæorum verſionem*) *hoc eſt, Deus dixit, Hirquus iſte propitiatio erit pro me, quia lunam imminui.* Hactenus Talmud. Quomodo autem hæc intelligenda ſint, digladiantur inter ſe Rabbini. Veterum præcipui exiſtimavère, ſolis & lunæ in creationis principio æqualem fuiſſe ſplendorem,
ideò primò dici; *Fecitq; Deus duo magna lumi-* *Geneſ. 1. 16.*
naria. Quum verò ſtatim in Deum Luna murmu-

murmuraſſet, & ſola in cœlis regere vellet, à Deo imminutam, & propriâ inſuper luce privatam eſſe, Deumque juſſiſſe, ut ſplendorem ſuum à Sole mutaretur; ideo mox ſubjici, *Magnum luminare, & parvum luminare*; quum priùs duo magna luminaria extitiſſent. Sed quum tantam pœnam Luna conquereretur, Deum facti pœnituiſſe, & juſſiſſe, ut ſingulis noviluniis, in ſui gratiam, oblatio pro peccato offerretur. Hoc tamen multi Rabbini tanquam blaſphemum repudiarunt, ut pote qui Deum juſtum, & omnis peccati vel inquitatis expertem eſſe, viderent. In vero itaque horum verborum ſenſu inquirendo multùm diuque laborarunt, & voculam illam עלי *Pro me* variè expoſuerunt, ut in R. Bechaj videre eſt.

Cæterùm hoc die jejunare eſt prohibitum, מדאתקש ר"ח למועדים לשמחת quia Novilunium æquiparatur feſtis ſolennioribus quoad Lætitiam, & cum illis conjungitur, quando dicitur, Num. 10.10. *In die lætitiæ veſtræ, & in ſolennitatibus veſtris, & in Noviluniis veſtris.* Hinc ſcribunt, genialiter hunc diem eſſe tranſigendum, & ſuaviter vivendum. Eandem ob cauſam etiam, lamentari & plangere ſuper mortuum, non licet; excepta tamen morte Rabbini & viri alicujus docti & eximii.

Multas pro more hoc die, manè, meridiè, & veſperi, recitant preces; legunt in Lege quatuor

quatuor evocatis Lectoribus, ſed nullam Haphtháram ex Prophetis; quia nec pauciores, quàm quatuor, Lectores eſſe debent (quod fieret, ſi unus illorum Haphtáram legeret), nec plures, (quod fieret, ſi alius ad Haphthá-ram evocaretur): quia ſanctitas hujus diei non tanta eſt, quanta י"ט של Diei feſti, quo quinque adhibentur Lectores.

CAPUT XXIII

Quomodo Deus initio ſtatim anni judicium agat de Judæorum peccatis, ipſi verò Judæi ſe ad ineuntis anni feſtum præparent.

IN Medraſch שוחר טוב in hanc ſententiam legimus: *Principio anni* (qui primâ die Tiſri ſeu Septembris incipit, quando nempe Septembris Luna renovatur) *quùm Synedrium magnum Hieroſolymis ſederet, &, ſe hoc vel illo die Anni incipientis Feſtum celebraturos eſſe, patres decernerent, illicò Deus quoq; magnum Angelorum cogebat concilium, ita illos alloquutus; Abite & percontamini, an Novi Anni in terris principium decreverint? Angeli itaq; è cælis delapſi, ubi percontatione ſuâ Synedrii decretum cognoverant, Deo reſponde-*

Vide librum Caphtor uperach. p. 68. *Deus in anni initio pro tribunali ad judicandum conſidet.*

bant, in hunc vel illum diem anni principium rejectum eſſe. Tum Deus ſtatuto die ſedebat ad orbem ſuum judicandũ, uti ſcribitur; Aſcendit Deus cum jubilo, Dominus cum voce tubæ: *Judicum ſubſellia ponebantur, pulvillis ſternebantur, Judiciales libri aperiebantur, ſedebatque magnum Angelorum conſilium coram ipſo, uti ſcribitur:*

Dan. 7.9.10. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit, &c. millia millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei: judicium ſedit, & libri aperti ſunt. *Hactenus ex Medraſch.* Elegans hæc hiſtoria, ut mihi quidem videtur, in Talmude fundatur, in quo ita legimus: *Rabbi Jochanan dixit, Anno ineunte tres libri aperiuntur, unus pro iis qui ad impietatis culmen pervenerunt, alter pro ſummè juſtis, tertius pro intermediis,* (h.e. quorum benefacta malefactis æqualia ſunt, nec altera alteris præponderant): *Summè juſti ad vitam ſtatim inſcribentur: Summè impii ad mortem; Intermediorum cauſa in diem expiationum differtur* (decimus ille dies eſt, ab anni kalendis). *Si benè interim ſe gerant, multamq; agant pœnitentiam, adeò ut à bonis eorum operibus mala excedantur, benè ſe res habet; ſi verò ſecus faxint, adeò ut mala opera bonis præponderent, illicò ad mortem inſcribentur. Hic Rabbi Aben dixit: ubi hoc habetur in ſcriptura? R. Propheta David id verbis hiſce innuit;* Deleantur è libro viventium, & cum juſtis non ſcribantur. Deleantur è libro; *his impio-*

Tractatu Roſch haſchanah cap. 1. pag. 16.

Libri ex quibus homines judicantur.

Pſal. 69. 29.

impiorum liber deſignatur; vox, Viventium, *juſtorum librum denotat; hæc verò,* Et cum juſtis non ſcribantur, *mediorum librum innuunt. Rabb Nachman filius Iſaac dixit; huc refertur quod alibi dicit Scriptura :* Aut dimitte eis hanc noxam : aut, ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Dele me, *impiorum librum denotat;* de libro tuo, *librum juſtorum :* quem ſcripſiſti, *librum mediorum.* Hactenus ex Talmude. Hæc in eorum Ritualibus hoc modo explicantur; *Ab omni ævo,* inquiunt, *à patribus noſtris per oralem traditionem accepimus, Deum omnipotentem ſub Autumnum mundum cum primo Adamo in Paradiſo creaſſe : quapropter jus & æquum poſtulat, ut, anno elapſo, Deus rationem ab homine exigat, quomodo per totum annum vixerit, eiq; vel pro bonis vel pro malis operibus debitam mercedem retribuat. Debitam autem hanc mercedem in ſequentem annum differt, & hoc pacto ſolvit: Peccatorum quænam Deus in hoc mundo punit, quædam in altero ſæculo. Eadem eſt quoque bonorum operum ratio: quædam nunc, quædam olim demum compenſabuntur. Jam ſi homo per totum annum peccaverit, & peccatorum maculis totus inquinatus & pollutus fuerit, aliquid tamen quoque bonorum operum fecerit, omnia hæc primo anni die coram Dei judicio in aginam veniunt. Utriſq; igitur, tam bonis ſcil. quàm malis operibus, ex æquo appenſis, ſi Deo bonorum operum retributionem homini in hoc mundo dare viſum fuerit; appellatur* Juſtus; *quia ju-* Exod. 32.32.

bant, in hunc vel illum diem anni principium rej *ctum eſſe. Tum Deus ſtatuto die ſedebat ad orbe* *ſuum judicandũ, uti ſcribitur;* Aſcendit Deus cu jubilo, Dominus cum voce tubæ: *Judicu* *ſubſellia ponebantur, pulvillis ſternebantur, J.* *diciales libri aperiebantur, ſedebatque magnu* *Angelorum conſilium coram ipſo, uti ſcribitu*

Dan. 7.9.10. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & ant quus dierum ſedit, &c. millia millium min ſtrabant ei, & decies millies centena mill aſſiſtebant ei: judicium ſedit, & libri aper ſunt. *Hactenus ex Medraſch.* Elegans hæc hiſt ria, ut mihi quidem videtur, in Talmude fu datur, in quo ita legimus: *Rabbi Jochanan d* *xit, Anno ineunte tres libri aperiuntur, unus pro* *qui ad impietatis culmen pervenerunt, alter p* *ſummè juſtis, tertius pro intermediis,* (h.e. quoru benefacta malefactis æqualia ſunt, nec alte alteris præponderant): *Summè juſti ad vita* *ſtatim inſcribentur: Summè impii ad mortem; I* *termediorum cauſa in diem expiationum diffe* *tur* (decimus ille dies eſt, ab anni kalendis *Si benè interim ſe gerant, multamq; agant pœnite* *tiam, adeò ut à bonis eorum operibus mala exc* *dantur, benè ſe res habet; ſi verò ſecus faxint, ad* *ut mala opera bonis præponderent, illicò ad morte*

Tractatu Roſch haſchanah cap. 1. pag. 16.

Libri ex quibus homines judicantur.

Pſal. 69. 29. *inſcribentur. Hîc Rabbi Aben dixit: ubi hoc habet* *in ſcriptura?* ℟. *Propheta David id verbis hiſce i* *nuit;* Deleantur è libro viventium, & cu juſtis non ſcribantur. Deleantur è libro; *I*

impi

impiorum liber deſignatur; *vox,* Viventinm, *juſtorum librum denotat;* *hæc verò,* Et cum juſtis non ſcribantur, *mediorum librum innuunt. Rabb Nachman filius Iſaac dixit; huc refertur quod alibi dicit Scriptura :* Aut dimitte eis hanc noxam : Exod. 32.32.
aut, ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Dele me, *impiorum librum denotat;* de libro tuo, *librum juſtorum :* quem ſcripſiſti, *librum mediorum.* Hactenus ex Talmude. Hæc in eorum Ritualibus hoc modo explicantur; *Ab omni ævo,* inquiunt, *à patribus noſtris per oralem traditionem accepimus, Deum omnipotentem ſub Autumnum mundum cum primo Adamo in Paradiſo creaſſe : quapropter jus & æquum poſtulat, ut, anno elapſo, Deus rationem ab homine exigat, quomodo per totum annum vixerit, eiq; vel pro bonis vel pro malis operibus debitam mercedem retribuat. Debitam autem hanc mercedem in ſequentem annum differt, & hoc pacto ſolvit: Peccatorum quænam Deus in hoc mundo punit, quædam in altero ſæculo. Eadem eſt quoque bonorum operum ratio: quædam nunc, quædam olim demum compenſabuntur. Jam ſi homo per totum annum peccaverit, & peccatorum maculis totus inquinatus & pollutus fuerit, aliquid tamen quoque bonorum operum fecerit, omnia hæc primo anni die coram Dei judicio in aginam veniunt. Utriſq; igitur, tam bonis ſcil. quàm malis operibus, ex æquo appenſis, ſi Deo bonorum operum retributionem homini in hoc mundo dare viſum fuerit; appellatur* Juſtus; *quia ju-*

dicium illius lætum & proſperum in hoc mundo exitum ſortitur, & ita in Libro viventium, *inſcribitur, hoc eſt, anno proximo vel vivet, vel divitias aut honores conſequetur. Ita pius & juſtus, qui per totum annum multa bona fecit opera, ſed cui interim parvum aliquod peccatum excidit, ſi Deo illum propter hoc poccatum in hoc mundo punire viſum fuerit,* Impius & Injuſtus *appellatur; quia causâ in hoc mundo cadit, & in* Libro mortuorum *inſcribitur, h.e. anno proximo vel morietur, vel in paupertatem aut morbum incidet. Idcirco, quamvis aliquis ſit Juſtus in altero ſæculo, Impius tamen & injuſtus appellatur in hoc ſæculo, ſiquidem tanquam reus in hoc mundo punitus eſt: ita quoq; qui Impius & reprobus habetur in altero ſæculo, Juſtus tamen in hoc eſſe poteſt; quia Deus hic illi bonorum ſuorum operum mercedem retribuit, Quapropter mirandum non eſt, ſi pios aliquando in hoc mundo rebus adverſis premi videamus, contrà verò impiis omnia ex animi ſententiâ cedere: Utriſq; enim Deus juſtam in illo ſæculo mercedem rependet. Et huc facit illud quod in Gemarâ dicitur, primo anni die tres libros aperiri, &c. Sæpè unico bono opere multa peccata delentur, & vice versâ, unico peccato multa bona opera inducuntur. Id verò totum in Dei poteſtate & arbitrio eſt ſitum, Sententiam peccatoris ad* Librum *mortis deſtinati, ſiquidem ad feſtum uſq; expiationum,* hoc eſt, *decimum Tiſri, ſtrenuam & ſeriam egerit pœnitentiam, Deus immutare, & in librum viventium referre poteſt; Ita juſtum, qui illo tempo-*

temporis ſpatio in peccata relapſus fuerit, Deus in mortuorum album mittere poteſt.

Ita ſentiunt, ſcribunt & credunt miſeri & cæci Judæi, de Deo & illius regimine, Judicemque illum, qualem ipſi optarent, conſtituunt. Sed longè aliud credidit Propheta David quùm propter peccata ſua mœrore afficeretur. Sic enim ille; *Ne venias in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo ullus vivens;* *Pſal. 143.* Item; *Si iniquitates obſervare volueris, ô Domine, Domine quis ſubſiſtet?* *Pſal. 130.*

Quoniam ergo tam aſpera & vehemens, ineunte anno, de illorum peccatis habetur quæſtio, ſtatuerunt Rabbini, ante menſem integrum pœnitentiam inchoandam, & piè vitam inſtituendam eſſe. Primo proinde Auguſti ſui die, qui illis אלול *Elul* dicitur, peccata, quæ per totum annum perpetrarunt, expendere incipiunt: & quicunque ſtudioſè huic rei aſſueſit, & hoc menſe omnia ſua peccata ſingulis diebus ante & poſt cibum animo triſti verſat, illorumque pœnitentiam agit, ille feſtis novi anni kalendis, quum ſingulos rationem reddere oportebit, à peccatis liber erit. Hinc ſolent Judæi Itali ab hujus menſis principio, imò maturiùs, quotidiè ante lucem ſurgere, & סליחות *Selichos*, hoc eſt, Preces ſuas, ad miſericordiam & peccatorum veniam impetrandam, recitare; Verùm Judæi Germani quatriduum duntaxat ante No-

Orach chajim numer. 581. *Ante novum annum pœnitentia agenda.*

vum annum âd preces ſuas recitandas, ante lucem ſurgere incipiunt. In Medraſch quodam hanc hujus rei reddunt cauſam; Ajunt, *Deum benedictum noctu per octodecim mundos peragrare; tribus verò horis ultimis circumire in hoc mundo, ac propterea eo tempore propinquum eſſe nobis in omnibus, de quibus invocamus eum.*

Arietis cornu cur inflent. Solent præterea à primo die, per totum hunc menſem, quùm & veſperi & manè in ſcholam conveniunt, Arietis cornu inflare; non quidem ex Moſis præſcripto; ſed, *Primò*, in Moſis memoriam, qui primo die Auguſti ſummo manè ſecundò montem Sinai aſcendit, ad alteras tabulas lapideas petendas, & die Expiationum iterum deſcendit; & cùm aſcenderet, in caſtris cornu occanere & proclamare juſſit, ſe montem iterum aſcendere, aliasque Legis tabulas petere, ne populus denuò diceret; *Fac nobis Deos qui nos præcedant: huic enim viro Moſi, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit.* (Exod. 32.) *Secundò*, cornu ideò inflant, ut ſinguli Dei judicium in mentem ſibi revocent, & expaveſcant, uti ſcribitur; *Si clanget cornu in civitate, populus non expaveſcet?* (Amos 3. 16.) & hoc pavore ad pœnitentiam agendam excitentur. Non ſecus atque Rex vel Vigil, hoſtis adventum tubæ clangore ſignificare ſolet, ut ſinguli, gladio & armis accincti, diligentes excubias agant; ita illi quoque integrum menſem præcedentem habent quo tubâ clan-

bâ clangant, ut pœnitentiæ agendæ, ſeque in hoſtem, peccatum nempe, armandi tempus inſtare, ſignificent. *Tertiò*, ſapientiſſimi illi mortalium Talmudici ſcribunt, id fieri etiam כדי לערבב את השטן *Ut exſurdetur & hebetetur Satan, & ita confundatur & perplexus reddatur*, 1. ut verum anni principium, quo tempore cornu inflare expreſsè juſſit Moſes, ſcire nequeat; ac per conſequens, ne in judicio adverſus eos comparere, eosque peccatorum accuſare poſſit. 2. ut ipſe hac ratione ſibi in memoriam revocet proprium ſuum judicium; dum enim ſonum buccinæ audit, exiſtimat, tempus adeſſe, quo ſit abſorbendus è mundo, juxta illud; *Abſorpta eſt mors in æternum*, & ſic terrore percellitur, ut non audeat accuſare Iſraëlitas. Eandem ob cauſam Clangorem hunc buccinarum continuant uſque ad diem 28. & die 29. ſeu Veſperâ diei novi anni non clangunt, ſed pauſam faciunt. Kalendis etiam Tiſri ſolenni benedictione non conſecrant novam Lunam, ut in aliis Neomeniis; neque illius in ſuis Orationibus mentionem faciunt, ut Satanas perplexus reddatur, & Diem novi anni ignoret. Hac de cauſa ſcribunt, Novilunium hoc menſis Tiſri vòcari Pſal. 81. 4. כֶּסֶה *Kéſe*, quia hoc menſe Novilunium eſt veluti מכוסה *Mechuſſe* tectum & occultum, quia non conſecratur. Probant etiam Cabaliſticè hunc ritum ex eo quod ſcriptum

Roſch haſcha. cap. 1. pag. 16.

O ſimplicem & ſtolidum diabolum!

Num. 29. 1.

Hoſ.

Cur Kalendis Tiſri non conſecrent Lunam.

eſt; *Et circumcidet Deus* א"ת ל"בבך ו"את ל"בב זרעך *cor tuum & cor ſeminis tui :* quia quatuor vocum apicibus notatarum initiales literæ faciunt אלול *Elul*, Auguſtus. Clangunt itaque, ut quisque ad pœnitentiam, & cor ſuum circumcidendum excitetur. Hinc petitum eſt quod in Jonathan in Legem Num. 29. 1. legitur: יוֹם יַבָּבָא יְהֵי לְכוֹן לְמַעַרְבְּבָא סַטָּנָא דְאָתֵי לְמִקְטְרְגָא לְכוֹן בְּקָל יַבָּבוּתְכוֹן *Dies clangoris erit vobis, ad confundendum Satanam clangore veſtro, qui venire geſtit, ut accuſet vos.*

Pridie novi anni quid manè agant.

Pridie kalendarum Tiſri maturiùs quàm aliâs ſurgunt. Nam multas valdè סליחות ותחנונים ad peccatorum veniam impetrandam preces recitandas habent. In Germaniâ omnes ferè comedunt antequam ad preces ſe conferant; nemo tamen cibis adeò ingurgitare ſe debet, ut *Selichos*, ſeu Preces ſupplices pleno illi ſint ventre recitandæ, præſertim quia multæ recitandæ ſunt, unde etiam utplurimùm fit, ut preces illæ velociſſimè abſque ulla hæſitatione deblaterentur. Jam verò plenus venter ad tantam velocitatem eſt ineptus. Nihilominus tamen multi jejunant, ii præſertim, qui præcipui, ſancti & pii videri volunt, ſcribuntque *ſimilitudinem eſſe à Rege deſumtam, qui gravè urbi tributum imperat, illiusq́; exigendi causâ magnum exercitium in urbem illam educit. Quum ad decimum ab urbe lapidem*

lapidem pervenit, optimates & præcipui cives illi obviam prodeunt, & ajunt; Rex clementiſſime, omnibus deſtituimur facultatibus, quid tibi pendemus? Tributum itaque quàm humillimè deprecantur: Rex verò tertiam tributi partem remittit. At ubi quinto tantummodò ab urbe lapide rex abeſt, mediocris conditionis cives pariter illi obviam procedunt, idem ab illo petunt, & tertia quoque pars illis remittitur. Tandem ſub ipſis ferè portis tota civitas effunditur, juvenes ſenesq́, & idem ab illo ſupplicibus contendunt precibus: quicquid ergo id eſt, Rex illis tunc condonat. Ita Deus totius orbis rex eſt, & cum Iſraële rationes putare cupit, ſibique ſingulos de peccatis ſatisfacere poſtulat. Jejunium ergo ſibi pridie kalendarum Tiſri indicunt ſanctiores & honeſtiores, & Deus tertiam illis partem condonat. Quapropter conſultum eſt, ut ſinguli optimè de ſe ſentiant, ſeque è vilis plebeculæ numero ſubtrahant, ut jejunare, atque hac ratione aliquid à Deo impetrare poſſint. Sunt tamen qui non jejunandum volunt ideò, ne Chriſtianis, aliisque populis ſimiles videantur, qui in ſolennitatum ſuarum privilegiis ſibi jejunium ſolent indicere: tum etiam ne hoc pervigilum Calendarum Anni vilius habeatur, quàm cæterorum feſtorum, in quibus jejunare prohibitum.

Lewuſch par. 1. num. 581. §. 2.

Si Circumciſio in hunc diem incidat, omnes invitati poſſunt illi adeſſe & comedere: quia

jejunium hujus diei non eſt ex præcepto, ſed conſuetudine duntaxat.

Sepulchretum adeunt. A Scholâ & precibus matutinis, in quibusdam locis, ad ſepulchretum ſuum pergunt, quo innuunt, niſi Deus illorum miſertus fuerit, ſe mortuis conferendos eſſe. Ideo orant, ut ſui Deus miſereatur propter juſtorum, piorumque ibi ſepultorum Judæorum, merita. Alii dicunt, id fieri, ut Deus ipſorum miſereatur, propter merita Juſtorum & Sanctorum, qui illic ſunt ſepulti. Alii dicunt, quia locus ille, in quo tot juſti quieſcunt, ſit ſanctus: & ex tali loco factas preces Deo eſſe gratiores. Ibi quoque loco Oblationum, pro peccatis olim factarum, multas diſtribuunt eleemoſynas, ut & pauperes adhuc bonos cibos in feſtum præſtinare poſſint. Dandæ autem ſunt animo hilari & liberali.

Maharil f. 47.

Quid à meridiè. A meridie viri capillos eleganter reſecandos curant, ut reliquis gentibus, quæ ſe triſtitiæ tradunt, & præ luctu & mœrore crinem barbamque promittunt, diſſimiles eſſe cognoſcantur. *Nos verò*, inquiunt illi in ſuis Ritualibus, *Regi noſtro, totius orbis regi, de miſericordiâ ejus erga nos confidimus, certò noſtri miſerebitur, nobisq; transgreſſiones noſtras remittet & condonabit.* Ideò balneas vel thermas etiam intrant, vel in aqua fluente, piſcina aut vivario, ſi id anni tempeſtas patiatur, ſeſe abluunt, ut quoad fieri poteſt, mundi & puri coram judice

Lavans.

dice ſuo poſtridiè compareant, & preces ſuas faciant. Scribunt præterea, peculiares quoſdam Angelos per aërem volitare, qui mundo & hominibus ſint præpoſiti, ſeque in hunc noſtrum inferiorem orbem demittant, ac proinde ab impuro & immundo, qui ex terrâ exhalat, aëre, immunditiem contrahant; hos, ſcribunt, oportere in ignito torrente דינור *Dinor*, cujus Daniel. 7. fit mentio, purgari, omnesque contractas ſordes, omnemque immunditiem igne abſumere, priuſquam Deum laudare & celebrare audeant. Si ergò Angelos ſeſe abluere & purgare oportet, quanto potiori ratione id hominibus faciendum eſt? Dum in aquâ frigidâ ſtant, ſolitam peccatorum ſuorum confeſſionem, quam וידוי *Viddui* appellant, ſinguli recitant. Conſtat ea viginti duabus vocibus, pro numero literarum Alphabeti, & ad ſingulas voces dextrâ pectus tundunt. Totum poſtea corpus in aquam immergunt, & alterum alteri teſtimonium perhibere oportet, quòd in aquam penitùs immerſus fuerit. Ubi nullæ publicæ frigidæ aquæ habentur, ſibi quiſque puteum vel foveam in cellâ, vel in horto, vel ubicumque commoditas patitur, excavat. Acriter hîc ab illis diſputatur, quàm profunda, quàm lata, quamque multæ aquæ capax fovea eſſe debeat.

Fluvius Dinor.

Vide libros Taame Mizvos pag. 36. & Reſchis chochma magnum in Schaar 'partes chubha cap. 3. num. 163.

Veſperi in ſcholam redeunt, veſpertinis precibus ad noctem uſque, quo tempore feſtum

Veſperi novi anni quid agant.

ſtum inchoatur, vacant, illudque ſingulari cum lætitia excipiunt & conſecrant.

Quia inter Chriſtianos moris eſt, ut Die novi anni ſibi invicem dona mittant, לסימן טוב fauſti ominis ergò, & ad ſua vota pro felicibus ejus anni auſpiciis conteſtanda; Judæi quoque aliquando Chriſtianis ſtrenas mittunt, maximè iis quorum favore & patrocinio opus habent. Id verò cum faciunt, caventne ipſis anni kalendis, ſed pridie id faciant, ſi fieri poſſit; ne ſpeciem habeat vóti pro felici ejus Anni ingreſſu. Quod illi, in ſui Novi Anni precationibus, Chriſtianis precantur, de quo multa ſcribi poſſent, idem procul dubio in noſtro ipſorum eſt pro nobis votum.

Sed quo numero & loco gentem adeò mundam, & de peccatorum ſuorum remiſſione certam, habuerunt Prophetæ?

Ieſa. 59. Jeſajas: *Iniquitates veſtræ diviſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem ejus à vobis, ne exaudiret. Confidunt in rebus nihili & loquuntur vanitates, conceperunt laborem & pepererunt iniquitatem. Ova aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt, &c.*

Ezech. 24. Ezechiel: *Immunditia tua execrabilis: quia mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis: ſed nec mundaberis prius, donec quieſcere faciam indignationem meam in te.*

CAPUT

CAPUT XXIV.

Quomodo Judæi Anni ineuntis feſtum celebrent.

PRimus dies Tiſri, uti diximus, caput eſt anni politici, ad quem publica contrahentium inſtrumenta, & alia id genus, diriguntur. Annos autem computant à creatione mundi, & noviſſimis Tiſri kalendis, computare occæperunt quinq; mille quadringentos & triginta novem ex quo videre eſt, quàm procul à Chriſtianorum computo abſint; diſcrimen nempe eſt annorum duorum & ducentorum. *Dies novi anni.*

In Lege autem Deus hoc die Iſraëlitas feriari juſſit, ut ex Levitico videre eſt, ubi legimus; *Loquutusq; eſt Dominus ad Moſem, dicens, loquere filiis Iſraël, Menſe ſeptimo, primâ die menſis, erit vobis Sabbathum, memoriale clangoris tubarum, & vocabitur ſanctum: Omne opus ſervile non facietis in eo, & offeretis holocauſtum Domino,* Et quamvis nulla hîc capitis anni mentio fiat; certâ tamen & conſtanti Judæorum traditione, annus civilis hoc menſe incipiebat. Septimus autem fuit hic menſis anni ſacri, cujus principium fuit menſe Martio. *Feſtum clangoris tubarum* præcipuè appellatur, ideò quia ſacerdotes in templo tubis clanxerunt, ut populus hoc pacto excitaretur, &, Deo pro omni- *Lev. 23. 24. Num. 29. 1.* *Cur Feſtum clangoris vocetur.*

omnibus præteriti anni beneficiis gratias læto animo agendas eſſe, moneretur, quem, illo miſerante, tam feliciter tranſegiſſet; ut etiam cum timore & trepidatione ad pœnitentem vitam omnes ſe componerent, & ad proximum Expiationis diem, quo pro totius populi peccatis expiatio fiebat, ſe præpararent. Hodiè verò Arietis cornu utuntur Judæi, eà de causâ, quam mox memorabimus.

Per duos dies feriantur his Kalendis Tiſri, non ut in aliis feſtis propter Novilunii, aut Feſti diei incertitudinem in hoc ipſorum exilio; ſed aliâ ratione. Duo iſti dies Novi anni נחשבים כיום ארוך cenſentur tanquam una dies longa, ובקדושה אחת & ſanctitatis unius. Cauſam dicunt eſſe, quòd etiam eo tempore, quo Synedrium adhuc Hieroſolymis erat, & juxta Phaſin Lunæ Neomeniam celebrabant, ſæpiùs Feſtum Novi anni per duos dies celebrarunt. Hoc ita explicat R. Mardochai Japhe.

Levuſch par. 1. num. 600. §. 1.

Primum, inquit, *quando advenerat* 30. *dies* Elul, *h.e. Auguſti, ceſſabant ab opere; & ſanctificabant diem illum ab ejus veſperâ: quia fieri poterat, ut teſtes Novilunii craſtino die venirent & dicerent, ſe Lunam vidiſſe, & ſic eſſet dies ille Dies Novilunii, & Novi anni, ac proinde Nox illa ad diem feſtum* (Novi anni) *pertineret: quin & interdiu ſedebat Synedrium Hieroſolymis, & præſtolabantur adventum teſtium de Lunæ phaſi teſtantium, & quacunque horâ diei venirent, uſq; ad veſperam, eo die conſecrabant*

bant Novilunium & fuit dies Novi anni: ab eo die & deinceps, numerabant uſque ad Diem Expiationum, & Feſtum Tabernaculorum: ſemperque ſolebant Teſtes venire ante Minchæ tempus (circa meridiem). *Accidit aliquando ut ſeriùs, poſt Mincham advenirent, cùm jam Sacrificium juge veſpertinum oblatum eſſet, unde factum, ut Levitæ in Cantico erraverint, & Canticum commune (non diei feſti) cecinerint, exiſtimantes, illos non amplius venturos eo die: ipſis verò advenientibus, viderant, Diem eſſe ſanctum, & rem hanc in contemptum Diei feſti cedere. Ab eo ergo die & deinceps ſanciverunt, ut non acceptarentur teſtes, niſi uſq; ad tempus Minchæ: ſi ſeriùs venirent, illum diem debere eſſe intercalarem, & cenſendum pro die 20. menſis Elul, & ab ejus craſtino numerandum eſſe ad diem Expiationum, & Tabernaculorum. Poteſtas enim hujus rei data eſt Domui judicii, ſeu Synedrio Hieroſolymitano, ſicut ſcriptum eſt*; Hæ ſunt ſolennitates Domini, quas vocabitis vos; hoc eſt, *quas vos ſtatuetis & determinabitis, ſive erretis, ſive non. Nihilominus, quamvis Solennitates non numerarent à die hoc, & pro die communi haberetur, Diesq; feſtus ſit demùm craſtinus; tamen non vilipendebant eum; quia de Jure, & ſecundum Legem deberet eſſe Dies feſtus. Quoniam autem facultas data eſt Domui judicii eum transferendi; ideò ab operibus reſiduum diei abſtinendum, & eum uſq; ad noctem ſanctificandum ordinarunt, ex ſtatuto Rabbinorum; ſequentem autem fecerunt Diem Novi anni & feſtum, ſecundum Legem,*

Legem. Loca etiam ab Hieroſolyma procul diſſita ſingulis annis debebant facere duos dies feſtos, quia fieri poterat, ut teſtes demùm poſt minchani venirent. Ideò Sanctitas eorum, eſt Sanctitas una ex ſtatuto Sapientum, & præcepto illorum, juxta facultatem à Lege ipſis conceſſam. Neq, hic dicendum; Videri tamen alterutrum ex his diebus eſſe חול communem; *Nam neuter illorum eſt Dies Communis, ſed primus eſt ſanctus ex Lege; quia in eo fuit Novilunium, & illud Teſtes viderunt, & ſic eſt Dies Novi anni & Novilunii; ſecundus, ſanctus eſt ex ſententia Domus judicii, quibus Lex dedit facultatem numerandi ſolennitates à die Craſtino. Hac de cauſa ambos ejusdem fecerunt ſanctitatis, & adinſtar Diei unius longi. Etiamſi autem illi numerarint ſolennitates à Die primo; tamen nos ſolemus etiam ſecundum diem ſanctum facere, ex conſuetudine Domus judicii R. Jochanan filii Zachæi, qui fuit poſt vaſtationem Templi, neque amplius curavit deſtructionem vel confuſionem Cantici (de quâ paulò antè), & ordinavit ut reciperentur teſtes toto die, & eum pro die primo numerarent, etiamſi poſt Mincha veniſſent. Interea tamen prima conſtitutio non ſublata eſt, quia ambo dies ſanctificantur, & rationem habent Sanctitatis unius longæ.* Hæc ille.

Lewuſch par. 1. num. 602. §. 2. Conſecratio Lunæ hujus differtur, uſque dum Dies Expiationum præterierit, quia his diebus illi ſtant quaſi in judicio timidi & pavidi; conſecratio autem fieri debet animo læto & hilari. Ita communis mos obtinet.

Qui-

Quidam verò putant, eam intra illos dies debere fieri, ut præcepti hujus obſervatione merita ipſorum augeantùr, & pondus majus obtineant, ad lancem peccatorum deprimendam.

Hoc autem inprimis modo celebratur. *Vii hodiâ celebretur, Veſperi.* Veſperi in Scholâ conveniunt, & preces ſolitas recitant. Hoc, & Expiationis die *primo*, בכריעה *cum incurvatione*: quia enim hoc die ſunt judicandi, & quaſi coram tribunali judicis comparent, cum timore & tremore orare debent, magis quàm reliquis diebus anni, neque, ut quibuſdam moris eſt, ſe erigere debent, ante completam orationem: *ſecundò* clarâ & altâ voce. Quamvis enim toto Anno Eccleſia oret בלחש muſſitando, ne unus alterum impediat & turbet; his tamen duobus diebus clarâ & altâ voce, eſt orandum, ut tanto majore cum devotione & ardore orare poſſint. Quia enim ſinguli ſuos libros Precum habent præ manibus, non tantum eſt periculum, ut ſibi invicem ſunt impedimento &c. Veſpertinis precibus in ſcholâ peractis, cyatho vini, & peculiari precatiunculâ, feſtum conſecratur, fauſtique & fertilis anni ſignum eſſe ducunt, ſi muſtum ad conſecrationem nacti fuerint. Tum fauſtum ſibi invicem annum comprecantur, & ajunt: לשנה טובה תכתב *Ad bonum annum inſcribaris*, (quibus Libros illos innuunt, quorum ſuperiori capite facta mentio): Salutatus reſpondet, גם

אתה *Tu quoque*; vel בורא יגזרד לשה טובה *Deus ad annum bonum deſtinet te*, Reſpondentur autem, גם אותד, *Te quoque*. Pueruli quoque ad ſupremum Rabbinum ſe conferunt; qui illorum capitibus manus imponit, illis benedicit, fauſtumque & felicem annum precatur.

Orach chajim numer. 583. & ſeqq.

Domum redeuntes menſæ, quam ſtratam inveniunt, è veſtigio accumbunt: cibi dulces multi apponuntur, & primò quidem תפוחים Poma dulcia in mel intincta, de quibus fruſtulum unusquiſque capit, & ait; תהא השנה הבאה עלינו טובה ומתוקה *Annus bonus & dulcis nobis ineat:* hilariter poſtea epulantur. In Germania etiam Particulam panis abſciſſam in mel intingunt, eodem cum voto. Quòd Poma dulcia præ aliis adhibent, ſcribunt quidam id ſignificare שדה של תפוחים *Agrum pomorum*, de quo Cabaliſtæ ſcribunt, quemque deſumunt ex eo quod ſcriptum exſtat; הנה ריח בני כריח השדה *Ecce odor filii mei, ſicut odor agri, cui benedixit Deus*. Mentio hujus agri in Zohar fol. 84. col. 2. edit. Cremon. Inter cætera *Caput arietinum* apponitur, in arietis illius memoriam, qui in locum Iſaaci oblatus eſt. In hunc enim diem oblationem hanc incidiſſe credunt. Sunt qui ſcribant, ideò caput arietis apponi, quod debeant eſſe לראש ולא לזנב *in caput, non in caudam*, uti ſcribitur; *Conſtituet te Dominus Deus tũus in caput, & non in caudam; & eris ſemper ſuprà & non ſupter*; nempe, ſi

Gen. 27. 27.

Cur caput arietinum eo die comedere ſoleant.

Deut. 28, 13.

pe, ſi vocem Domini audiviſſent, & omnia ejus mandata cuſtodiviſſent, ut in principio capitis habetur. Revera autem hoc ideo inſtitutum eſt, quia Caput & Domini Chriſtianorum fieri aliquando ſperant, quod à Deo precibus ſuis quotidiè afflagitant. Præſtantibus etiam & eximiis *piſcibus* lubenter hâc veſperâ *Cur piſces.* veſcuntur, ſic deſignantes, merita & bona opera ſua inſtar piſcium in aqua multiplicari debere. Aceto tamen incoquendi non ſunt: acida enim omnia hâc veſperâ prohibentur. Carne pingui & *Dulcibus fructibus* omne genus *Fructus* utuntur, ut amygdalis, ficubus, uvis paſſis, cu- *dulces, &c.* cumeribus, malis citreis, cucurbitis, lupinis, dulci ſpiſſaque pulte, aliiſque ejuſmodi. Quidam etiam *malogranata* edunt, dicentes; ירבו זכיותינו כנדעיני רמון *Multiplicentur juſtitiæ, vel merita noſtra, ut grana malagranati.* Rabbini etiam ſcribunt, hoc die comedendum eſſe קרא · תמרי · סלקי · כרתי · רוביא primò, רוּבְיָא hoc eſt, uti illi explicant תלתן *Fœniculum*; iterum in ſignum, שירבו ut multiplicentur merita ipſorum; deinde כְּרָתֵי *Allia vel porra*, quæ Chaldaicè כְּרָתֵי appellantur à radice כָּרַת, quæ *Exſcindere* ſignificat: Ideò poſtquam illa comederunt, inquiunt, יכרתו שנאינו *Excindantur ii qui odio nos habent: tertio*, סילקי, quod ſcribunt eſſe Pultem quandam dulcem, addendo; יסתלקו אויבינו *E medio tollantur hoſtes noſtri*; quartò, תמרים, h. e. *Amygdalas*: has edentes,

dicitur, יתמו שונאינו *Conſumantur & deleantur hoſtes noſtri:* quintò קרא *Cucurbitam*, ad quam dicunt; יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותנו *Laceretur decretum judicii noſtri, & merita noſtra legantur in conſpectu tuo, &c.*

Nemo tamen his & aliis, ventrem nimis opplere debet, vel ſe exſatiare, multò minus vino dulci inebriare, ne quid ex levitate, quod minus deceat, committat.

Quidam à Nucibus abſtinent, quòd eæ pituitam generent, & tuſſim cauſentur, quâ Orantes impediuntur &c. Alii dicunt, ideò id faciendum, quò eo commonefiant, abſtinendum eſſe à peccato. Nam אגוז (*Nux*) in numeris facit 17. totidem חֵט *Peccatum.* Monetur ergò ſic homo, hoc die abſtinendum eſſe à peccato.

Manè in in ſchola. Manè ſolito maturiùs, linteis induti tunicis (quas שרגנים vocant), in ſcholam eunt, multum canunt & orant, bis librum Legis ex arcâ promunt, aliquot inde lectiones legunt, *Nehem. 8. 1.* uti Ezras quoque fecit (verùm longè aliter atque hodiè Judæi) & lectionem Propheticam, quæ illis הפטרה *Haphtarah* dicitur. Ad eos, qui in Carcere detinentur, non deferunt librum Legis, ne quidem hoc & Expiationum die; שאין כבוד לתורה ללכת אחריהם לבית האסורים *quia non honorificum foret Legi, illos ſequi in Carcerem.*

Levuſch par. 1. num. 584. §. 1. In quibuſdam locis, quando חזן *Chaſſan*, ſeu præcentor ſurgit ad orandum, ſuperſtitio-

ſam

ſam præmittunt precationem, quæ ita habet: *Obteſtor vos*, פסקון, *Phaskon*, אטמון, *Atmon*, סגרון *Sagron*; *&* Phaskon *quidem, ut non* יפסוק jiphſok *deficiat vox mea*; Atmon, *ut non* יאטום jeetom *obturetur guttur meum*; Sagron, ut non יסגור jiſgor *occludatur guttur meum, ſed vox mea ſit jucunda, amœna, grata, & fortis, ſicut dicitur*; Et fuit ſonus buccinæ procedens & invaleſcens valdè; Moſes loquebatur, & Deus reſpondebat ei in voce; *& facio hoc in nomine* שמעיה *Schemajah*, שריאל *Sariel*, קיסמון *Kiſmon*, & פיסמון *Piſmon*, אסם *Aſam*, אסתמר *Aſtamar*, & סמנגלוף *Samangeloph*; *ego Ploni filius Ploni; adjuro vos, ut me juvetis, ut hoc die voce clarâ, jucúndâ & gratâ orare poſſim, ne guttur meum rauceſcat, ſpiritus & vires meæ defatigentur.* Quidam etiam plures alias Adjurationes addunt. De his verò ſcribit R. Mardochæus Japhe in Levúſch: *Mihi videtur, has adjurationes non eſſe adhibendas prorſus. Ut quid enim conjurâtio uſurpanda in Precatione? Et num decet Deum conjurare, ut exaudiat Preces noſtras, etiam nolens volens? Mihi videtur, ipſis hoc non eſſe permittendum, & hoc eſſe optimum ac conſultiſſimum. Tantum enim abeſt, ut hæc pro piis habeam precibus, ut potiùs dicam eſſe* זירוף וגידוף *meram blaſphemiam, perinde ac ſi vellent Deum cogere ad acceptendas preces ſuas, per has Adjurationes. Proprietas enim verarum adjurationum hæc eſt, ut Deus illis Angelis facultatem largiatur faciendi, quod Adjurantes ab eis petunt, ſine ullo hominis me-* Exod. 19.19.

rito, vel precatione, nobis à Sapientibus noſtris præſcripta, Abſit, ut illi nobis ordinarint, ut preces noſtræ acceptentur à Deo per adjurationes & incantationes, חלילה לנו מדעות החיצונות הללו *Abſint à nobis peregrina hujuſmodi dogmata! Qui debitâ cum devotione & fide oraverit, is à Deo exaudietur. Itaq; Adjurationibus nullus hic eſt dandus locus. Ut nil dicam de magno periculo quod illis ſubeſt. Quod ſi enim quis in illis Adjurundi formulis, (quarum nos hodiè non periti ſatis ſumus) quid immutet, tota quoq; Orationis ejus intentio mutari poteſt, & Benedictio convertetur in maledictionem. Rem ipſam quis poteſt precationis formulâ à Deo petere, ſed omiſſis Angelorum Nominibus.* Confer cum his *librum Ikkarim* par. 2. cap. 28.

Dehinc ſuggeſtum aliquis conſcendit, &, Cornu arietino inflato, triginta voces variis vicibus intonat, quaſdam æquali, quaſdam fracto tono; ſi egregiè voces reſonent, annus fortunatus, ſi quid illis judicibus certum eſt, portenditur; ſi verò fuſcus nec firmus ſit ſonus, maleque tubicini cedat, ora in mœſtitiam flectunt, inauſpicatum id cenſentes. Ubi inflare deſiit, clarâ & ſonorâ voce à plebeculâ

Pſal. 89. 16. reſpondetur: אשרי העם יודעי תרועה יי׳ באור פניך יהלכון *Beatus populus qui ſcit jubilationem: Domine in lumine vultus tui ambulabunt.*

Si puer hoc die ſit circumcidendus, adminiſtrant circumciſionem ſtatim poſt finitam lectionem Legis, antequam Scholâ exeant: quia

quia diutius hoc die in Synagoga morantur, quàm reliquis Sabbathis & diebus feſtis, & ſæpè ultra meridiem. Fieri tamen debet, antequam buccinâ clangatur.

Cæterùm quod ad *Clangorem illum buccinarum* attinet, de illa etiam paulò plura hîc ſubjiciemus. *De Clangore tubarum in hoc feſto.*

Clangens debet *ſtare*; non quòd res ipſa hoc requirat, ſed propter honorem Eccleſiæ: ſtare debet in ſuggeſto loco ex quo legunt, Legem, non ubi conſuevit ſedere: Eccleſia ſtat.

Antequem clangat, ſequentem recitat Benedictionem; ב'אי א'מה אשר קדשנו במצוותיו וצונו לשמוע קול שופר *Benedictus ſit Deus, qui ſanctificavit nos præceptis ſuis, & præcepit nobis, ut audiamus ſonum buccinæ*; Ajunt, vim præcepti non conſiſtere in Clangendo, ſed in Audiendo; ideò dicunt; *Qui præcepit nobis audire ſonum buccinæ.* Cui ſubjungit & hanc; *Benedictus Deus &c. qui nos huc uſque in vita conſervavit, & nos pervenire fecit ad hoc tempus.*

Miniſter Synagogæ non facilè ad hoc officium adhibetur, quia eo in precationibus recitandis facilè confundi poteſt, ſi alius aliquis idoneus reperitur.

Cornu, quo loco שופר *Buccinæ* utuntur, debet eſſe cavum, ut שפופרת *calamus vel fiſtula*, & כפוף *incurvum*. Cornu arietino communiter utuntur, in Arietis illius memoriam, qui

in Iſaaci locum oblatus eſt, quod in primam Tiſrii incidiſſe volunt; *Curvum* debet eſſe cornu, ut commonefiant, ſe corda ſua debere incurvare & humiliare coram Deo.

Si intùs ſit obductum auro, vel extùs ad foramen orificii ſuperioris vel inferioris, cornu non eſt legitimum: quia ſonus egreditur ex auro, non ex cornu.

Tempus clangendi eſt ab Ortu Solis vel diluculo diei primi, uſque ad ejus Occaſum.

Quantitas Cornu hujus ea eſſe debet, ut cùm manu illud tenet, utrinque adhuc ejus pars aliqua conſpiciatur, trium circiter palmorum.

Si dies primus hujus feſti incidat in Sabbathum, tùm clangunt die ſecundo. Cornu à Chriſtiano facto vel allato non eſt utendum: ſi quis tamen id fecerit, officio ſuo functus eſt.

De modo & artificio clangendi, de ſonis & modulis, de perſonis &c. plurima hîc ſcribunt, quibus exſcribendis ſuperſedemus. Petat ea, qui vult, ex Minhagim & Ritualibus ipſorum. Videatur & liber de Abbreviaturis, in ת"שרת ת"שת ת'ורת.

A ſchola domi. A ſcholâ domum redeunt, edunt & bibunt. Hîc Rabbini omnes lætos & bono animo eſſe, ſibique peccata à Deo condonatum iri, ſecum reputare jubent, non eâ tamen de causâ, quòd egregiè pergræcati fuerint; id enim vitio affine eſſet.

A ci-

A cibo viri, mulieres, pueri, juvenes ſenesque, ad aquam aliquàm vel pontem pergunt, ut peccata ſua in aquam projiciant, prout ſcribitur; *Revertetur & miſerebitur noſtri, deponet iniquitates noſtras:* וְתַשְׁלִיךְ *& projicies in profundum maris omnia peccata noſtra.* Si piſces conſpexerint, omen accipiunt, præ lætitia exſiliunt, veſtes ſuas ſtrenuè excutiunt, & peccata ſua in piſces decutiunt, qui peccatis illis onuſti enatant, non ſecus ac aries in veteri Teſtamento, cum populi peccatis in deſertum aufugiebat, ut in Levitico legitur. Judæi Germani vocant *Taſchlich* machen. Quidam ſcribunt, illos ideò ad flumen abire, ut ex conſpectu piſcium incertæ mortis horæ ſint memores, & ejus conſideratione ad pœnitentiam incitentur: quemadmodum enim piſces ſubitò & ex improviſo reti capiuntur; ſic homines ſæpè à morte derepentè, veluti reti, capiuntur & abripiuntur. Sunt qui ſcribant, id in Abrahami memoriam fieri, cui, cùm primo anni die Iſaacum oblaturus eſſet, in itinere Satanas, in ingentem aquam converſus apparuerit, ut primò genuum tenus in aquâ ambularet Abraham, ſed mox ad collum uſque excreviſſe, adeò ut in præſens vitæ diſcrimen venerit; ut ſc. ligationem & oblationem Iſaaci impediret; Abrahamo verò tùm orante & dicente; הושיעה יי כי באו מים עד נפש *Serva & fer opem, Domine, quia pervene-*

A cibo.

Mich. 9. 19.

Levit. 16.

runt aquæ uſque ad animam, ſemitam illi ſiccam & aridam in medio aquarum poſuiſſe Deum ut unà cum Iſaaco ſalvus evaſerit. Extat hæc hiſtoria paulò fuſiùs in *Medraſch Vajóſccha*.

Noctu. Noctu iterum in lætitiam effunduntur, & genialiter epulantur. Ita per biduum novi anni principium cum ſummâ ſecuritate, lætitiâ, & voluptate celebrant: ita tamen, ne cibo & potu corpus & animum gravent. Jejunare autem prorſus eſt prohibitum; niſi tamen quis voto ſe ad jejunandum obſtrinxerit.

Mich. 2. 11. Micheas; *Si quis vanus ſit & mendax, dicatq; ſtillabo tibi vinum & ſiceram, ille populi hujus Propheta erit.*

Soph. 3. 4. Sophonias: *Prophetæ ejus veſani, viri infideles: ſacerdotes ejus polluerunt ſanctum, injuſtè egerunt contra legem.*

CAPUT XXV.

Quomodo Judæi ad Feſtum Expiationis ſe præparent, & Gallum pro peccatis ſuis offerant.

Orach chaijim numer. 602. Decem dies pœnitentiæ. AB anni principio ad decimum uſque diem, quo Feſtum Expiationis celebratur, appellare ſolent עשרת ימי תשובה Aſéres jeme teſchuvah *decem pœnitentiæ dies*. His decem

tem diebus, inde à principio Novi anni, ſcribunt judicari hominem à Deo, & omnia ac ſingula ejus opera examinari; וגזר דינו נחתם ביום הכפורים ſententiam autem de eo pronuntiari Die expiationum. Illis itaque diebus jejunio ſtrenuè ſe macerant, multum orant, magnamque pietatem affectant, ut, ſi quem in mortis Libro Deus inſcripſerit malumq; illi annum deſtinaverit, nunc pœnitentiam ejus bonaque opera intuetur, & in illius bonum convertat, eùmque magno Expiationis die in viventium Librum referat, & judicium ejus tum demum obſignet. Confeſſionem ſuam peccatorum, præter alias multas preces, ſingulis diebus manè ter recitant, excepto die nono, quo ſemel tantùm ab illis editur.

A jejunio tamen excipitur *Sabbathi dies*, qui in hos dies incidit, qui vocatur שבת תשובה *Sabbathum pœnitentiæ*; & *Veſpera diei Expiationum*, in quibus jejunare prohibitum. ***Sabbathum pœnitentiæ.***

His decem diebus omnes & ſinguli abſtinere debent מפת גוים à Pane Chriſtianorum, etiam illi, qui aliàs eo ſolent uti. Quantum enim in ipſis, omni munditiei per hos dies ſtudere debent, & meminiſſe illos longè præſtantiores eſſe quàm reliquos dies anni. Si quis ipſemet Panem coquere nequeat, ſaltem furnum Chriſtiani Judæus ritè præparabit, ſtipulas in eum projiciendo, ut videatur Coctionem juvare; idque ideò, ut recordentur, ſe mun-

ſe munditie & ſanctitate à Chriſtianis eſſe d
ſtinctos, & ſic ad pœnitentiam incitentur. Pr
pterea quiſque Paterfamiliâs providet, utà K
lendis Tiſri uſque ad feſtum Expiationum ſuff
cienti pane ſit inſtructus.

Neminem per hos dies excommunicant
nemini jusjurandum deferunt: quidam etia
à Judicio omni abſtinendum dicunt : qui
ipſimet hoc tempore judicantur, & hac ratio
ne forſitan Proprietatem Judicii & juſtiti
Divinæ, vel Satanam ad accuſandum, irrita
poſſent.

Sabbatho pænitentiæ in Synagogis ſolent con
cionari, & populum exhortari ad ſtudiu
Legis & ejus obſervationem, bona opera, pœ
nitentiam &c. Omnes enim debent per ho
dies opera ſua examinare, & pœnitentia
agere, non ſolùm propter opera manifeſtè
palàm mala, ſed etiam de iis de quibus dub
tant: Imò ק עבירה צריכה יותר תשובה מעבירה
ודאית *Transgreſſio dubia magis opus habet pœnite
tiâ, quàm transgreſſio manifeſta*: quia de hac h
mo agit pœnitentiam, de illa ſecurus, eam ſæ
negligit &c.

Nono die manè ante lucem ſurgunt, in ſch
lam eunt, ſatis multum canunt & precantur.

Gallo quomodo & cur hoc in feſto utantur.

Quamprimùm verò domum redieru
mares ſinguli, tum pueri tum viri, Gallum
manus ſumunt : fœminæ Gallinam ; gravi
Gallum & Gallinam; quod ſi peperit maſ
lu

lum, Gallus ſervit expiationi infantis, Gallina expiatione matris; ſi fœmellam, Gallina ea ſufficit pro expiatione matris & filiæ. Quilibet poſtea paterfamilias, cum Gallo præ manibus, in medium primus prodit, & ex Pſalmis Davidis ait; *Sedentes in tenebris, & umbrâ mortis, vinĉti inopiâ & ferro: eos eduxit de te-* Pſ. 107. 10.
nebris & umbra mortis, & vincula eorum diſrupit: 14. 17. &c.
Stulti propter prævaricationem ſuam, & propter iniquitates ſuas affliguntur, omnem eſcam abominata eſt anima eorum, & pervenerunt uſque ad portas mortis. Tunc clamaverunt ad Dominum in anguſtia ſuâ, ab anguſtiis eorum ſervavit eos, mittit verbum ſuum, & ſanat eos, & eruit eos de foveis ipſorum. Celebrent ergò Domini miſericordiam, & mirabilia ejus filiis hominum. Et ſacrificent ſacrificia laudis, & narrent opera ejus cum jubilo. Item;
Si ei adſit Angelus interpres unus de mille, qui illi Iob. 33. 25.
reſipiſcentiam exponat, tunc miſerebitur ejus, & dicet, redime eum, ne deſcendat in foſſam: inveni enim expiationem (Gallum nempe gallinaceum, qui peccata mea expiabit). Deinde expiationem aggreditur, & capiti ſuo gallum ter allidit, ſingulosque ictus his vocibus proſequitur; זה חליפתי . זה תחתי . זה כפרתי . זה התרנגול ילך למיתה ואני אלך לחיים טובים עם כל ישראל אמן *Hic Gallus ſit permutatio pro me, hic in locum meum ſuccedat, hic ſit expiatio pro me, huic gallo mors afferetur, mihi verò & toti Iſraëli vita fortunata. Amen.* Hoc ille ter ex ordine facit,

pro

in deſertum avolare debere, ut hirquus in Veteri Teſtamento cum populi peccatis in deſertum aufugiebat. Alii hanc reddunt cauſam; quia Galli victum hinc inde conquirunt, & ex rapto vivunt; & quia vermes & alias res abominabiles comedunt, hoc die ſancto ab eorum eſu eſſe abſtinendum. Dant præterea operam, ut *album Gallum* ad hanc oblationem conſequantur; rubro omninò abſtinent, quia gallus ruber jam antea peccatis ſcatet; ſiquidem peccatum rubrum eſt, uti ſcribitur: *Si fuerint peccata veſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur; & , ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana, alba erunt.* Jam verò ſi gallus albus fuerit, nullis infectus eſt peccatis, & Judæorum peccata ſuſtinere poteſt: ſed ſi ruber ſit, totus peccatis ſcatet. Judæorum itaque peccatis ferendis inidoneus eſt. Antonius Margarita ſcribit in libro ſuo de fide Judaicâ, quoſdam dicere, ſe à veteribus accepiſſe, ad hanc expiatoriam oblationem Simiam ſumendam eſſe: hanc enim homini ſimillimam eſſe, &c. Cauſa autem, cur Gallo potius quàm alio animante utantur, hæc eſt, quia Vir Ebraicè גֶּבֶר *Gebher* appellatur. Jam ſi *Gebher* peccaverit, *Gebher* etiam peccati pœnam ſuſtinere debet. Quia verò gravior eſſet pœna, quàm ut illam ſubire poſſent Judæi, Gallum gallinaceum, qui Talmudicâ ſeu Babylonicâ dialecto גבר *Gebher* appellatur, in locum

Ieſa. 1. 18.

Gallus ab Hebræis vocatur Vir.

cum ſuum ſubſtituunt, & ita juſtitiæ Dei ſatisfit; quia quum גבר *Gebber* peccaverit, גבר *Gebber* etiam, id eſt, Gallus gallinaceus plectitur. In Levuſch ſcribitur, *ſi Gallo gallinaceo quis deſtituatur, illum poſſe ejus loco ſumere vel Anſerem, vel Turturem, vel Pullum columbæ.* Additur ibidem, *quoſdam hunc morem improbare tanquam ſuperſtitioſum; 1. quod ad ſacrificia ſeu oblationes ſit prohibitus Gallus, ac proinde hic non debeat pro oblatione ſervire: deinde quia Mactans eum extra terram ſanctam, videatur Oblationem facere extra terram ſanctam, quod etiam eſt prohibitum.* Ad hæc autem ita reſpondet R. Mardocheus; *hanc ipſam ob cauſam uſurpari ſolere tales animantium ſpecies, de quibus omnibus conſtat, quòd ad Oblationes inepta ſint, ne quis erret, & exiſtimet, veram hîc fieri Oblationem; ſed fieri tantùm ut Satanæ os obſtruatur, & omnis accuſandi materia præripiatur, qui perniciē hominis quærit, ut ipſius poteſtati tradatur, Dum enim homo Gallum ſuo loco mactat, & cogitat quaſi ſeipſum mactaret, nullus ei locus accuſandi relinquitur.* Leo de Modena quoque ſcribit, *in Italia, & in Oriente hunc Ritum eſſe abrogatum, ut qui nullum habeat fundamentum, & multum ſuperſtitionis.* Sic cæcæ illæ & brutæ pecudes hîc Deo ſuo imponere, & glaucoma ob oculos objicere ſe poſſe putant, iis nempe artibus, quibus Diabolum decipere poſſunt, ut ſuperiore capite vidimus, adeò ut illi Gallus gallinaceus Homo eſſe videatur. Væ tan

Num. 604. §. 1.

horr.

horribili cæcitati ! Conſimilem acutam & ſubtilem expoſitionem legimus in libro qui שבט יהודה id eſt, *Tribus Judæ*, dicitur, & Hebraicè primùm conſcriptus , poſteà verò in Germanicam linguam à Judæis ipſis verſus, & Cracoviæ in Polonia, ab hinc annis duodecim, editus eſt, ubi diſputatio inter Chriſtianum & Judæum , coram Alfonſo rege Luſitaniæ olim habita, deſcribitur. *Quum Chriſtianus multa Scripturæ loca produxiſſet, Chriſtum verum Meſſiam ſpectantia, & inter cætera hæc quoque verba Pſalmi* 22. Mi Deus, mi Deus, ut quid me dereliquiſti? *tandem Judæus reſpondit; Hanc Sacræ Scripturæ ineſſe proprietatem , ut variis modis exponi poſſit: veram autem & optimam expoſitionem eſſe eam, quæ aliis Scriprturæ locis illuſtrari & confirmari poteſt. Multa verò eſſe loca, quæ obſtent, quo minus hæ voces,* Mi Deus, mi Deus, &c. *de Chriſto intelligi poſſint. Verùm tibi primò referam ea,* inquid Judæus, *quæ ſapientiſſimus & doctiſſimus quidam Rabbinus Hiſpaniarum Regi in hæc verbâ aliquando reſpondit ; Heri in gallum meum excandui, eò quòd mihi nimio cantu moleſtiam faceſſeret; baculo itaque illum percuſſi, & in tenebricoſum conclave abegi, ubi glocitare deſiit. Illum vero tamdiu ſingulis diebus præ ira verberavi, donec cute direpta oſſa illi comminuerim. Poſtea in ollam eum condidi, & operculo, ut decet, texi. Sed à morte ejus miraculum contigit; anima ejus in corpus reverſa iſt, & iterum cucurire & canere* *Pſal.* 22. 1.

occæpit. Et hic eſt Pſalmi vigeſimi ſecundi ſenſus.
Thren. 3. 1. *Prophetæ enim Jeremiæ vaticinationem in Threnis huc quoque referendam, invenio, dum ait;* אני הגבר Ego ſum vir ille qui vidit afflictionem, *hoc eſt, Gallus gallinaceus, qui Talmudicâ dialecto* גבר Vir *appellatur*; In virga furoris ejus; *hic eſt Baculus quo gallus percuſſus fuit*; Deduxit me & abduxit, *id eſt, Abegit;* In tenebras & non in lucem, *hoc eſt, In conclave tenebricoſum*; Vertit manum ſuam contra me; *his deſignatur altera verberatio in conclavi, vel etiam agitatio in olla;* Perdidit carnem meam & pellem meam, *hoc eſt, Diripuit & detraxit;* Et oſſa mea contrivit, *hoc eſt, Me in partes diſſecuit;* Ædificavit ſupra me, *hoc eſt, Me in olla texit;* In tenebris collocavit me, *id eſt, in olla tecta;* ſed & cùm clamavero & vociferatus fuero; *hæc denotant illum iterum à morte ſua ceciniſſe, &c.* Hactenus ex libro *Schebhet Jehudah.* Unde videre eſt, quomodo Judæi Sacram Scripturam in ludibrium vertant, & reapſe oſtendant, ſe amentiâ, cæcitate & ſtupore cordis percuſſós eſſe, uti Deus per Moſem minatus erat. Hinc quoque præſtantiſſimam illorum architectonicam, qui ex Gallo Virum, & ex Viro Gallum faciant, perſpicimus. Adducor ut credam, imò extra dubium pono, ſi Propheta Jeſajas cap. 53. uſus fuiſſet voce גבר *Gebher*, illos hunc Virum de quo Propheta agit, in Gallum mutaturos. Verùm non appellatur illi גבר *Gebher*, ſed

ſed איש מכאובות Iſch machóvos *Vir dolorum:* Item, נבזה וחדל אישים Nibhſeh vachadal iſchim *Contemtiſſimus & abjectiſſimus virorum vel hominum;* Quos autem dolores & languores tulit? *Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit; Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras: attritus eſt propter ſcelera noſtra, diſciplina pacis noſtra ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus.* Ejuſmodi Virum Judæorum ſtupor recuſat, illumque præfert, quem veru transfigere, aſſare, & cum hilaritate & lætitia comedere poſſunt. Galli vulneribus tardè ſanabuntur, parumque admodum pacis in conſcientiis ſuis conſequentur, ut revera in lecto jam jam morituri decumbentes oſtendunt, ubi nullâ conſolatione ſuſtentantur, ſed ajunt מיתתי תהי כפרתי *Mors mea ſit expiatio & ſatisfactio pro peccatis meis.* Ah miſeram conſolationem! non mors temporalis, ſed æterna, expiatio erit & ſatisfactio pro illorum peccatis. Sed juſto Dei judicio hoc cognoſcere nec poſſunt nec volunt Judæi. Pergamus itaque & videamus, quomodo ſeſe ad Feſtum expiationis porrò præparent.

Factâ expiatione cum Gallo, ad ſepulchretum ſuum pergunt, ibique orant (uti ſuprà quoque diximus in Feſto anni principio) & eleemoſynas diſtribuunt; tantum nempe pecuniæ, quanti æſtimatur Gallus. Olim enim pauperibus gallos ipſos dabant; ſed paupe- *Sepulchreta petunt.*

res obmurmurarunt, & ab illo dono abhorruerunt, ac ſi nempe divitum peccata illis comedenda eſſent. Oblationem itaque à Deo ſuo pecuniâ redimunt, in ollam conjiciunt, vel veru transfigunt, & ſuaviter poſtea epulantur.

Lavant. A meridie aquam frigidam iterum ſubeunt & lavant, ut ſuprà ad pridiè kalendas Tiſri meminimus, in aquam ſe immergunt, ut ab omni immunditia ſe purificent & peccata ſua abluant. Quod ſi tamen hoc anni tempore Aqua fluentorum nimis ſit frigida, poterit calidâ ſuper caput & corpus ſuum affuſâ, id præſtare, non minori tamen quantitate, quàm novem caborum. Hæc ablutio quavis horâ fieri poteſt. modò fiat poſt meridiem, uſque ad noctem, quò appareat eam propter Diem expiationum ſuſcipi.

Candelas præparant. Quidam interim candelas præparant, quibus poſtridie in ſchola utuntur. In Germania pro ſingulis viris candelam præparant, quod in eo fundant, quod Eſajas dicit; בָּאֻרִים כַּבְּדוּ יְהוָה h. e. *Luminibus glorificate Dominum* *Eſa. 24. 14.* (nam volunt אוּרִים hîc idem eſſe quod אוֹרִים) Sapientiſſimi Cabaliſtæ compererunt, voculam נֵר quæ *Candelam* ſignificat, ſi literæ in numeros reſolvantur, ducentum quinquaginta conſtituere. Jam verò vir ducenta octo & quadraginta membra in corpore ſuo habet, quibus ſi Spiritum ejus & Animam adjeceris,

ceris,250. exſurgent, & ita vocula illa נֵר Virum unicum deſignat. Mulieri quatuor membra ſunt plus quàm viro, ideò pro illa candelam accendere opus non eſt. In aliis regionibus candelas etiam pro mulieribus præparant, magnumque Scholæ ornamentum eſſe credunt, ſi multæ in ſcholâ candelæ ardeant. Qui pietatis exceſſu laborant, duos habent cereos, alterum pro corpore, alterum pro anima: & hic illo & paulò major & carior eſt, *Cereusque animæ* נר נשמה ab illis vocatur. Et Anima vocatur נֵר *Lucerna*, Proverb. 20. v. 27. ideoque *Cereus* iſte expiationem facit pro anima.

Hinc & pro Animabus defunctorum Parentum Cereos tales accendunt: quia illorum revocationi & refocillationi inſerviunt.

Si cujus Candela extinguatur, pro infauſto habent omine: ſub veſperam in ſcholam conveniunt, preceſque ſuas veſpertinas & nocturnas peragunt. *Orach chajim numer. 606.*

Si cui cum alio inimicitiæ intercedunt, alter alterum accedit, & is qui alium injuriâ aliquâ affecit, veniam injuriæ illatæ ab offenſa parte debet petere: Injuriâ affectus ſponte condonare debet: ſic enim Deus peccata ſua illi quoque citò condonat. Si prima vice ignoſcere noluerit, qui veniam petit, tres alios ſecum aſſumat, eumque bis & ter deprecetur; ſi nihil promoveat, non ex debito, ſed ex *Peccata ſibi invicem condonant.*

abundanti decem ſecum aſſumat, eumque iterum deprecetur; ſi injuriâ affectus tum condonet, benè ſe res habet; ſi ſecus, tamen ſuo functus officio, liber eſt & immunis, nihilque veniæ, quam à Deo ſperat, hoc nocebit: alter autem, qui remittere noluit, vocatur אכזרי *Crudelis*, neque à Deo ſuorum peccatorum remiſſionem petet. Dicitur enim, Die expiationum remitti peccata, quibus homo Deum immediatè offendit, juxta id quod

Levit. 16. 30. dicitur: *In hac die expiabit vos ut emundet vos: ab omnibus peccatis veſtris coram Deo mundabimini* h. e. *Quod peccaſtis coram Deo, in hoc die expiatur, & ab eo mundabimini*: Quæ verò intercedunt offenſæ inter hominem & proximum ejus, nequaquam donec eum placarit & cum eo reconciliatus ſit, etiamſi non niſi verbis eum irritarit. Ter proximum eſſe conveniendum & delicti veniam ab eo petendam, probant ex eo, quòd de Joſephi fratre tertiâ vice id legatur: Sic enim nomine Patris ſui alloquuntur

Geneſ. 50. 8. Joſephum; *Sic dicetis Joſepho;* אָנָּא שָׂא נָא *Obſecro parce quæſo prævaricationi fratrum tuorum, &c.* Item, וְעַתָּה שָׂא נָא *Nunc ergo parce quæſo prævaricationi ſervorum Dei patris tui.* Hic obſecrandi particulæ נָא · אָנָּא ter ingeminantur. Quòd tres alios debeat ſecum ſumere qui offenſum ad remittendum perſuadeant probans ex Jobi 33. 27. 28. 29. Si injuriâ affectus ſatis conceſſerit, qui injuriâ affecit

fecit, viros decem aſſumit, ſepulchrumque ejus petit & ait; חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שפשעתי לו *Peccavi in Deum Iſraëlis, & in N. qui hîc ſitus eſt, &c.*

Hanc offenſarum petitionem & reconciliationem ſcribunt ideò fieri, ut Iſraëlitæ inter ſe pacifici & concordes vivant, omniſque eos accuſandi occaſio Satanæ præripiatur. Quam ad rem inſigne colloquium inter Sammaelem (Angelum mortis, ſeu Diabolum) & Deum legitur in Talmud, Tractatu de Sabbatho, cap. 13.

Peccatorum confeſſio coram Deo.

Hoc die quoque peccata ſua Deo confitentur, quam וִידוּי *viddui* vocant. Quia enim *Dies Expiationum* eſt יום סליחה וכפרה *Dies Remiſſionis & expiationis peccatorum*, ideò ajunt neceſſe eſſe, ut eo quiſque Peccatorum ſuorum confeſſionem edat, ſicut in V. T. de omnibus oblationibus, quæ pro Peccatorum expiatione fiebant, legitur, והתוודו את חטאתם אשר עשו *Et confitebuntur peccata ſua quæ fecerunt* &c. ſicut etiam Sacerdos ſummus in Die expiationum, pro ſe, & pro toto Iſraële confeſſus, ſicut dicitur; *Expiationem faciet pro ſe, & pro domo ſua, & pro univerſo cætu Iſraël*; cujus ſenſus eſt, quòd confeſſus fuerit primò peccatum ſuum, deinde peccatum Iſraëlis.

Æquum equidem eſſet, ut hæc Confeſſio fieret cum ipſo ingreſſu Diei judicii, quando ille conſecratur ſub veſperam ingruente no-

cte, nec prius: ſed quia Sapientes metuerunt ne, ſi ea demum fieret poſt peractum prioris diei epulum (סעודה מפסק־ו dictum) multorum mens diſtraheretur, & devotio minueretur, quidam etiam inebriarentur, ut confiteri nequeant, &c. Ideò prudenter ordinarunt, ut quiſque Veſperâ hujus Diei, ipſo Minchæ tempore, antequam cibum ſumat, Confeſſionem ſuam edat.

Confeſſionis formula ſatis longa eſt, & habetur in libris precum ipſorum. Concepta eſt ordine Alphabetico, ita ut unaquæque liter complectatur Peccatum aliquod tum gravius, tum frequentius; ad quæ deinde, qui magis ſunt devoti & contriti, & judicio pollent, alia ſpecialia addunt; quorum ſibi ſunt conſcii, vel ad quæ aliâs naturâ inclinant ferunturi; eorum remiſſionem ſimul à Deo petentes. Formulæ nonnihil, pro diverſitate nationum, in libris precum variant. Et habent tum breviorem, tum prolixiorem, quam וידוי גדול vidduigádol appellant. Specimen ejus producit Clariſſ. Seldenus. par 1. de Synedriis cap. 12.

Hanc ſi quis publicè & clarâ voce legat aut recitet, non neceſſe habet ſpecialem peccatorum ſuorum enumerationem ei inſerere; ſed ſi privatim & ſubmiſsâ voce confiteatur, benè facit, qui omnia, quorum meminiſſe poteſt, recenſet: quia magis hac ratione

pœ-

pœnitentiam agendam exſtimulatur. Sic ajunt feciſſe Moſen, quando pro Iſraëlitis orans dixit; *Obſecro, peccavit populus iſte peccatum grande: fecerunt enim ſibi Deos aureos.* Non tamen ea nimis ſunt exaggeranda, quin potiùs extenuanda, ut tantò faciliùs fiat eorum expiatio: Mentem enim prædictorum verborum Moſis hanc ajunt fuiſſe: *O Deus, peccatum utique grande commiſit hic populus in cogitationibus ſuis: veruntamen nihil aliud fecerunt quàm Deos aureos, qui nihil ſunt coram te. Proinde quid hoc tua refert? perinde eſt, ac ſi nihil feciſſent,* **Exod. 32.31.**

Confeſſio debet fieri ſtando (majoris humilitatis teſtandæ gratiâ) & corde ſyncero ac perfecto. *Sæpiùs, & minimùm decies hoc die eam iterant.*

Poſt peractas preces, & Confeſſionem, ſolet etiam alter ab altero vapulare & loro cædi in Synagoga; idque ut tanto magis ad animum revocent, abſtinendum eſſe à peccatis, quibus hactenus quisque addictus fuit. Flagellationis hujus hæc eſt ratio: Bini ſemper in peculiarem quendam ſcholæ locum eunt, tum alter humi ſe proſternit vultu ad Septemtrionem obverſo, tergo verò ad Meridiem, aut vice verſâ (non ad Orientem vel Occidentem: quia in illis locis Majeſtas Divina habitat) alter verò loro bovino vel cingulo triginta novem ictus dorſo ejus infligit: Is qui flagellatur, interim confitetur, **De Malkus, ſive flagellatione & ejus modo.**

ſibique ipſi ad ſingulas voces pectus plangit
Flagellator ex Pſalmo octavo & ſeptuageſi-
mo ait; הוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה
Pſal.78.38. להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו *Ipſe miſericors con*
donavit iniquitatem, neque diſperdidit, & multi
plicavit ut averteret iram ſuam, neque excitavi
omnem iram ſuam. Conſtat hic verſiculus He
braicè tredecim tantùm vocibus, terque à fla
gellante repetitur, & ad ſingulas voces ictum
infligit, quod novem quoque & triginta ictu
conſtituit. Hic poſtea etiam humi procumbi
& eodem modo à ſocio excipitur, quo illum
excepit, & ita graves peccatorum ſuorum pœ
nas dant: verùm in hac flagellatione aſin
mutuum fricant, lacertisque ſuis parcunt. Har
flagellationem מלקות *Malkús* appellant ex Deu
Deut.25.2. teronomio, ubi ſcribitur; *Si verò impius d*
gnus ſit qui vapulet, dejiciat eum judex, & cæd
ipſum in conſpectu ſuo juxta impietatem ejus cu
certo numero. Quadraginta plagis verberet eu
& non addat verberare eum, &c. Hæc oli
fuit pœna politica, quemadmodum hoc
apud Chriſtianos malefici extra urbem vir
cæduntur. Sed verba hæc non de quadragin
plagis plenè, ſed minus unâ, id eſt, triginta n
vem intelligunt & exponunt. Quum ego a
quando Rabbinum interrogarem; cur t
ginta novem tantum plagas infligeret
quùm expreſsè quadraginta in Lege dec
nantur? reſpondit; Flagello olim uſos ve

res tribus loris vitulinis conſtante, quorum duo breviora, tertium tam longum fuerit, ut totum hominem, totumque corpus circumiret: hoc autem flagello ter & decies ſontem percuſſum; ſi verò vel ſemel tantùm cædere perrexiſſent, duas præter quadraginta miſero reo plagas inflixiſſent, quod à Moſe prohibitum. Expoſitio autem hujus loci, & quomodo ſontes cæſi fuerint, plenè deſcribitur in ipſorum Talmud,; verùm id prolixius eſt, quàm ut *Tractatu* hîc exponi poſſit. Qui plura cupit, adeat Præ- *Makkos ca-* fationem noſtram ad illuſtrem Virum Mornæ- *pite 3. p. 22.* *Rab. Bechai* um, libello de Abbreviaturis præfixam. Hanc *in Deut. 25.* pœnam quadraginta plagarum minus unà, ſe *2. Cor. 11. 24.* quinquies à Judæis perpeſſum eſſe, inquit Apoſtolus Paulus; ſed acerbiùs paulò, omni dubio procul, quàm ipſi hodiè ſe ſe invicem in ſynagogâ flagellant.

Cæterum ſcribunt etiam, Die expiationum *Levuſch* non expiari & remitti peccata, אלא על השבים *Num. 203.* המאמינים בכפרה *niſi pœnitentibus & expiationem* *§. 6.* *credentibus*; qui verò eam ſpernit, & apud ſe cogitat; *Quid prodeſſe poſſit mihi dies Expiationis?* ei nihil prodeſt, nec quicquam ipſi remittitur, quia remiſſionem nec petit, nec credit.

A ſcholâ domum ad menſam feſtinant, quam mulieres interim præpararunt, & Gallos gallinasque ſuas, quas manè pro peccatis ſuis obtulerant, devorant. Expreſsè in Ri-

tualibus

pag. 53. tualibus ſuis ſcribunt, *tam Dei præceptum & bonum opus eſſe, hâc veſperâ ſaliarem in modu epulari, quàm proximo die jejunio ſe macerar* Lac etiam coagulatum hac veſperâ comedun & ſi Uvas habere poſſint, in illud lac injiciun & ex eo edunt. Cepæ & allium hac veſpe ſunt prohibita: ut & uxori cohabitare. V rùm hæc cœna ante Solem occaſum finiri d bet. Dies enim feſtus cum nocte incipit, ſemper aliquid de חול ſeu communi die a dendum אל והקודש ad Diem ſacrum & feſtu Pretioſiſſimas ſuas veſtes induunt, ſed il grande & latum lineum induſium, quod calceos uſque dependat, ſuperinducunt, in gnum, ſe poſtero die albos & puros à peccat Angelisque ſimiles fore. Quia enim diem e piationis dapibus non honeſtare poſſunt, p tioſis honeſtant veſtibus, non reperientes, q majore illum honore afficere poſſint. Q etiam lineum hujùſmodi induſium veſtis mortuorum, eo exſtimulantur ad humilitat & contritionem cordis, ut ſeriam agant pœ tentiam. In Maſſeches Taanijos, ſeu Tract Talmudico de Jejunio ſcribunt; Die 15. m ſis Af, & in die Expiationum, ſolitas fuiſſe o filias Iſraëliticas veſtibus albis indutas in vir exire, & illic ſaltare.

Iſa. 1. Jeſajas: *Audite cœli, & auribus percipe te quoniam Dominus loquutus eſt; Filios enutri educavi: ipſi autem ſpreverunt me, Cognovi*

poſ

poſſeſſorem ſuum , & aſinus præſepe Domini ſui, Iſraël autem me non cognovit, & populus meus non intellexit; Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis, derelinquerunt Dominum, blaſphemaverunt ſanctum Iſraël, abalienati ſunt retrorſum. Quò mihi multitudinem victimarum veſtrarum, dicit Dominus?

Hoſeas: *Convertere Iſraël ad Dominum Deum tuum: quoniam corruiſti in iniquitate tua, hæc animis veſtris infigite, convertimini ad Dominũ, & dicite ei; omnem à nobis aufer iniquitatem, & benefac nobis, & reddemus vitulos labiorum noſtrorum.* Hoſ. 14.

CAPUT XXVI.

De Feſto Expiationis.

DE hoc feſto inter alia in Levitico legimus: *Decimo die menſis hujus ſeptimi dies expiationum eſt, ideo convocatio ſancta erit vobis, & affligetis animas veſtras , atque offeretis holocauſtum Domino , Nullum opus facietis hoc ipſo die, quia dies expiationum eſt, ad expiandum vos coram Domino Deo veſtro, ut ab omnibus iniquitatibus veſtris coram Domino mundi ſitis, &c. Et affligetis animas veſtras die nono menſis ſeptimi ſub veſperam: A veſpera ad veſperam quieſcetis in Sabbatho veſtro.* Levit. 16 & 23. Hodiè itaque Judæi die nono, antequam nox advenerit, in Synagoga conveniunt, Cereos ſecum ferunt, depangunt accenduntque, & inauſpicato ac ferali clamore canere & precari in-

ri incipiunt. Mulieres domi quoque in hy cauſtis & cubiculis peculiares candelas acc dunt : imò etiam in quibuſdam plateis obſ rioribus; easque quibuſdam in locis bene ctione conſecrant: manus ante candelam pandunt, feſtum à profeſto, uti ſuprà quo de Sabbatho dictum eſt, ſeparant. Sunt etia qui ſuper ægrotis accendunt, ut infrà tra tur fuſiùs. Ab Apoſtatis non accipiunt cer pro his candelis, ne fortè id ipſis pro mer imputetur. Si clarum & ſerenum lumen can læ reddant, in omen accipiunt, creden peccata ſibi remiſſum iri, vel proſperam ſ fortunam portendi, nec morituros; ſi ve fuſco & maligno ardeant lumine, ſi cera efflu omen hoc deteſtantur & abominantur, m gnusque illos incedit mœror. Tapetibus qu que pavimentum in honorem feſti ſternu quibuſdam locis, ut Wormatiæ, gramine ta tùm ſternunt; ne lugubri die, quo multi proſternere ſe debent, & omninò humi pr cumbere, pretioſas ſuas veſtes collutulent, idololatriæ ſpeciem committant, quod prol bitum eſt, uti ſcribitur; *Lapideum paviment non ponetis in terra veſtra, ut adoretis ſuper ipſ quia ego Dominus Deus veſter.*

Levit. 26.

Orach chajim numer. 612. & ſeqq. A quibus rebus hoc die abſtinendũ.

Quod dicitur : *Et affligetis animas veſtras;* præcipuè de quinque voluptatum abſtine tiâ interpretantur. *Primò* à veſpera ad veſp ram jejunium inſtituere debent (nihilon

n

nus tamen horas quatuor & viginti jejunium hoc vulgò excedit). Cibum omnem ita prohiberi ajunt, ne quis tantum comedat, unde appetitus ejus aliquo modo placari poteſt: qui enim hoc facit, non ferè affligit animam ſuam: Menſuram hanc definiverunt Rabbini eſſe ככותבה הגסה adinſtar dactyli craſſi, paulò minus quàm ovum vulgare. Juxta hancmenſuram metiuntur cujuſvis cibi eſum: & qui minus edit, non peccat. *Secundò*, nemo calceos, ne quidem uni pedi induere debet; Sic qui pede uno mutilus eſt, ei non licet fulcrum ſeu pedem factitium alligare aut applicare; inprimis ſi ſit ex corio: quia ex his commodum & delectationem capit homo. Senes verò & debiles, quodam morbo aut plagâ laborantes, aut ii quibus frigûs nocet, ſoccos laneos induere poſſunt, vel in ſcholâ in pulvillum ſtare. Si quis etiam ſit in loco, ubi à Scorpionibus eſt periculum, licet ei & coriaceos calceos inducere. *Tertiò*, nemo oleo vel aquâ odoratâ voluptatis causâ lini vel inungi debet. Ægrotus tamen, & qui Porrigine laborat, hoc die æquè ac alio ſe poteſt ungere; quia id non facit voluptatis causâ; extra hos caſus non licet. *Quartò*, nullus lavare debet, imò ne minimum quidem digitum in aquam intingere, multò minus manè os & vultum frigidâ abluere. Intelligendum tamen hanc Lotionem volunt de ea quæ fit voluptatis gratiâ: ſed

ſed ſi v. gr. manus, pedes, aut alia pars cor-
ris fuerit ſordibus aut luto inquinata, au
alicui ſanguis è naribus ſtillaverit, licet eas
vare, quia hoc non fit ad voluptatem: Sic r
nè, poſtquam è lecto ſurrexit quis, licet ma
lavare: quia ſpiritus noxii illis inſident, u
periculum homini imminet. Ita ſi quis
vum exonerarit, ille digitos articulorum te
in aquam immittere poteſt: quidam lin
madido utuntur ad manus lavandas, ſed peri
lum ſubeſt. Fieri enim poſſet, ut nimio hur
re maderet, & guttula aliqua manibus expri
retur, quod externum opus foret, & ap
feſti violatio. *Quintò*, omnino ab uxori
ſuis abſtinere debent, imò ne tangendæ
dem illis ſunt, non ſecus ac ſi menſtruo lab
rent fluxu.

Pueri ab his omnibus ſunt liberi, exce
Calceis: quia non magnopere curatur, ſi
calceati ambulent. Manibus tamen ab alio
gi vel lavari non debent: quia ab hàc un
ne ungens vel lavans ipſe voluptatem
unà cum eis: cibus ipſis dari poteſt; nòn
tam enim jucunditatem vel voluptatem
percipit homo quantam in unctione & l
ne, & metus ac reverentia Diei expiati
eum ab edendo abſtinent, & appetitum
ſternunt. Interim paulatim eos ad obſ
tionem præcepti aſſuefaciunt; horâ una
etiam alterâ more ſolito tardiùs cibum

præbendo; pro ratione ætatis & virium puerorum: qui undecim annorum eſt, ad perfectum jejunium adſtringitur, etiam puella.

Gravidæ & lactantes quoque plenum totius diei jejunium obſervare debent: quod ſi gravida ex odore alicujus cibi, etiam prohibiti, vehementi appetitu accendatur, & periculum metuatur, ſi ei denegetur; tunc ſi nullâ ratione ab eo averti poſſit, priùs ei parum de humore ſeu ſucco ejus porrigunt, ut animus ejus nonnihil placetur; ſi hoc non ſufficiat; liberè ei dant quicquid vult.

Puerpera, tribus diebus primis à partu, prorſùs non tenetur jejunare, quia periculum ei hinc emergere poteſt; à die tertio uſque ad ſeptimum, ſi dixerit, ſe opus habere cibo, datur ei, ut alii cuivis ægroto; inde & ulterius, ut cæteri omnes, jejunio animam ſuam affligere tenentur.

Ægroto, qui cibum appetit, & eo ſe opus habere dicit, cibus dari poteſt; imò etſi non petat, vel etiam ſe eo carere poſſe dicat, datur, ſi Medicus aliquis præſcripſerit. Quod ſi autem cibum ei dent, primò exiguâ quantitate ei porrigunt, quæ ſc. minor ſit, quàm Lege eſt prohibitum, ſi fortè eâ acquieſcat; pòſt aliquantum exſpectant, & rurſum eo pacto ipſi aliquid exhibent, ut vel ſic à tranſgreſſione præcepti, & annexa Exciſionis pœnâ ſit immunis. Eadem eſt potûs ratio.

Ll

Veſpera Diei Expiationis. Orach chajim num. 610. Abſolutio ſceleratorum & prævaricatorum. Talm. Kerithuch fol. 6. 2.

Antequam hác veſperâ preces ſuas inch
ent, *primò* ſceleratos & perfidos abſolvu
& permittunt, ut unà cum Eccleſia ora
poſſint, etiam ipſis nihil tale petentib
Nam in Talmude ſcriptum eſt: תענית ציבור
ין בו מפושעי ישראל אינו תענית, שהרי הלבנה
ריחו רע ומנאו הכתוב עם סממני הקטורת *Om*
jejunium publicum Eccleſiæ, in quo non ſunt
prævaricatoribus Iſraëlis, nullum eſt: nam e
Galbanum odoris eſt fœdi & ingrati, & tamen añ
merat illud Scriptura aromatibus ſuffitus ſa

Exod. 30. 34. Itaque duo è præcipuis Rabbinis ſe juxta Pr
centorem ſiſtunt, unus ad ejus dextram, alter
ſiniſtram, ut unà cum ipſo tres ſint, & publi
elatâ voce proclamant; יבה של מעלה
שיבה של מטה על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו
מתירין להתפלל עם עבריינין *In Academia ſuper*
& in Academia inferiore, ex mente Dei, & ex me
te Eccleſiæ, permittimus & *poteſtatem facimus*
randi cum prævaricatoribus. Deinde præcen
confeſtim arcam accedit, in qua liber Le
ſervatur, illamque aperit, longamque &
ligioſam orationem canit, ſingulis ſubmi
voce ſequentibus, cujus initium eſt: נדרי
רי וקונמי וחרמי די נדרנא וד אשתבענא ודי אחרימנא
אקימנא ודי אסרנא על נפשנא מיום הכפורים שעבר
יום הכפורים זה שבא עלינו לטובה כולהון אחרטנא

Solutio votorum & juramentorũ.

בהון h. e. *Omnia vota, interdicta, Anathemata*
vovimus, juravimus, devovimus, obſervavimus
quibus nos adſtrinximus à Die Expiationum pr

rito, uſq; ad præſentem (qui nobis ſit auſpicatus!) eorum omnium nos pœniteat, irrita, caſſa, & ſublata ſunto; primamque hanc partem cantionis prolixæ ter ex ordine canit, & ſingulis vicibus vocem attollit, adeò ut tertiâ vice longè magis viva & canora ſit vox, quàm primâ & ſecundà vice. Sic communiter intelligunt, aboliri & irrita reddi juramenta & vota omnia, quæ elapſo anno fecerint. Sed R. Mordechaj Japhe explicat de futuro anno & vult omnia in ſingulari numero, & primâ perſonâ legenda & exponenda eſſe, hoc ſenſu; *Omnia mea vota, interdicta, anathemata, quæ ſum voturus, juraturus, devoturus, & ad quæ meipſum ſum adſtricturus* כיפורים הבא מיום הכיפור הזה עד יום *à die Expiationum præſente, uſque ad diem Expiationis venturum* (ſequenti anno) *illorum omnium me pœnitet, omnia ſint irrita, & abolita*. Ita vult ille eſſe formulam conditionatam pro votis & juramentis futuris, quæ temerè & inconſideratè fortaſſe alicui poſſent excidere, ut illa pro nullis habeantur, neque voventi, vel juranti noceant. Hæc quoque lectio probatur in Colbo. Ob hanc votorum & juramentorum ſolutionem & abolitionem malè audiunt Judæi, quaſi Juramentis illorum, quæ Chriſtianis faciunt, nulla fides ſit habenda. Sed Rabbi Mordechaj Japhe ſcribit; מיהו ביטול אינו מועיל אלא לנדרים שנודר מעצמו ושבועה שנשבע בעצמו אבל נדר שחבירו

Quomodo ea intelligenda.

Num. 619. §. 1.

שועיל אין אותו משביעין ב"ר או שחבירו ושבועה דירו
דעת על ונשבע נודר הוא שהרי תנאי ולא ביטול לא הן
דין בית דעת ועל חבירו *Abolitio hæc non prodeſt,n pro votis, quæ quis ſponte vovet, & pro jurament. quæ quis à ſeipſo jurat, Quod autem ad ea vota a tinet & juramenta, quæ alicui deferuntur vel à pr ximo ſuo, vel à Domo judicii, ea neq; abolitio, ne conditio hæc poteſt tollere & irrita reddere, quia j jurat juxta mentem proximi ſui, & domûs judic* Hæc abſolutionis formula linguâ Chalda eſt concepta, quia in Babele eſt contexta, u ipſis lingua Chaldaica erat vernacula, ut ea omnes intelligerent. Ab hac formula in R tualibus hanc noctem aliquando vocant ל כל נדרי q. d. *Noctem ſolutionis votorum & jur. mentorum.*

Pergunt poſteà, & cantum in multam n ctem producuunt: quidam totum Pſalteriu hac nocte legunt. Sunt qui in ſcholâ nocte precibus & cantibus tranſigant, alii in ip ſcholâ in aliquo angulo procul ab arcâ do miunt, vel in loco mulieribus deſtinato, po quam illæ domum omnes conceſſerunt: hu tamen morem multis modis improbat Rab Mordechaj Jáphe, in *Levuſch hachor* Num. 61 §. 4. & judicat illos melius facere, qui p Precationes & Deprecationes ſolennes d mum dormitum ſe conferunt. Quidam, q pietate ſunt admirabili, & gravem pœnite tiam agere volunt, per totum feſtum, diu n

ctuq

ctuque ſtant in pedes, canunt & orant indeſinenter, ut ego quoſdam vidi, qui per ſeptem & viginti horas in loco uno ſteterunt. In Ménoras hammáor ſcribitur, ideò ſtandum eſſe, ut ſiç aſſimilentur Angelis, qui perpetuò Deo adſtant, ad juſſa ejus excipienda & exequenda. *fol. 110. col. 3.*

Sub matutinum tempus, antequam illuceſcat, omnes iterum in ſcholam conveniunt, preces ſuas recitant, & unà per totum diem remanent, multam circa librum Legis pompam exercent; ſæpiùs in terram operto penitùs vultu procidunt, præſertim quando confitentur; ad ſingulas voces præ religionis intenſione pectus palmis tundunt. *Manè hujus diei.*

Operam tamen dare debet Præcentor, ut in Precibus his matutinis feſtinet, neque eas ultra debitum tempus extrahat; quò adhuc ante meridiem epimetron Precum (*Múſaph* vocant) orare poſſit; ideoque, ſi videat illas nimis diu duraturas, quaſdam *Selíchos* preces pro remiſſione peccatorum omittit. Poſt meridiem enim jam incipit tempus Minchæ ſeu veſpertinum.

Pomeridiè precationes veſpertinas recitant, & continuant uſque dum Sol in occaſum vergit, & cacumina montium & arborum occupat; tum ei ſubjungunt Precationem, quam vocant תפלת נעילת *Precàtionem obſerationis*; portarum ſcil. Eo enim tempore

portæ ſauctuarii olim claudebantur. Vari
deinde adhuc precationes ſubjungunt.

Veſpera. Nocte jam jam iterum appetente, ſacerd
Palliolum illud villoſum (טלית Talles app
lant,) collo circumpoſitum, capiti imponi
oculisque obducit, & populum ſolitâ benec
Num. 6. ctione proſequitur, ut in libro Numeroru
præcipitur. Dum benedictionem recitat, m
nus ad populum expandit; populus verò m
nibus oculos & faciem tegit, nec ſacerdotis m
nus intueri audent, quia in illis ſpiritus Dei d
rante benedictione requieſcit, uti ſcribitur; *E*
Cant. 2. 9. *ce ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, proſpiciens per*
neſtras, & proferens aſpectum per cancellos, hoc e
Deus ſtat poſt ſacerdotem, & proſpicit per fer
ſtras & cancellos, hoc eſt; per expanſos & di
ricatos ſacerdotis digitos. Precem poſtea adh
unam decantat, ſed minimùm ſepties con
nuò repetit, ſingulis vicibus altiùs ſublatâ v
ce. Scribunt enim, Majeſtatem divinam h
ctenus in precibus ipſorum præſentem, hîc
illis in ſeptimum cœlum rurſus decedere; a
euntem itaque ſuaviſſimo cantu, & cœleſti
lâ melodiâ, quam norunt qui illos ruden
audiverunt, proſequuntur. Sunt qui dicur
id in ſeptem cœlorum memoriam fieri, qu
aperuit Deus, cùm Iſraëli Legem daret, ei
oſtendere, nullum alium in cœlis præter ſe
ſe Deum.

Antequam ſcholâ egrediantur, clarum
p

protractum, cornu ſuprà memorato, ſonum emittunt, in ſignum, quòd Majeſtas Divina nunc diſceſſerit, & ſupra expanſum cœli aſcenderit, ſicut in datione Legis factum fuit, ſicut dicitur; *Quùm protraxerint ſonum buccinâ, ipſi aſcendent in montem.* Et alibi; *Aſcendit Deus cum clangore: deinde* ideò, quòd Clangor buccinæ ſignum ſit lætitiæ & victoriæ, quaſi dicerent; נצחנו את השטן *Vicimus Satanam*; *tertiò* hac ratione confundunt & conſternatum reddunt Satanam, dum hoc clangore in mentem ipſi revocatur judicium ſuum, ut non audeat coram Deo accuſare Judæos; Pòſt hunc enim diem iterum poteſtatem accipit in eos, quæ ipſi in die expiationis aufertur; quo ſunt כמלאכי השרת ſimiles Angelis in cœlo. Eliciunt hoc ex eo quod apud Zachariam legitur; יגער י״בך השטן *Increpet te Dominus* השטן *Satanas*; quia enim nomen hoc Satanæ הַשָּׂטָן in numeris facit 364. dies autem Anni ſolaris ſunt 365. ideò hoc indicari volunt, Satanam non habere poteſtatem adverſandi, & accuſandi, niſi 364. diebus in anno; excepto ſc. Die expiationum; Itaque clangore hoc confundunt eum, ut exſpirante hoc die accuſationis obliviſcatur: *quartò*, Clangor buccinæ eſt סימן לחירות *ſignum libertatis*: quia itaq; hoc die Animæ fiunt liberæ à tranſgreſſionibus corporis, corpora etiam ex ſervitute pœnarum in libertatem manumittuntur, ideò & ob hanc

Exod. 19. 13.
Pſal. 47. 6.
cap. 3. 2.

cauſam clangunt: *quinto*, in memoriam Jubi
læi, qui hoc anno incipiebat. Et licet hic Die
in Sabbathum incidat, tamen eo ab hoc clan-
gore non abſtinent; quia Buccinâ ritè clanger
eſt חכמה *Scientia vel ars*, non מלאכה *opus*.

In egreſſu etiam Sabbathi ſolent conſecrar
Lunam, ſiquidem appareat: quia tunc hilare
ſunt & læti, quòd ipſis remiſſa ſint peccat
ſua.

Qui religioſiores ſunt, Die expiationun
finito, è veſtigio incipiunt conſtruere סוכה
Súccah, ſeu Tabernaculum, ut unius præcept
cum alterius obſervationem conjungant; juxt
Pſal.84.8. illud; *Ibunt de virtute in virtutem, ad Deun
in Tzijon*.

Ubi ab omni re parati ſunt, vox è cœli
adeſt (inquiunt illi) quæ proclamat; *Abi, panen
tuum hilariter comede; Deus enim accepta habe
omnia opera tua*. Sic domum repetunt, & qui-
dam cereorum ſuorum reliquias ſumunt, &
iis feſtum à profeſto domi ſeparant, ut ſupr
de Sabbatho dictum: ſunt qui eos in ſchol
per totum annum relinquant, & certis tem-
Candela perennis. poribus accendant. Quidam ſanctitate con-
ſpicui candelam perennem in ſchola diu no-
ctuque per totum annum ardentem habent
quæ propterea נר תמיד *Ner Tamid* appellatu
Seſe invicem diſcedentes his verbis proſe
quuntur, הבורא יחתמך לשנה טובה id eſt, *Crea
tor in bonum annum tranſcribat & obſignet te*. Li
br

bri enim, quorum ſuprà meminimus, nunc obſignantur, & nullam ampliùs judicium & ſententia divina immutationem admittit.

Quùm domum rediêre, famelici valdè ſunt: nam per octo & viginti horas nihil comederunt. Ocyùs itaque menſæ accumbunt, & cœnam lautè ſatis producunt, priſtini diei jacturam farcientes.

Poſtridiè tamen manè iterùm ſurgunt, & in ſcholam eunt, ne Satanas conqueri incipiat, & meritò dicat; *Heri quidem, quia Dies Expiationis fuit, manè ſurrexerunt: hodiè verò pietas eorum jam evanuit, in lecto jacent, & in multam lucem ſtertunt.* Rituale p. 68.

In ſumma, hoc Expiationum die adeò ſancti & pii ſunt, ut diabolus ipſe pietatem illorum laudare cogatur. Hinc in Capitulis Rabbi Eliezer ejuſmodi legimus colloquium; *Quo die Deus legem dedit, impurus ille ſpiritus Sammael Deum ita alloquitur; Domine totius mundi, tu mihi in omnes totius orbis gentes poteſtatem dediſti, in ſolum Iſraëlem nulla mihi conceſſa poteſtas. Deus reſpondet, Tibi expiationis die in illos poteſtas erit, ſi peccatum in illis invenias; ſi verò peccati expertes ſint, nihil erit tibi juris in illos. Idcirco munera hoc Expiationis die Satanæ obtruduntur, ne Iſraëlitarum oblationem interpellat*, (unde dicunt, תנו שוחד לסמאל ביום הכפורים *Date munus Sammaeli in die expiationum*) *ſicut dicitur*; A cœtu autem filiorum Iſraël accipies duos hircos &c. cap. 46. Levit. 16. 5. 6. 7. 8.

Ll 5

Mittetque Aharon ſuper duos hircos ſortem ſortem unam DOMINO, & ſortem alteram pro Aſaſéle. Sors DOMINI *erat Holocauſtum ſors verò Aſaſélis erat hoſtia pro peccato, & imponebantur ei omnes iniquitates Iſraëlitarum, ſicu*

Levit.22. *dicitur*; Et portabit hircus ille ſuper ſe omne iniquitates eorum. *Ubi ergo Sammaël populum Iſraëlis abſq; peccatis hoc die comperit, dicit ad Deum*; *Populum in terris habes Angelis cæleſtibus ſimilem. Quemadmodum enim Angeli recti ſtant neq; edentes neq; bibentes, puri ab omnibus peccatis pacem & concordiam mutuam alentes; tàlis quoq;*

Caphtor u-perach p. 71. *eſt populus Iſraël Expiationum die. Quum Deu hæc à malo Angelo audit, illicò eorum peccata ipſi condonat, & preces eorum exaudit.* Alibi legitur

Exod.23.8. *Ideò munus Satanæ dari, ut illi oculos præſtringant, ne ab illo accuſentur, uti ſcribitur*; Munu excœcat videntes. R. Bechaj ad Gen. 25. 28. *E dilexit Iſaac Eſavum*, כִּי צַיִד בְּפִיו *quia venationem in os ejus* (ſcil. attulit,) ſcribit: *Venabatur & ferinam attulit patri ſuo, hocq; munere eum demulcebat, ut acciperet primogenituram. Ho*

Deut.16.19. *eſt quod dicitur*; Munus excœcat oculos ſapientum; *Et de Iſaaco*; Et caligarunt oculi ejus ut non videret (ſc. *propter munera accepta ab Eſavo.*) *Et hinc videmus, quòd ſicut Eſavus fui* איש שחד *Vir munerum, ſic etiam ſemen ejus* (Chriſtianos, qui ab Eſavo vel Edom denominantur) eſſe מקבלי שוחד אוהבי הלעטות h. e. *acciper munera, & amare cupedias, ſicut Eſau, quando di*

xit

xit: הלעיטני נא Guſtare fac me. והם מושכים כח מן השר שלה׳ שהוא מקבל שוחד ביום הכפורים *Trahunt enim naturam ab Angelo ſuo*, (Sammaële, principe dæmonum) *qui accipit donum in Die Fxpiationum*. Hæc Bechaj.

Cæterùm hoc feſtum unico tantûm die celebrant, non duobus, ut alia feſta, propter dubium Neomenias, de quo ſic ſcribitur in Levúſch hachór: *Non eſt neceſſe, ut per duos dies celebremus Diem expiationum hoc tempore, uti facimus in reliquis diebus feſtis; quia periti ſumus calculationis Menſium, & certò ſcimus, hunc eſſe diem decimum: neq; etiam eſt ullus locus hodiē, ubi Neomeniam conſecrent juxta phaſin, ut ſcrupulus oboriri poſſet, quaſi vel ob tardiorem adventum teſtium principium menſis ſit in ſequentem diem rejectum, vel error, aut deſtinatum aliquod mutandi propoſitũ fortaſſis interveniret. Reliquis feſtis duos dies aſſignamus, quia hanc conſuetudinem à Majoribus noſtris in captivitate ſic accepimus; & eam facilè obſervare poſſumus. Alia verò eſt ratio Diei expiationum, in quo omnis cibus & potus eſt prohibitus, quod pauciſſimi in mundo per biduum obſervare poſſunt. Hanc ob cauſam noluerunt durius jugũ hìc cervicibus illorum imponere. Reperiuntur tamen quandoq; nonnulli eximiã ſanctitate præditi, qui per biduum integrum eum celebrant, & jejunant &c.*

Cur per unũ tantùm diem celebretur.

Num. 624. §. 5.

Jeſajas: *Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Jacob peccata eorum: Me etenim de die in diem* *Ieſa. 58.*

in diem quærunt, & ſcire vias meas volunt, qu gens quæ juſtitiam fecerit, & judicium Dei ſui r dereliquerit, rogant me judicia juſtitiæ, & app pinquare Deo volunt. Quare jejunavimus & n aſpexiſti? Nolite jejunare ſicut uſque ad hanc die ut audiatur in excelſo clamor veſter. Nunquid h eſt jejunium quod elegi, per diem affligere hon nem animam ſuam? nunquid contorquere qu circulum caput ſuum, & ſaccum & cinerem ſt nere? &c.

CAPUT XXVII.

De Feſto שמחת תורה, *Lætitiæ L gis, & officiorum Eccleſiaſticorum diſtributione.*

Feſtum lætitiæ legis à Rabbinis.

DE hoc feſto nihil in Lege habetur, se Rabbinis inſtitutum eſt, ut de Dei be gnitate lætarentur, qui illos iterum per annu unum in Lege ſtudere & exerceri permiſer Legisque lectionem & expoſitionem hoc abſolvi, quæ eſt ejus miſeratio, concesſerit. hinc appellatur חג שמחת התורה *Feſtum La tiæ legis* ſc. abſolutæ, & de novo inchoandæ, incidit ſemper in 23. Septembris.

In quos ſectiones lex dividatur.

Libros enim Moſis in quinquaginta du partes ſeu ſectiones dividunt, & ſingulis Sa bat

bathis ſectionem unam legunt, ſicque incidit ultima Lectio in *nonum* diem feſti Scenopegiorum; vigeſimum nempe & tertium circiter Septembris; non octavum, ut Ludovicus de Dieu ſcribit in Johan. cap. 7. ℣. 37.

Nocte vel veſperâ nonâ diei Tabernaculorum, in qua finitur dies octavus, & incipit Nonus poſt recitatam Precationem veſpertinam, depromunt omnes Libros Legis ex arca, quorum unum Æditumus ſeu Lector ſumit in manus, & precibus quibuſdam dictis, eo circumit ſuggeſtum, populo ſequente cum reliquis libris; poſtea ſuggeſtum conſcendunt, *libros Legis tres* convolvunt uſque ad illas Paraſchas ſeu ſectiones, quas lecturi ſunt craſtino *die*; Ultimam ſc. Legis, Primam, & Lectionem de oblationibus ex Numer. 29. ℣. 35. dehinc recitatis quibuſdam precibus & Pſalmis in pace è tabernaculis exeunt, & in domos ſuas ſe conferunt, ibique cœnant. *Craſtino manè* Scholam repetunt, poſt Preces quaſdam præmiſſas à Miniſtro Synagogæ, rurſum ex arca producunt omnes libros Legis: quos, cum precibus quibuſdam circa ſuggeſtum circumlatos, in Arcam magno cum apparatu recondunt, exceptis tribus; Ex horum trium *uno* legunt Sectionem Moſaicam ultimam, ex *ſecundo*, nullo intervallo interpoſito, Sectionem primam; ex tertio legit *Hammaphtir* qui cœtum dimittit lectionem paulò antè

antè indigitatam. Si fortè alicubi nonniſi dı
habeant volumina Legis, ex uno legunt U
timam, ex altero Primam ſectionem; tù
reſumpto priore, ex eo legunt tertiam, qı
cœtus dimittitur. Qui ultimam ſectionem l
git, vocatur חתן תורה *Sponſus Legis*; qui pr
mam, חתן בראשית *Sponſus Bréſchis:*

Quòd non ſolùm ultimam, ſed & prima
Legis ſectionem hoc die legunt, ideò fit, ı
omnis calumniandi & accuſandi occaſio Di
bolo præripiatur, ne Deum accedat & dica
רב"שע כבר סיימו התורה ולא רצו עוד לקרות *Dom*
ne mundi, Judæi quidem abſolverunt lectione
libri Legis, ſed nolunt amplius legere. Quò
verò hoc nono feſti Tabernaculorum di
non ipſis Novi anni Kalendis (quæ in eu
dem menſem incidunt) lectionem libri L
gis abſolvunt & incipiunt, iterum ſit טעות
את השטן ad decipiendum Diabolum, ut veru
Novi anni principium, quo ſc. Deus thronu
judicialem ob peccata Judæorum conſcendi
ignoret, atque ita ipſos etiam accuſare cora
Deo nequeat.

Hoc die plures ſolito advocantur, qui l
gant, unam etiam eandemque ſectioneı
quandoque aliquoties iteratò legunt. Interi
dum libri omnes extra arcam ſunt, ca
delam ardentem intus collocant: arca eni
nunquam vacua manere debet. Hoc aute
idem eſt, ac ſi Lex inde non moveretur: L

en

enim quoque Lux appellatur, uti ſcribitur; *Quia mandatum lucerna eſt, & lex lux.* *Prov.6.23.*

Multos fructus, utpote poma, nuces, pyra, & alia id genus, in ſchola in turbam puerorum immittunt, ut illis quoque lætitiæ ſuppetat argumentum; verùm ſæpè fit, ut pugnis lætitia imminuatur.

Quomodo munera Eccleſiaſtica renoventur. Quia verò hoc die Legis lectio abſolvitur, ideò munera Eccleſiaſtica renovantur, illa præſertim quæ ad Legis lectionem pertinent. Hæc autem munera publicè in ſcholâ, conſtitutâ auctione, venduntur, & illius ſunt, illique cedunt, qui tertiá proclamatione plus licetur.

Primò quidem ab æditúo Candelarum per totum annum in ſcholâ accendendarum munus proclamatur: *Deinde*, Vini, ad Sabbathi aliorumque feſtorum conſecrationem & dimiſſionem, dandi porrigendique munus ſubjicitur. Quamvis enim ſinguli patres familias domi Sabbathum vino conſecrare debeant; uti ſuprà recitavimus, in pauperum tamen Judæorum gratiam, quibus vinum non eſt, conſtitutum & decretum eſt, ut palàm & in conſpectu omnium, pro quibuslibet Sabbathum vini cyatho conſecraretur & dimitteretur. Illud autem vinum puerulis bibendum datur, & inde in pios Judæos evadunt. *Tertiò* proclamatur, quis munus illud, quod illis גלילה *Gelilah* dicitur, emere velit? munus

nempe

nempe libri Legis replicandi & complican
Quartò quis תלו הגבהה *Hagbahah?* munus e
quò liber Legis rectà ſurſum tollitur, & ci
ſuggeſtum deſertur, ut ſinguli ſcripturam v
dere poſſint. Hunc robuſtum & lacertoſu
eſſe oportet, quo integrum librum; qu
maximè apertum & expanſum, paſſis brac
is geſtare poſſit. Si enim cæſpitaverit, vel p
de offenderit, oportet totum cœtum jejun
infauſtum illud omen expiare. *Quintò*, q
Lignum vitæ עץ חיים velit emere? mun
hoc eſt, gemini ligni tornatilis, cui membra
in quibus lex deſcripta eſt annectuntur, p
hendendi, & linteorum huc pertinentium
cyùs porrigendorum, ut confeſtim compli
tur. Munus hoc vulgò à pueris emitur: e
ſtimant enim, ſe hoc lignorum apprehenſ
ne meliores & prudentiores evaſuros: ſ
rant etiam, ſe hoc modo diutiùs victuro
quia ligna illa עץ חיים *Lignum vitæ* appell
Prov. 3.18. tur, uti ſcribitur; *Hæc lignum vitæ eſt appreh
dentibus eam*. Dum hic liber complicatur, ſ
ligna apprehenduntur; ſi quis enim memb
nam nudis manibus tangeret, horribile
piaculum contraheret. *Sextò*, proclamat
quis אחרון *Acheron* comparare voluerit? n
nus eſt, quo quis è cœtu ultimus, ad lec
nem in libro legis, diebus feſtis advoca
Septimò, quis תלו שְׁהִיָּא *Schebijah* licitari in
mo habeat? munus eſt, quo quis in loc
ej

ejus, qui munus ſuum negligit, vel non rectè curat, ſufficitur. De ſingulis his officiis, & forma legis, vide etiam ſuprà cap. 9.

Pecunia, quæ ex hiſce muneribus corraditur, in ſcholæ ſartæ tectæ ſervandæ, pauperumque uſus convertitur.

Sæpiſſimè ex hac auctione maximæ oriuntur inimicitiæ, invidiæ & rixæ, plerumque etiam ſacroſanctum Dei nomen blaſphemiis impetitur, quia aliquando perſonarum habetur ratio; dives pauperi præponitur, ſenex juveni, doctus indocto, pius nebuloni poſtponitur, &c. unde tanta ſæpè oriuntur jurgia & animorum diſſidia, ut res etiam ad Chriſtianum magiſtratum quandoque deveniat. Nulla magis moroſa, magis invida & implacabilis ſub cœlorum convexo hodiè gens eſt, quâm Judæorum. Et hic ultimus eſt attentæ illius lectionis divinæ legis in ſynagogâ fructus: extrinſecus pulchra quidem illorum eſt ſpecies, intrinſecus verò impietate toti ſcatent.

Quoniam autem nulla lætitia perfecta eſt & abſoluta, ubi בשר ויין caro & vinum, uti loquuntur, abſunt, feſtum hoc quoque adjiciali cœna claudunt, lautos cibos omne genus faciunt, & in ſummâ lætitiâ genio indulgent. Convivandum hoc die eſſe, probant in Midraſch Schir haſſchirim ex lib. 1. Reg. ubi dicitur; *Et venit* (Salomo) *Hieroſolymam, ac ſtetit* 1. Reg. 3. 15.

Mm

coram arca fœderis Domini, &c. & fecit convivin cunctis famulis ſuis. Hinc, *inquit Rabbi Iſaac,* h bemus, שעושין סעודה לגמרה של תורה *convi: um inſtruendum eſſe abſolutioni Legis.* Duo i primis Sponſi liberales ſe oſtendunt tùm er pauperes, tum erga amicos, quos ad conv vium invitant.

Proximum abhinc Sabbathum, vocat שבת בראשית *Sabbathum Bréſchis*, quia in eo ſ ctionem primam *Bréſchis* legunt, cum cert quibuſdam precationibus & Pſalmis.

CAPUT XXVIII.

De Encæniorum Feſto.

Orach chajim numer. 670.

Feſti Encæniorum origo, iuxta anthorem libb. Machab.

FEſtum hoc Hebraicè vocatur חנוכה *Ch núccah*, & celebratur vigeſimo quinto d Novembris, qui כסלו *Kiſlef* dicitur.

Hoc feſtum in libris Machabæorum inſtit tum legitur in præſtantiſſimi herois Judæ A ſamonæi ſeu Machabæi memoriam, qui p patris ſui Mathatiæ obitum, Græcos, qui J ruſalem occupaverant, templum polluerant prophanaverant, ſacrum oleum in templo mne perdiderant, multiſque malis Judæos fecerant, vicit, Urbem recuperavit, Te plumque vigeſimo quinto die iterum ded vit, atque annuatim per octo dies feſt hoc Dedicationis celebrandum inſtituit, prolixè primo Macchabæorum libro leg

eſt; *Et ſtatuit Judas & fratres ejus, & univerſa Eccleſia Iſraël, ut agatur dies Dedicationis altaris in temporibus ſuis ab anno in annum, per dies octo, à quinta & viceſima die menſis Casleu, cum lætitia & gaudio.* 1. Macch. 4. & 10.

Hebræi ſcribunt, inſtitutum eſſe hoc feſtum, in memoriam & celebrationem miraculi, tùm ipſis à Deo facti, quo urnula una olei, cùm aliàs nullum haberent purum, fuit inventa, quæ miraculosè pro octo diebus oleum Lucernæ ſacræ præbuit, neque diminuta fuit; cùm tamen non plus in ea eſſet olei, quâm quantum naturaliter uni nocti ſat erat. *Origo feſti juxta Hebræos.*

Hiſtoria ab illis ita refertur: *Cum Græci ingreſſi eſſent in templum, omnia olea, quæ in templo fuerunt, polluerunt; quia oblationes idololatricas intulerunt, quæ Tentorium & habitaculum polluunt. Cùm autem prævaluiſſet manus filiorum Haſmonæi* (Machabæorum) *Jochananis nempe Sacerdotis ſummi, & Græcos viciſſent, inquirentes, invenerunt non niſi unicam parvam lenticulam olei, in terrâ abſconditam, unde cognoverunt, inimicos non potuiſſe eam auferre. Et quia obſignata erat ſigillo ſummi Pontificis, inde collegerunt, Græcos oleum illud non contigiſſe, vel aliud oleum illi affundendo, vel ex eo aliquid effundendo; ac proinde habuerunt illud pro Oleo mundo Lucernam ex eo accendendi in domo Sanctuarii, & reipſa accenderunt. Non plus autem*

olei erat in illa lenticula, niſi quantũ ſufficiebat pr die uno. Quia itaq; omnes Iſraëlitæ tum polluti cen ſebantur ex contactu mortui (quia tetigerun occiſos gentiles), *& ſic non poterant præparat vel nanciſci oleum mundum ante ſeptem dies pur ficationis ſuæ, ſuperaddito adhuc die uno ad conti ſionem olivarum, & oleum ex illis exprimendum atq; ea propter lychnuchus interea non accendi & ardere potuiſſet, Deus ipſis fecit miraculum; ut il olei lenticulâ accenderint lychnuchum per ſolid octo dies, donec oleum mundum haberent pro ani ſequente. Hinc in memoriã hujus miraculi, octo di feſtos celebrandos inſtituerunt, in quibus hymn & gratiarũ actiones Deo dicerent, pro his miraculi Miraculoſum enim fuiſſe, quòd hæc ampulla olei p octo diebus ſuffecerit, cùm naturaliter & rationab liter tamdiu non ardere potuerit vel debuerit; in etiam exactis 8. diebus adhuc plena fuerit. Et hi feſtum iſtud appellatum fuiſſe* הנוכה q. ו בכ״ה Caſtrametati ſunt, in caſtra ſe receperunt bello, vigeſimo quinto die. *Et quia tum tem ris Iſraëlitæ non traditi ſunt in poteſtatem Domir torum, qui eos cuperent necare & interficere, tempore Hamánis: ſed qui hoc tantùm quæreba ut eos ſibi ſubjicerent, & per varias tribulationes Apoſtaſiam, ac fidei ſuæ abnegationem, ſicut po fecit Antiochus, adigerent; Iſraëlitarum au manus per Dei gratiam ſuperior & victrix erat, inimici hac in parte nihil efficere potuerint, ideo de cauſa pii priſci ordinârunt, ut his diebus De*

lau

laudarent & celebrarent, quòd ipſis fuerit in Deum, gratiamq; ſuam largitus fuerit, ut in cultu ejus conſtanter perſeverarint; non verò conviviis, hilariis, & compotatiònibus, ut in feſto Purim, indulgerent. Hodierno tamen tempore helluando, pergræcando, ludendo, aliisque oblectamentis potiùs feſtum hoc agitant, idque hoc prætextu excuſant, quòd in illas dies quoque incidat memoria Dedicationis altaris in deſerto. Quidam ſcribunt, in Conviviis his etiam comedendum eſſe Caſeum & Lac, quòd ea ſomnum homini concilient; in memoriam miraculi, quod per Juditham factum, quæ lacte & caſeo conſopito inimico, caput ipſi amputavit. *Colbo num. 44.*

Quia ergo Miraculum, cujus gratiâ feſtum hoc inſtitutum eſſe credunt, contigit circa Lucernas, idcircò ordinarunt, ut ſingulis his octo noctibus, in ſingulis ædibus, Lucernæ accendantur. Communiter ad eas utuntur oleo olivarum, quia miraculum circa oleum contigit: in hujus autem defectu aliis oleis ceram præferunt.

Nocte primâ accendunt unam, ſecundâ duas, tertiâ tres, & ſic conſequenter ſingulis diebus unam addendo: Aliquando ſcutellam olei cum præparatis octo ellychniis diſtinctis, vel candelabrum octo cereis inſtructum habent in domo, & ita eas ſingulis diebus accendunt. *Modus feriandi.*

Jubentur eas vel extrinſecus ad fores ædiu: apertas, vel ante eas, vel ad feneſtras reponer לפרסומי ad miraculi majorem & evidentiore: propalationem.

Debet lucerna à ſiniſtro januæ ad ingreſſu domûs pendere vel reponi, ut Meſuſa ſit dextera, & Lucerna hæc ad ſiniſtram, quò ſ per duo Præcepta ingrediantur & egredianti Ea autem, quæ in ſynagoga accenditur, co locatur ad dexteram, non propiùs à terra d cem palmorum longitudine, nec remoti viginti.

Accendendæ ſunt noctu poſt occaſum ſoli: tùm enim ſplendor candelarum illuſtriùs ce nitur, quàm interdiu, & ſic hac quoque ratior memoria miraculi evidentiùs pateſcit.

Quamprimùm lucerna eſt accenſa, præc ptum hoc ſimul inchoatum & perfectum e quia ſcribunt, nihil præcipi, niſi lucernas a cendere. Unde ſi ante tempus etiam extingu tur, non curatur, neque denuò accendit Tempus, quo ardere debet, eſt ad minimu dimidia hora.

Opera hoc die non ſunt prohibita: attam non licet opus facere ad lumen iſtud, ſed uſum domeſticum utendum eſt alio.

Lewuſch Num. 675. in הלכות חנוכה.

Mulieres etiam has lucernas accendun quia & illæ comprehenſæ fuerunt in iſto n raculo; aut quòd & mulieres conati fuer inimici ſub poteſtatem ſuam redigere, &

ſup

ſuperſtitioſam ſuam religionem cogere, ſed à Deo præſervatæ, ac ſic ipſæ quoque miraculum expertæ fuerint: aut quòd miraculum acciderit per mulierem Juditham.

Legunt hoc die ex Lege Cap. 7. Numer. in quo agitur de Dedicatione Tabernaculi. Scribunt enim, ſe ex traditione habere, quòd ſtructura Tabernaculi fuerit abſoluta 25. die menſis *Kisleu*, & eodem etiam contigerit miraculum, quod in feſto *Chanúccah* ſeu Encæniorum celebrant. Itaque haberi hunc diem pro eo ac ſi Sanctuarium de novo eſſet conſecratum, poſteaquam à Græcis pollutum fuit. *Ibid. Num. 684.*

Joſephus Antiquit. Judaic. lib. 12. cap. 11. ſcribit, hoc feſtum ſuo tempore appellatum fuiſſe *Feſtivitatem luminum*, non ob luminarium tum accenſorum copiam, ſed quòd inſperatò Judæis tanta lux illuxerit.

Benedictiones ſequentes recitant, quando primâ veſperâ primam candelam accendunt: ב"אי א"מה אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה *Benedictus Deus &c. qui nos ſanctificavit præceptis ſuis, & juſſit nos accendere candelam Encæniorum.* ב"אי א'מה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה *Benedictus &c. qui fecit miracula Patribus noſtris in diebus illis, hoc ipſo tempore:* ב"אי א"מה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה *Benedictus &c. qui nos ſanos, incolumes & vivos conſervavit, & nos pervenire fecit ad hoc tempus.*

R. Aſarias in Meor enajim cap. 51. miratur,

ſcriptorem librorum Machabaicorum null mentionem facere miraculi hujus de Ole Joſephum exiſtimat ſequutum eſſe illius Sc ptoris authoritatem.

Quòd Judithæ hiſtoriam ad tempora Mac bæorum trahant quidam, & huic feſto in rant, in eo parachroniſmum cgnoſcit. Exi mat autem dici poſſe; vel duas Judithas fui unam Matathiæ filii Jochanánis. Sacerd magni filiam, alteram, de qua agit liber Ju thæ; vel priſcos ipſorum Sapientes voluiſſe feſto hoc Dedicationis commemorationem celebrationem plurium miraculoſarum libe tionum conjungere.

Hiſtoria de inventâ lenticula ei extat in T mud Tract. de Sabb. cap. 2. fol. 21. col. 2. Q de Juditha referuntur; ea adducit R. Niſſ ex quodam Medraſch, quod tamen non n minat.

Cur per 8. dies celebretur. Cur per octo dies celebretur, ejus rei q dam hanc reddunt rationem, quòd Inim ipſorum Circumciſione ipſis interdixeri quæ octavo die facienda.

Hujus feſti mentio quoque fit in No Teſtamento apud Evangeliſtam Johanne

Ioh. 10. 22. *Facta ſunt autem Encænia Hieroſolymis, & hyems erat,* 25. nempe dies Novembris.

CAPI

CAPUT XXIX.

De Feſto Purim, id eſt, ſortium.

VOx *Purim* Perſica eſt, idem atque Hebraicè גורל *Sors* & ita feſtum hoc appellatur, quia Haman ſortes jecerat, ut omnes Judæi decimo tertio menſis duodecimi Adar, hoc eſt, Februarii novilunio, per totam regis Aſſueri ditionem delerentur & extirparentur, uti quoque immitti regis reſcripto omnibus provinciis id imperatum fuit. Verùm vertit fortuna, & quo die Judæorum internecionem ſperaverant hoſtes, illo in Judæorum manus inciderunt, & Suſis quingenti homines cum decem Hamanis filiis jugulati ſunt, poſtridiè etiam trecenti ibidem occubuerunt. Reliqui verò Judæi, paſſim in regia ditione, quinque & ſeptuaginta millia hoſtium interfecere, & id quoque decimo tertio die contigit, at decimo quarto quieverunt. Ideò in perpetuam rei memoriam conſtitutum fuit, ut *decimum quartum & decimum quintum menſis Adar* pro feſtis ſuſciperent; ita tamen, ut primus dies ſanctiùs & ſolenniùs celebretur, quàm ſecundus: quia in illls diebus Judæi ſe de inimicis ſuis ulti, & luctus at que triſtitia in hilaritatem gaudiumque converſa erant; & ut dies iſti, dies lætitiæ atque epularum eſſent, quos vertente ſemper anno ſo-

Feſti Purim origo.

lenni celebrarent honore, ut nono Eſtheræ c
pite legitur.

Pridiè feſti, die 13. menſis Adar Jejunium c
lebrant, non quidem ex præcepto Dei, ſ
מדרבנן Rabbinorum, quod præceptis Divin
æquivalet. Unde & pro תענית אבור Jejunio pu
blico Eccleſiæ eſt receptum. Cauſam hujus j
junii reddunt hanc; Ajunt, hoc die olim Juda
os, tempore Mardochæi & Eſtheræ convenii
ad pugnandum, & vitæ periculum ſubeu
dum, ac proinde ſupplicationibus & depreca
tionibus auxilium Dei implorare neceſſe ha
buiſſe; hoc verò ſine jejunio non feciſſe. S
Moſen quoque jejunaſſe, cùm pugnam inire
contra Amalekitas. Itaque dubium non eſſ
quin hoc tempore Judæi idem fecerint pugna
turi cum ſuis hoſtibus. Quia ergo dies Puri
obſervent in memoriam illius miraculi, m
ritò illos quoque hoc die jejunare debere. Na
ſi bonum hujus diei à Deo accipiant, cur
malum ejus non reciperent! Vocatur hoc j
junium תענית אסתר Jejunium Eſtheræ. Si Di
Purim incidat in Diem primam ſeptimana
pridiè non jejunant; quia nec Sabbatho n
die Veneris jejunari ſolet, ſed præcedente d
Jovis pro eo jejunant.

Quomodo hodiè à Iudæis celebretur. Duo *ſequentes* ſunt dies lætitiæ & epul
rum, atque adeò Bachanalia Judæorum. L
borare quidem & opus facere vel negotia
non prohibentur; ab externâ tamen ſervit

te a

te abſtinent, & in Talmude ſcribunt, infauſtum id eſſe, ſi quis opus aliquod obeat. *Aliquando enim linum quodam ſerente, acceſſit Rabbinus, qui illum ideo redarguit, imò & maledixit, adeò ut linum nec germinaverit, nec creverit.* Omnia, quæ ad lætitiam feſti majorem fiunt, licita ſunt; Mulieres præſertim feriatas ceſſare jubent, quia hujus liberationis cauſa fuit regina Eſther. Jejunare, lamentari, plangere, hoc die prohibentur. *Tractatu Megillah.*

Noctu candelas gaudii teſtandi causâ accendunt, & *Chaſſan* æditUus volumen Eſther explicat (in lata enim membranâ, ligno tereti circumvolutâ, eſt inſcriptum) inſtar epiſtolæ vel *Sepher torah,* libri Legis; aperit, & à principio ad finem uſque ſine pauſa perlegit.

Lectionem hujus libelli in hoc feſto adeò magni faciunt, ut illi omnia poſtponant; imò etiam Lectionem Legis, potiùs quàm hanc intermittant. Ad ejus lectionem vel auſcultationem omnes ſunt adſtricti, cujuſcunque fuerint conditionis, Sacerdotes, Levitæ, Iſraelitæ, ſervi, nothi, ſpurii, proſelyti, Nethinæi, hermaphroditi &c. quia omnes fructum illius miraculi ſunt experti. Mulieres etiam non excluduntur: quia etiam illæ in miraculo illo fuerunt incluſæ, & quia per mulierem, Eſtheram ſcil. id factum fuit. Pueri quoque à teneris huc ſunt aſſuefaciendi. Legi poteſt quavis linguâ, quam quidem legens intelligat: quia

quia ejus lectio non ob alium finem inſtit eſt, quàm ut ſciatur, & memoria illius mi culi celebretur. Si quis peregrinâ linguâ leg quam non intelligit, non ſatisfecit offi ſuo.

Quando volumen explicavit, hanc ber dictionem addit; ה ב"אי א"מ"ר אק"בו על מקרא *Benedictus Deus &c. qui nos ſanctificavit, & j ſit legere Megillam*, י וכו' שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה *Benedictus &c. qui fecit racula Patribus noſtris in diebus illis, hoc tempor*

Hoc etiam in more habent, ut quotiescu que *Haman* nominatur auditores dicant, שמו *Deleatur nomen ejus*, vel, ם רשעים ורקב *Nomen impiorum putreſcat.*

Pueri verò quoties nomen ejus audiu pugnos complodunt, & Hamanem exp dentes, maximum ſtrepitum edunt. Fact hoc probant ex eo, quod in uno loco ſ
Prov. 10. 7. ptum eſt, שם רשעים ירקב *Nomen impiorum treſcat*; in alio, מחה אמחה את זכר עמלק h ut illi exponunt; Excutiendo excutiam, v *Explodendo explodam memoriam Amalek*. H lignis vel lapidibus inſcribunt nomen H manis, quos tamdiu inter ſe collidunt complodunt, donec nomen illud deleatu decutiatur. Hunc morem probant, quòd eo loco, ubi Scriptura dicit; ה א"ם ב"ן הכות
Deut. 25. 2. הרשע (*Et erit ſi filius ſeu reus percuſſionis ſit in ris*) trium priorum vocum literæ finales, ſt

ſunt, ן׳ מ׳ ה׳ nomen Hamanis conſtituant. *Ideò* inquit R. Mardochæus Japhe, *non temerè abrogandus eſt hic mos Plaudendi puerorum*; כי לא לחנם נהגו כן *Non enim fruſtra hoc ordinarunt Sapientes.* Omninò: nam hæc ſpicula, ut & quæ mox ſequuntur, in Chriſtianos quoque feruntur.

Ubi ad locum illum devenerunt, in quo *decem Hamanis filii* recenſentur, illa omnia uno ſpiritu & halitu ſine ulla pausâ vel diſtinctione legenda ſunt: ſcribunt enim, decem Hamanis filios omnes momento interfectos, omniumque animas ſimul extinctas eſſe.

Finitâ lectione omnes & ſinguli debent dicere; אָרוּר המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל עובדי ע״ז ברוכים כל ישראל וגם חרבונה שעל ידו נתלה המן *Maledictus ſit Haman, Benedictus Mardochæus: maledicta ſit Zéreſch, benedicta verò Eſther: maledicti ſint omnes Idololatræ, benedicti omnes Iſraëlitæ, & ipſe quoque Charbónah, cujus manu ſuſpenſus fuit Haman.* Dehinc volumen honorificè iterum convolvitur. *Diræ hæ Chriſtianos petunt.*

De modo volumen hoc ſcribendi, conſuendi, & ſcriptionis ejus requiſitis &c. tradunt varia. Ex iis hoc duntaxat hîc adjicimus, quòd Decem nomina filiorum Hamanis cap. 9. v. 6. 7. 8. 9. 10. peculiari modo jubeant ſcribere, ita ferè ut Carmina ſacra; in hoc tamen ab his differenter, quòd ſupra nullam vocem debeat relinqui ſpacium vacuum, ſed perpen-

perpendiculariter voces vocibus, ſpatia ſpa reſpondeant: Lineæ debent incipere à v אִישׁ. quæ eſt ultima verſus 6. & finiri in ז vel תָ, ut & in libris à Judæis editis obſer tur, hoc pacto:

ואת	פרשנדתא	ואת	איש :
ואת	אספתא	ואת	דַלְפוֹן
	&c.	uſq; ad	
		עשרת	וַיְזָתָא

Si aliter ſcribantur, volumen eſt illegitimu Signum hoc eſſe ſcribunt voti, ut à ruina nunquam amplius reſurgant (hi & alii i mici ipſorum). Nam quando lineæ ita ſ buntur, ut Scriptura ſit ſuper Spacium cuum, & ſpacium ſuper Scripturam, id ſi le eſt Muro habenti prominentias & dent ut, quando lubuerit, ampliùs illi addi poſ quando verò murus ab ambabus ſuis extre tatibus eſt æqualis & glaber vel lævis, n appoſità appendice augeri vel fortior re poteſt. Vav in voce ויזתא (quod eſt non decimi filii Hamanis) dicunt eſſe *prolong dum*; quod alii de ſcriptura intelligunt, majuſculum ſit cæteris literis (unde & inter teras Majuſculas à Maſorethis recenſetur): de ejus prolatione: alii de utroque accipit Scribunt hoc etiam eſſe ſignum, qu ſicut hi decem filii in linea perpendi lari, unus ſupra alium, ſcribuntur: eac

ra

ratione omnes in una linea perpendiculari, unus ſupra alterum, ſuſpenſi fuerint. Hæc hic monere viſum eſt, ut conſtet, qna de cauſa hi verſus peculari ſcriptionis modo in Bibliis etiam expreſſi obſerventur.

Feſtum hoc epulis, vinoque generoſo celebrant & honeſtant; quia regina Eſther in lauto convivio, quùm rex vino lætus eſſet, gratiam hanc conſequuta eſt, Judæi in vitâ incolumes & illæſi conſervarentur. Quapropter jus & æquum poſtulare volunt, ut ipſi quoque vino ſeſe exhilarent. Nihil aliud itaque per totum illud biduum, præſertim veſperâ ſecundâ, quàm cibo & crapulâ ſe rumpunt, ludunt, ſaltant, fiſtulâ & aſsâ voce canunt, rythmos & jocoſa dicteria recitant, mulieres virorum, viri mulierum perſonam ferunt. Quamvis enim id expreſsè in lege prohibeatur, tamen ſcribunt, nullum tunc peccatum eſſe; quia gaudii, lætitiæ & delectationis tantùm gratiâ id fiat. Hinc expreſsè ſcribitur in Talmud; ; מרדכי מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן ובין ברוך hoc eſt, *Tenetur homo in feſto Purim eò uſque inebriari, ut nullum diſcrimen norit inter*, Maledictus Haman, *&* Benedictus Mordechai, *hoc eſt*, neſciat ſupputare numerum qui ex ſingularum vocum literis exſtruitur: nam literæ ברוך מרדכי, & ארור המן in Gematria eùndem numerum conficiunt. Perinde eſt ac ſi diceretus,

Quomodo hoc die pergræcentur.

Orach chajim numer. 669.

Megilla fol. 7. 2.

tur, poſſe illos in tantum bibere, ut quin
manus digitos numerare amplius non poſſ
Hoc autem præceptum præ cæteris omni
ſtudioſiſſimè obſervatur. In Talmude, l
modò citato, legitur hiſtoria *de Rabba & R*
Sira, *qui cùm unà hoc feſtum Dionyſiaco mor*
liquando celebrarent, *accidit*, *ut Rabba ex ebri*
te Rabbi Siram interficeret. Manè, *quid pridie*
ciſſet, *intelligens*, *& miſericordiam Dei implor*
miraculosè eum à mortuis iterum ſuſcitavit. A
vertente, *cùm rurſum de hoc epulo mutuò agita*
ipſum compellaret, *renuit Rabbi Sira*, *dicens* לא כל
שעתא ושעתא מתרחיש ניסא *Non quavis hora*
miraculum. Hinc dicunt alii, non ad ebri
tem eſſe bibendum, ſed tantum paulò
quàm quis ordinariè ſolet, ut ſuaviter in
miat. Dum enim poſtea dormit, non novi
ſcernere inter, *Benedictus Haman* &c. Legun
dicunt eſſe comedenda in hoc feſto, in me
Dan. 1, 16. riam leguminum, quæ comederunt Dani
ſocii ejus in Babele: miraculum enim hoc
que factum eſſe per Danielem, & illum
Hathach, cujus mentio Eſtheræ c.4. ℣. 5. & ſ

Sic licitum quoque eſt hoc die epulum
ptiale inſtituere & celebrare; quamvis i
aliis feſtis non ſit permiſſum; ad lætitiam h
diei augendam.

Iſtis Bachanalibus feſta illorum annua
duntur: nam à feſto Purim ad Paſcha uſque
los amplius dies feſtos agitant.

Si

Si Prophetæ adhuc viverent, vel ſi reſurgerent, jure prædicarent quod olim; *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & potandum uſq; ad veſperam, ut vino æſtuetis, Cythara & lyra, & tympanum & tibia & vinum in conviviis veſtris, & opus Domini non reſpicitis, nec opera manuum ejus conſideratis.* *Ieſa.5.11.*

Hoc die ſibi invicem mittunt amici munera, diſcipuli præceptoribus, Domini ſervis, majores minoribus; quia ſc. ſcriptum eſt; *Ut facerent illos dies convivii & lætitiæ, & miſſionis* מנות *Portionum, unius ad alterum.* Munera iſta non alia debent eſſe, quàm Eſculenta & Potulenta. Hoc enim propriè volunt denotare Hebræum מָנוֹת. Et quia hæc inſtituuntur pro lætitia hujus feſti, quò liberalius quis mittit, eò magis laudatur. Non pauciores autem, quàm duæ hujuſmodi מָנוֹת ſeu portiones mittentur; quia numerus pluralis hîc adhibetur: Si plures debent eſſe, nequeunt pauciores eſſe, quàm duæ. Mulieres etiam mittunt hæc dona, ſed aliis mulieribus, non viris, ſicut viri non niſi viris: nam ſi promiſcuè hoc permiſſum eſſet, varia inde emergerent ſcandala & pericula. *Munera hoc die ſibi invicem mittunt. Eſth. 9. 22.*

Et quia ibidem ſequitur; וּמַתָּנוֹת *Et donarum erga pauperes*, ideò quoque Judæis pauperioribus munera ſunt mittenda, quò & ipſi pro ſua conditione dignè feſtum celebrare poſſint. A ſingulis autem ditioribus, iterum non *Pauperibus.*

paucioribus quàm duobus pauperibus eſt l
giendum; unicuique ſc. munus unum, ſicut
citur; *Et donorum* (ſc. duorum) *pauperibus* (
duobus). Pluralis enim numerus non pot
pauciores quàm duos ſub ſe comprehende
Si pecuniam illis dent, dicunt dandum e
dimidium uſitatæ, inquovis loco, monet
idque in memoriam dimidii Sicli, qui h
menſe Adar olim colligebatur, pro comp
randis oblationibus Eccleſiæ; (de quo leg
eſt Exod. 30, ꝟ. 11. 12. 23. 14. 15. 16.) Et quia
hoc præcepto ter legitur תרומה *Trúmah* (O
latio), ideò dicunt, dandos eſſe tres h
juſmodi numos; Hinc plerique in his ter
dant tres dimidios Thaleros (quos vul
גדולים *Gedólim* vocant), quia hi ferè ſoli Di
diati cudi, & currentes eſſe ſolent. Ad hæc
na non obligantur, niſi qui vigeſimum
num attigerunt, & ultrà. Offerunt ea veſ
râ Feſti, antequam precentur. Vocant ea ה
פורים *Meos purim*, Numos purim. Et hæc
cunia, quando Synagogâ egrediuntur, diſ
buitur à præfecto ærarii inter pauperes,
que licet quidquam de ea vel reſervare, ve
alios uſus convertere. Omnibus petenti
& manum extendentibus dandum indi
renter; etiam Chriſtiano; inprimis iis lo
ubi Chriſtiani Judæis pauperibus et
eleemoſynas largiuntur. Quamvis enim S
ptura hic de ſolis pauperibus Iſraëlitis
qua

quatur, tamen ad vitandam inimicitiam, Chriſtianis petentibus etiam dandum. Pauperibus etiam prohibitum, pecuniam vel munera ſibi data in aliud tempus, vel alios uſus reſervare.

Omnis planctus mortui hoc die eſt prohibitus. Si ſit Annus intercalaris, qui duos habet *Adar* ſeu Februarios, celebrant etiam Purim die 14. prioris Adar, ſed non tantâ feſtivitate, unde vocatur פורים קטן *purim parvum*: reliqua peragunt in Adar ſecundo.

CAPUT XXX.

De Jejuniis Judæorum.

IN Lege Moſis unicus dies Jejunio dictus & injunctus eſt, decimus nempe Septembris, quo annuatim feſtum Expiationum celebrabatur, uti ſuperiùs indicavimus. Nihilominus tamen à ſanctis Patribus & Prophetis ſæpius, pro temporis & neceſſitatis ratione, jejunia inſtituta fuere, ut paſſim in Propphetarum ſcriptis videre eſt. Hinc legimus, Zachariæ Prophetæ temporibus, quatuor publica jejunia annuatim indici ſolita, ut ex his verbis colligere eſt; *Jejunium quarti, & jejunium quinti, & jejunium ſeptimi, & jejunium decimi menſis erit domui Juda, in gaudium & lætitiam, & in ſolennitates præclaras: veritatem tantùm & pacem diligite.*

Orach chajim numer. 150. & ſeqq. *Jejunia publica quatuor.*

Zach. 8. 19.

Ex hoc loco quatuor etiamnum hodiè Ju-
dæi celebrant Jejunia publica & ſolennia, pro-
pter clamitates & afflictiones, quæ his diebu
olim Patribus ipſorum contigerunt, & ſun
ſequentia:

I. Decimo die Decemb. PRIMUM; die decimo menſis טבת *téve*
ſeu decembris, quod apud Prophetam dic
tur, צום העשירי *Jejunium decimi*, ſc. menſis
quia illo die Nebucadnetzar cœpit Hieroſoly
mam obſidere, & in magnas anguſtias urbem
redegit.

II. die 17. Iunii. SECUNDUM; die decimo ſeptim
menſis Tammus, ſeu Junii, qui Quartus e
anni ſacri, unde apud Prophetam apella
tur צום הרביעי *Jejunium quarti*, ſc. menſis. Ce
lebratur hoc propter varias afflictiones
ærumnas, quas illo die olim ſubierunt,
quarum vim adhuc perſentiſcunt; Exemp
gr. Duæ legis tabulæ lapideæ hoc die à Mo
confractæ ſunt, ob viſum fuſum ab Iſraelit
vitulum. Oblatio quotidiana ceſſavit, Sacru
Legis exemplar combuſtum eſt, Idolum
Manaſſe in templo erectum, urbs Jeruſale
ſecundâ obſidione rupta fuit, & pars muro
rum disjecta. Propterea hodiè quoque ex
ctum obſervant jejunium, ſpecie quidem ex
ternâ feriam & gravem pœnitentiam præ
ferentes, ſed animo interim vagante, & qu
buslibet aliis potius, quàm veræ pœnitentiæ
intento.

Q

Qui dies ab hoc die ad nonum uſque ſequentis menſis intercedunt, dies atri & infauſti illis habentur ; parentes liberos, pædagogi diſcipulos cædere non audent, nemo in jus adit, &, ſi à Chriſtianis in jus conveniantur, cauſam de die in diem ducunt, & tergiverſationibus præſentaneum certamen detrectantes, dilationem petunt, ne pro tribunali adeſſe cogantur : infauſtum enim Judæis ſydus hoc die prædominari credunt, & causâ ſe caſuros credunt : His diebus etiam nemo ſolus ambulabit vel iter faciet ab hora quarta uſque ad quintam ; quoniam ajunt illis horis dominari קטב מרירי, *Sſpiritum quendam malignum* quem ſic vocant ex Deut. 32. 24. ac proinde periculoſum eſſe; (ſeu, ut nos in his regionibus numeramus, à nona matutina, uſque ad tertiam veſpertinam). Unde in Talmud Tract. de Paſchate fol. 111. col. 2. legitur; *Duo ſunt Spiritus qui* קְטָבִים *dicuntur : unus eorum poteſtatē habet ante meridiem, alter à meridie.* Eliciunt hoc in Echa rabbeti ex eo quod Threnorum 1. ℣. 3. dicitur ; הִשִּׂיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים Quomodo id hinc eliciant, dicit R. Mardocheus Japhe, ſe non *Levuſch hachor, Num. 551. §. 18.* videre: ſibi tamen videri, illos indicium hujus rei petere ex his vocibus בֵּין הַמְּצָרִים quas acceperint, quaſi ſignificarent, בֵּין מְצָרֵי הַיּוֹם *Inter terminos, ſeu fines vel extremitates diei:* Cùm enim dies dividatur in quatuor מִשְׁמָרוֹת ſeu *Cuſtodias*, quarum unaquæque tres horas

comprehendit, hæ ſex horæ complectunt duas cuſtodias intermedias, quarum alte habet cuſtodiam ante ſe, altera poſt. Hi vocant in ſuis Ritualibus iſtos dies המצרים *Ben hammezárim.* Sic legitur in Rituali ר״ל Maharil fol. 42. col. 1. *Conſecratio temporis n eſt recitanda ſuper ullo fructu novo* בין המצרים *omnibus diebus* (qui vocantur) בין המצרים *imminuendam lætitiam.* Et mox: *Domus non pingenda* כל בין המצרים *toto tempore* המצרים Sic quoque ſæpiùs in aliis. Sic ſcribit R. Sal mon ad locum Threnorum, in Medraſch A gada exponi בין המצרים de diebus qui interc dunt à 17. die Tammus, uſque ad 9. menſis

III. die 9. menſis Af. Tiſcha beaf. Tertium Jejunium celebratur quin menſe, qui *Af* dicitur, die illius nono, un & communiter תשעה באב *Tiſcha beaf* vocat Jejunium hoc reliquis multò ſanctius & gr vius habetur, unde ad illud obſervandum ſt ctè omnes obligantur: quia hoc die Templu primum per Nebucadnezarem, & ſecundu per Titum, igne immiſto periit & conſu ptum eſt; decretum etiam divinum contra F tres ipſorum in deſerto hoc die editum, qu non ingreſſuri ſint terram promiſſam, poſt m ſos ſc. exploratores in eam: quia item urbs B ter, quæ fuit urbs maxima, & populoſiſſima, qua Judæorum multa millia erant, hoc die v ſtata. Plurima de hoc die ſcribunt in libris ſ Ritualibus, è quibus nonnulla ſtrictim hîc re remus.

Ad decenter ſe ad ejus celebrationem præparandum, ſtatim *ex quo menſis Af eſt ingreſſus, & cum ipſis ejus kalendis, uſque ad nonum*, omnem minuunt lætitiam negotiationem, emptionem, venditionem, non ædificant vel domos, vel alia, quæ ad lætitiam & voluptatem ſervire poſſint, non plantant arbores, eo fine, ut gratam homini umbram præbere poſſint &c. nullas celebrant nuptias, etiamſi quis convivium nuptiale vellet omittere: non reſecant capillos: non ſubeunt balnea: non lavant veſtes vel linteamina, & ne quidem Chriſtianis ad lavandum ſunt danda: quæ antea ſunt lota, non licet hac ſeptimanâ induere, qualiacunque illa ſint, calceos nullos ſutor facere debet, ne quidem aliis pro mercede: calceos novos, vel ullum aliud veſtimentum novum nemo induet, imò ne quidem comparabit his diebus, nullam carnem comedunt, nec quicquam vini bibunt, excepto Sabbathi die, quo, ut aliâs, edunt & bibunt: quidam à Carne & vino abſtinent â die 17. menſis Tammus. *Quomodo ad illud celebrandum ſe præparent.*

Veſperâ hujus diei, ſeu pridiè ſub veſpèram ultimas ſumunt epulas ante Jejunium, quas vocant סעודה מפסקת *Sudah maphſekes* (de qua phraſi videatur noſtra Exercitatio de Cœna Domini, ad theſin XIV.) Hoc epulum debet eſſe parcum & ſobrium: eo non comedenda ſunt duo edulia, ex duabus diſtinctis ollis, ac ne quidem unam edulii ſpeciem ex *Veſperâ ejus quomodo cœnent.*

duabus ollis &c. quia multitudo & varietas eduliorum voluptatem ſpirat, & gloriam aliquam, quæ utraque procul abeſſe debent: non licet edere ſimul Lac, caſeum, & Piſces ſalſos: quamvis enim hæc edantur prou ſunt, tamen vocantur מבשׁל Edulium. Sic minus bibendum, quàm more ſolito, quocunque quis utatur potu. Communiter ſolent edere lentes vel piſa, vel ova, quia ſunt lugentium cibi, ut alibi dicitur: Quemadmodum enim hæc ſunt orbiculata, & volubilia: ita quoque luctus & mœror ſphæricæs veluti feruntur, hodiè illum, cras alterum inceſſentes Qemadmodum etiam lentes & ova deſtituuntur ore vel orificio: ſic lugentem etiam eſſe decet ſine ore, & parùm loqui. Et hæc quidem conceduntur iis, qui infirmitatis causâ nequeunt eduliis coctis carere: qui verò robuſtioris eſt complexionis, & ſeveriorem diætam ſervare poteſt, ille exemplum priſcorum ſanctorum imitatur, qui Panem ſiccum ſale conſperſum macerabant in aqua, juxta focum in terra ſedentes eum comedebant, & ex hydria aquâ repletâ bibebatn, mœſti, deſolati, & lachrymantes, perinde ac ſi recenter mortuum lugerent: quidam
Thren. 3. 16. panem in cinerem intingebant, & comedebant, juxta illud; *Et confregit lapillis dentes meos,* Humi etiam in hoc epulo ſedent, quamvis non neceſſe ſit calceos exuere; quia humi ſedent

non

non propter luctum mortui, ſed ut ſpeciem habeat epuli miſeri & calamitoſi. Non ſimul accumbunt tres vel plures, ſed unusquiſque ſolus aſſidere, ſilere, & benedictionem dicere debet, ut ſic impleant quod ſcriptum eſt: *Sedebit ſolitarius & tacebit.* Quod ſi hic dies incidat in Sabbathum, tum omnia, etiam exquiſitiſſima licet comedere, ne Sabbathi honori & ſanctificationi quid decedat, finis tamen convivio imponendus dum adhuc dies eſt. *Thren. 3. 28.*

Die nono, qui Jejunio dicatus eſt, omnia ea ſunt obſervanda, quæ circa Luctum, & lugentibus ſunt tam interdiu, quàm noctu, præcepta; quia hoc die lugent ob vaſtationem Hieroſolymæ & Templi (vide ſup. cap. 26. De Expiationis die pag.) Tam molli hac nocte (quâ feſtum incipit) lectulo non cubant, ac ſoliti ſunt: qui duobus pulvillis antea uſus eſt, unico tantùm nunc utitur; cui unicus tantum fuit, illo nunc abſtinet: in tenuium linteorum locum craſſa ſubſtituunt, & omnia immutata & deteriora eſſe debent. Quidam loco pulvini Lapidem capiti ſupponunt, exemplo Jacobi, de quo legitur: *Et ſumſit de lapidibus illius loci, & poſuit ſub capite ſuo*: ad quem locum in Medraſch legitur, illum hoc feciſſe, quòd tum jam in Spiritu vaſtationem Templi præviderit. Excipiuntur tamen ab his; uterum gerentes, & ægroti, qui duriorem hanc diſciplinam ſervare nequeunt, *Die ipſo ut ſe gerant* *Gen. 28. 11.*

Non licet hac die ſtudere in Lege, Proph
tis, & Hagiographis: non in Talmude, M
draſchim, Aggádos, Ritibus &c. quia hæc e
hilarant cor, ſicut David dicit; *Præcepta Dom*
ſunt recta, lætificantia cor: ab omni autem l
titia hoc die abſtinendum. Itaque triſtes ta
tûm legendæ ſunt hiſtoriæ; veluti Jobus,
præcipuè Threni Jeremiæ, & ſimiles, quæ c
contritum reddunt: & ſi quid in his læti
& conſolatorium occurrit, id tranſiliendun
Licet etiam legere in Medraſch Threnoru
ea quæ illic de vaſtatione Urbis & templi h
bentur: ſic quaſdam Aggados, quædam etia
Capita ex Joſepho Gorionide de vaſtatio
Hieroſolymæ.

Gravidæ & lactantes jejunium hoc perfe
obſervare tenentur, ut in die Expiationur
puerperæ tamen, & ægroto, cibum præb
licet, ſi eo opus habeant.

Nemo alterum hoc die ſalutare debet:
לא עת שלום הוא quia non eſt tempus ſalu
ſed עת צער ויללה tempus mœroris & ejulat
propter vaſtationem ſanctuarii. Siquis
idiota aliquo, & rituum ignaro, ſalutetur
ſubmiſsâ voce, & capite demiſſo reſpo
dendum.

Ab omni opere abſtinent hoc die; quia
in re eſt aliqua voluptas: unde quicun
opus facit, ex illo opere nullam ſentiet be
dictionem; operâ tamen Chriſtianorum

cet uti ad neceſſitates domeſticas. Quicunque hoc die edit vel bibit, is non dignus erit qui videat lætitiam Hieroſolymæ: & quicunque in סעודה מפסקת edit carnem, aut vinum bibit, de eo Scriptura dicit; *Et erunt iniquitates eorum ſuper oſſa eorum.* Quicunque verò prout par eſt luget ſuper Hieroſolyma, is quoque videbit eam in lætitia ejus, ſicut dicitur; *Lætamini cum Hieroſolyma, gaudete cum ea gaudio, univerſi qui lugetis ſuper eam.* *Ezech. 32, 27.* *Eſa. 66. 10.*

Nocte decimâ, ut & die decimo, laudabilis conſuetudo eſt, ut & illis adhuc abſtineatur à Carne & Vino: quia die decimo maxima pars Templi combuſta fuit. Sub veſperam enim diei noni fuit ignis illi injectus, & incendium duravit uſque ad occaſum Solis diei decimi. Quia verò initium pœnæ fuit die nono, ideò Jejunium eo indixerunt; interea tamen nemo debet die decimo voluptatibus & lætitiæ indulgere. Æquum equidem fuiſſet, ut dies decimus totus jejunio conſecratus eſſet; verùm nihil imponitur toti Eccleſiæ, quod non major ejus pars obſervare poteſt; per biduum autem jejunium tolerare paucorum eſt.

Sacra hujus diei.

Celebratio hujus diei ſolennis hæc eſt; *Primâ veſperâ* calceos exuunt, & nudis pedibus in Scholam eunt, velum ab arca removent, in terra, lugentium more, conſident; candelas ſinguli non accendunt, ſed unam tantùm

tantùm habent, ad cujus lumen Preces, &T
nos Jeremiæ legunt; & alterum in paratc
bent, ad quam, ſi illa fortè extingueretur
cendi poſſet. Cùm Threnos legunt, ad ſi
los verſus ab איכה incipientes, vocem ex
lunt &c. *Manè* ſequenti ſolitas preces ma
nas recitant, ſine tamen appenſis Tephi
& Tzizis. Dum Threni leguntur, proh
tum eſt garrire, vel egredi. In Schola ma
uſque ad meridiem, humi ſedentes, & in c
re ſe volutantes, flentes & ejulantes &c. E
nagoga meridie exeuntes, conferunt ſe in
meterium, ad luctum excitandum. Dom
redeuntes, non in terra, ſed in ſcamnis aut ſ
ſedent &c.

Sabbathum Nachamu — Sabbathum proximè poſt hoc feſtum
quens, vocatur נַחֲמוּ *Nachamu*, q. d. *Sabbat.*
conſolatorium, quia pro *Haphtara* legentes
put 40. Eſajæ, quod incipit נחמו *Conſolam*
conſolamini populum meum &c. eo ſe erig
& ſolantur ſpe adventus Liberatoris ſui, Me
ſc. quomodo de Simeone dicitur, *quòd exſp*
rit Conſolationem Iſraelis, Lucæ 2. 25.

IV. Die. 3. Septembris. — QUARTUM jejunium menſis erat *Sept*
tertioq; Septembris celebrabatur poſtridè
Novi anni, unde dicitur ejus eſſe אסרו חג
chag hoc eſt, Appendix. Vide ſup. cap. 21
incidat in Sabbathum, rejicitur in dien
quentem. Inſtitutum eſt in memoriam p
ſtantiſſimi herois & præfecti Godoliæ,

erat vir pius, ſanctus, & Judæis reſiduis, qui in Babyloniam abducti non fuerant, præpoſitus, miserè Hoſtium dolis & fraudibus circumventus, trucidatus eſt, ut apud Prophetam Jeremiam legimus, ejusque mors plurimarum aliarum calamitatum, quæ ipſis evenerunt, cauſa fuit. Vocatur צום גדליה *Zom Gedáljah.* *Jer 40. & 41.*

Hæc ſunt quatuor publica jejunia, quæ Zachariæ Phrophetæ tempeſtate celebrabantur, & quæ etiamnum hodiè principem inter jejunia locum obtinent, & quotannis ſolennia recurrunt.

Jejunia extraordinaria. Præter hæc ordinaria, indicunt quandoque extraordinaria, ingruentibus in civitatem aliquam publicis calamitatibus; veluti Tempore belli & perſecutionis alicujus imminentis; Peſtis graſſantis, non ſolùm in homines, ſed & in ſues; quia illarum viſcera ſimilia ſunt humanis, & metuendum, illam mox etiam homines invaſuram: tempore Famis: ſic, ſi alius aliquis morbus epidemius ſerpere incipit, ut חלחול *Chilchul* Dyſenteria אסכרה *Aſcara* Angina, & ſimiles: ſi vel noxia animalia, aut reptilia, ſeu hominibus, ſeu jumentis, ſeu terræ creſcentibus, ſint infeſta; Uredo, Rubigo, frumentum invadant; item propter Pluviarum vel defectum, vel nimiam abundantiam &c.

Jejunia. His alia jejunia adjiciunt, quæ tamen pu-

blicè

privata Iudæorum blicè non obſervantur à tota Eccleſia, ſe quibuslibet privatim prout majorem pieta ſpeciem affectant.

Diebus Lunæ & Iovis. vide & ſup. cap. Ita ſunt qui *ſingulis diebus Lunæ & Jovis* p totum annum jejunant, inſtar Phariſæi ill in Novo Teſtamento, qui ſuperbè & arroga ter gloriabatur, ſe bis hebdomade jejuna Scribunt id fieri propter tres res: 1. prop vaſtationem Templi, 2. propter combuſtu Sanctuarium, 3. propter prophanation Nominis Dei.

Sunt etiam qui *poſt Feſtum Paſchatis & bernaculorum, tria jejunia* ſibi indicunt, nem Die Lunæ, Jovis, & rurſum die Lunæ quenti. Prætendunt, ideò ſe hoc facere, hac ratione expient, ſi fortè illa feſta, quæ p octo dies durant, non ritè celebrarint; transgreſſione aliquâ violârint. Probant hu morem ex eo, quod ſcriptum eſt; *ſer Deo cum lætitia, & exultate cum tremore*, hoc Lætitiam feſti debet excipere tremor je nii. Item ex eo quod Jobi cap. 1. ℣. 5. legit *Cumque in orbem tranſiſſent dies convivii mitte Job, & ſanctificabat eos, ſurgebatq; manè ſum & offerebat holocauſta, juxta numerum omni illorum: dicebat enim Job; Forſitan peccarunt mei* &c.

Die 10. Martii. *Decimo ejuſdem*; quòd hoc die Maria P phetiſſa obierit, ceſſaveritque ſimul cum puteus, adeò ut populus nullam ampliu

deſe

deſerto aquam habuerit, quapropter murmurarunt & in Dominum graviter peccarunt. *Vigeſimo ſexto*; quòd eo mortuus ſit Joſua filius Nun. Maxima tamen Rabbinorum pars ſtatuerunt, Menſe Martio omninò jejunandum non eſſe, propter lætiſſimam illam ex Ægypto liberationem.

Die 10. Aprilis. Decimo aprilis ferias quidam celebrant eſuriales, eò quòd Eli, quoque ejus filii, hoc die occiderint, & Arca fœderis à Philiſtæis capta fuerit.

Item 8. & 20. Octavo & vigeſimo hujus menſis die quidam cibo abſtinent, eò quòd hoc die Propheta Samuel vitam cum morte commutârit.

8. Decembr. Die 8, menſis Téveth ſeu Decembris; quòd eo die Lex in linguam Græcam tranſlata fuerit tempore Ptolemæi, & trium dierum tenebræ fuerint.

Item 9. Die nono ejuſdem menſis; cujus jejunii equidem nullam certam cauſam ſciunt. Sunt tamen qui putant, id fieri, quòd eo die mortui fuerint Eſras & Nehemias. *Colbo f. 69, n*

Hujuſmodi Jejunia multa in Prophetarum olim mortuorum, & ſanctorum virorum memoriam celebrant; vel ob aliam aliquam inſignem calamitatem, quæ Judæis hoc vel illo die contigit.

Pridie Noviluni. Sunt qui pridiè omnium Noviluniorum jejunio animas ſuas affligant: quidam verò, quoties infauſti aliquid noctu ſomniarunt, ut ſuprà dictum cap. 13.

Item

Ob mortem patris.

Item cujus Pater mortuus eſt , illi per tam vitam eo die jejunandum ,& cætera mı id genus.

Jejunium incipit à Veſpera , & durat que ad Veſperam ſequentis diei , unde cunt; תענית שלא קיבל עליו מאתמול מבעוד יום דמי למפוחא מלא זיקא *Omne jejunium , quod non pridiè in ſe ſuſcipit , dum adhuc dies eſt, ſin eſt folli vel utri vento repleto* : Jejunantem tem omni cibo & potu prorſus abſtin oportet , ad ſtellarum uſque acceſſum. Cu nimis grave & moleſtum , poteſt cibi aliq ore guſtare, non verò deglutire, ſed iterum ſpuere: vel aliquantum cinnamomi aut gly thizæ maſticare , ad fauces humectandas; cepto tamen die expiationum. Iſtud jejuni ſanè improbandum non foret,ſi ex animo,v pietate & Dei timore proficiſceretur, & ir nem illum & ſcopum dirigeretur, in quem Verbi divini præſcripto dirigi debet. Ver hîc fruſtrà fuerunt Prophetæ multiplici ſuis Concionibus: illis enim animum n quam adjicere voluerunt Judæi.

Jejunium publicum, ab Eccleſia indict & celebratum, vocatur תענית צבור *Taanis bur*; privatum תענית יחיד *Taanis jachid*, J nium unici.

Qui privatim in ſe recipit Jejunium in Precatione Veſpertina dicit; בתענית יחיד למחר *Ero in jejunio privato craſtino die*:

dit precationem; *Mi Deus, quo tempore ſtabat Sanctuarium, ſi quis peccatum committebat, offerebat coram te oblationem, & expiabatur. Nunc quando propter peccata noſtra Sanctuarium eſt everſum, nil habemus præter Jejunia & preces noſtras. Placeat itaq; Tibi Domine Deus mi, & Deus Patrum noſtrorum, ut pinguedo, & ſanguis ille meus, qui hoc meo jejunio diminuitur, perinde coram Te ſit, ac ſi oblationem obtuliſſem, & gratioſus mihi eſto: ſint tibi grata &c.*

Si quis jejunium voveat, & illud perfectè ſuſtineat, ac ſuſtinere poſſit, vocatur קדוש *Sanctus*: qui vovet & id ſervare non poteſt, vocatur חוטא *Peccator*.

Doctores, Profeſſores, & Pædagogi, jejunium nullum privatum ſibi debent indicere; eò quòd jejunium eorum vires debilitet, ut muneri ſuo ſancto ritè fungendo impares reddantur. Jejunio tamen publico Eccleſiæ non ſe debent ſubducere.

Jejunium privatum nullum debet fieri, Die Sabbathi, Novilunii, Feſti alicujus ſolennis, Dedicationis Templi, Purim, & Veſperâ diei Expiationum. Jejunium publicum nullum, in die ſeptimanæ quinto: quia eo occupati ſunt in comparandis neceſſariis pro inſtante Sabbatho, & tribus ejus epulis.

Diebus Jejuniorum Orationibus ordinariis addunt Confeſſiones peccatorum, leguntur Hiſtoriæ triſtes earum rerum, quæ

unoquoque die contigerunt: depromitur Synagoga liber Legis, & ex Exodo legi verſus 11. 12. 13. & 14. capitis trigeſimi ſecu di. Idem fit in Oratione veſpertina, *Min* dictá; adjungitur *Haphtára*, ſeu lectio Proph tica ex Eſa. cap. 55.

In hujus Capitis concluſione prætereun non eſt ratio, quâ doctiſſimi Rabbini max mè religioſum & pium jejunium celebra ſe exiſtimant. Legimus in Medraſch D bharim rabba, ſectione cujus initium eſt את
Deut. 30.
הברכה in hunc ſenſum: ון שראה משה שנחתם
ליו גזר דין גזר עליו תענית ועג עוגה קטנה ועמד
תוכה ׳ ואמר איני זז מכאן עד שתבטל אותה גזירה׳
אותה שעה מה עשה משה ׳ לבש שק ונתעטף שק
נתפלש באפר ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הק״בה
עד שנזדעזעו שמים וארץ וכו׳ hoc eſt, *Quamprimum videbat Moſes, obſignatum eſſe contra ſe decretum* (mortis,) *ſibi ipſi jejunium indicebat, & circulo, uti exorciſtæ & necromantæ ſolent, aut foveâ rotundâ confectâ; ſibi ſaccum induebat, cineres capiti ſuo inſpergebat, ſeq; in medio circuli collocabat, jejunabat & indeſinenter orabat, nec inde recedere in animo habebat, donec Deus ſententiâ ſuam in illum mutaſſet & induxiſſet, quod ſanè protinus fiebat.* Lepida hæc narratio dubio procul ex Judaicarum omnium fabularum fundamento, ſacerrumo Talmude, originem habet, ubi in Tractatu de Jejunio legimus, *Quendam pietate & ſanctitate inſignem Judæum, cui* Chone hammaagal

Taanis c. 3. pag. 19. 23.

maagal *Aurigæ nomen erat, idem feciſſe, quoties-cunque grave aliquid & neceſſarium impetrare voluit; ut, quùm per totum menſem Februarium non pluiſſet, pluvia verò ad ſegetes ſummopere deſideraretur, illum jejunaſſe, & ejuſmodi circulum, tanquam carcerem, ſubiiſſe, & dixiſſe;* רבש״ע בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך *Domine mundi, filii tui oculos in me intendunt, quaſi tibi adeò carus & familiaris eſſem, ut patri filius; Per nomen tuum ſanctum juro, me hinc non receſſurum, donec filiorum tuorum miſertus ſis. Vix abſolviſſe volunt, quum illi cæruleus ſupra caput aſtitit imber.* Imò quòd mage miraberis, ſi tamen quicquam, vel abſurdiſſimum, in verporum ſcriptis mirum videri poſſit, ibidem dicitur Propheta Habacuc idem feciſſe, uti ſcribunt; *Super cuſtodiam meam ſto, & figo gradum ſuper munitionem & contemplor, ut videam quid dicatur mihi, &c.* hoc eſt, *Hic ſto in meo artocreate ſeu placenta;* (vel, in circulo meo) *& exſpecto, donec mihi reſpondeas, cur impii adeò ſint longævi,* ut Rabbi D. Kimchi ex Rabbinis in hunc locum ſcribit. Ita miſerandum in modum excæcati Judæi in adeò reprobum ſenſum inciderunt, ut nec illos pudeat, nec religioni ſibi ducant, tam craſsè, brutè & ſtupidè de Dei verbo loqui, & Scripturam ſacram ex putido & inſano ſuo cerebro explicare.

Habac. 2. 1. *Rab. Schel. Jarchi in hunc locum.*

Magnus quoque Prophetarum temporibus *Abuſus je:*

juniorum tempore Prophetarum. *Zachar. 7. v. 3. &c.*

in jejuniis abuſus videbatur, magna ſuperſtit Hinc Propheta Zacharias illorum jejuni improbavit, veramque jejunii rationem exp ſuit, quùm à Judæis interrogaretur; *Nunq flendum eſt nobis in quinto menſe, vel ſanctific nos debemus, ſicut jam fecimus multis annis? Et j ctum eſt verbum Domini exercituum ad me, dice Loquere ad omnem populum terræ, & ad ſacerd tes, dicens, Cùm jejunaretis & plangeretis in qui to & ſeptimo per hos ſeptuaginta annos, nunquid j junium jejunaſtis mihi? Et quum comediſtis, & b biſtis, nunquid non vobis comediſtis, & vobiſm ipſis bibiſtis? Nunquid non ſunt verba quæ loqu tus eſt Dominus in manu Prophetarũ priorum, & Judicium verum judicate, miſericordiam, & mi ſerationes facite unusquiſque cum fratre ſuo, & Et noluerunt attendere, & averterunt ſcapulam recedentes, & aures ſuas aggravaverunt, ne audirent. Et cor ſuum poſuerunt ut adamantem, ne audirent legem & verba quæ miſit Dominus exercituum in ſpiritu ſuo ſancto per manum Prophetarum priorum.*

fol.68.col.4. *Tempore Meßiæ jejunia ceſſabunt.*

De his Jejuniis omnibus ſcribitur in Colbo, *quòd tempore Meſſiæ ſint ceſſatura*; שעתיד להיות ימים טובים וימי משתה ושמחה, *quia tum dies futuri ſint omnes boni, dies conviviorum & gaudii, ſicut dicitur* Zach. 13. 19 Jejunium quarti &c. erit domui Jehudah in gaudium & lætitiam, & in ſolennitates præclaras: Veritatem igitur & pacem diligite.

Hacte-

Hactenus de Religioſis Judæorum ritibus: unde ſatis conſtat, illorum religionem non ampliùs Moſis & Prophetarum fundamento niti, ſed puris putis mendaciis & falſis Rabbinorum & Doctorum conſtitutionibus, ut principio hujus libri demonſtrare ſtatueram. Subjungemus nunc Privatos Judæorum in domeſticâ vivendi ratione ritus.

CAPUT XXXI.

De Domibus & Habitationibus Judæorum Quid Meſúſah?

QUia à tempore vaſtationis Templi, Sapientes Rabbinorum præceperunt, ut in omni ſua lætitia faciant זכר לחורבן הבית memòriale vaſtationis, juxta id quod David dicit, *Si oblitus fuero tui ô Jeruſalem, oblivioni detur dextera mea*; ideò conſtituerunt, ne quis domum, ſeu exſtruens, ſeu renovans, totam calce oblinat vel dealbet, ſed partem aliquam, ad cubiti minimùm magnitudinem in quadrum, non oblitam vel dealbatam relinquat, idque prope portam domus, ut quoties ingreditur, vel egreditur, eam in conſpectu habeat, quò ſic continuò Vaſtationis Templi recordetur, & eam defleat. Inſcri-

Memoriale vaſtationis Templi, in ædibus.

Pſal. 137. 5.

bere ſolent ei, vel verſum Pſalmi ſuprà add ctum, vel hæc verba זכר לחרבן Secher Lechórba Memoriale vaſtationis. Hodiè ſolent no nulli totam quidem domum dealbare, ſ poſtea partem aliquam tectorio nigro obd cere. Sed hunc morem improbat R. Mord chaj Japhe; quia macula hujuſmodi atra i albo potiùs ornamento, quàm deformation inſerviat.

Nullas habent picturas & imagines. Nullas in ædibus ſuis habent Imagines, pi cturas, ſtatuas; nedum in Synagogis. In Itali tamen multi eas ſibi permittunt, maximè ſi no fuerint elevatæ, neque integrum corpus repræ ſentent.

Deut. 6. 9. Et quoniam Deus præcepit; *Et ſcribes e (nempe, Verba Legis) in poſtibus domûs tuæ, & i portis tuis*; hinc Januæ domus, & ſingulorum conclavium, quæ inhabitantur, & domeſticis uſibus honeſtis ſerviunt, infigunt Schedam membranaceam, quam מזוזה *Meſúſah* vocant, cui inſcribunt, *primò* ex Deuteronom. *Meſúſa quid, & unde?* cap. 6. ℣. 4. 5. 6. 7. 8. 9. *Audi Iſraël*, Dominus *Deus noſter* Dominus *unus eſt &c.* uſque ad; *Scribes quoq; illa in poſtibus domûs tuæ, & in portis tuis*; deinde ex Deut. 11. à verſ. 13. *Et erit, ſi obediendo obediveritis præceptis meis &c.* uſque ad verſ. 20. *Scribes quoq; ea* &c. Hanc ſchedam convolutam, cannæ vel pyxidi includunt, eamque clavo infigunt vel intrudunt muro ad dexterum Poſtem ingreſsûs domûs, vel

vel foſſulam ad id in poſte ipſo excavant & excîdunt. Quòd *uni duntaxat Poſti* eam inſerunt, Magiſtri ipſorum eruunt ex voce מזוזת. quæ cum uno duntaxat Vav ſcribitur in adducto loco. Quòd *Poſti dextero*; extundunt *Talm. Menach. fol. 34. 1.* ex voce בֵּיתֶךָ; quam hic explicant per בִּיאָתְךָ *Ingreſſus tui.* In ingrediendo enim dexterum pedem ſoleri præponi ſiniſtro. Quòd non *tantùm Januæ domûs exteriori, ſed & interioribus in domo ipſa ſit infigenda*, docent ex voce plurali וּבִשְׁעָרֶיךָ *Et in portis tuis.* Ideò enim, ajunt, adhiberi pluralem numerum, ut doceatur, omnes portas hic intelligi, Ædium, Cubiculorum, Cellariorum, Horreorum, Civitatum, Oppidorum &c.

Domus Synagogæ exempta eſt à *Meſûſah*, quia non habitationi, ſed precationi eſt deſtinata: quod ſi verò in ea ſimul ſit locus, qui ab aliquo inhabitatur, tenetur de ea. Loca ſecreta balnea, officinæ coriariæ, & ſimilia, itidem excipiuntur: quia non ſunt לדירת כבוד pro uſu honeſto.

Schedæ huic interiùs nihil præter commemorata loca Scripturæ eſt inſcribendum. Unde qui etiam certos characteres & ſignacula, vel etiam Nomina alia Divina, Angelorum, vel alios verſus Biblicos ſuperſtitioſè addunt; illi malè faciunt, & dicuntur eſſe ex illis, qui nullam partem habent in ſæculo futuro.

Nomen Schaddaj *in* Meſúſah. Exteriùs autem, ſeu averſæ ejus parti, ſcribitur nomen שדי *Schaddaj*, & eo quid loco, ut reſpondeat, vel voci והיה *Et erit*, interiori parte, vel ſpacio & interſtitio v ſuum illorum, ex Deuter. 6. & 11. Ratione hujus rei reddit hanc R. Bechai in Legem, f 196. col. 2. *Gentes*, inquit, *mundi exiſtimant, pr ſperitatem ædium dependére ab aſtris. Nos ver ut teſtatum faciamus, Deum vincere & deſtrue vim aſtrorum: & ab ipſo omne bonum promana in ædes, non ab aſtris; ideò inſcribimus his ſchea Nomen* Schaddáj. *Sic poſteaquam Jobi* 22. 17. *d citur;* Quid facit שדי Schaddai illis? *Reſponde tur* v. 18. והוא מלא בתיהם טוב Ipſe implet do mos eorum bono. *Ajunt præterea; Rex qui eſ Caro & ſanguis, eſt intra palatium ſuum, & Mi niſtri ejus cuſtodiam agunt foris: Contrà eſt hic Iſraëlitæ dormiunt in lectis ſuis intra ædes ſuas, & Deus cuſtodit ipſos foris;* vi ſcilicet ac virtute harum Schedarum, quibus Nomen ejus inſcriptum. Hinc quotieſcunque homo pius vel domo ſuâ egreditur, vel eam ingreditur, manu ſuâ Meſúſam hanc tanget & dicet; DOMINUS *cuſtodiat egreſſum & ingreſſum meum, à nunc & uſq; in ſæculum.* In Colbo ſcribitur ideò fieri, quòd ש״ד״י vox ſit ſymbolica harum trium, שומר דירת ישראל *Cuſtodiens domicilia Iſraëlis.* In *Levuſch Ateres ſahaf* pro memoriali, vel confirmatione hujus rei affertur id quod apud Jobum legitur; וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ

fol. 101. *col.* 4.

Num. 288. § 15.

Iobi 22. 25.

(*Et*

(*Et erit* Schaddai *munitio tua*;) *Ne legas*, ajunt בְּצָרֶיךָ· ſed בְּצִירֶיךָ *Et erit* Schaddai *in cardine*, *vel*, *in poſte tuo*; cui cardo ineſt. Itaque ita inſcribunt hoc nomen, ut membranâ convolutâ videri queat: & in eum finem quoque in calamo ſeu pyxide, cui inſeritur, faciunt foramen, per quod conſpiciatur.

Quidam præter Nomen שדי adſcribunt inſuper, כוזו במוכסז כוזו quod ſcribunt eſſe Nomen Angeli cuſtodiæ huic præfecti. Meminit hujus etiam Antonius Margarita, ſed qualia hæc ſint Nomina, non explicat. Reſpondent hæ tres voces, tribus iſtis in verſu Deuteron. 6.4. יהוה אלהנו יהוה· Illas ex his eliciunt certâ quadam arte Cabaliſticâ, quâ pro unaquaque literâ, proximè ſequentem ſubſtituunt, & eas ita inter ſe commutant; veluti, כ pro י; ו pro ה; ז pro ו; ב pro א, & ſic conſequenter. Magnam his nominibus ſanctitatem adſcribunt. Hinc domo ad negotia ſua egreſſuri, ſolent dicere; בשמך כוזו במוכסז כוזו אלך ואצליח *In nomine tuo, Kúſu Bemochſas Kúſu, iter ingrediar, & proſperabor.*

Superſtitio Iudaica.

Convolvunt hanc ſchedam à fine linearum verſus principium, ut in aperiendo earum initium ſtatim Lectori in oculos incurrat.

Antequam eam poſti inſerant, hanc ſuper eâ præmittunt benedictionem; *Benedictus ſis, ô Domine Deus noſter, Rex mundi, qui nos ſanctifi-*

caſti præceptis tuis, & præcepiſti nobis בוע מזוזה *poſtibus infigere Meſúſam.*

Cæterùm multa hîc ſcribunt de pelle cui ha inſcribenda, de atramento; de formâ ſcribend de modo inſerendi, de ædibus & conclavibu quæ de his Meſúſoth tenentur, vel quæ non &c Ea qui ſcire volet, adeat Ritualia ipſorum, i הלכות מזוזה.

Certis temporibus illas depromunt & recen ſent, videntes an adhuc illæſæ & integræ, an vi tium paſſæ ſint; veluti an ſint laceræ, vel ſcri pturæ deleta &c.

Quicunque domum aliquam conducit, ſtatim tenetur eam Meſúſah inſtruere.

Cum quis è domo emigrat, & Judæo eam inhabitandam relinquit, non debet *Meſúſam* eximere & aufferre: quia Spiritus & dæmones maligni ſtatim immigrant in eam domum, quæ Meſúſah caret, à quibus novo hoſpiti periculum imminere poſſet, ſi domus illa ad tempus ſine *Meſúsâ* relinqueretur. Quod ſi verò vel à Chriſtiano domum conduxerit, vel Chriſtiano eam elocet, licet eam aufferre, & ſecum aſportare: quia ſic nullum Judæo, ſed Chriſtiano duntaxat, metuendum periculum, cujus Judæus nullum tenetur habere rationem.

Nulli Chriſtiano hujuſmodi Meſúſah danda, quia ille non debito eam honore & veneratione habebit. Quod ſi tamen talis aliquis

eam

eam petat, cui ſine periculo denegari nequit, majoris alicujus mali & incommodi vitandi causá dari poteſt.

Uſus harum ſchedarum eſt, ut quotiescunq; *Vſus τῶν Mezúſoth.* homo per portam domus ſuæ vel egreditur, vel ingreditur, ex intuitu earum ſibi in memoriam revocet Dei unitatem, Providentiam, Potentiam, Legem, quorum documenta in dictis illis Scripturæ extant; & per horum conſiderationem ad Timorem Dei excitetur, & à peccato abſtrahatur.

Qui hoc præceptum accuratè obſervat, ejus, & liberorum ejus dies prolongantur, ſicut dicitur; *Ut multiplicentur dies veſtri, & dies filiorum veſtrorum:* qui negligit, contraria experietur; דמכללהן אתה שומע לאו *quia ex Promiſſione obedienti facta, colligitur Comminatio erga inobedientem & contemptorem.*

CAPUT XXXII.

De Veſtitu Judæorum.

PRæceptum Divinum legitur Lev. 19. ℣. 19. *Veſtes heterogenea ex lana & lino Iudæis prohibita.* וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ *Et veſtimentum ex heterogeneis confectum non aſcendat ſuper te.* Er Deuteron. 22. ℣. 11. לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו *Non induas te veſtimento ex lana & lino ſimul confecto.*

Vi hujus præcepti prohibitum ſibi ducunt, veſtiri indumento ex lana & lino contexto.

Lana

Lanam illi intelligunt tantùm Ovium & A-rietum, &c. Probationem hujus rei petu ex 2.Reg. 3.4. ubi legitur; *Porrò Meſa rex Mo fuit pecuarius, & reddebat Regi Iſraëlis centu millia agnorum, & centum millia arietum cum la-na.* Hinc illi colligunt, per צֶמֶר intelligi tan tùm Lanam ovium & vervecum. Ideò exclu dunt Lanam Camelorum, Leporum, pilos Ca prarum, &c. Multa de his traduntur, & diſpu tantur in Talmude & Ritualibus ipſorum è quibus nonnulla duntaxat delibabimus.

Quidam ſcribunt, non prohiberi conjunctionem harum duarum diverſarum ſpecierum, niſi ſimul fuerint pexa, neta vel conſuta, & contexta. Has tres actiones ſeu conditiones volunt innui voce שעטנז. Diſputant autem an omnes tres requirantur, an verò una duntaxat ſufficiat ad veſtimentum heterogeneum faciendum.

Studioſè tamen & accuratè obſervant, ne ullâ ratione conjungantur, adeò ut ne quidem filo lineo pannum laneum, vel vice verſâ conſuant, ne præceptum hoc violent. Imò unicum filum lineum, in veſte lanea amplâ, facit eam כלאים Kilajim, heterogeneam & prohibitam.

Si ſit pannus mixtus ex lana agnita & camelorum, ita ut media pars ſit ex hac, altera ex illâ, habetur totum pro lana agnina.

Si ve-

Si veſtis aliqua ſit tota ex pilis camelorum vel leporum, vel cannabinum, & unicum filum laneum ei ſit intermixtum, eſt prohibitum.

Non licet ovum calidum accipere vel tenere in linteo heterogeneo: quia ex calore ovi in linteum profecto, aliquid commodi ſentit homo.

Non prohibita tamen hoc nomine ſcribunt, niſi veſtimenta ea, quæ corpori calefaciendo adhibentur; veluti Subucula, Pileus, Tunica, Thorax, Caligæ, Tibialia, Chirothecæ &c.

Involucra mortuorum licet facere ex כלאים, quia mortui non tenentur de præceptis obſervandis.

Kiláim, ſeu heterogenea licet facere & vendere, quia prohibetur duntaxat iis ſe tegere & veſtire, ſicut dicitur; *Non indues te veſtimento heterogeneo.* Item; *Non aſcendet ſuper te*; nempe דרך לבישה illo te veſtiendo: ſed עלייה *Aſcenſio*, quæ non fit veſtitus causâ, licita eſt; veluti, licet ſedere ſub aulæo heterogeneo. Sic licet ſedere ſuper tapete vel ſtrato heterogeneo: ſic enim ſubſternitur homini, non aſcendit ſuper eum, quod Lex prohibet.

Qui à Chriſtiano emit vel accipit veſtem laneam, accuratè illam debet examinare, an ſit filis lineis conſuta.

Qui veſte heterogeneâ (quæ quidem talis ſit

ſit notoriè ſecundum Legem) indutum v
alium, eam ipſi etiam in publica platea au
& dilacerat; etiamſi Præceptor ejus fu
Præceptum enim Legis negativum nullum
landum, vel ut violetur tolerandum, in grat
& honorem hominum. Sed, ſi ſit heter
neum ex ſtatuto duntaxat Rabbinorum, a
conniveri poteſt, ut honòris proximi habe
ratio &c.

Qui plura de his cupit particularia, a
Majemonidem in הלכות כלאים cap. 10. Scl
chan Aruch Parte ſecunda Jore Deâ Num.
Sepher mitzvoth gadol, Præcepto nega
283. &c.

Rationem hujus præcepti Majemonide
More nevóchim par. 3. cap. 37. reddit h
quòd olim Sacerdotes gentiles & idolola
hujuſmodi veſtibus uſi fuerint. Aliam
R. Bechai ſect. קדושים. f. 143. col. 1.

Viro prohibitæ veſtes muliebres, & contrà.

Porrò prohibitum etiam eſt inter ipſos
Vir induat veſtimenta Mulieris, aut Mulie
ſtimenta Viri. Lex hac de re extat Deuter.
Mulier non feret arma viri, neque induet vir
mentum muliebre: quia abominatio Domin
tui eſt, quicunque hæc facit.

Hoc præcepto dicunt prohiberi *primò*,
minis Arma bellica, ne iis ſi utantur fœm
in bellum cum viris abeant, & ſic libi
bus occaſionem præbeant. Hanc ob ca

Jud. 3. 5. dicunt Jaelem interfeciſſe Siſeram pax

non cultró vel gladio, quòd hæc ſint propriè arma virorum. Omnia item veſtimenta virilia: *deinde*, viris omnia non ſolùm veſtimenta, ſed & ornamenta muliebria, & actiones effœminatæ; veluti Capillos alio colore tingere, faciem fùcare, canos evellere, veſtes verſicolores, monilia, armillas aureas &c. geſtare. Item in Speculo ſe contemplari; nempe ſe ornandi & comandi gratiâ; quia & hoc muliebre eſt: quod ſi verò quis ſit ægrotus, & ſe in ſpeculo contemplari cupiat, id non eſt probibitum. Cauſam hujus rei reddunt duplicem 1. quòd inter Idololatricas gentes olim uſitatum fuerit, ut Vir ſtet coram Stella Veneris indutus veſtimento muliebri, & vice versâ; Mulier, loricâ, galeâ, & aliis armis inſtructa, coràm ſtella Martis: 2. quòd actio iſta pravam concupiſcentiam excitet, & variis libidinibus occaſionem & fomentum præbeat.

Huc pertinet, quòd non liceat ipſis vel comam tondere, vel novaculâ barbam radere, juxta præceptum Lev. 19. 27. לֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ Non corrumpes extremitatem barbæ tuæ. Extremitates vel angulos barbæ faciunt quatuor; In maxilla ſuperiore & inferiore dexterâ, duos; in maxilla ſuperiore & inferiore ſiniſtra, duos: quintum in mento. In nullo ex his loco liceteam radere *novaculâ*, quia eâ barba penitùs corrumpitur & deſtruitur. At forficibus

Non tondere comam, neq; novaculâ barbam radere.

ficibus licet eam tondere; verùm non ita p ciſè, ut novaculá abraſa videatur.

Mulieribus tamen ſi barba creverit, eam : radere & deſtruere eſt permiſſum.

Non eſt inter ipſos ut inter Chriſtianos, in more, vel in laude, vel reverentiæ ſignu ut viri caput detegant, vel coram aliquo periant; imò ne quidem in Scholis & Syn gogis ſuis. Inter Chriſtianos id faciunt er honoratiores, ex ipſorum, non ſuo ritu uſu.

Non veſtire ſe debent ritu Chriſtianorum.

Prohibitum ipſis etiam eſt veſtire ſeſe mod & ritu Chriſtianorum, quo ſcilicet Chriſtiar peculiariter utuntur, & quo Judæi, vel vere cundiæ, vel humilitatis causâ, abſtinere de bent: ſic etiam non tondere debent coman eo modo quo Chriſtiani, neque ædificium a liquod exſtruere ad formam templorum ve ſacellorum ipſorum. Judæi enim ſicut in fide ſic & in vita & moribus debent ab ipſis diverſ eſſe, & à ritibus illorum abſtinere, ſicut ipſis præceptum, בחוקותיהם לא תלכו *In ſtatutis vel ritibus ipſorum nolite incedere.* Sic ex. gr. Non gerent veſtimenta rubra & purpurea, quia hæc indicium ſunt animi ſuperbi & laſcivi. Diſpenſationem tamen hîc largiuntur iis qui in aulis Principum & Regum verſantur, ut illis plura liceant, quò tantò honoratiores & gratiores ſint illis, néve ludibrio habeantur.

CAPUT

CAPUT XXXIII.

De Vaſis Judæorum culinariis, & ad Menſam pertinentibus; ut & diſcrimine in Coctione, & Cibis.

MAgnam hodiè Judæi accurationem obſervant in Cibis tum coquendis & præparandis: tum in diſcrimine in carnibus, piſcibus, & cibis lactariis. Diſcrimen hoc ex Exodo hauriunt, ubi ſcribitur: *Non coques hædum in lacte matris ſuæ.* Hinc fuſa, prolixa & acuta apud illos habetur diſputatio, quâ ratione carnes & lac ritè tractandæ ſint, & ingentet ea de re libros conſcripſerunt.

Diſcrimen carnium & piſcium.

Exod.23.19.

Iore deah num. 86. & ſeqq. & num. 112.

Vaſa culinaria, & quæ pro cibo in Menſa ſerviunt, debent comparare nova: ſi jam antea alius quàm Judæus, iis uſus fuerit ad cibos calidos, & teſtacea fuerint vel lignea, illa ipſis penitùs ſunt prohibita; idque ex metu, ne fortè in iis cocti vel aſſervati fuerint cibi ipſis prohibiti: ſi verò ex metallo vel lapidibus fuerint, quæ non attrahunt ſuccum vel liquorem, ea ſolent igne priùs candefaciendo, & in aquam bullientem immergendo mundare, quàm iis utantur. Si ſtannea ſint, itidem aquâ bulliente, & ignito ferro in aquam immiſſo ſunt emundanda. Quo-

modo hæc mundatio fiat, vide ſupra cap.

Vaſa peculiaria ad carnes & lactaria.

Duplicia Vaſa culinaria & menſæ haben altera ad carnes, altera ad cibos lactarios. Va lactaria tribus diſtinctis notis ſignent, & in vaſ quidem ligneis tres inciſuras incidunt, eò qu verſiculus modò citatus ter in lege Moſis exſte aliquando inſcribunt illis vocem חלב *Chal.* Lac: cæteris בשר *Beſar* Caro.

Cultros item.

Sic etiam ſinguli Judæi duos ſemper Cultro ſecum deferunt, alterum ad carnes, alterun ad caſeum & piſces, pariter tribus inciſuris ſi gnatum. Si quis hos cultros permutarit, & unum pro altero uſurparit; antequam eo ite rum utatur, per integram horam tenetur terræ infigere, poſtea novies ad ferrum, vel prunas ignitas affricare, ut ſaporem prioris cibi amittant. Et hoc quidem faciendum, ſi vel Cultro lactario cibos carneos frigidos, vel Cultro carnario lacticinia frigida comederint Quòd ſi verò culter fuerit adhibitus ad cibos calidos, plura requiruntur; Sumenda olla nova, quæ altitudinem cultri habeat, ea implenda aquâ donec bulliat, & cùm in ſummo eſt fervore, culter totus cum manubrio in aquam mittendus, extractus probè acuendus, ut ſapor pereat.

Chriſtianorum cultris non utuntur.

Non etiam permiſſum ipſis eſt Chriſtiani cultro edere (quem vulgò vocant טְרֵפָה סַכִּין *Trepha Sakkin.*) Quòd ſi verò Judæus Chriſtiani cultro uti velit, vel Chriſtianus aliquis

Judæi

Judæi cultro ſuillam ſcidiſſet aut comediſſet, culter tàlis in ignem conjiciendus, donec igneſcat. Hinc Judæi non facilè patiuntur, ut Chriſtianus, cum ipſis prandens, proprio utatur cultro, quia eum pro immundo habent, ſed Judæus ipſe dat cultrum: quod ſi Judæo inſcio, proprio cultro comederit Chriſtianus, Judæus non edit de illo cibo, quâ parte Chriſtianus ſcidit, ſed eam abſcindit & abjicit, ſive Panis, ſive Caro fuerit.

Duo itidem, ob eandem cauſam, in menſa habent Salina, eodem modo, ut dignoſci poſſint, notata: ſi alterum pro altero uſurpentur, ſal illud eſt effundendum, nec ulteriùs eo uti licet. *Duo ſalina.*

Eandem rationem obſervant in reliquis utenſilibus, lebetibus, ahenis, ſartaginibus, cochlearibus, patinis, quadris &c. atq; unumquodque genus ſuum peculiare debet habere armarium, in quod reponatur, ut & cibi ipſi.

Non etiam licet utraque ſimul & mixtim abluere, aut, ſi fiat, modo antè dicto ſunt purificanda.

Quum vaſa invicem mutata ſunt, & altera in alterorum locum venerunt, cibos in illis coctos ederé non audent; fictilia confringunt, lignea in aquam immerſa probè abluunt, ferrea igneſcendo mundantur, & multæ hîc conſtitutiones obſervandæ.

Carnes & lac juxtà non coquuntur in fo-

co, nec ſimul menſæ apponuntur, ſed diſcri mine adhibito ſeparantur, ut hinc carnibus illinc verò lacti vel caſeo, peculiare deſtinetu mantile vel peculiaris mappa. Mappas enin quoque diſtinctas habent pro carnibus, & pr lacticiniis: illæ communiter in orâ ſignata ſunt voce בשר *Baſar* Caro; hæ voce חלב *Calaf* Lac, ut tantò certiùs omnis error præcaveatur. Qui nonniſi unam habet mappam, is pòſt alterutrum cibum eam debet lavare, antequam alterius generis ei imponat. Si aliter fecerit, peccat, neque pro devoto Judæo habetur.

Qui carne vel jure è carnibus veſcitur, per horam integram neque caſeum, neque quicquam aliud ex lacte confectum comedere debet; imò, qui pietate excellunt, ſex horarum ſpatium interponunt. (Pullus tamen gallinaceus cum Amygdalarum lacte comedi poteſt.) Qui tamdiu exſpectare nequit, carnem dentibus curioſè eximat, os eluat, & panis fruſtulo carnium ſaporem detergat & auferat. Qui verò carnem comedit, ſtatim comedere poteſt caſeum: quia de caſeo reliquiæ inter dentes hærere non ſolent: manus tamen priùs debet examinare, ne quid de caſeo illis adhæreat, quod poſtea cum carne miſceri poſſet, & ſimul cum ea edi.

Si ſebum in cibum lactarium inciderit, cibus ille vetatur: ſi tamen cibus ſexagies ſebum

bum quantitate ſuperarit, cibus ille permittitur.

Ova nulla edunt, niſi quæ ſunt à Volatili mundo. Munda ab immundis ſic diſcerni poſſe ſcribitur: Si ambo extrema Ovi ſint או כדין vel lata, או חדין vel acuta; aut ſi Vitellus ſit exteriùs, albumen interiùs; certum eſt, illud ovum eſſe à volatili immundo. Quando verò extremum unum eſt latum & rotundum, alterum acutum & rotundum, vitellus interiùs, albumen exteriùs, ſignum eſſe, quòd ſit volatilis mundi. Quamvis ſigna hæc non ſint perpetua &c. Unde prius etiam rogandum, ſi quis ova emat, qualia ſint: neque à Chriſtiano Judæus emere debet, niſi probè ea agnoſcat. Hodiè tamen accipiunt & emunt à Chriſtianis, ſine accurato eorum examine; quòd & illi ab ovis immundis abhorreant, & gallinarum atque anſerum ova ipſo aſpectu facilè à quovis dignoſci poſſint. Extra tamen putamen in patina contuſa, non accipiunt à Chriſtianis, quia metuendum eſt, ſubeſſe fraudem. *Ova quæ edant.*

Ovum in vaſe carnibus deſtinato non elixant: ſi aliàs ovis ad coquendum uti velint, priùs aperta in paropſidem, vel è putamine altero in alterum immittuntur, &, ne ulla adſit ſanguinis guttula, diſpiciunt. Quapropter Judæi ova elixa à parte oblonga & acuta ſemper aperiunt; quia ſanguinis venula in-

terdum ibi reperitur. Si Gallinam, cui ova ſu in corpore, aperiant, ovis non utuntur, niſi qua & ſale priùs macerata, probeque ablu ſuerint. Ovum, in quo eſt pullus, non ſolù ipſum eſt illicitum: ſed & illicita reddit omni quæ cum illo cocta ſunt. Habetur enim p Reptili repente ſuper terram. Ova ex Galli mortua itidem ſunt prohibita.

Carnes & piſces ſimul non edunt.

Carnes & piſces ſimul etiam menſæ non a ponunt, nec ſimul coquunt, multò minùs ſ mul, vel de eadem quadrâ vel patella, com dunt, ſcribuntque, eum qui hoc fecerit, lepr ſum fieri. Inter carnes itaque & piſces, man & os abluunt, vel fructum comedunt, vel d nique panis fruſtulum. Quando piſces com dunt, ſpinas non imponunt quadræ vel menſ ſed eas juxta ſe infra menſam conjiciunt; r nauſeam alicui moveant. Quòd non ante, v poſt ſe eas projiciant, ideò fit, quòd, ubicunq Judæi ſunt, maximè ad ipſorum menſam, A geli præſentes ſunt, quos fortè poſſent tange ut ſupra etiam dictum cap. 7. Poſt comeſ piſces, antequam aliud quid guſtent, vel bu cella panis, vel particula de pomo, aut pru Damaſcena comedenda, משום קנוח ut piſciu ſapor abſtergatur: quia ille ingratus, & ſan tati noxius.

Lac, quod emulſit Chriſtianus, Judæo a ſente, ipſis eſt prohibitum: quia fieri pote ut Lac immundum ei admiſcuerit.

Caſeu

Caſeum Chriſtianorum etiam non edunt: quia rebus illicitis eum coagulant, aut quia fortè ſuperficiem ejus inunxerunt lardo ſuillo, aut quia illiciti quid ei admiſcent &c.

De Butyro Chriſtianorum in ſpecie Talmudici nihil præceperunt, unde ab eo non abſtinent. Quamvis & hic in aliquibus locis ſint rigidiores.

Hæc & id genus mirabilia exacto ſeparare diſcrimine, ſumma eſt & præcipua apud Judæos ſapientia. In rebus dubiis, ſi quid ſcrupuli alicui occurrat, Rabbinorum ſapientiſſimi illis ſunt conſulendi.

Nova vaſa culinaria, ſive aurea & argentea, ſive ſtannea, ænea, cuprea, plumbea fuerint; cultri, vitra, &c. in aquam mergi & probè ablui debent: quæ verò ignem ſuſtinere poſſunt, ut vaſa ferrea, igneſcendo purgari debent. Probant id ex libro Numerorum: *Omne quod poteſt tranſire per flammas, igne purgabitur;* aqua tamen expiationis (de qua eodem libro cap. 19.) prius ſanctificatum: *quicquid autem ignem non poteſt ſuſtinere, per aquam traducetis.* In hunc locum in Talmude ſcribitur; *ejuſmodi vaſa in aquam illam vel puteum immergenda, in quo Judææ mulieres poſt impuritatem menſtruam lavare ſolent.* Ejuſmodi enim mulier Hebraicè נדה *Niddah* appellatur, & aqua illa expiationis ſeu ſeparationis מי נדה *Me nidda* quoque dicitur. Hic Judæi ſatis

Vaſa nova quomodo mundent.

Tractatu Elilim c. 5. pag. 75.

produnt, aſinum Cumanum auribus facilè d
prehendi. Locus enim modò citatus non
genere de omnibus vaſis loquitur, ſed de facu
tatibus ſolûm, quas ex Midianitarum hoſtiu
ſuorum prædâ reportarant, qui tunc impuri
reprobi erant populi: unde Moſes indicavi
nihil Iſraëli cum illis vel illorum facultatibu
niſi priùs ſanctificatis, eſſe debere commun
Judæi verò, quum Chriſtianorum vaſis omn
nò non utantur, ne novis quidem, niſi pri
purgata fuerint, hodiè adhuc oſtendunt, n
puriores vel ſanctiores non eſſe gentibus illi
quas olim ex terra Canaan Deus expulit; add
quòd nos in libris ſuis expreſsè טמאים *Temei*
Pollutos, & Impuros Ethnicos appellant. N
hilominus tamen ſpecies hæc puritatis extern
Judæos in corde puriores non reddit, ut ſatis ſ
perque illis Chriſtus in Novo Teſtamento ex
probravit.

Nihil edendum vel bibendum, quod h
mini noxam aut periculum creare poſſi
Ex. gr. Nulla aqua bibenda, quæ non fuer
tecta; quia fortè vel ſerpens aut aliud al
quod venenatum reptile ex ea bibit: A ſ
dore ſorbendo homo ſibi cavere debet. כל
זיעת אדם הוא כסם חמות quia ſudor human
eſt venenatus; excepto ſudore faciei: Null
moneta ori indenda; quia fieri poteſt ut h
proſus vel aliâ malignâ ſcabie laborans, ea
tetigerit: nullum Panem ſub axillis fer
homo

homo, quia fortaſſis ſudor illius loci ei adhæret, qui, ut dictum, venenatus: nullus cibus vel potus reponetur ſub lecto, ne quidem tectus: quia malignus ibi ſuper eo incumbit ſpiritus: nulla aqua bibenda tempore alicujus ſolſtitii vel æquinoctii, quia Veteres illorum ſapientes judicarunt, id eſſe periculoſum: Non in Æquinoctio Martii; quia eo Aquæ in Ægypto converſæ ſunt in ſanguinem; Solſtitio æſtivo; quòd eo die Moſes & Aharon, cùm alloqui debuiſſent petram, eam percuſſerint, & ſanguis effluxerit, qui infecit omnes reliquas aquas; Æquinoctio autumnali: quia eâ horâ culter Abrahami, quo Iſaacum immolaturus erat, ſtillavit ſanguinem, quæ ſtilla itidem in reliquas aquas derivata. Solſtitio hyberno: quia hoc tempore filia Jiphtachi fuit immolata, & eâ quoque horâ omnes aquæ ſanguine fuerunt oppletæ. His ergo horis dicunt perpetuò aliquas ſanguinis guttas in aquas decidere peſtiferas.

Sic abſtinendum ab omnibus, quæ nauſeam homini creare poſſunt. שומר נפשו ירחק מהם Qui vitæ & ſanitatis ſuæ rationem habet, ab iſtis ſibi cavebit &c.

CAPUT XXXIV.

De Pane Judæorum. Challa *quid?*

Præceptum de Challah.

PRæceptum Divinum eſt Numer. 15. ℣. 20 רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה *De primitiis paſtarum veſtrarum* Challa *Placentam offeretis in oblationem.* Hinc, quando panem ſubigunt, poſteaquam farina cum aqua eſt commixta, placentam à maſſa ſeparant. De quantitate hujus placentæ nihil certi eſt in Lege definitum, ita ut ſi quis vel particulam inſtar grani hordeacei abſcindat, Legi ſatisfecerit. Sapientes tamen ipſorum definierunt, ut Paterfamiliàs ſeparet quadrageſimam quartam totius maſſæ partem; piſtor verò & artopola, quia maſſas faciunt grandiores, & quoque aliquid lucrari debent quadrageſimam octavam. Prius deſumpſerunt ex eo quod verſu ſequenti dicitur; *Dabitis eam Domino,* hoc eſt, Dabitis ean Sacerdoti: Donum autem Sacerdoti dandun tanti æſtimarunt.

Præceptum hoc, ſecundum Legem, no obſtringit niſi eos qui ſunt in terra Iſraëlis, eo tempore, quo totus Iſraël in ea eſt, ſicut d citur ℣. 19. *Quùm comederitis de pane terræ:* I ℣. 18. *Cùm veneritis in terram*; nempe *omne* non *quidam tantùm.* Unde ſeparatio Placen hujus hodiè non eſt ex præſcripto Legis, ſ

Sapie

Sapientum; eum in finem, ne ejus oblivi-ſcantur.

Placenta hæc olim dabatur Sacerdoti: hodiè in furnum injecta comburitur.

Ratio præcepti. Rationem præcepti hujus dicunt eſſe hanc; quia præcipuum vitæ hujus ſuſtentandæ nutrimentum & alimentum eſt Panis, ideò voluiſſe Deum, ut præcepti hujus circa Panem obſervatione, benedictio ſuper eo quieſcat, atque ad animam etiam redundet; quò ſic eſſet alimentum animæ & corporis: *deinde*, ut per hoc Sacerdotes quoque qui cultui Divino jugiter inſerviunt, ſuum panem haberent ſine labore & curâ, neque in eo impediantur.

Cura hæc incumbit tam Viris, quàm Fœminis, his tamen præcipuè: quia illæ ut plurimùm panem ſubigunt & coquunt. Vide etiam ſupra cap. 12.

Quæ ſpecies de ea tenentur. Quinque ſpecies farinaceæ hujuſmodi tenentur de *Challah*: Triticum, Hordeum, Spelta vel Zeah, Avena, & שיפון Secale. *Panis* enim duntaxat vocatur, quod ex his quinque ſpeciebus conficitur.

Qui de Maſſa hujuſmodi placentam non ſeparavit, ſeparat eam de Pane ipſo, quia dicitur, *cùm ederitis de Pane.*

Qui maſſam hujuſmodi facit, ut eam exſiccet ad Solem, aut ad coquendam eam in olla, non tenetur de ea. Sic libera eſt à *Challah*, maſſa quæ fit pro beſtiis: ſi verò fiat pro be-

ſtiis

ſtiis & homine ſimul, tenetur de *Challah*

Quandoque hanc Placentam reſervant, tempore oborti incendii inſcribunt ei ce literas, vocabula Angelorum, & notas ſup ſtitioſas. Eâ in ignem projectâ credunt exſl gui incendium.

Levuſch par. 3. num. 112. Qui plura ſpecialia de his volet, videat tualia in הלכות חלה.

Panis Chriſtianorum. Panis Chriſtianorum equidem à veteril Rabbinis eſt Judæis prohibitus; uſus tan & obſervantia hujus interdicti non obtinu quia in hoc ipſorum exilio obſervare non p ſunt. Ad impoſſibile autem nemo obliga Hinc ex mille Judæis non eſt unus, qui id ſervet: ſed emunt promiſcuè quemlibet nem à Chriſtianis, imò & in ipſorum ædil cum eis edunt. Hic tamen cavent, ſi non in grum habere poſſint, ut eâ parte abſcinda quá Chriſtianus ſuo cultro jam antè abſci quia Chriſtiani cultris ſuis utuntur ad mul cibos Judæis prohibitos.

Non licet maſſam farinaceam (pro p conficiendo) ſubigere cum lacte vel buty quia facilè fieri poſſet, ut quis eum pan cum carne (& ſic carnem & lac ſimul) come ret ולאו אדעתיה *inſcius & incautus*; ſi quis id cerit, tota maſſa eſt prohibita. Quod ſi v notâ aliquâ eam à communi pane diſtinxe aut nonniſi unam aliquam fecerit plac tulam, quæ ſtatim edatur, ut nullum o

vic

vionis ſubſit periculum; aut formam illius panis diverſam fecerit, vel aliud aliquod ſignum ei impreſſerit, quo dignoſcatur, licitum eſt. Sic enim, qui de eo edere voluerit, quæret, quid illa nota, vel diſtincta forma ſibi velit, & à periculo liberabitur.

CAPUT XXXV.

De Vino Judæis prohibitio.

Vinum gentilium & Chriſtian. ipſis prohibitum.

VInum Chriſtianorum, & aliorum Gentilium, qui ſunt Idololatræ Judæis eſt prohibitum. Prohibitionem ſumunt ex eo quod Deuteron. 32. ℣. 38. Moſes de Iſraëlitis ad Idololatriam prolapſis dicit; *De quorum* (Deorum alienorum) *victimis comedebant adipes*, יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם *bibebant vinum libaminis eorum.* Hinc omne vinum aliarum gentium, quas Idololatricas eſſe conſtat, vocant יֵין נֶסֶךְ *Vinum libaminis, Idolis libatum vel libandum.* Sic dicit Eſthera in Oratione ſua, cap. 14. 17. *Neque verò de menſa Haman ancilla tua cibum ſumpſit, nec* Vinum *bibi* libaminum.

Hinc innumera Rabbini ipſorum excogitarunt obſervanda, circa Vinum tale; quodnam, quouſque, quatenus, & quibus in caſibus ſit vel licitum, vel prohibitum. Eſt enim, quod tantùm Bibere & guſtare eſt prohibitum; aliud, quod prorſus tale, ita ut ne emere quidem vel vendere, aut ullum ex eo commodum aut quæſtum facere, ſit licitum. Unde

Unde ſtrictè, ſecundum Rabbinorum ſu
rum ſtatuta, Judæis non licitum eſt Vinu
bibere, quod à Chriſtiano torculari eſt ſu
jectum & expreſſum, aut etiam manu tactu
imò ſi Chriſtianus vel digito uno attige
torcular, vel prælum, cui uvæ ſint ſubjec
vel cupam, in quod vinum influit, vinum re
datur *Neſech*.

Quod ſi tamen conſtet, Chriſtianum de i
duſtria & petulanter intinxiſſe digitum, ut J
dæo ægrè faciat, vinum manet licitum.

Si proprias habeant uvas, à Chriſtia
emptas, quas in Chriſtianorum torcula
vult exprimere; primò omnium torcu
probè debet abluere: poſteaquam ablutu
eſt à Judæo uvæ imponi; à Judæo etiam e
primi, & quidem tali, qui ſcriptum teſtim
nium à Rabbino aliquo habeat, quòd fid
ſit, & omnia hic requiſita ſtudioſè ſit obſ
vaturus: Poſteaquam vinum eſt expreſſum
in vaſe aliquo collectum, à Judæo eſt c
ſtodiendum, & cavendum, ne Chriſtianus
liquis accidat, & illud tangat. Nam ſic Vinu
totum fieret *Néſech* & immundum. Poſt
quam Vinum eſt in dolio, admittitur Ch
ſtianus, qui juvet illud currui imponere,
ſoli non poſſint: ſed Chriſtianus non to
rari debet in curru juxta dolium. Quan
Vinum eſt in Curru, Dolio in anteriori e
parte inſcribunt כָּשֵׁר *Kóſcher* quo ſignifica
Vin

Vinum illud Judæo cuivis bibere vel emere eſſe permiſſum.

Quidam hæc probant ex eo quod Propheta Ezechiel dicit; וּמִרְפַּשׂ רַגְלֵיכֶם תִּשְׁתֶּינָה, quod explicant; *Et conculcationem pedum* veſtrorum *bibetis*; h. e. *Illud vinum, quod pedibus* veſtris *calcaſtis, bibetis*; *non verò quod Gentiles calcarunt pedibus ſuis.* *Brandſpiegel cap. 67.*

Secundum ſtrictas ipſorum Leges, nullum prorſus vinum Judæus cum Chriſtiano debet bibere niſi ſuum proprium ſit, quod ipſe calcarit, expreſſerit &c. vel ab alio fide digno Judæo acceperit; eâ tamen conditione, ut Judæus cantharum ſemper manu ſuâ teneat, & caveat, ne à Chriſtiano tangatur, quia ab ejus contactu Vinum pollueretur: In parato etiam debet adeſſe Aqua pro eluendo vitro vel poculo, poſteaquam Chriſtianus ex eo bibit, & caveri, ne poſtea iterum à Chriſtiano contingatur: vel quiſque peculiare habebit poculum.

Chriſtianus Gerſon, in ſuo Talmude ſcribit, ideò hæc fieri, quòd *ad Moſellam, & in locis quibuſdam Pontificiis aliis, moris ſit, ut Sacerdos annuatim certo die ſuper certa aliqua vini menſura Benedictionem recitet, de quo conſecrato vino omnibus dolis infundatur. Unde illa vina omnia deinceps Judæis ſunt Idololatrica.*

Culices vinarii naſcentes in vino, aut cereviſia, liciti ſunt, ſi nunquam è vino receſſerint, *Culices vinarii.*

etiamſi

etiamſi mortui ſint; quòd ſi verò vinum co
tur, & ſeparentur à vino, prohibiti ſunt. Un
noctu ad candelam, vel ignem, colatio facien
non eſt: quia fieri poteſt, ut ſeparati in vinu
revertantur, nemine animadvertente. Sic v
miculi naſcentes in aqua, in hydriis, urni
vel aliis receptaculis, liciti ſunt, quamdiu n
egreſſi ſunt ex ea. Hinc lux aliqua infertur l
co Matth. 23. 24. *Duces cæci, qui excolatis c
licem.*

Acetum Chriſtianorum. Sic Acetum Chriſtianorum ipſis etiam
prohibitum: quia Vinum jam antea *Neſe*
fuit, ex quo eſt factum.

Cap. 47. In Pirke R. Elieſaris legitur. Rabbi Elieſ
Num. 25. Hammodaj dicit; *Pineas ſtabat* (cùm ſcilic
ob fornicationem occidiſſet Zimri filium Sal
& Chosbi filiam Sur) *& ſub anathemate d
nuntiabat Iſraëlitis, per ſecretum Nominis Tetr
grammati; & per Scripturam quæ inſculpta er
Tabulis lapideis, ſub Anathemate domûs judi
ſuperioris & inferioris, ne quis ex Iſraëlitis biber*
מיינם של גוים *de vino gentilium*; אם מרפס רגלם
ſed calcationem pedum ſuorum (vide ſuprà,
Ezech. 34. verſ. 19. *ſicut dicitur*; Vos oves meæ, calcationem p
dum veſtrorum paſcetis, & calcationem pedu
veſtrorum bibetis: *quia omne Vinum gentiliu
incitat ad idololatriam & ſcortationem: quia deſ
munt primitias muſti ſui pro Idololatria, juxta*
Hoſ. 4. 11. *quod dicitur*; Scortatio, vinum & muſtum
auferunt cor, &c.

Q

Qui omnia particularia hac de re noviſſe cupit, conſulat Majemòn. in הלכות מאכלות אסורות cap. 11. & 12. Schylchan Aruch in יין נסך; & alios libros Rituales.

Quomodo hodiè hæc obſervent.

Hodiè tamen has leges communiter non obſervant, niſi fortè pauci quidam ſuperſtitioſores, & zelo majori ducti: ſed apud Chriſtianos in diverſoriis, & ipſorum ædibus, cum illis vinum ipſorum bibunt; operam tamen dantes, ut peculiare vitrum, idque prius elutum, habeant, ex quo illi bibant. Cauſam reddunt hanc; quòd Chriſtiani ſub hac Lege non ſint comprehenſi, ſed illi duntaxat, qui palàm & notoriè ſint Idolatræ. Tales verò non eſſe Chriſtianos, ut qui אמונת היחוד Unitatem Dei cum ipſis teneant & aſſerant. Sic ſcribit Leon Modena: *Judæos in Italia inter Chriſtianos hæc non obſervare: quòd hæc olim ſint ita conſtituta ab illis Rabbinis, qui inter veros Idolatras vixerunt, ut evitarent omne cum illis commercium. Id proin non eſſe trahendum ad eas nationes, inter quas hodiè vivunt; cum ipſi Judæi illos non pro talibus habeant.* Hoc verò illi non ſyncerè dicunt, ſed in gratiam Chriſtianorum, vel ex metu illorum, ſi illos Idolatras vocarent. Certum enim eſt, illos Chriſtianos pro maximis Idololatris habere in mundo; non tam propter Imagines quas quidam inter illos habent, quàm quòd Chriſtum pro vero etiam Deo habeant, & colant, quocunque

id fiat modo ; atque ſic Unitatem Dei ſepar
Nimis multis teſtimoniis hac de re convi
poſſunt. Faciunt id *partim* propter utilitat
ſuam, ut ſic tantò familiariùs cum Chriſtia
converſari, negotiari, & uſurariam ſuam ex
cere poſſint ; *partim* quòd illud vix evit
queant, cùm non ubique hanc commoditat
habere poſſint, ut Vino utantur, ſecund
omnes ipſorum traditiones; maximè in illis
cis, ubi illorum eſt exiguus numerus. Quo
tam eſſent Chriſtianorum Domini, quàm ſi
illorum ſervi, aliter agerent, ſcriberent; &
querentur.

CAPUT XXXVI.

De pecoris Judaici Comeſtione, & Mactatione.

NOn permiſſum eſt Judæis de ullo anir
li edere, quod non habet ungulas fiſſa
diviſas, quodque cibum non ruminat, ut Bo
& Oves. Unde non edunt Lepores, Cuni
los, Porcos,

Sic non comedunt Piſces, qui non hab
ſquamas & alas, neque conchyliata, ut C
cros, & ſimiles: piſces ſibi licitos indifferer
edunt, quiſquis eos occiderit.

Prohibitæ etiam ipſis ſunt omnes aves
paces, & reptilia. Quæ omnia deſumunt

Le

Levitici capite undecimo. Unde neque illa comedunt, quæ ab aliis gentibus coċta ſunt, neque illorum vel vaſis culinariis, vel cultris utuntur; quia fieri poteſt ut illa uſurpata fuerint ad cibos ſibi prohibitos.

Non edunt ſebum vel adipem, Boum, Ovium vel Caprarum, juxta præceptum Levit. 3. 17, *Omnem adipem, & omnem ſanguinem non comedetis;* neque etiam Armum poſteriorem, ut cap. ſeq. docetur. Unde magno ſtudio, & accuratè, omnem Adipem; & Nervum femoris ab animalibus maċtando ſeparant.

Ob has & alias cauſas, circa Maċtationem, ad ſuperſtitionem uſque ſcrupuloſi ſunt Judæi, & magnæ artis eſt שְׁחִיטָה *Schechitah* Maċtatio, ſeu reċtè maċtare poſſe. *Ars maċtandi.*

Præceptum Maċtationis petunt ex eo, quod Deut. 12. 21. legitur וְזָבַחְתָּ *Et maċtabis de bobus tuis, & de pecudibus tuis, quas dederit tibi Dominus*, כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ *quemadmodum præcepi tibi.* Hic, ajunt, contineri præceptum generale, quando dicitur, וזבחת *Et maċtabis*; ſpeciales verò ejus Leges non exprimi, ſed innui, dum additur; *Quemadmodum præcepi tibi*; nempe alibi. Atqui nullibi legitur Deus ſpecialia hac de re mandata Moſi dediſſe; Itaque ſenſus horum verborum eſt; *Quemadmodum tibi præcepi* על פה *oretenus in monte Sinai*; unde ea ex Lege Orali diſcenda & habenda ſunt. Qui item hanc diſcit, per aliquot annos perito

lanio mactanti adeſſe debet; tot verò tantisq
res eſt implicata conſtitutionibus (ſeſquip
dales enim libri hac de re conſcripti ſunt)
ex ſolo aſpectu nemo perfectè diſcat, ſed ar
illius ſtudio diligenter ſit incumbendum, & v
ræ conſtitutiones ex peculiaribus libris pete
dæ & diſcendæ.

Parvum pro laniis Libellum habent, in qu
præcipuæ & maximè neceſſariæ conſtituti
nes breviter conſignantur (זישות ובדיקית
Schechitos ubedikos Mactationes & Inquiſitio
nes dicitur) : ad hunc Judæi vulgò hod
diriguntur, &, ſi quid difficilius inciderit, do
Laniorum ſolennis promotio. ctum Rabbinum conſulunt. Qui hunc l
brum exactè & perfectè tenet, & diu mactan
ſedulò aſpiciens aſtitit, atque ſuam quoque ſen
tentiam protulit, ille à Rabbino in Laniu
promovendus eſt, publicumque teſtimoniu
& diploma illi à Rabbino concedendun
quòd in Arte Mactationis בקיא *Báki* perit
ſit, & facultas mactandi, ubi & quando vo
luerit, permittenda. Non ita pridem tale te
ſtimonium vidi, in hæc verba conceptum
יום יו׳ א׳ כ״ט סיון ש״פ בדקתי את האלוף כ״מ טודורוס
ר׳ ש״י ומצאתיו בקי בהלכות בדיקה בפה וביד על כן
תרתי לו לבדוק ומותר לאכול מבדיקתו כמו משאר
דקו ישראל · אבז בתנאי זה שיחזירם כל שבועה פעם
חת שנה תמימה ואחר כלות השנה כל חדש פעם אחת
חכ כל ימי חיו פעם אחת לשלשה חדשים נאם מוחם
Formula te- בז כ״מר יעקב זצ״ל *Hodiè* (annus menſis & die
appo

apponuntur) *exploravi & examinavi præſtantem & egregium N. filium N. & illum in arte mactandi peritum & induſtrium, tum ore, tum manu eſſe comperi: ideò illi pecus mactare & inquirere permitto. & liberè comedi poterit, quicquid mactaverit & inquiſiverit. Hac tamen lege, ut adhuc per integrum annum, ſingulis hebdomadibus ſemel, Ritus mactationis & inquiſitionis diligenter perlegat, anno verò ſecundo ſingulis menſibus ſemel, tandem reliquo vitæ ſuæ ſpatio ſingulis trimeſtribus ſemel tantùm. Atteſtante Rabbino N.* *ſtimonii laniorum.*

Mactator שוחט *Schochet* appellatur, & Mactatio שחיטה *Schechitah*: eum qui pecus inquirit an aliquid vitii habeat, בודק *Bodek* appellant, & ipſam Inquiſitionem בדיקה *Bedikah*. In hac præcipuè ad conſtitutionem Pulmonis attendendum, ne vitio aliquo laboret. Si poſt ejus Inquiſitionem tale quid deprehendatur, monetur primâ vice: ſi iterum peccet, ab officio removetur. Sic ſi quis deprehendatur morticinum mactaſſe, deponitur.

Peculiaribus ad mactationem utuntur cultris, magnis ad animalia magna, parvis ad parva. Magni quidem mucrone carent, ſed exactiſſimæ ſunt aciei: alioqui illis uti non liceret. *Cultri mactatorii.*

Majoribus pecudibus quatuor pedes in unum colligant, Abrahami exemplo, quem Iſaaco manus & pedes vinxiſſe volunt, quum illum offerre vellet; jugulum poſtea & fauces *Modus mactandi pecudes.*

lanio mactanti adeſſe debet; tot verò tantisque res eſt implicata conſtitutionibus (ſesquipedales enim libri hac de re conſcripti ſunt) ut ex ſolo aſpectu nemo perfectè diſcat, ſed artis illius ſtudio diligenter ſit incumbendum, & veræ conſtitutiones ex peculiaribus libris petendæ & diſcendæ.

Parvum pro laniis Libellum habent, in quo præcipuæ & maximè neceſſariæ conſtitutiones breviter conſignantur (שחיטות ובדיקות *Schechitos ubedikos* Mactationes & Inquiſitiones dicitur): ad hunc Judæi vulgò hodiè diriguntur, &, ſi quid difficilius inciderit, doctum Rabbinum conſulunt. Qui hunc librum exactè & perfectè tenet, & diu mactanti ſedulò aſpiciens aſtitit, atque ſuam quoque ſententiam protulit, ille à Rabbino in Lanium promovendus eſt, publicumque teſtimonium & diploma illi à Rabbino concedendum, quòd in Arte Mactationis בקיא *Báki* peritus ſit, & facultas mactandi, ubi & quando voluerit, permittenda. Non ita pridem tale teſtimonium vidi, in hæc verba conceptum:

Laniorum ſolennis promotio.

היום יו׳ א׳ כ״ט סיון ש״פ בדקתי את האלוף כ״מ טודורוס
ישר׳ ש״י ומצאתיו בקי בהלכות בדיקה בפה וביד על כן
התרתי לו לבדוק ומותר לאכול מבדיקתו כמו משאר
בודקו ישראל · אבז בתנאי זה שיחזירם כל שבועה פעם
אחת שנה תמימה ואחר כלות השנה כל חדש פעם אחת
וא״חכ כל ימי חייו פעם אחת לשלשה חדשים נאם מוחם
בז כ״מר יעקב זצ״ל *Hodiè* (annus menſis & dies appo-

Formula te-

apponuntur) *exploravi & examinavi præſtantem & egregium N. filium N. & illum in arte mactandi peritum & induſtrium, tum ore, tum manu eſſe comperi: ideò illi pecus mactare & inquirere permitto. & liberè comedi poterit, quicquid mactaverit & inquiſiverit. Hac tamen lege, ut adhuc per integrum annum, ſingulis hebdomadibus ſemel, Ritus mactationis & inquiſitionis diligenter perlegat, anno verò ſecundo ſingulis menſibus ſemel, tandem reliquo vitæ ſuæ ſpatio ſingulis trimeſtribus ſemel tantùm. Atteſtante Rabbino N.* *ſtimonii lanioꝛum.*

Mactator שוחט *Schochet* appellatur, & Mactatio שחיטה *Schechitah*: eum qui pecus inquirit an aliquid vitii habeat, בודק *Bodek* appellant, & ipſam Inquiſitionem בדיקה *Bedikah*. In hac præcipuè ad conſtitutionem Pulmonis attendendum, ne vitio aliquo laboret. Si poſt ejus Inquiſitionem tale quid deprehendatur, monetur primâ vice: ſi iterum peccet, ab officio removetur. Sic ſi quis deprehendatur morticinum mactaſſe, deponitur.

Peculiaribus ad mactationem utuntur cultris, magnis ad animalia magna, parvis ad parva. Magni quidem mucrone carent, ſed exactiſſimæ ſunt aciei: alioqui illis uti non liceret. *Cultri mactatorii.*

Majoribus pecudibus quatuor pedes in unum colligant, Abrahami exemplo, quem Iſaaco manus & pedes vinxiſſe volunt, quum illum offerre vellet; jugulum poſtea & fauces *Modus mactandi pecudes.*

unâ reſolvunt ſectione, ſtatimque cultrum inſpiciunt, an nuſpiam retuſus, vel crenam conſequutus fuerit; crena enim in cultro pecus terret, & ſanguis in cor cogitur, adeò ut effluere non poſſit, hacque ratione pecus אסור *Aſur* illicitum redditur, eſuſque illius interdicitur. Poſtquam ſectio illa feliciter ſucceſſit, pecus ſuſpendunt, inteſtina diripiunt, è regione cordis ab utraque parte foramen reſcindunt, inde Mactator, vel quilibet alius qui bènè Inquirere novit, manum immittit, & an nihil adnatum fuerit, inquirit, an nuſpiam ſanguis ullus lateat, vel aqueæ puſtulæ jecinori & pulmoni adhæreant; &, ſi vel minimus defectus deprehendatur, pecus illicitum eſt, nec audeat Judæus comedere, uti ſcribitur: *Morticinum & laceratum à beſtiis non comedetis, ſed projicietis canibus*, Hinc ſtolidè pro more ſuo concludunt Judæi, nullum ſibi pecus edendum eſſe, niſi omninò ſanum & incolume; quamvis Scriptura non de vivo, ſed de mòrticino, quod per ſe mortuum, vel à feris laceratum fuerit, loquatur.

Exod. 22. 31. Levit. 22. 8.

Avium mactatio.

Aves eodem quoque modo mactant, (niſi quòd nec Pulmonem inſpiciant, neque arterias ex illis eximant) guttur unâ reſecant plagâ, cruorem manentem parvo cinerum acervo excipiunt, & mox cineribus tegunt & obruunt. Ritum hunc eliciunt ex eo quod ſcriptum eſt; *Et quicunque è filiis Iſraël, & è peregrinis,*

Lev. 17. 13.

nis, qui peregrinantur in medio illorum, venatus fuerit venationem beſtiæ, vel avis quæ comeditur, effundet ſanguinem ejus, & operiet eum pulvere. His ultimis verbis ajunt contineri præceptum peculiare de Sanguine terrâ operiendo. Sunt etiam qui extundant id ex libro Geneſeôs, ubi in textu dicitur; *Rebeccam, quum in agro Iſaacum primò conſpexiſſet, de camelo cecidiſſe;* hîc Rabbini ſcribunt, ut in libro שחיטות *Mactationum* videre eſt; tum demum Rebeccam mulierum profluvio correptam eſſe: ſed quum ſurrexiſſet, aves præſtò adfuiſſe, quæ virginitatis ejus ſanguinem terrâ unguibus ſcalptâ texerunt. Ideò, inquiunt illi, Deus alitum ſanguinem tegere juſſit. De hoc verò altum in Sacra Scriptura ſilentium. *Gen. 24. 64.* *pag. 11.*

Sic aliorum quoque animalium ſanguinem terrâ tegunt: quia terra aperta eſt, & pii Abelis, à Caino interfecti, ſanguinem abſorpſit. *Præterea,* ait author libri de Arte mactandi, *in libro* חסידים *Piorum inveni, ideò ſanguinem tegi, ne Satan veniat; & nos apud Deum incuſet, ac ſi iniquum foret, inſons & brutum pecus, quod nullum omnino peccatum admiſit, omniq; culpâ vacat, tam miſerè jugulare & mactare. Sanguinem ergo tegimus, ne Satan cædem factam eſſe videat & animadvertat.* Hîc rurſus obſerva fœdam Scripturæ expoſitionem Rabbinicam, & ſummam illorum aſtutiam & calliditatem, qui iterum credant, ſe Diabolo imponere, illiusque oculis *Sanguinem terrâ tegunt & cur.*

caliginem offundere poſſe, ne ſcire queat, quando Judæi pecus ſuum mactent. O ſtupidum & marrucinum Diabolum! oportet illum ſacras Talmudis paginas non verſaſſe, alioqui tam hebes illi non foret ingenium, nec tam facilè naſo duceretur; inenarrabilis enim ſubtilitatis ſterquilinia hîc latent.

Levit. 11. 13. De avibus, quas Moſes ipſis prohibuit, ſine addito ſigno externo, quo dignoſci poſſunt, multa diſputant in Talmude, quâ ratione agnoſci qùeant. Qui verus Judæos eſt, nullas, niſi cicures, edit, veluti ſunt Gallinæ, Anſeres, Anates, Columbæ, & ſimiles.

Magno pecore mactato, venas & arterias extrahunt (quâ de re peculiares quoque conſcripſerunt libros), omne ſebum removent, in aquam ponunt, & benè molliri & aquâ macerari ſinunt, aquâ purâ abluunt, ut omnis cruor excedat, aſſeri ſuperimponunt, ut omne cruentatum exſtillet, in colo deinde ſaliunt, ut ſal omne cruentatum educat, per horam unam vel duas ad ſummum in ſale relinquunt, ne nimium ſalis contrahat; & poſt hæc omnia ad arbitrium ſuum tandèm coquunt.

Nullum omninò cruentatum edunt, & ſemper ab omni ſanguinis eſu abhorruerunt; adeò ut ſi vel fibra ſanguinea deprehendatur in Ovo, illud ſit illicitum, quia dicitur;
Levit. 3. 17. *Omnem ſanguinem nòn comedetis.* Sanguis tamen piſcium non eſt Lege prohibitus, ſi conſtet

eſſe

eſſe de piſcibus ſquamatis. Sanguis etiam humanus non eſt immundus & prohibitus Lege; unde ſi quis morſu aliquo ſanguinem è dentibus elicuerit, poteſt eum exſugere: quod ſi verò pani aliquid de eo adhæreat, illud eſt abradendum.

Hinc etiam *Hepar*, quia ex mero ſanguine conſtat, non poteſt elixari, niſi prius craticulæ impoſitum, ſuper prunis bene toſtum fuerit.

Quod Gentilis vel Chriſtianus mactavit, eſt נבילה inſtar morticini, ac proinde ad edendum illicitum; quia ſcriptum eſt; וְזָבַחְתָּ וְאָכַלְתָּ *Et mactabis, & comedes*; hoceſt, Id quod *Deut. 27. 7.* *tu* mactaveris, comedes; non quod extraneus aliquis mactavit.

Antequam mactationem quis aggreditur, benedictionem præmittere debet; ברוך א״י א׳מה אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה *Benedictus ſit Deus, &c. qui nos dignatus eſt præceptis ſuis, & nobis mandavit Mactationem.*

Armos poſteriores non comedunt, propterea quòd Angelus femoris acetabulum Jacobo luxavit, ut in libro Geneſeos legere eſt. *Armos poſteriores cur non edant. Geneſ. 32.* In Italiâ verò artis anatomicæ operâ compererunt, artificioſâ & ſubtili nervorum reſectione, armos poſteriores licitos quoque & edules fieri poſſe, ut apud illos in diplomate excuſum vidi. Si hanc artem Moſis temporibus habuiſſent, cum cibis ſuis illicitis valere potuiſſet. Conſultum ſanè foret, ut tam egre-

gii artifices & anatomici porcorum quoque anatomiam aggrederentur : fortaſſis poſſet & ſuilla caro ad eſum concedi. Armos itaque poſteriores Chriſtianis vulgò vendunt: verùm, qui hanc carnem libenter ab illis emunt, perpendant id, quod ab omnibus Judæis ad Chriſtianam fidem converſis unanimi conſenſu ſcribitur, illos hanc carnem primùm inquinare, ab illorum filiis & filiabus urinâ conſpurcari, dirisque hujuſcemodi & devotionibus illam Chriſtianorum eſui deſtinare; *Diram mortem* מיתה משונה *carnis hujus eſus Chriſtiano afferat.* Forſitan nec omnes, nec ubique, tam maligni ſunt; alioqui tamen animo ferè eodem ſunt in Chriſtianos.

Si animal aliquod terreſtre, vel volatile licitum, ſuâ ſponte moriatur, aut alio modo, quàm ſecundum mactationis Leges fuerit occiſum, prorſus eſt illicitum.

Non audent uno eodemque die mactare Vaccam & vitulum ab ea enixum, neque ovem cum ſuo agno, vel capram cum ſuo hædo, neque Patrem ullum, & ejus filium, ſiquidem ſciant;
Lev.21. 28. quia ſcriptum eſt; *Bovem autem, vel pecus, ipſum & filium ejus, non mactabitis unâ die.*

Non licitum eſt ipſis abſcindere membrum de animali vivo, & illud comedere, ſeu coctum,
Deut.12. 23. ſeu crudùm: quia dicitur; *Non comedes animam cum carnibus ſuis.*

Ex hâc Judæorum pecoris mactandi, vitii interni

interni inquirendi, carnis enervandæ ſolertiâ & dexteritate, oriuntur experientiſſimi Judæorum Medici: eâdem enim ratione de homine, corporis proprietatibus, & morbis judicare volunt, quod multi vitæ ſuæ diſpendio experiuntur. Cui libitum fuerit, hac de re Antonium Margaritam conſulat.

CAPUT XXXVII.

De Agricultura Judæorum.

LEvitici cap. 19. ℣. 19. præcipit Deus: שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם *Agrum tuum non conſeres heterogeneis.* Hinc prohibitum eſt Judæis, in ullo loco, duas diverſas ſpecies ſimul ſerere, ut, Triticum & Hordeum: Fabas & lentes vel piſa: Frumenti vel Oleris aliquam ſpeciem cum Vitibus &c.

Sed *Satione* comprehendunt etiam reliquas omnes culturæ ſpecies, quæ requiruntur & adhiberi ſolent. Sic non licet inſerere vel inoculare diverſas ſpecies Arborum, veluti Nuces & Perſica; Mala & malum Aurantium vel Citreum: Perſica & Amygdala, & ſimiles. Idem juris eſt de inſitione oleris in arborem, vel arboris in olus.

Fructus tamen harum Plantarum ſunt liciti ad veſcendum: quia vetatur tantùm eas ſimul Serere vel Plantare. Sic licitum eſt pal-

mitem

mitem ex arbore heterogenea, aliò plantare; vel ſemine tali ad ferendum uti.

Hodiè, extra terram Iſraëlis, Judæis quidem non licet heterogenea ſimul ſerere; licitum tamen ſibi faciunt, diverſas ſeminum ſpecies Chriſtiani alicujus operâ in agro conſerere, ſi ex ipſorum re videtur. Diverſas autem arborum ſpecies inſerere, nullâ ratione ipſis eſt permiſſum.

De fructibus arborum, trium primorum à plantatione annorum, non poſſunt edere: Fructum eum vocant ערלה *Præputium*, ex eo quod Deus præcepit Levit. 19.23. *Quum autem ingreſſi fueritis in terram, & plantaveritis omnis generis arborem fructiferam, tunc circumcidetis præputium ejus, fructum ejus: Tribus annis erit præputiatus, non comedetur ejus fructus. Quarto autem anno erit omnis fructus ejus ſanctitas laudũ Domino.* Hodiè cùm extra terram ſanctam ſunt, & eum non poſſunt Hieroſolymam afferre, & Domino offerre, quidam quarti anni fructum licitum faciunt: quidam eum redimunt vel pecuniâ, vel Fructibus aliis, cum addita benedictione; *Benedictus ſit Deus* &c. *qui nobis præceptum dedit* על פדיון הרביעי *de redimendo fructu quarti anni.*

Non licet ipſis copulare animalia, quæ ſint diverſæ ſpeciei, veluti, Equos & aſinos, Aſinos & boves &c. ad producendum ex eis fœtum, quia Deus præcepit; *Animal tuum non*
Levit. 19.19.

facies

facies coire cum altero genere. Idem dictum putant etiam de Avibus.

Sic neque permiſſum eſt heterogeneis animalibus uti ad arandum, vel currum trahendum: quia iterùm Deus dixit; *Non arabis bove & aſino pariter.* Quod enim hîc de *Bove & Aſino* dicitur, id illi etiam explicant de cæteris diverſæ ſpeciei animantibus; ne ſcil. unum ſit mundum, alterum immundum; Duobus autem diverſæ ſpeciei animalibus mùndis, vel immundis, veluti ſunt, Taurus & Hircus, Equus & Aſinus, non quidem ex Lege, ſed ex ſtatuto Rabbinorum, eſſe prohibitum. Deut. 22. 10.

Agrum non totum demetunt, ſed relinquenda eſt in extremitate ejus pars aliqua pro pauperibus, pupillis & peregrinis. Partem hanc non demeſſam vocant פאה *Peah*, Angulus. Sic Vinea non tota eſt vindemianda, ſed Racematio in eundem uſum relinquenda cum uvis. Hoc vocatur פיאת הכרם Angulus vineæ. Lex hac de re eſt Levit. 19. v. 9. 10. & cap. 23. 22, Exſtat etiam de ea inter Tractatus Talmudicos, qui vocatur *Peah*, Sic non licebat, quando metebant & manipulos faciebant, ſpicas decidentes, vel quando vindemiabant, acinos deciduos tollere. Hoc vocabatur לקט *Leketh* Collectio, Spicilegium. Item, quando tempore meſſis manipuli alicujus obliviſcebantur, non licebat eum repetere, ſed peregrinis, pupillis, & viduis

duis relinquere, Deut. 24. 19. Ejuſmodi *Manipulum* vocabant שִׁכְחָה *Oblivionem*, ſeu *Oblivione relictum*. De his videndus Majemonides in הלכות מתנות עניים cap. 1. & alii libri Rituales.

CAPUT XXXVIII.

De Primogenitis Animalium, & eorum Redemptione.

PRimogenitum maſculum ex Animali mundo ſacrum eſt; & Deo offerebatur, ſiquidem integrum & immaculatum eſſet, vel ſi maculam haberet, à Sacerdote comedebatur; veluti de Armentis, & Pecudibus. Lex ea de re extat Exod. 13. 2. & 22. 29. & 34. 19.

Hodiè, cùm non poſſunt illud Domino offerre ſuper altari, non eſt licitum, donec vitium aliquod ei accidat. Itaque tenentur illius curam gerere, & illud nutrire tamdiu, uſque dum vitium aliquod conſpicuum accipiat, & tum licitum eſt ad mactandum & comedendum. Vitium autem illud ſponte debet accipere: neque permittitur vel Sacerdoti vel Patrifamiliâs illud in ſeptum aliquod includere ut moriatur, de induſtria, per ſe, aut per alium, ullo modo vitium ei inferre, aut ut inferatur, cauſari. Sunt tamen qui id permittant, ut eſt in Sepher hachinnuch-

nuch. Vitium etiam vel ab uno aliquo ejus rei perito, vel à pluribus, agnoſci & dijudicari debet; & tale oportet eſſe, per quod illegitimum fiat ad Domino illud offerendum. Tamdiu igitur ejus cura gerenda., & nutriendum eſt, ſeu à Patrefamiliâs, vel à Sacerdote, donec vitioſum fiat. Quod cum moleſtum ipſis ſit & grave, varia ſæpè excogitent, ut à neceſſitate hujus Legis liberi ſint, & immunes; Veluti; Non licet illi vitium inferre, poſteaquam plenè eſt in lucem editum, & reipſa Deo ſacrum; licet autem, dum eſt in ipſo partu, & nonniſi membrum aliquod prominet; veluti ſi hædi auriculæ promineant ex utero, capite adhuc, incluſo, licitum eſt eas findere, quò illicitum fiat, & ſimilia: Sacerdos, poſteaquam id accepit, poteſt tanquam de ſuo facere quod vult, ſive integrum ſit, ſive vitioſum: ſed ſi vendat, id non in macello faciendum, neque ad libram appendèndum; quia res Sacræ, non ut prophanæ, ſunt tractandæ; ſed in domo ſua &c. Qui etiam illud à Sacerdote-accipit, honeſtè, prout par eſt rebus ſacris, id habere debet; neque eo fine emi debet, ut quis eo lucretur; hoc enim in contumeliam vergit rei Deo ſacræ &c.

Primogenito non licet uti ad agriculturam, vel uſum aliquem ex eo percipere; veluti Bove ad arandum, ovem tondére &c.

Sacerdotes ipſi & Levitæ de hac lege tenentur;

nentur; & Levita quidem dat illud Sacerdoti; Sacerdos ſuum primogenitum ipſe ſibi ſeparabit & educabit: quia Lex nullam facit inter perſonas differentiam.

Si quis commune habeat Jumentum vel Pecudem cum Chriſtiano, primogenitum liberum eſt; quia Scriptura dicit; כל פטר רחם בישראל *Quicquid aperit vulvam* in filiis Iſraël, Exod. 13. 2. *In filiis Iſraël*, non, In Gentilibus, & quidem ita, ut totum ſit Iſraelitæ, & nihil quicquam de eo ſit Chriſtiani.

Jumentum vel pecudem primogenito gravidam, debet Judæus cum Chriſtiano communem facere, antequam in lucem fœtum edat, ut eum à Lege primogenitorum liberet &c.

Ex Animalibus immundis nullum de Primogenituræ jure tenetur, niſi *Primogenitum Aſini*, quod פטר חמור *Petér chamór* vocatur, Exod. 34. 20. Præcipitur illic, ut omnis Iſraëlita, qui aſinum habet primogenitum parientem, illud *ove* redimat; ſive mas fuerit ſive fœmella, ſive integrum ſive vitioſum, ſive parvum, ſive magnum; quia dicitur; Omne *primogenitum aſini.*

CAPUT XXXIX.

De Nuptiis Judæorum.

QUâ ratione Conjugium inter Judæos ritè contrahatur; Inter quas videlicet Perſo-

Perſonas id liceat, vel non liceat? Quo modo item & quâ formâ deſponſatio fiat & fieri debeat? hic dicere ſuperſedemus, quia de his fusè ſatis egimus in peculiari de Sponſalibus Diſſertatione, quò benevolum Lectorem remittimus; hoc loco inprimis de Nuptiarum ritibus & ſolennitatibus acturi.

Hoc tantùm præmittimus, prohibitum eſſe Rabbinis nuptias aut affinitatem contrahere cum Karraitis, כי כולם הם ממזרים quòd omnes pro ſpuriis habeantur: Nam, ajunt, juxta literam Scripturæ, uxores ſuas deſponſant vel pecuniâ, vel concubitu, neque etiam legitimò modo uxores ſuas repudiant, ומשנים ממטבע שטבעו חכמים בגיטין ſed mutant monetam, quam cuderunt Sapientes de Libellis repudii (h. e. rejiciunt Traditiones ipſorum;) unde fit poſtmodum, ut uxores illæ aliis nubant, viventibus adhuc maritis ipſarum, & ſic Liberi Spurii deprehendantur, nati ex Adulterio. Levuſch par. 4. Num. 4. §. 37.

Poſteaquàm ergo deſponſatio facta eſt, & nuptiarum celebrandarum dies adeſt, multi Judæi juvenes ſenesque in grande aliquod conclave advocati conveniunt: Judæi juniores ollam fictilem novam vel teſtam præ manibus habent: Tum accedit aliquis, qui Inſtrumentum dotale publicè prælegit, *quo pacto nempe matrimonium contraxerit N. filius N. cum N. filia N. & alter alteri certam pecuniæ ſum-* *Inſtrumentum dotale.*

mam doti dixerit, & quo die celebrandæ ſint nuptiæ, &c. quod item ille qui non præſtiterit, quæ hiſce (תנאים) *conditionibus & inſtrumentis dotalibus continentur, quinquaginta florenorum, qui alteri ſtipulantium accedunt, multa irrogetur* Simul etiam certus dies Nuptiis celebrandis aſſignatur. Sic quandoque unus, duo, tres, vel plures menſes interceduut, pro lubitu ſc. & commodo contrahentium: quo ſpatio temporis Sponſus Sponſam viſitat & frequentat in ædibus patris ejus.

Gratulatio. Hoc peracto fauſtam alter alteri exoptat fortunam, & ajunt, מזל טוב Maſſal tof *Fauſta adſpiret tibi fortuna:* quamprimùm verò hoc Judæi circumſtantes audiunt, ollas ſuas in terram projectas comminuunt, proſperam hoc fortunam & cornucopiam deſignari dicentes.

Singuli poſtea diſcedunt, & aliquis januæ adſtans, vinum dulce diſcedentibus, & interdum etiam tragemata, porrigit.

Octiduo proximo ante nuptias, neque ſponſus neque ſponſa domo egreditur; verùm adoleſcentes multi ſponſum conveniunt, & cum illo edunt, bibunt luduntque. Id ex Samſonis hiſtoriâ probant, cui triginta adoleſcentes dati ſunt, quum nuptias celebrare vellet.

Sponſa pridie nuptiarum lavat. Sponſam pridiè nuptiarum aquâ frigidâ lavari, totamque in aquam immergi oportet. A mulieribus cum tinnitu & ſtrepitu ad balneum

neum ducitur & rurſus educitur, ut ſinguli audiant & cognoſcant, illam ſponſam eſſe: à quibusdam coram illâ ſaltatur & tripudiatur; verùm id à piis mulieribus improbatur. Si non laverit, quamvis nuptiæ celebrentur, non licet ei cum ſponſo dormire, donec id peregerit.

Sponſus & ſponſa cingula nuptialia invicem ſibi mittunt: & ſponſi quidem cingulum, nempe quem ſponſa ſponſo mittit, argenteis; quem verò ſponſus ſponſæ, aureis bullis compactum eſſe, oportet. Mihi cauſam aliquando quærenti, reſpondit Judæus, argento ſemen virile, ut pote album, innui; auro verò ſemen muliebre, &c. Futilis utique & malæ notæ ratio, ut & reliqua omnia quæ in verporum officinâ cuduntur. *Cingula nuptialia.*

Nuptiarum ſolennibus *Dies* deſtinati olim fuerunt; *Quartus* h. e. *Mercurii*, *ſi Sponſa Virgo ſit*; & *Quintus* h. e. *Dies Jovis*; *ſi Vidua fuerit*; idque hanc ob cauſam, quia die Lunæ & die Jovis in urbibus oppidisque Judices ſedere ſolebant, ut ſi quid contra Sponſæ Virginitatem habeat ſponſus quod excipiat, protinus ad eos deferre poſſet. An die ſeptimanæ primo & ſexto ſeu veſperâ Sabbathi nuptiæ celebrandæ ſint? variant. Quidam id improbant, idque ob hanc rationem, quòd propter nuptiales curas & occupationes facilè poſſit Sabbathum violari, & ſuo honore privari. Alii ve- *Quibus diebus nuptiæ celebrentur.* *Talm. Kettubh cap. 1. in Miſchn.*

rò id licitum faciunt. Et ſic Virginis nuptiæ hodiè plerumque celebrantur *die Veneris ſeu ſexto;* quia Accuſatio de læſa Virginitate hoc tempore inter illos non habet locum; hac tamen conditione, ut triduo antè procuret ea, quæ ad Epulum nuptiale ſunt neceſſaria. Viduæ nuptiis diem Quintum aſſignarunt, ut ſic per Triduum cum ea lætari & ſe exhilarare poſſit, die ſc. quinto ipſo, veſperâ Sabbathi, & in Sabbatho. Et hac ratione nihil decedit Sponſi negotiis; quia tres hi dies omnes ſunt feriati, & die primo ſeptimanæ ad ea redire poteſt. *Die Sabbathi* ipſi non celebrant nuptias; uti nec in *Jom tof* ſeu die feſto: quia Uxoris ductio eſt ſpecies Emptionis, quæ his diebus prohibita: *Non* in חול המועד ſeu *Die profeſto;* ne ob lætitiam nuptialem obliviſcatur quis lætitiæ feſtalis: Nullas etiam nuptiales celebrant à Die Paſchatis uſque ad 33. diem Numerationis manipuli. Ratio alibi explicata eſt. Nullas denique à Jejunio quod celebratur die 17. menſis Tammus (de quo ſuprà) uſque ad diem 9. menſis Af, propter calamitates varias, quæ his diebus olim Patribus ipſorum evenerunt. Vulgò quoque plerique creſcente Lunâ uxores ducunt, לסימן טוב בעלמא לא משום ניחוש אלא citra tamen ſuperſtitionem, ſed boni ominis ergò.

Ornatus ſponſæ die nuptiarum. Ubi dies ille advenerit, quo ſolenni benedictione matrimonium confirmandum eſt, Sponſus

Sponſus veſtes ſuas Sabbathinas; Sponſa ve-
ſtes nuptiales induit, & more Judaico quàm
poteſt magnificentiſſimè ornatur: à mulieri-
busquoque & Virginibus in peculiare cubicu-
lum non velato capite, paſſis capillis dedu-
citur, feſtivæ cantilenæ nuptiales coram illa
canuntur, illam in pulchro ſedili collocant,
crinem illi pectunt, capilloſque in elegantes
cirros & cincinnos diſtribuunt, magnificam
vittam imponunt, velum oculis obtendunt,
ne ſponſum præ pudore & modeſtiâ intuea-
tur, Rebeccæ exemplo, quum illi ſponſus *Geneſ. 24.*
obviam factus eſt. Singularis eſt mulierum in *Comptus*
hoc capillorum comtu lætitia, quam ele- *capillorum.*
gantibus cantilenis, ſaltatione, ludiſque o-
mne genus teſtantur, ut ſponſam exhilarent:
magno id enim habent loco, Deoque gratiſſi-
mum & acceptiſſimum opus eſſe cenſent. Et
quò hoc mulierculis ſapientiſſimi Rabbini fa- *Apage tam*
ciliùs perſuadeant, in Talmude ſcribunt; *De-* *horrendam*
um tanquam ornatricem diſcerniculo Evæ ca- *blaſphemiã,*
pillos ornaſſe, illi præcinuiſſe, & cum illa in pa- *& putidum*
radiſo ſaltaſſe. Hanc ſapientiſſimorum Rabbi- *Iudaicum*
norum incus produxit ſententiam ex hiſce *mendacium!*
verbis; *Et adduxit eam ad Adamum*, hoc eſt, *Geneſ. 2.*
Deus illam ad Adamum adduxit, eo modo quo ſpon-
ſa adduci ſolet, eleganter nempe comtam & calami-
ſtratam, cum tripudio & ſaltatione. Præterea in
capitulis R. Eliezer legimus; *Deum ipſum Ada-* *cap. 12.*
mo & Evæ in nuptiarum celebratione miniſtraſſe, &

conopæum ipſum, ſub quo deſponſati ſunt, confeciſſe: Angelos tibiis & tubis choream duxiſſe & ſaltaſſe, &c. In hunc modum quoque blaſphemè ſcribit Judæus ille qui Speculum ardens paucis abhinc annis compoſuit, & Cracoviæ in Poloniâ, Hebraicis quidem characteribus, verùm dialecto Germanica, primùm edi curavit: Liber eſt de moribus, magnoque apud Judæos pretio habetur. In Talmude verò tantùm reperio, *Deum Evæ cincinnos aptaſſe*; probaturque ex eo quod ſcribitur; ויבן האל hoc eſt, *Et Deus ædificavit*; ſed Judaicâ interpretatione; *Cincinnos aptavit.* Hinc quibuſdam in locis apud Judæos *Cincinni* בניתא *Ædificium* appellantur. Vox enim Hebraica בנה. unde ſuperiores voces deducuntur, propriè *Ædificare* ſignificat. Jam ubi Moſes apertè, omnibus verborum ambagibus remotis, dicit; *Et ædificavit Dominus Deus coſtam, quam acceperat de homine, in mulierem, & adduxit eam ad illum*, oportet hoc ex ſapientiſſimorum Rabbinorum ſententiâ ſignificare; *Deum Evæ cincinnos diſtinxiſſe, & cum tripudio & ſaltatione ad Adamum adduxiſſe.* Si vel minima recti ſenſus, vel cognitionis divinæ, in hoc populo ſcintilla ſupereſſet, illos tam blaſphemorum verborum in totius orbis conſpectu pudere deberet. Verùm hoc fruſtrá; ſiquidem à Deo cæcitate percuſſi ſunt, nec ullum lumen deſiderant. Apud multos in uſu eſt, ut Sponſus & ſponſa

cap. 34.

Tráct. Nidda cap. 5. pag. 45.

Gen. 2, 22.

ſponſa jejunent die nuptiarum, uſque dum Benedictio peracta eſt.

Quum ſolenni benedictione conjungendi ſunt, quatuor pueri conopæum, quatuor perticis alligatum, illuc deferunt ubi matrimonii confirmatio celebrari debet, in plateam ſc. vel hortum ſub dio: ſponſus cum aliquot viris ſequitur, deinde ſponſa cum mulieribus, cum teſtitudinibus, aliiſque muſicis inſtrumentis, & ſub illud Conopæum (חפה *Chuppah* id eſt, Tegmen illis dictum) ſe conferunt, ſingulis acclamationibus, ברוך הבא Baruch habba *Benedictus qui venit*; Sponſa verò ter ſponſo circumducitur (ut gallus gallinaceus gallinam circuit) juxta id quod dicitur; *Fœmina circumdabit virum*. Tum ſponſus ſponſam acceptam ſemel quoque circumducit; populus autem in illos frumentum conjicit, & omnes conclamant, פרו ורבו Pru urefu *Fructificate & multiplicamini*; Cavendum verò, ut frumentum nonniſi in locum mundum conjiciatur, & poſtea grana diligenter converrantur, ne pedibus conculcentur. Pacem & abundantiam in familia hoc denotare volunt, ut in Pſalmis ſcribitur; *Qui ponit terminum tuum pacem, & adipe frumenti ſaturat te.* Quibuſdam in locis pecuniam frumento immiſcent, quam Judæi pauperes colligunt. Sponſa ſtat à latere ſponſi dextero, juxta id quod in Pſalmis habetur; *Aſtat conjunx ad dex-*

Conſecratio ſub conopæo.

Jer. 31. 22.

Geneſ. 1. 28.

Pſ. 147. 14.

Pſal. 45. 10.

teram tuam in auro Ophir. Faciem ad Meridiem obverſam. & tergum verſus Septentrionem; habere debent, quia in Talmude Rabbini docuerunt; *Qui lectum ſuum inter Meridiem & ſeptentrionem ita collocat, ut vultum Meridiei obvertat, illi multos naſcituros filios.* Rabbinus, qui utriuſque manus jungit, extremitate cilicii, (טלית *Talles* appellant) ſponſi collo circumjecti, caput ſponſæ tegit; ad exemplum Ruthæ, quæ affini ſuo Boaſo dixit; *Expande pallium tuum ſuper famulam tuam*; adde, quòd apud Prophetam ſcribitur; *Et expandi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuam* Quidam putant Nuptias hinc vocari חופה *Chuppa* שחופפין אותן בטלית או סודר או כיוצא בזה ab hac obtectione cilicii, lintei, vel ſimilis alicujus rei. Nam חפה *Chippá* eſt *Tegere, Obtegere.* Poſtea Rabbinus, vel Præcentor Scholæ aut proximorum cognatorum quidam, cyathum vini acceptum gratiarum brevi actione conſecrat (ברכת ארוסין Birchas eruſin *Benedictio deſponſatorum* illis dicitur,) quâ Deum laudat, illique gratias agit, quòd ſponſus & ſponſa ſibi matrimonium invicem ſpoponderint, & ſponſo ſponſæque, ut de eo bibant, porrigit. Benedictionis illius formula hæc eſt: ב"א א"מה בורא פרי הגפן *Benedictus ſis ò Deus, Rex mundi, qui creaſti fructum vitis:* ב"א א"מה א"קבו את ישראל על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו הנשואות על ידי חופה וקדושין ב"א מקדש עמו על ידי

Ruth. 3.19. Ezech. 16.8.

ן על ידי חופה וקידושי *Benedictus ſis Domine Deus Rex Mundi, qui nos ſanctificavit præceptis ſuis, & nobis inceſto congreſſu interdixit, qui prohibuit nobis deſponſatas, & permiſit ductas per Sponſalia, & ſolennem ritum nuptialem. Benedictus ſit, qui ſanctificat populum ſuum Iſraël per Sponſalia & Nuptias.* Si ſponſa virgo fuerit, anguſtum cyathum (vitreum bombylium vel baucalium) vulgò capiunt; ſi vidua, latum & fictilem. Cauſam facilè quivis percipere poteſt. Hîc Rabbinus à ſponſo annulum, quem totum aurеam abſque gemma eſſe oportet, accipit, duos teſtes advocat, quibus eum oſtendit, utrum probus & pecuniâ aliquâ æſtimandus: tum in illorum præſentia Sponſus Sponſæ indici induit, & dicit; וישראל הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדה משה *Ecce annulo hoc deſponſata mihi es ſecundum ritum Moſis & Iſraëlis.* Dehinc alii duo teſtes advocantur, in quorum præſentia prælegitur clarà voce Iuſtrumentum, & pacta dotalia. Inde vini cyathum denuò accipit, quem oratiunculâ (ברכת נשואין *Birchas niſſuin* Benedictio nuptialis vel matrimonialis dictâ) conſecrat, Deoque gratias agit, qùòd jam ſe invicem in matrimonium acceperint. Conſecratio illa conſtat ſex ברכות ſeu Benedictionibus, & quia cum poculo Vini fit, præmittitur illi ſolita Benedictio vini, ב אי *Benedictus Deus, qui creat fructum vitis*, cum qua fiunt Septem, unde in Ritualibus ſæpè

Annulus pronubus.

שבע ברכות *Septem benedictiones* vocantur. Formula autem hæc eſt: ב"אי א"מה שהכל ברא לכבודו *Benedictus ſit Deus, Rex mundi, qui creavit omnia ad gloriàm ſuam*: ב"אי א"מה יוצר האדם *Benedictus ſit Deus, qui format hominem*, ב"אי א"מה אשר יצר את האדם בצלמו בצלם חמות תבניתו והתקין לו ממנו בניין עדי עד *Benedictus &c. qui formavit hominem in imagine ſuâ, in imagine ſimilitudinis ſtructuræ ſuæ, & ei ex ipſomet paravit ædificium perpetuum* (conjugem). ב"אי יוצר הדאם · שוש תשיש ותגל העקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה · ב"אי משמח ציון בבניה שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם בא"י משמח חתן וכלה *Benedictus ſit Deus, qui formavit hominem. Gaudendo gaudeat & exultet ſterilis, colligendo liberos ſuos ad ſe cum lætitia! Benedictus ſit Deus, qui exhilarat Tzijonem liberis ſuis. Exhilarando exhilaret ſocios hos* (par hoc conjugum) *dilectos* (vel amantes) *ſicut exhilaraſti creaturam tuam* (Adamum) *in horto Edenis à principio. Benedictus ſit Deus, qui exhilarat ſponſum & ſponſam.* ב"אי א"מה אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה רנה דיצה חדוה אהבה ואחוה ושלום וריעות מהרה ה' אלהנו ישמע אערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחת קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחופתם ונערי' ממשתה נגינתם *Benedictus ſit Deus &c. qui creavit gaudium & lætitiam, ſponſum & ſponſam, exſultationem, cantionem, jubilationem, gaudium, amorem, fraternitatem, pacem, & amicitiam. Citò, ò Domine Deus noſter, audiatur in urbibus Jehúdah, & in plateis*

plateis Hieroſolymæ vox gaudii, vox lætitiæ, vox ſponſi & ſponſæ, vox hinnientium ſponſorum è thalamo ſuo, & puerorum è convivio ſuo Muſicis modulis inſtructo. ב'אי משמח חתן עם כלה *Benedictus ſit Deus, exhilarans ſponſum cum ſponſa.*

Hæ ſunt שבע ברכות ſeptem benedictiones, quibus novi nupti conſecrantur. Mentio horum in Tobia Hebraico capite ſeptimo, in editione antiqua Conſtantinopolitana quam habeo; poſteaquam ibi narratur, quomodo Reguel filiam ſuam Tobiæ deſponſarit, ſubjungitur, ומיד ברכו שבע ברכות והתחיל לאכול *Et hoc facto ſtatim recitarunt* ſeptem benedictiones, & *incepit* (Tobias) *comedere.* Et ſic expreſſit in ſuo Tobia Hebraico Paulus Fagius. At in verſione Latina minus accuratè *numerum ſeptenarium* omiſit, ſimpliciter reddens, *ſtatim dictis benedictionibus epulari cœperunt.* Ad has enim Judæis notas & celebratas ſeptem Benedictiones id referendum eſſe, non eſt dubitandum.

Poſteaquam illi biberunt, & benedictio eſt recitata, vinum reſiduum in terram effundunt, ad lætitiam & hilaritatem ſuam teſtandam: Cyathus verò à ſponſo parieti vel ſolo alliditur adeò ut frangatur, in memoriam Templi Hieroſolymitani devaſtati. Quibusdam in locis, ſponſi capiti אפר מקלה *cineres* inſpergunt, eo in loco, in quo Tephillin applicat; in Templi incenſi memoriam, quia Tephillin

phillin vocantur פאר *Gloria, ornamentum,* ut ſic impleant id quod apud Eſajam ſcriptum eſt;
Eſa. 61. 3. *Ut ponerem lugentibus in Sijon, daremq́ eis* תחת פאר אפר *gloriam pro cinere.*

Hác de causá quoque atram umbellam, vel cucullum מטרון *Matron* vocant vulgò,) inſtar lugentium, ſponſus in capite geſtat; ſponſa verò pullo palliolo caput involutum habet (tam aptè & decenter, ut nullo alio μορμολυκείῳ pueris terrendis opus ſit;) hoc ſigno innuentes, ſe in ſummis ſuis feſtivitatibus animo ſemper mœſto eſſe debere, propter Urbis & Templi deſolationem (ſanè veſtes, lugentium ſunt veſtes; ſed animus nimium quantum à luctu abeſt, ut experientia docet.) Hinc
Pſal. 2. 11. in Pſalmis ſcribitur; *Exultate in tremore*, un-
Berach. folio de hanc ſententiam exſtruunt; רעדה במקום גילה
30. 2. שם תהא *In loco exultationis ſimus adeſſe debet tremor.* Alii ſcribunt, vitrum frangi, ut in media lætitia ſuâ Mortis ſint memores, quæ hominem ceu vitrum rumpit & frangit, & ſic omnem ſuperbiam dēponant. His peractis omnes adſtantes acclamant מזל טוב *Maſſal tof*, ut ſuprà.

Quòd *ſub dio* matrimonii conſecratio fit, illos, inſtar ſtellarum in cœlo, multiplicari debere, denotat.

Epulum nuptiale. Veſperi (plerumque enim à meridie fit copulatio) Convivio lauto proximi amici excipiuntur. Ibi primò ſponſum longam ſatis

Precem

Precem canere oportet; quò ſuaviùs canit, eò ſponſæ, quæ illi aſſidet, eſt gratior. Id autem ex amore potiùs & ſuperbia fit in ſponſæ gratiam, quàm ex verà in Deum pietate.

Interea ſunt, qui gallinas parari & apponi jubeant. Sponſæ itaque gallina cum ovo apponitur; ſponſus verò fruſtulum ſponſæ ſuæ miniſtrat; omnes poſtea, viri, mulieres, ſine diſcrimine, uncis manibus in gallinam illam involant, & inſtar canum famelicorum diſcerpunt; qui majorem particulam reportat, præſtantiſſimus in menſâ habetur. Manibus non deponunt, ſed è veſtigio comedunt; verùm protinus advenit aliquis, qui illis ex manibus, imò ex faucibus bolum eripit, magnusque continuò oritur tumultus & riſus; non aliâ causâ, niſi ut ſponſam & ſponſum hoc pacto exhilarent.

Ovum incoctum appoſitum ſibi mutuò, (vel potiùs Chriſtiano ſpectanti) in faciem projiciunt. Ideò autem ſponſæ apponitur, ad innuendum, ſponſam abſque dolore, cum gaudio & tam facilè parituram, ac gallina facili & lætâ glocitatione ovum ponit.

Jocis hiſce peractis, tum demum vera cœna inſtruitur, læti admodum ſunt, & parum de Hieroſolymis cogitant, ſaltant & choreas agunt, ut omnes, quibus id videre contigit, norunt.

Invitati hoſpites quandoque ſub finem convi-

convivii, ſponſis munera offerunt; maximè Juvenes ſuis ſodalibus; ad ſumptus nuptiales ipſis minuendos, & ſub hac conditione, ut illi par pari ſuo tempore ipſis eeddant .Vocant hoc שושבינות.

Ad convivium nuptiale habendum ſponſus à propinquis ſponſæ adigi poteſt, ſi detrectat; & quidem ita, uti honori ſponſæ ejusque familiæ par eſt: &, ſi ſponſa ex honoratiore familia ſit, ut illius rationem habeat, non ſuæ. Nam ajunt: היא עולה עמו ואינה יורדת *Sponſa aſcendit cum Sponſo, non verò deſcendit*, h. e. Maritus uxoris honorem augere & ſplendidiorem reddere poteſt, non minuere.

Chorea. Sub nuptiarum finem chorum celebrant, quem illi מצוה *Præcepti* cognomine inſigniunt, hoc eſt, *Chorea præcepti* (Mitzva tantz Germanicè) *chorea propter præceptum Dei de nuptiis.* Scribunt enim; מצוה לשמח חתן וכלה ולרקד לפניה Præceptum nobis eſt exhilarare ſponſum & ſponſam, ſaltare ante eam, & illam, in ſponſi gratiam, â formæ præſtantia, & aliis donis laudare; quamvis id non mereatur. Omnium honeſtiſſimus ſponſum manu prehendit, & ita ordine ſinguli ſingulos. Mulierum quoque honeſtiſſima ſponſam manu prehendit, & ita deinceps cæteræ mulieres, & longos in gyrum choros agitant, cum horrendo tumultu & ſtrepitu feſtum nuptiale hoc *fol. 40. 1.* modo claudentes. Refert Maharil, accidiſſe

aliquan-

aliquando, ut in honorem defunctæ cujuſdam Principis, Princeps edicto omnium inſtrumentorum Muſicorum uſum & choreas prohibuerit. Cùm verò intra illud tempus nuptiæ Jadaicæ celebrandæ eſſent, ſe rogatum, an ſine inſtrumentis Muſicis celebrari debeant? reſpondiſſe, Non: quia hæc ſit præcipua pars lætitiæ nuptialis; ſi non liceat ipſis ea adhibere in ſuo loco, ut nuptias celebrent in loco alio. Et ſic factum fuiſſe.

Per ſeptiduum ſeu integram ſeptimanam nuptiæ vulgò durare ſolent; ſicut Laban Jacobo dixit; *Imple ſeptimanam hanc:* & de Samſone ſcriptum eſt; *Si indicaveritis illud ſeptem diebus convivii.* Hinc præceperunt Sapientes, ſi quis Virginem duxerit, exhilarare ſe cum ea per ſeptem dies; & hi ſeptem dies ipſi eſſe debent inſtar *Diei boni ſeu feſtivi*, ut nullum illis faciat opus, non negotietur, neque ſolus in publicum prodeat. Nuptiæ cum vidua non tantam habent lætitiam, & ſufficit ſi per tres dies durent, ſive Sponſus cælebs, ſive viduus fuerit; quamvis hoc non omnes obſervent. Si Sabbathum in nuptias incidat, magno honore Sabbathum ſe afficere credunt, ſi ſtrenuè ſaltaverint; Sabbathum enim Sponſa appellatur, ut ſuprà vidimus. *Nuptiæ per octiduum durant.*

Ante omnia ſinguli cavere debent, ne ullum incircumciſum Chriſtianum ad nuptias invitent. Rex enim Salomo ait; *In gaudio tua* *Chriſtiani nulli invitandi.* *Prov. 14. 10.*

non

non miſcebitur extraneus. Hæc autem pura putaque eſt textus corruptio, qui aliter ſonat, & longè alium ſenſum habet. Scribunt inſuper, bonos Angelos, quum extraneos, hoc eſt, Chriſtianos nuptiis intereſſe vident, protinus aufugere, malosque ſpiritus ſuccedere, qui noxas nocent, rixas ac diſcordiam concitant, graves miſerabilesque caſus, ut lumbifragia, exoſſationes, cædes, &c. plerumque invehunt. Notandum eſt ergò, quàm libenter Chriſtianos nuptiis ſuis ſpectatores adeſſe videant. Similiter prohibitum eſt Judæo invitato intereſſe convivio nuptiali Chriſtianorum, ibique cum illis edere & bibere. Qui hoc facit, perinde habetur, ac ſi comederet de ſacrificiis mortuorum, ſicut dicitur; *Ne fortè percutias fœdus cum habitatoribus ejus terræ &c. & invitet te aliquis, & comedas de ſacrificio ejus*, h. e. ad convivium aliquod ſolenne, qualia inſtituuntur in nuptiis filiorum, aut filiarum. Quod ſi verò Chriſtianus Judæo cibos miſerit in domum ſuam, veluti Aves, Anſeres, Piſces, Carnes, etiam à Chriſtiano mactatas, illa ſunt ei licita.

Iudæi non intereſſe debent nuptiis Chriſtian.

Exod. 34. 15.

Quum alter alteri propinat, reſpondetur, לחיים טובים Lechajim tobhim, i. e. *Sit ſaluti.* Verùm, ſi malè erga aliquem ſint affecti, utpote erga Chriſtianum, vocibus illis קללה id eſt, *Maledictionem* intelligunt. Si enim Cabaliſticè literas in numeros reſolvas, exſurgent

gent utrobique centum ſexaginta quinque, atque hoc pacto propinanti maledictionem imprecantur. Sed has aliasque hujuſcemodi Judæorum benedictiones & occultas technas, Deo dante, aliâs in lucem proferemus.

Proximo poſt nuptias Sabbatho Sponſus in Scholam manè ſe confert, comitantibus eum hoſpitibus nuptialibus, idem facit & Sponſa, quam fœminæ quædam comitantur. Cùm lectio legalis peragitur, Sponſus ad legendum evocatur: qui eleemoſynas ſe daturum promittit. Lectione & oratione finitâ, illos domum iterum deducunt, & ſibi invicem valedicunt.

Polygamia, vel Digamia, hodiè in regio- *Levuſch*
nibus Europæis non eſt amplius inter ipſos *hachúr*
uſitata, neque etiam permiſſa. Credunt eam *veargaman*
Lege eſſe licitam: Sapientes etiam priſci eam *Num. 1. §. 9.*
permiſerunt, ſi quis plures poſſet alere. At *10. 11.*
Rabbenu Gerſon qui floruit circa Ann. 4830. *De Polygamia.*
h. e. ante 600. circiter annos, conſtitutionem fecit, ne quis, ſub Excommunicationis pœna, hoc tempore duas uxores ducat, ad minuendas lites & contentiones inter conjuges Quam plerique hodiè ſequuntur, neque permittunt, ut quis uxori ſuæ aliam ſuperinducat, דאומדנא דמוכח הוא דאדעתא דהכינאנסיבה ליה דלא לינסוב אחריתא. *quia præſumitur, illum eo animo uxorem duxiſſe, ut nolit ducere alium,* אע"פי דלא התניתה עמו בפירוש *etiamſi hanc conditionem*

in pactis non expreſſerit. Si quis contrà fecerit, is anathematis adigitur alterutram dimittere : ſi prima nolit exire, cogitur expellere ſecundam, & hæc quoque cogitur accipere libellum repudii. Hujus R. Gerſonis conſtitutiones repeniuntur in libro *Colbo* Num. 116.

CAPUT XL.

De Judæorum divortio, & libello repudii.

Divortia cur à Moſe permiſſa. *Deut. 24. 1.* *Matt. 5. & 19.*

Conſtat equidem Judæis hîc indulſiſſe Moſen; non tamen, quòd à principio ita ſeſe res habuerit, & à Deo inſtituta fuerit, ſed pro duritia cordis ipſorum hoc illis permiſſum fuit, majoris turpitudinis vitandæ causâ, ut manifeſtè Chriſtus in Novo Teſtamento arguit.

Gitin.

In Talmude autem magnum de Divortiis Tractatum habent, in quem alii Rabbini multa & varia arguta commenta & explicationes conſcripſerunt, multasque cauſas excogitarunt, propter quas Repudium alicui remitti poſſit.

De *Cauſis*, propter quas *Divortium* ab uxore fieri licet, vel ſolet inter Judæos : de Forma item ejus, diximus quædam in noſtra de Divortiis Diſſertatione. Quamvis ſtrictim tantùm : quia omnia, quæ illi de his ſcripſerunt,

runt, vix magno volumine comprehendi poſſent. Innumera ſunt obſervanda tum circa Scripturam libelli divortii, tum circa ejus traditionem, omnia in eum finem à Rabbinis excogitata ut negotium reddant ſumptuoſum, laborioſum & moleſtum, prolixum item, & hac ratione fortaſſis maritus ab eo vel ſuſcipiendo, vel urgendo, deterreatur, vel interea uxori reconcilietur: quod etiam aliquando fieri ſcribunt. Et certè, hac de cauſa fortaſſis, hodiè æquè rara ſunt inter ipſos divortia, ac inter Chriſtianos, ſi non rariora. Quod ſi verò Adulterii causâ repudium quis uxori mittere velit, tantæ remoræ non fiunt. Talem libellum vocant גט מצורה, & peculiari quadám arte ſcribi debet.

Quinam idonei ſint ad libellum hunc ſcribendum? Cui pergameno inſcribi debeat? Quo atramento? Quot lineis conſtare debeat? Quibus verbis concipiendus ſit, quæque in eo comprehendi debeat; Singulorum verborum critica orthographia! Quot teſtibus confirmandus? Quomodo illi ſubſcribere debeant & ſubſignare? Quomodo tradendus? Quantum debeat eſſe pergamenum? Quæ ejus forma? &c. de his ad nauſeam plena ſunt Ritualia Hebræorum.

Quòd duodecim præcisè lineis, nec pluribus, nec paucioribus conſtare debeat, ejus rei varias reddunt rationes. Sunt qui dicunt,

ideo fieri quòd טג *Geth* in numeris 12. faciat, & ſic occultè id ſignificet.

Formula libelli repudii. Formula ejus vulgò hæc eſt, *Secundo die ſeptimanæ, vigeſimo octavo menſis N. Anno à mundi creatione 5363. juxta Numerum quo hic Moguntiæ, ad Rhenum ſitæ, numerare conſuevimus, Ego Iſaac cognomine Eckendorffius, Rabbi Abrahami Sacerdotis filius, qui nunc Moguntiæ ad Rhenum habito, & quodcunq; aliud nomen aut cognomen, vel ego, vel parentes mei, vel patria mea, vel patria parentum meorum, habemus, liberâ animi mei voluntate, abſq; ullâ coactione, ſtatui te dimittere, & à me exigere; te, inquam Saram uxorem meam, cognomine Trumerlam, filiam R. Levi ſacerdotis, ex urbe N. aut ſi quod aliud nomen aut cognomen eſt tibi, aut parentibus tuis, aut patriæ tuæ, aut patriæ parentum tuorum, quæ hactenus uxor mea fuiſti: nunc verò repudio, exigo, & egredi jubeo, ut tui juris ſis, & liberè quocunq; volueris abeas, adeò ut nemo hoc tibi prohibere poſſit, à die hoc uſq; in ſæculum. Itaq; licita eſto cuivis alii viro, & hîc habe tibi libellum tuum expulſionum, libellum repudii, & epiſtolam dimiſſionum. juxta legem Moſis & Iſraël.* Formulam Hebræam vel Aramæam (hac enim linguâ utplurimum in iis uti ſolent) qui videre avet, adeat Majemon. par. 2. de Repudiis, cap. 4. quæ etiam extat in fine Grammaticæ noſtræ Chaldaicæ & Syriacæ, & alia Ritualia Hebræorum.

De traditio. De ritu Tradendi libelli, & divortii faciendi

ciendi pauca ſubjiciamus. Ad hoc celebrem & nobilem aliquem deligunt lcoum, propter inſignem aliquam aquam. Eò Rabbinus ille, cujus auſpiciis res geritur, duos alios advocat aliunde Rabbinos, Actoris ſumptibus, qui totius Actionis ſunt moderatores: Scribam, Teſtes duos tum ſcriptionis libelli, tum traditionis. Ubi hi omnes adſunt, & libellus, prout decet, prius ſcriptus eſt, recognitus & approbatus; Rabbinus præſes, poſt preces matutinas peractas, ſe ſiſtit ad oſtium domûs Synagogæ, facie verſus orientem conversâ; Teſtis natu major, ad ejus dextram; Alter, ad ejus ſiniſtram: Scriba, cum Marito & Uxore ante ipſum. Mox Præſes alloquitur Maritum, & ſeqq. ex eo quærit; *Tu N. traditurus es libellum divortii liberâ voluntate, ſine coactione?* Si id affirmet, pergit; *An fortè juramento vel voto aliquo te obſtrinxiſti ad eum dandum?* Si neget, porrò ait; *Si juramento, voto vel anathemate es obſtrictus, ego illud ſolvam.* Ad hæc ille; Nihil tale unquam feci; Rabbinus; *An fortè aliquid pro hoc libello accepiſti? ſi te pœniteat, revoca, & inveniemus hujus rei medium.* Maritus; *Non me pœnitet.* Rabbinus: *An unquam dixiſti quicquam, quod officere poſſit huic libello, & illum irritum reddere?* Maritus: *Non*; Rabbinus: *Si quicquam tale dixiſti, quaſi non plenâ voluntate hoc faceres, an id ſublatum cupis?* Maritus; *Ita.* nibus libelli div.

Poſt hæc Præſes, unà cum Teſtibus Libel-

lum legunt, ut & Subſcriptionem Teſtium duorum, & porrò ſermone ad Scribam converſo, quærit ex eo; *Tu ſcriba N. ſcripſiſtine hunc Libellum? An ſcripſiſti eum ſuper pergameno Mariti, & cum ejus atramento ac calamo? An eum Mariti & Uxoris nomine ſcripſiſti? An Maritus tibi dixit; ut ſuo & uxoris ſuæ nomine eum ſcribas? An hæc omnia tibi dixit coram teſtibus? An agnoſcis hunc libellum eſſe eundem quem ſcripſiſti? An dixiſti ei, quòd eum Ipſius & Vxoris nomine ſcripturus ſis, antequam ſcribere inciperes?* Ad hæc ſingula reſpondebit Scriba; *Ita.*

Exinde Teſtes alloquitur, & Primum in ſubſcriptione interrogat; Tu N. *An Maritus dedit Pergamenum, atramentum, Scribæ, & ei præcepit, ut ſcriberet Libellum ſuo & uxoris ſuæ nomine? An ſocius tuus ſubſignatus præſens fuit, & audivit, quòd hæc Scribæ dixerit? An etiam vobis mandavit, ut ſubſignetis ſuo & uxoris ſuæ nomine? An adfuiſti cùm primam lineam ſcriberet? An audiviſti Scribam dicentem, quòd ſcripturus ſit utriusq; nomine? An ſubſignaſti illorum nomine? An prius dixiſti; Subſignabo illius & uxoris ejus nomine? An ſocius tuus tecum fuit, cùm obſignares; An tu etiam adfuiſti cùm ille obſignaret, & diceret, quòd illorum nomine ſit ſubſignaturus? An hoc eſt ſigillum tuum? An hoc eſt ſigillum ſocii tui ſubſignati?* De hinc eaſdem quæſtiones proponit Teſti ſecundo.

Hæc omnia ubi illi ſuâ affirmatione aſſeruerint, ad Uxorem converſus, ait; *An voluntariè*

tariè accepturus es hunc libellum Repudii? Si id affirmet, porrò dicit ei, *Extende ambas manus tuas, & illis infrà* (circa carpum) *conjunctis, ſupernè eas dilata, quaſi iis accepturus aliquid, easq; ſic tene, donec tibi dixero, ut eas ad te retrahas.* Si annulos in digitis habeat, jubetur illos deponere. Tunc Rabbinus complicat libellum eo modo quo epiſtolæ complicari ſolent, eumque in manum mariti tradit, ei dicens; Tene eum in manu tua, uſque dum tibi dixero, ut illi tradas, ſimul etiam teſtes exhortans, ut probè advertant ad ejus traditionem: ejusque ſint teſtes; Mox illo verbis ſequentibus præeunte Maritus clarâ, diſtinctâ & articulatâ voce, ita ſubſequitur; הרי זה גיטיך · והתקבלי גיטיך זה · ובו תהא מגורשת ממני · מעכשיו והרי את מותרת לכל אדם *En libellum tuum repudii: accipito libellum iſtum tuum repudii: eo à me eſto repudiata à nunc, & alii cuivis conceſſa.* Hoc dicto, ſimul Libellum tradit uxori, quæ à Præſide monetur, ut manus claudat, libellum teneat, & eum ſub veſte ſua recondat. Mox illum ab uxore repetens, ſecundâ vice relegit, & teſtes quoque denuò rogat, an hæc ſint ipſorum ſigilla &c. Ubi nihil in contrarium prolatum fuerit, ad totum cœtum publicè proclamat; הנה ר"ת ושאר גאונים גזרו וכן אני גוזר שלא להוציא לעז על גט׳ ואם שום גמגום יש למי יבוא ויגיד לי *Ecce Rabbénu Tam, & cæteri Gaonæi ſub anathematis pœna decreverunt; & ſic ego quoque decerno, ne*

quis contra hunc libellum repudii quicquam profe-rat & excipiat; aut, ſi quis ſcrupulum habeat, nunc prodeat, & mihi indicet. Pòſt Libellum שתי וערב *formâ crucis* diſcindit vel dilacerat, quam קְרַע בֵּית דִין *Sciſſuram domus judicii* vocant, dimiſſæque injungit, ne intra tres menſes alii nubat. Plerumque Præſes libellum penes ſe reſervat & cuſtodit, neque eum uxori reſtituit; idque ideò, ne quis fortè contentioſus ſcrupuloſiùs eum examinet, & aliquid inveniat, quo eum vel carpere, vel in dubium vocare, & illegitimum facere conetur.

Dum hæc fiunt, verecundiæ causâ Mulier faciem ſuam obvelat, donec Præſes cum ea loquatur.

An à Marito ipſo ſcribi poſſit. Unum adhuc addo; *An à mariro ipſo ſcribi poſſit Libellus repudii?* De hoc ſcribitur לבוש הבוץ Num. 132. §. 1. הכל כשרין לכתוב את הגט ואתמן בין הבעל בעצמו בין שלוחו מי שיהיה ואפילו האשה בעצמה כותבת את גטה *Omnes legitimi ſunt ad Libellum repudii ſcribendum, tum Maritus ipſe, tum Legatus ſeu procurator ejus, quiſquis ille fuerit, imò & Mulier ipſa poteſt eum ſcribere.* Mox tamen ibidem ſubjungitur; *Etiamſi Maritus ipſe poſſit Libellum ſuum ſcribere; tamen non ſolent id ei permittere, quia poſtea poteſt facilè de eo litem movere, & dicere, ſe eum non ſcripſiſſe* לשמה *Uxoris ſuæ nomine*, (h. e. eo fine & eâ intentione). Hac de cauſa etiam non licet ei formulam dictare Scribæ

Scribæ, ſed abſolutè dicet ei; *Scribe libellum repudii legitimum uxori meæ.*

De hoc carnali divortio ſolliciti admodum ſunt Judæi, & ingentes de illo libros conſcripsère; ſpirituale verò divortium, quo à Deo ſeparantur, & de quo omnes Prophetæ conqueſti ſunt, præ cordis ſui ſtupore perpendere non poſſunt. A Deo itaque alienati manent, & errantes, per totum Orbem meritiſſimò feruntur.

CAPUT XLI.

De Jure Leviratus; & quo modo Judaicæ mulieres à Leviris ſuis ſeparentur.

IN Deuterenomio legimus; *Quum habitaverint fratres pariter, & mortuus fuerit unus ex eis & filius non fuerit ei, non nubet uxor mortui extrà, viro extraneo: cognatus ejus ingredietur ad eam, & capiet eam ſibi in uxorem, affinitatemq; contrahet cum ea: Erit autem primogenitus quem peperit, ſtabit nomine fratris ſui defuncti, ni deleatur nomen ejus ex Iſraële. Sin autem noluerit illam accipere in uxorem, à muliere coram majoribus nàtu & ſenioribus accuſandum eſſe, calceamentum illi de pede tollendum, ut qui hoc pacto fundorum fraternorum redimendorum jus amiſerit; in facie ejus à muliere ſpuendum, & dicendum; Sic fiet homini qui* Deut. 25. 5. *Ius Leviratus.*

non ædificat domum fratris ſui, &c. Jus hoc Leviratus vocant יבום *Jibbum.*

Si quis ergo velit, juxta hoc præceptum, fratriam ſuam ducere, non opus habet eam, vi Legis Divinæ, ſibi priùs deſponſare שמו השמים הקנוה לו· quia cælitùs vel divinitùs eam acquiſivit, ſicut in Lege dicitur; *Et levir ejus ingredietur ad eam, & capiet eam ſibi in uxorem*; nempe ſine ulla alia ceremonia, tenetur autem מדברי סופרים ex ſtatuto Rabbinorum. Simul etiam ei cedunt omnes defuncti facultates, omniaque jura, nec quicquam ad fratres defuncti redit. Ante tres tamen à morte mariti menſes, ſeu 90. dies, non licet eam ducere, ut hoc ſpatio exploretur & cognoſcatur, utrum ex defuncto conceperit; ſicut nec ante hoc tempus completum ab eo ſeparari poteſt. Si enim gravida deprehendatur, ſub excidii pœna prohibetur eam ducere: Si poſtquam jam eam duxit, innoteſcat, illam ante jam fuiſſe gravidam, iterum eam ab ipſo ſeparant.

Diſſentiunt inter ſe, *Potiorne ſit* יבים Jibbum, *an* חליצה Chalizah? Quidam putant, Legi magis conforme eſſe ut eam ducat, quàm ut ſe ab ea ſeparet Levir; eò quod *Jibbum* præcedat, quamvis in arbitrio ejus relinquatur.

Sic ſcribit Leo de Modena; *Olim laudabilius fuit Leviram ducere, quàm ab ea liberari: nunc verò, creſcente malitiâ hominum, liberationem quærunt propter fines quoſdam humanos, ut vel formoſam*

moſam, vel dotatam magis, ducant. Pauciſſimi ſunt, maximè inter Germanos & Italos, qui eam ducant.

Alii putant; ita tantùm præcipere Legem, ut eam ducat fratri ſuo prolis ſuſcitandæ causâ, propter præceptum divinum; ſi alio fine id faciat, vel formæ ejus ſpecie, vel dotis amplitudine, vel aliâ de causâ illectus, perinde eſſe ac ſi inceſtum committeret, imò parum abeſſe, quin filii ab eis prognati, pro ſpuriis habeantur: & ſic ſatius eſſe, ut ſe ab ea ſeparet per *Chalizah*; Imò, niſi conſtet, illum eam ducere unicè eam ob cauſam, ut Præcepto Divino ſatisfaciat, non obſtante utriuſque conſenſu, non eſſe permittendum.

Et quamvis ſcribant, ſi quis hìc Jus ſuum urgeat, illum non poſſe violenter impediri, ob præceptum Divinum; tamen vix ullibi ampliùs in uſu eſt & obſervantia iſta Lex; tùm ob cauſam jam dictam, quòd, qui hoc Jus urgent, plerunque alio fine id faciant; tum (ſiquidem Levir jam aliam uxorem habeat) propter Conſtitutionem R. Gerſonis, qui ſanxit, ne quis duas uxores ducat, ad vitandas lites & jurgia, quæ ex bigamia oriri ſolent, & quòd, hoc maximè tempore difficile nimis ſit duas uxores alere & ſuſtentare. Quando ergo talis aliquis caſus incidit, non vi quidem cogunt eum ad *Chalizah*; ſed vel verbis blandis illum demulcent; vel trans-

actione

actione amicabili rem componunt: vel, ſi his non ſuccedat, vanis ſpebus eum circumveniunt, pollicentes, ſi Juri ſuo per *Chalizah* renuntiet, dandam ipſi eſſe à Levita ſeu fratria ſua certam ſummam pecuniæ; non tamen animo id præſtandi, ſed לְהַטְעוֹת ad eum fallendum, & dolo hoc aſſenſum duntaxat ejus eliciendum. Videatur *Levúſch habbúz veárgaman*, Num. 165. §. 1.

Quomodo peragatur Exutiò Calcei.

Separationem vocant חליצה Chalizah *Exutionem Calcei.* Ita verò res tota tranſigitur: Pridiè ejus diei, quo *Chalizah* debet fieri, poſt precationem veſpertinam, eligit Rabbi, coram quo res peragenda eſt, duos minimùm viros, ſpectatæ fidei & authoritatis, quos ſibi adjungit, ut *Tres ſint*, qui habeant ſpeciem & formam Judicii. Poſt unà cum illis Locum deſignat, in quo *Chalizah* facienda ſequenti die, Quo facto redeunt ad Preces nocturnas.

Sequenti manè poſt preces matutinas peractas, conferunt ſe in illum locum, ſequente toto cœtu, viris quidem deducentibus *Levirum*, Mulieribus *Fœminam*.

Exinde eligit duos rerum agendarnm Teſtes, Tribus illis, ceu Judicibus, conſidentibus in ſcamno peculiari: coram his ſiſtitur Levir & ejus Fratria: tum Rabbinus interrogat adſtantes, An conſtat, quòd tres menſes effluxerint ipſi, à quo maritus ejus obiit? an hæc mulier fuerit uxor fratris demortui? an Defun-

Defunctus & iſte fuerint fratres ex eodem Patre; an mulier compleverit annum duodecimum? &c. Dehinc rogat Levirum, an hæc ſit ejus glos, ſeu frateia, quæ hîc adſtet? an velit eam Leviri jure ducere, necne? an velit ſe ab ea ſeparare? an liberâ voluntate hoc faciat, vel an unquam cuiquam dixerit, ſe non libenter ab ea ſeparari velle? Mulierem interrogat, an aliquid eo die ederit, vel biberit? (jejuno enim ſtomacho debet fieri, ne ex cibo nimia ſputi vel ſalivæ copia generetur). Leviro, fratriam ſuam ducere recuſante, & reſpondente, ſe deliberato conſilio ſibi propoſuiſſe liberam facere Fratriam ſuam per *Chalizah*, ut nubere poſſit cui velit, & libera ſit à vinculo, quo ipſi ſit obſtricta; Fratriâ etiam teſtante, quòd & ipſa acquieſcat, nec quicquam habeat, quod excipiat; Rabbinus porrò dicit mulieri, ut ſputum in ore retineat, neque niſi juſſa exſpuat, affertur illi calceus (auriculis, ligulis, fibulis, peculiari modo compactus, qualem, qui omnibus pedibus ſit aptus, in promptu Rabbini habent), hunc dextro pedi nudo induit, & parieti acclivem, mulier accedit, &, Rabbino verbis ipſi præeunte, diſtinctâ, clarâ voce dicit; *Renuit Levir meus ſuſcitare nomen fratri ſuo in Iſraële, non vult Leviri jure me ducere:* Vir juſſus à Rabbino, dicit; *Nolo ducere eam*: hoc facto, Mulierem jubet ſe incurvare in terram, & ſolvere ſolâ

manu

manu dextrâ corrigiam calcei in pede dextro, viro, ſiniſtro tantum pede inſiſtente, calceum detrahit, ſurſum elevat, & poſtmodum in terram dejicit; ac ſimul unâ vice, & lentè, ut teſtes id videre poſſint, collectum in ore ſputum, quantum poteſt copioſum in terram *ante eum* (non in faciem ejus) exſpuit, diſtinctè & articulatè dicens, præeunte Rabbino; *Sic fiet viro, qui non vult ædificare domum Fratris ſui, & vocabitur nomen ejus in Iſraële* בית חלוץ־נעל *Domus exuti calceo*; idque tribus vicibus: Judices, & circumſtantium corona itidem ter ingeminant, & clamant חלוץ הנעל Chaluz hannàal *Eductus eſt calceus*; & ita ab invicem ſeparantur: Rabbinus præſes petit, ut Calceus iſte ſibi dono abſoluto donetur.

Gravis in Talmude exſurgit quæſtio; Si ejuſmodi mulier dextrâ careret, qui calceum ſolveret? Quidam hoc caſu dentibus uti conceſſerunt.

Si Levir hanc ignominiam ſubire nolit, vel tergiverſetur, & vidua libens ad ſecundas nuptias convolaret, oportet illam ſæpius leviro ſuo grandem pecuniam pendere, ut ſeparationem hanc permittat: quia ſine hac liberatione non poteſt ſuam dotem accipere, vel alli nubere.

Quum Levir in quapiam alia urbe habitat, mulieri levir adeundus eſt, & de matrimonio interpellandus.

Dandus

Dandus etiam viduæ ejuſmodi à leviro ſeparatæ גט חליצה *Libellus eductionis calcei*, ut teſtimonium ejus rei habeat, & liberè alii nubere poſſit. Formulam hujuſmodi libelli qui avet legere, iterum Majemonidem conſulat, in libro Jad par. 2. in Ritibus *Jibbum vachalizah* cap. 4. ubi ſimul etiam reperire eſt טופס הכתובה *Tuphas hakſúbah* Inſtrumentum literarum contractus matrimonialis, ſeu pactorum dotalium.

Et hoc more Sadducæi Chriſtum interrogarunt; *Si ſeptem fratres deinceps unum eandemq; uxorem duxerunt, in reſurrectione cujus è ſeptem erit uxor?* unde videmus, tunc temporis adhuc fratres fratriam duxiſſe. Matth. 22.

CAPUT XLII.

De menſtruâ mulieris pollutione, & quomodo ſeſe Judaicæ mulieres tunc gerant.

Mulieri, quæ immunditie laborat, in ſcholam ire, orare, Deum nominare, ullum librum ſacrum tangere non licet, uti ſcribunt; *Omne ſanctum non tanget, nec ingredietur in ſanctuarium*; Quidam Rabbini tamen id permiſerunt: ſed qui cæteros ſanctitate anteeunt, ſcribunt, mulierem quæ ab hiſce caveat diutius victuram. *Mulier menſtruata.* *Levit. 12. 4.*

Quam-

A marito ſe debet ſeparare. Quamprimum immunditiem ſuam percipit, per ſeptem dies à marito ſe ſegregat, nec illum tangere audet, imò ne eodem quidem unà ſcamno ſedere, non cum illo ex unâ patinâ, vel uno mantili comedere, non ex eodem ſcypho bibere, nec è regione illius ſtare, & in os illum alloqui: ſi alter alteri quid velit dare, non ſibi mutuò projiciunt, ſed ſcamno vel menſæ imponunt, &, altero recedente, inſtar Braſilianorum & Margajatarum, alter accedens, rem datam aufert.

Vir etiam ab ea abſtinere. Quando vir cum muliere profluvii tempore jacet, hinc naſcuntur pueri, ut ajunt, leprâ infecti (& hanc volunt præcipuam eſſe cauſam, cur tot inter Chriſtianos leproſi reperiantur, & multis hìc venenatis & acerbis calumniis Chriſtianos impetunt, à quibus tamen recenſendis in præſentia ſuperſedebo).

Quomodo ſe mundare debeant. Poſt ſeptem pollutionis dies, ſeptem alios Purificationis dies numerat, & ubi prorſus mundam ſe eſſe ſentit, aliâ muliere ſecum aſſumtâ, aquâ frigidâ, omninò nudam abſque induſio illam lavari, (hyeme quibuſdam in locis aquam calidam labro affundunt; in aliis verò, tum hyeme, tum æſtate, frigidâ lavantur) totamque immergi oportet, adeò ut ne minimus quidem capillus extra aquam promineat. Dum aquam ſubit, neque os, neque oculos omninò debet claudere, ut illuc etiam aqua penetrare poſſit, digitos diſtendere & diva-

divaricare, ita inclinari, ne mammæ corpori conglutinentur, capillos capitis ab invicem diſcriminare, nullum digitis annulum geſtare, ne ullus ſit in corpore locus, quem aqua non pervadat. Quædam illo die ab omni cibo, quædam à ſolâ carne, donec laverint, abſtinent, ne quid dentibus inhæreat, ac proinde dentes aquæ non ſint pervii. Si emplaſtrum ulceri impoſitum mulier ferat, illud eſt tollendum, ungues reſecuiſſe oportet, nulla alia mulier auſit illam, dum immergitur, tangere, quamvis animi deliquio corriperetur, niſi prius probè lotis manibus. Si à balneo aliquid adhuc dentibus hærere ſenſerit, illi denuò lavandum eſt, &c.

Multa hac de re ſcribi poſſent, ſed non ſunt omnia Judæorum arcana retegenda. Ipſi Judæi peculiarem libellum, Germanicâ quidem dialecto, ſed Ebræis characteribus, de Mulierum moribus ediderunt. Conſulat qui voluerit, vel qui potuerit.

CAPUT XLIII.

De Judæis iter facientibus.

JUdæi iter ingreſſuri longius, cœnam inſtituunt valedictoriam, quam vocant סעודת פרידה *Sudus Peréda*, Ein Peréda Mahlzeit, q. d. *Cœnam ſeparationis, ſejunctionis.* Quidam tamen volunt, ab authore ſic vocari, qui eam primus inſtituit.

Poſteaquam domo egreſſus eſt, non ever-runt eam intra horæ ſpatium: quia id Mortuis ſolent facere. Unde ſi idem facerent Judæo ad iter faciendum egreſſo, ominoſum foret, quaſi non eſſet rediturus, ſed in itinere moriturus.

Ubi ad quartam circiter milliaris partem abeſt ab urbe ex qua exivit, obversâ ad eam facie Precationem certam recitat, quam vocant תפילת הדרך *Tfillas hadderech.* Ea ita habet: יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותסמכנו ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך ותנחנו אל מחוז חפצינו ושלום ותחזירנו לביתינו לשלום כי אתה שומע תפלה ברוך אתה יי׳ שומע תפילה *Sit quæſo beneplacitum tuum, Domine Deus noſter, & Deus Patrum noſtrorum, ut nos deducas ad pacem, & ingredi facias ad pacem, ut nos protegas, & liberes à manu omnis inimici & inſidiatoris in via: deduc nos ad terminum deſtinatum in pace, & redire fac nos ad domos noſtras in pace! Nam tu es Deus precationem exaudiens. Benedictus ſis, qui Preces exaudis!* Hanc precationē recitant, etiamſi unum tantùm milliare conficiant. In libro precum Judæorum Hiſpanorum formula hæc eſt paulò amplior. Additur, illum porrò dicere יו״הך ישמרני יו״הך יצילני יו״הך יעזרני *Juhach cuſtodiat me, Juhach liberet me, Juhach adjuvet me.* *Juhach* nomen eſt Angeli, hominum curæ præfecti, deſumptum ex literis finalibus harum vocum כי מלאכיו יצוה לך *Quia Angelis ſui præci-*

præcipiet de te, Pſal. 91. 11. Recitant etiam ſepties ex Pſ. 90. v. 17. *Et ſit amænitas Domini ſuper nos, opus manuum noſtrarum dirige ſuper nos, opus, inquam, manuum noſtrarum dirige.* Item verſum 1. & 2. ex Geneſ. cap. 32. Et ex Pſal. 29. v. 11. *Dòminus populo ſuo det robur, Dominus benedicat populo ſuo in pace.*

Quidam ſuperſtitioſiores aliis etiam artibus, & conjurationibus Angelorum utuntur, quorum Nominibus magnam vim & efficaciam tribuunt. Sic qui intempeſtâ nocte iter ingreditur dicit; *A dextera mea ſit Michael* מאחרי שעשיאל ומלפני נמואל *ante me Nemuel*, *ponè me Schaaſchiel*, שכינת אל על ראשי *Majeſtas Divina ſuper capite meo. Eripe me Domine ab homine malo, ab occurſu malo, & à vicino malo. Amen. Amen.* *In lib. prec. Hiſp.*

In via cavere ſibi debent, ne telonium prætereant & defraudent; ne in periculum ſe conjiciant. Vitare debent quantum fieri poteſt omnem locum periculoſum & infeſtum, neque cogitare, Deum miraculum ſibi facturum, ut olim Jacobo; quia nec cuivis, nec quavis horâ Deus facit miracula.

Si in via Chriſtianum ſibi obvium habeat, non debet ſimulare, ac ſi non eſſet Judæus: quinimò ſi Chriſtianus eum pro Chriſtianó habeat, tenetur illi apertè dicere, quòd ſit Judæus. *Sepher hajirach fol. 21.*

Si Chriſtianus Judæo ſe adjungat, cum *Talm. Avi-*

da ſára cap. 2. Bes Iacob. fol. 176.

ipſo iter facturus, & Chriſtianus accinctus ſi gladio, Judæus ibit ad dexteram Chriſtiani (ut obſervare poſſit, quando eum vult educere) ſi verò haſtam aut baculum geſtaverit, ibit ad ſiniſtram: Si aſcendant, montem, Judæus præcedet, ſi deſcendant, Chriſtianus præcedet, (*tum ut Judæus tanto minus periculi habeat à Chriſtiano, tùm ne Chriſtianus ſit Judæo ullibi ſuperior*): neque incurvabit ſe unquam coram eo (ne fortè ipſi cerebrum comminuat): Si Chriſtianus eum interrogaverit; quò es iturus? ſi unum milliare illi eundum ſit, reſpondebit Duo.

Sepher Chuſidim Num. 1017.

Si Judæi iter faciant, & fortè in latrones incidant, qui in Judæos irruere volentes, à Judæis occidantur; tùm, ſi etiam Chriſtiani adfuerint, qui illud viderint, ac Judæi metuerint, ne illud aliis revelent, ac ita illi pœnas de homicidio perpetrato dare cogantur, Judæis licitum eſt etiam illos Chriſtianos occidere, etſi promiſerint, ſe non revelaturos illud. Non enim eſt eis credendum, cùm ſint ex illis populis, de quibus dicitur; *Os habent falſiloquum, & dexteram fallacem, Pſalm.* 144. 8.

Sic de Davide refertur, quòd nullum nec virum nec mulierem vivos reliquerit, ne fortè proderent Davidem Philiſtæis.

Pro iis, qui mari iter faciunt, peculiarem habent precationem, quæ repetitur in fine libri

bri Precum Judæorum Hiſpanienſium. Vocatur תפלת הים *Tſillas hajam*, Precatio maris. Ea verò nimis longa eſt, quàm ut hîc inſeratur.

CAPUT XLIV.

De Judæorum Pauperibus & Eleemoſynis.

Vulgò dicitur, nulli apud Judæos mendicationem permitti. Experientia verò ipſa docet, peſſimam eſſe pauperum apud Judæós conditionem. *Medicorum inter Iudæos ratio.*

Die Veneris, ut pridiè omnium feſtorum, domos ditiorum mendicandi causâ circumeunt, ut Sabbatho, vel die feſto, aliquid in honorem feſti habeant quod comedant.

Qui vel per ætatem, vel valetudinem circuire non poſſunt, vel ex verecundia non audent, illis פַּרְנָסִים, vel מְמוּנִים ad ædes elèemoſynam mittunt; veluti perſonis honoratioribus, ſed ad egeſtatem redactis, ægrotis, viduis, &c.

In Synagogis vel Scholis ſingulis collectæ inſtituuntur, è quibus pars una impenditur miniſteriis quibuſdam Synagogæ, pars altera in gazophylacium conjicitur, pro uſu pauperum.

Si quis pauperum extraordinaria aliquâ neceſſitate urgeatur, & mediis ad id deſtitua-

tur, veluti ad filiam nubilem elocandam, vel captivum redimendum, aut ſimile quid, Præfectus Scholæ Sabbatho ab unoquoque ſtipulationem accipit voluntariam & ſpontaneam, quid illi contribuere velit. Id deinde proximâ hebdomadâ (quia eo die pecuniam contingere non licet) promptè exolvunt, & pauperi illi datur.

Si quis ejuſmodi paupertate prematur cui ſublevandæ incolæ illius civitatis, in qua habitat, non ſufficiant, Rabbinos, quibus notus eſt, adit: ab his illi literæ conceduntur, in quibus paupertatis ejus & penuriæ fit mentio, pietati & religioni ejus teſtimonium perhibetur, &c. Has literas כְּתָב קִבּוּץ Keſaf Kibbuz, hoc eſt, *Collectionis literas*; Ipſum verò mendicum קַבְּצָן Kabzan *Collectorem* appellant. Hiſce literis inſtructus, per totum regionem diſcurrit, & quoſcunque poteſt Judæos adit. Si in locum venerit Judæorum frequentiâ celebrem, literas ſuas principi Rabbino, æditumo, gubernatoribus, פרנסים *Parnóſim* dictis, ראש הקהל Archiſynagogo vel Eleemoſynarum exactoribus (גבאים *Gabbóim*) qui non ſecus atque apud Chriſtianos cum loculis ædes ſacras circumeunt, tradit, ſibique vi harum literarum apud illos mendicandi facultatem concedi petit. Quum hoc illi conceditur, ſtat cum duobus adjunctis Judæis ſub ſcholæ januâ; vel duo illi Judæi cum literis,

quantum

quantum plurimum poſſunt, oſtiatim colligunt. Ex illa pecunia, quam ſic collegit. Creditores ejus non poſſunt ſolutionem ſuam exigere: quia illa data ipſi eſt, non ut debita ſua ſolvat, ſed ut ſe & familiam ſuam ex ea ſuſtentet. Et ſi hoc aliquis vellet facere, poteſt, ab uxore & liberis impediri.

Quotannis undecunque ubi Judæi ſunt, mittunt eleemoſynam Hieroſolymam, pro ſuſtentatione pauperum Judæorum, qui illic vivunt, & pro ſalute omnium orant: ſic in alia quædam loca, veluti צפת Tzaphat, Tiberiadem, Hebronem, ubi ſunt ſepulchra Patriarcharum Abrahami, Iſaaci, Jacobi &c.

A Chriſtianis quatenus eleemoſynam accipiant.

Nullus Judæus à Chriſtiano debet accipere eleemoſynam publicè; hoc enim cauſaretur, ut Chriſtiani dicerent; *Quàm crudeles vel ſordidi ſunt Judæi, quòd non ſuſtentant pauperes ſuos!* & ſic Nomen Dei profanaretur. Clàm tamen id facere poteſt, ſi eâ indigeat, vel, ex eleemoſyna Judæorum ſufficientia alimenta habere nequeat.

Si quis Rex & Princeps Chriſtianus dono ipſis eleemoſynæ loco mittat pecunias, non remittunt, ſed accipiunt eas, propter honorem Regis, & pacis causâ: erogant autem eas pauperibus Chriſtianis, ſed clàm, ne Princeps id reſciſcat. Judæis pauperibus nihil de illis largiuntur, ne id pro bono opere Chriſtiano imputetur.

Pauperibus Chriſtianorum ipſi quoque largiuntur eleemoſynam, ægrotos ipſorum viſitant, & mortuos ſepeliunt. In Talmud etiam ſcribitur, non impediendos eſſe à Spicilegio ipſorum, quod in agris in uſum pauperum relinquunt, משום דרכי שלום pacis & amicitiæ conſervandæ causâ.

Gittin cap. 5.

Hoſpites pauperes.

Quorum pauperes Judæi iter faciunt, utplurimùm per diem unum aut alterum hoſpitio gratis recipiuntur: ſi diutius in loco uno hæreant, non admodum grati ſunt & accepti. Hinc in hypocauſtis ſuis ſcribunt, ביום ראשון אורח , ביום שני טורח , ביום שלישי ברח או סרח hoc eſt, *Die primo hoſpes; ſecundo, onus; tertiò, profugus aut fœtens.*

CAPUT XLV.

De Judæorum morbis.

Morbi Judæorum.

MUlti cenſent, Judæos Chriſtianis vivaciores eſſe, nec tam variis infeſtari morbis ac Chriſtiani: Verùm experientia docet, illos æquè juvenes ac reliquas gentes mori, & variis, ecthymatibusque, ſacro igne, comitiali morbo, peſtilentiâ, aliiſque id genns, æquè ac reliquas gentes laborare.

Morbus comitialis.

Morbum comitialem חולי הנופל vel ניפול *Morbum caducum* appellant. Frequens apud illos eſt, adeò ut & imprecationum formulas

ſubeat;

ſubeat; Peſtilentiam הלוךְ Hilluch, quaſi *Morbum fluentem & graſſantem* dicas. Hinc etiam in diris ſuis uſurpant.

Peſtilitatis tempore, præter vulgare illud remedium, *Citò*, *Longè*, *Tardè*; inſolentes characteres & mira nomina ædibus ſuis, cubiculis, hypocauſtis inſcribunt; ſanctorum Angelorum, peſtilentiæ præpoſitorum, nomina eſſe dicunt. Vidi aliquando in illorum ædibus, grandioribus elementis, אדירירון *Adiriron*, *Bediriron*, & ita deinceps, ut *Diriron* per totum Alphabetum, deduceretur; efficaciſſimum ſcilicet & præſentiſſimum peſtilentiæ remedium. Sic in manuſcripto quodam libro Judaico obſervatum hoc experimentum vidi, vocem hanc אברקלן, per diminutionem literarum, eà formâ quæ appoſita, chartæ pergamenæ inſcriptam & appenſam, fugare febrem quartanam, ut ſicut literæ minuuntur, ita illa quoque gradatim minuatur:

Peſtis. Remedium ſuperſtitioſum, contra Peſtem.

Contra quartanam.

א ב ר ק ל ן
א ב ר ק ל
א ב ר ק
א ב ר
א ב
א

In hujuſmodi inventis ſuperſtitioſi valdè ſunt, propter ſingulares virtutes, & efficaciam, quam tribuunt לשמות הקדושים Nominibus ſanctis.

Lepra. Lepra revera non tam frequens eſt apud eos, atque apud Chriſtianos ; partim quia pauci ſunt, cum Chriſtianis collati; partim, quia temperant ſibi à multis cibis, aliisque rebus, ex quibus morbus hic concipi poteſt. Cibos enim quod attinet, quàm fieri poteſt, legem Moſis obſervant. In nullo tamen tam pervicaces ſunt, ac in carne ſuilla. Illius nomen nec ſuſtinere volunt vel poſſunt, mortem potiùs ſubire parati, quàm illâ veſci. Nihilominus tamen leproſi quidam inter illos exſtant, ut Antonius Margarita Pragæ ſuo tempore quoſdam repertos eſſe teſtatur; adde quòd Vetus teſtamentum olim illis familiarem fuiſſe docet. נגע Negah *Plága* illis dicitur, & hanc quoque in diris ſuis uſurpant.

CAPUT XLVI.

De Rabbinorum Judaicorum Promotione, officio, authoritate, & privilegiis.

Quomodo hodiè Rabbini creentur. Titulum hunc Rabbi hodiè quivis, qui modò in Talmude nonnihil verſatus eſt, & profecit, facilè impetrare poteſt, ex quacunque tribu cenſeatur. Quamvis autem videri communiter velint, eum non affectare; quin potiùs ſuperbum, eum quærere & ambire; reverâ tamen, ut poſtea videbimus. pleri-

plerique circa hoc ſunt ambitioſiſſimi, & muneribus ſæpè potiùs ac favore, quàm doctrinæ merito eum conſequuntur.

Non enim, ut inter nos, prævio examine doctrinæ & vitæ illis confertur. Qui ad hanc dignitatem aſpirat, operam dat, ut tùm in Scholis, tum in plateis, & reliquâ converſatione, maximè præſente Rabbino alio, cum aliis diſputando, ingenii ſui acumen, eruditionem oſtentet. Tùm nomen ſuum apud Scholæ illius, in qua literis dat operam, Rectorem profitetur, & Gradum hunc ab eo petit.

Promotio illorum ſine magna fit pompa: Rabbinus, qui Promotoris vicem agit, in Synagoga ſua publicè proclamat & ſignificat, quòd hic N. propter ſuam eruditionem, & vitæ probitatem, dignus ſit, cui *Rabbini* titulus conferatur, &, ſub pœna excommunicationis mandat, ut omnes in poſterum eum pro tali agnoſcant, eum ita nominent, & honorem Rabbino debitum ei conferant. Dat ei etiam hujus rei Teſtimonium. Nec deſunt ex novis his promotis, qui convivio poſtea Promotorem excipiant, invitatis ſimul aliis, ſi adſint, Rabbinis & amicis ſuis, & ei pro honore collato gratias agant.

Renuntiatio fit diebus Sabbathi, Lunæ, vel Jovis, vel diebus quibuſdam Feſtis, & Noviluniis, quibus libro Legis utuntur. Tum Rabbinus ille, qui Promotorem agit, mandat ei,

qui officium ס״ג סְגַן *Segen* gerit, & coram libro Legis ſtat, ut promovendum nomine ſuo ad Librum Legis vocet. *Segen* iſte *Chaſſani* ſeu Præcentori in mandatis dat, ut hunc N. ſuo & Patris ejus nomine, addito *Rabbini* titulo, advocet: Tum præcentor altâ & elatâ voce clamat, יעמוד ויבוא רבי פלוני בר פלוני *Surgat & veniat Rabbi N. filius N.* Sic vocatus, ſæpè reluctatur, ac ſi hanc dignitatem minimè expeteret, ſed nolenti & invito obtruderetur (licet à longo tempore prece & precio eam quæſiverit): Promotor, qui Titulum hunc ei contulit, & ipſemet eum adit, vel per æditum ei ſignificat, ut ad librum Legis, cum Rabbini titulo, accedat: Accedens, ſuo *Talles*, ſeu velo precatorio faciem ſuam tegit, & lentis paſſibus progreditur.

Morénu quis?

Poſt hunc gradum habent adhuc alium ſuperiorem, מוֹרֵנוּ *Morénu*. Hunc nullus adipiſci poteſt, niſi prius *Rabbi* fuerit. *Morenu* apud ipſos eſt, quod inter nos Doctor Theologiæ, & ſupra alios Rabbinos authoritate & poteſtate eminet, eorumque eſt Caput & quaſi Præſes. Titulus hic eſt novus, & ducentis duntaxat annis in Germania natus, & inde in Italiam traductus:

Tzemach David fol. 59. 60.

Quidam exiſtimant, illos id excogitaſſe ad imitationem Chriſtianorum, qui doctrinæ laude excellentes viros ſuos promoverunt in Doctores. *Alii* dicunt, cauſam fuiſſe nimis laxam licentiam vulgarium

rium Rabbinorum, in dandis libellis repudii, & aliis caſibus decidendis. Primi omnium *Morenu* titulo creati, fuerunt מה"רש h. e. *Morénu baráf Rabbi Schullam*, & מה"ריל *Morénu baráf Rabbi Jacob Levita, Wilenſis*, qui librum Ritualem ſcripſit, & obiit Anno 1427.

In Hiſpania hunc Promovendi ritum non habent, neque titulis his utuntur, *Raf, Rabban, Morénu*: quia dicunt, illos non competere, niſi iis qui in terra Iſraëlis ſint promoti, extra quam nullæ ſint promotiones. Unde morem hunc promovendi Germanorum & Italorum miratur Abarbenel in Nachalas ávos fol. 191. col. 2. ubi addit; והלואי שיסמכו לרבנים אנשים הגונים *Utinam verò Rabbinos crearent, qui digni eſſent! Promoventur quandoq; qui vix unum Tractatum Talmudicum legerunt &c.* *Hiſpani non promovent Rabbinos.*

Ubi decem circiter ſunt familiæ Judaicæ operam dant, ut ibi *Rabbinum* vel *Morénu* aliquem habeant, qui filios ipſorum informet, quem in rebus dubiis conſulant; quique lectiones, preces, & reliqua, quæ ad Cultum Divinum ipſorum pertinent, peragat, moderetur & dirigat.

Officium Rabbinorum & Doctorum horum eſt, alios Rabbinos, vel ex Rabbinis Moránan creare, Jus aliis dicere; veluti ſi quis alteri debitum ſolvere detrectet, Rabbi, ſub excommunicationis & anathematis pœnâ, eum ad ſolutionem adigit; Præfractis transgreſ- *Rabbinorum officium.*

ſoribus

ſoribus Legis, vel ſtatutorum Rabbinorum, qui publicè ea tranſgrediuntur, Adulterio, Inceſtu, Homicidio, Apoſtaſiâ, Proditione &c. vel iis qui Jejunia debita non obſervarint, Sabbathum profanarint &c. pro ratione delicti, pœnas irrogare Excommunicationis fulmine ferire; Dubia, circa licita & vetita occurrentia, decidere: De munditia & immunditia mulierem pronuntiare; Contractus, ſententias, etiam in litibus civilibus, ſcribere: Matrimonia confirmare, & celebrare; Divortia facere; Legem coram Eccleſia exponere, & concionari; Acadêmiæ Rectoratu ſungi &c.

Rabbini nihil Commodi inde habent. Ab hac verò dignitate nihil vel quæſtûs, vel commodi, præter ſolum ferè nomen habent, & πρωτοκλισίαν; exceptis paucis nonnullis, qui à certis quibuſdam diſtrictibus & territoriis ſtipendia accipiunt; ſed tenuia & macra, ne nimis pingueſcant, & inſolentes fiant. Et hi ſunt primarii, quibus reliqui illius diſtrictûs Judæi omnes, & ipſi quoque Rabbini vulgares, ſubſunt. Sic Francofortenſes, Fridbergenſes, item, Colonienſes, Suevi, unum ſummum habent Rabbinum &c.

Exteri & vulgares Rabbini, non poſſunt aliquem Rabbinum creare, ſine ſcitu & permiſſu horum alicujus, ſub cujus ſcil. Juriſdictione eſt promovendus.

Ambitio Judaica. Quamvis autem non lucroſa ſit dignitas Rabbi-

Rabbinatus, parumque inde rei ipſorum familiari accedat; tanta tamen eſt ipſorum ambitio, ut caro ſæpè eum pretio redimant, ſive digni ſint, ſive non. Et vix, niſi muneribus, eò quis pervenire poteſt, quamvis doctrinâ ſufficienti inſtructus. Munera autem clàm offeruntur. Ita jam olim factitatum fuiſſe teſtatur Rabbi Abraham in Sepher hakkabbálah: Men'ionem ibi facit *Rabbi Aharonis Sacerdotis,* *fol. 32. col. 2.* סוחר עשיר גדול *qui opulentus fuit Mercator, quòd* מפני עשרו ולא מפני שהית ראוי לכך *propter divitias, non quòd dignus fuerit, Rabbi promotus fuerit.* Item de R. Acha, *quòd non potuerit gradum* *fol. 31. 2.* *hunc obtinere,* מפנו שנאת הראש גלורת שבאותו הדור שהיה שונאו *quia Aechmalotarcha illius temporis, vel Archiſynagogus, averſo erga eum fuerit animo, & eum oderit.* Item, *quòd aliquando Textor* *fol. 32. 2.* *fuerit in Doctorem creatus.* Item, *quod* ab eo tempore, quo Iſmaëlitæ rerum potiti fuerunt in Judæa, *dignitates has emerint ab infidelibus Regibus & Principibus;* כמו מוכסים *inſtar publicanorum &c.*

Privilegia illorum ſunt, illic ſc. ubi Judæi rerum potiuntur. *Privilegia Rabbinorum*

1. Immunes ſunt ab oneribus & contributionibus publicis, ad conſervationem civitatis, veluti murorum, turrium & munitionum ejus, pertinentibus à cuſtodiis item & vigiliis. Illi enim, ajunt, nullâ opus habent cuſtodiâ. שתורתן משמרתן *quia Lex illorum eſt cuſtodia eorum.* Quod aliquot locis Scripturæ probant, & *Levuſch par. 3. Num. 243. 2. & par. 4. Num. 163. §. 4. 5.*

inter

inter alia ex eo quod Hoſ. 8.10. dicitur; גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים quæ explicant; *Etiam cùm didicerint vel ſtuduerint* (ſc. in Lege) *nunc congregabo eos* (ſi ſc. vel omnes vel major pars legi operàm dederint): *ſi pauci, immunes erunt à tributo quod penditur Regi & Principibus.* Item ex Eſræ 7.24. *Vobis autem notum facimus, quòd omnibus Sacerdotibus & Levitis, Cantoribus, Janitoribus, Nethinæis, & miniſtris domus Dei hujus, tributum, vectigal, & reditum annuum præfectus nullus imponet.*

In Hebræo textu tria hæc uſurpantur Nomina; מִנְדָּה quod explicant, *Tributa,* quæ à Rege vel Magiſtratu imponuntur ſubditis; בְּלוֹ *Pecunia capitationis*; הֲלָךְ *Decimæ proventuum & jumentorum annuæ.* Ab omnibus his Rabbini, Doctores, Magiſtri, debent eſſe exemti, ſive ea ſint ordinaria, ſive extraordinaria, etiamſi reliqui omnes illa, vel quædam illorum, pendant. Quod ſi Rex aut Princeps, nullà hujus rei ratione habitâ, eos etiam ad hæc pendenda adigat, dicunt, hoc non eſſe דִּינָא דְמַלְכוּתָא *Jus Regium,* ſed גְּזֵילָה דְמַלְכוּתָא *Rapinam regiam;* שאין כח ביד המלכים לעבור על כל זה *Reges enim non habere poteſtatem, hæc omnia violare:* ſi de facto fiat, חייבים הציבור לתת בעדם *Eccleſiam debere pro illis pendere, pro cujusque quota;* & quidem tam pro ditioribus, quàm pro pauperibus: quia hæc Exemptio Rabbinis & Doctoribus debetur in honorem Legis Divinæ quam tractant,

ſtant. Hoc tamen non intelligendum de illis Rabbinis, qui ſimul negotiantur, & mercaturam lucroſam exercent : hi enim cum reliquis eadem onera portare debent : ſed de illis שתורתן אומנותן *quorum* Lex *eſt unicum* יעג״ *ipſorum* ; inprimis ſi quis fuerit celebris & conſummatus in ſuo ſtudio &c. Excipiuntur ab hoc privilegio etiam illi, quorum Vita Doctrinæ non reſpondet, quantumvis doctus & aſſiduus quis fuerit: hi enim viliſſimæ plebi annumerantur: quia Lex eos tantùm exemptos vult, qui vitâ inculpatâ & ſanctâ Dei nomen ſanctificant & glorificant.

2 Si Rabbinus aliquis merces venales habeat in foro, ejus generis merces nulli alii licet vendere, donec Rabbinus ſuas vendiderit, ut ſine mora domum redire poſſit, & ſtudiis ſuis invigilare. Adde quòd non ex honore & dignitate Rabbinorum ſit, diu in foro ſtare.

3. Si cui Doctori aut Magiſtro lis cum alio intercedat coram Judice, & alii etiam litigantes adſint, priùs ipſi jus dicendum eſt, quamvis illi priores fuerint, quia Doctores hodierni repræſentant Sacerdotes, & illorum jura habent ; Sacerdotes autem olim primas ubique partes obtinebant. Imò Doctor talis id exigere poteſt, & dicere ; צורבא מרבנן אנא שרו תגראי ברישא *Rabbinus ego ſum promotus, decidite meam litem primò.* Neque obſtat quod

Deut. 1. 17. dicitur; *Non accipietis perſonam in judicio, ſicut parvum, ſic & magnum audietis*: quia hic honor non habetur ipſius Perſonæ, ſed Legi quam tractat. Atque hanc ob cauſam

4. Conſidere jubent Judices Doctorem aut Magiſtrum, quando cauſam ejus audiunt & decidunt, reliquis ſtantibus

Tempore Talmudicorum ſi quis ignominiâ affeciſſet, aut pudefeciſſet Sapientem, Librâ auri mulctabatur, quæ cedebat injuriâ affecto. Hodiè verò iſte mos exolevit: pœna tamen talis irrogatur, in quâ ratio habetur tum Actoris, tum Rei.

CAPUT XLVII.

De quibuſdam Judæorum pœnis.

Pœna. Quoniam Judæi ſceptro & regimine pridem deſtituuntur, omnemque in corpus & vitam Judiciorum poteſtatem amiſerunt, imponunt aliquando iis qui peccaverunt peculiarem pœnitentiam, quæ illis ſubeunda eſt.

Pœna adulteri. *Liber Chaſidim nû. 167.* *Reſchis chochma pag. 22.* Adulterum, pro adulterii ratione, variam agere oportet pœnitentiam. Hyeme per aliquot dies conſequentes aliquandiu in aquâ frigidâ, rivo vel profluente, illum ſedere oportet; ſi omnia gelu aſtricta ſint, glacies aperitur,

tur, & illi nudo ore tenus, quamdiu ovum igne duratur, intus eſt ſedendum; Æſtate illi nudo abſque omnibus veſtibus in formicarum acervo ſedendum; nares tantùm & aures obturantur, frigidâ poſtea abluitur: Si anni tempeſtas tepet, certum illi jejunii tempus præſcribitur, quo nihil unquam edat, niſi noctu paululum quiddam panis & aquæ, donec tempus in aqua gelida, vel in formicarum acervo ſedendi advenerit. In Medraſch ſcribunt, *primum Adamum per centum & triginta illos annos, antequam genuiſſet Sethum, narium tenus in aquâ ſediſſe, propter peccatum quod commiſerat, quum de arbore vitæ comederet.* Si verò pœna hæc merito minor judicetur, nudus æſtate per denſam apium turbam tranſeat oportet, & aculeis illarum tamdiu corpus ſuum objiciat, donec totum intumuerit, & poſtquam convaluerit, iterum, imò ſæpiùs, pro peccati gravitate, pœnam hanc ſubeat. Si ſcortationes ſcortationibus, adulteria adulteriis cumularit, per multos annos continuos hæc illi pœna ferenda eſt: Interdum trienii ſolidi diu noctuque jejunium imponitur, adeò ut nihil guſtare debeat, niſi noctu paululum panis & aquæ; vel, ſi maluerit, (optio enim pœnæ datur,) poteſt ter in anno per triduum integrum diu noctuque ab omni prorſus cibo & Potu abſtinere, uti regina Eſther in graviſſimo & extremo periculo fecit, omneſque Judæos facere juſſit. *Eſther. 4.*

Pœna cum menſtruata ſe commiſcentis. Si quis cum muliere menſtruatâ rem habuerit, per quadraginta continuos dies illi jejunandum eſt & ſingulis diebus bis aut ter *Flagellatio*, quam מלקות *Malkus* appellant, ſubeunda; hoc eſt, tergo nudo plectendus eſt, & triginta novem plagis loro ſcorteo vel cingulo inflictis cædendus; Nec illi carnes, nec quicquam calidi edere, nec vinum niſi Sabbatho bibere licet. Ita, ſi quis uxorem ſuam tunc temporis tantùm deoſculatus fuerit, vel brachio prehenderit, illi quoque quadraginta dierum jejunium ſubeundem eſt.

Pœna homicidæ. Homicida per tres annos in exilium pellitur, & ubivis urbium, quas Judæi incolunt, eo quo ſupra diximus modo, ſingulis diebus tergum flagris ſubjicere, & altâ voce clamare debet רוצח אני *Ego ſum homicida*; nullæ illi carnes edendæ, nullum vinum bibendùm eſt, crinis promittendus barbaque, nec induſia nec aliæ veſtes abluendæ ſunt, non illi lavandum, vel balneis corpus fovendum eſt, quotquot menſibus ſemel caput velare debet, & brachium, quo homicidium perpetravit, catenâ ferreâ collo alligatum ferre, hocque pacto apud Judæos huc illuc paſſim vagari, & publicè admiſſum homicidium quotidie deflere. Quibúſdam hæc imponitur pœna, ne uſpiam pernoctent ubi pridiè pernoctaverint, ſed vagabundi inſtar Caini oberrent: Sunt quos cuti nudæ thoracem ferreum inducere

opor-

oportet; Quidam ante ſcholam in januæ limine jacere, & omnium pedibus conculcari debent. Abſoluto hoc exilio, & ſupplicio, per integrum annum ſingulis ſeptimanis ter jejunabit, præter ſuprà dicta jejunia.

Si quis proximum ſuum pugno percuſſerit, veniam ab eo petet, ac præterea fuſtigationem ſuſtinebit. Rabbenu Tam autem ſanxit, ut ei pugnus amputetur.

Si quis furatus fuerit, non ſolùm furtum Domino ſuo reſtituet, ſed amplius ſuperaddet, ac præterea vapulabit, & per 40. dies jejunabit.

Si Judæus Judæum apud Chriſtianum magiſtratum accuſaverit, & in jus vocaverit, vel illorum ſcelera & fraudes retexerit, ille מוסר *Moſer* Proditor ab illis appellatur: gravem illi imponunt pœnitentiam, & contumelioſiſſimè ab illis tractatur, &c. Qui plura ſimilia ſcire volet, conſulat librum Col-bo ſub Num. 67.

Illius, qui alterum coram Magiſtratu Chriſtiano accuſat.

CAPUT XLVIII.

De Juramento.

PRolixæ habentur apud Juriſconſultos Judæorum de Juramento Traditiones & Diſputationes. Nos hìc duntaxat agemus *de Forma & modo Juramenti ſolennis*, quod alicui à Judice faciendum injungitur; & ab He-

bræis vocatur שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִים *Juramentum judicum*, ſeu, *judiciale*.

Primò omnium, antequam juramentum delatum quis præſtet, eum ſeriò exhortantur, ut rem probè conſideret & expendat, Dei timorem ob oculos ponat, neque temerariè ad juramentum povolet; idque his vel ſimilibus formis, *Scias, mundum totum contremuiſſe, quando Deus dixit*; Non aſſumes Nomen Domini Dei tui in vanum. *In omnibus transgreſſionibus, quarum in Lege fit mentio, dicitur*; ונקה Et innocens erit; *in hujus verò Legis appendice dicitur*; לא ינקה Non habebit innocentem, eum qui &c. *Omnium reliquarum transgreſſionum Legis pœna tantùm denuntiatur, qui eam commiſerit; hæc verò ab ipſo & à tota familia ejus*
Eccleſ. 5. 3. *exigitur, ſicut dicitur*; Ne des os tuum ut peccatricem facias carnem tuam, *h. e. propinquos tuos*: ſicut illic; Et à carne tua ne abſcondas te, h. e. *à propinquo tuo*. Imò pœna hæc omnibus Iſraëlitis infligitur. *Reliquarum transgreſſionum pœna in unam & alteram generationem ſæpè differtur, hæc ſtatim & è veſtigio infligitur, ſicut*
Zach. 5. 4. *dicitur*; Educam illam (maledictionem) dixit Dominus Exercituum, venietque ad domum ipſius furis, & ad domum jurantis per Nomen meum mendaciter, & pernoctabit in medio domus ejus. *Dum enim dicit*; והוצאתיה Et educam eam, *vult dicere*; Statim immittam eam; & ingredietur in domum furis &c.

Quin

Quin imò ea etiam, quæ Ignis & Aqua non conſumunt, conſumit Juramentum falſum, ſeu, Perjurium, ſicut ibi ſequitur; Et conſumet ligna ejus & lapides ejus: *Si dixerit*· Non jurabo; *ſtatim eum dimittunt, ne fortè eum pœniteat; ſed ſolvit, quod accuſator ab eo exigit; ſi verò dixerit;* Ecce jurabo, *& alter in ſuo petito perſtiterit, adſtantes acclamant illud Moſis ad populum de cœtu Coreh, Dathan, & Abiram;* סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה; Excedite è tentoriis hominum iſtorum impiorum; *Uterq; enim illorum pro tali habetur, & alteruter illorum peccat; vel Actor falsò juramentum ab altero exigens; vel Accuſatus, falsò jurans; ſi verè jurat, Actor iterum peccati reus tenetur, quòd temere alterum ad juramentum faciendum adegerit* &c. *Inſuper dicunt juraturo;* Volumus ut jures, non ſecundum mentem tuam, ſed juxta mentem noſtram & Domûs judicii: *Si ſuſpicentur, fraudem & dolum ſubeſſe; explicant ei juramentum, & omnes rimas fraudum obſtruunt, quas mente ſuâ fovere poſſet.* Alia etiam, prout è re ipſis videtur, adjiciunt, quæ metum & pavorem illis incutere queant. Num. 16.26.

Secundò, requiritur, ut Juramentum fiat בנקיטת חפץ *cum Apprehenſione rei alicujus pretioſæ & ſacræ, ut putà Libri Legis*, & quidem ejus, quo in Synagogis ſuis utuntur, ceu cimelio quod habent pretioſiſſimo. Traditur juramento adſtringendo, vel in brachia, vel in

manum; vel etiam ipſi duntaxat proponitur, & manum ei imponere jubetur. Et ita communiter fieri ſolet, non ut per Librum Legis juret; ſed לאיים עליו ut ejus præſentiâ, aſpectu, & contactu, tanquam æterni Dei Lege, perterreſiat, ut vel veritatem dicat, vel juramento abſtineat. Per nihil aliud enim, niſi *per Nomen Dei*, jurandum dicunt. Quando de negotio gravi & magni momenti eſt quæſtio; ſolent in Synagogis Arcam ſanctam, in qua Liber Legis aſſervatur aperire, & mandare juranti, ut manum ſuam in Arcam ipſam immittat, & ibi ſuper Librum Legis ponat.

Loco libri Legis, ſi res non adeò gravis ſit, poteſt etiam adhiberi alius aliquis liber ſacer, in quo Nomina Divina ſunt ſcripta: quia illi omnes dici poſſunt חפצים של מצות κειμήλια præceptorum.

Quinimò ſufficere quoque ſcribunt, ſi *Tphillin* ſeu *Phylacteria* ſua quis manu teneat; quia illis etiam verba Legis & Nomina Divina ſunt inſcripta. Et ſic juramento adſtringi ſolent תלמידי חכמים Diſcipuli Sapientum, ſeu vulgares Rabbini: quia enim illi gravitatem Juramenti per ſe norunt & intelligunt, ideò à graviori formula ſunt immunes. Magni חכמים Sapientes & Doctores prorsùs non tenentur de Juramento, ſed verbis ipſorum creditur.

Quòd jurandum ſit בנקיטת חפץ *apprehenſione rei*

ne rei alicujus ſanctæ, id dicunt fundamentum ſuum habere in eo, quod Abraham dixit ad ſervum ſuum Eliéſer; שים נא ידך תחת ירכי *Po-* Gen. 24.2. *ne manum tuam ſub femur meum*; Hæc enim verba ita exponunt, quòd eum juſſerit manum admovere Circumciſioni, ceu fœderis Dei ſignaculo, & rei ſanctiſſimæ: quia hoc tum unicum & primum erat præceptum Divinum, quo nihil habebant antiquius; Ac proinde perinde fuiſſe ſcribunt, ac ſi toti Legi manus impoſuiſſet. Formula hæc בנקיטת חפץ eleganter in Jure Græco exprimitur, quando dicitur Κρατήσας ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον *Tenens in manibus ſuis Rem magnam* vel, *auguſtam*, hoc eſt, Volumen Legis. Cabaliſtæ obſervant in verbis antè adducti loci נא ידך conſurgere in numerum dictionis מילה ac proinde ſic quoque tectè innui. Elieſerum juraſſe per Dominum admotâ manu ſigno circumciſionis.

Tertiò jurandum eſt per Nomen Dei, & quidem vel Proprium, vel aliud aliquod; vel etiam per Attributa Dei: Adduntur imprecationum & maledictionum certæ formulæ. Jurans *vel* ipſe formulam verbis ſuis & nomine ſuo conceptam affert; *vel* formula ipſi â judicibus defertur; *Prioris* exemplum eſt; הריני נשבע בשם ה׳ אלהי ישראל *En juro ego per Nomen Domini Dei Iſraëlis*; vel, הריני נשבע במי ששמו רתום או במי ששמו הנון שאיני חייב לזה כלום *Juro per Eum, cujus Nomen eſt Miſericors, aut, per*

Eum, cujus Nomen eſt Gratioſus, quòd huic N. N. nihil quicquam debeam. (vel, quicquid fuerit, cujus nomine Juramentum præſtare tenetur). *Poſterioris* exemplum eſt, quando Judices dicunt; אנו משביעין אותך בשם אלהי ישראל *Adjuramus te per nomen Dei Iſrâëlis*; aut; *Per eum cujus nomen eſt Gratioſus*; aut; *Per eum, cujus Nomen eſt Miſericors, quòd nil quicquam penes te ſit, quod ad hunc ſpectet*, &c. Ad quæ ille dicet; *Amen.*

Stando faciendum eſt juramentum, ut cor ejus tanto efficacius Dei timore, reverentiâ, majeſtate & gloriâ afficiatur. Rabbini tamen ſedentes illud præſtant; דאימת שמים עליהם בכל עת quia præſumuntur ſemper Timorem Dei ob oculos habere, nequè hîc vel incitamentis, vel terriculamentis opus habent.

Quidam ſcribunt, fieri debere in præſentia decem minimùm perſonarum, vel totius Eccleſiæ, ad tanto fortius percellendum jurantem. Id tamen non obſervari ſolet.

Quartò Juramentum præſtandum coram parte adverſa: quia enim Accuſator exploratum habet, utrum hic verè aut falsò juret; fieri hinc poterit, ut juraturus, ejus præſentiâ commotus, non juret. Si Accuſator non niſi ex teſte aliquo rem, ob quam juramentum alteri defert, cognitam habeat, jurandum coram Teſte illo.

Quintò poteſt Juramentum concipi quavis linguâ, quem intelligit, ut ſciat quid juret, ac Dei timorem ob oculos habeat &c.

Hæc

Hæc ſunt præcipua, quæ circa juramentum judiciale obſervanda in Ritualibus ipſorum habentur; quibus tamen pro Judicum arbitrio, tum quoad verba, tum quoad res, plura addi poſſe ſcribunt, ſi neceſſitas id exigere ipſis videtur. Unde in *Levuſch ir ſchuſchan* Num. 87. §. 20. ſcribunt: *Judex habet poteſtatem jurare facere aliquem adhibito Legis volumine, etiam ubi id non requiritur: terrorem item incutere juranti etiam rebus aliis, ſi id ipſi videatur neceſſarium.* Hinc quidam, tum ex Hebræis, tum ex aliis Scriptoribus, alia quoque addunt. Baal Aruch in חסה præter jam commemorata ſcribit: *Quando Diſcipulum ſapientis, h. e. Rabbinum jurare faciunt, exuit Phylacteria ſua, eaq; tenet in manibus, loco libri Legis; deinde adferunt* מטה *lectum, h. e. tabulam vel aſſerem; ſuper quo deferunt mortuum* (in cœmeterium), *eumq; illic in medio deponunt: Utres item inflatos, quos diffindunt, aut* (ſi ligati fuerint) *ſolvunt, quando jurat, ut ſpiritus incluſus ſubito erumpat: exinde Candelas ardentes, quas extinguunt: dehinc Cineres aduſtos, quos diſpergunt, denique Saccos vel Culeos illic projiciunt: Miniſter cœtus, ſeu æditiuus ſtat coram Jurante, accuſationis puncta recitat, ut & negationem accuſati, ac dicit ad Juraturum;* Tu N. fili N.; ſi quicquam penes te ſit, eorum de quibus ille accuſationem contra te inſtituit, quod ſpectet ad ·ת· N. præſentem, eris in Anathemate domûs Júdicii ſuperioris & inferioris

ferioris, venientque ſuper te omnes maledictiones ſcriptæ in Lege. *Hoc dicto Buccinâ inflatâ ſonum edunt; & ille ſubjungit,* Amen; *& teſtatur, ſe juxta mentem Judicum juraſſe, non ſecundum mentem ſuam, juxta ea, quæ judices in animo ſuo habuerunt, non quæ ipſe.*

Sciendum autem Judiciale hoc Juramentum eſſe duplex; vel מדאורייתא *Legis*, quod ſc. alicui, vi Legis divinæ; vel, מדרבנן vel מדברי סופרים *Rabbinorum*, quod non ex Lege, ſed ordinatione ac placito Rabbinorum defertur.

Illud eſt gravius, & triplex eſſe ſcribunt; *primò* cùm quis partem ejus, de quo convenitur, fatetur; *ſecundò*, cùm quis totum negat, & teſtis unicus ipſum falſi arguit; *tertium* eſt Cuſtodum, cùm illi conqueruntur, rem ſibi concreditam, vel eſſe amiſſam, vel furto ablatam, vel mortuam; vel ſimilia.

Hoc levius eſt, & ſuperadditum à Rabbinis. Vulgò vocatur שבועת היסת *Schevúas heſes.* Adhibetur in cauſis pecuniariis, & quibuſvis aliis litibus forenſibus, ubi & teſtes, & probationes claræ deficiunt. Ad illud excogitandum & introducendum ſcribunt permoviſſe eos Hominum malitiam, & improbitatem, veritatem injuſtè vel negantium, vel diſſimulantium, vel ſupprimentium. In forma jurandi aliqua obſervatur differentia. Baal Aruch ſic de eo ſcribit: *In* Schevúas heſes *defertur Volumen Legis in Curiam, & in Sella*

vel

vel pulpito quodam, more ſolito reponitur, vel Miniſter Eccleſiæ manibus ſuis eum tenet: poſtea recitatis momentis cauſæ utriuſq; partis, Formulam juramenti proponit, ut ſuprà &c.

Et quoque, qui Juramentum alteri defert, denuntiatur, ſi malitioſè & fraudulenter agat, ad ægrè ſc. faciendum adverſario ſuo, vel ad maculam aliquam famæ & honori ejus inurendam, omnes execratationes, in juramento commemoratas, in caput ejus redundaturas, juxta illud; *Juramentum Domini erit inter ambos illos*; hoc eſt, Deus vindex erit amborum; *Jurantis*, ſi falsò juraverit; *Juramentum deferentis*; ſi falsò alterum accuſaverit, & ad juramentum adegerit. Exod. 22.10.

Juramentum hoc Rabbinorum equidem non neceſſariò faciendum eſt בנקיטת חפץ prehensâ vel adhibita re ſacrâ, Lege videlicet Divinâ; hodiè tamen mos obtinuit pleriſque in locis, ut id in hoc quoque Juramento obſervetur; hac cum cautione, ne id in levioribus fiat cauſis. Unde in ſingulis ferè regionibus, ſi de Pecunia ſit controverſia, definierunt, quanta debeat eſſe ſumma, ob quam illud vel deferri, vel non deferri poſſit.

Johannes Pfefferkorn in libello contra Judæos, ad Maximil. Imperat. edito Colon. An. 1510. ſequentem proponit Formam Juramenti, quâ Judæi à Chriſtianis adſtringi poſſunt, quam dicit non vulgarem, neque omnibus

bus notam & auditam eſſe: *Primùm* ſcribit, *jubebitur totum diem jejunare, quod illis & in juramento præſtando, & peragendis aliis ſacris, ſolenne eſt. Cùm jamjam juraturus eſt, proponentur ei inprimis V. Libri Moſis, & Cornu hirci, quod in Synagogis inſlari ſolet, & buccinari ad ſacra & ſolennitates ipſorum: Deinde particula carnis bovinæ, & piſcis, elixa utraq;, ſigillatim ſingulæ afferuntur; cum quatuor vitreis fictilibus vaſis; uno, vino repleto; ſecundo melle; tertio lacte; quarto oleo: His appoſitis, conſtituatur Judæus nudo capite coram omnibus his, ſic maximè, ut odor horum in nares ejus aſcendat. Poſthæc præcipietur, ut dextram manum imponat libris Moſis, in eo præcipuè loco, ubi Decem præcepta Legis præſcripta ſunt, & ita præibit ſolennibus verbis, qui juramentum exiget, aut alius ex ejus mandato;* Ego juro per אנכי יהוה אלהיך *Anochi Adonaj Elohecho*, juro per magnum Nomen Dei Schem hammephoraſch: Juro per *Jod He Vav He*, me falſurum, dicturum, nihil celaturum, de his de quibus interrogabor. Quod ſi ego in uno aliquo ex his (*concipiantur, & nominentur, ſuper quibus jurandum erit*) minimo aut maximo, falſum dixero, fefellero, fraudavero, exceſſero, præteriero, aliter ac rogatus ſum, & reſponderim, fecerim, aut faciam, veniant ſuper me plagæ omnes, & maledictiones, quæ in libris Moſis, Levitico maximè & Deuteronomio, præſcriptæ ſunt in omnes irreligioſos, & Legis tergiverſatores, perjuros, & quie-

quicquid eſt malorum hominum. Neque unquam ingrediar terram ſanctam, promiſſam patribus noſtris, terram manantem lacte & melle; nec fiam particeps ſonitus & clangoris cornu hircini, quod nominatur *Schophar hammaſchiach*; nec veſcar in Paradiſo cum gaudio de bove *Schor habbar*; aut de piſce *Levijathan*; nec bibam de vino illo potenti *Jajin cappariſin* dicto; & Melle dulci, *Máſok Kidvaſch*; & de Lacte nitido, cui nomen חלב *Chalab*; & miti ac manſueto Oleo, *Schemen tobh*: nec horum omnium particeps fiam &c. (*Addunt ſæpè, quod vel ſolum illos fortiſſimè adſtringit*; Non videam Diem illum, quo venturus eſt Meſſias noſter; ſi non ſervavero firmiſſimè, quæ promiſero, juravero &c.) Addit Pfefferkorn: *Si poſt tale juramentum, per Judæum præſtitum, comperiatur aliquid celaſſe, aut diſſimulaſſe, id juris eſt Magiſtratui, & loci Rectoribus, ubi talis moratur aut deprehenditur, in eum, propter falſum juramentum, in corpus & bona ejus, quàm acerrimè mulctam imponere, eumq; caſtigare. Et inter ipſos Judæos perjurus is execrabilis eſt, ei aquâ & igni interdictum eſt, & ingreſſu Synagogæ arcetur. Hoc quippe eſt apud eos Juramentum ſanctiſſimum, fortiſſimumq; vinculum, ut Deorum gentium per Stygem, cùm vulgaria rideant juramenta & contemnant.* Hæc ille.

Ferdinandus Heſs, Judæus converſus in Speculo Judæorum, Colon. impreſſo, Ann. 1601. p. 164. ſcribit, *Judæum, juramentum præſtiturum,*

ſtiturum, debere inſiſtere Pelli porcinæ, & manum dexteram imponere libro Legis. Unde ille *Pellem hanc porcinam* vel quo fundamento, deſumpſerit, neſcio. in Jure Græco Romano Tom. 1. pag. 119. inter alia memoratur, *Judæum in forenſi negotio adjurandum, Rubo cinctum, Culeo debere inſiſtere*; quod aliquo modo convenit; ſed cur *Porcina pellis* eſſe debeat, nondum aſſequor. Formulam deinde ibidem ponit, ſed obſcuram, neque ſatis benè contextam.

Imprecationes, quæ Juramento inferuntur, variæ ſunt, & pro Judicis arbitrio, vel cauſæ momento, poſſunt vel aggravari & multiplicari, vel mitigari & minui; prout id fit etiam in ipſorum anathematiſmis. Petuntur communiter ex Levit. cap. 26. & Deuter. 28. In veteribus formulis Romanis hæ leguntur; *Si falsò juro, exſecrandi ſint poſteri ventris mei, more cæci parietem palpando quæram, & inſtar ejus qui oculos non habet, cadam. Cum hiſce omnibus Tellus aperiat os ſuum, meq; abſorbeat, ut Dathan & Abiram.* Item; *Si culpabilis es, & perjurus, ſis diſperſus inter Gentes, & moriaris in terra inimicorum tuorum, & omnes maledictiones, quæ in Lege Moſaica, & Prophetarum libris, ſcriptæ ſunt, ea ſemper tecum maneant.*

An Judæus à Chriſtiano Juramentum exigere & acceptare debeat? dè eo ſcribunt in
Sanhed. Talmud; אסור לו לאדם שיעשה. שותפות עם הגוי
fol. 63. 2. שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בעבודה זרה שלו *Non inibit*

inibit Judæus ſocietatem cum Chriſtiano, ne fortè Chriſtianus ipſi reus fiat Juramenti, & juret per Deum ſuum alienum. In Sepher Chaſidim legitur; *Cùm aliquando accideret, ut Chriſtianus Judæo deberet juramentum præſtare, Judæum conſuluiſſe Rabbinum, utrum ſibi liceret eâ lege à Chriſtiano juramentum accipere, ut juret per Deùm Abrahami, Iſaaci, & Jacobi? Rabbinus dixit, Non licere; nam ait, etiamſi Chriſtianus hæc verba adhibuerit,* דעתו על אלהותו *tamen mente intelliget Deum ſuum. Quod ſi verò eum juſſeris jurare* באותו שלא נולד ולא נהרג *per eum, qui nec natus eſt, nec mortuus; iſtud juramentum ipſe nihil curabit, falsò jurabit, & tu perjurii cauſa eris.* לכך חדל לך *Itaq; ne id feceris.* Hodiè tamen ſcribunt licitum eſſe, juramentum ab illis exigere, ne quis jacturam rerum ſuarum faciat: deinde, quia Chriſtiani hodiè, maximè extra terram Iſraëlis, non ſint veri Idololatræ, neque etiam per Idola jurent. Quamvis quandoque mentionem faciant שם של ע"ז Nominis alicujus Idololatrici, tamen אין כונתם אלא לעושה שמים וארץ intentionem eorum dirigi ad Deum Creatorem cœli & terræ, אלא שמשתתפים ש"ש ודבר אחר, & in hoc duntaxat peccare, quòd Nomen Dei, & alterius alicujus rei conjungant. Vide Levuſch hattechéles Numer. 156. Levuſch ir ſchúſchan Numer. 176. §. 51. & Levuſch atéres ſáhaf, Num. 147.

fol. 50. col. 1.

CAPUT XLIX.

De Ægrotis, mortuorum ſepultura, & quônam illos luctu defleant.

Ægrotorum viſitatio.

JUdæum ægrotantem amici, noti, & docti Rabbini ſtudiosè *inviſunt* & *ſolantur: Æ*grotorum enim viſitatio inter bona opera principem apud illos locum obtinet. Deum enim ipſum exemplo ſuo præiviſſe hîc nobis, in ſuis Medraſchim ſcribunt. Nam quod Geneſ. 18. ℣. 1. dicitur; *Et apparuit Dominus Abrahamo in quercubus Mamre*; intelligendum ita eſſe volunt, quòd *Deus Abrahamum ex Circumciſione* (de qua ſub finem cap. 17.) *ægrum inviſerit.* Hinc itaque meritò perpetuo præcepto mandatum eſſe, ut ſicut Deus ipſe viſitavit ægrotum, ſic & nos idem faciamus. Rationes etiam has addunt; 1. quòd ægrotum viſitans, ſimul etiam Dei opem pro ipſo imploret. 2. quòd ſuam operam ad ipſum, quâ pote reſtituendum, & juvandum offerat.

Propinqui ſtatim ab initio morbi eum inviſunt, quibus accenſentur etiam Rabbini: remotiores non niſi die tertio.

Qui inimicus eſt ægri, non debet eum inviſere, ne videatur lætari de ejus calamitate, & quia præſentia ejus ægroto eſt ingrata.

Tribus

Tribus primis horis matutinis non eſt inviſendus, quia tum morbi ſolent eſſe leviores, neque tribus diei ultimis, quia tunc ſunt graviores.

Viſitáns ægrum, dicit ad eum; המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל *Deus miſereatur tui, & omnium ægrorum inter Iſraëlitas.*

Si graviſſimè & lethaliter ægrotet, amici, & aliquando etiam doctrinâ conſpicui Rabbini, accerſuntur; & ſiquidem dives fuerit, de hujus vitæ facultatibus primùm cum illo agitur, ſi verò pauper, hoc labore levantur: ſeriò monetur, ut in fide ſua conſtans perſiſtat, &, an adhuc adventum Meſſiæ ſperet, inprimis interrogatur?

Non inviſendi ſunt, vel dyſenteriâ, vel oculis aut dolore capitis laborantes; quia viſitatio, & alloquutio his eſt moleſta.

Inviſunt etiam ægrotos Chriſtianorum מפני דרכי שלום pacis & tranquilitatis ſuæ causà.

In libro precum Judæorum Italorum ſcribitur, Venetiis moris eſſe, ut ſpectatus aliquis Rabbinus ægrotantem accedát, Librum Legis in ſinu ſecum adferat, & tres hos Pſalmos, 20. 38. & 91. recitet; poſtea longiuſculam ſubjungi precationem, in qua miſericordiam Dei, cùm pro omnibus afflictis & ægrotis in Iſraële, tùm inprimis nominatim pro ægroto præſenti implorent; denique abſolùtionis formulam prælegi, ab omnibus execrationibus

& maledictionibus, quæ ægroto & domui ejus incumbere vel imminere poſſent.

Peccatorum confeſſio.

Ad Peccatorum quoq; confeſſionem (quam וִדּוּי vocant) in mortis lectulo recitandam, exhortantur ægrotantem, præpoſitâ ejus neceſſitate & utilitate. Formula ejus communis talis eſt, ut in comunibus ipſorum Precum libellis eſt conſignata: מודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי אל אלהי הרוחות לכל בשר שרפואתי ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתרפאני ברפואה שלימה ויעלה זכרוני ותפלתי לפניך כתפלת חזקיהו בחלותו ואם קרבה עת פקודתי למות תהי מיתתי כפרה על כל חטאיך ועונות ופשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מיום היותי ותן חלקי בגן עדן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים ותודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח: ברוך אתה יי׳ שומע תפלה: *Agnoſco & confiteor coram te, Domine Deus mi, & Deus patrum meorum, Deus fortis ſpirituum omnis carnis, proſperam meam valetudinem, ut & mortem meam in manibus tuis eſſe. Tu me quæſo priſtinæ reddito valetudini, mei memor eſto, & preces meas exaudi, ut Règis Ezechiæ temporibus, quum ille quoque morbo teneretur: ſi verò tempus viſitationis meæ advenerit, quo mihi moriendum eſt, ſit mors mea expiatio pro omnibus peccatis, iniquitatibus, & delictis meis, ſive quæ neſcius, ſive quæ ſciens commiſi, ab illo die quo primùm lucem hauſi. Da quæſo, ut partem habeam in Paradiſo & ſæculo futuro, juſtis deſtinato, & notas mihi fac vias vitæ æternæ, ſatia me gaudio glorioſi vultus tui dextera tua in æternum.* *Bene-*

Benedictus tu Domine Deus, qui preces exaudis.

In libro Precum, juxta conſuetudinem Judæorum Italorum, alia habetur formula, Alphabetico ordine conſcripta, in cujus ſingulis literis peculiare & præcipuum aliquod peccatum continetur, ad quæ, tanquam capita, deinde quilibet alia refert, quorum ſibi conſcius eſt: Illa ita habet: אלהי ואלהי אבותי

תבוא לפניך תפלתי ואל תתעלם מתחנתי שאין אני עז
פנים וקשה עורף בדבר הזה שאומר לפניך יי' אלהי
ואלהי אבותי צדיק אני ולא חטאתי · אבל אני חטאתי ·
אשמתי · בגדתי · גזלתי · דברתי דופי · העויתי ·
והרשעתי זדתי · המסתי · טפלתי שקר · יעצתי
רע · כזבתי · לצתי · מרדתי · נאצתי · סררתי ·
עויתי · פשעתי · צררתי · קשיתי עורף · רשעתי ·
שחתתי · תעבתי · תעיתי · תעתעתי · סרתי
ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לי · ואתה
צדיק על כל הבא עלי כי אמת עשית ואני הרשעתי ·
מה אומר לפניך יושב מרום · ומה אספר לפניך שוכן
שחקים · הלא כל הנסתרות והנגלות אתה יודע
אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי · אתה
חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב · אין כל דבר
נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך · יהי רצון מלפניך
יי אלהי ואלהי אבותי שתסלח ותמחול לי על כל עונותי
ופשעי ותכפר לי על כל חטאתי : *Deus mi, & Deus Patrum meorum; veniat in conſpectum tuum oratio mea, & ne abſcondas te à deprecatione mea, quia nequaquam impudentis oris, vel duræ cervicis ſum, in hac re quam dicturus ſum, coram te! Deus mi, & Deus Patrum meorũ, juſtus ſum ego, & non peccavi*

coram te; Imò verò peccavi, deliqui, prævaricatus ſum, rapui, diffamavi, iniquè egi, impiè egi, ſuperbè egi, violenter egi, conſui dolos, conſului malum, mentitus ſum, irriſi, rebellavi, ſprevi, defeci, perverſus fui, prævaricator fui, anguſtavi, duræ cervicis fui, improbus fui, corruptè egi, abominatus ſum, erravi, perverti. Receſſi à præceptis tuis, & à judiciis tuis bonis, & *non profuit mihi. Tu verò juſtus es in omnibus quæ contingunt mihi: nam veritatem facis, ego verò impiè egi. Quid dicam coram te, ò qui ſedes in excelſo? Quid enarrabo coram te, qui inhabitas cælos? Annon omnia occulta & manifeſta noſti? Tu noſti ſecreta mundi; & abſtruſiſſima occulta omniū viventium. Tu ſcrutaris penetralia ventris, & probas renes & corda. Nihil tibi eſt abſconditum, nec quicquam oculis tuis tectum. Placeat quæſo tibi, Deus mi, & Deus Patrum meorum, remittere & condonare mihi omnes prævaricationes; & omnes iniquitates meas, expia omnia peccata mea!*

Confeſſionis neceſſitatem probant ex Num. *5.6.* & exemplo Achanis. Si quis præ infirmitate ore confeſſionem edere non poſſit, in corde ſuo, alio ſibi præeunte, faciet.

Solatium Iudæorum miſerum.

Hæc ultima eſt illorum conſolatio, nempe ut mors temporalis & naturalis omnium peccatorum ab illis admiſſorum ſit expiatio, illisque Deus in hujus mortis gratiam peccata condonet. Facilè quivis conjicere poteſt, quàm benè placari & ſedari poſſit conſcientia tam egregiâ conſolatione. In libro pre-

cum

cum Judæorum Italorum prolixior extat Confeſſio, quam à Viris ſanctiſſimis ſe accepiſſe ſcribunt, & recitari ſolere ab ægroto in præſentia decem perſonarum ad id convocatarum.

Confeſſio peractâ, ſi quid adhuc Rabbino illi ſecreti dicendum vel committendum habeat, dicit: peccatorum remiſſionem petit: omnibus ſuis inimicis, & quicunque eum offenderunt, ignoſcit: ſi filios habeat, ad lectum eos advocat, & benedictionem ſuam illis impertitur: Si Patrem aut Matrem, benedictionem ab illis accipit: tandem Teſtamentum ſuum condit, & de bonis ſuis, quid fieri velit, diſponit. De Teſtamenti factione, & Hæreditatum ratione, multa dici poſſent: ſed illa ſunt prolixiora, & aliò, ad Jus Hebræorum, pertinent. Hæc tantùm obiter hîc notamus; apud Hebræos fas non eſſe, alium teſtamento hæredem inſtituere, & hæreditatem transferre ab iis, qui ex legitimis ſunt hæredibus, in alios. Et qui hoc facit, de eo dicunt, עוכר שארו אכזרי *Qui turbat carnem ſuam, i. e. propinquum ſuum, crudelis eſt.* Imò, כל הנותן נכסיו לאהרים והניח היורשין אע"פי שאין יורשין נוהגין בו כשורה אין רוח הכמים נוחה הימנו *Qui legat facultates ſuas aliis, derelictis ſeu præteritis hæredibus legitimis, ejus actiones à Sapientibus non probantur, etſi hæredes erga ipſum non ſe geſſerint prout decebat,* Item; מדת הסידות היא שלא יעיד אדם חסיד

בצואה שמעבירין בה ירושה מן היורש אפי' מבן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה h.e. *Pium & ſanctum eſt, ne quis tanquam teſtis ſubſcribat Teſtamento, in quo hæreditas transfertur à legitimo hærede; ne quidem ſi fiat à filio degeneri & immorigero, ad fratrem* γνήσιον, *ſapientem, & prout decet, ſe gerentem*. Ratio additur in Gemara; דעמא סליק מניהו זרעא מעליא *Fortaſſis enim ex talibus ſemen laudabile poteſt ingredi* &c. Leguntur hæc in Talmud Bava baſra cap. 8. Qui cætera de Teſtamentis & Hæreditatibus ſcire avet, adeat ex noſtris Seldenum, in libro De Succeſſionibus in Bona defuncti, juxta Leges Hebræorum.

Nominis mutatio. Solent etiam in periculoſis morbis quandoque curare, ut in Synagogis publicæ Orationes pro ſe fiant, eleemoſynas in Scholas & pauperibus mittere: Nomen item ægroti mutare, & aliud ipſi imponere, quá de re aliquid in Præfatione Concordantiarum ſcripſimus. Id ſcribitur in libello precum Judæorum Italorum fieri, libro Legis in manus à perito Rabbino ſumpto, recitatis item Pſalmis tribus ſuprà nominatis, & ſubjunctâ precatione, quam ibidem eſt legere, in qua inter cætera ita ſcribitur; *Miſereatur Deus ſuper N.N. vitæq; ac valetudini priſtinæ eum reſtituat, voceturq; nomen ejus inpoſterum N. lætetur in nomine hoc ſuo, & confirmetur illud in eo, &c. Sit quæſo beneplacitum tuum, ô Deus, ut mutatio nominis ipſius faciat ad abolendū ab eo omnia decreta dura & mala,*

& mala, & ad lacerandam ſententiam contra ipſum lætam; ſi mors decreta eſt ſuper N. (nomen prius) *non tamen decreta eſt ſuper N.* (Nomen poſterius & novum,) *ſi decretum malum factum eſt contra N. non eſt factum contra N. En, hac horâ eſt quaſi vir alius, ſicut creatura nova, & ſicut parvulus recenter natus ad vitam bonam & longitudinem dierum, &c.*

Ægrotus morti vicinus, ſolus non relinquendus, ſed ſemper diu noctuque aliquis lecto adſtare debet, ne, ſi ſolus moriatur, nimio animi mœrore animam exhalet. Anima enim conſternatur, quando ipſi è corpore migrandum. Hinc præceptum eſt, ut in ejus ſeparatione aliquis morienti adſit, maximè viro pio, docto, & benè merito, juxta illud, *Non videbit foveam, ſi viderit ſapientes, quando moriuntur.* Et hoc inter bona opera inprimis referunt. *Moribundus non ſolus linquendus.* *Pſal. 49.11.*

Ægroto ultimùm ſingultiente, & animam exhalante, adſtantes omnes, ſive propinqui fuerint, ſive extranei, veſtes ſuas lacerant aliquantum; ita tamen, ut non multum damni contrahi inde poſſit. Laceratio debet fieri ſtando, exemplo Davidis, de quo legitur; *Et fletu David, & ſcidit veſtimenta ſua:* & in anteriore veſtimenti parte, ubi videri poteſt, non à tergo: Palmæ unius circiter longitudinem laceratio æquare ſolet, & à ſiniſtro latere fieri; in luctu verò parentum ad dextrum latus faciendu eſt: In obitu mortuorum cætero- *Laceratio veſtium in luctu.*

rum ſciſſuram faciunt duntaxat in ſuperiori veſte: ſed in obitu Patris & Matris, in omnibus veſtibus; quia lugens non amplius poteſt obſervare præceptum de Honorando Patre & Matre: propter reliquos defunctos laceratio poteſt fieri privatim: ſed ob Patrem & Matrem nonniſi palàm, & coràm aliis: propter alios poteſt fieri vel manu, vel inſtrumento aliquo; propter Parentes nonniſi manu &c. De veſtium laceratione ſcribitur: *Saſſisq́ʒ veſtibus, indutus eſt ciliciò, lugens filium ſuum multo tempore.* *Gen. 37.34.*

Planctus ob mortuos. Pòſt etiam, dum in conſpectu ipſorum eſt, fletu non ſolùm, lachrymis, & ejulatibus, ſed & leſſu ac næniis proſequendus (הֶסְפֵּד *Heſped* Judæi vocant,) quibus laudes & merita defuncti, ſive vir ſit, ſive mulier, recitantur, ad luctum & mœrorem augendum. Sæpè etiam tales mercede conducuntur, qui id faciant. Hic tamen modum tenendum ſcribunt, & cavendum, ne in exceſſu peccetur, & invidia defuncto creetur, vel occaſio calumniandi malevolis præbeatur. Hinc eſt illud Lucæ 8.52. *Flebant autem omnes & plangebant.* Huc etiam pertinere videtur quod Actor. 9.39. de Donade legitur, quòd *viduæ flentes oſtenderint tunicas & veſtimenta, quæ faciebat, dum adhuc cum illis eſſet.* Lugetur & defletur ab illis per ſeptem dies, exemplo Joſephi, qui patrem ſuum per ſeptem dies deflevit. *Gen. 50.10.*

Quam-

Quamprimùm animam egit, mortuo oculi clauduntur & os, corpus in terra reponitur linteo involutum, ejus vultus tegitur, nec ullus amplius vultum illius aſpicere audeat, (dicunt enim hoc eſſe קשה לשכחה h. e. *inducere oblivionem & memoriæ obeſſe*) candela cerea ad caput ejus ponitur, pollicem in manu incurvant, eo modo, ut hâc incurvatione & manus complicatione ſacroſanctum Dei Nomen שדי exprimatur: ſic enim compoſitum mortuum ne minimo quidem digito Satan tangere audeat. Pollicem vulgò fimbriarum, à palliolo tempore precum indui ſolito dependentium, (ut in libri hujus principio dictum eſt) filo annectunt; quia alioqui incurvus non maneret. Mortui enim manus & digitos ſemper extendunt, quaſi innuentes, ſe mundum hunc mittere, nihilque in eo ſuum amplius reputare, ut contrà infantes naſcentes manus contrahunt, ut ſignificent, ſibi hujus mundi bona à Deo data, ac veluti in manibus incluſa fuiſſe: Aqua omnis, tam in ædibus defuncti, quàm in viciniâ, effunditur. *Mortuus quomodo componatur.*

Aquà calidâ, cui addunt flores chamæmeli & roſas ſiccas, ſtudioſè abluitur mortuus, ut purus & mundus ſit, quùm peccatorum ratio reddenda erit. Ovum inſuper acceptum, cum vino agitantes, permiſcent, & capiti illius illinunt. Ablutio & Inunctio hæc à quibuſdam fit domi, antequam efferatur; in non- *Abluitur.*

nonnullis locis, præſertim ubi Judæorum eſt magna copia, in Cœmeteriis; quæ בית חיים *Bes chájim* Locum viventium vocant, tabulæ (quam מטה *Mittah* Lectum vocant) impoſitum in cœmeterium deferunt, in quo certam quandam ædiculam habent, in qua eum abluunt, & poſt ablutionem loculo includunt. * Hujus ritus fit mentio Actor. 9. 37. *Factum eſt autem in diebus illis, ut morbo correpta moreretur: quam cùm laviſſent, poſuerunt in cœnaculo.*

Poſt ablutionem obſtruunt omnia corporis ejus foramina.

Induatur. Albam deinde illi lineam tunicam induunt, & quidem vulgò eam, quam Expiationis die induere ſolitus erat, unà cum ſuo *Talles*, ſeu palliolo precatorio. Antiquiſſimæ enim hoc apud ipſos eſt conſuetudinis, לקבור בבגדים לבנים in vèſtimentis albis tumulo mortuos mandare. Pretioſis verò veſtimentis aliis, ne quidem Principem in Iſraele, ſepelire licet. Cauſa; 1. ne pudore afficiantur illi, quibus tantæ facultates non ſuppetunt, ut pretioſas pro mortuis veſtes comparent, 2. quia id faſtum & ſuperbiam redolet, quæ hic procul abeſſe debet: 3. quia eſt מעשה גוים opus & conſuetudo gentilium. Unde conſtitutionem fecerunt, ut omnes mortui ejuſdem generis involucris ſepeliantur. In Talmud tamen legitur *Rabbi Jannaj moriturus liberis mandaſſe, ne ſepelirent eum in veſtibus vel albis vel nigris.*

Schab. fol. 114. 1.

Non

Non albis; *ne in gehennam detruſus, veluti ſponſus appareret inter lugentes;* Non nigris; *ne in Paradiſo compareret velut lugens inter hoſpites nuptiales. Itaq; rubris veſtimentis indui voluit.*

Si quis ſit, qui cum ipſo, dum viveret, non fuerit reconciliatus, is, ne à mortuo coram Deo accuſetur, accedit ad cadaver, & prehenſo pollice alterutro pedis ipſius, delicti veniam ab eo petit.

Atque hæc omnia viri præſtant viris, mulieres mulieribus.

Poſteaquam ſic compoſitus eſt, in pheretrum reconditur ſuppoſito mundo linteo, & alio ſuperimpoſito, atque effertur, deducentibus funus & comitantibus, non ſolùm liberis & propinquis, ſed & aliis ejus loci incolis magno numero, vide Lucæ 7. ℣. 12. Inter præcipua enim bona opera quoque referunt hanc לויה ſeu deductionem funeris. Pheretro, ſi Rabbinus fuerit, libros aliquot imponunt.

Quùm ædibus effertur, teſtam in illum conjiciunt, hoc pacto indicantes, omnem cum illo triſtitiam domo excedere debere. Quidam ajunt, Mulieres debere præcedere pheretrum in elatione funeris, alii volunt, illas debere ſequi. Prioris conſuetudinis hanc reddunt rationem, quòd per Mulierem mors in mundum introierit: Poſteriores dicunt, Viros præcedere debere, propter honorem filiarum

liarum Iſraëlis, ne eas viri videant. Et ſic communiter hodiè obſervant.

Sepeliatur. Mox, ubi ad ſepulchretum pervenerunt, ajunt; *Benedictus Deus, qui vos omnes in judicio & juſtitia formavit, creavit, cibavit, educavit, ſervavit, & interfecit, veſtrum omnium numerum novit, & vos ſuo tempore vitæ reſtituet. Benedictus Deus, qui & interficit, & vitæ reſtituit.* Propter ſepulchrum pheretrum humi deponunt, ſepulchrum in quibuſdam locis ſepties circumeunt, & longam admodum precem recitant, quâ Deum laudant, quòd æquam de mortuo ſententiam tulerit, quam etiam ob cauſam ab illis צידוק הדין *Juſtificatio judicii* dicitur, & incipit הצור תמים מעלו. Eâ finitâ, accedunt qui ſepulchro reddant & contumulent: & proximos quidem amicos primam aggerere terram oportet. Diligenter autem attendendum, ut terra omnis, quæ in effodiendo ſepulchro egeſta eſt, iterum aggeratur; alioqui enim videretur terra quaſi eum reſpuere, & dicere; Nolo ut in me ſepeliaris. Si perſona dignior fuerit, Oratione ei parentant, in ejus laudem. In cœmeterio nemo alterum ſalutat.

Convertuntur poſtea, & magno cum ululatu & gemitu domum repetunt, ac inter eundum ſinguli ter ad terram inclinati gramen evellunt, cum adhærente ei gleba, ſeu ceſpites gramineos, dicentes, זכור כי עפר אנחנו *Recordare, quod pulvis ſimus:* (Pſ. 103. 14.) deinde illud poſt tergum

gum jactant, addentes ex Pſalm. 72. 16. ויציצו מעיר כעשב הארץ *Et florebunt de civitate, ſicut herba terræ*, ſic teſtantes ſpem nempe Reſurrectionis mortuorum, qui inſtar graminis denuò germinabunt & florebunt, ut & Propheta ait; *Oſſa veſtra quaſi herba germinabunt.* Alii verò id fieri *Ieſa. 66. 14.* dicunt, ut ſic nobis, *homines nihil aliud niſi pulverem & terram eſſe*, in memoriam revocemus, ut David ait. Poſt tergum verò, non verò ante pe- *Pſal. 103. 14.* des, projiciunt; quia gramen illud immundum eſt, utpote ab iis tactum, qui circa mortuum occupati fuerunt: Ideò nolunt illud ante ſe videre: vel in luctus & doloris ſignum, ſicuti de amicis Jobi legitur; *Sciderunt q; ſinguli pallium* *Iobi. 2. 12.* *ſuum, & ſparſerunt pulverem ſeu terram ſuper capita ſua.*

Ubi ad ſcholæ atrium redierunt, manus abluunt, & ajunt; *Manus noſtræ non effuderunt* *Deut. 21. 7. 8.* *ſanguinem iſtum* &c. *Expia populum tuum Iſraëlem* &c. uſque ad; *in medio populi tui Iſraël.* Hinc in ſcholam pergunt, humi ſedent, mox de loco in locum ſubſiliunt, & ſepties vel novies ad minimum ſedem mutant, recitantque Pſalmum 90. In mortui gratiam Precem recitant, quæ illis קדיש appellatur, ut & dicta aliquot conſolantia; ut, *Et ſic decor Domini Dei* *Pſal. 90. 17.* *noſtri ſuper nos, &c.*

Eodem die, quo quis moritur, ſepeliunt, *Mortuus ſtatim ſepeliendus.* vel quamprimùm fieri poteſt; quia ſcriptum eſt; *Non pernoctabit cadaver ejus, ſed* קבור תקברנו *Deut. 21. 23.* *ſepelien-*

ſepeliendo ſepelies eum; quiſquis nempe is fuerit. Et quò magis quis feſtinat ad efferendum eum, eò melius facit. Excipiuntur tamen Pater & Mater, quorum mors majori & diuturniori lamentatione & planctu proſequenda. Quod ſi etiam quis per noctem aſſervet cadaver, ad comparandam ei arcam, involucra, vel ſi exſpectandi ſint propinqui ejus ad funus deducendum, vel alii, quia hoc fit in honorem defuncti, non eſt illicitum.

Sepulchrum non eſt pridiè faciendum, & per noctem apertum relinquendum. Nam ſcribunt, Traditionem ſe habere, ſi id fiat, intra paucos, atque adeò 16. dies, alium ex ea familia moriturum.

Non condunt duos mortuos in uno ſepulchro juxta ſe invicem: ſed debet aliquod eſſe inter eos intervallum, quod eos diſtinguat, ut unusquiſque ſuum peculiare habeat ſepulchrum. Hoc enim cedit in honorem demortui. Sic etiam non reponunt duo feretra ſuper ſe invicem; aut ſi fiat, vel neceſſariò faciendum ſit, ſex palmorum terra inferiori eſt injicienda.

Sepeliendus in dorſum reponendus eſt, facie ſurſum verſâ, ad inſtar dormientis. Si contrà fiat, vel ſtans aut ſedens ſepulchro indatur, id mortuo ignominioſum cenſetur. Feretrum etiam operculo claudendum, neque terra faciei ejus injicienda, quod & hoc contemptum vel neglectum ſpiret. Se-

Sepulchreta ab urbe abeſſe debent ad quinquaginta cubitos, ne ſubinde ea homines in conſpectu habeant, & mœrore ac triſtitiâ afficiantur. *Sepulchreta ubi.*

Eum, qui ſibi ipſi violentam mortem conſciſcit ſcienter, volenter, (המאבד עצמו לדעת) nec lugent, nec plangunt, nec veſtes propter eum lacerant, nec ſe diſcalceant, nec quicquam in ejus gratiam faciunt: quia hæc omnia fiunt in honorem mortui; Talis autem non meretur, ut quicquam in honorem ejus fiat, quia impius eſt. Magnum enim peccatum commiſit, & magnam illud pœnam meretur, juxta illud; *Et ſanguinem veſtrum, animarum veſtrarum, requiram.* Recitant ſuper ipſo ברכת אבלים Precationem lugentium, in honorem viventium ſuperſtitum. *De αὐτοχειρίοις.* *Geneſ. 9. 5.*

Eadem eſt ratio ejus, qui in Excommunicatione moritur: non ſolùm nullo honore, ſed ludibrio inſuper afficitur, lapidem feretro ejus imponunt, ad ſignificandum, illum Lapidatione dignum fuiſſe. Huc etiam referuntur, Apoſtatæ, Athei, Epicurei, Libertini, fidem abnegantes, Præceptorum jugum excutientes, & ſuo arbitrio, ſine Deo, & ſine Lege viventes: quia ſunt Dei oſores, de quibus dicitur; *Annon odio habentes te, odio proſequor?* Imò proximi agnati veſtibus albis, epulis, conviviis, feſtum agunt, lætitiam ſuam teſtantes, quòd è medio ſint ſublati, juxta

illud; *Quùm pereunt impii, eſt exultatio*, Proverb. 11.10.

Lugentes proximi. Qui principes funus deducunt, ſive filii ſint, ſive proximi agnati, domum reverſi. per *ſeptem dies* humi nudis pedibus ſedent & edunt: Nullas carnes comedunt, nullum vinum bibunt, (verùm Sabbatho, vel alio quopiam die feſto, horum uſus illis in feſti honorem permittitur) per *triginta dies* lugubres & ſqualidas veſtes gerunt; nullas vel lavant, vel lotas & mundas induunt: balneis abſtinent: non tondentur, oleis vel aquis odoratis nec unguntur nec lavantur; ungues non ſubſecant, ſed excreſcere ſinunt, &c. Virum cum viris edere oportet, mulierem cum mulieribus. Septem his diebus otioſi ſunt, non laborant, neque negotiantur, & miſerandum in modum ſe gerunt: Maritus & uxor non eodem lecto dormiunt &c.

Luctum *ſeptem dierum* probant ex eo quod *Amos 8.10.* dicitur; *Et convertam Feſta veſtra in Luctum.* Hinc concludunt; quemadmodum Feſtum durat per ſeptem dies: ita quoque Luctus per totidem dies durare debet.

Quòd *per triginta dies non tonderi* debeant, probant ex eo, quod Deus ad filios Aharonis *Levit.10.6.* dixit; *Capita veſtra ne nudate* (אַל תִּפְרָעוּ) (comam ſcil. quæ פֶּרַע dicitur, quam nutrire debebant, detondendo). Quomodo verò numerum triginta dierum hîc inveniunt? פרע

ſeu

ſeu, *Comam alere* inquiunt, præcipitur etiam Nazireo Num. 6.5. cum interdicto, ne eam detondeat omnibus diebus voti Nazireatus ſui. Votum autem Nazireatus indefinitè, eſt triginta dierum. Unde verò hoc habent? Ex eo quod ibidem ℣. 8. dicitur; *Omnibus diebus Nazireatus ſui* קדוש יה״יה *ſanctus erit.* Hic vox יהיה per Gematriam in numeris facit 30. Ergo tot ſunt dies Nazireatus, & per conſequens & Luctus. Acumen Rabbinicum!

Quòd *per triginta dies* pullis veſtibus induti eſſe debeant &c. eliciunt ex eo quod legitur; *Et miſit Joab in Tekóah, & tulit inde mulierem ſapientem, & dixit ad eam; Præ te fer luctum obſecro, atque indue te quæſo veſtibus lugubribus, nec ungas te oleo, ſisq; veluti mulier jam diebus multis lugens ſuper mortuum.* 2.Sam.14,2.

Hic dicitur, *Diebus multis luctum circa veſtes & unctionem durare debere.* In ſuprà adducto loco, ex Levitico, Comæ adjunguntur Veſtes; *Capita veſtra ne nudetis, & veſtimenta veſtra ne ſcindatis.* Itaque concludunt hinc, utriusque debere eſſe eandem rationem, ut non per pauciores dies pullis veſtimentis mortuus lugeatur, quàm raſurâ & tonſione capitis.

Lugentes de alieno cibo comedant.

Primâ veſperâ, qui luget, cibo ſuo non veſcitur, ſed amici accedunt, cibum ſuum ſecum afferentes. Cauſas hujus rei reddunt varias: *quidam* ajunt, id fieri, quòd lugens, circa curam mortui occupatus, non cogitet

de cibo ſibi procurando: alii dicunt, id faciendum eſſe ad conſolationem lugentium, quam ex eo capiant, quando vident, ſe aliis curæ & cordi eſſe, & ſibi condolere: alii id educunt ex eo, quod Deus, luctum Ezechieli prohibens, dixit; *Et panem hominum ne comedas*; Hic volunt per *Panem hominum* intelligi *Panem aliorum hominum*, qualem lugentes edunt, & ſic jam tùm hanc conſuetudinem in Iſraële obtinuiſſe. Si mulieri luctus obveniat, illa itidem non de ſuo, vel mariti cibo, epulum primum capiet: ſed mulieres aliæ illi cibum mittent, non viri. Ova *dura* illi edenda præcipuè mittuntur conſolationis ergò, ut & vinum, quemadmodum enim ova rotunda ſunt & ſphærica, ita quoq; mors volubilis eſt, hodiè hunc, cras illum petit. Vinum; ad eos recreandos & exhilarandos, ut luctus ſui obliviſcantur, juxta illud Salomonis, Prov. 31.

Eze. 24. 17.

Ob ſeptem perſonas obligatur quis ad luctus ſolemnitates præſtandas; Patrem, Matrem, Filium, Filiam, Fratrem, Sororem, & Uxorem.

Filiorum luctus ob parentum obitum.

Parentes mortuos filii per annum integrum lugent. Pullis veſtibus in luctu non utuntur: ſed veſtes illas, quibus obitus tempore quis indutus fuit, nec ullas alias, totò luctus tempore, per integrum ſcil. annum, geſtare tenetur. In quibuſdam tamen locis vel nigris, vel violaceis veſtibus induuntur.

Quotan-

Quotannis etiam jejunio eum diem celebrant, quo parentes ipſis erepti fuere.

Filium præterea oportet per ſolidos undecim menſes, ſingulis diebus, Precem illam, quæ קדיש dicitur, recitare. Scribunt enim & credunt, patrem hoc pacto ex purgatorio liberari. Impii duodecim integros menſes in purgatorio manent: qui paulò magis pii ſunt, citiùs egrediuntur. Hinc ſcribitur in Talmud; *Prævaricatores, tam Iſraëlitæ, quam Gentiles, corpore ſuo deſcendunt in Gehennam, & ibi per duodecim menſes cruciantur; Corpus conſumitur, & Anima igne in cineres redigitur, quos ventus pedibus juſtorum in Paradiſo ſtatu ſuo ſubjicit, ſicut dicitur apud Prophetam;* Et conculcabitis impios: quia erunt ut cinis ſub plantis pedum veſtrorum: *Hæretici autem, Proditores, Apoſtatæ, Epicuræi, &c. manebunt in ea* לדורי דורות *in ſæcula ſæculorum, ſicut dicitur*: Quoniam vermis eorum non morietur, & ignis ipſorum non extinguetur. Ideò undecim tantùm menſes pro patre quiſque orat: nemo enim patrem ſuum pro impio vult habere. Hac autem prece patrem liberari, è Talmude docent (Author Speculi ardentis citat ex tractatu *Callah*) ejuſmodi fabellâ: *Quum Rabbi Akibba aliquando ſpatiatum iviſſet, obviam factus eſt illi vir, eo lignorum faſciculo onuſtus, cui ferendo neque aſinus, neq; equus par fuiſſet. Interrogavit R. Akibba, an vir eſſet, an verò ſpectrum? virum ſe eſſe*

Purgatorium.

Roſch haſſchanah fol. 17. 1.

Malach. 3. 21.

Eſa. 66. v. ult.

reſpondit, jam quidem mortuum, & ſibi ſingulis diebus tantum onus in purgatorium deferendum eſſe, quo miſerrimè propter peccata in hoc mundo perpetrata uratur. Denuò interrogavit Rabbi, an filium nullum ſuperſtitem reliquiſſet? qui uxor illius, qui filius vocaretur, & in qua urbe habitarent? Quum hæc omnia reſciviſſet, illò ſe contulit, filiumq́ illius inventum precem קדיש *docuit, & ſingulis diebus pro patre ſuo recitare juſſit; hoc enim pacto ex purgatorio liberatum iri. Quum verò filius didiciſſet, & aliquandiu recitaſſet, vir ille Rabbino noctu in ſomnis apparuit, gratiasq́ egit, & ſe ex purgatorio liberatum, & in horto Eden jam eſſe, confeſſus eſt.* Geſtum hoc poſtea Rabbinus ad omnes Judæorum ſcholas ſcripſit, ſtatuens & præcipiens, ut ſinguli filii precem hanc pro patre ſuo recitarent. Ideò patres in mortis lectulo decumbentes lætantur, ſi filium ſuperſtitem relinquant.

Oratio pro defunctis. Neque ſolùm Filius, ſed & tota Eccleſia ſingulis Sabbathis pro defunctis orat, maximè pro illis, qui vel aliquid ad uſum pauperum, vel Synagogæ conſervationem legarunt & contulerunt, vel aliis operibus benè meruerunt: Formula hujuſmodi precationis extat in libro Precum ſecundum conſuetudinem Judæorum Italorum, & ita habet; *Recordetur Deus in bonum animæ Rabbi N. aut Dominæ N. qui, vel quæ ivit ad vitam æternam, cum anima Abrahami, Iſaaci & Jacobi: vel* (ſi fœmina fuerit) *Saræ, Rebeccæ, Rachelis, & Leæ,*

qui

qui vivunt in horto Edenis; quia daturus eſt Rabbi N. vel Domina N. filius ejus, aut propinquum ejus, quantum ſponte animus ejus ipſi dictaturus eſt, in eleemoſynam, vel, pro Oleo lucernæ &c. in expiationem animæ ejus, & ut Deus ejus recordetur in bonum; largiatur ei Deus requiem, id benè ipſi ſit, & anima ejus ligata ſit in faſciculo viventium in vita æterna, in paradyſo, ſub ſolio gloriæ? Expergiſcatur tempore vivificationis mortuorum, & canet cum reliquis dormientibus in pulvere, ſicut ſcriptum eſt; Vivent mortui tui, cadavera mea reſurgent; expergiſcimini, & cantate, qui habitatis in pulvere; *& τῷ N. filio ipſius, vel propinquo, vel amico & familiari ejus, det mercedem bonam, & vitam bonam, in mundo hoc, & in ſeculo futuro! impleat petitiones cordis ejus & cordis noſtri, in bonum! germinare faciat ipſi, & nobis, ſalutem brevi; Sic ſit voluntas ejus, Amen:* Precationem hanc vocant זכרון הנשמות *Memoriam animarum.*

Ejuſmodi fabulis ſapientiſſimi Rabbini Judaicam fidem juventutis animis inſerunt, unde tam pii, ſolertes & induſtrii Judæi tandem oriuntur. Ac ſanè ſapientiam ſuam & ſanctitatem præ cæteris omnibus gentibus mirum quantum jactant.

Elato mortuo, lectus, in quo animam exhalavit, de novo inſternitur, & ad caput lampas olei accenditur, quæ per ſeptem continuos dies ardet, in animæ honorem, quæ illuc, ubi evolavit, revertitur, & corpus amiſſum deflet.

Cur aquam effundant.

Quòd aquam ex ædibus effundunt, ejus rei varias reddunt rationes: Sunt qui dicant, in Prophetiſſæ Mariæ memoriam id fieri, de quâ ſcribitur; *Mortuaq; eſt ibi Maria & populus aquâ indiguit.* Sapientiſſimi Talmudis ſuffarcinatores id fieri ſcribunt, quia Angelus mortis, qui hominem interfecit, cultrum ſuum vel gladium aquâ, quæ domi eſt, ſtatim abluat, ac proinde aquam illam inficiat. Scribunt enim in Talmude, *Satanam ſive Angelum mortis ad caput lecti ſtare, cum gladio evaginato præ manibus, à quo tres fellis amari guttæ dependent: ubi primùm ægrotus gladium illum conſpicit, terretur, & os diducit. Tum tres illæ guttæ homini in os decidunt; primâ guttâ confeſtim moritur; alterâ guttâ pallidus & luridus redditur; tertiâ deniq; putreſcit. Quamprimùm verò homo animam exhalavit, ad aquam properat Satan, & gladium ſuum abluit: ideò omnem aquam in plateam ejiciunt.* Egregium mehercle fidei Judaicæ fundamentum! Alii ſcribunt, olim ſono cornu alicujus publicatum fuiſſe, ſi quis mortuus eſſet: quòd triſtitia hujuſmodi nova nemo libenter ſoleat ore nuntiare. Hac de cauſa nunc effundi aquam, ut omnes ſciant, mortuum eſſe in illis ædibus.

Num. 20. Tract. Abhoda Zara, cap. 1.

De Angelo mortis.

Scribit præterea Antonius Margarita, in tractatu de Scenopegiis legi, *priſcos pios Rabbinos à Deo petiiſſe, ne ſibi Angelus mortis tam horrendâ ſpecie in mortis lectulo appareret, idque à Deo impetraſſe:*

petraſſe: imò illos per ſanctum nomen, Satanam non tantùm faſcinaſſe & vinxiſſe, ſed & illi ſiniſtrum oculum eruiſſe, &c.

Et in Talmude ſcribunt, *unicuique mortuos multo afficiendos eſſe honore; ſiquidem omnia norunt quæ in hoc mundo fiunt.* Item, *animam non illicò cœlum, unde orta eſt, repetere, ſed in hoc mundo per duodecim menſes errare, iterum in ſepulchrum redire, multa in purcatharterio interim pati, & demum poſt duodecim menſes in cœlum venire, ibiq; quieſcere.* *Tract. Berachos. cap. 3. Schab. fol. 152. Taanith. fol. 23.*

In libro שבט יהודה id eſt, *Tribus Judæ*, in diſputatione inter Chriſtianum & Judæum exortâ, Chriſtiano quærente, *cur mortui omnia norint, quæ hic in terrâ fiunt?* reſpondetur; *Animam in cœlum non venire, donec corpus ſepultum, & in pulverem denuò redactum fuerit, ac proinde diu adhuc in terris manere, & omnia quæ hic fiunt reſcire.* Animam verò non protinus in cœlum abire, ex Salomonis Eccleſiaſte probat, ubi ſcribitur; *Revertatur pulvis* (hoc eſt corpus) *in terram ſuam unde erat, & ſpiritus* (vel anima) *redeat ad Deum qui dedit illum.* Hic, inquit Judæus, *corpus primò in pulverem redigi* dicit, deinde *ſpirirum ad Deum redire;* alioqui dixiſſet Salomo; *Spiritus redeat ad Deum, & corpus in terram, &c.* *Eccleſ. 12. 7.*

Elias, præſtantiſſimus ille Grammaticus, in Tisbite ſuo ſcribit, ad radicem חבט, hanc eſſe Rabbinorum ſuorum ſententiam; *quum* *De Chibbut hakkéver.*

Judæus ex hac vitâ exceſſit, Angelum mortis venire, & ſuper ſepulchro ejus ſedere, animam in corpus denuò intrare, illudq́; in pedes erigere, tum Angelum mortis catenam accipere, cujus altera pars eſt ferrea, altera ignea, quâ corpus hominis duobus ictibus ferit: primo ictu diſſolvi omnia membra ejus, altero omnia oſſa ejus diſſipari, ubi verò tertium ictum addiderit, in pulverem & cinerem redigi: bonos poſtea Angelos venire, qui oſſa ſimul colligunt & ſepulchro reddunt. Pœnam hanc חבוט הקבר *Chibbut hakkéver* appellant, nec de illa tantùm ſcribunt, ſed & certiſſimè eam credunt, & in precum ſuarum libellis Deum ornant, *ut à* חבוט הקבר *liberentur*, ut in libello Precum, quas Benedictiones appellant, inter preces, quæ Expiationis die recitantur, videre eſt.

Num. 32. Legimus quoque in libro חסידים *Chaſſidim*, *eum qui multas eleemoſynas diſtribuit, qui diſciplinæ & continentiæ amans eſt, qui libenter & ex animo benefacit, peregrinos cibat, piaq́; attentione preces concipit, quamvis extra terram Canaan habitet ab ictibus & plagis ſepulchri immunem fore, & tutum à* חבוט הקבר. Hinc quoque perſpicere eſt, eos, qui in terra Canaan moriuntur, harum plagarum expertes eſſe; omnes verò reliquos, qui extra terram illam moriuntur, huic pœnæ obnoxios. Huc etiam pertinet, quòd oporteat illos, qui in peregrinis regionibus moriuntur per occulta & latentia foramina, terræque cavernas tamdiu volutari, donec

donèc in terram promiſſam venerint; alioqui á mortuis reſurgere non poſſunt, uti primo hujus libri capite expoſuimus.

Finitis ſeptem diebus luctus, in publicum iterum prodeunt: quidam lampades in Schola accendunt, orationes faciunt, & eleemoſynas pauperibus promittunt pro anima defuncti. Si Rabbinus, aut alius vir inſignis moriatur, conciones & orationes funebres in illorum honorem & laudem habentur, vel etiam Carmina, quæ juſta ipſis vocantur הספד המת *Planctus mortui.* In multis locis etiam lapides ſepulchrales ſepulchris addunt cum Inſcriptione, in quâ nomen ſepulti, ejus laudes, dies item, annus & menſis mortis ejus, continentur. Non ſuperimponunt autem hujuſmodi lapidem ſepùlchro, ſed juxta illud erectus ſtat. Unde מצבה *Mazzéva* vocatur, *Statua*, *Lapis ſtans.* In Rituali Maharil f. 111. ſcribitur, inter ſepulchra Moguntina inventam eſſe jam ante 200. & ampliùs annos, hujuſmodi ſtatuam, cui inſcriptum fuerit, שפחה חרופה; erectam, juxta ſupputationem in ea expreſſam, mille & centum antè annis. Unde antiquitas illius Synagogæ colligitur.

Qui Sepulchra Judæorum videt, dicit; *Benedictus ſit Deus, Rex Mundi, qui judicio creavit vos, judicio vos ſuſtentavit, judicio vos morte affecit, & judicio vos reſuſcitaturus eſt: Benedictus eſto Domine, qui vivificas mortuos.* Super ſepulchra autem

Judæus ex hac vitâ exceſſit, Angelum mortis venire, & ſuper ſepulchro ejus ſedere, animam in corpus denuò intrare, illudq́; in pedes erigere, tum Angelum mortis catenam accipere, cujus altera pars eſt ferrea, altera ignea, quâ corpus hominis duobus ictibus ferit: primo ictu diſſolvi omnia membra ejus, altero omnia oſſa ejus diſſipari, ubi verò tertium ictum addiderit, in pulverem & cinerem redigi: bonos poſtea Angelos venire, qui oſſa ſimul colligunt & ſepulchro reddunt. Pœnam hanc חבוט הקבר *Chibbut hakkéver* appellant, nec de illa tantùm ſcribunt, ſed & certiſſimè eam credunt, & in precum ſuarum libellis Deum ornant, *ut à* חבוט הקבר *liberentur*, ut in libello Precum, quas Benedictiones appellant, inter preces, quæ Expiationis die recitantur, videre eſt.

Num. 32. Legimus quoque in libro חסידים *Chaſſidim, eum qui multas eleemoſynas diſtribuit, qui diſciplinæ & continentiæ amans eſt, qui libenter & ex animo benefacit, peregrinos cibat, piaq́; attentione preces concipit, quamvis extra terram Canaan habitet ab ictibus & plagis ſepulchri immunem fore, & tutum à* חבוט הקבר. Hinc quoque perſpicere eſt, eos, qui in terra Canaan moriuntur, harum plagarum expertes eſſe; omnes verò reliquos, qui extra terram illam moriuntur, huic pœnæ obnoxios. Huc etiam pertinet, quòd oporteat illos, qui in peregrinis regionibus moriuntur per occulta & latentia foramina, terræque cavernas tamdiu volutari, donec

donèc in terram promiſſam venerint; alioqui à mortuis reſurgere non poſſunt, uti primo hujus libri capite expoſuimus.

Finitis ſeptem diebus luctus, in publicum iterum prodeunt: quidam lampades in Schola accendunt, orationes faciunt, & eleemoſynas pauperibus promittunt pro anima defuncti. Si Rabbinus, aut alius vir inſignis moriatur, conciones & orationes funebres in illorum honorem & laudem habentur, vel etiam Carmina, quæ juſta ipſis vocantur הספד המת *Planctus mortui.* In multis locis etiam lapides ſepulchrales ſepulchris addunt cum Inſcriptione, in quâ nomen ſepulti, ejus laudes, dies item, annus & menſis mortis ejus, continentur. Non ſuperimponunt autem hujuſmodi lapidem ſepulchro, ſed juxta illud erectus ſtat. Unde מצבה *Mazzéva* vocatur, *Statua*, *Lapis ſtans.* In Rituali Maharil f. 111. ſcribitur, inter ſepulchra Moguntina inventam eſſe jam ante 200. & amplius annos, hujuſmodi ſtatuam, cui inſcriptum fuerit, שפחה חרופה; erectam, juxta ſupputationem in ea expreſſam, mille & centum antè annis. Unde antiquitas illius Synagogæ colligitur.

Qui Sepulchra Judæorum videt, dicit; *Benedictus ſit Deus, Rex Mundi, qui judicio creavit vos, judicio vos ſuſtentavit, judicio vos morte affecit, & judicio vos reſuſcitaturus eſt: Benedictus eſto Domine, qui vivificas mortuos.* Super ſepulchra autem

Ierem.50.12. tem Chriſtianorum dicunt בושה אמכם Pudo affecta eſt mater veſtra valdè, erubuit genitri veſtra: ecce noviſſima gentium erunt deſer tum, terra arida, & ſolitudo. Vel *Mortui no* *Eſa.26.14.* *reviviſcent, mortui non reſurgent.*

Officium eius, qui à morbo convaleſcit.

Qui ex morbo aliquo convaleſcit, tenetu Deo pro beneficio ſibi præſtito benedicere his verbis: בא״י א״מה הגומל חסדים טובים לחייבים שגמלני כל טוב *Benedictus ſit Deus, Rex Mundi, qu beneficia ſua confert etiam in recs* (indignos, inter quos & ego): *quiq; mihi etiam omne bonum retribuit.* Audientes eum, ſubjungunt; אשר גמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלת *Qui tibi nunc benefecit, idem benefaciat tibi ſemper!*

Hanc benedictionem recitare debent in cœtu decem minimùm perſonarum, inter quos etiam ſint duo Rabbini, juxta illud; *Pſal.107.32.* ובמושב זקנים יהללוהו *Et in conſeſſu ſeniorum laudabunt eum.*

Si quis alius eum præveniat & Deum vel hac formula laudârit, quòd eum reſtituerit; vel aliá, veluti; בריך רחמנא דעלמא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא *Benedictus ſit Deus mundi, qui te nobis reddidit, & non tradidit te pulveri;* ipſe ſubjunget *Amen*, & defunctus eſt officio ſuo.

Facienda eſt hæc benedictio, ſeu Gratiarum actio, intra triduum à ſoluto morbo, dum nimirum miraculum ſeu beneficium eſt recens.

CAPUT

CAPUT L.

De venturo Judæorum Meſſia.

Meſſiam Judæis promiſſum eſſe omnes conſentiunt, ideò in quotidianis precibus à Deo petunt, *ut citò & in diebus ſuis veniat:* ſed quis ille, & quandoventurus ſit, dubium valdè eſt apud illos & controverſum.

Vulgò omnes credunt, hominem vùlgarem & plebejum fore, qui tamen cæteros homines multiplici virtute longè ſuperet: uxorem etiam ducturum, liberos procreaturum, qui illi in regno ſuccedant. *Meſſiam qualem Iudæi fingant.*

Quia autem Sacra Scriptura duplici modo de Meſſia loquitur; interdum nempe tanquam de vili, paupere, & abjecto, qui & moriturus ſit; interdum tanquam de magnifico, præpotente & excelſo, &c. ideò ſibi duos quoque Meſſias finxerunt; alterum, quem *Meſſiam filium Joſephi* appellant, qui pauper erit & vilis, vir tamen ſtrenuus & rei bellicæ peritiſſimus; alterum, quem *Meſſiam filium Davidis* vocant, qui verus Meſſias & rex Iſraelis erit, quique eis in terra Canaan præerit.

De illius adventu inter ſe diſſident atque diſcordant. *De tempore adventus Meſſiæ.*

Priſci Judæi, ante Chriſti nativitatem, non procul à termino aberrarunt, quum Elias dixit; *Mundum ſex mille annos duraturum, nempe* *Tractatu Sanhe. c. 11.*

per duos mille annos mundum fore תהו *inanem & vacuum*, hoc eſt, abſque Lege divina, *per duos mille annos* תורה *ſub Lege, reliquos verò duos mille fore* ימי משיח *dies Meſſiæ.* Sperabant itaque, poſt quatuor mille annos à mundi creatione Meſſiam venturum, nec ſanè procul à ſcopo aberant. Nam, juxta vulgatam Chriſtianorum ſupputationem, Chriſtus rectus & verus Meſſias Anno 3963. vel ex Judæorum ſupputatione 3761. (ducentis enim & duobus annis à nobis diſtant) natus eſt. Verùm quia non inſtar alicujus magnatis, vel præpotentiſſimi regis, ut Davidis, vel Salomonis, advenit Chriſtus, nec ex alienigenæ Herodis tyrannide, & Romanorum poteſtate eos liberavit; nec etiam ferreo ſceptro omnes illorum inimicos confregit & imminuit, ſed ſpirituali oris ſceptro regimen ſuum in illos orſus eſt; ideò pro vero Meſſia admittere illum noluerunt, etſi à quibuſdam agnitus & admiſſus fuerit, atque illo ipſo quoque tempore viri juſti & pii illum expectaverint, ut de Simeone dicitur; *quod conſolationem Iſraëlis*, hoc eſt, Chriſtum, *expectaverit*, ut ſenior Propheti ſſa Anna *multa loquebatur de eo omnibus qui expectabant redemtionem Jeruſalem.* Et hoc eſt, quod Apoſtolus Paulus ait, *ſecundum electionem gratuitam quorundam, qui Chriſtum verum Meſſiam & ſervátorem admiſerunt, reſervationem factam eſſe.* Tamen quia omnem regiam poteſtatem, verum ſacer-

Cur Chriſtū pro Meſſia noluer. nt agnoſcere.

Luc. 2. 25.

verſ. 38.

Rom. 11. 5

ſacerdotalem honorem & dignitatem amiſerant, Urbs Jeruſalem deſtructa fuerat, & templum incenſum, tempora Meſſiæ præteriiſſe crediderunt. Ideò anno ſecundo & quinquageſimo à templi deſolatione, ſuperbus quidam & arrogans Judæus ſe pro vero Meſſia obtruſiti, & ſibi hanc Bileam prophetiam attribuit; *Orietur ſtella ex Jacob, & conſurget virga de Iſraël, & percutiet duces Moab, vaſtabitq; omnes filios Seth, Et erit Idumæa poſſeſſio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis ſuis* (Hæc tum temporis de ineunte Chriſtianorum regno accipiebant, & etiamnum hodiè venturum Meſſiam exſequuturum credunt) *Iſraël verò fortiter aget.* Gratiſſimus & acceptiſſimus hic illis fuit nuntius, quum audirent, ſe Romanis, qui paulò antea urbem & templum perdiderant: dominaturos & imperaturos. Se autem impoſtor ille juxta hanc prophetiam בר כוכב Bar cochabh *Stellam exorientem* appellabat. Aderat illi primùm præſtantiſſimus & doctiſſimus Rabbi Akibha, qui diſcipulorum viginti quatuor millia habuit, & de illo publicè proclamabat חיינו מלכא משיחא *En ipſum regem Meſſiam!* Magnum hoc pacto & numeroſum contraxit populum, ſedemque regiam Bitheræ habuit. Sed quum paulò poſt Imperator Adrianus Meſſiam hunc per ſeſquitriennium obſediſſet, urbem expugnaſſet, Meſſiam captum mortis ſupplicio affeciſſet, & ſimul cum hâc Stellâ

Barcochabh.

Num. 24. 17.

Stellâ quadragies centum millia Judæoru jugulaſſet & miſerè trucidaſſet, experti ſu reliqui, ſe ab hâc Stellâ ſeductos fuiſſe, & â illo tempore in hunc uſque diem falſum illu Meſſiam בר כוזב *Bar coſabb* vel כוזיבה *Coſi* hoc eſt, Mendacem & falſum Meſſiam appe larunt. Multi præterea alii diverſis tempor bus ſe pro Meſſiâ venditarunt, ut in libro שבט יהודה videre eſt, idque quia Meſſiæ tempo præteriiſſe, conſcientiâ convincebantur.

Quum autem Chriſtum verum Meſſia ſpreviſſent & repudiaſſent, nullusque alius or retur, illam Eliæ traditionem, cujus mod meminimus, nempe poſt quatuor mille an nos Meſſiam venturum, adulterarunt, & ac jecerunt, *propter peccata ſua tempus protractu eſſe, nec Meſſiam adhuc adveniſſe.* Sed poſtqua nullus omninò advenit Meſſias, nec ullu ampliùs adventus illius terminum aſſequ potuerunt, diris & execrationibus devov runt illos, qui tempora adventus Meſſiæ ſup putarent, & terminum ejus inquirerent, dixerunt, תפח רוחן של מחשבי קצין *Rumpatu ſpiritus eorum qui tempora*, adventus nemp Meſſiæ, *ſupputant.* Nihilominus tamen mult diris iſtis ſusque deque habitis, juxta Prophet rum prædictiones, animi conſcientiâ impulſ tempora adventus Meſſiæ præteriiſſe agnov runt, ideoque ſcripſerunt, *Revera quidem n tum eſſe, ſed propter ſua peccata & vitam impœn tente*

Sanhedrin cap. 11. p. 97.

vel עצמן *id eſt, corpus eorum.*

ſentem nondum revelatum, idque à maxima parte etiamnum hodie creditur. Hinc ſcribit R. Schelomo Jarchi, *majores exiſtimaſſe, Meſſiam eo die natum, quo Hieroſolyma ultimùm deſolata eſt.* Ubinam verò tamdiu lateat, incertum eſt. Sunt qui arbitrentur, jacere in paradiſo, mulieris capillo alligatum, & huc Salomonis verba in Cantico Canticorum detorquent: *Caput tuum ſuper te ut Carmelus, & coma capitis tui eſt tanquam purpura, quâ rex alligatus eſt in ambulacris. Rex*, nempe Meſſias, *in ambulacris*, nempe in paradiſo; Hanc veterum Rabbinorum expoſitionem hoc quoque loco reſpicit R. Schelomo. In Talmude dicitur *ſedere ad portam urbis Romæ inter ægrotos & leproſos*, ex illo ſc. Eſajæ loco cap. 53. ubi *deſpectiſſimus & noviſſimus virorum*, imò *vir dolorum & infirmitatum* appellatur. Alii alia mendacia, aliaſque fabulas comminiſcuntur.

Cant. 7,5.

Sanhed. cap. 11. p. 98.

Ieſ. 53. 3.

Verùm utut ſit, venturum adhuc credunt. Sed adventum ejus decem portenta antecedent, quibus ad adventum ejus animadvertendum ſinguli monebuntur & excitabuntur. Non enim tam vilis erit & ocultus illius adventus, atque quum Chriſtus advenit. Ego verò decem hæc prodigioſa ſigna enumerabo, prout in libello, qui אבקת רוכל *Pulvis aromatarius* dicitur, ſcripta leguntur.

Signa adventum Meſſiæ antecedentia.

Primum ſignum erit, *quòd Deus excitaturus*

& producturus eſt tres reges apoſtatas & à fide ſuâ deficientes, in hominum tamen conſpectu veri Dei cultum, quamvis animus longè alius ipſis ſit futurus, præ ſe ferentes. Omnes enim homines ſeducent, illisq; imponent, ut à Deo & fide ſuâ deficiant, ita ut multi quoque peccatores inter Iſraëlitas liberationi ſuæ & redemptioni ſint deſperaturi, Deum abnegaturi, & timorem illius derelicturi. De illis dicitur;
Ieſ. 59, 15. Defecit veritas; *quid eſt,* Defecit? *Quicunq; veritatem amant, catervatim aufugient, & in latibulis & ſpeluncis ſeſe abſcondent; fortes verò & tyranni illos omnes perſequentur & interficient. Tum nullus erit rex in Iſraël, uti ſcribitur;*
Hoſ. 3, 4. Dies multos ſedebunt filii Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, &c. *Nullus erit Academiæ rector, nullus princeps ſynagogæ; nulli fidi paſtores, qui populum lege Dei paſcant, nulli miſericordes & ſancti, nulli clari & præſtantes viri amplius erunt; Cœli claudentur, nullus cibus, nullum alimentum inter homines reperietur. Tres illi reges plurima dura, iniqua & tyrannica facient decreta (Dei tamen permiſſione & ordinatione novem tantùm menſes regnabunt) adeò ut homines imminuantur & deficiant, &, quàm Deum abnegare, mori præoptent, decuplum illis tributum imperabunt, qui octo antea pendebat, octoginta in poſterum pendet; qui decem, centum; cui non erit in ære luet in corpore, &c. & graviora in dies onera populo Iſraëlis imponentur. Accedent etiam ab extremis terræ partibus nigri & doformes homines, quos*

quos qui intuebitur, præ terrore & metu morietur. Singuli enim duo capita, & ſeptem oculos flammeos & igneos habebunt, tantæq; pernicitatis & velocitatis erunt, ut cervos ipſos curſu æquent. Tum Iſraël clamabit; Væ, væ nobis! pueruli verò terrebuntur, & ipſi exclamabunt; Ah væ, Ah væ! quid nobis faciendum eſt mi pater? pater verò reſpondebit; Redemptio Iſraëlis propè inſtat.

Alterum hoc eſt ſignum; *Deus maximum à ſole in orbem calorem immittet, unde multi cauſi, febres ardentes, peſtilentes, aliiq; morbi orientur, ex quibus mille hominum millia, tum inter ethnicos & mundi hujus nationes, tum inter impios Iſraëlitas quotidiè morientur, ita ut tandem Ethnici in fletus & amaros ejulatus prorumpant & dicant, Eheu! quò nos miſeros vertemus, ubinam nos abſcondemus? Properabunt itaque, & tumulum ſibi ipſis ſtruent, ibiq; mortem votis ſuis accerſent; præ horrendâ ſiti & doloribus, in omnibus terræ foraminibus & cavernis ſe ſe occultabunt. Juſtis verò & piis inter Iſraël calor ille medicina erit, uti ſcribitur;* Et orietur vobis timentibus nomen meum, ſol juſtitiæ. & ſanitas in pennis ejus. Idem hoc prædixerat quòque impius Bileamus; *Heu quis victurus eſt quando iſta faciet Deus?* *Mal. 4. 2.* *Num. 24, 23*

Tertiò, *ſanguineum rorem ſtillabit Deus in terram, qui Chriſtianis & nationibus mundi gratiſſimus ros eſſe videbitur; de illo itaq; bibent, & omnes morientur; Impii quoq; inter Iſraël, qui redemptionem deſperant, de illo bibent, & morientur. Pii*

verò & juſtis Judæis, qui in verâ in Deum fide perſtiterint, non nocebit, uti ſcribitur; Qui ſapientes fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ, &c. *Et per triduum totus orbis ſanguine ſcatebit, uti ſcribitur*; Et dabo prodigia in cœlo & in terrâ, & ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi.

Dan. 12, 3.

Ioel. 2, 30.

Quartò, *Deus ſalubrem rorem iterum demittet, de quo bibant mediocriter pii, qui ex prioris roris potu morbum contraxerant, & ſanabuntur, uti ſcribitur*; Ero quaſi ros Iſraëli, germinabit ſicut lilium, &c.

Hoſ. 14. 6.

Quintò, *Deus ſolem in tenebras per triginta dies convertet, uti ſcribitur*; Sol convertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis; *Poſt triginta dies priſtinum illis ſplendorem reſtituet, uti ſcribitur*; Et congregabuntur inſtar vinctorum in carcere, & claudentur in ergaſtulo, deinde poſt multos dies viſitabuntur. *Propterea terrebuntur Chriſtiani, & pudebit eos, agnoſcentq; hæc propter populum Iſraëlis fieri, & multi ad Iudaicam fidem convertentur, uti ſcribitur*; Qui cuſtodiunt vanitates fruſtra, miſericordiam ſuam derelinquent.

Ioel, 2, 31.

Ieſa. 24, 22.

Iona. 2, 8.

Sextò, *Deus impio imperio Idumæo* (Romàno) *totius orbis regimen concedet; quidam verò inter cæteros Romæ exorietur, qui per novem menſes univerſo terrarum orbi dominabitur, & magnas regiones*

iones deſtruet, cujus furor in populum Iſraël exardebit, & graviſſima illis tributa irrogabit, ærumnisq́; & miſeriis multis illos premet. Eo tempore Iſraëlitæ valdè imminuentur, delebuntur, & omni auxilio orbabuntur. Tempus illud prædixit Jeſajas, quum dixit; Vidit quòd non eſſet vir, & admiratus eſt, quòd nemo eſſet qui opem afferret. *Novem illis menſibus elapſis, Dominus Meſſiam filium Joſephi*, hoc eſt, tribu Joſephi oriundum, *cui Nehemiæ filio Huſielis nomen erit, mittet, qui cum tribu Ephraim, Manaſſe, Benjamin, & Gaditarum parte adveniet. Quamprimum hoc Iſraëlitæ audient & percipient, ad illum ex omnibus urbibus & regionibus confluent & congregabuntur, uti ſcribitur*; Convertimini filii rebelles, inquit Dominus, quia ego mariti jus in vos habeo, & aſſumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. *Tum Meſſias filius Joſephi regem Idumæum* (hoc eſt, Imperatorem Romanorum vel Papam) *aſpero bello perſequetur, illum ſuperabit, magnamque hoſtium ſtragem edet, ipſum denique Idumæorum regem jugulabit, Imperium Romanum* (סדינת רומי) *deſtruet & deſolabit, & ſacra quædam vaſa, quæ tanquam theſaurus in Imperatoris Æliani ædibus reſervantur, Hieroſolymam referret. Rex Ægypti pacem quoque cum Iſraëlitis faciet, & omnes illos interficiet, qui circum Hieroſolymam, Damaſcum & Askalonem habitabunt, cujus rei fa-*

Ieſa. 59, 16.
Jerem. 3, 14.

ma & rumor totum orbem pervadet, magnoque & horrendo pavore omnes homines conſternabit.

Septimò, *dicunt lapidem marmoreum Romæ eſſe, qui formoſæ virginis ſpeciem referat, qui non humanâ dextrâ, ſed divinâ virtute in illam formam cæſus ſit, ad illum convenient ſceleratiſſimi ex omnibus nationibus nebulones, amore illius ardebunt, & nefandis illum præment concubitibus. Ideò Deus creaturam & infantis ſpeciem in lapide illo formabit, & tandem, lapide diviſo, infantem educet, qui Armillus* הרשע *impius vocabitur; ille ipſe nimirum, quem* אומות *Gentes vel Chriſtiani Antichriſtum appellant: longitudine & latitudine duodecim cubitos æquabit, inter utrumq; oculum ſpithamæ interſtitium erit, oculis profundis & rubris, capillo aureo, ſoleis viridibus, & duobus capitibus conſpicuus erit Ille impium Romanorum regem accedet, & ſe Meſſiam, illorumq; Deum eſſe, profitebitur: Confeſtim Romani in illum credent. & regem ſibi aſſument, omnesq; Idumæi illum amabunt, illiq; adhærebunt. Ille totam regionem in poteſtatem ſuam rediget, & Idumæis* (hoc eſt, Chriſtianis, *dicet; Huc mihi legem, quam vobis dedi, afferte; Illi cum precum ſuarum libello afferent; ille verò tanquam rem cognitam accipiet, hanc ipſiſſimam legem ſuam eſſe dicet, & ut in ſe credant, hortabitur. Deinde ad Nehemiam quoque filium Huſielis & totum Iſraëlem, Hieroſolymam legabit, & ſibi Judæorum legem afferri, ſeq; Deum eſſe, ex illa probari jubebit: illi autem magno corripientur metu, ſummaque illos incedet*

Vide de hoc & Armillo Lexicon Chald. & Talmud. in voce ארמילום

det admiratio. Tum Nehemias cum triginta millibus præſtantiſſimis bellatoribus, è tribu Ephraim, Armillo cum libro legis obviam prodibit,& hæc verba coram illo leget; Ego ſum Dominus Deus tuus, non habebis Deos alienos coram me; *Reſpondebit Armillus; hæc in lege non exſtare, ac proinde veniant, & ſe Deum eſſe confiteantur, & in Deum admittant, uti cæteræ gentes admiſerunt. Nehemias filius Uſielis ſervis ſuis illicò præcipiet, ut illum capiant & vinciant, & cum triginta ſuis millibus in prælium prodibit,& ducenta hominum millia ex Armilli copiis cædet. Irâ & furore capietur Armillus, omnemq; ſuum populum in profundam vallem congregabit, & cum Iſraële iterum pugnabit, multosq; illorum occidet. Ibi quoq; optimus Meſſias filius Joſeph in prælio cadet, verùm ſancti Angeli illum efferent, recondent, & cum cæteris Patriarchis conſervabunt, Iſraëlitæ verò majorem in modum perterreſient,& cor illorum inſtar aquæ effluet: ſed Armillus Meſſiam filium Joſephi mortuum eſſe non reſciet; alioqui omnia internecioni daret. Tunc temporis orbis univerſi nationes Iſraëlitas terris ſuis ejicient, nec diutius ſecum habitare permittent, & tantis ærumnis & anguſtiis urgebuntur Judæi, ut ab ipſius mundi principio tam graves nunquam experti ſint; Tum accedet Angelus Michaël, & impios ab Iſraële ſeparabit, uti ſcribitur;* In tempore illo conſurget Michaël princeps magnus, qui ſtat pro filiis populi tui, & veniet tempus, quale non fuit, &c. *Reſidui in deſertum fugient, & ibi*

à Deo probabuntur, & inſtar argenti & auri defæca-
Ezech. 20. *buntur, uti ſcribitur*; Et eligam de vobis tranſ-
Dan. 12.10. greſſores & impios. *Item*: Eligentur & dealba-
buntur, & quaſi ignis probabuntur multi, &c.
Et omnes Iſraëlitæ in deſerto reſidui puri & ſancti erunt, ibiq; per quadraginta quinq; dies morabuntur, & herbas tantùm, folia & gramen comedent, implebiturq; in illis, quod Propheta Hoſeas dicit:
Hoſ. 2,14. Ecce ego lactabo eam, & ducam in ſolitudinem, & loquar ad cor ejus: *Verùm unde probatur, illis per quinq; & quadraginta dies eſſe in deſerto ma-*
Dan. 12. *nendum? Ex hiſce Danielis verbis*; Et à tempore quum ablatum fuerit juge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui exſpectat, & pervenit uſque ad dies mille trecentos triginta quinque (*nempe ſi ad* 1290. *addideris* 45. *exſurgent* 1335.) *Illo tempore peribunt & occident omnes impii Iſraëlis, qui digni non ſunt qui redemptionem videant. Tandem quoq; impius Armillus Ægyptum expugnabit, uti ſcribitur*: Et
Dan. 11. 42. terra Ægypti non effugiet. *Inde Hieroſolymam contendet, & illam denuò ſolo æquare conabitur,*
Ibid. 45. *juxta id quod dicitur*; Et figet tabernaculum ſuum inter duo maria, ſuper montem inclytum & ſanctum, & veniet uſque ad ſummitatem ejus, & nemo auxiliabitur ei.

Octavò, *Surget magnus ille Angelus Michael, &*
Ieſ. 27,13. *ingens cornu ter inflabit, uti ſcribitur*; In die illâ clangetur tubâ magnâ, & venient qui perdi-

ti fuerant de terrá, &c. *Item;* Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Auſtri. *Quum p. imâ vice medium & æqualem ſonum tubæ dabit, verus Meſſias filius David, & Propheta Elias apparebunt, & ſe piis Judæis, qui in deſerta Judæ fugerant, manifeſtos facient: tum animos colligent, manus illorum corroborabuntur, crura infirma & debilia firmabuntur. Omnes quoq; Judæi per totum orbem vocem tubæ exaudient, & Deum populum ſuum miſericorditer viſitare, & perfectam redemtionem inſtare & imminere agnoſcent: illi etiam congregabuntur, qui in Aſſyriam captivi abducti ſunt. Chriſtianis vero, & aliis gentibus, clangor ille magnum injiciet terrorem, magnis & graviſſimis morbis corripientur. Interea Judæi ad iter Hieroſolymitanum ſe accingent, Meſſias etiam filius David, & Elias Propheta, cum piis Judæis qui in deſerta Judæ fugerant, cæteriq; omnes Iſraëlitæ, qui ad illum congregati fuerint, magnâ cum lætitiâ Hieroſolymam venient. Statim ut hæc audiet impius Armillus, dicet; Quouſq; viliſſima hæc & abjectiſſima gens recalcitrabit? Ingentes itaq; Chriſtianorum copias & exercitus conſcribet, & Hieroſolymam ad novum regem debellandum in expeditionem educet. Verùm Deus illos non amplius de anguſtiis in anguſtias deducet, ſed Meſſiæ dicet; Sede à dextris meis; & populo Iſraël; Tranquilli & quieti eſtote, præſentiſſimumq; & valentiſſimum auxilium, quod vobis hodiè Deus oſtendet, diligenter conſiderate, Tum ignem & ſulphur Deus è cœlis pluet, uti ſcribitur;* Zach. 9, 14.

Ezech. 38, 22. Et judicabo eum peſte & ſanguine, & imbre vehementi, & lapidibus immenſis; ignem & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum ejus, & ſuper populos multos qui ſunt cum eo. *Impius ille Armillus cum toto exercitu ſuo ibi morietur, & impii Idumæi* (h. e. Chriſtiani) *qui Dei noſtri domum perdiderunt, & nos ex patriâ noſtrâ in captivitatem abduxerunt, miſerè peribunt, illosque Judæi ulciſcentur, uti ſcribitur*; Et erit domus Jacob ignis, & domus Joſeph flamma, & domus Eſau (h. e. Chriſtianum imperium; nos enim Eſaui filios & Idumæos appellant) ſtipula, & ſuccendentur in eis, & devorabunt eos; & non erunt reliquiæ domus Eſau (Chriſtianorum) quia Dominus loquutus eſt.
Abdiæ 18.

Nonò, *quum Archangelus Michaël ſummo & producto ſuo iterum clanget, omnia ſepulchra Hieroſolymis aperientur, & Deus omnes mortuos vitæ reſtituet; Meſſias quoq; filius David, & Elias Propheta, pium Meſſiam filium Joſephi, qui ſub portâ aſſervabatur, è mortuis ſuſcitabunt. Interea totus populus Iſraël, Meſſiam filium Davidis ad reliquos Judæos, qui paſſim adhuc inter Chriſtianos & alias gentes diſperſi manebunt, ablegabit, ut Hieroſolymam quoq; veniant: hîc omnes gentium reges ſine morâ Judæos, qui inter illos adhuc morabuntur, humeris ſuis & rhedis impoſitos Hieroſolymam deducent.*

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos Sollicitat!

Decimò, *quum Angelus Michaël tertium clanget*

get, educet Deus illos qui ſuper fluvio Goſan, Lachlach & Chabor, nec non in urbibus Judæ habitabunt, & ſine numero cum filiis Moſis in paradiſum venient, terraq́ à fronte eorum & à tergo tota erit ignea & flammea, nec quicquam Chriſtianis, reliquisq́ gentibus, quo ſuſtentare ſe & vivere poſſint, relinquetur. Quum verò decem Iſraëlitarum tribus educentur, columna nubis præſentiæ glorioſæ majeſtatis Domini circumdabit eos, & Deus ipſe agmen illorum præcedet, uti ſcribitur; Aſcendet pandens iter ante eos: divident & tranſibunt portam, & egredientur per eam, & tranſibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum. *Mich. 2. 13.* *Deus quoq́ fontem aperiet illis, qui ex arbore vitæ ſcaturiet, illosq́ in via potabit, ita ut nullam unquam ſitim patiantur, uti ſcribitur;* Aperiam in ſupremis collibus flumina, & in medio camporum fontes: ponam deſertum in ſtagna aquarum, & terram inviam in rivos aquarum. *Iſa. 41, 18.* *Item;* Non eſurient, neque ſitient, & non percutiet eos æſtus & ſol, &c. *Ieſa. 49, 10.*

Adverſus hæc decem adventum Meſſiæ portendentia ſigna, in quibus magnæ illis ut plurimùm ærumnæ & anguſtiæ erunt ſubeundæ, decem habent conſolationes:

Prima conſolatio in eo conſiſtit, *quòd Meſſias certò adhuc venturus ſit, uti ſcribitur;* Ecce rex tuus ad te venit, &c. *Zach. 9, 9.*

Altera, *quòd per totum orbem diſperſos in unum collecturus & congregaturus ſit, uti ſcribitur;* Ecce *Ierem. 31, 8.*

ego

ego adducam eos de terrâ Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ, inter quos erunt cæcus, & claudus, & prægnans, & pariens ſimul, cœtus magnus revertentium huc. *Unde diſcere eſt, ſi quis claudus vel cæcus mortuus fuerit, illum à Meſſia cæcum & claudum vitæ reſtituendum; alter quoque alterum probè agnoſcet. Sed poſtea à Deo ſanabuntur, adeò ut claudi inſtar cervorum*
Ieſ. 35, 6. *ſaltent, uti ſcribitur;* Tunc ſaliet ſicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

Tertia, *quòd Deus mortuos ſuſcitabit, uti ſcri-*
Dan. 12, 2. *bitur.* Et multi de his, qui dormiunt in pulvere terræ, evigilabunt.

Quarta, *quòd Deus ſanctum templum inſtauraturus ſit eâ formâ, quam Propheta Ezechiel vidit.*

Quinta, *quòd populus Iſraël tunc univerſo orbi ab extremitate unâ ad alteram dominabitur, uti*
Ieſ. 60, 12. *ſcribitur:* Gens & regnum quod non ſervierit tibi, peribit, & gentes ſolitudine vaſtabuntur. *Præterea totus Mundus ad Deum convertetur,*
Soph. 3, 9. *juriq; illius & legi ſubjicietur, uti ſcribitur;* Tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes nomen Domini, & ſerviant ei humero uno.

Sexta; *quòd Deus illo tempore perdet & delebit omnes populi ſui inimicos* (Chriſtianos) *& in illos ſeverè ac vehementer vindicabit, uti ſcribitur;*
Ezech. 25, 14. Iterum Idumæos ulciſcar per populum meum Iſraël, &c.

Septima, *quòd Deus omnes morbos & plagas ab Iſraële*

Iſraële tollet, uti ſcribitur; Nec dicet incola, infirmus ſum: à populo enim qui habitat in eâ, auferetur iniquitas. *Ieſ. 33, 24.*

Octava, *quòd Deus populo Iſraël annos & vitam prorogabit, & tamdiu vivent, quamdiu quercus vel alia arbor id genus ſubſiſtit, uti ſcribitur*; Secundum dies ligni erunt dies populi mei. *Item*; Non erit ibi amplius infans dierum, & ſenex qui non impleat dies ſuos, quoniam puer centum annorum morietur (hoc eſt, quum quis centum annos natus morietur, *In pueritia vel puer mortuus* dicetur: tamdiu enim vivent, quamdiu ab Adamo ad Noachum primi homines vixerunt, nempe per aliquot ſæcula, ut Aben Eſra in hunc locum ſcribit.) *Ieſa. 65, 22.* *verſ. 20.* *Vide Peſachim in Talmud cap. 6. pag. 68.*

Nona, *quòd ſe Deus ita Iſraëlitis revelabit, ut illum de facie ad faciem videre poſſint, ut ſcribitur*; Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter, quòd os Domini loquutum eſt; *Imò, omnes in populo Iſraël Prophetas reddet, uti dicitur*; Et erit poſthæc, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ. &c. *Ieſa. 40. 5.* *Ioel. 2, 28.*

Decima, *quòd Deus innatas cupiditates, libidines, & mali irritamenta ab illis tollet, uti ſcribitur*; Et dabo vobis cor novum, & ſpiritum novum ponam in medio veſtri, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, &c. *Hactenus ex libello* אבקת רוכל *Pulveris aromatarii.* In quibus etiamſi ſumma & argu- *Eze. 36. 26.* *Quomodo Iudæi à Meſſia in*

terram Canaan ſint ducendi.

argumentum illorum habeatur, quæ de Meſſia credunt, & quomodo ab illo in terram ſuam reducendi ſint; non utile tamen fore credo, ſi paulo fuſiùs deſcripſero, quibus ſolem nitatibus à Meſſiâ in terra Canaan excipiendi ſint, & quis ſit fauſtus, fœlix, & proſper illæ fortunæ flatus, quo ſub illo utentur.

Convivium Meſſiæ.

fol. 25. col. 1. Peſach. f. 119. Baſra 75.

Ubi ergo Meſſias omnes Judæos, ex omnibus nationibus, & mundi partibus congregaverit, & in terram illam melle & lacte fluentem deduxerit, *Regium* celebrabit *Convivium*, cum magno apparatu & lætitiâ, omnesque Judæos vocabit & comiter accipiet. In eo Judæorum quiſque, אפתורא דדהבא *ad menſam auream*, accumbet, uti prolixè docetur in Talmud, Tractatu de Jejunio. Ibi omnium, quæ Deus unquam creavit, maxima animalia, jumenta nempe, alites & piſces mactabuntur, generoſiſſimum & præſtantiſſimum vinum bibetur, quod in paradiſo crevit, ibidemque adhuc in Adami cellâ vinariâ reſervatur.

Bos immenſæ magnitudinis

Iob. 40, 10.

Pſal. 50, 10.

Rabb. Schelterchi &

Primò, ille שור הבר *Schor habbar* ingens *Taurus*, horrendæ & magnitudinis, & roboris, in medium prodibit, cujus in libro Job fit mentio, & בהמות *Behemos* appellatur. Hic ille ipſe eſt Taurus, ut ajunt Rabbini, de quo in Pſalmis legitur; *Mea eſt omnis beſtia ſylvæ, & Behemos in montibus mille*, hoc eſt, qui quotidiè montes mille depaſcitur. Verùm jure quærat aliquis, quò tandem Taurus hic devenerit? nam

nam jam pridem omnes totius orbis montes *Kabbrena-*
depaſtos oportuit. En Rhodus, en ſaltus! Ac *ki hic.*
ſanè hic Thomas, qui omnia benè dixit, hic Scoti ſubtilitas in luto hæreret: ſed Magiſtris noſtris nihil eſt invium, nodum hunc Gordium egregiè ſolvunt; Immobilis ſtat, nec loco ſuo recedit, ut Taurus qui ſaginatur; quòd verò interdiu depaſcitur, noctu in pridianam magnitudinem iterum excreſcit. Unde *Vaijkra rab.*
verò potus illi ſuppetit pro tanta cibi copia *ſect. 22.*
digerenda? *S. Jochanan dicit*; *Quicquid aquarum Jordanis intra ſemeſtre congregat*; *uno hauſtu ingurgitat*, *juxta id quod dicitur*; En rapit flu- *Iob. 40,18.*
vium, & non feſtinat, confidit, quòd educet Jordanem in os ſuum *R. Simeon autèm ben Jochaj dixit*; *Fluvius egreditur ex Edene*, *cui nomen eſt* יובל Juval, *& ex eo bibit*, ſicut ſcriptum eſt; ועל יובל ישלח שרשיו *Et ſuper Jubal mit-* *Ierem. 17,8.*
tet radices ſuas.

Secundò, huic convivio inferetur magnus il-
le *Cetus Leviathan* (ſeu, ut Judæi Germani pro- *Leviathan.*
ferunt, *Liſjaſan*) de quo etiam in libro Jobi, & alibi in Scripturâ agitur.

Tertiò, Leviathanis hujus fœmella, compar, occiſa, & ſalita apponetur: ſimiliter & Vacca, cum Tauro illo creata. Huc volunt reſpexiſſe *Jobum*, quando dixit; יכרו עליו חברים *Cœna-* *Iob. 40.25.*
bunt de eo (Leviathane) *ſocii.*

De hiſce animantibus ſapientiſſimorum Rabbinorum traditio Talmudica legitur in

hæc

Babba baſra cap. 5. p. 74. hæc verba: *Quicquid Deus creavit, marem & fœminam creavit, ac proinde omni dubio procul Cetum Leviathanem ita quoq; creavit, ſed ne mas fœminam ſaliret, genusq; ſuum propagaret, & propter cetorum illorum immenſam & inauditam magnitudinem totus orbis deſolaretur, Deus marem eviravit, fœminam verò mactatam ſalivit, juſtisq; & piis Judæis in futurum ſæculum, hoc eſt, in dies Meſſiæ, reſervavit, uti ſcribitur;* *Ieſa. 27. 1.* Cetum qui in mari eſt occidit. *Pariter quoq; ingentem bovem* בהמות, *qui montes mille depaſcitur, marem & fœminã creavit; ſed ne ſimiliter multiplicarentur, ac per conſequens totum orbem perderent & deſtruerent, quid fecit Deus? mari viros decuſſit, & inteſtabilem reddidit; fœminæ verò, ne quæ taurum potuerat, juvencum vel vitulum ferret, ſterilitatem immiſit, & piis Judæis in futurum ſæculum recondidit, uti ſcribitur;* *Iob. 40.* Fortitudo ejus in lumbis ejus, & virtus illius in umbilico ventris ejus.

Avis maxima. *Quartò*, ſcribit Elias Levita in ſuo Tisbite, ſe à Rabbinis ſuis inaudiviſſe, regio illi convivio inuſitatæ magnitudinis *Avem*, quæ בַּר יוֹכְנֵה *Bar Juchne* dicitur, toſtam & aſſatam apponendam eſſe, de quâ in Talmude ſcribitur; *Bechores cap. ult. p. 57.* *quum aliquando ovum è nido decidiſſet, trecentas proceras cedros caſu ſuo proſtraviſſe ac perfregiſſe, tandem eliſum, ſexaginta pagos inundaſſe.* Unde facilè quivis videre poteſt, *avem*, *piſcem*, *taurum* non multum ab invicem quoad magnitudinem abludere; facilè etiam veru quo

trans

transfigentur metiri, & ambroſium dapis aſſariæ nidorem, ſi non naribus, mente ſaltem percipere. Cave autem fabulam credas id genus enim ingentes aves, non ſolùm in Peredia & Perbibeſia, ſed & in Judæorum regionibus, complures reperiuntur. In loco Talmudis ſuprà citato, fide digniſſimus Rabbinus corvum non admodùm parvum ſe vidiſſe teſtatur. Res ita geſta eſt: *Dixit Rabba bar bar Channah; Ranam aliquando vidi, quæ magnitudine pagum Akram in Hagronia æquabat. Sed quantus erat pagus ille? ſexaginta domos capiebat. Acceſſit ſerpens immanis, qui ranam abſorpſit. Verùm ſupervenit corvus, qui ſerpentem cum ranâ tam facilè devoravit, quàm vulpes pyrum comeſt, & inde in arborem proximam evolavit.* (Jam verò arboris hujus craſſitudinem & altitudinem radio ſuo deſcribat Archimedes) *Reſpondit Rabb Papa filius Samuelis; Niſi ipſe locum illum vidiſſem, non credidiſſem.* Hactenus è Talmude. Quis autem aſinum hunc rabidum, Rabbinum, inquam, crociantem mendacii redarguat? Ipſe Kimchius in Pſalmum quinquageſimum, ad expoſitionem voculæ זיז ſcribit; *Rabbi Jehudam filium Simeonis dixiſſe, Ziz, avem eſſe tam grandem, ut, quum alas expandit, ſphæram ſolis* (גלגל החמה) *obtegat, & eclipſim univerſo orbi inducat.* Aliquando etiam *Rabbinus navigans, in medio mari avem genuum tenus in aquâ ſtantem vidit; Itaque ſecum navigantibus dixit; Hic lav-*

Rabba baſra cap. 5. p. 73. De corvo immenſo.

Pſal. 50.11.

Ibid. in Tal.

mur: aqua enim profunda non eſt. Vox verò è cœlis audita eſt, dicens; Rabbi, cave faxis, ante ſeptennium enim cuidam hìc ſecuris manibus excidit, quæ imum nondum attigit. Unde expendere eſt, quanta fuerint avis illius crura, & pro crurum proportione reliquum corpus. Nullum dubium eſt, quin id genus aves in ſylvam *Ela* ſe recipiant, in quâ inauditi, terribilis & immanis Leonis luſtrum memoratur, de quo Leone hæc in Talmude habentur; *Quum aliquando Romanorum Imperator R. Jehoſuam filium Hananiæ interrogaſſet; cur Judæorum Deus ſe Leoni compararet, & an adeo robuſtus eſſet, ut leonem interficere poſſet? reſpondit Rabbi, Deum ſeipſum vulgari leoni non comparare, ſed Leoni illi qui in ſylva Elâ deliteſcit. Imperator leonem ſibi oſtendi juſſit. Illum verò è cubili ſuo, & ex ſylvâ, precibus ad Deum factis, Rabbinus eduxit. Quum ab Imperatore paſſuum millibus quadringentis abeſſet, tam horrendum rugiit, ut omnes mulieres gravidæ Romæ abortierint, & muri urbis conciderint, ſed quum paſſuum millibus centum propior acceſſiſſet, iterum tam immane rugiit, ut omnibus hominibus Romæ dentes exciderint, ipſe verò Imperator de ſedili ſuo corruens, parum à morte abſuerit. Hìc imperator Rabbino ſupplicavit, ut leonem in luſtrum ſuum reduceret, quod factum eſt.* Verùm longiùs à regali noſtro convivio recedimus.

De Leone horrendo Cholin cap. 3. pag. 59.

Poſt hæc Tragemata quoque apponentur, & fructus dulces omne genus ex horto Edenis;

nis; imò de ipſo Arbore vitæ ipſis comedendum dabit, uti in Caphtor uperach ex Medraſch adducitur; fol. 58. col. 1. Hinc & in Targ. Cantic. 8, 2. legitur; *Comedimus etiam de malogranatis Edenicis, quæ pro Juſtis illic aſſervantur.*

Sanè carnem hanc bubulam, & ipſum ſalſamenta, poculum ſubſequi debet; alioqui non facilè à ſtomacho concoquerentur. Ideò Meſſias in hoc convivio præſtantiſſimum vetus *Vinum* apponet, non illud quidem Falernum, ſed quod ſtatim ab ipſa mundi creatione in Paradyſo crevit, ibique in Adami torculari vel cellâ in illud uſque tempus aſſervatum fuerit, uti ſcribitur; *In die illa vini commendatiſſimi vinea cantabitur, Ego Dominus ſervo illud.* Item; *Calix in manu Domini, & vinum quod in eo rubet, & plenus eſt miſto, effunditq; ex illo &c.* De hoc vino explicant illud Eſajæ; *Oculus non vidit præter te.* Sub finem convivii Poculum ipſis infundet, ſuper quo conſueto more Gratias agant: ipſi verò Deo gloriám tribuentes, ei hoc officium deferent; Deus illud offeret Michaëli; Michaël Gabrieli; Gabriel Abrahamo; Abrahamus Iſaaco; Iſaacus Moſi; Moſes Joſepho; his omnibus, ceu tanto honore non dignis, detrectantibus, tandem id injunget Deus Davidi, dicens; æquum eſſe, ut terrenus Rex Regi cœleſti gratias agat. Cui David, אני אברך ולי נאה לברך Benè, gra-

Vinum in convivio Meſſiæ apponendum.

Ieſa. 27. 2.

Pſal. 75, 9.

Cap. 64, 4.

Peſach. fi. 34, 2.

tias ergo agam, & me quoque hoc decet, ſicut
Pſal. 117,13. dicitur; *Poculum ſalutum accipiam, & nomen Domini invocabo.* Extant hæc in Talm. Peſach. f. 119. 2. Poculum hoc continebit 221. menſuras, ſicut iterum in Talmud docetur; כסא דדוד לעלמא דאתי מאתן ועשרין נחד לוגא מחזיק *Poculum Davidis in ſæculo venturo* 221. *Logos continebit, ſic-*
Pſal. 23. *ut dicitur*; Poculum meum רויה *revajah* exuberans. Unde verò hæ 221. menſuræ? Ex eo quòd per Gematriam vox רויה in literis hunc numerum conficit.

Num verò omnia hæc abligurient, nihilque reſidui in menſa relinquent? Omninò. Quid ergo de eo fiet? *Illi id inter ſe divident, & Hieroſolymis in foro venum exponent, juxta id quod dici-*
Iobi. 40,25. *tur*; Divident illum inter negotiatores; nempe *Leviathanem. Ex cute ſeu pelle verò ejus Deus faciet tabernacula vel umbracula pro juſtis, ſicut ite-*
Ibid. v. 26. *rum dicitur*; Implebis tabernaculis pellem ejus. *Reliquum expandet ſuper muros Hieroſolymitanos, quod lucem à ſe ſparget inde ab extremitate mun-*
Eſa. 60,2. *di unâ, usq; ad alteram, ſicut ſcriptum eſt*; Et
Eſa. 54,12. ambulabunt Gentes ad ſplendorem ortus tui. *Item*; Et ponam ex margaritis feneſtras tuas. Habentur hæc in Talmud Bava baſ. fol. 75. col. 1.

Ludi quos exhibebit. Certamen Tauri & Ceti.

Cæterùm Meſſias ille, antequam convivium inſtruat, *ludos exhibebit*, ut cæteri reges & principes in conviviis nuptialibus, vel aliis ſolemnioribus, convivarum exhilarando-

rum

rum gratiâ ſolent. Taurum itaque Behemos, & immanem cetum Leviathanem, in arenâ inter ſe committet, ut illorum luſu recreetur, uti ſcribitur; *Omnes beſtiæ agri ludent ibi.* Item; *Leviathan iſte quem formaſti, ad ludendum cum eo.* Taurus ergo currens, & recurrens, cornua ſua in Cetum acuet, quod Meſſiæ gratiſſimum & jucundiſſimum erit, uti ſcribitur; *Gratius erit Domino, quàm vitulus cornuà producens, &c.* Leviathan verò Tauro occurret, ſquamis ſuis, inſtar thoracis & loricæ, inſtructus, viſu horrendus & terribilis, uti ſcribitur; *Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia, compactum ſquamis ſe prementibus. &c.* Hic pugna demum crudeſcet, ſed irrito ſucceſſu; quia enim æqualium ſunt virium, uterque defatigatus corruet. Tum Meſſias gladio ſtricto utrumque confodiet & interficiet, uti ſcribitur; *In die illâ viſitabit Dominus gladio ſuo duro & grandi, & forti, leviathanem ſerpentem vectem, & leviathanem ſerpentem tortuoſum*: Item, *Qui fecit eum, gladium ſuum applicabit ei*: Item, *Confregiſti capita cetorum.* Prunas deinde verubus ſubjicient, & adjiciales illas epulas præparabunt, uti ſcribitur; *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ, convivium pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ.* Piſces diſtribuentur, & hilariter epulabuntur, uti ſcribitur; *Concident eum amici, divident illum negotiatores.*

Iob. 40, 15. *Pſal. 104. 26.* *Pſal. 69, 32.* *Iob. 41, 6.* *Ieſ. 27, 1.* *Iob. 40, 14.* *Pſal. 74, 13.* *Ieſ. 25, 6.* *Iob. 40, 25.*

Epulis his peractis Deus choream quoque *fol. 31.* piis inſtituet, ſicut in Maſséches Taanis, ſeu de jejunio ſcribitur; Dixit R. Elieſer, עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב בינידם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה אותו באצבעו שנא' *Faciet Deus chorum pro juſtis & ipſemet ſedebit inter eos in horto Edenis, & unuſquiſq; digito ex-* *Eſa. 25. 9.* *erto eum oſtendet, & dicet in die illo*; Ecce Dèus noſter ille eſt, expectavimus eum, exultabimus & lætabimur in ſalute ejus.

De uxore Meſſiæ. *Pſal. 45. 10.* Poſthæc, *Meſſias quoque uxorem ducet*, uti ſcribitur; *Filiæ regum inter honorabiles tuas, aſtat conjunx ad dexteram tuam, in auro Ophir*, id eſt, ut Judæi ipſi interpretantur, *Inter uxores tuas inclytas erunt filiæ regum.* Magno enim reges terræ ſibi honori ducent, filias ſuas Meſſiæ in uxores dare. Verùm præcipua Meſſiæ uxor, eademque regina (quæ hîc voce שֵׁגַל propriè deſignatur,) erit è formoſiſſimarum puellarum Iſraelitidum numero; illa ad dextram regis aſtabit, & perpetua regii thalami conſors erit: reliquæ verò in gynecæo aſſervabuntur, nec ad regem niſi vocatæ venient.

Liberi Meſſiæ. In hoc matrimonio *Meſſias filiis & nepotibus augebitur*, deinde *fato fungetur*, non ſecus ac cæteri homines. Filii ejus illi in imperio ſuccedent, & Iſraeli dominabuntur, uti ſcribitur; *Ieſ. 53, 10.* *Videbit ſemen longævum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur*, hoc eſt, exponente Rambam, *Longævus quidem erit Meſias, ſed tandem ipſe*

quoq;

quoq; in magnâ gloriâ morietur, & filius ejus in locum illius regnabit; & ita deinceps poſteri omnes.

Sed *quo modo Judæi in patriâ ſuâ ſub Meßiâ ſuo vivent?* *Iudæorum ſtatus feliciſſimus ſub Meſſia.*

Primùm, Chriſtiani, cæteræq; gentes ſuperſtites, & quarum jugulis pepercerint, ædes illis & urbes ædificabunt, agros colent, vineas plantabunt, & quidem ſine ullâ mercedis ſpe: facultates enim ſuas ultrò illis inſuper offerent; imò principes & magnates illis ſervient, & ſubditi erunt. Ipſi verò pretioſis amicti veſtibus ambulabunt, & ſpatiabuntur, inſtar ſacerdotum unctorum, Domino conſecratorum, ſicut ſcribitur; *Ædificabunt filii peregrinorum muros tuos, & reges eorum miniſtrabunt tibi &c. Et aperientur portæ tuæ jugiter: die ac nocte non claudentur, ut afferantur ad te facultates gentium, & reges earum adducantur; gens enim & regnum quod non ſervierit tibi, peribit.* Item, *Et ſtabunt alieni, & paſcent pecora veſtra, & filii peregrinorum, agricolæ & vinitores veſtri erunt. Vos autem ſacerdotes Domini vocabimini, miniſtri Dei noſtri dicetur vobis, facultates gentium comedetis, & in gloriâ earum ſuperbietis.* (Ah quis hîc Judæorum ſitim & aviditatem exprimat! quam tamen ſine ullo vultus ſui ſudore multi reſtinguunt, magno ſæpè Chriſtianorum detrimento aliquot aureorum millia corradentes.) *Dominium* *Ieſa. 60.* *Ieſa. 61, 5.*

Novus quoque, purus & ſalubris aër aſpirabit eis, uti ſcribitur; *Ecce, ego creo cœlos novos* *Aëris ſalubritas.* *Ieſa. 65, 17.*

& terram novam. Ideò ſecundâ fruentur valetudine, & longioris ævi erunt, non ſecus ac illi qui ante dilùvium vixerùnt; in ſenectute quoque viridi & robuſti erunt ut in juventute,

Pſalm.92. juxta id quod ſcribitur; *Adhuc fructificabunt in ſenectute, ſucculenti & vegeti erunt.*

Terræ fertilitas. Triticum ſemel ſatum, quotannis ſponte proveniet, germinabit, ſpicabitur & maturitatem ſuam aſſequetur, non ſecus ac ſarmentum ſemel in terram depactum, uti ſcribitur; *Con-*

Hoſ.14,8. *ſolidabunt ſeſe, non ſecus ac triticum, & germinabunt tanquam vitis.*

Cœli obſequium. Si quis horto ſuo vel agro ſuo, vel minimo etiam oluſculo, peculiarem pluviam optave-

Zach.10,1. rit, illam à Deo impetrabit, uti ſcribitur; *Petite à Domino pluviam in tempore ſerotino, & Dominus faciet nubes, ſatisq́ pluviæ dabit vobis ad ſingulas herbas in agro.*

Securitas. Tum triticum ſuum & vinum in altâ quiete & ſecuritate colligent, nec illis ab ullo hoſte

Ieſa.62.8. nocebitur, uti ſcribitur; *Non dabo triticum tuum ultrà cibum inimicis tuis, nec bibent filii alieni vinum tuum, in quo laboraſti, quia qui congregabunt illud, comedent, &c.*

Arbores novos fructus quotidiè proferent: terra placentas dulces, & veſtes ſericas, ſine labore hominis, edet, non ſecus ac quotidiè fungos producit & boletos: mulieres quotidiè

Ierem.31,8. parient, juxta id quod Jeremias dicit; *Concipiens, & ſimul pariens.*

Nullum

Nullum amplius bellum vel belli rumor in *Pax.*
terra erit, ſed ſolida & æterna pax inter homines
& feras, uti ſcribitur; *Et percutiam cum eis fœdus* *Hoſ. 2, 18.*
in die illa, cum beſtia agri, & cum volucre cœli, &
cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bel-
lum conteram de terrâ, & dormire eos ſecurè fa-
ciam. Item, *Habitabit lupus cum agno, &c.* *Ieſ. 11, 7.*

Quum inter Ethnicos, & peregrinas gentes
bellum orietur, Meſſias pacis & concordiæ ar-
biter erit, adeò ut nullus manum gladio ad-
movere audeat, uti ſcribitur; *Et judicabit gen-* *Ieſa. 2, 4.*
tes, & arguet populos multos, & conflabunt gla-
dios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces, non
levabit gens contra gentem gladium, nec exerce-
buntur ultrà ad gladium.

Tum Judæi æternâ perfundentur lætitiâ, no-
vas nuptias celebrabunt, Deumq; aſſiduè & in-
definenter laudabunt, & omnes ſapientiâ & co-
gnitione Dei pleni erunt, uti ſcribitur; *Hæc di-* *Ierem. 33, 10.*
cit Dominus, Adhuc audietur in loco iſto, quem vos
dicitis eſſe deſertum, vox gaudii, & vox lætitiæ, vox
ſponſi, & vox ſponſæ, vox dicentium, Confitemini
Domino exercituum, &c. Item; *Plena erit terra* *Ieſa. 11, 9.*
ſcientiâ Domini, tanquà aquis mare operientibus.

Novi equidem, eſſe inter illos, qui hæc o-
mnia allegoricè explicant, quòd nempe ſub his
hyperbolicis & carnalibus figuris, magnitudo
bonorum & gaudiorum cœleſtium ſpiritua-
lis adumbretur, כלשון בני אדם humano lo-
quendi more, לשבר ולשכך את הלבות ad mo-

venda corda, & deſiderium eorum excitandum, quo unuſquiſque ſtudeat tantæ felicitatis aliquando particeps fieri. Non tamen omnem etiam fidem illis derogant, prout ad literam ſonant, ſicut id videre eſt in libro *Schylchan arba*, Portâ 4. ubi rationibus prolixè probatur, hæc omnia ad literam implenda eſſe. Et Rabbi Meir Aldábi in libro *Schévile emunah* fol. mihi 113. poſteaquam illic de ſpiritualibus bonis hæc ſingula explicaſſet & applicaſſet, porrò ſubjungit; *Non eſt autem quòd quis exiſtimet, me ideò hæc Rabbinorum noſtrorum dicta, de convivio Meſſiæ, in dubium vocare aut negare. Abſit hoc à nobis! Hoc verò dicimus, illas epulas non fore pro replendo ventre, uti ſimplices & ſtolidi nonnulli intelligunt, ſed ad augendum intellectum, ut iis idoneus reddatur ad ea capienda & aſſequenda, quæ eo tempore ipſi apprehendenda ſunt. Sunt nimirum hæc ex iis, quæ habent* נגלה ונסתר *ſenſum manifeſtum & occultum, &* ושניהם אמת *ambo ſunt veri. Ad hæc reſpexit Salomon,*
Prov. 25, 11. *quando dixit*; Ut mala aurea cum figuris argenteis, eſt verbum dictum ſuis modis. *Volunt enim dicere*; Verbum dictum duplici ſenſu, manifeſto ſcil. & occulto, (qualia ſunt præſentia, de quibus agitur) eſſe ſicut Malum aureum argenteis & perforatis palis tectum & incluſum; quamvis enim argentum exteriùs videatur eximium, tamen ſi quis interiùs per illa foramina conſpiciat, illud longè præſtantius

ſtantius deprehendet; quando ſcil. aurum argento præſtat. *Rabbini quippe noſtri non ſemper loquuntur verbis ſimplicibus; ſed neceſſitas eos quandoq; adigit, ut ænigmaticè & figuratè loquantur; quando ſcil. de iis agunt, quæ non ad vulgi captum & uſum, ſed pro eruditis & intelligentibus ſervire debent &c.* Videatur & R. Moſes ben Majemon in Hilchos Teſchúvah cap. 8. & Hilchos Meláchim cap. ult.

In ſummâ, ſanctæ hujus gentis tanta erit fœlicitas, ut ipsâ cogitatione concipi non poſſit, nedum ut verbis exprimi queat. Judæos itaq; in hâc ſuâ proſperitate ſollicitare nolo, nec fidei illorum arcana Chriſtianis prodere ultrà pergam. Hoc ſatis ſuperq; eſt: adde, quòd illis non valdè arridebit, quòd & fidem illorum, & vitam eò uſque retexerim.

Chriſtianus verò Lector ſatis ex hiſce omnibus percipiet & intelliget, Judaicam fidem, totamque illorum religionem, non in Moſe, ſed in mendaciis, falſis & futilibus traditionibus, Rabbinorum & ſeductorum fabulis, fundamentum ſuum ponere; ideò non ampliùs Chriſtianis dicendum eſſe, Judæos legi Moſaicæ mordicùs adhærere, ſed cum Prophetâ Jeremiâ; *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reverti, attendi & auſcultavi, nemo quod rectum eſt loquitur, &c.* Item cum Chriſto; *Irritum faciunt mandatum Dei per traditionem ſuam, fruſtra Deum colunt, docentes doctrinas* *Concluſio libri.* *Jerem. 8.* *Matth. 15.*

quæ

quæ ſunt mandata hominum, illum ore ſuo, non autem corde colentes, illum profitentes ſe ſcire, ſed facto negantes, quum ſint abominandi, & rebelles, & ad omne opus bonum reprobi, ut inquit beatus
Tit. 1. Apoſtolus Paulus. Propterea luce meridianâ clarius eſt, illos pœnam incurriſſe, quam Moſes
Deut. 28. interminatus erat, nempe, Deum *percuſſiſſe illos amentiâ, & cæcitate, & ſtupore cordis, adeò ut palpent in meridie ſicut palpat cæcus in tenebris.* Hoc nimis in illis verum experimur, dum ſacroſanctum Dei verbum tam miſerè corrumpunt & detorquent. & pudendè contra omnem ſenſum & rationem, abſque ullo pudore & intellectu, explicant & exponunt. Faxit Deus miſericors, ut nos Chriſtiani, horribili hoc iræ divinæ exemplo commoti, Deum, illiusque Verbum diligamus, quâ par eſt reverentiâ excipiamus, ne furor ejus in nos quoque exardeat, & veritatis lucem tanti beneficii immemores amittamus; Faxit inquam, Deus, ut corda noſtra in dies magis atque magis juſtitiæ Solem admittant, nosque Spiritu ſuo ſancto in omnem veritatem ducat & deducat.

Amen.

FINIS.

AD

AD QUÆSTIONES ET objecta Judæi cujuſdam.

Αντερωτήσεις & Reſponſa Chriſtiani.

JUDÆUS.

QUæro, *quomodo vos dicitis Jeſum veniſſe, ut mundaret homines à peccatis, & educeret eos à gehenna, quum ille, dum occiſus eſt, auxerit peccatum Judæorum, qui cruci affixerunt eum?* Nam non poteſt inveniri majus peccatum, quàm ſuſpenſio Dei.

CHRISTIANUS.

Quæro viciſſim, *quomodo lex data eſſe dicatur in ſalutem, quum tàmen & transgreſſiones & reatum auxerit?* Conſtat enim, Judæos ſtatim irritum feciſſe pactum Dei, & juſtitiam legis violando, iram Dei magis in ſe provocaſſe. Imò quæro, *quomodo fœdus Dei, quod ſingulare bonitatis teſtimonium fuit, & adoptio, quâ filios Abrahæ ſibi in peculium aſſumpſit, multis cauſa fuerit duplicis interitus: ſicuti Ezechiel Iſraëlem Sodomâ & Gomorrâ pejorem eſſe pronuntiat, hac ſolâ de cauſa, quòd ſalutem ſibi oblatam contempſerit?* Ezech. 16, [illegible] Hinc certè appparet, improbis iſtis canibus nihil aliud curæ eſſe, niſi ut maledicant.

Porrò

Porrò ad eorum quæſtionem facilis eſt reſponſio; veniſſe quidem Filium Dei, ut Judæis primùm, deinde & toti mundo lucem vitæ afferret: ſed tam Judæos ab initio, quàm majorem hominum partem ſuâ malitiâ lucém vertiſſe in tenebras. Neque mirum eſt vel novum, ſic homines abuſos eſſe Dei gratiâ, ut ſibi exitiale redderent, quod deſtinatum erat eorum ſaluti. Certè quum Deus ſe populi Redemptorem fore promittit, ſimul tamen denuntiat, ſe fore in lapidem offendiculi Regno Iſrael & Juda. Quomodo hæc inter ſe conveniunt, niſi quòd Deus verè & non fallaciter gratiam offert, unde pendet ſolida populi fœlicitas? Sed increduli, dum illam reſpuunt, duplex ſibi accerſunt exitium: cujus rei documentum extitit in Davide, qui Rex in hunc finem creatus fuit, ut poſtea ex eo proveniret Meſſias, & tamen vocatur *Lapis reprobatus à præcipuis architectis.* Adde quòd in perſona Jeſu, Meſſiæ noſtri, nihil accidit, quod non prædixerint Judæis Prophetæ de Meſsia: ac præſertim Jeſajas, qui magnificè extollere volens, quam per illius manum gratiam populo ſuo daturus erat, ita præfatur; *Quis credet ſermoni noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt?* Dicturus erat paulò pòſt, Meſſiam reconciliaturum homines Deo, ut ſalvi fierent, ſed priùs exclamat, magnam partem, cæcitatis ſuæ causâ, privatam iri tanto bo-

Pſal. 118.

Jeſa. 53. 1.

to bono, quia virtus Domini ſepulta illis erit, & incognita. Alibi etiam clariùs duo hæc conjungit, *parum eſſe ut Meſſias reſtituat deſolationes Iſraël: ſed fore ſalutem Jehovæ uſq; ad fines orbis*: & tamen non fore plenam reſtitutionem Iſraelis, quia *bona pars ad Dominum non redibit.* Denique perinde loquuntur Judæi, ac ſi nunquam gens eorum ingrata fuiſſet Deo, & ex medicina mortiferum ſibi venenum feciſſet. Certè exitum & reditus libertatem illis Deus ab exilio Babylonico promittens, memorabile gratiæ ſpecimen in illorum ſalutem edidit. Atqui major pars impio contemptu culpam ſuam & reatum duplicavit: longè enim illis ſatius fuiſſet, non redimi, quàm abjicere & pro nihilo ducere tantum Dei beneficium. Sed hoc modo impleri vaticinium Jeſajæ oportuit; *Si fuerit populus tuus ut arena maris, reliquiæ ſalvæ fient.* Atque ut finem faciam, primùm redemptio luculentè oſtendit, oblatam Dei gratiam non ſemper hominibus prodeſſe: quin potiùs fieri bis noxiam, ubi indignè prophanantur. Deus certè per manum Moſis populum eduxerat, ut omnium eſſet ſervator. Atqui ſcimus, horrendis vindictæ exemplis ſæpiùs contra multa millia fulminaſſe: tandem immenſa illa multitudo, exceptis duobus, miſerè conſumpta in deſerto periit. Annon melius reprobis fuiſſet, nunquam egreſſos eſſe ex Ægypto? imò

Ieſa. 49. 6.

Ieſa. 1.

imò nunquam eſſe natos, quàm ſic Dei manu profterni?

JUDÆUS.

Matth. 5. 17. 2. Quæro, *Quum ſcriptum ſit in Matthæo,*
Gen. 17. 12. Non veni ut detraherem, &c. *Et in lege Moſis habetur.* Die autem octavo circumcidet carnem
Deut. 12. 32. præputii ſui. *Item,* Omne præceptum quod præcipio tibi hodiè, obſervabitis & facietis: non addes nec minues ex eo. *Quòd ſi ita eſt, conſtat quod legem Moſis diſſolverit?*

CHRISTIANUS.

Quæro viciſſim, *quum lex Moſis vetet quidquam operis fieri die ſeptimo, quomodo eodem die jubeat maſculos infantes circumcidi?* Item, *quomodo Moſes diem unum è ſeptem Deo ſanctificari jubeat:*
Eſa. 66. *Jeſajas autem ſub Chriſti Regno promittat continua ſabbatha, & continuas Neomenias? niſi quòd in circumciſione oſtendit Deus opera ſua eximi à communi lege: Jeſajas verò aliquid excellentius promittens, quàm ſub lege exhibitum fuerit Judæis, ſignificat præceptum de Sabbatho fuiſſe umbratile?*

Plenior autem quæſtionis ſolutio hæc eſt, quum voluerit in uno tantùm altari Deus ſibi offerri ſacrificia, Eſajas tamen promittit, ſub
Eſa. 19. 19. Regno Meſſiæ *altaria in Ægypto & Aſſyria fore:* quum nefas alibi fuerit quàm Hieroſolymæ Dei faciem quærere, & illi offerre ſacrificia: Jeſajas tamen *templum illi fore in Ægypto dicit.* Et Malachias diſcrimen omne locorum tollit his

his verbis; *Offeretur incenſum nomini meo in toto* Malach.1.11.
orbe. Certè clara externi cultus mutatio ſub Regno Meſſiæ oſtenditur: neq; tamen hoc modo diſſolvitur lex, vel apex unus ex ea minuitur: quin potiùs hæc vera eſt legis ſanctio, non fuiſſe in veteribus figuris objectum oculis inane ſpectaculum, ſed eorum quæ ſignificabant, exhibitam in Chriſto ſubſtantiam. Nunc videndum, quorſum Deus Sabbathum inſtituerit, nempe in ſymbolum eſſet ſanctificationis, ut docet per Moſen & Jeremiam. Sequitur ergò præceptum illud inter umbras numerandum eſſe. Quid enim mirum, ſi exorto Sole ceſſet ſtellarum lumen? Atque hæc eſt *cœli & terræ novitas*, de qua Jeſaias concionatur. Ieſa. 65.17.

JUDÆUS.

3. Quæro, *ſi Deus eſt, quare ſe ipſe vocat filium hominis, quum in multis locis Scripturæ moneat lex, ne Deum ſimilem faciamus homini?* ut; *Deus non eſt homo ut mentiatur, aut filius hominis, ut il-* Num. 23.
lum pœniteat. Præterea dicit David; *Nolite con-* Pſal. 146,3.
fidere in principibus; in homine, &c. Item; *Ma-* Ierem. 17.
ledictus qui confidit in homine. Hæc autem omnia fuerunt in Jeſu, qui vocatur filius hominis.

CHRISTIANUS.

Quæro, *cur Deus in Cantico Moſis vocetur* Vir Exod. 15,3.
bellicoſus? *Cur Ezechiel in illa memorabili viſione memoret,* Judicem in ſolio ſedentem eſſe Eze. 7. & 9.

ſimilem filio hominis? *Cur ſibi toties Deus* nares, oculos, manus, & pedes *attribuat? Cur Jeremias de Filio Davidis locutus, pronunciet* nomen Jehovæ in eum competere? *Cur Jeſajas* Meſchiam vocet Immanuel, Patrem futuri ſæculi, Deum fortem? *Cur in Pſalm. quoq;* Meſchias ſub Salomonis perſona ornetur nomine Elohim?

Pſalm. 45.

Cæterùm ſolutio quæſtionis minimè difficilis eſt. Lex Deum vetat fieri ſimilem homini, nempe ne ſub hominis imagine pingatur ejus majeſtas. Alioqui & igni, & ſoli, & leoni, & urſo, & lapidi ſe comparat, quæ vel bruta ſunt animalia, vel mortua elementa. Porrò in Meſchia Deus non factus eſt ſimilis homini: ſed carnem humánam induens, ita factus eſt homo, ut integer in æternâ ſua & immutabili natura maneret. Neque enim, ut ſomniant Judæi, credimus Deum eſſe mutatum, ſed in carne manifeſtatum, & interea ſui ſimilem. Ita non fuit ex vulgari hominum ordine mendax, aut vanitati obnoxius, ſed ratione Deitatis veritas in æternum permanens: neque in eo tanquam in homine mortali fiduciam locamus, ſed quia corpus ejus Deitatis templum eſt, in quo habitat perfecta Dei gloria: & quatenus Deus eſt, in humanam naturam vivificam Spiritus ſui potentiam transfundit. Nam certe locis compluribus non alibi ſalutis fiduciam Deus ſervis ſuis pro-

proponit, quàm in Meſchia, ſicut in vaticinio Jacob apud Moſem, *In te gentes ſperabunt*. Unde ſequitur quod dixi, eundem eſſe Deum fortem & verum Immanuel, & Filium hominis, qui eſt ex progenie David. Gen. 49, 10

JUDÆUS.

4. Quæro, *ſcriptum eſt in Jeſaja*. Qui comedunt ſuillam, aut abominationem, aut murem, aut muſtelam, unà conſumentur, dicit Dominus; *Ergo ſuilla nunquam eſt permiſſa?* cap. 66, 3.

CHRISTIANUS.

Quæro vicisſim, *quum ſcriptum ſit apud Jeſajam*; Qui immolat bovem, perinde ac ſi hominem occideret, qui ovem mactat, perinde ac ſi interficeret canem; *ſi quis inde colligat, Deum ſemper abominatum fuiſſe ſacrificia, quo cavillo effugient Judæi?* Solutio autem ex abrogatione legalis cultus pendet, cujus ignorantiâ Judæi tam ſtultè nugantur. Tenendum erat hoc principium, in omnibus ceremoniis, quas præcepit Moſes, inſtar regulæ fuiſſe illi exemplar, quod Deus oſtenderat in monte. Jam cùm exemplar illud in Meſchia fuerit exhibitum, nihil abſurdi eſt, ſi adventu ſuo umbras omnes aboleverit. Ieſa. 66, 3. Exod. 25, 40.

JUDÆUS.

5. Quæro, *quare vos affligitis die ſexto, quo crucifixus eſt, ut dicitur, quum crucifixione ejus &*

pœnis ſitis liberati ex gehenna? Debuiſtis potiùs feſtum agitare, epulàri & gaudere.

CHRISTIANUS.

Quæro viciſſim, *quare in die feſto expiationis, Judæi ex legis præſcripto animas ſuas affligant? quum tamen celebrent ſuam cum Deo reconciliationem?* Decebat enim ipſos quoque cum lætitia potiùs epulari.

Nullo autem negotio refellitur eorum cavillum. Fatemur, ſi quibus propoſitum eſt diem mortis Chriſti ſanctificare jejunio & luctu, ſuperſtitiosè hoc modo & perperam fictitium cultum inſtituere. Nec verò corruptelam, quæ regnavit inter quoſdam, defendimus: ſed interim nihil obſtat, quò minùs totâ vitâ fideles redemptionis ſuæ memoriam cum gaudio & canticis celebrent: & tamen cum gemitu ſuppliciter coram Deo reatum ſuum deplorent.

JUDÆUS.

6. Quæro, *quid fecit Jeſus ultra reliquos ſanctos?* Nam Henoch & Elias aſcenderunt in altum. Moſes mutavit aquam in ſanguinem, dulces reddidit aquas amaràs, deduxit Iſraëlem per medium maris. Eliſæus fecit fontem olei, ex quo impleta ſunt multa vaſa, curavit lepram Naaman, & ſuſcitavit duos mortuos: nihilominus tamen non credimus, quòd illi fuerint dii, ſed viri juſti.

CHRI-

CHRISTIANUS

Quæro, *an Moſes hominem mortuum ſuſcitaverit, quod fecit Eliſæus, qui tamen Moſe fuit inferior?* Fateri etiam cogentur, Moſen Joſuæ diſcipulo ſuo majorem fuiſſe: neque tamen curſum ſolis moratus eſt, ut diem unum efficeret ex biduo. Unde ſequitur, perperam de perſonæ excellentia judicium fieri ex nudis miraculis.

Puerilis autem hæc objectio facilè ſolvitur, quia non modò quærendum erat, quæ miracula ediderint Prophetæ, ſed quâ virtute. Chriſtus autem, quum *diſcipulos majora facturos dicit, quàm quæ ipſe feciſſet*, nos eos ſibi vel præferre, vel æquare voluit: quia penes unum ipſum manet gloria operum, quæ ſic per manum hominum exequitur, ut ſolus verè ſit auctor. Quin etiam dicimus, quæcunque Moſes edidit miracula, & poſt eum Prophetæ, propriè manaſſe à Chriſto: quia fuit *Angelus ille, quem Moſes prædicat ducem populi & cuſtodem.* Quòd ſi qua ſani guſtus particula in Judæis eſſet, ſtatim agnoſcerent, quanta ſit Chriſti præſtantia & dignitas ſupra Moſen, etiam in miraculis. Non enim cœleſti pane, quo nos Chriſtus paſcit, Patres aluit Moſes in vitam æternam, & ſpiritualem. Sed ut profani ſunt homines, imò impuri canes, nihil mirum, ſi ad guſtandas cœleſtes delicias ſint prorſus

inſipidi. Cum bruto itaque ſuo ſtupore omi
tendi ſunt.

JUDÆUS.

7. Quæro, *quòd vos dicitis, illum eſſe Filii*
Dei, quum reperiamus in multis locis, Iſraëlitas v
Pſalm. 27. *cari filios Dei,* ut Filii eſtis Domino; *eſt* mini
verum, aut omnes Iſraëlitæ ſunt Dei?

CHRISTIANUS.

Quæro viciſſim, *quum promiſcuè Iſraëlita*
mnes ſint filii Dei, cùr peculiari elogio ornetur I
Pſalm. 2, 7. *vid, ubi de ipſo Deus pronuntiat,* Filius meus
I*tem, cur alibi Salomonem extollat ſupra omnes*
2. Sam. 7, 14. *liquos, his verbis:* Ero ei in Patrem, & ipſe
mihi in Filium?

Jam ſatis refutata eſſet frivola eorum q
ſtio, niſi quòd pauca verba docendis ſimpl
bus addere libet. Vocantur Angeli *filii* .
Idem nomen ad Reges & judices transfer
Davidi autem tribuitur ſingularis privilegi
co, cujus etiam reſpectu Angelos ipſos ſup
Colligitur ergo, inter Filios Dei plures eſſ
ſtinctos gradus. Quare nihil mirum, ſi Meſ
ſupra omnes emineat. Filium verò uni
tum dicimus, & quidem naturâ, per quen
optionis gratiam conſequimur, ut reput
ipſi quoque inter Dei filios.

JUDÆUS.

8. Quæro, *quomodo fuit Meſſias veſte*

pacis, quum toto illius tempore fuerit lis, & ab hinc non quieverit mundus à bellis? Scribitur tamen; *Multitudini dominii & pacis non eſt finis.* Et Jeſus *Jeſa. 9, 7.* dicit, *Non veni ut ponerem pacem in terra, ſed gladium:* quod ſi ita eſt, ejus verba contradi- *Matt. 10, 34.* ctoria ſunt verbis Prophetarum.

CHRISTIANUS.

Quæro viciſſim, *quando venerint Reges ex terris longinquis, & facti fuerint tributarii populo Iſraëlitico: quando coacervatæ fuerint omnium* *Pſ. 72, 10. 11.* *gentium opes, ut cederent in prædam Judæis:* *Jeſa. 11, 12.* *quomodo dicat Jeſajas, extento vexillo redituros ab exilio in patriam eſſe: ubi ſit ſplendor ille Templi ſecundi, quem pollicitus eſt Aggæus?* Certè *Hag. 2, 8, 9.* niſi iſtis nebulonibus ludibrio eſſent omnes Prophetæ, totaque Religio, longè aliâ reverentiâ expenderent, quicquid de ſuis beneficiis pronuntiat Deus.

Solutio quæſtionis eſt, quòd allatâ per Chriſtum pace non fruitur mundus, culpam alibi non hærere, quàm in hominibus ipſis, quibus magis placuit, ſacrilegum bellum adverſus Deum gerendo, ſeipſos turbare. Neque tamen obſtitit eorum pravitas, quò minus Meſsias & munus ſuum, & muneris titulum retinuerit. Nec verò ſi pax non eſt impiis, ideò ſuâ virtute privatus eſt ille: imò quia ſpreta ab illis fuit reconciliatio cum Deo, oportuit horribili Dei vindictâ in cæ-

cum furorem impelli, ut mutuò inter ſe confligerent. Primi hominum Judæi ſuâ pervicaciâ monſtrarunt, ſe cum Deo pacem nolle. Meritò igitur ſua ipſi viſcera crudeliter ad ultimam uſque patriæ cladem laniarunt. Sequuti poſtea ſunt alii, quiſque ſuo ordine: quia nulla gens fuit extra hanc noxam. Sed eò melius experti ſunt fideles Chriſtum eſſe pacis principem, quia inter tam graves & atroces bellorum motus, quietis tamen & tranquillis animis Deum invocarunt. Atque hanc pacem commendat Jeſajas, *Luc. 21, 36.* cui ſubſcribunt omnes Apoſtoli, dum hunc præcipuum fidei fructum eſſe docent, ut Deo propitio freti, non amplius tumultuemur, ſed pacatis animis ſtemus inter mundi agitationes. Quòd autem ſe Chriſtus afferre bellum potius dicit, quàm pacem, id eſt accidentale: quia mundi impietas diſſidia accendit, ex quibus graves pugnæ emergunt.

JUDÆUS.

9. Quæro, *Si Deus eſt, quare texit ſeſe carne, & quare non venit apertè, ut palàm innovaret legem ſuam, ut non perirent homines hujus ætatis?* Major enim eſt numerus eorum qui pereunt propter hujus ignorantiam, quàm eorum qui redempti ſunt. Obſcuritate enim ſeparantur ab illo, ne in illum credant.

CHRISTIANUS.

Gen. 17, 10. Quæro viciſſim, *cur Deus, qui cœlos inhabitat,*

tat, voluerit latere inter Cherubim? & cur ſibi domicilium ſub pellibus elegerit? cur ſacrum fœderis ſui Symbolum inſculpi voluerit pudendis hominum membris? cur elegerit Regem populo ſuo ex tugurio ignobili, & caulis ovium, qui etiam domi ſuæ contemptus, ab aliis reſpueretur? cur obſcurum & tenuem rivulum Siloë potius elegerit, quam celebres ac rapidos fluvios? & Judæis exprobret, quòd externæ magnitudinis pompam appetant? Ieſa. 8, 6.

Facilè autem refellitur eorum petulantia Jeſajæ verbis, qui Meſſiam proponit deformem, Ieſa. 53, v. 4. 5. 6. multisque probris fœdatum, ac ſine ullo decore, plagis afflictum, & divinitùs humiliatum, à quo ferè omnes oculos avertant. Certè quin Meſſias viva ſit imago gloriæ Dei, non audebunt Judæi negare. Qui fit ergo ut Rex, per cujus manum potentiam ſuam exerere vult Deus, tam ſordidus, imò inſtar leproſi deformis prodeat? Belluæ autem iſtæ pro ſua ſuperbia Deum ad leges ſuas adigere cuperent. Quaſi verò vel non viderit, quid optimum eſſet factu, vel per incogitantiam prædixerit ſibi ita placere. Atqui pietatis ſobrietas hoc ſaltem requirit, ut Dei arbitrio longè plus deferant homines, quàm propriæ imaginationi. Oblatrant iſti canes, perire majorem hominum partem, quia Chriſti obſcuritate offenſi, ab eo abhorreant: quaſi fruſtrà exclamet Jeſajas, *obſcuram fore ejus notitiam, quia paucis revelabitur Dei virtus.* Et tamen Ieſa. 53. 1.

Iohan. 1. verum eſt quod docet Apoſtolus, *refulſiſſe in eo gloriam unigenito Dei Filio dignam.* Verum eſt etiam Evangelium, in quo refulget cœleſtis Dei majeſtas, non eſſe obſcurum niſi reprobis qui pereunt. Mirum autem eſt cur querantur, non magis conſpicuum fuiſſe Dei fulgorem in Chriſto, quorum patribus tolerabilis non fuit aſpectus Moſis, donec velata eſſet ejus facies.

JUDÆUS.

Math. 12. 10. Quæro, *quemadmodum fuit Jona in viſceribus piſcis tribus diebus, & tribus noctibus, ſic fuit Jeſus in terra tribus diebus & tribus noctibus?* Hoc non eſt verum. Nam etiam ſecundum verba veſtra fuit tantùm in terra tribus diebus, & duabus noctibus.

CHRISTIANUS.

Quæro viciſſim, *quomodo ſæpè totum populum, nemine excepto, perfidiæ & impiæ defectionis accuſent Prophetæ? Nam ſi ita eſt, ubi reſiduum ſemen? quomodo dicatur totus populus Jeremiam flagitaſſe ad necem: quum tamen certum ſit, fuiſſe ſaltem nonnullos qui ſalvum optarent.*

Ad quæſtionem brevis eſt ac expedita reſponſio. Satis notum eſt, quàm trita ſit etiam in Lege & Prophetis ſynecdoche, dum pars pro toto, vel totum pro parte ſumitur. De numero dierum ne ipſi quidem Judæi litem nobis movere audent. In noctibus putant magis

gis plauſibilem eſſe calumniam, quia ante initium tertiæ noctis reſurrexit Chriſtus. Sed quum nox ſit quaſi diei acceſſio, non dubitavit Chriſtùs tres dies, & totidem noctes, pro triduo ponere, quò meliùs aptaret exemplum Jonæ ad præſentem cauſam. In re autem quum nulla ſit ambiguitas, de verbis cavillari nugatorium eſt. Si excipiant, non quadrare ſimilitudinem, quia dimidio ferè plus temporis tranſegerit Jonas in ventre piſcis, quàm Chriſtus in ſepulchro: reſponſio iterum facilis eſt, in exemplis plenam conformitatem exactè non requiri, nec abſurdum eſſe, ſi quid diſſimile notetur.

JUDÆUS.

II. Quæro, *quum ſcriptum ſit*; Non videbit me homo, & vivet; *quomodo Jeſus fuit Deus, ut eum omnes homines viderint: & ne unus quidem mortuus eſt ex his omnibus qui viderunt eum?* *Exod. 33, 20.*

CHRISTIANUS.

Quæro viciſſim, *quomodo viderit Jacob Deum facie ad faciem, nec mortuus ſit? quomodo Deus ſervum ſuum Moſen diſcernat à reliquis Prophetis, quia familiariter facie ad faciem cum eo loquatur: non autem per viſiones, & ſomnia? quomodo toti populo apparuerit in nube, & columna ignis? quomodo viſibilem gloriæ ſuæ formam oſtenderit Ezechieli, & Jeſajæ, qui tamen ſubita morte ideò extincti non ſunt?*

Si quà

Si qua perditis iſtis hominibus eſſet ingenuitas, puderet ipſos tam craſſis objectis pugnare, imò effutire putidas nugas refutatione prorſus indignas. Negat Deus, immenſam gloriam ſuæ divinitatis humano ſenſu poſſe capi; quod ſine controverſia fatentur omnes. Ergo notitiam ſui ad captum, vel menſuram piorum attemperat, ut ipſum videant: nec tamen pleno adhuc aſpectu potiantur. In Chriſto autem vivâ ſuá imagine apparuit; quatenus tam facultas quàm ſalus piorum ferebat. Tunc autem videbunt eum qualis eſt, dum ei ſimiles erunt. Hoc verò brutum ſtuporem ſpirat, quòd Deum in Chriſti perſona viſum fuiſſe garriunt, ac ſi divina ejus eſſentia carneis oculis conſpicua fuiſſet.

JUDÆUS.

Matth. 17. 12. Quæro, *ſcriptum eſt, quod quicunque fidem habuerit in Jeſu, etiam tantum quantum ſunt grana ſinapi, poterit, juxta ejus verbum, transferre montem è loco ſuo. Nos autem videmus etiam ſanctiores eorum, qui ne levem quidem rem facere poſſunt. Ergo quanto minus reliquum vulgus?* Quòd ſi ita eſt, nulla eſt in eorum manu neque dominatio, neque potentia, quà poſſint quicquam præſtare, quamvis credant in eum.

CHRISTIANUS.

Pſal. 132. Quæro, *quum ſcriptum ſit de monte Zion*; Hæc requies mea in ſeculum ſeculi, hîc habitabo,

tabo, quoniam elegi eam; *quid ſibi velit vaſtitas & deſolatio, quæ tot jam ſeculis duravit?* Quæro iterum, *quid ſibi velit, quòd miſerè diſſipati per totum orbem vagantur, & proſtrati in ruinis ſuis jacent, quum Jeſajas pronuntiet, redemptos eſſe ab exilio Babylonico, ut ruinas mundi totius inſtaurent, & in corpus ſuum colligant omnes diſperſos?* *Ieſa.* 11, 12.

Si granum ſalis vel ſanæ intelligentiæ in iſtis pecudibus eſſet, ſine controverſiâ veriſſimum eſſe cognoſcerent Chriſti dictum, in quo abſurditatem venantur. Quod objiciunt, cur Chriſtus ſuis diſcipulis dixerit, notandum eſt, nempe vitio eorum fieri exprobrans, ut miracula edere fruſtrà tentarent. Quid ergo ſi fateamur dono miraculorum, quo ſuos inſtruxit Chriſtus, nos propriâ culpâ deſtitui? Pudenda quidem nobis eſt hæc confeſſio: ſed cur potius in crimen trahetur ille, qui æterna eſt Dei veritas, & luculentis documentis ſe in hoc dicto veracem oſtendit, potiùs quàm vanis coloribus tegatur noſtra infidelitas, quæ Dei gratiæ viam præcludit? Quanquam aliud ſimul tenendum eſt, fidem, de qua nunc agitur, non illam eſſe communem, quam piis omnibus & Chriſti membris affert adoptionis Spiritus: ſed quâ oportuit Apoſtolos injunctum ſibi munus amplecti, nempe ut novam Evangelii doctrinam, quæ nondum publico conſenſu recepta erat, miraculis ſancirent. Idem verò donum nequa-

quam

quam promiſcuè ad omnes pertinet. Sicuti enim ſatis fuit in monte Sinai ſignis & prodigiis ſemel confirmari Legem dum promulgata fuit; ſic abundè ſufficere debuit, Evangelium per triginta annos continuis miraculis fidem & auctoritatem acquirere. Nam Prophetas ſingulos non legimus hac virtute fuiſſe præditos: quia expedire Deo viſum non eſt. Quicquid verò ſpiritualium bonorum Chriſtus ſuis confert, non mirum eſt à profanis iſtis pro nihilo duci, qui ad omnes cœleſtis vitæ partes guſtandas plusquàm inſipidi ſunt.

JUDÆUS.

Exod. 34, 3. 13. Quæro, *Meſſias veſter Deus eſt, quare inequitavit beſtiæ pollutæ, quum ſcriptum ſit in lege,* Neque oves neque boves paſcent è regione
Matth. 21. montis illius. *Quid igitur? ſi prohibuit, ne beſtiæ quidem mundæ paſcerent, quantò magis ne immundæ? Is autem ipſemet inſidet beſtiæ pollutæ.*

CHRISTIANUS

Quæro viciſſim, *an ſanctus Rex & Propheta David ſuper mulum equitando ſeſe polluerit? an alii præterea ſancti homines, quorum paſſim occurrunt in Scripturis exempla. quoties aſinis vecti ſunt, maculam contraxerint?*

Primùm, quando ne Divinis quidem vaticiniis parcit eorum petulantia, non videtur operæ pretium pluribus verbis eam refutare. Quemcunque ſibi tandem Meſsiam fingant, non

non de alio, quàm de Meſſia locum Zachariæ exponere licebit, *Lætare filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi, equitans ſuper aſinum, &c.* Quid cum Propheta litigando proficient? imo an non putida iſta ſubſannatio ſatis convincit quod prius dixi, non tam ludibrio illis eſſe Chriſtum noſtrum, quàm legem, & omnes Prophetas? Nam ſi Zachariæ ſunt diſcipuli, nodum hunc nobis expediant. Nimis autem inſulſa eſt cavillatio, prohibitas fuiſſe in legis promulgatione beſtias ab acceſſu montis: quia ſi Deus locum illum ſibi ad paucos dies ſegregare voluit, ut neque homo, neque ullum aliud animal illuc accederet, non ideo excluditur Meſſias à communi vitæ humanæ uſu. Quid autem contagionis in eo reperient, ſi filius Davidis ſuper aſinum conſcenderit? Nec verò dubium eſt quorſum ſpectaverit Zacharias, nempe venturum Redemptorem, qui non fulgeat regiâ pompâ & apparatu, ſed pauper ſit, & quaſi unus ex vulgo. *Zach. 9.*

JUDÆUS.

14. Quæro, *quare eſuriit Jeſus?* Si dixeris propter carnem nos vidimus Moſen, qui fuit etiam caro & ſanguis, & jejunavit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, quum acceſſit Divinitatem, nec eſuriit: *hic autem, qui erat ipſemet Deus, quare eſuriit caro ejus?*

CHRI-

CHRISTIANUS.

Quæro, *cur Angeli apud Abraham comederint quomodo vexati fuerint contumelioſè à Sodomitis quomodo dicat Deus, Moſen ſibi obſtare, ne vindi ctam quam ſtatuit exerceat?*

Nullus apud iſtos porcos momenti ſoluti eſt, Chriſtum ideò eſuriiſſe, quia carnem no ſtram induens, ſimul famem, & humanos alio affectus, exceptâ tantùm omni corruptelâ, in duit. Rationem afferunt, quia non idem le gatur de Moſe. Sed an putant ſanctum Pro phetam poſtea rediiſſe ad ſolitum victum, ni eum cogeret naturæ infirmitas? Luxuria enin alioquin fuiſſet, alimenta ſuperfluo abuſ conſumere. Quid de Elia quoque ſentiunt Nam certè, quum de utroque difertè pronun tiat ſpiritus, quadraginta diebus jejunaſſe, ſa tis oſtendit non longius pertuliſſe ipſos ined am. Chriſtus ergo ad prædicandum Evange lium ſe accingens, exordium à jejunio qua draginta dierum fecit, ne Moſe vel Eliâ eſſ inferior. Ita liquidò apparuit, cœleſti virtu eximi à neceſſitate cibi & potus, cui ſub jecti ſunt cuncti mortales. Sed quia no minus utile erat, fratrem à nobis agnoſc cui nobiſcum humanæ vitæ conditio eſſ communis, ad ea, quæ propria ſunt ho minis, ſtatim reverſus eſt. Non quòd i eo dominatæ ſint humanæ infirmitates, n

ſi qu

ſi quatenus mero ſuo arbitrio ſe ſubmiſit, ut nobis eſſet ſimilis.

JUDÆUS.

15. Quæro, *ſi agnus Paſchatis deſignabat Jeſum, ſequitur multos Jeſus naſcendos & ſuſpendendos. Nam non præcepit filiis Iſraël, ut unum tantùm agnum Paſchatis acciperent.*

CHRISTIANUS

Quæro, *an nihil ſignificaverint omnes victimæ, quæ in Templo immolabantur? Nam ſi ita eſſet, nihilo præcellerent Ægyptiis ſuperſtitionibus. Deinde* Exod. 25, 40 *ſcimus, Moſi præceptum eſſe, ut omnia formaret ad exemplar quod in monte videret. Atqui Divinum illud fuiſſe, negare non audebunt. An ideò concedent plures, imò innumeros eſſe Deos?* Quæro etiam, *quum Paſcha memoriale & pignus fuerit redemptionis, an totidem fuiſſe dicent redemptiones, quot agnos per ſingulas familias Deus juſſit mactari?*

Nos verò liberè profitemur, quod dictat ipſa pietas, non modo agnum Paſchalem fuiſſe Chriſti figuram, ſed & omnia ſacrificia: quia nimis craſsè ſomniant, Deum adipis fœtore, vel aſperſione ſanguinis, vel pecudum cæde placatum fuiſſe hominibus, & talibus piaculis purgata fuiſſe peccata. Ergò in toto legali cultu aliquid præſtantius adumbravit Deus. Sed hinc plus quàm ſtolidè colligunt, plures nobis reperiendos Chriſtos. Nam ut ſcirent Patres ſub Lege, nondum ſe ſtare in perfecto

gradu, voluit Deus in quærenda reconciliation ad eadem illos remedia confugere. Si ad expia tionem efficax fuiſſet bovis aut vituli immola tio, ſatis fuiſſet uno tantùm ſacrificio defung Sed repetitio admonuit, in figuris illis nih eſſe perfectum. Eadem ratione dicimus, Sace dotes omnes geſtaſſe Chriſti perſonam: idec que plures fuiſſe, quia mors honore ſingul privabat. Chriſtus autem, qui ideo reſurrex à mortuis, ut perpetuo Sacerdotio fungatur, u nicus eſt. Ne longior ſim in re pluſquàm fac li, apud ſanos omnes fateri licebit, Regnun quod erexit Deus in familia Davidis, ab ip uſque ad omnes ejus ſucceſſores, futuri Me ſiæ fuiſſe præludium. Nemo tamen uſque ad deſipiet, ut nobis propterea exprobret plur eſſe Chriſtos.

JUDÆUS.

16. Quæro, *Accipite hunc panem, hoc eſt, co pus meum: & hoc vinum, eſt ſanguis meus pro no fœdere, quomodo factum eſt hoc?* Aut fregit fr ſtum carnis, & dedit illis: aut ejus corpus ctum eſt ex pane & vino, deditque illis ex re quiis, & hoc eſt corpus, quod comederunt biberunt.

CHRISTIANUS.

Ieſa. 55. Quæro viciſſim, *quando invitat Deus om per Jeſajam, ut gratis ad ſatietatem bibant lac vinum, & mel comedant, an lacte vel melle cor*

pti

ptibili ſaginare tantùm vult ſuorum ventres? Quæro item, *quando in Pſalmo dicitur*; Satiabis eos copiâ domus tuæ, & fluvio deliciarum tuarum potabis eos; *an cæleſtem vitam Propheta per alimenta ſuſtineri intelligat?* Pſ. 36. 9. 10.

Quæſtionis ſolutio ex pura & dextra verborum Domini interpretatione pendet, quæ ſi craſſo commento alicubi fuerunt corrupta, non eſt cur propter hominum inſcitiam rectæ fidei inſultent iſtæ beſtiæ. Chriſtus certè neque fruſtulatim ſecuit corpus ſuum, neque illud ex pane & vino conflavit: ſed tamen ſpirituali modo veſcendum dedit Apoſtolis, ſicuti quotidiè arcanâ Spiritus ſui virtute facit, ut caro ſua cibus ſit. Dicimus ergo, verè comediſſe Apoſtolos carnem Chriſti, non qualiter comedi ſolet caro ex macello empta, ſed quia non aliter animas ipſorum aluit Chriſtus, ſicuti noſtras quotidie alit in ſpiritualem vitam, quàm pane & cibo corpus paſcitur.

JUDÆUS.

17. Quæro, *quorſum anguſtia animæ ejus propter mortem?* Si dixeris, id eſſe propter carnem quæ pavet, nonne ille dicit, *Anguſtia animæ meæ*, non autem; *anguſtia carnis meæ?* Item, nullus eſt qui neſciat, carnem non loqui, nec ſcire quicquam, ſed eſſe tanquam lapidem, niſi adſit vis Spiritus.

CHRISTIANUS.

Ieſa. 40, 5. Quæro, *ſi caro ſenſu & motu omni caret, qu*
modo dicat Jeſajas; Videbit omnis caro gloria
Geneſ. 6. Dei? *Cur dicat Moſes*; Omnis caro corrup
viam ſuam? *imò cur ubiq; tota Lex carni adſcr*
bat, quæcunque in hominem competunt?

Hinc verò planum fit, quàm ſine judici arrodant rabioſi iſti canes, quicquid ex nov Teſtamento proferri audiunt. Nihil notius e vel magis tritum, quàm ſub Carnis voce deſ gnari homines: atque ita tam animam, quà corpus comprehendi. Quòd ergo Chriſtu mortem exhorruiſſe in carne dicimus, ad hu manam ejus naturam refertur: quia fieri nc potuit, quin verus homo naturaliter morte refugeret: mœrorem interea hunc & anguſti pertulit in anima, quia corpus induendo ſim animam paſſibilem aſſumpſit.

JUDÆUS.

18. Quæro, *ſi eſt Filius Dei, & ſi Pater*
filius unum tantùm ſunt, neceſſariò etiam eadem
eorum voluntas. Ipſe tamen, quum oraret ante P
trem ſuum, dixit; Pater mi, ſi fieri poteſt ut nc
Matth. 26. bibam calicem hunc, fac: ſin minus, fac ut
bonum in oculis tuis: non fiat ſecundum v
luntatem meam, ſed ſecundum voluntate
tuam. *Ergò non ſunt eorum voluntates ſimiles.*

CHR

CHRISTIANUS.

Quæro viciſſim, *quomodo Deus pronunciet,* ſe nolle mortem peccatoris; *reprobos tamen exitio deſtinans, Moſi dixerit;* Miſerebor cujus miſerebor, & miſericordiam præſtabo, cui miſericordiam præſtitero? Nam diſcrimen omne in ſervandis vel perdendis hominibus ad arbitrium ſuum revocans, ſe non omnibus ſpiritum reſipiſcentiæ dare oſtendit. Quæro etiam, *quomodo pœnitentiam Deus ſibi tribuit, quaſi mutabilis, vel parum providens? Quid enim fugiet horum proterviam, dum ſibi tam licentiosè Dei myſteriis obſtrepere permittunt?* Ezech. 33, 11. Exod. 33, 19.

Solutio hujus quæſtionis ex principio Judæis incognito pendet, quia percuſſi ſunt ſpiritu vertiginis & amentiæ. Quòd Chriſtus idem eſt cum Patre Deus, non obſtat quò minùs homo factus, humanos affectus ſuſceperit. Diſtincta ergo ei fuit à Patre voluntas, quia nihil à ſe alienum eſſe voluit, quod eſſet hominis proprium. In Deum verò non cadit vel ſpes, vel metus, vel gaudium, vel triſtitia. Denique niſi caput hoc fidei noſtræ evertant, Chriſtum eſſe Deum & hominem, fruſtra & ſtultè de voluntate duplici contendunt.

JUDÆUS.

19. Quæro, *ſi ille fuit Deus, quare dum oraret dixit Patri ſuo, ut faceret voluntatem ſuam?* Hinc apparet, quòd non habuerit potentiam

Ccc 3

in manu ſua, quâ quidquam poſſet facere: ſed tantùm faciebat ex voluntate Patris ſui, non autem ex potentia ſua.

CHRISTIANUS.

Geneſ. 19. Quæro, *quum Angelus, qui ad Abraham & Loth deſcendit, ſe faciat Judicem Sodomæ, omnemque Dei potentiam ſibi vindicet: paulo poſt tamen neget ſe quicquam poſſe facere, donec Loth fuerit egreſſus, an hominis arbitrio alligata erat virtus Dei, & ligatæ ejus manus, donec mortalis homo annueret?* Hîc verò nihil nobis objectant, quod non in-
1.Pet. 3,13. trepidè Apoſtolus prædicet. *Chriſtum ex infirmitate carnis mortuum eſſe, qui reſurrexit in virtute Spiritus.* In Chriſto ſemper nobis obſervandum eſt Mediatoris munus, quod præſtare non potuit ſine obſequio, ſicuti nec obſequio potuit defungi, quin ſe humiliaret. Chriſtus ergo ſecundum hominem non modò infirmus eſſe ſuſtinuit, ſed aſſumptâ ſervi formâ, exinanivit ſeipſum, non quòd ex æterna ejus virtute quidquam deceſſerit, vel fuerit imminutum ſed quia quietam ſe continuit ejus Divinitas donec in hominis perſona plenam obedientiam Patri ſuo præſtaret. Hoc modo conveniunt
Ioh 10,17. duæ iſtæ ſententiæ, *Ego à me ipſo animam meam*
Ioh. 17, 1. *pono & iterum ſumam eam:* Item, *Pater glorifica Filium tuum.*

JUDÆUS.

20. Quæro, *quare dixerit*, datum eſt mihi omn

omne dominium cœli & terræ? *Quis enim dedit ei? ſi eſt filius Dei & Deus, ut vos dicitis, non erat opus dono. Nónne enim totus mundus illius eſt?*

CHRISTIANUS.

Quæro, *quomodo dicatur populus Iſraël fuiſſe Dei ſanctificatio, dum ex Ægypto redemptus eſt, ſi Dei ſanctitas neq; mutuatur quidquam ab hominibus, neq; vel principium vel finem habet?* Quæro etiam, *cur Deus, in cujus manu eſt rerum omnium copia, dicitur accepiſſe dona ab hominibus devictis, ac ſi ſe hoſtium ſpoliis ditaſſet?* Quæro item, *quomodo in Pſalmo Rex dicatur unctus fuiſſe oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis: qui tamen ibidem vocatur Elohim, qui in ſolio æterno ſedet?* Pſal. 114, 2. Pſalm. 68. Pſalm. 45.

Certè niſi Chriſtus cum hominis perſona inopiam noſtram vel nuditatem in ſe ſumpſiſſet, ſupervacua eſſet iſta donatio de qua loquitur. Nec verò Deitatis ſuæ intuitu precarium ſe imperium habere dicit Chriſtus: ſed prædicat, quâ imperii gloriâ ornatus fuerit ſecundum hominem, ſicut alibi, *Pater glorifica Filium gloriâ, quam apud te obtinui antequam creatus eſſet mundus*: quibus verbis ſatis ſuperque diluitur putidum hoc cavillum: quia gloriam, quæ priùs abſcondita fuit ab oculis hominum, diſtinctè petit in carne pateſieri. Eodem quoque modo Paulus optimè diſtinguit, *quia ſeipſum exinanivit, datum ei fuiſſe nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut coram eo flectatur omne genu.* Ioh. 17. Philip. 2.

JUDÆUS.

21. Quæro, *quemadmodum caro & ſpiritus ſimul ſunt homo, ſic ſecundum verba veſtra Divinitas & humanitas ſimul ſunt Meſſias. Quòd ſi verum eſt, quum eſt occiſa humanitas, occiſa eſt Deitas. Fuit enim Jeſus ſecundum verba veſtra, Deus & homo, & occiſus eſt. Ergò occiſus eſt ejus Deitas. Si autem occiſa eſt ejus Deitas, is non fuit Deus. Nam Deus non occiditur.*

CHRISTIANUS.

Quæro, *quum mortui ſint omnes ſancti Patres, an credant eorum animas unà cum corporibus extinctas eſſe, & quum toties Scriptura dicit, ſanctos dormiiſſe, an putent uno interitu animas cum corporibus involvi? imò quum Scriptura dicit, Abſalom fuiſſe proceræ ſtaturæ, Davidem autem puſillæ inter fratres ſuos, an corporum menſuram ad animas ſimul transferat?*

Verùm eſt quod vulgari proverbio jactatur, *Nullum ſimile eſſe idem.* Sed porci iſti ſic omnia naturæ elementa pervertunt, ut nulla apud eos ratio locum inveniat. Dicimus, ſicut anima & corpus hominem unum efficiunt, ita Chriſtum ex duabus naturis conſtare: non quòd ſimilitudo omni ex parte conveniat, ſed quia apta & concinna eſt ad exprimendam perſonæ unitatem. Cæterùm ut demus, quod poſtulant, nihil eſſe diverſum: præpoſterè tamen inferunt, CHRISTI Divinitatem cum

cum carne fuiſſe occiſam. Nunquid enim Tyranni olim, quum in ſanctos ſævirent, trucidarunt eorum animas? An Abel, quum occiſus fuit à Cain, totus periit? Quòd ſi ſuperſtes & illæſa fuit ejus anima poſt mortem, quæ tamen pars hominis erat, cur non potiùs intacta fuiſſet Chriſti Divinitas in morte, licet naturæ humanæ unita eſſet.

JUDÆUS.

22. Quæro, *Si venit in terram, ut traderet ſe ipſe vinculis & morti pro vobis, quare dixit, quòd Judas Iſcariot tradidit illum, ſi ideo venerat ut judicaretur & damnaretur?*

CHRISTIANUS.

Quæro viciſſim, *quomodo dicat Job, ablata ſibi fuiſſe bona à Domino, quibus tamen eum prædones ſpoliaverant? quomodo dicat Deus, ſe ſibilo excitare Ægyptios, & Aſſyrios armare ſuo nutu, & omnes eſſe inſtar ſecuris in manu ſua: interim tamen pravos eorum conatus damnet, ſeq; pronunciet fore ultorem?* Quæro denique, *quid de ſuo Meſchia ſentiant ipſi?* Pronuntiat enim Jeſajas, *poſiturum animam ſuam pro ſacrificio, ut infirmitates populi ſuſtineat*: dicit, *cæſum à Deo & vulneratum.* Certè vel fateri cogentur, ipſum periturum ſuâ manu, vel mortem ab aliis percuſſoribus illatum iri. *Iob. 1.* *Ieſa. 10.* *Ieſa. 53.*

Ex eo quem nunc citavi Jeſajæ loco, liquet nihil in his duabus ſententiis eſſe diſſidii, ut

ſponte ſe offerat Meſſias ad mortem, & tamen ab impiis occidatur. Nam ideo morte ſuâ nos Deo reconciliavit, quia ejus obedientiâ ſepultæ ſunt ac deletæ noſtræ iniquitates. Sacrificium igitur voluntarium eſſe oportuit: arcano autem & admirabili Dei conſilio factum eſt, ut idem, qui ſponte mortem obibat, ab impiis traheretur ad crucem. Sic Deus, qui ſtatuerat populum ſuum redimere ex Ægypto, Moſi injunxit hoc munus, & ſimul Pharaonem excitavit, cujus contumaciâ magis illuſtraret nomen ſuum. Ergo Chriſtus ſic Patri obſequium præſtitit ad expianda mundi peccata, ut tamen proditotis ſceleri non conſenſerit.

JUDÆUS.

25. Quæro ab iis qui dicunt, *quòd pro occiſione Jeſu nos ſumus in hoc exilio, quod non eſt verum, quum ante mortem ejus eſſemus in exilio. Et quamvis ita eſſet, quum ſcriptum ſit, in horâ mortis ejus illum petiiſſe à Patre, & dixiſſe*; Pater mi condona illis quod faciunt, quia illi neſciunt quid faciant. *Si autem Pater & filius idem ſunt, & eſt illis eadem voluntas, eſſet certè condonata hæc iniquitas, quam ille ipſemet condonaret.*

CHRISTIANUS.

Deut 32,29. Quæro viciſſim, *quum Deus optet ſanam mentem Judæis, ut finem ſuum intelligant: quomodo tamen cæci maneant & vecordes, quia in manu De*

nu Dei fuit, ſanam mentem, quâ privati erant, reſtituere? Quæro item, *quum dicat apud Jeſajam, ſe contentum eſſe ſeptuaginta annorum exilio, perpetuâ miſericordiâ velle proſequi Judæos, cur tam ſeverè vindicet nunc in eorum filios?*

Primò, meretur eorum perdita obſtinatio & indomabilis, ut immensâ miſeriarum congerie ſine fine & modo oppreſſi, omnes exhilarent ſuis malis, nemo autem eorum miſereatur. Quale enim eſt hujus ſtuporis portentum, quòd jam tot ſeculis aſſiduè palam infeſtâ Dei manu attriti, de cauſa tam ſecuti ſunt? Conſtat ex Prophetis, quàm horrenda ſcelerum omnium colluvies graſſata fuerit in populo illo longè ante exilium. Jam centum antè annis principes Sodomæ, & populum Gomorrhæ nominaverat Jeſajas: ex eo non ceſſarunt Diabolicâ ſuâ duritie provocare in ſe Dei vindictam: Deus tamen poſtquam ſeptuaginta annorum exilio eos multavit, dicit ſe duplicem pœnam exegiſſe de peccatis eorum. *Ieſa. 1, 10.* *Ieſa. 40, 2.*

INDEX

INDEX CAPITUM.

I.

DE duabus Judæorum hodiernorum ſectis Karræis, & Rabbanitis.

2. *De fundamentis, & differentiis Rituum Judaicorum.*

3. *De Judaicæ fidei Articulis, Decem præceptorum obſervatione, & incredulitatis cauſa.*

4. *De Judæorum nativitate & Circumciſione.*

5. *De Puerperarum purificatione.*

6. *De Primogenitorum redemptione.*

7. *De Judæorum ad Pietatem educatione & inſtitutione.*

8. *Quomode Judæi manè è lecto ſurgant, ſe veſtiant, naturæ ſatisfaciant, & manus lavent.*

9. *De Zizis &* Tephillin, *ſeu Phylacteriis, ceu precum & pietatis adminiculis.*

10. *De Judæorum Synagogis, precibus matutinis, & quâ ſe in Synagoga ratione gerant.*

11. *Quomodo ſe Judæi poſt preces matutinas gerant, & ad Prandium componant.*

12. *De Judæorum in menſa moribus.*

13. *De Precibus Judæorum veſpertinis & nocturnis, & quomodo cubitum ſe conferant.*

14. *Quomodo Judæi dies* Lunæ *& Jovis ſingulis hebdomadibus feſtos agant.* (*choent,*

15. *Quomodo ſe Judæi Sabbatho præparent, & illud in-*

16. *Quâ ratione Judæi ipſum diem Sabbathi ferientur & abſolvant.*

17 *Quomodo Judæi ſe ad feſtum Paſchatis præparent & componant.*

18. *Quâ*

18. *Quâ ratione Judæi feſtum Paſchatis ritè demùm celebrare incipiant.*

19. *Quâ ratione ſeptem Paſchatis dies feſtos obſervent, & ad finem uſque perducant.*

20. *De Judæorum Pentecoſte.*

21. *Quâ ratione Judæi feſtum Tabernaculorum obſervent.*

22. *De Feſto Novilunii.*

23. *Quomodo Deus initio ſtatim Anni judicium agat de Judæorum peccatis; ipſi verò Judæi ſe ad ineuntis Anni feſtum præparent.*

24. *Quomodo Anni ineuntis feſtum celebrent.*

25. *Quomodo Judæi ad Feſtum Expiationis ſe præparent, & Gallum pro peccatis ſuis offerant.*

26. *De feſto Expiationis.*

27. *De feſto Lætitiæ Legis, & officiorum Eccleſiaſticorum diſtributione.*

28. *Encæniorum Feſto.*

29. *De Feſto* Púrim.

30. *De Jejuniis Judæorum.*

31. *De domibus & habitationibus Judæorum. Quid* Meſúſah?

32. *De veſtitu Judæorum.*

33. *De vaſis Judæorum culinariis,* & *ad Menſam pertinentibus, ut & de diſcrimine in Coctione & Cibis.*

34. *De Pane Judæorum.* Challah *quid?*

35. *De Vino Judæis prohibito.*

36. *De pecoris Judaici Comeſtione, & Mactatione.*

37. *De agricultura Judæorum.*

38. *De Primogenitis animalium, & eorum redemptione.*

39. *De Nuptiis Judæorum.*

40. De

40. *De Judæorum Divortio, & libello Repudii.*

41. *De Leviratus jure; & quomodo Judaicæ mulieres à Leviris ſuis ſeparentur.*

42. *De menſtrua mulieris pollutione, & quomodo ſeſe Judaicæ mulieres tunc gerant.*

43. *De Judæis iter facientibus.*

44. *De Judæorum pauperibus, & Eleemoſynis.*

45. *De Judæorum morbis.*

46. *De Rabbinorum Promotione, officio, authoritate, & privilegiis.*

47. *De quibusdam Judæorum pœnis.*

48. *De Juramento Judaico.*

49. *De Ægrotis, Mortuorum ſepultura, & quonam illos luctu defleant.*

50. *De venturo Judæorum Meſſia.*

INDEX

LOCORUM SCRIPTURÆ Allegatorum.

GENESIS.

Cap.	Verſ.	Pag.
1	16	479
	27	84
	28	631
	31	42
2	18	84
	21	629
9	5	705
10	6	20
15	18	87
17	1	87,88
18	1	690
19	27	220
21	18	109
24	2	681

Cap.	Verſ.	Pag.
	63	220
	64	615
27	1	140
28	14	104, 321
29	27	639
32	13	104
	32	617
36	12	20
37	34	698
47	29	35
50	10	698
	17	518

EXODUS.

Cap.	Verſ.	Pag.
3	5	193
6	5	101
6	6	421
8	26	389
12	2	384
	3-6	388
	5	50
	8	414
	10	402
	15	50
	16	425, 434
13	2	125, 126
		622, 624
	3	403
	7	391
	9	179, 180
	21	447
14	19, 20. &c.	215
15	22	278
16	5, 23	294
	22	311
	25	295

Cap.	Verſ.	Pag.
17	8	278
	14	556
19	11	50
	15	535
	19	501
20	2	15, 20
	8	307
	18	215
	22	50
22	10	685
	29	622
	31	614
23	16	438
	19	593
25	22	19
30	11. ſeqq.	562
	27. ſeq.	156
	34	530
31	8	345
	18	346
32	31	521
	32	22
33	1-11	171
	11	19
	10	168
	11-17	172
	23	183
34	15	640
	19	125
		622
	20	624
	27	63

LEVITICUS.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	13	245
3	17	616

Cap.

Cap.	Verſ.	Pag.
6	21	392
8	26	399
10	3	245
	6	706
11	10	343
	13	616
11	43	233
	44	155
12	4	655
16	2	20
	5,6,7,8	537
16	17	510, 519
	30	518
17	13	614
19	9,10	621
	19	587
		619, 620
	27	591
20	25	155
22	8	614, 618
23	7	425
	15,16	437
		445
	16	50
	22	621
23	27	525
	29	52
	40	448
		454
	42	450
26	10	235
27	26	50

NUMERI.

Cap.	Verſ.	Pag.
3	41	125
9	8	20
10	10	474, 480
	35	287
	36	293
12	6	18
12	7	21
14	9	464
15	20, 21	602
	37	163
	38	169
16	26	679
	28	21
18	16	126
23	10	105
24	17	719
	23	723
28	11	473
29	38	313
31	23	121
		599

DEUTERONOM.

Cap.	Verſ.	Pag.
4	14	54
4	15	16
5	1	141
	6	234
6	4	16, 20
	4,10	172
	6,8	170
	9	582
7	12	230
8	8	246
		311
	10	265
10	12	227
11	13, 22	172
	15	233

C

Cap.	Verſ.	Pag.
	19	141
12	21	611
	23	618
15	19	50
16	2,8,9	50
	3	411
	5	420
	8	314
	10	437
	13	450
	14	312, 427 433
	16	383, 446
16	19	538
17	11	73
21	7,8	703
	23	703
22	5	590
	10	621
	12	163, 169
24	1	642
	19	622
25	2	522, 556
	5	649
27	7	617
28	9	128
	10	176
	13	498
29	24	230
30	12	86
32	13	137
	24	565
	38	605
33	27	17
	29	321

JOSUA.

Cap.	Verſ.	Pag.
5	2	102

Cap.	Verſ.	Pag.
7	6	270.

JUDICUM.

Cap.	Verſ.	Pag.
6	24	192
14	12	639

I. SAMUEL.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	6	33
	13	57

II. SAMUEL.

Cap.	Verſ.	Pag.
13	31	697
14	2	707
21	1	228

I. REGUM.

Cap.	Verſ.	Pag.
3	15	545
19	10	96

II. REGUM.

Cap.	Verſ.	Pag.
3	4	588
23	3	107

II. PARALIP.

Cap.	Verſ.	Pag.
31	10	259

ESRAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
7	24	672
9	9	187

NEHEMIAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
8	1	500
	10	377
	15	448

JOBUS.

Cap.	Verſ.	Pag.
1	5	435
2	12	703
4	10	734
5	24	298
14	16	219
15	23	248
20	21	259
22	25	584
37	81	104
38	13	167
40	14,15	741
	18	735
		735
	25,26	740,741
41	6	741

PSALMI.

Cap.	Verſ.	Pag.
1	2	66
2	4	745
	11	636
4	5	274
5	4,8	149
11	6	422
	7,9	745
14	23	247
17	14	275
	15	194
23	5	740
26	6,7	221
29	2	194
32	6	253
33	15	13
34	8	162
	21	43
35	2,10	92
	10	209
		224
37	4	321
41	14	226
42	9	146
45	10	631
		742
49	10	697
50	10	134
	5	109
55	15	190
	18	220
56	9	148
57	9	146
62	8	744
68	13	459
	32	741
71	8	264
72	5	146
74	13	741
75	9	423
		739
78	38	522

C

Cap.	Verſ.	Pag.
84	5	269
	8	231
		536
90	17	703
92	15	744
103	1	153
	14	703
104	14	246
	26	741
105	8	100
106	10	390
107	14	702
	32	716
117	13	740
121	6	132
126	5	148
130	1	220
134	2	241
137	5	581
139	12	23
144	8	660
145	15	246
147	14	631
149	6	108

PROVERB.

Cap.	Verſ.	Pag.
1	7	230
	21	187
3	18	108, 284
		544
6	23	534
	26	236
7	2	43
10	7	556
	25	43
11	8	234

Cap.	Verſ.	Pag.
	10	706
	17	157
12	10	234
13	25	252
14	10	639
20	27	517
23	25	100
25	11	746
	21	106

ESAJAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
1	18	511
3	10	42
6	3	152
		208
	7	306
	21	30
9	1	65
11	7	745
24	5	39
	14	516
	22	724
25	6	741
	9	742
26	2	71, 182
	14	716
	14,19	32
27	1	736, 741
	2	739
	13	728
29	13, 14	10
		76
33	24	733
34	14	80
35	1	461
	6	732

Cap.	Verſ.	Pag.
40	5	733
41	18	731
42	5	36, 344
43	2	281
	21	142
44	6	17
46	3	475
49	10	731
50	2	191
	10	192
53	3	721
	10	742
55	1	278
56	2	381
	4	ibid.
58	1-14	321
	13	298
		312, 361
	7	247
59	15	722
	16	725
	21	66
60	12	732
	10	743
61	3	636
	5	743
64	4	739
	10	460
65	11	260
	17	743
	20, 22, 35	733
	25	105
66	10	571
	14	703
	ult.	709

JEREMIAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
8	5	76
9	5	87
	12	230
15	19	139
17	8	735
	22	370
20	6	36
25	15	422
	30	149
31	7	70
	8	731
		744
	22	631
33	10	74
	20	66
	25	41, 66
50	12	716
51	7	422

EZECIEL.

Cap.	Verſ.	Pag.
1	7	208,
4	13	236
9	14	218
9	4	149
11	16	189
16	6	100
	8	632
22	26	381
24	17	708
25	14	732
32	27	571
34	19	607,
36	26	733
37	12,13,14	36, 3
38	22	730
41	22	247

HO

HOSEAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	14	728
2	18	745
3	4	712
4	11	608
6	3	191
8	10	672
	12	64
9	4	313
14	3	203
	6	724
	8	744

JOEL.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	28	733
	30, 31	724

AMOS.

Cap.	Verſ.	Pag.
4	12	153
6	5	151
8	10	706

OBAD.

Cap.	Verſ.	Pag.
1	18	730
	21	204

JONAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	8	724

MICHEAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	13	731

Cap.	Verſ.	Pag.
6	8	154
7	19	505

HABACUC.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	1	579

SOPHON.

Cap.	Verſ.	Pag.
1	12	395
3	4	43
	9	732

ZACHARIAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	6	115
5	4	678
8	19	563
9	9	731
	14	729
10	1	744
12	12, 13, 14	292
13	9	33

MALACHIAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	3	267
3	1	96
	21	709
4	2	723

DANIEL.

Cap.	Verſ.	Pag.
1	8	58

Cap.	Verſ.	Pag.
1	10	560
7	11	460
10	7	19
11	42, 45	728
12	1	727
	2	33, 34, 732
	3	724
	10	728
	11, 12	728

CANTICUM.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	6	270
4	9	534
	11	137
6	10	408
7	5	721
8	5	407

THRENORUM.

1	2	147
	5	139
2	19	146
3	1	514
	28	169

RUTH.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	4	135
3	19	632

ECCLESIAST.

Cap.	Verſ.	Pag.
4	12	165

Cap.	Verſ.	Pag.
	17	193
5	5	678
10	8	75

ESTHER.

Cap.	Verſ.	Pag.
9	16,18,19	553, ſe
14	17	605

I. MACHAB.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	42	5
4	52, ſeqq.	546,54
7	13	5

II. MACHAB.

Cap.	Verſ.	Pag.
14	6	5

TOBIAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	1, 2	313
7		635

MATTHÆUS.

Cap.	Verſ.	Pag.
9	10, 11, 13	251
12	1	363
	11	353
19	13	138
22	24	655
23	5	177

C

Cap.	Verſ.	Pag.
23	24	608
	25	393

MARCUS.

Cap.	Verſ.	Pag.
7	4	4
	8	393

LUCAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	22	120
	25	572
7	12	701
18	10	279
	11	4

JOHANNES.

Cap.	Verſ.	Pag.
7	37	469
18	28	4

ACTORUM.

Cap.	Verſ.	Pag.
2	1	439
7	51	40
9	37	700
13	27	330
	42	433
15	21	330
20	15	438

ROMANORUM.

Cap.	Verſ.	Pag.
10	2	11
11	5	718

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM.

A.

ABſolutio ſceleratorum & prævaricatorum. 530

Acetum Chriſtian. Judæis prohibitum. 608

Adipem & Sebum non comedunt. 611

Ægrotorum viſitatio 693 preces 691 peccatorum confeſſio 692 eius neceſſitatem unde probent 694 Ægrotorum Judæorum ſolatium. ibid. Nomen in morbis aliquando mutant 696 Ægrotus moribundus non ſolus relinquendus. 697

Aggádah, אגדה quid. 71

Agnum Paſchalem non licet extra terram ſanctam mactare & edere. 419

Agricultura Judæorum. 619

INDEX

Almémor, ſaggeſtus.

Alvus non cohibenda.

Amen ad preces dicendum. 226, 244, 2

Angelus mortis.

Anima Judæorum Sabbathina, 3

Animæ defunctorum die Sabbatho è purgatorio emittuntur, ſin Sabbatho in illud redeunt.

Animalia quæ Judæis licita.

Anni novi pridiè quid manè agant 489 quid à meridie 490 q veſperi.

Anni novi diem quomodo celebrent 493 cur feſtum clangoris vo tur. ibid, caput arietinum eo die comedunt 498 item piſces, d ces fructus &c. 499 à Nucibus eo die abſtinent, 500 Tubis cl gunt 503 celebratur per 2. dies 494 Novum annum quomodo bi invicem precentur. 497,

Ante novum annum pœnitentia agenda, 485 Lavant novo no. 490,

Anni principio Deus pro tribunali ſedet ad judicandum.

Annos à Creatione Mundi quomodo ſupputent.

Annus Judæorum, & varia ejus principia.

Annulus pronubus qualis.

Anſeres nulli menſe Januario mactandi.

Aqua nulla haurienda tempore ſolſtitiorum & Æquinoctiorum.

Aquilo, ventus ſalutaris, ſerenans. 103,

Arba canphos, quid?

Armillus Judæorum hoſtis.

Armos poſteriores cur non edant.

Aromata cur in hac ſeparatione Sabbathi olfaciant.

Aſinus ſolus ex animalibus immundis tenetur de Lege primog turæ.

Aves quæ licitæ ad eſum. 610,

Avium mactatio.

Αὐθχέρυς quomodo lugeant & ſepeliant.

Azéres, עצירת

Azymas placentas paſchales quomodo faciant 397; 400 aqua a quomodo haurienda, & aſſervanda 398 ſubactio illarum *Challah* de ea ſeparanda.

B.

Bar Cochabh

Bar

Bar juchne avis qualis. 736

Batte Medraſchos, quid. 186

Benedictio Sacerdotalis quomodo fiat. 424

Benedictio Sacerdotalis in die expiationum. 534

Benedictiones variæ Judæorum. 197, & ſeqq. 254. ſeqq.

Benedictionis Sponſorum formula. 632, 633

Ben hammezúrim, מין המיצרים quid? 565

Bitter urbs. 719

Blaſphemia Judæorum in Chriſtum. 75, 133, 217

de Bonos operibus Judæorum. 38

Bos vel Taurus immenſæ magnitudinis. 734

C.

Cæca Judæorum fides & obedientia. 74

Cæcitatis & ſtuporis Judæorum cauſæ. 44

Calcei quomodo induendi, & exuendi. 152

Calcei exutio in lege Leviratus, quo ritu fiat. 652

Candela perennis. 536

Candelas accendunt pro defunctis animabus 517 juxta mortuos. 699

Capite demiſſo incedendum. 153

Judæi non detegunt caput honoris causâ. 592

Carnes & piſces non inſimul edenda. 252

Carnes & Lac, nec ſimul coquunt, nec ſimul menſæ apponunt 596 neque etiam Carnes & Piſces 598 poſt Carnem non ſtatim Caſeus comedendus. 596

Chalizah quid. 652

Challa quid? 692 quomodo eam à maſſa ſeparent, 602. quæ ejus præcepti ratio 603 quæ ſpecies farinaceæ de ea teneantur. 603

Chaſſan חזן quis? 188

Chibbus hakkéver quid? 713

Chól hammoed, Dies profeſti quinam dicti 430 illis diebus quæ prohibita & licita, ibid. & ſeqq.

Chriſtiani Judæis non veri Idololatræ. 609, 610, 689

Chriſtianorum opera in Sabbatho abutuntur Judæi 382

Chriſtianos cur Edomæos vocent. 205

Imprecatio in Chriſtianos. 416, 461, 422. 476, 557

Chriſtum cur pro Meſſia noluerint agnoſcere. 718

Cingula nuptialia deſponſati ſibi invicem mittunt. 627

Cingulum cur geſtandum. 1
Circumciſionis præceptum 86 præſtantia 87 Signum & Sacrame tum fœderis, ibid. Eà nomen *Schaddai* in corpore circumciſi c ſignatur.
Chriſtiani ob defectum circumciſionis Judæis ſunt filii Diaboli. ibi Quæ præparatoria faciant ad circumciſionem. 89 Fœminæ n circumcidunt; niſi in defectu viri. 90 Chriſtiani non circum dunt. 90 Judæi omnes idonei ad circumciſionem adminiſtra dam. 91 Novacula, quâ circumciſio peragatur. 91 Suſceptor ſi Compater quis eligendus. 92 Puerulum circumcidendum qu modo componant. 9
Circumciſionis tempus 93 modus, ibid. Benedictiones circumciſi nis. 9
Cur in deſerto nati olim, per 40. annos non fuerint circumciſi. 1 Pueri ægri non circumciduntur 8. die. 106 In caſu neceſſitatis ci cumcidunt ante 8. diem. De iis, qui ante 8. diem moriuntur. ibi
Circumciſor unde dignoſcatur. 9
Convivium circumciſionis 108 quomodo illud probent, 108 pii eruditi viri ad illud invitandi 109 Elias inter eſt Circumciſioni 9 ejus ſella 96 ejus abſentia malum omen ibid.
Circumciſio Spuriorum 110 Proſelytorum 112 eorum qui circumci naſcuntur. 1
Hiſtoria de Gentili, mirabiliter circumciſo 114 de Cæſare Antonin circumciſo. 11
Cænam valedictoriam quomodo vocent. 65
Collectæ pro pauperibus Judæis. 66
Colloquia menſæ qualis eſſe debeant. 2
Colloquium Dei & Lunæ. 47
Comam tondére, vel novaculâ barbam radere, Judæis prohib tum. 59
Commixtiones Judæorum Sabbathinæ 367 Commixtio terminorun 367, 368 &c. quomodo fiat 370. commixtio atriorum 372 pla tearum 374 edûliorum. 37
Conciones Judæorum quales. 33
Confeſſio peccatorum qualis apud Judæos. 519, 520 &
à Conviviis frequentibus abſtinendum. 26
Cornu arietis cur in Novi anni die inflent. 48
Cornu ſonum edunt in fine diei Expiationum & cur? 53
Cubitum quomodo ſe conferant. 27
Culices vinarii, quatenus liciti. 60

Cult

Culter non in dorſum reponendus. 252
Cultri de menſa tollendi ante gratiarum actionem, & cur? 269
Cultri diverſi ad carnes & lactaria. 253, 594
Cultris Chriſtianorum non utuntur. 595
Cultri mactatorii quales. 613
Cultus Judæorum hypocriticus. 10

D.

Decem dies pœnitentiæ. 506
Deus Judæorum Evæ capillos ornavit & diſtinxit. 629
Diabolum decipiunt Judæi. 487, 542, 535 perterrefaciunt. 459
Diabolus laudare cogitur Judæorum ſanctitatem. 537
Dies atri & infauſti. 565
Dies boni qui? 425
Dies Lunæ & Jovis lectioni Legis deſtinati 279 quomodo iſti dies feſti agantur, ibid. preces horum dierum, ibid. quibus ceremoniis his diebus lectio Legalis perficiatur. 283
Dies numerationis manipuli, qui? 436 illis diebus, ad 33, uſque cur triſtentur, ibid. quomodo illos dies numerent. 440
Dinor fluvius in quo Angeli lavant. 491
Divortium Judæorum 642 Libelli divortii formula 644 tradendi modus 644 an à marito ipſo ſcribi poſſit. 648
Diſcrimen circa coctionem carnium, piſcium & lactariorum 593 unde id deſumant, ibid.
Domus *Meſuſah* carens, à malignis dæmonibus infeſtatur. 586

E.

Eclypſis Lunæ malum ſignum. 477
Nihil edendum vel bibendum, quod ſit noxium, vel periculoſum. 600
Eleemoſynas Judæi mittunt Hieroſolymas 663 à Chriſtianis quatenus accipiant. 663
Eliæ traditio. 717
Encæniorum feſtum 546 ejus origo juxta libros Machabæorum, ibid. juxta Hebræos 547 quomodo illud celebrent 549 nullas accendunt lucernas 549 Vocatur & *Feſtivitas luminum* 551 per octo dies celebratur. 552

Epulum

Epulum Sabbathinum triplex 295 quivis ad hæc aliquid in h
norem Sabbathi ipſemet conferre debet 296 quod eorum pr
mium. 334,
Epulæ Sabbathinæ ſecundæ. 3
Epulum Sabbathinum tertium. 3
Modus ſcribendi libellum Eſtheræ.
in Excommunicatione mortuos quo luctu proſequantur. 2
Expiationis feſtum cur unico duntaxat die celebretur. 5
Ad feſtum expiationis præparant ſe, lavando, candelas accendend
pro ſe, & defunctis animabus.
Jejunium diei expiationum quale? 515 eo die non calceos indue
non ſe ungere, non lavare, nec uxori cohabitare debent. 527,5
Sanctitas Judæorum admiranda in die Expiationis.

F.

Faſciculos quomodo concutiant in feſto Tabernaculorum. 4
Fermenti inquiſitio & expurgatio 394 quomodo aboleatur 3
comburant. 4
Femrento omni quàm ſuperſtitioſè in Paſchate abſtineant. 4
Feſta Judæorum. 3
Feſtis diebus quid agendum & linquendum. 4
Feſtum clangoris tubarum. 4
Fidæi Judaicæ fundamenta 25 articuli tredecim, 11, 12 eorum exp
catio, 14 ſeqq. 15. convellunt fidem Chriſtianam. 24, ſec
Judaica fides quo fundamento nitatur. 7
Filii, etiamſi degeneres, non exhæredandi. 6
Fimbriæ ſeu peniculamenta in veſtibus 160 quanti hoc præceptu
faciant 164 periculum ejus, qui id negligit. 1
Flagellatio, *Malkus*, quomodo fiat. 5
Fructus trium primorum à plantatione annorum prohibiti. 6

G.

Gallorum cantus, unde? 1
Gallum quomodo Judæi loco *Viri* mactent & offerant pridie fe
Expiationis 508 ſeqq. Gallus vocatur Géver 511 diverſa de hac
judicia. 5
Gemara quid? quando, & à quibus confecta. 6

Gem

Gemaram diſcunt anno 15. 143
R. Gerſon conſtitutiones. 641
Gilgul hamméſim. 37
Gratiæ Deo pro omnibus agendæ. 254, 259
Gratiarum actio poſt cibum quomodo fiat 262 in quo loco ſit facienda. 265

H.

Hæreditas à legitimis hæredibus non transferenda. 695
Hamanem quomodo in feſto Purim explodant. 556 quomodo in eo pergræcentur. 559
Habhuala, quid? 338
Haphtárah, quid? 329
Heterogenea non ſimul conferenda, vel junctim inferenda. 619
Heterogenea animalia non licet copulare 620 neque jungere ad arandum; vel currum trahendum. 621
Horæ veterum. 267
Hoſchana rabba, dies 7. Tabernaculorum. 462
Hoſpites pauperes quomodo excipiant. 664

I.

Jejunia Judæorum 563 publica quatuor. 563
Jejunia extraordinaria 573 privata ibid. ſeqq.
Jejunium quando indici, vel non indici debeat. 577
Jejunii ſingularis & ſuperſtitioſi exemplum. 587
Jejuniorum abuſus. 579. 580
Jejunia omnia tempore Meſſiæ ceſſabunt. 580
Modus jejunandi 576 quomodo quis ſibi privatim indicat jejunium. 576
Jejunia tria celebrant poſt Paſcha. 435
Ignis infernalis Sabbatho non fœtet. 347
de Ignis infernalis fœtore hiſtoria. 349
Imagines nullas in ædibus habent Judæi. 582
Inquiſitio pecoris. 613
Incurvatio in precibus quomodo fiat. 225
Coram imagine vel cruce non ſe incurvandum. ibid.
Iſru chag, (אסרו חג) quid? 444. 572

Iter

Iter facientes Judæi. quomodo ſe gerant.
Iter facientis precatio religioſa! 658 ſuperſtitioſa 658, 659 telo non debet defraudare.
Judææ mulieris prægnantis, cubiculi ad puerperium peæparat Inſcriptio ſuperſtitioſa.
Judæi non ſunt Grammatici.
Judæi quomodo verbum Dei detorqueant.
Judæorum δοκησισοφία & arrogantia.
Judæorum duæ ſectæ hodie.
Judæus non debet ſimulare, vel fidem ſuam negare.
Judæus in via comitem Chriſtiannm nactus, quomodo ſe g debeat. 659
de Juramento ſolenni 677 quæ ad illud requirantur, ibid. duplex eſt, vel ex Legis præſcripto, vel Rabbinorum placito Formula Juramenti, quo Judæi à Chriſtianis adſtringi po 686 an Judæus à Chriſtiano juramentum exigere & acce debeat.

K.

Kaddiſch precatio. 30, 269, 271,
Kaddeſch parvum.
Kameah quid?
Karrai qui, eorum origo, doctrina &c. 1, 2, 3, 120,

L.

Laceratio veſtium in luctu.
Feſtum lætitiæ legis 540 eſt ex inſtituto Rabbinorum ibid. quo celebretur 541 lectiones ejus, & lectores, ibid. lætitia ejus.
Laniorum libellus 612 promotio, teſtimonium.
Lapides ſepulchrales quales habeant.
Latrinæ manè petendæ 153 quomodo.
Lavent quomodo. 490,
Lectio Legis in Sabbatho quomodo fiat.
Lectio Prophetica 329 unde orta.
Nemo ad lectionem è libro legis non vocatus prorumpet. quomodo Lectores ſevocentur 288 ſeqq. quomodo lectio faci da. 2
Cur aliquando pauciores, aliquando plures Lectores evocentur.
Lect

Lectus quomodo collocandus. 274
Leo horrendus & maximus. 738
Leproſi liberi unde. 656
Leviathan. 735
Triduum in ſeptimana non præterire debet, quin aliquid in Lege legatur. 278
Lex oralis à quo, & quibus de cauſis fuerit ſcriptis comprehenſa. 58
Legem oralem cur Deus noluerit ſcripto comprehendi. 55
Legem oralem Judæi pluris faciunt, quàm Legem ſcriptam. 62, ſeqq.
Leket quid. 621
Leproſi etiam inter Judæos repeciuntur, quamvis pauciores. 666
Leviratus jus unde? 649
quomodo Judaicæ mulieres à Leviris ſuis ſeparentur 652 an laudabilius ſit Leviri jure fratriam ducere, an ab ea ſeparari 650 hodie exolun illud jus 651 Calcei exutio in hac ſeparatione. 654
Libellus eductionis calcei. 655
Liber Legis non defertur ad eos qui ſunt in carcere. 500
Liber Legis quomodo ex arca depromatur 286, 287 quomodo in eam recondatur. 292, 293
Libri ex quibus homines judicantur. 482
Libri Legis in Synagogâ forma. 283, ſeqq.
Lignum vitæ. 544
Lilis לילית Fabula de ea 81, ſeqq. Mater dæmonum malignorum. 85
Lineum induſium cur geſtent die Expiationum. 524
In loco Secreto nec de *Deo* cogitandum, nec Nomen ejus proferendum. 155
Lotio manuum matutina 156 quomodo facienda. 156
Lotio manuum ante cibum 235 quanti ea fiat, 236 hiſtoriæ de Lotione manuum. Ibid. & ſeqq.
Lotio manuum poſt cibum. 261
Lucernæ Sabbath næ 300 neceſſitas, earum, 305 Chriſtiano non licet eas accendere. 305
ad Lucernas Sabbathinas quæ facienda, vel intermittenda. 322
in Luctu aquam ex ædibus effundunt, & cur? 712
Luctus cur per 7. dies duret. 706
Luctus filiorum ob parentum obitum 708 per 11. menſes pro patre defuncto certam precem recitant. 706
Lugentes proximi per 7. dies humi ſedent nudis pedibus 706 per 30. dies non tondentur. 706, &c.
Lugentes de alieno cibo comedunt. 707

Lulabh (לולב) quid? 456
ex Lunæ radiis quomodo futura divinent. 463
Luna cur præ aliis planetis conſecretur? conſecratio facienda ſtando, & ſub dio 477 eo die jejunium prohibitum. 480
Lunæ defectus malum ſignum. 471
Lunam novam cur non conſecrent in Tiſri. 487, 496
Lutheri judicium de Rabbinis. 72

M.

Mactandi ars apud Judæos 611 præceptum de Mactatione, ibid. mactandi modus 613 Patrem & filium non mactant eodem die. 618
Manè jentandum. 232
Manè os & facies abluenda 157 abſtergenda. 158
Manè triſtandum ob Templi deſolationem & lachrymandum. 147
Manibus illotis nihil tangendum, & cur? 156
Manus quando lavandæ. 158
Mea Berachos, centum benedictiones. 196, 227
Medulla non in quadram excutienda. 252
Varia in Menſa obſervanda. 249
Vanitas humana in Menſa perpendenda. 253
Reliquiæ in Menſa relinquendæ. 259
Membrorum de animali vivo prohibitum. 618
Mendicorum & pauperum inter Judæos ratio. 661
Meſſiam qualem Judæi fingant 717 duos Meſſias faciunt ibid. de illius adventu diffident & diſcordant, ibid. Chriſtum cur pro Meſſia noluerint agnoſcere 718 ſigna decem adventum Meſſiæ antecedentia 721 ſeqq. conſolationes, quas ex ſperato Meſſiæ adventu hauriunt. 731. ſeqq.
Meſſiæ convivium. 734, & ſeqq.
Ludi, quos inſtituet Meſſias 740 Tauri & Ceti certamen. 740
Chorea quam Meſſias inſtituet. 742
Uxorem Meſſias ducet 742 filios & nepotes habebit. ibid.
Judæorum ſtatus feliciſſimus ſub Meſſia. 743
Aëris ſalubritas tempore Meſſiæ. 743
Terræ fertilitas tempore Meſſiæ. 744
Cœli benignitas tempore Meſſiæ. ibid.
Pax alta tempore Meſſiæ. 745

Tempus

Tempus adventus Meſſiæ non ſupputandum. 22
Meſuſah, quid, unde 583 ubi ponenda 583 nulli characteres, Signacula planetarum, vel Nomina ſacra illi inſcribenda. ibid. quomodo ſcribenda, 586. Ejus uſus. 587
Meſúſah nulli Chriſtiano danda. 586
Merizah מציצה quid? 98
Micæ tollendæ. 248
Miſchnæ origo. 59
Modeſtia in menſa obſervanda. 247
Morbi Judæorum. 664
ex Morbo qui convaleſcit, quomodo pro recuperata valetudine gratias Deo agere debeat. 716
Morbum comitialem quomodo vocent. 664
Morénu quis? 668
Morticinium prohibitum. 617, 618
Mortuus quomodo componatur, abluatur, induatur. 699,700
Mortuos albis lineis tunicis tumulo mandant. 700
Quomodo delicti veniam petant à mortuo, cum quo, dum viveret, quis non fuit reconciliatus. 701
Mortuus quomodo in pheretrum recondatur, efferatur, ſepeliatur. 701, 702
Mortuus ſtatim ſepeliendus 793 in dorſum reponendus. 704
Moſes quomodo in monte potuerit diem à nocte diſcernere. 54
Mulier lactans, bonis cibis utatur 128 nudato pectore non incedet 131 jejunia vitabit. ibid.
Mulieres lucernas Sabbathinas accendunt, & cur? 301
Mulieres ad quæ præcepta adſtrictæ. 40, 114
Mulieres ad lectionem Legis publicæ non admittuntur. 329
Mulieres cur finiente Sabbatho aquam hauriant. 451
Mulieres non ingrediuntur Synagogam virorum. 95
Mulieres non geſtant *Zizis*. 169
Mulieres non geſtant phylacteria. 181
Mulieres à præcepto Tabernaculorum liberæ. 451
Mulieris menſtruatæ Leges 655 à marito debet ſe ſeparare 656 Vir etiam ab ea, ibid. quomodo ſe mundare debeat. ibid.
Mulierum Eccleſia ſeparata ab Eccleſia virorum. 291
Mulierum officium matutinum. 229
Munditia in cibo, & menſa, obſervanda. 233

N.

Negotiari ipſis licet liberè anno 20. 1.
נעילה *Neilah*, Precatio obſecrationis. 1
Nizzachon liber.
Noctu portæ cæli clauſæ 149 dæmonum vis magna. 1
Nominis impoſitio in circumciſione. 1
Novellæ conſtitutiones juris Judæorum unde. 1
Novilunium 471, utrùm figendum ſecundum calculum, an ſecundum phâſin 472 quomodo celebretur 473, 474, ſeqq. novam lunam uti conſecrent 475 luna cur conſecretur. 4
Novilunium quando celebrandum. 4
Nudi non ſurgunt. 1
Nuptiæ Judæorum. 6
Nuptiæ quibus diebus celebrentur. 6
Nuptiæ per octiduum durant 639 Chriſtiani nulli ad eas invitan: ibid. nec Judæi intereſſe debent nuptiis Chriſtianorum. 6
Nuptiale epulum. 6
Dona nuptialia. 6
Chorus nuptialis. 6
Nuptialis gratulatio. 6
Nutrices Chriſtianas non adhibent. 1

O.

Oblationes quomodo hodiè Judæi ſolvant. 2
Obſtetrices Chriſtianæ Judæis prohibitæ.
Officia Eccleſiaſtica quæ habeant, & quomodo ea vendant. 2
Eccleſiaſtica munera quomodo renoventur 543 auctione vendu tur. 5
Opera Sabbatho facienda & intermittenda. 3
Opera 39 generalia Sabbatho prohibita. 3
Orant pro defunctis. 3
Formula hujuſmodi Orationis. 710, 7
Pro Magiſtratu Chriſtiano orant. 33
Oſſa in terram non projicienda. 2
Ova quæ Judæi edant 597 mundis ab immunda quomodo diſcernantur, ibid. quomodo ea coquant. ibi
Ovum die feſto poſitum, an comedendum. 4

Panci

P.

Panem Chriſtianorum quomodo edant Judæi. 604
Panis ante conſecrationem incidendus. 245
Panis cum ſale menſæ apponendus, & cur? 241, 244 Ejus conſecratio 242 fractio & diſtributio. ibid.
Honos pani habendus. 248
Paſcha 383 præparatio ad illud. 387
Vaſorum pro Paſchate mundatio. 391
Paſchatis preces matutinæ 424 veſpertinæ. 429
Paſchatis dies 1. & 2. item 7. & 8. ſunt feſti. 425
Secundum diem feſti cur etiam celebrent. 430, 434
Paſchatis veſperâ quid agant 405 quomodo menſæ accumbant 405 acclives ſedent inſtar Dominorum, ibid. in Cœna paſchali quæ edant 407 quatuor cyathos ſingulis infundunt. 408 quomodo eos conſecrent & ebibant, 409. ſeqq. cur quatuor? 421
Patres operum quid? 364
Peah quid? 621
Peccata ſua quomodo in aquam projiciant. 505
Peccata quomodo ſibi invicem condonent in die Expiationum. 517
Pecora cibanda ante prandium. 233
Pecus domi alendum. 234
Pediculus non Sabbatho elidendus. 358
Pentecoſte Judæorum 437 quomodo vocetur 438 cur non 49 ſed 50 dies celebrare Deus juſſerit? ibid.
Pentecoſten per biduum feriantur. 442
Phariſæi qui? eorum faſtus, 4
Piſces qui liciti. 610
Planctus mortuorum. 698
Poculum benedictionis, & ejus requiſita. 262
Podex quâ manu tergendus. 155
Pœnarum varia genera 674 adulteri, ibid. cum menſtruata ſe commiſcentis 676 Homicidæ, ibid. pugno proximum percutientis 677 furis, ibid. Judæum apud Chriſtianum Magiſtratum accuſantis, ibid.
Polygamia non amplius inter Judæos licita. 641
Poteſtates רשויות ſeu dominia quid ſint? 379
Præcepta Dei Affirmativa, Negativa. 39

Præceptorum numerus à Judæis auctus. 4
Præputium cur in arenam projiciant. 10
Prandendi hora. 23
Precatio contra Apoſtatas à Judaica religione 209 contra Chriſtianos, & Chriſtianum Magiſtratum. 21
Precatio contra armorum ictus ſuperſtitioſa 342 ad fugandos dæmones 342. pro fauſta ſeptimana. 343
Precatio veſpertina. 267. ſeqq
Precatio ſuperſtitioſa. 501
Precationis tempora tria 219 unde, ibid. precationis locus 220 precandum cum Eccleſia 221 ſtando ibid. operto capite, ibid. cingulo indutum ibid. facie lotâ. ibid.
Extra terram ſanctam quomodo orent. 222
In precibus quæ vitanda. ibid.
quâ linguâ orandum. 223
quâ Prece Scholâ exeant. 216
Preces manè factæ exaudiuntur. 146
Ante preces matutinas nihil agendum 192 nemo ſalutandus, adeundus 193 non edendum vel bibendum. 193
Ante preces diffidentes, quomodo reconcilientur. 272
Ad preces quomodo ſe præparent. 194
Quidnam Judæi precentur. 105. ſeqq.
Preces mulieris parturientis. 86
Preces nocturnas cum veſpertinis conjungunt 271 quid noctu precentur. 272
Preces nocturnæ Sabbathinæ. 336
Libri precum differentes. 8
Priah פריעה in Circumciſione 98 unde eam probent. 102
Pridiè ſeu veſperâ diei feſti non ſecant venam. 442
Primogeniti pridiè Paſchatis cur jejunent. 403
Primogenitorum redemptio à patre, 124. quando & quomodo fiat 125 mater non redimit primogenitum 127 Sacerdotes ab ea ſunt immunes. 127
Primogenitum animal Deo ſacrum 622 hodiè quomodo illud nutriatur, & redimatur ibid. non licet eo uti ad agriculturam. 623
Prophetia Moſis & aliorum Prophetarum, quomodo differant. 18
Propinandi Judæorum modus. 640
Puellæ non tenentur Legem diſcere; licet tamen illis. 141
Puellæ quomodo Judaiſmo initientur. 113

Puer

Puer decennis ad Miſchnam 141 tredecim annorum fit Filius præcepti. ibid.
Pueri à teneris ſunt ſacris imbuendi 135 maturè à Chriſtianorum commercio arcendi 136 quomodo eos literarum elementa doceant. 136 in Scholam deducant. ibid.
Pueri quinquennes Legem interpretari diſcunt. 140
Pueruli nudi non circumferendi 132 tecto capite incedent ibid. non nudis pedibus. 134
Pueri quomodo ex ephebis dimittantur. 143
Pueri quatenus de Tabernaculis teneantur. 452
Puerperæ per ſex hebdomadas decumbunt. 112
Puerperarum purificatio, & ablutio. 120. ſeqq.
Purgatorium credunt Judæi. 709
Púrim feſtum 553 ejus origo, ibid. Bachanalia Judæorum 554 legunt eo hiſtoriam Eſtheræ 555 *Iejunium Eſtheræ*. 554
Munera mittunt in feſto Purim invicem, & pauperibus. 561

R.

Rabbanitæ nullas nuptias contrahunt cum Karræis. 629
Rabbini quomodo creentur hodiè 666, 667 quibus diebus renuntientur. ibid. Rabbinos non promovent Hiſpani 669 Rabbinorum officia 669 nihil commodi ex ea dignitate habent 670 tamen ambitioſè eam affectant, & ſæpè muneribus 671 Rabbinorum privilegia quæ? 671, 672
Rabbinorum dicta & ſcripta infallibilis veritatis. 69
Ramis virentibus omnia ſternunt in Pentecoſte 443 cibos edunt lactarios. ibid.
Rana immenſæ magnitudinis. 737
Remedium ſuperſtitioſum contra peſtem, 665 contra quartanam febrem. ibid.
Reſurrectio mortuorum 31 reſurgentium tres claſſes conſtituunt 32 eorum, qui extra terram Canaan moriuntur. 35
Retrorſum egrediuntur è Scholą 218 in egreſſu è Synagoga, nulla fœmina aſpicienda. 219
Rituum Judaicorum differentiæ. 6
Ritus novelli: & illorum cauſæ. 6
Ritus variant pro diverſitate nationum. 7

S.

Sabbathum magnum quod? 388
Sabbathum pœnitentiæ. 507
Sabbathum *Bréſchis.* 546
Sabbathum Regina 299 quomodo illud excipiant. ibid.
Sabbathum quando inchoent. 300
Menſa toto Sabbatho ſtrata relinquenda. 297
Ungues die Veneris reſecandi, & quomodo 297 præſegmina illorum ſub terra defendenda 297 cultri poliendi & acuendi. 298
Sabbathum tempeſtivè inchoandum, & cur? 305
Sabbathum quomodo in menſa conſecretur 308 Panis & vini conſecratio 309, 310, 311. Panis in menſa tegendus mantili. 311
Sabbatho lætandum & genio indulgendum. 312, 317, 321
Sabbathum profeſti quod? 433
Sabbathum in quibus caſibus violare liceat. 365
Sabbathum Nachamu. 572
Præparatio ad Sabbathum quomodo fiat. 294
In lætitia Sabbathina pauperum habenda ratio. 313
Sabbatho ultra ſextam horam non jejunandum. 332
Sabbatho diutius dormiendum. 326
Sabbatho à prandio in Sacris ſtudendum. 333
Sub veſperam Sabbathi cur non liceat frigidam haurire. 335
Salina duo habent. 595
Sanguinem animalium mactatorum cur terrâ tegant. 615
à Sanguinis eſu omni abſtinent. 616
Sathanam muneribus corrumpunt Judæi. 537, 538
Schaddai in circumciſione expreſſum. 88
Schaddai nomen Dei, quomodo in Tphillin repræſentetur 175 eſt Sigillum Dei. 176
Schaddai Nomen Dei inſcribendum Meſuſæ, & quam ob cauſam. 584
Nomen *Schaddai* quomodo in manu mortui exprimant. 699
Schekéchah quid? 622
Schiſim peſukim precatio. 215
Precatio שמע ישראל *Schmáh Iſraël.* 205
Schmóne eſre precatio 207, 208 qui eam compoſuerint. ibid.
Scriblita montis Sinai. 444
Scholarum major dignitas, quam Eccleſiarum. 186, 187, 190
Scholis ſublatis abſcedit Majeſtas divina. 138, 139

Separa-

Separatio Sabbathi à nova ſeptimana qui fiat. 338 ſeqq. cur facienda. 343
Exeunte Sabbatho menſa de novo inſtruenda. 341
Vinum ſeparationis Sabbathi ad quid conducat. 344
Scripturæ obſcuritas, ſecundum Judæos. 94 repugnantia, ibid. imperfectio, ibid. ſupplementum in Lege orali. ibid.
Septenarii numeri vis & ſanctitas. 438, 439
Sepulchreta ab urbe abeſſe debent. 705
Sepulchretum adeùnt kalendis novi anni. 490
Sepulchris Chriſtianorum viſis quid dicant. 716
Sepulchrum non pridiè faciendum. 704
Sepultura quomodo fiat. 702, 703
Solutio votorum & juramentorum quomodo fiat. 530
de Somniis. 276
Ob ſomnium inauſpicatum Sabbatho jejunare licet. 332
Somnus meridianus. 266
Spicilegia & racemationes relinquendæ in agris & vineis pro pauperibus. 621
Spinæ piſcium non imponendæ menſæ, vel quadræ. 598
Sponſa pridie nuptiarum lavat. 626
Sponſæ die nuptiarum ornatus 628 comptus capillorum. 629
Conſecratio Sponſorum quomodo fiat 631. ſub dio cur. 636
Sponſi capiti cineres inſpergunt. 635
Sponſus atram umbellam geſtat. 636
Sponſæ gallina cum ovo apponitur. 637
Strenas quomodo Chriſtianis mittant. 492
Sudor humanus venenatus. 600
Superſtitio Judaica circa nomina divina. 585
Surgendum promptè. 147
Judæi quando ſurgant 145 ante auroram ſurgendum. 146
Suſceptor ſimilis Sacerdoti. 101
Synagoga quid? 186
Synagoga & Schola indifferenter uſurpantur. 187
Synagogam exſtruunt in loco alto. ibid.
Synagogarum forma 187 porta ubi facienda. 188
Synagogæ famulus. ibid.
Reverentia quæ Synagogis debeatur. 189
In Synagogam currendum 190 cum tremore & horrore. 193
è Synagoga quomodo egrediantur. 295
Viri Synagogæ magnæ inſtituerunt certas precandi formulas. 207

T.

Tabernaculorum feſtum 446 ejus finis & ſcopus, ibid. cur menſe Septembri celebretur 447 tabernacula quomodo olim fiebant 448 eorum ſtructura quæ 450 quomodo ea inhabitanda 452 ex quatuor frondium ſpeciebus exſtruenda 453 quæ in illis lateant myſteria. 456, 457
Tabernaculorum feſtum durat per octiduum. 458
Feſtum tabernaculorum quibus jubilis olim celebratum, 467
Talles quid 160 parvum & magnum. 161
Talles deſcriptio 161 quo fine ea gerant. 163
Talles Deus ipſe geſtavit, & Moſi ejus formam oſtendit. 168
Talmud unde prodierit. 53
Talmud Hieroſolymitanum. 60
Jus Talmudicum Chriſti doctrinæ adverſum. 354
Terminus Sabbathi. 323
Thalamus purus eſſe debet 274 obſervanda in thalamo. 275
Tiſcha beaf jejunium ſanctius & gravius reliquis 566 quomodo illud celebrent. 567, & ſeqq.
Tphillin quid & quotuplicia. 170
Tphillin, ſeu phylacteria capitis 170 quomodo conficiantur 170 quomodo alligentur. 172
Tphillin manuum 173 quomodo alligentur. ibid.
Tphillin quo ordine alligentur, & quibus precibus conſecrentur 174 quomodo exuantur, 177, 231
Traditiones Judæorum. 48
Tphillin manus ſunt operta, capitis aperta, 177 quomodo ſcribantur 178 cui corio vel membranæ inſcribantur, ibid. eorum ſanctitas. 179
Utilitas phylacteriorum. 183
Traditiones orales quo loco habeant 28 de reſurrectione mortuorum. 31
Reſurrectio eorum, qui extra terram Canaan moriuntur. 35

V.

Vaſa culinaria Judæorum 593 quomodo ea mundent. ibid. 599
Vaſa peculiaria ad carnes & lactaria 594 quomodo ea ſignent, ibid. non licet ea inter ſe permutare. 595

Vaſa

Vaſis Chriſtianorum Judæi non utuntur. 600
Vaſtationis Templi memoriale in ædibus faciendum. 581
Venter ante cibum purgandus. 235
Heterogeneæ veſtes ex lana & lino Judæis prohibitæ 587 quàm accuratè id obſervent. 688
Veſtes muliebres viro, & viriles mulieri ſunt prohibitæ 590 ejus rei cauſa. 591
Veſtes Sabbathinæ. 298
Veſtiendum ſe honeſtè. 152, 153
Veſtire ſe non debent ritu Chriſtianorum. 592
Vini conſecratio. 242
Vinum Chriſtianorum Judæorum prohibitum, & unde 605 & ſeqq. quomodo & qua de cauſa hodie bibant. 609
Vinum cur in terram fundant. 348
Vinum à Rabbino propinatur ſponſo & ſponſæ 632 reſiduum in terram effunditur. 635
Vinum in convivio Meſſiæ apponendum. 739
Vinum libaminis quod? 605
Ungues in ſeparatione Sabbathi cur inſpiciant. 347
Uxores ducunt anno 18. 144

Z.

*Ziddu*k *haddin*. 702
Zizis quid 160 noctu non geſtantur 169 Chriſtiano non venduntur. 169
Ziz avis immenſæ magnitudinis. 737

Pagellas aliquot ſequentes vacaturas, placuit complere accuratiori explicatione Rituum *Benedictionis Sacerdotalis*, cujus mentio facta cap. 19. pag. 424. & cap. 26. pag. 534.

Numeror. cap. 6. ℣. 23. & ſeqq. præcipitur à Deo Aharoni & filiis ejus (& ſub eorum perſona omnibus Sacerdotibus) ut filiis Iſraël benedicant, his verbis; *Benedicat tibi Dominus, & cuſtodiat te; Lucere faciat Dominus faciem ſuam ſuper te, & miſereatur tui: Attollat Dominus faciem ſuam ad te, & ponat te in pacem*; Additur; *Et ponent Nomen meum ſuper filios Iſraëlis, & ego benedicam eis.*

Hanc benedicendi populo conſuetudinem obſervant Judæi in ſuis Synagogis etiamnum hodiè, & eam Precibus quibuſdam, circa finem, inferunt. Vocant eam בִּרְכַּת כֹּהֲנִים Birchas Kohanim, *Benedictionem Sacerdotum*; quia à Sacerdotibus ſolis fieri ſolet & debet: item נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם Neſius Happâjim, *Elevationem manuum*, quòd elevatis ſuper populum manibus peragatur. Fit autem ſequenti ratione.

Sacerdotes eam recitaturi conſcendere debent לדוכן *ſuggeſtum* in Synagoga, non quidem pedibus nudis, ſed *diſcalceati*; ne fortè corrigiæ ſolutæ vel laxatæ remoram aliquam ipſis injiciant: vel reverentiæ causâ: hunc morem

rem ſcribunt inſtituiſſe Eſram: *deinde* manus lavant, aquam affundentibus Levitis; quia dicitur; שאו ידכם קדש *Attollite manus veſtras* *Pſal.* 134. 2.
cum ſanctitate, *& benedicite Domino;* hoc eſt, quando elevaturi eſtis manus veſtras, priùs eas ſanctificate; nempe per *Lotionem earum;* poſtea recitate benedictionem. Hodiè communiter ſtant ante arcam ſacram, in qua liber Legis aſſervatur.

Dum è loco ſuo ad ſuggeſtum conſcendendum pedes Sacerdos ſuſtollit, dicit; *Faxis ò Deus, ut iſta benedictio, quâ populo juſſiſti benedicere, ſit benedictio perfecta, neq; in ea ſit ullum offendiculum vel peccatum, à nunc & uſq; in ſæculū.*

In ſuggeſto ſtare (non ſedere) debent: faciem ſuam vertunt verſus templum, vel locum Arcæ, & tergum verſus populum, digitos in volam incurvatos habent: mox, precibus quibuſdam interjectis, convertunt faciem ad populum, & (præmiſsâ hac benedictione; *Benedictus eſto, Domine Deus, Rex mundi, qui nos ſanctificaſti ſanctitate Aharonis, & præcepiſti nobis benedicere populo tuo Iſraëlis in charitate*) manus elevant ad axillas uſque, exemplo Aharonis, de quo dicitur; וישא *Et elevavit Aharon manus ſuas*; nempe ſurſum uſque ad axillas, non altius, vel ſupra caput: quia ſic ſupra coronam Sacerdotalem, quâ frons eorum cingebatur, cuique Nomen Tetragrammaton inſcriptum erat, attolletentur, quod non decet.

Attol-

Attollunt manus ambas, & dextram paulò altiùs, quàm ſiniſtram, ex præſcripto ſapientum: exinde eas expandunt, digitos divaricant, ut quinque inter eos ſpatia ſeu intervalla faciant; nempe qnatuor inter ſingulòs digitos & quintum inter duos pollices, ut Majeſtas divina in iis reſideat, & locum habeat. Huc reſpexiſſe volunt Salomonem, quando dixit; *En ſtat poſt parietem noſtrum*, מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים *proſpiciens è feneſtris:* nam dum dixit החרכים voluit dicere מִן ה׳ חֲרַכִּים *è quinque feneſtris*; h. e. ſpatiis iſtis in manibus Sacerdotum. Vola ſeu cavitas manus convertitur terram verſus, & exterior pars verſus cœlum.

Cantic. 2, 9.

Benedictionem Lector ſeu præcentor ex libro articulatè & diſtinctè de verbo ad verbum prælegit, ne Sacerdotes errent: hi clarâ voce ſequuntur. Hoc ex eo eliciunt, quod dicitur, אָמוֹר לָהֶם *Dicendo ipſis*, h. e. verbis his præeundo ipſis, nempe Sacerdotibus. Ad Verſum primum, à Sacerdote recitatum, *Benedicat tibi* Dominus, *& cuſtodiat te*, populus ſubjungit Amen, ſicque etiam ad reliquos.

Recitanda eſt non aliâ, quàm Linguâ ſanctâ ſtando, manibus dicto modo elevatis, & voce altâ: Omnia hæc fundant in eo quod ſcriptum eſt; *Sic benedicetis filiis Iſraëlis*; ſicut ſcil. ego dico; vel, iis verbis, quibus ego utor, voce etiam clarâ utendo, &c.

Eá abſolutâ Sacerdotes faciem ſuam à populo

pulo convertunt ad Templum; & quidem dextrorſum, hac præmiſsâ præcatione; רבון עולמים *Domine ſæculorum, fecimus quod nobis injunxiſti, fac tu quod nobis promiſiſti: reſpice ex habitaculo ſanctitatis tuæ, è cælis, inquam, & benedic populo tuo Iſraëli!* digitos ſuos expanſos non audent iterum in pugnum contrahere donec ſuam faciem à populo averterint. Subjungunt ei Orationem aliam, quæ incipit שים שלום quâ abſolutâ, Sacerdotes locum ſuum repetunt.

Quamdiu Benedictionem recitat Sacerdos, nec oculos ſuos, neque mentem, ad alia convertet; non etiam fas eſt ipſi digitos ſuos inſpicere. Unde ſolent Talles ſeu palliolum ſuum, quo caput obvolvunt, ſuper faciem demittere, & è Talles manus (inſtar cæci ad parietem palpantis) extendere: ne fortè oculos in digitos conjiciant, & ſic mens ipſorum à benedictione avocetur: Oculos itaque in terram defixos habebunt, inſtar hominis devotè & profundo Zelo orantis: quia Deum invocant pro benedictione populi. Populus etiam ſeu cœtus, qui benedictionem accipiunt, nihil aliud cogitabunt, vultibus verſus Sacerdotes converſis, non tamen eos aſpicientes.

Quando ad ſex has voces perveniunt, יברכך *Benedicat tibi,* וישמרך *Et cuſtodiat te;* אליך (lucere faciat faciem ſuam) *ſuper te;* ויחנך *Miſereatur tui;* אליך (ponat faciem ſuam) *ad te;* לך שלום

לך שלום (& ponat) *in te* (pacem,) convertunt ſe verſus meridiem & aquilonem; ut ſit Benedictio diffundatur in omnes plagas. Unde etiam diu prolationem harum vocum protrahunt, quia ſunt ſex illic comprehenſarum benedictionum voces ultimæ.

Dum verba Benedictionis recitant Sacerdotes, populus non debet verba ulla proferre, ſed ſilere, & ad benedictionem Sacerdotum attendere. Dum enim Deus populo benedicit, non decet ipſos quicquam loqui. Benedictionem namque à Sacerdote factam, non aliter debent excipere, quàm ex ore Dei ipſius. Sacerdos, ajunt, eſt veluti Tuba: quemadmodum ergò Tuba non edit ſonum, ſed qui tubam inflat: ita quoque Deus ipſe per os Sacerdotis Benedictionem pronuntiat. Hinc etiam non contemnenda Benedictio Sacerdotis, quamvis non prorſus ἀμέμπτε: quia ille duntaxat mandatum Dei exequitur: Deus eſt qui benedicit.

Benedictionem hanc non dicunt, niſi in præſentiâ minimùm decem perſonarum, in quo numero Sacerdotes quoque comprehenduntur. Nam dum populo benedicunt, ipſi quoque à Deo benedicuntur, ſicut dicitur; *Et ponent Nomen meum ſuper filios Iſraëlis; & ego benedicam eis*; nempe *Sacerdotibus*. Item; *Et benedicam benedicentibus tibi*.

Num. 6,27. *Geneſ. 12,3.*

Olim in Benedictione hac Nomen Tetra gramma-

grammaton ſuis literis & vocalibus pronuntiabunt in Sanctuario, ſeu Templo; extra illud adhibebant ejus vicarium אדני *Adonaj.* Nomen enim illud extra Sanctuarium non licitum fuiſſe pronuntiare ſcribunt. Et à morte Simeonis Juſti, ne quidem in Sanctuario amplius illud uſurpaſſe, ne quis indignus & profanus illud diſceret: Sapientes etiam priſcos nec filios, nec diſcipulos ſuos, illud amplius docuiſſe, niſi ſeptennio ſemel. Hinc & hodiè pro eo ſubſtituunt Nomen *Adonaj.*

Æquum quidem eſſet, ut hæc Manuum elevatio fieret. quotiescunque precantur in Eccleſia; attamen Sapientes ordinarunt, ut non recitetur, niſi in Precibus matutinis, *Muſaphin*, precibus illis ſuperadditis, & in נעילה *Neilah:* In *Minchâ* ſeu pomeridianis precibus eâ non utuntur: quia cùm iam pranſi ſint: fieri facilè poſſet, ut Sacerdos aliquis ebrius ad eam recitandam ſuggeſtum conſcenderet. Tribus temporibus in anno; nempe in Die Expiationum; in Jejuniis; & in מעמדות (hoc eſt, Jejuniis pluviarum causâ ab Eccleſia indictis, ut in עמודי גולה explicatur) ter in die Manus elevare ſolent; Manè ſc. & in מוסף *Muſaph* Precatione ſic dictà, quæ ordinariis precibus veluti Epimetron adjicitur; & in precatione Veſpertina, נעילה *Neilah* dictâ, de qua ſuprà actum, pag. 534. non verò in *Mincha* ſeu pomeridiana. Reliquis tamen Jejuniorum dies

bus in Mincha quia illa tum ſeriùs inſtituitur, quàm iis diebus qui נעילה *Neilah* habent, nempe circa Solem occidentem, & noćte appropinquante.

Sex res ſunt, quæ ineptum reddunt Sacerdotem ad Manus elevandas, ad benedicendum, quas hoc ſigno memoriali abbreviatè comprehendunt, מ'עשי ט'ל; Nempe 1. מ'ומין Vitium vel defećtus aliquis in facie, vel manibus, vel pèdibus, &c. non quòd vitium per ſe ipſum impediat, ſed quia ex ejus aſpećtu populus à ſua devotione avocatur, &c. 2. ע'בירה Transgreſſio aliqua notábilis; veluti ſi aliquem occidiſſet, &c. quia dicitur; *Quum extenditis manus veſtras, occultabo oculos meos à vobis &c. manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* 3. ש'נים Anni, vel ætas, ſi imberbis adhuc ſit, & juſtam maturitatem nondum fuerit aſſecutus. 4. י"ן Vinum, ſi ebrius fuerit, & ultra debitam menſuram biberit. 5. ט'ומאת ידים Impuritas manuum: ſi manus non laverit: 6. לשון *Lingua*; ſi vitio ejus aliquo làboret, ut ſingulas literas non poſſit diſtinćtè efferre, ſed aliquas confundat, veluti א & ע: quia ex vitioſa pronuntiatione auditores confunduntur.

Eſa. 1, 15.

FINIS.

Digitized by Google

[illegible] Google